23
Tarih

Marcel Liebman

Rus Devrimi

Bolşevik Zaferinin Kökenleri, Aşamaları ve Anlamı

Fransızcadan Çeviren: Samih Tiryakioğlu

AYRINTI
TARİH

Rus Devrimi • Marcel Liebman

1070

MARCEL LIEBMAN (1929-1986)

Polonya Yahudisi bir ailenin çocuğu olarak Brüksel'de doğdu. Brüksel Özgür Üniversitesi'nin Fransızca ve Felemenkçe kampüslerinde siyasal doktrinler tarihi ve siyasal sosyoloji dersleri verdi. Sosyalizm ve komünizmin tarihine ilişkin sayısız eser kaleme aldı. Belçika işçi hareketi içinde aktif rol oynadı. 1960 ve 1970'li yıllarda Belçika solunun *La Gauche* ve *Mai* gibi önemli dergilerinin yazı kurulunda bulundu. Sartre'ın ünlü *Les Temps Modernes* dergisinde makaleler yazdı. İsrail-Filistin diyaloğunun mimarlarından biri oldu. En önemli eserleri arasında *Rus Devrimi, Lenin Zamanında Leninizm, Belçika Sosyalistleri* yer alır.

Ayrıntı: 1070
Tarih Dizisi: 23

Rus Devrimi
Bolşevik Zaferinin Kökenleri, Aşamaları ve Anlamı
Marcel Liebman

Kitabın Özgün Adı
La Révolution Russe
Origines, Étapes et Signification de la Victoire Bolchevique

© Marcel Liebman

Fransızcadan Çeviren
Samih Tiryakioğlu

Yayıma Hazırlayan
Bülent Tanatar

Son Okuma
Emre Tansu Keten

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Leemage / Corbis Historical / Getty Images Turkey

Kapak Tasarım
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: *Mayıs, 2017*
Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-605-314-181-5
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No:3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Rus Devrimi

Bolşevik Zaferinin Kökenleri, Aşamaları ve Anlamı

Marcel Liebman

AYRINTI

Tarih Dizisi

Savaş Alanı Olarak Tarih
XX. Yüzyılın Zorbalıklarını Yorumlamak
Enzo Traverso

İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu
Kişisel Gözlemlerden ve Otantik Kaynaklardan
Friedrich Engels

Cihan Harbine Doğru Türkiye
Kişisel Gözlemlerden ve Otantik Kaynaklardan
Parvus Efendi

Bir Yeniçerinin Hatıraları
Konstantin Mihailoviç

Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler
George Haupt & Paul Dumont

Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam II
F. W. Hasluck

Arabistan'dan Öteye
Warwick Ball

Bizans Dünyası Cilt 1
Cécile Morrisson

Coğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar
Yves Lacoste

Halk İstiyor
Gilbert Achcar

Zapata ve Meksika Devrimi
John Womack

Modern Dünyanın Doğuşu
Sir Christopher Alan Bayly

Tek Dünyaya Doğru
Warwick Ball

Ermeni Halkının Tarihi
Der: Gérard Dédéyan

Mısır'ın Uzun 19. Yüzyılı: Modernleşme, Merkezileşme
Özge Özkoç

Özel Görevler
İstenmedik Bir Tanığın, Bir Sovyet İstihbarat Şefinin Anıları
Pavel Sudoplatov

Komün
Tarih ve Anılar
Louise Michel

Yahudi Modernitesinin Sonu
Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi
Enzo Traverso

Müslüman Kardeşler
Muhalefetten İktidara
Alison Pargeter

Romanın Sultanları
Türklerin Dünyaya Yayılışı
Warwick Ball

İçindekiler

Önsöz 7
Başlarken 11

I
Çarlık Rusya'sı

RUS OTOKRASİSİ 16
ÇARLARIN SONUNCUSU: II. NİKOLAY 20
KÖYLÜLER 25
İŞÇİ SINIFI 29
İMKÂNSIZ ŞEY: LİBERALİZM 32
"LİBERAL ÇARLIK" 35
RUSYA'DA CEHALET 41

II
Devrimciler Rusya'sı

HALKÇILIĞIN ÇIKMAZI 48
RUS SOSYALİZMİNİN DOĞUŞU 56
BOLŞEVİKLER İLE MENŞEVİKLER 71

III
1914 -1917: Çarlığın Sonu

ÇARLIĞIN KOCAYIŞI 86
MUHALEFETİN ARTMASI 91
SAVAŞ SIRASINDA LENİN 98

IV
Şubat Devrimi

ŞUBAT DEVRİMİ GÜNLERİ 110
LİBERALLERİN ROLÜ 119
İKİLİ İKTİDAR 125

V
Bahar Fırtınaları

LENİN PARTİSİNİ TEKRAR ELE GEÇİRİYOR 140
İŞÇİ HAREKETLENMESİ 148
KÖYLÜ SINIFI HAREKETE GEÇİYOR 152
RUSYA DÖNEMEÇTE: SAVAŞ MI, BARIŞ MI? 162
ORDUNUN ÇÖKÜŞÜ 172

VI
Bolşeviklerin Yükselişi

"HAZİRAN GÜNLERİ" 183
BOLŞEVİKLERİN YÜKSELİŞİ 190
TEMMUZ GÜNLERİ 200

VII
Sağın Taarruzu

BOLŞEVİK KARŞITI SALDIRI 211
SAĞA KAYMA 216
MOSKOVA DEVLET KONFERANSI 222
KORNİLOV'UN HÜKÛMET DARBESİ 228

VIII
Geçici Hükümet Can Çekişiyor

GEÇİCİ HÜKÜMETİN GÜÇSÜZLÜĞÜ 241
ÖN-PARLAMENTONUN BAŞARISIZLIĞI VE
SOVYETLERDEKİ BUNALIM 248
BOLŞEVİKLER: TOPARLANMADAN YÜKSELİŞE 253
SİLAHLI AYAKLANMAYA DOĞRU 256
SİLAH ELDE BEKLEYİŞ 276

IX
İktidarın Ele Geçirilmesi

AYAKLANMA BAŞLIYOR 289
SON SALDIRIDAN ÖNCE 295
GEÇİCİ HÜKÜMETİN SONU 302
İKTİDAR SOVYET'TE 307
EKİM PARADOKSU 315

X
Sovyet Rejiminin İlk Demleri

BOLŞEVİK İKTİDARIN PEKİŞMESİ 322
BREST-LİTOVSK BARIŞI 329
"SOVYET CUMHURİYETİ" 342
EKİMDEN SONRA DEVRİM 352

XI
Rus Devriminin Kaderi

SOVYET DEMOKRASİSİ 359
İÇ SAVAŞIN ETKİLERİ 370
"TEK BİR ÜLKEDE SOSYALİZM" 378
"ULUSLARARASI SINIF MÜCADELESİ" 387
SOSYALİZM VE KOMÜNİZM 394

Rus Devrimi'nin Kronolojisi 403

Dizin 407

Önsöz

Rus Devrimi'nin ellinci yıldönümünü kutladığı şu sırada, en candan düşmanları ile hasımları arasında dahi onun tarihsel kapsamını ve evrensel anlamını hâlâ inkâr ya da sadece bunlardan şüphe etmeyi düşünecekler azdır. Şurası açıktır ki, Fransız Devrimi'nden bu yana olup biten toplumsal hercümerçlerin en önemlisi karşısında bulunmaktayız. Hattâ boyutları, dinamizmi, yankıları ve sonuçları bakımından Rus Devrimi, Fransız "atas"sını geride dahi bırakmıştır. Bununla birlikte genç bir emekçi ya da öğrenci Devrimin nasıl çıktığını öğrenmek; gelişiminin aşamalarını, sonuçlarını meydana getiren faktörleri ve onu esinleyen insanlarla düşünceleri anlamak istediğinde, bu soruları cevaplayacak anlaşılır ve ciddî bir kitap bulması imkânsızdır. Bu, acayip bir olaydır ki üzerinde biraz durulmaya değer.

Devrim düşmanlarının 1917'de Rusya'yı ve dünyayı sarsan olayların derli toplu bir anlatısını yapamayışları hiç de şaşılacak bir şey değildir. Bunlar henüz bu korkunç sarsıntıdan kurtulmuş değillerdir. Hükümlerini çoğu zaman sınıf önyargıları, hınç ve bilgisizlik etkiler. Gerçekten de: Kapitalist mülkiyet üzerinde kurulu sosyal düzenin, olayların tabiî düzeni olduğu farz edilir ya da insan aklı ile tabiatının, insanlığın –ister faşist diktatörler, "büyük ve ünlü" generaller; ister "demokratik", monarşik veya cumhuriyetçi seçkinlerce olsun– geleneksel kurallara göre yönetilmesini istediği düşünülürse, 1917 olaylarında iblisçe kuvvetleri cisimlendiren aykırı yaratıklarca insan aklına ve tabiatına karşı işlenmiş bir suçtan başka şey görülemez ortada. Soğuk savaşın boğucu havası içinde böyle bir görüş, çok sayıda Batılı yazarlar ile propagandacıların yazılarını sürekli olarak etkilemiştir: Bunlara göre 1917 Devrimi, dünyanın çektiği acılardan çoğunun, etkilerini hâlâ sürdüren nedenidir. Bu propagandacılar ile yazarlar, böylece, bir bakıma Rus Devrimi'ne, onun temsil ettiği meydan okuyuşun kudretiyle hayatiyetine, istemedikleri halde, saygı göstermektedirler. Fakat şu da var ki, onların bize sundukları, hiçbir zaman, bu Devrimin gerçek tarihi değil, sadece umacı kılığına sokulmuş halidir.

Öğrenmeye, anlamaya susamış genç bir okur sol kanat tarihçilerine, yani Rus devrimcilerin dostları saydıklarına başvurduğunda da, ne

yazık ki, daha iyi bir durumda bulunmaz. O zaman da önüne acayip şekilde yetersiz birtakım bilgiler çıkar. Devrim olaylarının canlılıktan, sosyolojik derinlikten ve psikolojik anlayıştan yoksun, beylik lâflarla dolu bir anlatılışıyla karşılaşır. Bunlar da çoğu zaman onda Bizansvari, dolambaçlı, anlaşılmaz bir tartışma izlenimi uyandırır. Moskova'ya yakınlığı ile ün yapmış Fransız şair ve yazarı Louis Aragon'un *S.S.C.B. Tarihi* adlı kitabı, bu tür edebiyatın canlı bir örneğidir. İnsan: "Böylesine değerli bir yazarın, kendisine ilham vermesi gereken –ve gerçekten de vermiş görünen– bir konuyu incelemeye kalkışırken muhayyilesini, ifade gücünü, anlayış kudretini felce uğratan nedir acaba?" diye haklı olarak sorar kendi kendine. "Aralarında bazı büyük ozanların da bulunduğu birçok övgü yazarının başına gelen, Aragon'un da başına gelmiştir" diyebilsek, mesele kalmazdı. Fakat olay şudur ki, Aragon ile onun ekolünden olan yazarların, başarısızlığı, yalnız masumca bir aşırı bağlılık ya da gayretkeşlikten ileri gelmiş değildir. Resmî komünist yazarlar Stalin'in tarihsel sahtecilikleri ile uydurma masallarını çok uzun süre işleyip durmuşlardır. Ancak, bütün sahtecilikler ile masalların bazılarını pekâlâ düzeltebilecek durumda iken, Devrimin gerçek yönünü bulup anlamak yeteneğini yine de gösterememişlerdir. Stalin'in bıraktığı izlerin sözde silindiği dönemde bile onlar o kadar çok buyruklara, o kadar çok "tabu"lara saygı göstermeye zorlanmışlar; kesin sonuçlu o kadar çok olayı şöyle bir atlayıp geçivermişler; önemli o kadar çok kişinin rollerini, hattâ adlarını yazmamak zorunda kalmışlardır ki, Devrimin tarihi onlar için bilinmez, yasak bir bölge olagelmiştir hep. Hattâ bu jübile yılında dahi 1917'deki devrim yöneticilerinden çoğunun –Troçki ile Buharin'in, Zinovyev'le Kamenev'in, Rıkov'la Tomski'nin ve daha birçoklarının– adları ya hiç geçmemiştir ya da yaptıkları kötü işleri kınamak gerekince geçmiştir. Şimdi Stalin'in kişiliğini bilmezlikten gelmek dahi bir terbiye, hattâ nezaket kuralı halindedir. Birtakım "tarihçiler" Fransız Devrimini anlatmaya kalkışsalar, ama olup bitenler hakkında bir şey söylemeseler; ya da örneğin Danton ile Saint-Just'ün, Desmoulins'in, Hébert'in, Cloots'un ve başka ünlü Jakoben'lerin adlarını dahi ağızlarına almayıp yalnız Marat'dan söz etmekle yetinseler, Robespierre'den de şöyle bir, fırsat düştükçe bahsetseler, haklarında ne düşünülürdü acaba?

Bu tarzda yazılan tarih yalnız bazı kimselere karşı zalimce haksız davranmakla kalmaz. Bu kimselerin esinledikleri ya da yönettikleri önemli insan gruplarını da bilmezlikten gelir. Düşüncelerini, teşebbüslerini, faaliyetlerini ya yok eder ya da olduklarından başka gösterir. Olayları meydana getiren birçok önemli ayrıntıya göz yumar. Sonunda ortaya çıkan şeyler de tabiatıyla bölük pörçük, ipsiz sapsız ve anlaşılmaz olur. Gerçekte, Stalinci ve Hruşçovcu tarih yazarlarının kitaplarında devrim

partisi 1917'de olduğu gibi değil de, şimdiki Komünist Partisi'nin, geçmişi gerçeğe aykırı tarzda yansıtılan ve bugünkü bütün gülünç ve bürokratik saygıdeğerliğiyle 1917'nin beyaz perdesi üzerinde gösterilen bir gölgesi gibi görünür. Ve böyle bir işte kaybolup giden de 1917 devrimcilerinin olağanüstü iradeleri, yiğitlikleri ve sıcakkanlılıkları; keskin zekâları ile açık fikirlilikleri; düşünceleri ile evrensel ülküleri; gözü pek stratejileri ile esnek taktikleri ve kendi kuruluşlarının içinde, özgürlüğe olan derin bağlılıklarıdır. Bu şartlar altında da, böylesine zavallı tarzda yoksullaştırılmış bir tarihle bir tasvirin, bu kadar silik ve soluk görünmelerine; ve çağdaş zihin çalışmalarıyla zamanımızın sorunlarına uygulanabilecek hiçbir dersi içermeyişlerine şaşılmaz da ne yapılır?

Fakat Sovyet rejiminin köklerinden söz eden tarih edebiyatının hazin durumuna rağmen, Rus Devrimi üzerine yazılan tarih kitaplarının tümü yine de büsbütün olumsuz değildir. Zaferlerini izleyen ilk on yıllık dönemde Bolşevikler, çok sayıda objektif tarihsel belge yayınlamışlar; olaylara tanık olan ya da bunlarda rol oynayan Rus ya da yabancı, Devrimi seven sevmeyen birçok kimse, bildiklerini ve gördüklerini anlatmışlardır. Bu eserler arasında Troçki'nin büyük *Rus Devriminin Tarihi*, 1917 Rusya'sına adanmış tek ve muhteşem bir anıt olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak Rus Devrimi'dir ki yüksek kademedeki yöneticileri arasında dâhi bir tarihçiye sahip olmak gibi bir imtiyaza erişmiştir. Daha yakın günlerde, olaylara tamamen yabancı bir İngiliz tarihçisi olan E. H. Carr da Sovyet rejiminin ilk yıllarını birkaç ciltte heyecansız, objektif, açık ve kesin bir dille anlatmıştır. Fakat yine de eksikliği duyulan şey, yeni kuşaklara 1917 olaylarıyla ilgili ciddî bilgiler edinme ve Bolşevik Devrimi'nin anlamını kavrama imkânını sağlayacak daha ufak boyda bir kitabın olmayışıydı.

Marcel Liebman'ın eseri, bu boşluğu çok iyi doldurmaktadır. Yazar, devrimin hemen bütün yönleri ve tarihsel ortamı ile ilgili çok büyük miktarda temel bilgileri, az bir yerde özetlemeyi başarmış; olayların derli toplu, canlı ve meraklı bir hikâyesini ortaya koymuştur. Hâdiseleri lâyık olduğu ciddilikle anlatmakta, fakat bunu tatlı ve hareketli bir tarzda yapmaktadır. Gerçekten de, konuya ilişkin bilgilerin günümüzdeki durumunu, rahat ve anlaşılır bir tarzda özetleyebilmiştir. Konuyu halk için basitleştirmenin aşırılıklarına düşmeden ve ele almak zorunda kaldığı girift sorunları fazlaca sadeleştirmeden, büyük halk yığınlarına hitap etmektedir. Liebman bu kitabını, devrimin çağdaş dünya için taşıdığı anlamla çok yakından ilgilenen bir Marxçı sıfatıyla yazmıştır. Sempatilerinin nereye yöneldiği konusunda kimsede hiçbir kuşku bırakmamakla birlikte, olayları örnek bir içtenlik ve objektiflikle anlatıp çözümlemektedir. Şu ya da bu olayı yorumlayış tarzı üzerinde tartışılabilir şüphesiz. Örneğin ben kendim, "Rus Devriminin Kaderi"ne

ayırdığı son bölümde vardığı sonuçlarla ilgili birtakım sakıncalar ileri süreceğim. Öyle gibime geliyor ki, bu bölümde Liebman, İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde Stalin'in güttüğü politikanın bazı olumsuz yönlerini gereği gibi değerlendirmemiş ve Stalin'den sonraki Rusya'nın, geçirdiği manevî ve politik bunalımın şiddetini yeterince oranlamamıştır. Fakat bu tür görüşler kaçınılmaz olarak, değerlendirme farklarına yol açarlar. Ancak yine de bu eser, tümü bakımından öylesine mükemmel, öylesine değerlidir ki, okunmasını bütün yüreğimle öğütlemekten ve lâyık olduğu geniş okur kitlesine ulaşarak ona tam değerinin verileceğini ummaktan geri kalmıyorum.

Isaac Deutscher, 14 Ağustos 1967

Başlarken

Bu eserin az çok bir değeri olduğu iddia edilecekse bu, yazarının gerçekleştirmeye çalıştığı üç amaçtan ileri gelir: Rus Devrimi'nin başlıca aşamalarını anlatmak; içinde cereyan ettiği havayı canlandırmak ve ona önayak olanların doktrin bakımından görüşlerini –dolayısıyla ülkülerini– özetlemek. Bu olaya adanmış çok zengin literatürde, bu amaçların hepsine birden ulaşmaya çalışan kitaplar azdır gerçekten. Oysa 1917 Devrimi'nin anlamı, bu çok değişik türdeki verilerden ayrılamaz. Gerçekten de, hayatın bir araya getirip hareketlendirdiği bu verileri kesinlikle anlatmak isterken, bu kitabın yeterince derli toplu ve yeterince açık olup olmadığı konusundaki kararı, okur verecektir. Bununla birlikte bu kitap, en iyi ihtimalle, çağdaş tarihin en esaslı, sonuçları bakımından en yüklü –şuna da inanalım ki, etkilerini henüz sona erdirmemiş bulunan– olaylarından biri üzerinde daha tam ve daha derin bir bilgi edinme çabasına ancak bir başlangıç olacaktır.

Kitabın yazarının yararlandığı birçok kaynak arasında bazıları, okurun doğrudan doğruya edinmek istediği bilgileri sağlamak bakımından, özellikle üzerlerinde durulmaya değer. Bunlar Suhanov'un *Anılar*'ı, E. H. Carr'ın *Bolşevik Devrimi*, Bolşeviklere yakınlık duyan Amerikalı gazeteci John Reed'in *Dünyayı Sarsan On Gün*'ü ve özellikle Lev Troçki'nin *Rus Devriminin Tarihi*'dir. Hele bu son eser, yazarının kişisel bağlılıklarının dışında olarak, 1917 yılının Şubat'ı ile Ekim'i arasındaki dönemin, sayısız belgelere dayanan, çok canlı bir tablosunu çizmektedir. Okur çok önemli bir konunun, bu kitabın çok sınırlı olan hacmi içine sığdırıldığını kavrayabilirse, bu eseri yazmakla güdülen amaç da tam anlamıyla gerçekleşmiş olacaktır. Öven ya da söven dogmaların zihinleri çok şaşırttığı ve çok zararlı sonuçlar yarattığı bir alanda merakları gıcıklamak, kafalarda sorular yaratmak, sorunları ortaya sermek dahi yeterli birer hedef sayılmak gerekir herhalde.

* * *

Bir yazarın, kitabına önsöz yazan kimseyi övmesi olağan değildir. Isaac Deutscher'in, bu kitabı tanıtan sayfaları yazdıktan birkaç gün sonra hiç beklenmedik tarzda ölüşü, bu övmeyi çok acı bir görev haline getirmektedir. Her şeyden önce eserimin, kaybettiğimiz büyük tarihçiye neler borçlu olduğunu söylemeliyim. Kitabımı büyük bir dikkatle okumak dostluğunu göstermiş ve konuyu eşsiz derecede iyi bildiğini ispatlayan gözlemleriyle; bana, değerli yardımlarda, bulunmuştu.

Fakat kendi kuşağımdan olan çok kimselerle birlikte benim, Isaac Deutscher'e karşı bir başka minnet borcum da var. Rus Devrimi'ne değgin her şeyin göklere çıkarılma ya da yerin dibine batırılma şeklinde soysuzlaştığı bir dönemde Deutscher, yakınlık duymaya imkân vermekle birlikte taraf tutmayı imkânsızlaştıran bir çözümleme kudretiyle yaptığı çalışmalarda, herkesten çok göze çarpmıştır. Aldırmaz görünmek gibi, hemen hemen imkânsız bir iddiası yoktu. Tersine, komünizm olayını olağanüstü iyi anlayışı, çağımızın bu önemli sorununa kendini derinden ilgili hissedişinden ileri geliyordu. Yetenekleri yalnız tarih alanının çerçevesinde kalmamaktaydı üstelik. Yazılarında bugünkü dünyanın –resmî karikatüründen bambaşka olan– gerçek Marxçılığa uygun bir yorumlamasını yapmıştır. Tarihçilere ve sosyologlara keskin bir zekâ, geniş bir kültür ve C. Wright Mills'in "sosyolojik muhayyele" diye adlandırdığı şeyle zenginleşen tek bir objektiflik örneği vermiştir. Bu "sosyolojik muhayyele" ise insanoğlunun kaderini anlamak ve onun kurtuluşuna bu yolla yardım etmek arzusundan başka bir şey değildir.

Brüksel, 20 Ağustos 1967

Rus Devrimi

Bolşevik Zaferinin Kökenleri, Aşamaları ve Anlamı

Marcel Liebman

I
Çarlık Rusya'sı

Yirminci yüzyıl başlamıştı. Bilim alanında birçok buluşlar yapılıyor, sanayileşme hızla ilerliyor, ulaşım araçları değişiyor, Avrupa'nın her yanında öğretim ile eğitim gelişiyor ve tekniğin her şeyi altüst edişiyle yıpranan gelenekler, zayıf yanlarını açığa vuruyorlardı. Şehirlere özgü bir uygarlık hayatın temposunu dahi hızlandırdığından, toplum ilişkilerinde derin değişiklikler yapıyordu. Her şeyin yeni, her şeyin mümkün, olabilir görünen bir hali vardı. Bu ekonomik ve sosyal duruma paralel olarak da, politik alanda, burjuva sınıfı ile emekçi sınıfının çatışması ortaya çıkmaktaydı. Kapitalizmin can çekişmesine mi tanık oluyorduk, onun yerini sosyalizm mi alacaktı? Bu sorunun ortaya atılması bile bütün yapıların yeniden tartışma konusu olduğunu ve gelecek günlerin, yeni imkânlar bakımından, hiçbir zaman bu kadar zengin olmadığını gösteriyordu. Gerçi Avrupalı yeryüzünü, insanoğlu gökyüzünü fethetmek için yola çıkmıştı, ama aslında, pek seyrek bozulan bir iyimserlik havası içinde insanlığın nihayet, yepyeni bir kaderi çatmaya kadirmiş gibi bir hali vardı.

Yirminci yüzyıl başlamıştı, ama Avrupa'nın bir ucunda, Rusya birçok bakımlardan hâlâ Ortaçağın içine gömülmüş bulunuyordu. Orada bir yandan sanayi zayıf olmakla beraber hızla güçleniyordu, ama her yanda yoksulluk, her yanda cahillik hüküm sürmekteydi. Köhnemiş bir iktidarın hükmü altındaki bu uçsuz bucaksız ülkenin kendisi zaten uçsuz bucaksız bir köhnelik halindeydi. Öyle ki, Rusya'nın hemen her yanında görülen eski dünyanın izleri burada, yeni bir dünyanın tomurcuklarıyla hemen her yanda çatışıyordu. Devletin başında modası geçmiş, aciz bir monarşi vardı; içinin kofluğunu, yer yer çatlamış bir dış yüzün göz kamaştırıcılığı ile örtmeye çabalıyordu. Rus toprağında ortaya çıkışından beri ne idiyse hemen hemen öyle –yani itiraz götürmez, tanrısallaşmış ve çok kudretli– kalmak iddiasındaydı. Çarlık otokrasisi kendini ele güne böyle göstermek istiyordu. Temsilcilerinin sonuncusu olan II. Nikolay 1886'da taç giyeceği sırada Moskova Baş Metropoliti ona şöyle diyordu:

"Gözle görülen bu taç, bütün Rusya'nın başbuğu olarak sana peygamberimiz efendimiz İsa'nın bahşettiği gözle görülmeyen tacın bir simgesidir: Kendisi de şanlı bir hükümdar olan İsa, ulusun üzerindeki egemen ve yüce iktidarla birlikte, hayır dualarıyla bahşetti bu tacı sana."

Bu gibi törenler, buna benzer tumturaklı dualar Rusya'ya özgü bir şey değildi şüphesiz. Fakat bunlar hiçbir yerde hükümdarlarca böylesine tam bir inançla, böylesine sarsılmaz bir katiyetle karşılanmıyordu: Bu törenler toplumsal bakımdan yararlı bir sembolizmin gerekleri değildi ve gerçek bir yetkinin, sahici bir iktidarın alâmetleriydi sanki. Sahiden de Çar II. Nikolay kendini devlet ile ulusun *başı* ve onun bağrında Tanrı kudretinin temsilcisi, hattâ daha ileri giderek, onun cisimleşmiş hali sayıyordu. Ünlü yazar Lev Tolstoy 1901'de: "Otokrasi, modası geçmiş bir hükûmet tarzıdır. Afrika'nın göbeğinde, dünyadan habersiz bir ilkel halk sürüsünün ihtiyaçlarına uygun gelir ama Rus halkının ihtiyaçlarına hiçbir zaman uymaz..." diye çırpınıyordu, ama boşuna. Rusya'da "*intelligentsiya*" diye anılan aydınlar sınıfının temsilcilerinden tutun da sanayi proletaryasının fırtınalı, çalkantılı yığınlarına kadar daha birçok Rusla birlikte o da bir sistemin vurdumduymazlığı, başta bulunan insanın körlüğüyle karşılaşıyordu.

RUS OTOKRASİSİ

Rus devletinin kuruluşundan beri memleket, –çok seyrek birkaç istisna dışında– tam anlamıyla keyfî ve sapına kadar zorba bir otokrasiden başka rejim görmüş, tanımış değildi. 1533-1584 arasında saltanat süren Korkunç İvan ona hiçbir zaman sıyrılamayacağı nitelikler vermişti ki bunlar, mutlakçılık ve tedhişti. Şu var ki, bunları kullanması sayesinde *boyar*'ların, Slav ülkelerindeki bu eski derebeylerinin bencil ve düzensiz kudretini kesin olarak zayıflatmak imkânını sağlamıştı. Bunların –ileride anlatacağımız usullerle– ezilmesi, o zamana dek ancak Moskova prensi olan bu adama "çar"lığını (kayserliğini, imparatorluğunu) ilan etmek ve "bütün Rus hükümdarlarının otokrat olduklarını, kimseye hesap vermek zorunda olmadıklarını" açıklamak imkânını sağlamıştı. Politik iktidarın bu Bizansvari anlayışı, bunun uygulanmakta olduğu ülke – yerleşme tarzının, Moğol etkisinin ve Batı'dan uzak kalışın kendisinde yarattığı– şarkvârî izleri muhafaza ettiği sürece az çok haklı da görülebilirdi. Fakat aradan zaman geçmiş, Avrupa'nın kapıları açılmış, Rusya'nın dünyada oynamak istediği büyük devlet rolü, yenileşme zorunluluğunu kaçınılmaz hale getirmişti. Bütün bunlara rağmen ülkenin başında bulunanlar, atalarından kalma otokratik rejimi hiç bozmadan, olduğu gibi muhafaza iddiasındaydılar. Özellikle Büyük Petro, Ortodoks Kilisesi

üzerinde iyice egemenlik kurup onu kendi elinde uysal bir âlet haline getirerek, bu otokrasinin mutlakçı niteliğini daha da güçlendirmişti.

Bununla birlikte, o ölünce soylular sınıfı bir "Yüksek Danışma Kurulu"na (*Verhovnıy Taynıy Sovet*) önemli yetkiler vererek hükümdarın yetkilerini az çok kısmayı başarmıştı. Bu kurulda, asillerin güvendikleri birkaç yüksek memur bulunmaktaydı. Ancak, bu başarı uzun sürmedi. Gerçek bir toprak aristokrasisi olan *boyar*'ların iktidarının yıkıntıları üzerine çarlık, bir hizmet soyluları sınıfı kurmuştu: Bu sınıfın devlete karşı giriştiği –ister askerî, ister iktisadî, ister idarî nitelikteki– taahhüt, ona verilen asillik payesinin bedeli oluyordu.

Çarlık otoritesine bu bağımlılık, Rus soylular sınıfının sürekli bir vasfı olagelmiş; bu sınıf devletin yapısında bir denge kaynağı olarak kendini hiçbir zaman gösterememiştir. İmtiyazları sayısız, kudreti ise pek az olmuştur. II. Katerina'nın saltanat döneminde (1762-1796) bu sınıf mahallî idarelerin yönetimine ortak olmuş; aynı zamanda "Soylulara İmtiyaz Fermanı" (*Jalovannaya Gramota Dvoryanam*) ile devlet hizmetinden bağışık tutulmuştur. Fakat o zaman da devlet üzerinde hiçbir gerçek etkisi olamamış, otokratik otorite itiraz kabul etmez bir halde ayakta kalmıştır. Gerçi bu otorite XVIII. ve XIX. yüzyıllarda soylular sınıfının çıkarlarına değilse bile isteklerine aykırı tedbirler almakta gecikmişse de bu, soylular sınıfının gösterdiği direnişten çok, devlet aygıtının yavaş işleyişinden ileri gelmiştir.

1861'de II. Aleksandr Rus köylülerini serflikten kurtarmaya –biraz geç de olsa–, karar verdiğinde bunların soylu sahiplerinden, hoşnutsuzluklarını ve korkularını azıcık olsun gösteren bir direniş görmemiştir. Bu toplum sınıfı XVI. yüzyıldan beri bağımsız bir rol oynamıyordu artık. 1881-1894 arasında saltanat süren III. Aleksandr'ın onlara nihayet tanıdığı hak, "mahallî yaşamı yönetmek"ten ibaretti.

Soylular sınıfının politik kısırlığının karşısında, burjuvazinin acizliği vardı. Fakat burjuvazinin durumunda bir başka şey daha söz konusuydu ki bu, daha faal ve dinamik bir yaşayışa ulaşmaktan yana gösterdiği iktidarsızlıktı. Rusya'nın tarihinde bir kesin negatif etken, yani "kudretli ya da sadece sürekli temsilî kurumların yokluğu" *iz* bırakmış bulunmaktadır. Böyle kurumlar olsaydı, toplum sınıfları bunlar sayesinde otokratik iktidarı karşılamak, bir denge kurmak imkânına kavuşacaklardı. XVII. yüzyılın ortalarına değin "*Zemskiy Sobor*"lar (Toprak Meclisleri) oldukça düzenli toplantılar yapmışlardı. Batı Avrupa'daki "*Etats Généraux*"nun (Zümre Meclisleri) benzeri olan bu kurullar –Romanov hanedanının kurucusu olan çar I. Mihail'i imparatorluk payesine çıkardıktan sonra– 1613 ile 1622 arasında hattâ sürekli olarak da toplanmışlardı. Fakat aslı aranırsa, nüfusun % 90-95'ini meydana getiren köylülerin hiç temsil edilmedikleri bu meclis, faaliyetinde az çok sürekliliğe, terkibinde

tutarlılığa sahip gerçek bir *kurum* haline hiçbir zaman gelemedi. Yüz yıl kadar yaşadıktan sonra yok oldu, monarşiyi karşı kuvvetten yoksun bırakarak unutulup gitti. Monarşik rejim kendine yine kendisi çekidüzen vermeye yanaşmadığına göre, iktidar tekelinin ciddî olarak sarsıldığını görmek için tâ 1905 Devrimi'ne değin beklemek gerekecekti.

Negatif açıdan otokratik rejim sürekliliğini, kendisine enerjik biçimde karşı duran bir kuvvetin yokluğuna borçlu olmakla beraber, diğer yandan da, çoğu zaman etkisiz olsa da yine de kudretli olan bir bürokrasiye dayanıyordu. Çarlık bu bürokrasinin hem en üst basamağı, hem de çarklarından biriydi. Gerçekte bütün Rus toplumu "*çin*"[1] adı verilen bir baremin ihdasıyla çok sıkı şekilde kademelendirilen bu yönetimin çerçevesi içine hapsedilmiş bulunmaktaydı. "*Çin*" çok disiplinli bir kurumdu. Askerî niteliği, mensuplarının üniforma giymeleriyle de belli oluyordu: Bu âdete, çok manidar olarak, Prusya'da da rastlanmaktaydı. Yönetimin bu sonsuz kudretinin, Rus kamu hayatında tuttuğu esaslı yerin bir başka kanıtı da 1804'te, gerçekten ortaya çıktıkları sırada, Rus üniversiteleri için resmen yapılan yönetmelikti. Bunların varmaları gereken amaçlar arasında, bilimin ilerlemesi de vardı şüphesiz. Fakat Rus kanun koyucusunun anlayışına göre bu, ikinci derecede bir amaçtı. Üniversitenin kuruluşunda başlıca gaye, devlet yönetiminin memurlarını seçip yetiştirmekti. Beri yandan da "devrimden önce bir Rus devlet adamının sapına kadar memur olduğunu" söylemek âdet olmuştu.[2]

Alt tarafı, çar da en yüksek memurdan başka bir şey değildi. XIX. yüzyılın ortasından başlayarak yetkisi, idare çarkının içine geçti. O da onun ayrılmaz bir parçası gibiydi sanki, çünkü bürokrasinin aracılığıyla saltanat sürüyor, bir yandan görevleri artan bürokrasi ise, gittikçe daha önemli yetkilere sahip olmaya başlıyordu. Bununla birlikte çarın kişisel keyfîliği tam olarak durmaktaydı: Hükümdar, bakanlar ile devletin öteki büyük memurlarını işe almakta, işten atmakta tam anlamıyla serbestti. Onların sözlerini ister dinliyor, ister dinlemiyordu. Kendi bakımından ise kimseye hesap vermek zorunda değildi. Muhakkak olan şu ki, diplomatik ya da askerî sorunları yalnız kendi yetkisi çerçevesinde görüyordu. Az çok önemli bütün politik işler için de durum aynıydı. Öyle ki, İçişleri bakanlığı genel olarak hükümdarın babasının çiftliğiydi sanki. Zaten bakanlar kurulunun da heyet olarak kendine özgü bir varlığı yoktu. Böyle olsaydı az çok sözü dinlenir, otoritesi olurdu. Hükümdar her bakanla ayrı ayrı konuşurdu. 1905'de başbakanlık diye bir görev tanıdıktan sonra

1. Bir yandan mülkî bürokraside en ufak memurdan çarlık şansölyeliğine, öbür yandan da orduda teğmenlikten, mareşalliğe kadar giden on dört basamağı vardı. Bu hiyerarşinin sekizinci basamağına erişen bir kimse otomatik olarak bir asalet unvanına hak kazanıyordu. Şu da dikkate değer ki Rusya'da soyluluğa hak kazanmak, devlet hizmetinde olmakla mümkün olabiliyordu.
2. Boris Nolde, *L'Ancien régime et la Révolution russe*, s. 98.

dahi çar, yine de başlıca iş arkadaşı olan bu adamda çoğu zaman, uzun boylu güvenilemeyen bir "ast"dan başka şey görmemeye devam etti.

Ara sıra en bayağı uşaklığa kadar varan, politik bakımdan bu "emir kulu olma" durumu, en yüksek basamakta Rus idare aygıtının pek ahım şahım bir şey olmadığını göstermekteydi. Memurlar ülkenin seçkin sınıfından değillerdi. Az para aldıklarından, aylıklarının düşüklüğünü rüşvet alarak, her türlü yolsuzluğu yaparak karşılıyorlardı. Bu bakımdan her basamağın kendine göre bir tarifesi vardı ve herkes bilirdi ki idare mekanizmasının filan ya da falan basamağı, şu ya da bu renkteki kâğıt paraya uymaktaydı. Memurlar bilgi bakımından çok yaya idiler. XIX. yüzyılda taşradaki memurların yüzde sekseninin ilkokul diploması bile yoktu.

Böylesine yetersiz bir idare aygıtından ne etkenlik beklenebilirdi ne de otorite. O sadece otokrasinin elinde bir âletti, üstelik kötü bir âletti ki bu da işleri hiç mi hiç düzeltmiyordu. İktidarın niteliğini değiştirmek değilse bile, düzeltmek ve ona halkın üst tabakalarını da ortak etmek isteyen en iyi idare adamları, ne kadar uğraştılarsa da çarı bir türlü buna kandıramadılar. En yumuşak reform tasarılarına dahi o "olmaz" dedi. 1917 Devrimi'nin arifesine dek rejim ne idiyse öylece kaldı: Keyfîlik idarenin ana düsturu idi, yetersizlik ile bilgisizlik de onun yıkılmasını hızlandırdı.

Çünkü sistemin kusurlarına onun adamlarının bilgisizlikleri, acizlikleri de ekleniyordu. Bütün XIX. yüzyıl boyunca çarlığın temsilcileri dar görüşlü, gölgesinden korkan, kafası işlemeyen kimselerdi. *İntelligentsiya* denen aydınlar sınıfına karşı hınç duymaları ya da kuşku beslemeleri, kendi dar kafalılıklarının belirtisinden başka bir şey değildi. Onlarda genellikle kaba kuvvet enerjinin; en dar gericilik de politik inancın ve hükûmet programının yerini tutmaktaydı.

XIX. yüzyıl, akıl sağlığı pek yerinde olmayan bir hükümdarın, I. Pavel'in saltanatı sırasında başlamıştı (1798-1801). Onun yerine geçen I. Aleksandr (1801-1825) ise Avrupa'da bir süre hatırını saydırdı ve başlangıçta liberal niyetler gösterdi ama buna rağmen sonunda o da abuk sabuk işlere, kaba sofuluğa kaptırdı kendini.

I. Nikolay ile (1825-1855) Rusya tam anlamıyla bir "otokrat"ı tanımış oldu. Zaten "eli sopalı Nikolay" yalnız kendi ülkesini ezmekle kalmadı. Her zaman en gerici davaların hizmetine girerek; sırayla Polonya ve Macaristan'da patlak veren ayaklanmaları ezerek, Avrupa'da zaptiye rolü de oynadı. Reformlardan korkmak onda saplantı, gizlilik merakı ise hastalık haline geldi. I. Nikolay reformların gerekli olduğuna inanıyordu ama, onun düşüncesine göre bunlar yalnız ve yalnız hükümdarın eseri olmalıydı. Sonra, hiçbir şeyi sarsmamak üzere bunların, hazırlanışlarında olduğu kadar tempolarında da belirsiz bir halde olmaları

gerekti. Onun için bunların yürütülmesi işini gizli komitelere verdi ve hiç kimse niyetlerini anlayamasın diye bunların niteliklerini en gülünç adlar altında gizledi. Nitekim 1839'da, köylülerin yaşama şartlarını incelemekle görevli bir komisyona "Batı illerinde mahallî vergileri ve yükümlülükleri eşitleme komitesi" adını vermişti.

II. Aleksandr'ın (1855-1881) bu kuralın dışında kalmış gibi bir hali vardı ve "liberal çar" olarak ortaya çıktı. Fakat buna aldanmamak gerekir. Serfliğin kaldırılması, adalet aygıtının değişmesi gibi önemli reformları yürürlüğe koydu şüphesiz. Hattâ ömrünün sonuna doğru, yalnız danışma görevi olan bir temsilî meclis kurmayı bile düşündü. Fakat bütün bu tasarılar ile teşebbüsler otokrat bir hükümdarın işi olarak kaldı. Yetkilerinin sınırlanmasını hiçbir zaman kabul etmedi. Hattâ kendisinden şu veya bu yolu tutmasını isteyen kimseleri bazen sürgünle cezalandırmaya kadar vardırdı işi.

III. Aleksandr (1881-1895) ise kendi hesabına en katı otokrasiye döndü. Maiyetindeki yüksek kimselerden birinin kimi zaman "taçlı aptal", kimi zaman da "şahane budala" dediği bu adam tahta çıktığında, 28 Nisan 1881 tarihli bildirisinde: "Ülkemin kaderini bundan böyle ancak Tanrı'yla tartışacağım" diyordu. Bu ikili konuşma, çarın bundan beklediği bütün sonuçları vermediğinden, o da kendine bir sırdaş daha seçti: K. Pobedonostsev adındaki bu adam, gerici zihniyetin ta kendisi idi. Çar onu en gözde danışmanı yaptı ve Pobedonostsev de efendisine tarihin hiçbir zaman unutamayacağı şu düşünceyi bildirdi: "Rusya'da bir devrim, en kanlı bir kargaşa dahi bir anayasadan iyidir." O zamana dek otokrasinin âleti olan "ayaklanmaları ezme" işinin, III. Aleksandr'la birlikte, bu otokrasinin varlık nedeni haline gelişine neden şaşmalı?

ÇARLARIN SONUNCUSU: II. NİKOLAY

Saltanatın bir kimseye kişisel olarak, babasından kalması biçimindeki rejimin bir kusuru da şudur: Otokrasinin varlığı, tahtta gerçek bir otokratın değilse bile bu hükûmet tarzını kendi kişiliğinde canlandıracak bir kimsenin bulunmasını sağlamaz. Sonuncu çarının saltanatı sırasında, Rusya'da otokratik rejim vardı şüphesiz, ama onun donuk, silik yüzünde otokrasinin belirtilerini nasıl bulabilirdiniz? Bu tür kimselerin istemeksizin; fakat sistemli olarak giriştikleri yıkma işine, çöküş halinde olan bir rejimin dayandığı pek seyrek görülmüştür.

II. Nikolay otoriteden yana pek kıskançtı ve bunu kimseyle paylaşmak niyetinde değildi. Üstelik bir devleti idare için gerekli yeteneklerden hiçbirine sahip değildi. Tahta çıkacağı sırada bir dostunun önünde şöyle diyordu: "N'apayım bilmem? Saltanat sürmeye hazırlanmış değilim. Devlet işlerinden hiç anlamıyorum. Bakanlarla nasıl konuşulur, bunun

hakkında bile en ufak fikrim yok." 1894'den 1917'ye kadar, yirmi üç yıl sürmüş olan saltanatı boyunca bunu öğrenmiş olduğu da muhakkak değildir.

Şu da var ki o, insanlardan ve politikadan çok, başka şeylere ilgi duyuyordu. II. Nikolay, asıl nelerle uğraştığını ve ne kıratta bir adam olduğunu iyice açıklayan bir "günlük" bırakmıştır. Bu günlükte, huzura kabul ettiği kimselere, yaptığı ziyaretlere ilişkin bilgilerin yanı sıra ve daha uzun olarak, aile yaşayışının ayrıntılarını; uzunlukta bundan da aşağı kalmamak üzere, en çok sevdiği şeyleri inceden inceye anlattığı görülür. Bunlar açık hava oyunları ile sporları ya da köpekleriyle oyalanmalar, ata binme, paten kayma ve özellikle avlanma gibi şeylerdir. Avcılık konusunda, günlüğünde, her seferinde neler avladığını inceden inceye sayıp dökmektedir. Başlıca merakı işte buydu. İşin anlaşılmaz ve korkunç yanı şu ki, yine aynı adam saltanatının sonuna değin büyük bir devletin kaderini tek başına yönetmek gibi bir iddiaya kapılmıştır.

Aleyhine işleyen unsurlardan biri de zaafı ve politikada çok kısa görüşlü oluşu idi. Başlıca bakanlarından biri olan Kont Witte: "Çarın başlıca kusuru, irade denen şeyden acınacak şekilde yoksun oluşudur" diyordu. Utangaçlık da işe karışınca bu irade yoksunluğu, içten pazarlıklı olma ve ikiyüzlülük haline geliveriyordu: Hükümdar, hoşlarına gitmeyecek birtakım kararları en yakın iş arkadaşlarına bile açmaya cesaret edemiyordu. Fakat, asıl ondaki körlüğe, basiretsizliğe diyecek yoktu! Akıllı insanları hor görüşü de bundan ileri geliyordu belki: "Aydın" sözünün sözlüklerden çıkarılmasını isteyen o değil miydi? Görünüşe göre onun en az direnerek kabullendiği en sürekli etki, savcı Pobedonostsev'inki olmuştur. Babası, geleceğin hükümdarını eğitip yetiştirme işini bu adama vermişti. O da ona, politik bakımdan hep düstur bildiği şu birkaç gerçeği aşılamıştı: Temsilî kurumlar "çağımız sahtekârlarının en büyüğüdür"; politik haklar ile hürriyetler Rus ruhuna yabancı bir şeydir, hem de çok zararlı bir şey; son olarak da eğitim, pek derinine varmadan, yazı yazmaktan, hesap yapmaktan ibaret olmalıdır, "geri kalanı gereksizdir, hattâ tehlikelidir."

Gerçek şu ki, II. Nikolay'da gerici adam tipinin bütün nitelikleri bol bol vardı. Sonra, akıl danışacağı kimseleri seçme konusunda acayip bir hoşgörü gösteriyordu; bunun, birçokları arasında, bir kanıtı da Prens Vladimir Meşçerskiy idi. Beslediği aşırı sağ düşünceler çara, bu adamın adının çok kötüye çıkmış oluşuna katlanma imkânını veriyordu. Bir başka kanıt da Rasputin'dir ki ileride onun sözünü yine edeceğiz. Bundan başka, hükümdarın aşırı gerici kuruluşları desteklediği de herkesçe bilinen bir şeydi: "Kara Yüzler" (*Çornaya Sotnya*) tedhişçi grubuyla sıkı bağları olan "Rus Halk Birliği" (*Soyuz Russkogo Naroda*) gibi; Kont Witte gerçi çarı hiç sevmezdi, ama söylediklerine inanmak gerekirse,

II. Nikolay kendinden daha akıllı sandığı herkesten kuşkulanıyordu. Bu da işleri daha çapraşık hale sokmaktaydı!

Bu gibi vasıflar karşısında tarihe, genel olarak, iyi yüreklilik, iyi ahlak gibi kişisel meziyetler üzerinde durup sızlanmaktan başka yapacak iş kalmamaktadır. Gerçekten, II. Nikolay şefkatli bir baba, eşsiz bir koca oldu. Açık yürekliliğine gelince, bunun da şüphe götürür yanı yoktur: Yargılarındaki bunca kusurların, politik görüşlerindeki böylesine köhneliğin yanı sıra hep bu açık yüreklilik görülür. Fakat Rusya'nın bu sonuncu hükümdarının manevî portresi göz önüne getirildiğinde insan bir şeyi görmezlikten gelemez: Bu da onun politik hükümlüleri; daha genel olarak, tenkil hareketlerinin (*répression*) hedef aldığı kimseleri nasıl amansız bir inatla ve çoğu zaman nasıl körü körüne bir gaddarlıkla kovaladığıdır. Sayısız şiddet hareketlerinin sorumlusu odur. 1905-1906'daki devrimci dalgaya çarlığın mahkemeleri birçok idam kararıyla cevap vermişlerdi. Fakat o, cezaları bağışlama hakkını kullanmaya sistemli olarak yanaşmadı. Tersine, General Trepov güttüğü politikanın "fişekleri esirgemeden harcamak"tan ibaret olduğunu söyleyerek kamuoyunda sonsuz bir öfke yarattığı zaman, çar onun bu sözlerini hararetle onayladı.[3]

Çarın yanı sıra, karısı çariçe Aleksandra'nın karanlık, kaygı verici ve şaşırtıcı kişiliği üzerinde de durmak gerekir. Bu kadının kimi zaman mistik, kimi zaman basitçe abuk sabuk saçmalıkları, çariçe kocasının tutumu üzerinde belirleyici bir etki yapmasaydı eğer, yalnızca fıkra düzeyinde kalabilirdi. Oysa otoriter mizaçlı, coşkun tabiatlı bir kadın olan çariçe, Tanrı'nın kendisine bir görev verdiğine inanıyordu. Bu da Rus otokratik mirasını olduğu gibi koruyarak oğlu çareviçe aktarmaktan ibaretti. Hemofili hastalığına tutulmuş olan, yani bir yeri yaralandı ya da kesildi mi kanı dinmek bilmeyen zavallı çareviç Aleksey'in sağlık durumu pek nazikti, ama bu yüzden o, anasının daha da kıymetlisiydi. Zamanla çariçenin sofuluğu hastalık derecesini bulan bir "boş inançlara körü körüne bağlılık" halini aldı. Bu yüzden de sürüyle şarlatanın elinde oyuncak haline geldi. Bunlar arasında, öğütleri ve kehanetleriyle çar ve çariçeye yardım etsin diye tâ Lyon'dan getirtilen Philippe Encausse'tan tutun da Rasputin'e varıncaya kadar birçokları vardı. Hele Rasputin, bir yönetim biçiminin saçmalığını ve soysuzlaşışını tek başına açıkça ortaya koydu.

İleride de göreceğimiz gibi, sonunda Rusya'yı kocasının yerine yönetmeye başlayan çariçe Aleksandra öylesine gericiydi ki, onun yanında;

---

3. Çarın zalimliğine, birçokları arasında, bir örnek de şu olaydır: II. Nikolay bir gün Baltık illeri valisinden bir rapor almıştı. Raporda: "Kendi başına buyruk hareket ederek birçok insanı, hattâ hiçbir direniş göstermemiş olanları dahi, yargısız sorgusuz idam ettiren" bir subayın yapıp ettikleri anlatılıyordu. Çar da kâğıdın kıyısındaki boş yere şu düşüncesini yazmıştı: "Yaman adammış doğrusu!"

II. Nikolay ilerici kalıyordu. Sofuluğu onun yalnız devrimcilerden nefret etmesine engel olmuyordu –ki bunun da zaten böyle olması gerekti–; üstelik otokratik rejimi ıslahı düşünen herkesten nefret etmekteydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında askerî harekât Nikolay'ı Saraydan uzaklaştırıyor, o zaman otokratik iktidar karısına geçiyordu. İşte özellikle böyle anlarda çariçenin kocasına yazdığı mektuplar, onun gerçek bir politika çılgınlığına tutulduğunu açığa vurmaktadır: "Daha otokratik ol" diye yalvarıyordu Aleksandra, "unutma ki sen otokratik bir çarsın ve öyle de kalman gerek." Sonra kocasını şuna inandırmaya çalışıyordu: "Rusya kırbaçla okşanmaktan hoşlanır. N'aparsın, bu adamların da huyu böyle." Söz konusu olan, genellikle Rusya ve görünüşe göre de, özellikle liberal siyaset adamlarıydı. Bunlarla ilgili olarak kocasına şöyle yalvarıyordu: "Çar ol, Büyük Petro ol, Korkunç İvan ol, çar Pavel ol, ez hepsini... Hayır, alay etme bak... Lvov'u Sibirya'ya yolla... Milyukov'u, Guçkov'u, Polivanov'u da sür Sibirya'ya." Bu mektuplar, histeri derecesine varan bir hoyratlığın; saçma sapan birtakım politik düşüncelerin; hükûmet dizginlerini elinde tutmuş olan dengesi muhakkak ki bozuk bir kadının sevgi gösterilerinin acayip bir karışımı halindedir.

İşte devrimin arifesinde Rus otokrasisi böyleydi. "Çapkın keşiş" Rasputin de söz konusu olunca tarihsel ve sosyolojik çözümlemeler, ağızdan ağıza dolaşan dedikodulara eklenecekti.[4]

* * *

Devrimden önce Rusya'da yönetim ilkesi otokrasi ise bunun âleti de her zaman için baskı, arasıra da tedhişti. Çarlık rejimi her zaman için özgürlüğü inkâr edegelmiştir. Bölgesindeki köylüler için kendisinden ricaya gelmiş olan önemli bir kişiye cevap verirken, Başbakan Stolıpin, devrilişinden birkaç yıl önce sistemin niteliğini de tanımlamış olmaktaydı: "Kimler için ricada bulunduğunuzu bilmiyorsunuz" diyordu. "Bunlar kuduruk hayvanlardır, korkutularak zapt edilebilirler ancak. Biraz dizginlerini gevşetirseniz, herkesi; beni, sizi, şehirli kılığındaki herkesi öldürürler."

Vaktiyle korkunç İvan çarlık iktidarını *"opriçnina"* adındaki özel bir polis kuvveti sayesinde zorla kabul ettirirdi. Bu kuvvet, sistemli olarak tedhişe başvururdu. Birçok işler arasında, Novgorod'da taş taş üstüne bırakmamak ve şehrin 60.000 kişilik nüfusunu yok etmekle ün salmıştı. İşte o dönemden bu yana hiçbir şey temelli bir değişiklik geçirmemişe benziyordu. Hadi Korkunç İvan Doğu zorbalığını temsil ediyordu diyelim. Fakat adı Batılılaşma ve yenileşme ile aynı anlama gelen Büyük

4. Bkz. Bölüm III.

Petro da yüz elli yıl sonra hasımlarına yapıp ettikleri bakımından elinden geleni ardına koymamıştı. Bir ayaklanmanın başarısızlığa uğraması üzerine, yalnız 1698 yılının Ekim ayında yedi yüze yakın insanı idam ettirmişti. Gerçi kendisi askerî zaferleri ve Petersburg şehrini kurmuş olmasıyla daha çok ün kazanmıştır ama tadını çıkara çıkara uyguladığı işkence usulleri, bu büyük tarihsel çehrenin bir başka yüzünü ortaya koymaktadır. Bir ara kendi oğlunun da gizli bir fesat hareketine katıldığından kuşkulanmıştı. Bu hiçbir zaman ispatlanamadı ama Petro kendi önünde de öz oğluna işkence yaptırdı. Zaten veliaht da aldığı yaralar yüzünden öldü.

Bu barbarlık zamanla hafifledi, ama gizli polis, ülkenin değişmez kuralı olarak kaldı. XIX. yüzyılın başında I. Aleksandr bunu ortadan kaldırabileceğini sandı ama kararını değiştirmekte gecikmedi. 1807'de yeniden kurulan gizli polis, en parlak dönemlerini I. Nikolay'ın saltanatı sırasında yaşadı, eski rejimin sonuna dek de ortalığı kırıp geçirmeğe devam etti.

Aslına bakılırsa hürriyet kavramının kendisi dahi çarlıkla bağdaşmaz görünüyordu. Batı hukuku birtakım politik hürriyetleri tanımış, bunlar çoktandır uygarlığın vazgeçilmez niteliği olarak ortaya çıkmıştı. Fakat 1905 Devrimi'nden önce bu hürriyetlerin hiçbiri Rusya'da yoktu. Hangi biçim altında olursa olsun, orada muhalefete izin verilmiyordu. Ünlü yazar Dostoyevskiy de gizli bir fesat hareketine katılmakla suçlanmış, bu yüzden ölüme mahkûm edilmiş, cezası son anda sürgüne çevrilmişti.[5] Bu fesat hareketi de, adı var kendi yok bir şeydi.

Hükümlülere yükletilebilen tek suç, aydınlar topluluğu halinde bir araya gelip burada reform tasarıları ya da –Fransız filozof ve sosyologu Fourier'nin teorileri gibi– hayalî ve belirsiz birtakım ülküler üzerinde tartışmaları oldu. Şu da var ki, yalnız tartışma yapmak bile, rejimin yıldırımlarını üzerine çekmeye yetiyordu. Hattâ günün birinde bir millî eğitim bakanı: "Edebî eserlerin yayınlanması tamamen durdurulursa ancak rahat uyuyabileceğim" demek ihtiyacını duymuştu.

1865'e değin yayından önce sansür sürekli olarak uygulanıyordu. O yıl II. Aleksandr liberal bir tedbirle sansürü kaldırıp yerine daha esnek bir denetim sistemi koymayı kararlaştırdı: Bu denetim yayından sonra yapılacak ve prensip olarak da bu yetki, mahkemelere verilecekti. Gerçekte ise bu denetimi uygulama yetkisi, yönetim aygıtının elinde oldu, o da bunu kötüye kullandı. Şu da var ki sansürün varlığı dahi tek başına, çarlığın ne olduğunu göstermeğe yeterdi. 1819 tarihini taşıyan resmî bir

---

5. Bu işte I. Nikolay gaddarlığı, hükümlülere bağışlandıkları haberini darağacında, tam cellât onları idam edeceği anda bildirtecek kadar ileriye vardırmıştı. Dostoyevskiy, yazdığı *Ölüler Evinden Anılar*'da bir kürek mahkûmunun başından geçenleri anlatır; ama bu, onun sonradan otokrasiyi savunanlar safına geçmesine engel olmadı.

belgede: "Özel kişiler politik sorunları, övmek yahut yermek için dahi olsa, hiçbir suretle yazılı olarak işleyip inceleyemezler" denmiyor muydu? Nikitenko adlı bir sansür memuru da kendi bakımından: "Sansürle görevli bütün memurların hesabı yapılsa, her yıl basılan kitaplarınkinden daha yüksek bir sayıya ulaşılır" dememiş miydi?

KÖYLÜLER

XIX. yüzyılın sonunda Rusya nüfusunun ancak yüzde on üç kadarı şehirlerde yaşıyordu.[6] Nüfusun geri kalanı sefalet içindeki bitmez tükenmez köylü sürüsüydü. Acıklı bir tevekkül havası taşıyan bir söz şöyle demiyor muydu: "Tanrı çok yüksekte, çar çok uzakta, soylu toprak sahipleri daha yakın ama yanlarına varmak imkânsız!" Bir başka söz de şuydu: "Aynı güneşe bakıyoruz ama aynı yemeği yemiyoruz."

Bu köylü topluluğu yüzyıllardır kendisini ezmekte olan serflikten yeni kurtulmuştu. Çar II. Aleksandr, Rusya'yı doldurmakta olan milyonlarca serfi azat etmeyi 1861'de kararlaştırdı. İki yüz yıldır en aydın kişiler ile en açık görüşlü memurlar bu tedbirin alınmasını istiyorlardı. I. Nikolay bile 1842'de: "Serfliğin, bugünkü biçimiyle, herkesin düşüncesine göre, hiç şüphesiz korkunç bir afet olduğunu" kabul etmiş, fakat: "yine de buna çare bulmaya kalkışmak, bunu olduğu gibi bırakmaktan daha zararlıdır" diye eklemişti. II. Aleksandr ise: "Serfliğin aşağıdan gelen bir hareketle kalkmasını beklemektense, onu yukarıdan gelen bir hareketle kaldırmak çok daha iyidir" demişti.

Onun için serfliği yukarıdan gelen bir hareketle kaldırmaya girişti ve birkaç yıl içinde, Rusya tarihinde bir dönüm noktası olan bir reformu gerçekleştirdi. Gerçek şu ki serflik, çarlığın kendisi kadar eskiydi. XV. yüzyıldan başlayarak ortaya çıkıp gelişmiş ve –şurası manidardır ki– Avrupa'da kaybolmaya yüz tutmuşken, Rusya'da ilerlemiştir. Başlıca nedenleri, köylerde hüküm sürmekte olan sefaletti. İşleri tıkırında toprak sahiplerine borçlu durumda olan, vergiciler tarafından sıkılıp suyu çıkarılan hür rençperlerin, ikisi de zararlı olan iki çözüm şekli arasında seçim yapmaları gerekiyordu: Ya özgürlüklerinden vazgeçmek ya da daha mutlu bir kaderi araştırmak için topraklarını bırakıp kaçmak. Yığın halinde köylü göçleri uzun süre Rus köy yaşantısının belirli bir niteliği olmakla beraber köylülerin çoğu, bu yollardan birincisini seçtiler.

Başlangıçta serflik, kölelikten farklıydı. Bilhassa şu bakımdan ki, serfler ekip biçtikleri toprağın "demirbaşı" idiler, onunla birlikte alınıp satılırlardı. Fakat sonradan serflik, Rusya'da uygulanan biçimiyle, köleliğe gittikçe daha çok yaklaştı, nihayet hukuken değilse de fiilen onun

6. Aynı dönemde bu oran Birleşik Amerika'da % 33, Almanya'da % 54, Büyük Britanya'da % 77 idi.

tıpkısı oldu. Yalnız çarlığın malı topraklara ait serfler daha az mutsuz bir kader sahibi olabildiler. Soylu toprak sahiplerinin uyruğu olanlar ise, tersine, devlet köy halkını ağaların keyfine terk ettiği ölçüde, kaderlerinin kötüleştiğini gördüler. XVII. yüzyılda ve özellikle 1649'da çıkan kanun uyarınca –zaten serf sahibi olmaya tek izinli kişiler olan– soylular bunların hemen hemen mutlak sahipleri haline gelmişlerdi. Bir sonraki yüzyılda bunların yetkileri daha da arttırıldı. O sırada "Aydınlanma Çağı"nda ve II. Katerina'nın saltanat döneminde bulunuluyordu. Bu çariçe, "aydınlanmış despotizm"in örneklerinden biri sayılmaktaydı. Bu hükümdarın kültür alanında gösterdiği başarılar ne olursa olsun, saltanat döneminde köy halkının başı göğe ermedi. Tersine, çariçe köylüleri yem gibi soylulara peşkeş çekti. Bu konuda hüküm vermek için şunları bilmek yeter: Efendileri serflerini öldürmek hakkına sahiptiler. Bunları Sibirya'ya sürgüne gönderebiliyorlardı.[7] Yine efendileri serfleri aile halinde toplu olarak ya da aileleri dağıtıp tek tek satma hakkına sahiptiler. Gerçekten de serfler, sahici köleler gibi esir pazarlarında satılmaktaydı. Bu mutsuz insanlar efendilerinin keyiflerine, bazı hallerde de zulümlerine terk edilmiş durumdaydılar. XVIII. yüzyılda Rusya'da dolaşmış olan bir Fransız gezgini, ülkenin her yanında işkence gören köylülerin çığlıklarının yükseldiğini yazıyordu. II. Katerina ise kendisine yapılan hizmetlere karşılık ödül olarak "can" dağıtmakta çok cömert davranıyordu. Böylelikle işi 120.000 serfe sahip olmaya kadar vardırmış olan bir soylunun durumu ağızdan ağıza dolaşmaktaydı.

XIX. yüzyılın başlarında dahi bu durum sürüp gidiyor; toprak ağalarının ipotek karşılığı serflerini rehine koydukları sık sık görülüyordu. Gerçi I. Aleksandr, saltanatının başlangıcında soluların köylülerini Sibirya'ya sürgüne yollamalarını yasak etmişti, ama 1822'de bu liberal tedbiri değiştirmek zorunda kalmıştı. Serflik durumu hem iğrenç hem köhne bir usul olarak ortada duruyor; üstelik bu kurum, rejimin kendisi için de tehlikeli görünüyordu. 1839 tarihini taşıyan bir polis belgesinde "serfliğin devletin altında bir barut fıçısı" olduğu, kabul edilmekteydi.

Ahlakın mahkûm ettiği bu usul, iktisaden de mahkûm edilmekteydi. Toprak ekonomisinin modernleştirilip iyileştirilmesi için serflere özgürlük verilmesi gerekli –fakat yetersiz– bir şarttı. Gerçekten de bu kurumun ayakta kalması fiilen bedava bir işgücüne sahip, aldırmaz ve tembel bir soylular sınıfının toprağın verimini arttırmak amacını güden her çabayı ertelemesine ve hemen hemen Ortaçağa özgü çalışma usulleriyle yetinmesine yol açıyordu. Öte yandan, yeni yeni doğmaya başlayan kapitalizmin isterleri de köylülerin özgürlüğe kavuşmalarını

7. 1760'tan 1772'ye kadar sürgün edilen 20.000 köylü Sibirya'da yerleşti. Gerçekte sürgünlerin sayısı şüphesiz çok daha fazlaydı. Çünkü bazı kaynaklar, sürgünlerin ancak dörtte birinin gidecekleri yere canlı olarak ulaşabildiklerini açıklamıştı.

çok gerekli bir hale sokmaktaydı. Gerçekten, köylerdeki nüfus bir bakıma toprağa çivili kaldığı sürece, sanayiye acele olarak muhtaç bulunduğu emekçileri bulmak nasıl mümkün olabilecekti?

İşte bu şartlar altında II. Aleksandr 1861'de bu eski kurumu kaldırdı. Akşamdan sabaha da serf özgür bir insan oluverdi. Bundan böyle serbestçe evlenmek, bir mülke sahip olmak, dâva açmak, kendi hesabına çiftçilik, ticaret yapmak haklarına sahip bulunuyordu. Bununla birlikte –ki bu, madalyanın diğer yüzü idi– bu özgürlüğe karşılık yüklü bir bedel ödemesi gerekiyordu. Gerçekten, işlemiş olduğu toprak ancak yüksek bir tazminat ödedikten sonra kendi malı olabiliyordu. Bu tazminat (toprak sahiplerine tazminatlarını hemen ödemiş bulunan) devlete yapılan, 49 yıla yayılmış, % 6,5 faizli ödemelerle karşılanmaktaydı.[8] Eski serf yine de gerçekten toprağına sahip olmuyor, yalnızca bundan yararlanma (intifa) hakkına sahip oluyordu. Toprağın mülkiyeti geleneksel tarım topluluğu olan *mir*'e devrediliyor, buna bağlı "köy meclisi" de bunun üzerindeki hakları kullanıyordu. Böylece köylü, bazı bakımlardan, vasi değiştirmiş olmaktan başka bir şey yapmıyordu: zira çok gelenekçi ve çalışma usullerinin yenileştirilmesine çok az eğilimli bir meclisin hükmü altında kalmış oluyordu.

Köylünün hayal kırıklığının tek nedeni bu olmadı. Çoğu hallerde toprağın değeri epey yüksek biçildi. Nedeni de şuydu herhalde: Reformu yapanların fikrince *mujik*'lere yalnız toprağın değil, özgürlüklerinin bedelini de ödetmek söz konusuydu. Oysa çoğu hallerde, verilen toprak bunu alanın geçimini zar zor sağlayacak nitelikteydi. 1878'de yapılan bir soruşturma, eskiden *"pomeşçik"*lerin uyruğu olup 1861'de azat edilen 21 milyon serften yarısının asgarî geçim haddini dahi sağlayamadığını ortaya çıkardı. Sonraki yıllarda köylülerin durumu daha da bozuldu.

Bu şartlar altında köylü sınıfının hoşnutsuz oluşuna niçin şaşmalı? Bu sınıf en değerli umutlarından yoksun bırakılmıştı. Çara uzun süre körükörüne güven beslemişti. Onun soylularca aldatıldığına inandığından, gerçek özgürlüğe kavuşmasını sağlayacak olan "altın harfli çar buyruğu"nu devrimin arifesine dek bekledi durdu. Duyduğu hayal kırıklığı da her zaman barışçı bir şekilde açığa vurmadı kendini. Ülkenin çeşitli yerlerinde serfliğin sona erişini bildiren çar buyruğunun çıkmasını ciddî kargaşalıklar izledi. Yalnız 1861 yılında beş yüze yakın vahim olay kaydedildi ve umutları kırılan köylülerin ayaklanmaları kanlı bir tenkile yol açtı.

Muhakkak olan şu ki, Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Rus köylerinde en koyu sefalet manzarası hüküm sürmekteydi. Yalnız zengin,

---

8. Köylülerin, borçlarından kurtulmak için bir başka tarzı seçmeye de hakları vardı: Eski efendilerinin toprakları üzerinde her yıl otuz kırk gün tutarında parasız olarak çalışacaklardı. Çoğu, ödemeler yoluyla özgürlüklerine kavuşma yolunu seçtiler.

toprak sahiplerinden meydana gelme bir azınlık olan *"kulak"*lar bu genel kaderin dışında kalmışlardı. Bunların ortaya çıkışları, Başbakan Stolıpin'in 1906-1910 arasında, iki aşamada gerçekleştirmiş olduğu sonuncu büyük reformun sonucuydu. Başlıca amacı, serfliğin kaldırılmasına karşı direnmiş olan *"mir"* adlı eski kurumun dağıtılmasıydı. Bu *"mir"* bir köy meclisinden teşekkül etmekteydi ki, köyde oturan bütün erkekler buna katılabilmekteydiler. İktisadî, malî ve adlî görevleri vardı. Gerçekten, yalnız tarımın yönetimiyle değil, vergilerin toplanmasıyla da uğraşıyordu ve devlete karşı bu işten sorumluydu. Ayrıca ufak davalarda yargı hakkına da sahipti. Rusların sahip oldukları topluluk duygusunun son kalıntısı olan *"mir"*, en girişken köylülerin teşebbüslerine engel oluyordu. Bu nedenledir ki, Başbakan Stolıpin orta halli ve zengin bir köylü sınıfı oluşturma, başka bir deyişle, modern kapitalizmi köylere sokma çareleri arasında, *"mir"*in kaldırılmasını da öngörmüştü. Gerçekten, zengin bir köylü sınıfının ortaya çıkması bunun bir sonucu oldu, ama bu yüzden, bu azınlık ile büyük köylü sınıfının acıklı hali arasındaki çelişki daha da arttı. Köylü sınıfının *"kulak"*lara karşı beslediği hınç da devrimin kargaşalıklarına bile karşı koydu. O sırada ise köylüler sefaletlerinin içine gömülmüş bulunuyorlardı: Çoğu zaman *"izba"*ları alelade kulübelerden ibaret olduğundan, barınma şartları çok ilkeldi. Bilgisizlikleri dillere destandı, beslenmeleri ise tamamen yetersizdi. Rusya; dünyanın başlıca buğday üreticileri arasında yer alırken ve memleket Batı Avrupa'ya yığınla ihracat yaparken, Rus köylüsü hep yarı aç yarı tok halde yaşıyordu. III. Aleksandr'ın maliye bakanı olan Vişnegradskiy: "Kendi buğdayımızı kendimiz yemeyeceğiz, dışarıya göndereceğiz" demişti çünkü. İmtiyazlı sınıflara mensup Ruslar iştahlı kimseler olarak tanınmışlardı ama 1910 yılına doğru bir *mujik* ortalama olarak Avrupa'nın her yerindeki insanlara göre daha az buğday tüketiyordu: Bir köylünün Amerika'da 838,6, Belçika'da 345,6, Fransa'da 311,2 kilo buğday tüketmesine karşılık Rus köylüsü ancak 203,1 kilo buğday yiyebilmekteydi. Şunu da eklemek gerektir ki *mujik*, ancak olağanüstü hallerde et yiyebilmekteydi. "Ekmek ile su, bizde bulunan işte bu" diyordu bir halk atasözü. Nüfus artışının olduğu kadar çalışma usullerinin köhneliğinin de bu durumda etkisi vardı.[9] Vasıtasız vergilerden elde edilen bütçe gelirlerinin tutarı Rusya'da XIX. yüzyılın sonuna doğru 208 milyon Ruble'yi bulmaktaydı. Bu toplamın 195 milyonunu, sefaletlerine, yoksulluklarına rağmen Rus köylüleri ödüyorlardı.

Halkın rejimden sıtkının sıyrılması için de bundan fazlası lâzım değildi. Rejimin koyu gericiliği, köylülerin cahillikleri ve vurdumduy-

9. 1904'te ülkenin tümü için kullanılan gübre ancak 82.000 tonu bulmaktaydı. Modern usullerin kullanılması halinde ise 6 milyon ton gübre harcamak gerekecekti.

mazlıkları üzerine dayanabilirdi. Fakat bu gibi adaletsizlikler ve aşağılamalar patlayıcı bir madde gibiydi. Bütün Rus tarihi boyunca köylü ayaklanmaları birbirini kovalamış, her seferinde ezilmiş, her seferinde yeniden patlak vermişti. Rusya ile Batı Avrupa arasındaki farklardan biri de buydu. 1848'de Fransız burjuva sınıfı, devrimin kazanımlarının muhafazakâr yaptığı küçük köylü sınıfının desteğinden yararlandığı için Fransız proletaryasını yenmişti. "*Mujik*'lerde örgütlenme ve sınıf bilinci yoktu şüphesiz. Bunların ayaklanışlarında içgüdünün kaba kuvveti ve yine onun dağınıklığı vardı. Fakat işçi sınıfının yükselmekte olan kuvvetleri ile otokrasinin gerileyen, içten çökmüş kuvvetleri arasında hazırlanmakta olan çatışmada aç köylülerin, sanayi proletaryasının kendilerine uzattığı eli tutmayacaklarını hiçbir şey, bu gerici kuvvetlere garanti edemezdi. Üstelik köylü demek, ulusun büyük çoğunluğu ve ordu demekti. Köylüler harekete geçerler ve proleter kentlerden gelen itme gücü bunlara, eksikliğini duydukları siyasal birliği, bütünlüğü sağlarsa çarların köhne Rusya'sının ebedî olarak yıkılacağı apaçıktı.

İŞÇİ SINIFI

İşte tam da köylülerin sayı bakımından üstün oldukları bu uçsuz bucaksız ülkede bir işçi sınıfının uyandığı, toparlandığı, bilinçlenmeye başladığı, örgütlendiği görülmekteydi. Modern kapitalizmin Rusya'da başlayışı son zamanlarda ve küçük ölçüde olmuştu. Fakat yüzyılın dönemecinde sanayileşme, özellikle demiryollarının gelişmesi sayesinde, hızlı bir tempoyla ilerliyordu. Bu sınaî gelişme XIX. yüzyılın son on yıllık döneminde özellikle göze batar bir hal almıştı. 1900 ile 1909 arasında yavaşlamış, fakat 1910'da, Dünya Savaşı'nın başlayacağı sıralarda yeniden ve daha çok hızlanmıştı. Bu savaşın arifesinde Rusya (Almanya'nın 190 milyon, Birleşik Amerika'nın 517 milyon ton kömür üretmesine karşılık) 36 milyon ton kömür; (Almanya'nın 16,8 milyon, Birleşik Amerika'nın 31,5 milyon ton dökme demir üretmesine karşılık) 4,6 milyon ton dökme demir üretiyordu. Buna karşılık kimya sanayii daha geri durumdaydı, makine-âlet sanayii ise fiilen yok gibiydi.

Bununla birlikte Rus sanayisinin ana vasfı, yüksek derecede merkezîleşmiş olması idi. Orta sanayiciler sınıfı özellikle zayıftı, küçük işletmeler de ortadan kaybolmak üzereydi. 1914'de Rus işçilerinin % 76'sı yüzden fazla emekçi kullanan işletmelerde, % 56'sı beş yüzden fazla emekçi kullanan fabrikalarda, % 40'ı da binden fazla emekçi kullanan fabrikalarda çalışıyorlardı. Oysa 1901'de bu son oran ancak % 31'e yükselebilmekteydi. Görüldüğü gibi, yoğunlaşma hızla gelişmekteydi ve Rus işletmeleri 1887'de ortalama olarak 43 emekçi çalıştırırlarken, bu sayı 1908'de 157'ye yükselmişti. Böyle bir olgu Rus proletaryasına kendine

özgü vasıflarından birini vermekteydi ki o da şuydu: Bu proletaryanın gelişmiş endüstriyel komplekslerde toplanması, keskin bir sınıf bilincinin doğup gelişmesi için gerekli başlıca şartlardan biri halini almıştı.

Bu sanayi proletaryasının gençliği bunun ikinci vasfı, köylerle olan sıkı bağlılığı da küçümsenemeyecek bir başka vasfıydı. Rus işçilerinin önemli bir oranının büyük merkezlerde yerleşmek üzere köylerden yeni ayrılmış olmalarının yanı başında şöyle bir durum da vardı: Sınaî üretimin bir kısmı 6 milyon kadar olan mevsimlik işçilerce sağlanmaktaydı. Bunlar harman zamanı köylere gidiyorlar, ölü mevsimde de fabrikaya dönüyorlardı. Ekonomik faaliyet yavaşlayınca, işçilerin nisbeten büyük topluluklar halinde köylerine döndükleri görülüyordu. Daha önce belirttiklerimiz uyarınca, bu şartların, bağımsız bir toplumsal bilinç geliştirmek bakımından, daha az elverişli oldukları apaçıktır. Şu da var ki, tam anlamıyla sanayi proletaryasının bulunduğu yerde kökleşmesinin uzaması ve belirginleşmesi ölçüsünde bu frenleyici unsur, daha az etkili şekilde işliyordu. 1905'de 2.700.000 işçi olarak tahmin edilen bu proletarya, 1914'de 3 milyon birime yükselmişti. Bu sayı nisbeten zayıftı ama olağanüstü merkezîleşmiş bulunması, hareket ve faaliyet imkânlarını geniş ölçüde arttırıyordu.

Bu üç milyon emekçi, devrimci yığının ileri karakolu, mızrağının uc demiriydi. Yaptığı sayısız grevler, 1880 yıllarından başlayarak onun hareket ve faaliyet kudretini göstermiş bulunmaktaydı. 1905 Devrimi ise bu proletaryanın, içinde bulunduğu aşağı duruma tevekkül ve sabırla katlanmak niyetinde olmadığını ortaya çıkarmıştı. Demek ki işçilerin ulus içinde sayıca önemi nisbeten zayıftı ama tarihin bu sınıfı oynamaya aday kıldığı rol, onun yaşama tarzını anlatmak için biraz üstünde durmayı gerektirmektedir.

Ücretlerden yana birçok Rus işçisinin durumu, iyileşmek şöyle dursun, daha çok bozulma eğilimi göstermekteydi. 1860 ile 1890 arasında nominal ücretler az çok yüksekti ama, buna karşılık fiilen ödenen ücretler % 20 kadar düşmüş bulunmaktaydı. 1890 ile 1899 arasında ve gözlemcilerden çoğunun fikrince ücretler yükseldi ama sonra yeniden düştü. 1905 ile 1910 arasında nominal ücretler ile gerçek ücretler bir kez daha düştü ve ancak savaşın başlamasından önceki yıllarda fiyat hareketlerini izlemeyi başarabildi. Bu şartlar altında, işçi ailelerinin bütçeleri üzerinde yapılan incelemelerin, gelirlerin tümünün yaşamak için en esaslı ve ilkel ihtiyaçların giderilmesine harcandığını göstermelerine şaşmamak gerekir.

Zaten bu en esaslı ihtiyaçlar da giderilebiliyor muydu acaba? Bu çok şüphelidir. Özellikle barınma şartları felâket bir haldeydi. İşçi halkın çoğunluğunu çeken büyük fabrikaların yanı başlarında kışla-evler vardı. Bunların sağlığa zararlı koğuşlarında yirmişer otuzar işçi üst

üste yatmaktaydı. Ailelere gelince, ufacık odalarda birkaç aile barınmaktaydı. Zaten bu ailelerin bekâr işçiler arasına yerleşmek zorunda kaldıkları da oluyordu. O zaman bekârlar, işten sonra tek sığınakları olan yatakta nöbetleşe yatıp uyuyorlardı. Fakat, daha ufak işletmelerde çalışan işçilerin içinde bulundukları şartlarla kıyaslandığında bu hal, yine de elverişli görünmekteydi. Birçok atelyede işçiler, çalıştıkları yerde barınmaktaydılar. Fakat yalnız kendileri değil, bazen aileleri de onlarla beraberdi. Orada yemek yeniyor, makinelerin üzerine konulan tahtaların üzerine yatılıp uyunuyordu. 1897'de hazırlanmış resmî bir rapora göre, kadınlar bu atelyelerde doğum yapmışlardı. Hastaların ise yere yatarak uyudukları, daha sık görülen bir şeydi. Bu konuda rekoru elinde tutan Moskova ilinde, işçilerin % 60'ı bu şartlar altında sürünmekteydiler.

Öbür yanda ise işçi mahalleleri iç karartan yerleşim merkezleri halindeydiler. Sokaklarda ne kaldırım vardı, ne fener. Kanalizasyon ise hiç yoktu. İşte işçiler böyle bir ortamda, bitmez tükenmez çalışma günlerinin yorgunluğunu çıkarıyorlardı sözde. Çünkü XIX. yüzyılın sonlarına doğru çalışma günlerinin 12 saatten az sürdükleri pek seyrek görülen bir şeydi. Çoğu zaman bir çalışma gününün 14, 15, 16, hattâ 18 saat sürdüğü oluyordu. Söylendiğine göre, bazı halı fabrikalarında çalışma günü 21 saati bulmaktaydı.[10] 1896 ile 1897'de Petersburg işçileri, başkentte çoğu zaman günde 14, 15 saati bulan çalışma süresinin kısaltılmasını elde etmek için grev yaptılar. Onların ve taşra işçilerinin bu hareketi bir kanun çıkarılmasına yol açtı ki buna göre çalışma süresi erkekler için 11,30, çocuklar için de 9 saat olarak tesbit edilmiş bulunmaktaydı. Aynı kanun, pazarı dinlenme günü olarak kabul etti. Bununla birlikte, bu hükümlere her zaman saygı gösterilmedi. Maliye bakanlığı daha 1898'de yayınladığı bir genelgede birçok işletmelere işçilerini fazla çalıştırma izni veriyordu. XX. yüzyılın ilk senelerinde fazla mesai saatlerinin sayısı, normal çalışma zamanını muntazam olarak günde 5-6 saat uzatmaktaydı. 1906'da yeni bir kanun azamî çalışma süresini 10 saate indirdi ama hükûmet kendi çalıştırdığı işçilere karşı çok titiz davrandığından, işletme sahiplerinden yürürlükteki kanunlara daha sıkı saygı göstermelerini istemesi güç şeydi.

Zaten bu gözlem, işçilerin durumunu iyileştirmek için iktidarca alınan tedbirlerin tümü için geçerlidir. 1882'de çıkarılan bir kanun, 12 yaşından küçük çocukların çalıştırılmalarını yasakladı ve 15 yaşından küçük olanların çalışma gününü de 8 saat olarak sınırladı. Bu tebdirin uygulanmasının denetimi yeni kurulan bir müfettişler heyetine verildi. 1885'te kadınların ve 17 yaşından küçük işçilerin gece işinde çalıştırılmaları yasaklandı. Bir yıl sonra işverenle işçiler arasındaki bazı ilişkiler

10. M. Florinsky, *Russia, a History and an Interpretation*, Cilt 2, s. 932.

düzene bağlandı ve bu arada işçilere gündeliklerinin malla ödenmesi yasaklandı.

Şu da var ki, aynı zamanda greve başvuranlara verilen cezalar da arttırılmaktaydı. İş kazaları ile ilgili hiçbir hükmün bulunmayışından ileri gelen rezil durumun son bulması için 1903 yılını beklemek gerekti. O zamana dek işçi, kaza hangi şartlar altında vukua gelmiş olursa olsun, patronundan hiçbir suretle tazminat alamıyordu. Oysa köylerden yeni gelen birçok işçilerin acemilikleri, kazaları kaçınılmaz hale sokuyor ve sayılarını artırıyordu. Genel olarak bütün bu tavizler iktidarca verilmiş olmayıp işçi sınıfı tarafından zorla alındı. Hükûmetin çekingenlikleri, mızmızlıkları, ilkin verdiğini sonradan sık sık geri almaya kalkışması, onun itibarını sağlamlaştırmadı. Bu toplumsal yararların elde edilmesi sanayi proletaryasını kurtuluşu ancak örgütlenmede ve mücadelede bulacağına inandırdı.

Bununla birlikte, bu amaca ulaşmak için kanun yolları ona kapalıydı. Sendikaların varlıkları ancak 1906'da, devrim dalgasının ilk başarılarından sonra tanındı. O güne dek her türlü sendika faaliyeti sistemli olarak önlenmişti. Çalışmalarına izin verilen tek tük işçi örgütleri de çarlık makamlarının zihniyetini açıkça ortaya koyuyorlardı. Bunlar "Zubatov Sendikaları" idi. Adlarını, bunları kurma işini üzerine almış olan Moskova Emniyet Müdürü'nün isminden almışlardı. İşçi taleplerini dizginleyip denetlemek için düşünülmüş olan "zabıta sosyalizmi"nin bu biçimi, buna önayak olanların kontrolünden sık sık çıktı zaten. Kökünü bu örgütlerdeki bazı üyelerin mücadele zihniyetinden alan grevler eksik olmadı.

Rus sendika hayatı eski rejimin sonuna dek fırtınalı olarak kaldı. İşçi örgütlerini kanun tanımıştı ama, bunlar yine de zulme, baskıya uğradı. Çünkü rejim sosyal alanda olduğu kadar siyasal alanda da az çok liberal bir gidişe ancak gerçek bir intihar pahasına razı olabilirdi.

İMKÂNSIZ ŞEY: LİBERALİZM

XX. yüzyılın ihtiyaçlarını karşılamak için Rusya'nın önünde iki yol açılmışa benziyordu: Birisi, otokrasice kabul edilecek, daha dengeli bir rejimin kuruluşunu hedef alan bir reform yoluydu. Öbürü de siyasal ve toplumsal bir hercümerç yoluydu ki tarih, üzerine titrenen, vahşice korunan köhne kuruluşlara bu yolla cevap verir. Fakat bu şık ancak kuramsal olarak vardı: Aslında Rusya, parlamentarizmi siyasal kurumlarının merkezine, liberalizmi de ekonomik hayatının temeline yerleştirecek bir burjuva demokrasisinin gelişmesi için gerekli şartlardan hiçbirine sahip değildi.

Batıda böyle bir rejimin doğup gelişmesi güçlü bir şekilde kökleşmiş, gözü pek ve dinamik bir burjuva sınıfın var oluşuna bağlıydı. Ayrıca bu sınıfın kendine özgü bir ekonomi tipi ile bir uygarlık tipine de sahip olması gerekti. Bilhassa İngiltere'de kapitalizmin ortaya çıkmasına, zenginliklerin artmasına, toplumun değişmesine en çok burjuvazi yardım etmişti, ama İngiltere liberalizmin beşiği ve ona en uygun gelen topraktı. Böyle bir girişim yoksul sınıflar için birtakım fedakârlıklara, proletaryada acılara ve insanlıkla bağdaşmayan durumlara yol açmıştı, ama bunlar hakkında ne düşünülürse düşünülsün, yine de tarihe yapılan hatırı sayılır bir katkı söz konusuydu.

Rusya'da, ülkelerinin bu evrim şemasını gerçekleştirebileceğini uman çevreler ve insanlar vardı.[11] Çarlığın tıknefes hale geldiği şüphesizdi ve sanayileşmenin ilk ilerleyişleri de bu hayali beslemeğe yardımcı oluyordu. Söz konusu olan, bir hayaldi çünkü. Gerçekten, Rusya'nın Batı örneğini izlediğini görmek isteyen bu özlem, esaslı bir veriyi göz önünde bulundurmaya yanaşmıyordu. Bu da enerjisi, teşebbüs fikri olan, tuttuğunu koparan Batı burjuvazisinin meziyetlerine sahip bir burjuvazinin Rusya'da bulunmayışı değilse bile, çok güçsüz halde oluşuydu.

Rus devletince resmen tanınmış sınıflar arasında, özellikle tüccar ve esnaf ile zanaatkârlardan kurulu "şehirli sınıfı" da vardı, fakat gerçek bir ekonomik önem kazanma işini başaramamıştı. Bunun nedeni ise basitti: Şehir ekonomisinin kendisi, ülkenin yaşantısında pek devede kulak bir yer tutuyordu. Rusya'da nüfusun büyük çoğunluğunun şehirlerde toplanmış değil, köylere dağılmış olduğunu daha önce de söylemiştik.[12] Sonra bir şey daha vardı: XVIII. yüzyıla değin Rusya'da bir şehirleşme olayından gerçek anlamda sözedilememişti. Şehir manzarasıyla köy manzarası arasındaki, şehirle köy arasındaki fark belirsizdi ve kasabaların çoğu, köylerden ayırdedilebildikleri ölçüde, çoğu zaman ticaret merkezleri olmaktan ziyade idarî ve askerî merkezlerdi. En tipik durum, Petersburg'unkiydi: Bu şehir tamamen yapay olarak kurulmuştu. Kuruluşunun nedeni de tamamen prestij sebeplerinden ve politik düşüncelerden ileri gelmekteydi. Demek ki ortaya çıkışı belirli bir toplum sınıfına, burjuvaziye özgü ekonomik faaliyetlerin gelişip artışının sonucu olmamıştı. Daha eski rejimin son deminde bile burjuvazinin sayıca zayıflığı belirli haldeydi. Toplumdaki çok küçük bir seçkinler sınıfı ile nüfusun büyük çoğunluğu arasında uçsuz bucaksız bir boşluk vardı ki, köylerde *"kulak"*ların ortaya çıkışı bu boşluğu dolduracak nitelikte değildi.

---

11. Bkz. Bölüm II.
12. 1913'de 100.000 ve daha fazla nüfuslu şehir halkı ulusun tümünün ancak % 6'sı kadardı.

Şuna da işaret etmek gerekir ki Rus burjuvazisinin bileşim tarzı Batı burjuvazisininkinden çok farklıydı. Özellikle onun devlete olan bağımlılığı, Batının "orta sınıflar"ının yararlandıkları ileri derecedeki bağımsızlıkla çelişiyordu. Bu sınıflar özellikle teşebbüs sahiplerinden meydana gelmekteydi. Bunlar modern çağın ekonomik devriminde ilkin faal, sonra belirleyici bir rol oynamışlardı. Oysa Rusya'da böyle bir şey olmuş değildi. Buradaki burjuvazinin büyük çoğunluğu memurlar ila serbest meslek mensuplarından, yani liberal bir rejime temel olamamış şu "*intelligentsiya*"dan meydana gelmekteydi.

Ekonomik ve toplumsal zayıflık ve bağımlılığın yanı sıra siyasal bir zayıflığın da bulunmasına nasıl şaşılabilirdi gerçekten? Rus burjuvazisi çar otokrasisinin köhne, çürük yapılarını tehlikeye atabilecek, kudretli ve bağımsız bir hak arama hareketini örgütleyecek güçte olmadı hiçbir zaman. Sonra, iktidarın yol açtığı muhalefetlerin tümünü çevresinde toplayacak bir çekim merkezi haline de bir türlü gelemedi. Fransa'da devrim sırasında Zümre Meclisi'ndeki halk temsilcileri kudretle ileriye atılmışlar, halk yığınlarını da peşlerinden sürüklemişlerdi. Rusya'da hiçbir zaman benzeri bir hâdise olmadı. Çok dikkate değer ki Rusya'da gerçek bir liberal partinin, "Meşrutîyetçi Demokrat (K.D. ya da "Kadet'ler)" partinin kurulmasını görmek için tâ 1905 yılının sonuna dek beklemek gerekti. Zaten uzun zaman işçi ve köylü sınıflarına bağlı devrimci partilerin (Sosyal-Demokratlar ile Sosyalist-Devrimciler) başında, kendi sınıflarının iradelerine tercüman olacak siyasal oluşumlardakine nazaran çok daha fazla sayıda burjuva görüldü.

Güçlü toplumsal temellerden yoksun bir burjuvazinin politikaya gecikerek atılışının, çarlık rejiminin son yıllarında olayların gelişimi bakımından kesin sonuçları oldu. Özellikle Meşrutîyetçi Demokrat (K.D.) partide toplanmış bulunan Rus liberalleri, derli toplu ve gerçekçi bir tavır takınmaktan âciz kaldılar. 1905 Devrimi süresince ve sonradan hükûmete karşı uzlaşmazca davrandılar ama bunu destekleyecek araçlardan yoksundular. İçinde bulunduğu aşağı durumdan bezmiş kalabalık bir sınıfın desteğini umabilecek kuruluşlar, sert ve devrimci bir politika gütmeyi işlerine uygun buluyorlardı. Fakat burjuva sınıfı kalabalık değildi ve tümü bakımından iktidara düşmandı ama, bu duyguyu bir yığın hareketiyle açığa vuracak ne gücü, ne enerjisi vardı.

Bu, yalnız Rusya'ya özgü bir olay da değildi zaten: Burjuva sınıfı politik bir hak arama hareketine belirli bir yön ve eylemlerinde şevk ve coşkunluk –ki bunlar olmadan başarı olmaz– aşılamayı başarsa dahi, burjuvaların "sokağa indikleri" pek seyrek görülen bir şeydir. Bu görev genellikle daha az bireyci ve daha yoksul sınıflara düşer. Bunlar sefaletin dürtüsüyle harekete geçerler ve devrimci maceralarda, –yerleşmiş bir deyimle– zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri olmadığını bilirler.

Ayrıca burjuvazi henüz iktidara gelemediği ülkelerde, işbaşındaki rejime karşı giriştiği savaşın proletaryaya da yarayabileceğini gittikçe daha çok anlıyordu. Zaten yoksul ve sefil bir kalabalıktan ve onun öfkesinden daha fazla korkmak gerek değil miydi? Gerçi iktidardaki hükûmet de incitici ve keyfî davranışlarda bulunuyordu ama alt tarafı, burjuvazinin sınıf olarak varlığını tehlikeye sokmuyordu.

Bu şartlar altında burjuvazinin siyasal temsilcilerinin, bu sınıf için kârlı bir *modus vivendi* için çarlıkla pazarlığa girişmesi akla yakın gelebilirdi ama böyle bir şey olmadı. Bunda çarlığın kendisinin de suçu vardı şüphesiz: Bir uzlaşmaya yanaşmayacak kadar kaskatı ve sapına kadar gericiydi. Liberallerin mizaçlarının belirli niteliklerinden biri de esneklik ve pazarlık zihniyetidir ama onlar da bunu göstermediler. Belki de devrimci usullerin çekiciliği, Rusya'da bunlara en az başvurabilecek bu kimseler üzerinde etki yapıyordu. Ayrıca bu noktada, bu ülke ile Batı Avrupa arasındaki temel farkın bir başka belirtisi daha vardı. Batıda işçi partileri burjuva partilerinin etkisi altında kalıp sonunda onların usullerini benimserlerken, Rusya'da bunun tersi olup bitiyordu: Burada devrimci kuvvetlerin etkisi altında kalan, burjuva partilerdi ve onların hareket ve faaliyet usullerini kopya etmeye çalışıyorlardı ama boşuna.

Her ne olursa olsun çarlık, burjuva sınıfının onun yerine geçme konusunda topyekûn bir acz içinde olduğu belli olmazdan evvel yok olmadı. Yokluğu duyulan şey, liberalizmin temelinin kendisiydi. Zaten 1905 olayları da, Rus otokratik iktidarının rakibinin –toyluğuna, tecrübesizliğine, örgütlenmemiş olmasına rağmen– devrimci bir atılışla dolu şehir proletaryası, henüz yeni doğan işçi sınıfı olduğunu ispatlayacaklardı. Ve işte bu sınıf, yalnızca bu sınıf "1905 provası"nda iktidara adaylığını koydu.

"LİBERAL ÇARLIK"

1905 ile 1906'da Rusya'yı kaplamış olan devrim dalgası yepyeni bir meşrutî durumla sonuçlandı. Otokrasi, *intelligentsiya*'nın ve idare aygıtının en aydın parçasının açığa vurduğu reform isteğine yıllar yılı karşı koymuştu. Başka ülkelerde olduğu gibi bu hak arama hareketi, kurulu düzenin ana vasfı olan keyfiliğe son verecek bir anayasanın yapılması amacını güdüyordu. Fakat bütün XIX. yüzyıl boyunca Avrupa'daki liberal hareket hep bu anayasa düşüncesinin çevresinde toplanmıştı. Rus gerici çevrelerinin korkusuna ve hıncına da bundan daha çok yol açan başka hiçbir şey yoktu. II. Nikolay'ın başlıca danışmanlarından biri olan bakan Pobedonostsev daha 1901'de: "Bir anayasaya sahip olmak için gösterilen delice istek: Rusya'yı yıkacak olan işte budur" diye yazıyordu.

Zaten 1905 Devrimi bastırıldı ama, bir anayasa elde etmiş olmak bakımından, bir yenilgi olmadı. O güne dek bütün devrim girişimleri iktidarca, kullandığı usullerin sertleşmesini ve tedhişe başvurmasını haklı gösteren birer uyarı sayılmıştı. II. Katerina da Pugaçov ayaklanmasında böyle davranmış; Fransız Devrimi de sonunda onu, Çarlık için tek kurtuluş yolunun kaba kuvvet olduğuna inandırmıştı. I. Nikolay da "Dekabrist" hareket ile 1830 ve 1848'deki Polonya ve Macaristan ayaklanmaları karşısında başka türlü davranmış değildi.[13] Bu yüzden de muhafazakâr bir gözlemci, Avrupa devrimcileri için şunları söylemişti: "Onlar Batıda bir saçmalık yaptılar mı, sopayı yemek Ruslara düşüyor." Fakat Rusya'da yapılan saçmalıkların peşinden de aynı sonuçlar geliyordu. Halk öfkesinin her patlak verişi, polisin haşinliğini daha da arttırıyordu.[14] Oysa çarlık rejimi emniyet tedbirlerini yine gevşetmemekle beraber bu direniş hamlelerini hesaba katılması gereken birer uyarı sayabilir; hükûmet sistemini daha esnek hale getirebilir ve iktidara, zamanla, yeni yeni halk tabakalarını ortak edebilirdi. Çarlığın aczinin dikkate değer bir noktası da, bu gibi hallerde hep ezme ve tenkil usullerine başvurmuş olmasıdır.

1905 Devrimi ise tersine, zorba çarlık yönetimini bir anayasayı kabule ve sırtına liberalizm postu giymeye zorlamıştı. Daha ilk devrim dalgası, ağustos 1905'de, II. Nikolay'ı temsilî bir meclis kuracağını ilan etmek zorunda bıraktı. Duma adını alacak olan bu meclisin üyeleri çok sınırlı bir çevreden seçilecek, görevi de tamamen istişarî nitelikte olacaktı. Bu tedbir hoşnutsuzluğu yatıştırmak şöyle dursun, daha da arttırdı. Hükümdarın verdiği tâviz onun hem kötü niyetini, hem aczini göstermekteydi. Öyle ki, Çar nihayet ekim 1905'de ülkeye bir anayasa vermek zorunda kaldı. Acaba bu, Rusya için yeni bir çağın başlangıcı; meşrutî bir monarşinin kuruluşuna doğru bir ilk adım; ülkeyi bir devrim yapmak zahmetinden kurtaracak parlamenter ve burjuva bir demokrasiye doğru birinci aşama mıydı?

Yeni sistemin getirdiği başlıca yenilik, ulusun oylarına dayanan ve yalnız istişarî olmakla kalmayan bir yetkiyle donanmış bir Duma'yı kurmaktan ibaretti. Bununla birlikte Duma ile parlamento arasında temel bir ayrılık vardı: Yeni Rus kurumunun, yürütme gücünü denetlemeye hakkı yoktu. Nitekim kuruluşundan az sonra Duma, hemen hemen oybirliğiyle hükûmete karşı bir güvensizlik önergesini kabul edince o, buna uzun boylu aldırmadı. Çünkü bakanlar kurulu ancak çara karşı sorumluydu ve çar da seçilen meclisin eğilimlerini hiç hesaba katmaksızın bakanları göreve alıp görevden atmaya devam ediyordu.

---

13. Bkz. Bölüm II.
14. II. Aleksandr III. Aleksandr'ın ve II. Nikolay da bakanı Sipyagin'in katline ve genel olarak halktaki hareketliliğin yükselişine bu şekilde tepki göstermişti.

Duma çalışmalarını yasama alanına ve bütçelerin hazırlanmasına hasretmek zorundaydı. Fakat bu yetkiler de iyice sınırlanmış ve birçok kısıntılara tâbî tutulmuş durumdaydı. Her kanunun hükümdarca yürürlüğe konması gerekmekteydi. Üstelik çar, Duma'nın iki toplantı dönemi arasında devlet işlerini *(ukaz* diye adlandırılan) buyruklar, iradelerle yürütmek yetkisini elinde tutuyordu. Ayrıca, bütçenin önemli bir parçası meclis denetiminin dışında kalmaktaydı: Gerçekten, hükûmet ordu ile donanmayı, dışişleri ile kiliseyi ilgilendiren bütün konulardaki yetkilerine hiç kimseyi ortak etmek niyetinde değildi. Son olarak, sarayın yüklü bütçesi de yine Duma'nın denetiminin dışında kalmaktaydı.[15] Örneğin şurası manidardır ki, II. Nikolay'ın saltanat döneminin en önemli yasama tedbirlerinden biri olan ve tarımsal toplulukların örgütlenmesiyle ilgili bulunan Stolıpin reformları, kararnamelerle iş gören hükûmetin kendi eseri olmuştur. Bu tedbirler, Duma'nın hiçbir karışması ve katılması olmaksızın alınmıştır. Duma'nın yasama yetkileri onu meydana getiren iki ayrı meclis arasında bölünmüş olduğundan, bağımsızlığı daha da düşük düzeydeydi: Bunlardan birinin adı Alt Meclis ya da İmparatorluk Duma'sı, öbürü de Üst Meclis'ti. Bu son meclis, yalnız imparator tarafından atanan üyelerden kurulu eski İmparatorluk Konseyi'ne bazı geleneksel kurumların temsilcilerinin eklenmesiyle meydana gelmişti. Bu şartlar altında, Üst Meclis'e de Alt Meclis'inki kadar imtiyazlar vermek, Duma'nın politik ağırlığını daha da zayıflatmak ve onunla otokratik iktidar arasında her türlü denge kurma ihtimalini boşa çıkarmak demekti.

Öte yandan, Çarlık Duma'sını meydana getiren seçim usulü de onun prestijini güçlendirecek nitelikte değildi. Gerçekten, kurulun temsilî vasfını kısıtlayan birçok hükümler vardı. İlk olarak, seçimler iki dereceliydi ve yalnız birkaç büyük şehir, muhafazakâr bir teminat sayılan bu kuralın dışında kalıyordu. Ayrıca birçok vatandaş oy verme hakkına sahip değildi: Kadınlardan başka elliden aşağı ücretli işçi kullanan fabrikaların çalıştırdıkları işçiler ile "gurbetçi" işçiler ve mülk sahibi olmayan köylüler de bunlar arasındaydı. Nihayet ve özellikle, seçmenler topluluğu, bunların bağlı oldukları toplum sınıfları bakımından belirli birtakım örgütlere ayrılmış bulunmaktaydı. Böylece toprak sahipleri, şehirliler, köylüler ve işçilerin örgütleri vardı. Her bir örgütün temsil biçimi de çok değişikti: Birinci örgütün seçmenleri her iki bin seçmen için bir temsilci; şehirlerdeki burjuvaları içlerinde toplayan ikinci ör-

15. Savaşın başlamak üzere olduğu sırada çar ailesinin altmış kadar mensubu vardı ki, bunların geçimini devlet sağlıyordu. Grandükler (çarların oğulları ile torunları) yılda 280.000 Ruble (600.000 altın Frank) ödenek alıyorlardı. Çarın kan hısımları olan torun çocukları reşit oldukları, grandüşesler de evlendikleri sırada bir milyon Ruble alıyorlardı. Bütün bunlar çar ailesi mensuplarının, faturalarını yıllar yılı ödememelerine engel olmuyordu. Şu da var ki bu konudaki şikâyetler mahkemelere değil, ancak çarın kendisine bildirilebilirdi.

gütün seçmenleri her yedi bin seçmen için bir temsilci seçiyorlardı. Köylülerin 30.000 seçmen için bir temsilciye, işçilerin de 90.000 seçmen için bir temsilciye hakları vardı.

1906 yılı Nisanı'nda çalışmaya başlayan birinci Duma için yapılan seçimlerin sonuçları hükûmeti, adaletsiz olmakla birlikte bu hükümlerin yine de çok liberal olduğuna inandırdı. Mecliste kudretli bir K.D. (yani meşrutîyetçi demokrat) grubu vardı ki, 170-180 milletvekilini barındırıyordu. Bunu yüz kadar üyesi bulunan bir "işçi" grubu destekliyordu ki, politik bakımdan K. D.'lerin solunda yer almış bulunmaktaydı. Milliyet esasına (Polonyalılar, Ukraynalılar, Litvanyalılar, Letonyalılar vb.) dayanan partilerin temsilcileri 60 ile 70 arasındaydı. Aşırı sol kanatta 18 Sosyal-Demokrat milletvekili yer almış bulunmaktaydı. K.D.'lerin sağında ise daha ılımlı liberaller vardı ki sayıları 30-40 kadardı. Son olarak da belirli bir politik topluluğa bağlı olmayan fakat radikal kuruluşların etkilediği yüz kadar milletvekili daha vardı. Muhafazakâr aday listelerinden ise hiç kimse seçilmemişti. Bu şartlar altında Duma ile hükûmet arasında bir işbirliğinin imkânsız olduğu meydana çıktı. Meclis feshedildi ve yeni seçimlerin de otokrasiye böylesine elverişsiz sonuçlar vermemesi için çarlık, kendi anayasasını çiğneyerek Duma'ya danışmadan seçim kanununu değiştirdi. Bu değişiklikler Duma'yı bir temsilî meclis karikatürü haline soktu: Seçmenler topluluğu bundan böyle memleket nüfusunun ancak % 15'ini içine alacaktı. Rus olmayan toprakların halkı da büyük halk sınıfları gibi yeni kanunun kurbanı olmuşlardı. Hattâ Orta Asya halkı seçme hakkından büsbütün yoksun bırakılmıştı. Son olarak, milletvekillerinin temsil kabiliyeti tamamen bozulmuş bulunmaktaydı. İki dereceli seçimlerde 230 toprak sahibi, servet sahibi 1.000 burjuva, 15.000 küçük burjuva, 60.000 köylü ve 125.000 işçi bir "büyük seçmen"i seçmekteydiler. Bu acayip terazide bir işçinin oyu bir soylununkine göre 500 defa daha az ağırlıktaydı. Fakat birinci Duma için olduğu gibi ikincisi için yapılan seçimlerin sonuçları da hükûmetin hoşuna gitmediğinden, polise "suikast var" diye bağırmak imkânını resmî makamlara verecek olan bir kışkırtma tezgâhlamak, bu hayalî fesat hareketine sosyalist milletvekillerini de karıştırmak emri verildi. Bundan yararlanılarak İmparatorluk Duma'sı ikinci kez feshedilecekti. Feshedilen meclisin yerine 1907 yılının Kasım ayında geçen Duma'nın uysallığı çarı, fesih usulüne bir kez daha başvurmaktan kurtardı.

Şu halde "liberal" imparatorlukta, yürütme gücünün karşısında hem azıcık olsun bağımsızlığa ve otoriteye sahip bir yasama gücü, hem de hükümdarın imtiyazlarını kısıtlayan gerçek bir sınırlama yoktu. Bakanlar Kurulu gerçek bir varlığa sahip değildi: Çar çoğu zaman Başbakanın düşüncesine aykırı davranışlarda bulunuyor ve önce de söylediğimiz gibi, bakanların her biriyle ayrı ayrı konuşup anlaşıyordu.

Şu halde otokrat "bütün Rusya'ların" başında kalmaktaydı. Ve bu otokrat kendi imtiyazlarını 1905'ten önce varoldukları biçimde, olduğu gibi muhafaza etmek için elinden geleni ardına koymuyordu. Gerçek bir hükûmet darbesi yaparak, Duma'nın elinden her türlü yasama yetkisini alma imkânlarını birkaç defa araştırdı. 1913'de, gerici fikirleriyle tanınmış olan, içişleri bakanı Maklakov, hükûmete bu düşünceden ilham alan bir tasarı sundu. Bakanların hiçbiri bunu kabule yanaşmadı ama II. Nikolay bu tasarı karşısında "hoş bir hayrete" düştüğünü açıkladı. 1 Temmuz 1914'de bu düşünceyi çarın kendisi benimsedi ama hükûmetinin oybirliğiyle "olmaz" demesi karşısında bundan vazgeçti ya da gerçekleşmesini erteledi. Zaten rejimin içinde tek bir adamın her türlü iktidarı elinde tuttuğu ve bunu tam olarak muhafaza edip bütün yeni kuruluşları kof, içi boş hale getirmekten başka şey düşünmediği sürece, böyle bir rejimde gerçek bir özgürleşmeden sözedilebilir miydi? II. Nikolay bir anayasa düşüncesini ancak içi kan ağlayarak kabul etmişti. Bunu yürürlüğe koymaya karar vermesi için keskin bir bunalım durumunun ortaya çıkması; bakanı Kont Witte'nin boyuna ayak diremesi ve nihayet çar hanedanının en gözde birkaç mensubunun öfkeli azarlamalarda bulunmaları gerekmişti. Hattâ bunlar arasında bulunan grandük Nikolay, hükümdara: "Hemen bir anayasa yapılmazsa ben de beynime bir kurşun sıkarım" bile demişti. O andaki tehlike geçtikten, devrim en sert tedbirlerle ezildikten sonra Çar, artık bütün benliğiyle nefret ettiği tavizleri hiçe indirmekten başka bir şey düşünmedi.[16] Zaten çevresindekiler de genel olarak bu tavizleri hiç hoş karşılamıyorlardı.[17]

Bu sözde özgürlük verme yolundaki geçici heveslerden geriye ne kaldı?

Basının özgür olduğu ilan edilmiş ve gerçekten de sansürün yetkileri kısılmıştı. Fakat savaştan az önce çarın kendisi bir buyruk çıkararak, gazetelerin Rasputin'in adını yazmalarını kesinlikle yasak etti. Oysa bu adamın adı ağızlarda sakız haline gelmişti. Basın bu buyruğa boyun eğmekten başka şey yapamadı. Beri yandan –muhalefette olanlar da dahil– siyasal partilerin varlıkları nihayet tanınmışa benziyordu. Bunların temsilcileri Duma'da bulunmaktaydılar çünkü. Fakat il valiliklerine yolladığı 15 Eylül 1906 günlü bir genelgede Başbakan Stolıpin, "amaçları kanuna tıpatıp uygun olmakla birlikte yeterince tanımlanmamış bulunan" ya da "hükûmete düşmanlık gösteren" bir siyasal partinin kapatılabileceğini bildiriyordu.

---

16. Başlıca yürütücüsü olan Stolıpin'e "boyunbağı" lakabını kazandırdı: Devrimin bastırılışı sırasında, Eylül 1906 ile Mayıs 1907 arasında 1.100 kişi asıldı.
17. Çarın sırdaşı olan Saray bakanı Kont Frederiks, Duma'nın ilk oturumundan dönünce: "Bizi öldürmeye hazır bu haydutların bulundukları yere bir daha adımımı atmayacağım" demişti.

Buna karşılık, çarlık iktidarı ortodoks olmayan dinlere ve o zamana dek baskı altında tutulan mezheplerin mensuplarına karşı daha hoşgörülü davranmak azminde olduğunu bildirerek, din konusundaki tutumunu yumuşattı. Uzun zamandır Polonyalı Katoliklere, Baltık illerindeki Protestanlara, Asya'daki Müslümanlara karşı ayrımcılık tedbirleri uygulanıyordu. "Uniat"lar ile "eski müminler"in akıbetleri de hiç imrenilecek durumda değildi.[18] Fakat en kötü ve en aşağılatıcı durumda bulunanlar, özellikle Yahudilerdi. Çarlık onlara karşı öteden beri düşmanlık gösteregelmişti ve bu hoşgörüsüzlük ile bu sertlik, yatışmak şöyle dursun, XIX. yüzyılda daha da artmıştı. Yahudiler ancak Polonya ve Beyaz Rusya'daki "Yerleşim Hududu"nda (*Çerta Osedlosti*) oturabilmekteydiler. 1886'dan başlayarak memurluk ve avukatlık yapamaz oldular. Aynı dönemde üniversiteye ve liselere girebilecek Yahudilerin sayıları sınırlandı. Beri yandan, hemen her tarafta birçok Yahudinin dinlerini değiştirmeye zorlandıkları bildiriliyordu. İlk *"pogrom"*lar da yine 1880 yıllarında oldu. Bunlar, resmî makamların rızası ya da suç ortaklığıyla Yahudi topluluklarına karşı yapılan kanlı baskınlardı. Savunmasız halk yığınlarına yöneltilen bu tür cezalandırıcı harekâtın sayısı yüzleri buldu. Avrupa kamuoyunun öfkesine yol açan en ünlü *pogrom*, 1903 yılının Nisan ayında Kişinyov'da oldu: Bunda 130 kişi öldü yahut ağır yaralandı, ama polis, İçişleri Bakanlığı'nın talimatına uyarak, olup bitenlere seyirci kaldı.

Çarlık Rusya'sında ortodoksluk dışındaki dinlere yapılan baskı, asıl Rus ulusunun dışındaki ulusal topluluklara yapılan zulümle atbaşı beraber gidiyordu. Başka ırktan olan bu halk toplulukları, Çar'ın uyruklarının büyük çoğunluğunu meydana getirmekteydiler. Avrupa'da –1830 ve 1863'deki ayaklanmaları çok sertlikle bastırılan– Polonyalıların ulusçu duygularının ezilmesi özellikle kınanıyordu. XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar çarlık otoriteleri devlet dairelerinde ve okullarda Leh dilinin kullanılmasını yasaklayarak Polonya ulusundan her türlü kültürel bağlılık ve kimlik duygusunu söküp atmak için önleyici tedbirlerini gittikçe kuvvetlendirdiler. "Liberal çarlık"ın ortaya çıkışı Polonya'nın durumunda hiçbir değişiklik yapmadı. Buna karşılık II. Nikolay 1906'da Finlandiya'ya özel bir anayasa vermek zorunda kaldı. Bu ülke uzun zaman geniş çaplı bir bağımsızlıktan yararlanmıştı, ama çar kısa zaman önce burayı sistemli şekilde Ruslaştırma işine girişmeye kalkışmıştı. Ukraynalılarla Letonyalıların ve daha büyük ölçüde de Kafkasyalılar ile Asya halklarının durumlarına gelince bu, sonuna kadar, hor görülen

18. Özellikle Ukrayna ve Beyaz Rusya'da bulunan Uniat'lar Ortodoks olmakla birlikte papanın otoritesini tanıyorlardı. "Eski müminler" ise XVII. yüzyılda patrikhanenin zorla kabul ettirdiği ve yalnızca şekil sorunlarıyla ilgili reformları tanımaya yanaşmayan Ortodokslardı.

halk yığınlarının durumu neyse öyle kaldı: Etnik ve kültürel bakımından özgünlükleri inkâr edilerek bunların boyun eğmelerini sağlamak lüzumlu bir şey sayılıyordu.

RUSYA'DA CEHALET

Yıkılışının arifesinde çarlık Rusya'sının durumu işte böyleydi: Gittikçe daha az aldatıcı hal alan dış görünüşlere ve gidermeye çalıştığı hayallere rağmen, otokratik ve modası geçmiş bir rejim olan çarlık, ulusal faaliyetlerin çeşitli kesimleri üzerine bütün ağırlığıyla çökmeye devam ediyordu. Daha özgür bir politik ve sosyal yaşayışa duyulan her özlemi yalnız hor görmekle kalmıyor, ülkenin bütün kültürel hayatını da boğuyordu. Çünkü çarlık demek, yalnız keyfîlik demek değildi, aynı zamanda halkı sistemli olarak bilgisiz bırakmak da demekti. Bu sonuncu hal de rejimin özgürlüğe doğru yol almasını imkânsızlaştırıyordu.

İntelligentsiya denen aydınlar topluluğuna beslediği kuşku ve aydınlara duyduğu hınç dolayısıyla II. Nikolay, uzun bir gerici geleneğe bağlı kalmaktaydı. Filozofların dostu, Voltaire'in koruyucusu olan II. Katerina bile bundan kurtulamamıştı. Fikirle ilgili şeylere aldırmaz olduğundan değil de, şunu anlamış olmaktan: Moskova valisine hitap ederken: "Köylülerimizin okuyup öğrenmek istedikleri gün ne sen, ne ben yerimizde kalırız" diyor; bu yüzden de kültürün iyiliklerini kendi yakınlarının bulundukları çevrelerden daha geniş olanlarına götürmek söz konusu olduğunda çok ölçülü davranıyordu.

Millî eğitim aygıtının tümü çarlıkça sistemli olarak savsaklanmıştı. XVIII. yüzyılın başında henüz ülkede hiçbir ilkokul yoktu. Büyük Petro'nun güttüğü politikanın çelişkilerinden biri de şu oldu: Saltanatı sırasında ortaokulların ve tabiatıyla yüksek öğretimin varolmadığı bir sırada bir Bilimler Akademisi kurmuştu. Saltanatının sonunda, aşağı düzeyde, ülkenin tümündeki öğrenci sayısı 4.000'i aşmıyordu. Bir Millî Eğitim Bakanlığı'nın ve Rusya'da bir okullar şebekesinin kurulmasını öngören bir genel plan yapılması için XIX. yüzyılın başını beklemek gerekti. Fakat ilk Millî Eğitim Bakanı olarak I. Aleksandr'ın yaşlı bir mabeyinciyi seçmesi tamamen bir tesadüf müydü? Çar bir tanıdığına yazdığı mektupta bu adam için: "Metelik etmez herifin biri!" diyordu.

1825'e doğru, mevcut dört üniversitede 1.200[19], ortaokullarda da 7.700 öğrenci vardı ama ilkokul sayısı azdı, hele köylerde hiç yoktu. 1845 tarihini taşıyan resmî bir yönergeden anlaşıldığına göre, iktidar "toplumun alt basamaklarında doğmuş gençler için (orta ve yüksek),

19. Moskova Üniversitesi 1755'de kurulmuş, fakat II. Katerina'nın 34 yıl süren saltanatı boyunca ancak bir tek tıp doktoru diploması vermişti. Petersburg Üniversitesi de 1819'da kurulmuştu.

öğrenim gereksizdir... ve onları, devlete hiçbir yarar sağlamaksızın, kendi doğal çevrelerinden uzaklaştırır" diye düşünüyordu. Yöneticileri bu kafada olan bir ülkede *millî* eğitimden nasıl söz edilebilir?[20]

Ancak 1857'den başlayarak soylu ailelerden olmayan gençler de üniversitelere alındı. Eğitim ve öğretim XIX. yüzyılın ikinci yarısında ilerledi ama boşluklar, hele aşağı düzeyde, göze batar haldeydi: 1881'de 7 ile 14 yaş arasındaki çocukların ancak % 9'u (6 erkek çocuktan biri, 32 kız çocuktan biri) okula gidiyordu, ama şu da var ki, köylerde öğrenim süresi bir-iki yılı geçmemekteydi. Aslında Rusya'da bir ilkokul şebekesinin kuruluşu XX. yüzyılın ilk senelerine rastlar. Bu da hükûmetin değil, az çok bağımsız mahallî kurumlar olan "*zemstvo*"ların eseri oldu.[21] Fakat söylemek gerek ki, gerçekleştirilen bu iş ne kadar övülecek nitelikte olursa olsun, daha Birinci Dünya Savaşı'nın başında okumayazma bilmeyenlerin % 76 oranında olduğu bir ülkedeki entelektüel potansiyeli belirgin biçimde değiştiremedi.

Fakat söz konusu olan yalnız cahillik mi ve şu birkaç istatistikî veriyle yetinilebilir mi? Eski rejim Rusya'sının ne gibi kültürel bir iklim içinde bulunduğunu bunlar yeterince göstermemektedir. Okul şebekesinin geniş olmayışı kadar, okullarda yapılan öğrenim tipi de manidardı. Halkı bilgisiz bırakma çabası üniversiteye kadar ortalığı kasıp kavuruyor, en saçma biçimlere bürünüyordu. 1828'de fizyoloji ve anatomi kitaplarında "içgüdüsel utanma duygusunu incitebilecek" terimlerin bulunamayacağı kararlaştırıldı. 1849'da üniversiteler felsefe ve Avrupa devletleri anayasa hukuku öğretimine son verdiler: Hükûmet bunları yıkıcı konular sayıyordu çünkü. Mantık ve psikoloji bilimlerinin Ortodoks dininin kuralları ile bağdaşan bir hale sokulabilmesi için, bu derslerin kürsülerine, ilahiyat profesörleri getirildi. 1871'den başlayarak –eğitimi yaymak için değil, yasaklamak için kurulduğu herkesçe söylenen– Milli Eğitim Bakanlığı yeni bir tasarı hazırlayarak bunu gerçekleştirme işine girişti: Bütün ortaokullar özellikle –Latince, Yunanca gibi– ölü dilleri öğreteceklerdi.

---

20. Kırk yıl sonra da bu görüş hiç değişmiş değildi zaten. 1882'den başlayarak Millî Eğitim Bakanlığı yapmış olan Delyanov, ün kazanıp kalan bir çar buyruğuna bir düşünce sokuşturmuştu. XIX. yüzyılda böyle bir şey olağanüstü değildi ama burada, olağanüstü açıksözlülüğü ile yine de dikkate çarpıyor ve şöyle diyordu: "Arabacıların, hizmetçi, aşçı ve çamaşırcı kadınların, küçük esnafın ve benzeri kimselerin çocuklarının, içinde doğdukları durumun daha üstüne yükselmeleri teşvik edilemez."

21. *Zemstvo*'lar II. Aleksandr'ın saltanatı sırasında kurulmuş mahallî kurullardı ve sosyal ve yönetsel alanlarda oldukça geniş bir bağımsızlıktan yararlanıyorlardı. Özellikle soyluların temsilcilerinden meydana geliyorlardı. Halk eğitimi ve sağlığı konularında yararlı çalışmalar yaptılar. Gitgide de politikaya karıştılar ve merkezî hükûmetten gelen birçok terslemelere rağmen otokratik rejiminin yumuşatılmasını istediler. XX. yüzyılın başında da politika alanında, özgürlüğün ve özellikle K.D. (Meşrutîyetçi demokrat) partisinin kurulmasına yardım ettiler.

Resmî makamlar matematikle birlikte ancak bu tür dil derslerine göz yumuyorlardı. Bunların, ülkenin kurumlarına gösterilmesi gereken saygıyla bağdaşmayacak politik düşüncelere ya da herhangi bir yargı biçimine yer vermediği kanısındaydılar. Üstelik Millî Eğitim Bakanlığı, okullardaki Latince ve Yunanca derslerin programlarını çok yüklü hale getirirken, bu dilleri öğrenmenin Eskiçağ uygarlıklarını incelemeye yol açmaması gerektiğini belirtmekten de geri durmamıştı. Yalnız gramer derslerinin yumuşatıcı erdemleri, otokrasinin temsilcilerince yeteri kadar güven verici görülmekteydi. Lise öğrencilerinin yetişmelerinin tamamen sözdizim (sentaks) kurallarını ezberlemeleri esası üzerine dayanan bu öğretim sistemi, 1902'ye kadar yürürlükte kaldı. İktidarın öğretim konusundaki anlayışını da olduğu gibi yansıtmaktaydı. Nitekim "liberal" çar II. Aleksandr "her türlü eğitim ve öğretim gerçek din, mülkiyet hakkı ve kamu düzenine saygı ilkelerine uygun olarak yapılmalıdır" diyerek, bu anlayışı açıkça tanımlamıştı.

Onun için okul hayatının hemen hemen askerî bir hava içinde geçmiş olmasına şaşmamak gerekir. Liseliler ile üniversiteliler için üniforma giyme zorunluluğu, bunların yapıp ettiklerine ve düşünce tarzlarına zorla verilmek istenen sert disiplinin veçhelerinden biriydi ancak. Bütün XIX. yüzyıl, üniversiteyi askerîleştirmek ve üniversite hayatının tümünü uyuşturmak için yapılan sürekli çabaların izlerini taşıdı. Üniversite makamları hiçbir bağımsızlığa sahip değillerdi ve 1860 yıllarındaki çok kısa bir özgürleştirme dönemi dışında profesörler ve daha geniş ölçüde rektörler, bilim adamı ve pedagog değil de hükûmetin memurları sayılmaktaydı.

Bu alanda çarlık, düşünce özgürlüğünün en olağan yönlerine bile beslenen kuşkunun ne tür aşırılıklara yol açtığını gösterdi. Biz yalnız şu hem acıklı, hem güldürücü olayı anlatmakla yetinelim: 1833 ile 1849 arasında işbaşında bulunmuş olan çok gerici Millî Eğitim bakanı Uvarov, antik Yunan uygarlığına adadığı bir eseri yayınladığı sırada kendi kendini sansür etmeyi ve "*demos*" (halk) sözünü kullanmaktan vazgeçmeyi kabul etmek zorunda kaldı. Konusu sözde tarih olan bir başka kitapta da bazı Roma imparatorlarının öldürüldüklerini yazamadı. Okurlar için bunların "ölmüş" olduklarını bilmek yeterli görülüyor ve meslek hayatlarını nasıl bitirdikleri üzerinde hiçbir açıklama yapılmıyordu.[22]

Bütün bu tedbirlerin en ufak bir etkisi olsaydı bari! Fakat hesaplar yanlış tutulmuştu: Geniş bir ölçüde ve sırf resmî makamların hatası yüzünden, düşünce hayatı devrimci karışıklıklarla atbaşı beraber gitme eğilimini gösteriyordu. Hiçbir şey, hattâ öğrenciler ile profesörlerin dış

22. Yine bu Uvarov, güttüğü politikanın amacının "Rusya'nın ilerleyişini elli yıl geciktirmek" olduğunu söylemişti.

ülkelere gitme yasağı bile düşüncelerin mayalanmasını durduramıyordu. Çar buyruklarına, askerîleştirmeye, tutuklamalara ve sürgünlere rağmen, Rus üniversiteleri her zaman için birer ayaklanma merkezi oldular ve muhalefet partileri ile devrim partilerine boyuna yenilenen bir mücadeleciler topluluğu yetiştirdiler. Sonuç olarak da çarlık, en ilkel söz hürriyetinin dahi rejimin yaşamasıyla bağdaşamayacağına *intelligentsiya*'yı inandırmak için elinden geleni ardına koymadı.

Şu halde bu rejim son dayanağını kimde buluyordu nihayetinde? Çarlığın tamamen soysuzlaşması[23] ona son dayanaklarını da kaybettirdi: Bunlar da zaten âciz olan bir soylular sınıfı ile genel olarak beceriksiz bir idare aygıtıydı. Yıkılışının arifesinde Rus otokrasisine kala kala ortodoks kilisesinin içlere dokunan bağlılığından başka bir şey kalmamıştı artık. Fakat tamamen devlete boyun eğmiş durumda olan ve köhneliğin kusurlarından herkesten çok kendisi çekmekte bulunan bu kurumun ne gibi bir yardımı olabilirdi? Rus Kilisesi Yunan Ortodoksluğu'nun mirasçısıydı. Fakat Müslümanlık bu Rum Ortodoksluğu'nu alaşağı ettikten sonra, Rusya onun son sığınağı olmuş ve bu durum da Çarlık ile dinin bir tutulmasına yol açmıştı. Bundan başka din, her türlü bağımsızlığı yitirmiş durumdaydı: XVIII. yüzyılda patrikhane kaldırılmış ve kilise mallarının tümü devlete geçmişti. Fransa'da, 1789 Devrimi'nden önce var olan Katolik Kilisesi'nin tersine, Rus Ortodoks Kilisesi hiç de güçlü değildi. Tek gücü, atalet kuvvetinden ibaretti: Avrupa'daki herhangi bir başka dinden daha fazla, hiçbir dogmaya dayanmaksızın yerine getirilen ibadet usulleriyle karışan ve düpedüz hurafeye varan bir inanç üzerine kurulu bu Ortodoksluk, çarlığın son yıllarında taraftarlarını da, itibarını da kaybetmişti. Kimsenin dinsel inancına karışılmayacağı ilan edilir edilmez çok geniş bir "sürüden ayrılma", bir "yan çizme" hareketinin başladığı görüldü: İktidarın resmî dinle bağlarını muhafaza etmesine rağmen, 1905 ile 1908 arasında 300.000 kişi Ortodoksluktan ayrılıp başka dinlere, mezheplere geçti. Gerçi hükûmet, Ortodoks Kilisesi'nin ıslahıyla görevli bir konsilin toplanmasını 1905'de kararlaştırdı[24] ama, çarlık on iki yıl sonra, bu kararın uygulanmasına dahi başlanamadan, yok olup gitti.

Bu yine de dinin hiçbir nüfuzu olmadığı anlamına gelmiyordu. Tam tersine, dinin zihinlerde sürdürdüğü hava ağır olagelmişti. Bu hava, aşırı derecede alçakgönüllülükle boyun eğişten meydana gelmeydi ve bunların yanı sıra, akılcılığın her biçimini de topyekûn hiçe sayıyordu. Din düşüncesi basit bir şekilcilikten ibaretti, bunda da dinsel tören-

23. Bkz. Bölüm III.

24. 1721'de Büyük Petro, patrikhanenin yerine Kutsal Sinod'u geçirmişti. Bu, bakan rütbesinde bir "başvekil"in (*oberprokuror*) yönettiği idarî bir kuruldu. O günden sonra da kilise, idarenin bir kolundan başka bir şey olmadı.

ler başyeri işgal ediyordu. Zaten inanç sahibinden bunun anlamını kavramasını da kimsenin istediği yoktu. Şu nokta çok dikkate değer: Ortodoks kilisesi, mensuplarına inancın belli başlı esaslarını aşılamak için bir din dersleri kitabı hazırlamayı hiçbir zaman gerekli bulmadı. Bilgi sahibi olmak erdemler arasında bulunmadıktan başka, öğrenim de papazların görevleri arasında yer almış sayılmamaktaydı. Başka birçok bakımlardan olduğu gibi, bu bakımdan da, politik iktidar ile dinsel iktidar arasında tam bir görüş birliği vardı.

Aralık 1916'da, çarlığın devrilişinden üç ay önce, çariçe Aleksandra, II. Nikolay'a: "Saltanat dönemin için büyük, parlak bir çağ başlıyor" diye yazıyordu. Bu her bakımdan ölüme mahkûm sistemin sadece yaşayabileceğini düşünmek için dahi, insanın çariçe kadar kör olması gerekti. Bu bozuk düzenin efendilerinin aczine ve körlüğüne, sırtını geçmişe çeviren bir devrim hareketinin indirdiği yumruklar da eklenince, çarlığın sonu geldi ve bu, yarının Rusya'sının habercisi oldu.

II
Devrimciler Rusya'sı

Baştan aşağı köhnemiş bir rejimin hiçbir şeyini değiştirmek istemeyen Rus zorbalarının direnişine eşit olan tek şey, devrimcilerin gösterdikleri inattı: Halk yığınlarını iktidara saldırtıyorlar; fesatçılar, tedhişçiler, kışkırtıcılar ve mücadelecilerden meydana gelen bu yığınlar, boyuna biçilip durmadan yenileniyordu. Çarlığın son elli yılı, dayandığı gerici kuvvetler ile onu bir an önce yıkmaya kararlı binlerce, daha sonra on binlerce, yüz binlerce insan arasındaki sürekli çatışmanın bir tarihi oldu.

Aşırılıklarına rağmen, eski Rusya'nın mutlak monarşisi uzun süre hiçbir muhalefetle karşılaşmamıştı. Ara sıra patlak veren köylü ayaklanmaları dışında, rejimin istikrarı politik mücadelelerin değil cinayet, rezalet haberlerinin sarsıntıları yüzünden bozuluyordu. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda çarlar, çoğu zaman kanlı hesaplaşmalarla birlikte olup biten saray devrimleri sonucu tahta çıkarılmışlar, tahttan indirilmişlerdi. Bu durum geniş ölçüde, tahtın kime kalacağını düzenleyen kurallardan ileri geliyordu. Büyük Petro'nun saltanatına dek hükümdarlar genellikle soylulardan meydana gelen meclislerce seçiliyorlardı. Kendinden sonra gelecek olanı çarın kendisinin seçmesi gerektiğini kararlaştırarak, Büyük Petro hiçbir şeyi halletmemiş; tersine, entrika ile zorbalığa kapıyı ardına kadar açık bırakan bir rejim kurmuştu. Ancak 1796'dadır ki I. Pavel tahtın (kadınlar hariç) doğrudan doğruya büyük evlâda kalması kuralını koydu.

Marquis de Custine XIX. yüzyılın ilk yarısında, Rus otokrasisinin "cinayetle ılımanlaşmış bir mutlakçılık" olduğunu söylerken az çok haklıydı. Şekilsiz ve kendi içine kapanık olan memleket, hiç değilse bu konuda bütün sınıfları birleşmiş olarak, keyfiliğin güçlenişine ve cahilliğin ayakta tutuluşuna âciz ve mütevekkil biçimde seyirci kalıyordu. İşte bu yalnızlıktan çıkınca Rusya, ne denli geri kaldığını ve nasıl gerçek bir kölelik içinde bulunduğunu anladı. Batı'yla karşılaşma bu bakımdan kesin bir önem kazandı. Napolyon savaşları sırasında ve onları izleyen yıllar boyunca çar I. Aleksandr'ın ordularında hizmet eden binlerce genç Rus aristokratının Avrupa'yı tanıması gözlerinin açılmasına ve

kafalarının işlemesine yetti. Kendi ülkelerinin de ilerleme ve özgürlük yolunu tutması azminin içlerinde uyanması için uzun süre beklemek gerekmedi. Özellikle bütün bir ulusun 1812 ve 1813'de gösterdiği yurtseverlik hamlesi bunlara, imtiyazlı sınıfların aç ve sömürülmüş, uçsuz bucaksız köylü yığınına bir minnet borcu olduğu inancını vermişti. Bu suçluluk duygusu bütün XIX. yüzyıl boyunca Rus gençliğinin seçkin kısmı için bir ilham kaynağı olmaya devam etmişti.

Avrupa'yı görüp tanıyarak gerçek özgürlüğün değilse bile kurtuluş umudunun tadını alan birçok subay, Rusya'ya dönüşlerinde gizli örgütler halinde birleştiler ve bunların içinde devrimci tasarılar olgunlaşmaya başladı. Zaten Rusya da bu bakımdan Avrupa'nın geri kalan kısmına benziyordu: Orada da aşağı yukarı her yerde İtalyan *"carbonari"*sini andıran ve muzaffer gericilikle savaşmaya kararlı gizli dernekler kuruluyordu. İşte böylece –çoğu zaman Petersburg'da– "Rus Şövalyeleri Tarikatı", "Kurtuluş Birliği", "Kamu Yararı Birliği" gibi topluluklar kuruldu. Bunların çabalarıdır ki çar zorbalığını yıkıp ülkeye liberal bir anayasa verecek olan ilk ortak girişimi meydana getirecekti.

Bu teşebbüs, ilkin bir "Kuzey Birliği" ile bir "Güney Birliği"nin içinde toplanan, sonra politik anlaşmazlıklar yüzünden ayrılan bir subaylar topluluğunun eseri oldu: Bunların en ateşlileri, Pavel Pestel'in yönetimi altında harekete geçmeye karar verdiler. 1825 yılının aralık ayında hanedan içinde çıkan yeni bir krizden yararlanarak iktidarı ele geçirmeye çalıştılar.[1] Senatörlerin çar I. Nikolay'a bağlılık andında bulunmalarını önlemek için, otuz subay üç bin askerîn başında yürüyüşe geçti. Bununla birlikte, ayaklananlar, kendi teşkilâtçılık yeteneklerinden çok, bu konudaki şevklerine, heyecanlarına güvenmişlerdi ve başka kıtaları da kendi davalarına katmak şöyle dursun, onların saldırılarıyla karşılaşmak zorunda kaldılar. Olaya tanık olan birkaç sivilin zaten etkisiz kalan yardımlarına rağmen ayaklananlar on tane kadar ölü vererek çabucak yenildiler. "Dekabrist" ayaklanması böylece sona erdi. Bunun son perdesi de darağacında cereyan etti, aralarında Pestel'in de bulunduğu fesatçıların elebaşıları asılarak idam edildi.

Çarlığa karşı savaşın acıklı bir bölümü olan "dekabrist" ayaklanması Rusya'nın tarihinde yine de önemli bir gündür. Rejimin kendini ıslaha yanaşmamasına, ilk defadır ki zora başvurularak, çare bulunmaya kalkışılmıştı. Gerçi bu hareket bazı noktalarda eski saray devrimlerini hatırlatan usulleri benimsemişti ama, ülküsü demokratikti ve buna katılanların fedakârlık zihniyeti, yeni çabalar ile yeni savaşların habercisiydi. "Dekabristler" genç Rus kuşaklarına bir örnek olacaklardı:

---

1. O sırada I. Aleksandr, oğlu olmaksızın ölmüştü. İki erkek kardeşi vardı, ama bunlardan biri, dengi olmayan bir kadınla evlenebilmek için taht üzerindeki hakkından vazgeçmişti, durum da bu yüzden çapraşık bir hal alıyordu.

Tarihçi Pokrovskiy onların bu teşebbüsü için, "devrimci olmayan bir devrim" demişti. Başarısızlıkları, onların izinde yürüyenlere Rusya'yı modernleştirmek için devrimci bir devrimden başka çıkar yol olmadığını anlatmaya yaradı.

HALKÇILIĞIN ÇIKMAZI

I. Nikolay'a gelince, o da kendi hesabına bu işten şu sonucu çıkardı: Tahtta kalmak ve mutlakçılığı olduğu gibi korumak için onun ezici, tenkil edici kudretini arttırmak gerekiyordu. Onun için otokrasi daha da otokratik bir hal aldı, polis her yere daha fazla burnunu sokmaya başladı. İlkin bu yöntem kendisinden beklenen etkileri yapar göründü. Devrimin bastırılmış gibi bir hali vardı. Hem, çarlığa karşı direnişi örgütlemek için kime güvenilebilirdi ki? Hiçbir sınıf onun kudretine itirazda bulunamaz, böyle bir arzuya kapılamazdı. Rejimin yolsuzluklarına karşı yapılan protestolar edebiyat alanına sığındı. O da bir sürü Rus aydınlar kuşağının kimi zaman öfkesini, kimi zaman umutsuzluğunu, her zaman da haklarından yoksun bırakılışını anlattı durdu. Gerçekten de uzun zaman –ve tek başlarına– kurulu düzene muhalif unsurları bir araya getiren işte bu çevreler oldu. Bunlar "entelektüeller" (aydınlar) adıyla değil de, "*intelligentsiya*" terimiyle anıldı ki bu, daha doğruydu. Gerçekten, ilk deyim olayın en önemli niteliklerinden birini ifade edememektedir. Rus *intelligentsiya*'sının üyelerini yalnızca, hattâ başlıca bir araya getiren şey, kendine özgü ekonomik görevleri bakımından ne olduğu az çok belli bir toplum sınıfına mensubiyet değildi. Bu, aynı zamanda ve özellikle, sağlam bir ideolojik bağ; rejimi hep beraber reddetmekten doğan, çoğu zaman da hep beraber zulme uğramış olmanın beslediği bir dayanışmaydı. Rus *intelligentsiya*'sı sosyal bakımdan muhafazakâr bir ticaret yahut sanayi burjuvazisinin içinden değil de, az çok devletleştirilmiş "orta sınıfların –memurların– ve daha da fazla olarak, soylular sınıfının manevî seçkinleri içinden çıkma olduğu için, bu red keyfiyeti radikal, hattâ devrimci bir nitelik edinmeye o derece fazla eğilim gösteriyordu. Fakat ortada siyasal özgürlüğün hiçbir biçimi bulunmadığından, *intelligentsiya*'nın bir kısmı inançlarını uzun süre görünürde siyasal hak arama zihniyetine yabancı eserlerde, hattâ edebî eleştiride bile anlatmaya çalıştı. Bunda da Rus devrim hareketi üzerinde çok derin bir etki yapmış olan Vissarion Belinskiy büyük bir kabiliyet gösterdi.

Üniversiteler bu entelektüel ve politik mayalanma için bulunmaz bir alan halindeydi. Öğrencilerde bütün *intelligentsiya*'ya özgü dürtülere, şu özel durum da ekleniyordu: Bunlar, hükûmetin yüksek öğrenimi baskı altında tutmak ve bundaki her türlü bağımsızlığı yok etmek için

hükûmetçe yapılan teşebbüslere doğrudan doğruya hedef olmaktaydılar. Öğrencilerin çarlığa muhalefetleri, devrim hareketine doğrudan doğruya bağlı oluşları, XIX. yüzyılın bütün ikinci yarısı boyunca görülen değişmez vasıflardır; hattâ işçi sınıfı savaşın yönetimini eline alıp ona çok güçlü bir hamle kazandırdığı zaman dahi, Rus öğrenci gençliği onun yanı başında savaşmaya ya da bazı hallerde onun örgütlenmesine gerekli kadroları vermeye devam etti. İktidarın insanı savaştan çekilmek ile başkaldırmak şıklarından birini seçme zorunda bıraktığı hallerde, genç kuşakların en dinamik kuvvetleriyle en soylu kafaları kudretlilere karşı ancak tiksinti, zalimlere karşı ancak hınç duyarlar. Böylelikle gençlikte, işbaşındaki rejime muhalefet konusunda kendine düşen payı alma isteği doğar ki bu, bir öncülük görevidir ve onun şahlanışı, daha yoğun direnmelerin, daha kesin hücumların habercisi ve hazırlayıcısı olur.

Bununla birlikte çarlığa karşı mücadele, yıllar yılı çok izole, dolayısıyla da güçsüz küçük grupların tekelinde kalacaktı. Hattâ bunların ilkleri, ara sıra görünmek üzere, 1860 yıllarının başlangıcına doğru ortaya çıktılar. 1861'de "Genç Rusya" (*Molodaya Rossiya*), 1862'de "Toprak ve Özgürlük" (*Zemlya i Volya*) otokratik rejimi yıkmak için harekete geçmeye kararlı ilk Rus devrimcilerini bir araya getirdiler. Nikolay Çernışevskiy'in düşüncelerinin, Belinskiy gibi bir edebiyat eleştiricisinin ve daha çok da anarşist düşünür ve devrimci Bakunin'in etkisi altında, bu örgütler amaçlarına ulaşmak için tedhiş yoluna başvurmaya karar verdiler. Bu tedhişçilik, Rusya'ya özgü toplumsal şartları kendine göre açığa vuruyordu. Çarlık otoritesiyle savaşmak isteyenlerin yığınlara güvenmeleri imkânsızdı: Köylüler çoğu zaman vurdumduymazdılar ve politikaya karşı tamamen ilgisizdiler; işçi sınıfı henüz ortada yoktu ve burjuvazinin güçsüzlüğü de onu politika faaliyetinin dışında tutuyordu. Söz konusu olan yalnız mutlakçılığa hücum değil, onun kurbanlarının hareketsizliğini de gidermek olduğuna göre, devrimcilerin yapacakları mücadele çok nankör bir işti.

Ne yapmalıydı da bu uyuşukluğu gidermeliydi? İki yol açık görünüyordu, ikisi de Rus devrimcilerinin zihnini çeldi. Birisi zora başvurma yoluydu: İktidarın temsilcilerine karşı suikastlerle harekete geçerek, yığınlara mücadelenin mümkün olduğunun ispatlanabileceği ve devrimi başlatacak enerjinin onlara aşılanabileceği umuluyordu. "Genç Rusya" ile "Halk Özgürlüğü"nün (*Narodnaya Volya*), birkaç yıl sonra öncekiler kadar gelip geçici, yöneticilerinin de "Cehennem" (*Ad*) diye adlandırdıkları bir Moskova örgütünün benimsedikleri plan buydu.

Öteki yöntem daha çok sabır istemekteydi. Özellikle teorisyen Petro Lavrov tarafından ileri sürülmüştü: Bu, her şeyden önce halk nezdinde bir eğitim ve propaganda çalışması yaparak onu, içinde bulunduğu aşağı durumu daha iyi anlar hale getirmek ve kendisini bundan kurtarmanın

hem doğru, hem mümkün olduğuna inandırmaktı. İşte, Rusya'daki devrimci faaliyetin iki kutbu bunlar, yani tedhişçilik ile propagandaydı. Ancak birçok ajitatör bazen, başarı, bazen başarısızlıkla bu iki kutbu, ne birini ne öbürünü büsbütün feda etmeksizin, bağdaştırmayı umuyorlardı. Nitekim Rusya'daki devrim hareketinin bütün tarihi, birbirini kovalayan bu iki hareket tarzının izlerini taşır. Bunlardan birinin ya da öbürünün daha sık kullanılması, başarı kazanmasına veya kazanmamasına bağlıydı.

Zor kullanmaktan yana olanlarla propaganda ve eğitimden yana olanlar yine de şuna ortaklaşa inanıyorlardı ki, son anda kaderini eline alması gereken, halkın kendisiydi. Onlar hiç değilse bu noktada "dekabrist'ler" ve ıslahatçı bürokratlardan ayrılıyorlardı. Devrimin gelişiminin az çok yakın ya da uzak bir döneminde buna katılacak olan halka beslenen bu inanç, demokrasi ülküsünün kaynağı ve gereğiydi; 1860-1890 yıllarındaki bütün devrimci hareket için de bir ilham kaynağı ve bir bayrak oldu. Hareket, "halkçılık" (*narodniçestvo*) bayrağı altında toplandı.

Bu deyimin kullanılmaya başlandığı yıl, 1861'dir. Bu yıl birçok bakımlardan çağdaş Rus tarihinin esaslı bir dönemeci olmuştur. O yıl "liberal çar" II. Aleksandr serfliği kaldırmakla yetinmedi. Kargaşalık çıkarmalarından korktuğu üniversitelere karşı da birtakım tenkil tedbirleri aldı. Devrimci ve edebiyatçı Aleksandr Herzen o sıralarda Londra'ya sığınmış, ünlü "*Kolokol*" (Çan) adlı gazetesini orada çıkarıyordu. Serfliğe son veren çar buyruğunun yazılış tarzından acı bir hayal kırıklığına uğradı. Üniversiteden kovulan öğrencilere hitapla: "Halka gidin" dedi. "Bilimden sürgün edilen, Rus halkının askerleri olan sizler, yeriniz işte orasıdır!" "Halka doğru yürüyüş" (*hojdeniye v narod*) hemencecik bütün bir öfkeli gençler kuşağı tarafından benimsenen parola oldu.

1860 yıllarında imkânlardan yoksun ve kötü düzenlenmiş suikast teşebbüsleri görüldü. 1866'da "Cehennem" grubunun bir üyesince şeflerinden izinsiz olarak II. Aleksandr'a karşı düzenlenen bir suikast başarısızlıkla sonuçlandı. Bu başarısızlığın birçok devrimciyi zora başvurmaktan vazgeçirmekte etkisi oldu ki bunlar, o zamana dek yalnız bu usule bel bağlamışlardı. Halkçılığın açtığı geniş ufuklara ulaşmak için bu yol çok dar görünüyordu.

O zaman "halka gidiş" hemen hemen elle tutulur bir hal aldı: Tetkik çevreleri (*krujki*) oluşturuldu ve bunların, çoğunluğu öğrenci olan, üyeleri "halk"la ilişki kurmaya çalıştılar. Önce en yakın fabrikaların işçilerine başvurdular. Bu çağrılar cevapsız kaldı. Sonra "gerçek Rus halkı"na, yani köylülere gitmeyi düşündüler. Onlara bu kararı verdiren, 1873-1874 kışında baş gösteren ve dikkati köylerdeki sefalet üzerine çeken kıtlık oldu. 1874 baharında yola çıkıldı. *İntelligentsiya*'nın, çoğunluğu öğrenci

olan, iki üç bin temsilcisi öğrenimlerini, ailelerini terk ederek, rahatla huzurdan, konforla lüksten vazgeçerek, "halka gitmek" için şehirlerden ayrıldılar. Bu bir çeşit haçlı seferine birçok kadın da katılmıştı. Hepsi aynı zamanda halka hizmet edip onu aydınlatacaklarını sanıyorlardı. Demirci oldular, öğretmen oldular, tarım mühendisliği ile veterinerlik, hasta bakıcılıkla hekimlik, arasıra da... meyhanecilik yaptılar. Söz konusu olan köylüler yığınına karışmak, onlar gibi yaşamak ve onlarca kabul edilmekti. 1874 yılının "çılgın yaz"ı baştanbaşa bu olağanüstü fedakârlık, ülkücülük ve saflık gösterisiyle dolu olarak geçti. "Mujik"ler bu barışsever devrimcilerin istilâsını çok kötü karşıladılar. Gerçek birer davetsiz misafir saydıkları bu insanların niyetlerini anlayamıyorlardı. Bazı hallerde onları polise ihbar bile ettiler. Polis de tetikteydi zaten. 1874 yılının yazı ile güzünde birkaç yüz öğrenci tutuklandı. Bu, aynı hareketin 1875'te, daha da artan bir ateşlilikle yeniden başlamasına engel olamadı. Bu ikinci dalganın başına gelen dertler daha az, polisin tenkil hareketleri daha az gaddarca değildi. Birkaç bin delikanlı hapse atıldı ve kimisi yargılanmak için 1877 yılına değin beklemek zorunda kaldı. Birkaç düzine tutuklu çarın zindanlarında öldü. Başkaları da zindanlarda akıllarını oynattılar. Sonunda "193'ler davası" 1878'de sanıkların büyük çoğunluğunun hüküm giymesiyle sonuçlandı. Bunlar da kendilerine verilen cezaların uyandırdığı öfkede, kendi fedakârlıklarının bir ödülünü buldular belki.

Başarısızlıktı bu alt tarafı. O zaman: "Halk anayasa değil, patates istiyor" diyen Belinskiy'in bu sözleri hatırlandı ve kendisine ne patates, ne anayasa vermek mümkün olamayacağından, onu kurtuluşa götürecek başka yollar aranmaya başlandı.

1876'da "Toprak ve Özgürlük" (*Zemlya i Volya*) adlı yeni bir örgüt kuruldu. Bu olay iki değişikliği açığa vuruyordu: Rus devrim hareketi artık çok ufak grupları çevresine toplamamaktaydı. Bir adım daha atarak az çok dolaysız bir şekilde *intelligentsiya*'nın büyük bir parçasını da içine aldı. Beri yandan, daha sistemli ve daha teorik olarak hazırlanmış bir harekete geçme zamanının gelmiş olduğuna hükmetti. "Toprak ve Özgürlük" örgütünün elebaşıları köylülerin isteklerinin yerine getirilmesi esasına dayanan bir program yazmakla işe başladılar: Büyük toprak sahiplerinin arazisi ellerinden alınıp köy teşkilatına verilecek, onlar da bu toprakları yeni baştan köylülere dağıtacaklardı. Bu köy teşkilatının yetkileri arttırılacak, mahallî bağımsızlık geliştirilecekti. Buna karşılık program, siyasal faaliyetlerle ilgili bütün noktalar üzerinde uzun boylu durmuyordu. Bunun nedeni de, köylülerin politikaya çok az ilgi göstereceklerini düşündüğündendi. Bunun gerçekleşmesinin ancak şiddet içeren bir devrim pahasına mümkün olabileceğinin belirtilmesiyle yetiniliyordu.

Bu amaçla "Toprak ve Özgürlük", etkili bir devrimci faaliyeti yürütebilecek yapıyı kurmak için çalışmaya başladı. Suikast usulü her zamankinden daha gerekli görünüyordu, tedhişçiliğe başvurmak ise vazgeçilmez bir hal almıştı. Onun için bir parti kurulması düşünüldü. Çünkü bu sefer söz konusu olan adıyla sanıyla bir partiydi. Bu parti gizli ve disiplinli olacak, bölgesel şubelere ayrılacaktı. Bunların üye sayısı 200'den fazla olmayacaktı ama, elinin altında geniş bir sempatizanlar şebekesi ve özellikle, yaygın dağıtıma sahip bir basın bulunacaktı. Ayrıca özel bir grubun kurulması da düşünülüyordu. "Bozgunculuk grubu" adını alacak bu grubun görevi üyeleri korumak ve polisle mücadele etmek olacaktı.

Bu ilk program kimilerine çok ılımlı göründüğünden, yenibaştan yazıldı ve içindekilere daha radikal bir eda verildi. En başta, "bozgunculuk grubu"nun faaliyetlerinin ne olacağı belirli hale sokuldu. Askerler, hattâ subaylar arasında yapılacak kışkırtmaların yanı sıra bu grup, "hükûmetin en tehlikeli ve en üst düzeyli üyelerini sistemli olarak yok etmekle" de görevliydi. Ayrıca, halkın en çok nefretini kazanmış toprak sahiplerinin malı olan şatolar ateşe verilerek, tedhiş köylere de götürülecekti.

"Toprak ve Özgürlük" örgütünün böyle radikal bir yol tutması, siyasal ve devrimci faaliyete tedhişçiliğin gittikçe daha büyük ölçüde uygulanmasından ibaret görenler ile zor kullanmaktan vazgeçmemekle beraber yığınlara yönelmiş eğitim, propaganda ve kışkırtma faaliyetini üstün tutmaya devam edenlerin arasını açtı. Bu sonuncular 1879'da "*Çornıy Peredel*" (Kara –ya da Topyekûn– Bölüşüm) grubunu kurup başına Georgiy Plehanov'u getirdiler.[2] Fakat bu grup bir türlü gelişemedi. Devir şiddet devriydi. Bundan yana olanlar "Toprak ve Özgürlük" örgütünün yerine geçen "*Narodnaya Volya*" (Halk Özgürlüğü) hareketinin içinde yeni baştan toplandılar. Bu yeni örgütün yaptığı işler halkçılığı en acıklı ölçüsüne vardıracaktı.

1879 ile 1881 arasında bir tedhiş dalgası bütün Rusya'yı kapladı. Sofiya Perovskaya ile Andrey Jelyabov'un yönetimindeki "*Narodnaya Volya*", suikast üzerine suikast yaptı: 1879 yılı şubatında Harkov genel valisi prens Aleksey Kropotkin öldürüldü. Bir ay sonra Emniyet Müdürü general Drentelen'e karşı yapılan suikast başarıyla sonuçlanamadı. Aynı yılın Nisan ayında devrimciler Kiev valisini öldürmeye kalkıştılar. Mayısta Arhangelsk şehri polis müdürü bıçaklandı. Fakat partinin başlıca hedefi çar II. Aleksandr'ın kendisiydi, nitekim 1879 yılı eylülünde örgüt çarı ölüme mahkûm ettiğini açıkladı. "*Narodnaya Volya*"yı yönetenlerin düşüncelerine göre, ancak hükümdarı öldürmek zihinlerde derin etki

2. "Topyekûn Bölüşüm" devrimcilerin, büyük toprak sahiplerinin malı olan arazinin tümünü köy topluluklarına aktarmak arzusunu göstermekteydi. Sonradan belki "*mir*" bunları kendi üyelerine yeni baştan dağıtacaktı.

yaratacak, halk arasında da yankı uyandıracaktı. 1879 yılı kasım ayında devrimciler çarın trenini havaya uçurmaya kalkıştılar, ama trenin gideceği yol değiştirildiğinden, hükümdar bu sayede kurtuldu. 5 Şubat 1880'de bir suikast teşebbüsü daha başarısızlıkla sonuçlandı: Çar ailesi büyük bir şölende hazır bulunmak üzere Petersburg'daki Kışlık Saray'ın tören salonuna gireceği sırada, salon havaya uçtu. Çara bir şey olmadı ama, muhafız kıtasının 60 askeri öldü. Nihayet 1 Mart 1881'de tedhişçiler bindiği kızağa iki bomba atarak çarı öldürdüler.

*"Narodnaya Volya"*nın bu zaferi, paradoksal olarak, uğradığı en gürültülü yenilgi oldu ve onun kaderini tâyin etti. Çünkü zorba hükümdarın ölümü, zorbalık rejimini sarsmadı ama, bunun ardı sıra çok geçmeden tedhişçi parti yok edildi. Tersine, çar III. Aleksandr her konuda kendinden önceki hükümdara göre daha uzlaşmaz, daha gerici, daha amansız davrandı. Böylece de Rus halkçılarının (*Narodnik*'lerin) tedhişçilik teşebbüslerinin bütün zayıf yanları, herkesçe açık seçik görülmüş oluyordu. Gösterdikleri inat ile yiğitlik çoğu zaman muhalif burjuvalar arasında hayranlık –az çok da korku– uyandırdı. Fakat devrimcilerin davalarında kendilerinden yana çekmeye çalıştıkları köylülerin kılları bile kıpırdamadı. *"Narodnaya Volya"*nın yok oluşu, tedhişçiliğin sona ermesine yol açmadı şüphesiz, ama bunun tek devrimci faaliyet usulü olarak gözden düşmesine sebep oldu.

Rejimin ileri gelenlerine ve özellikle çara karşı başka suikastler de yapıldı. Örneğin 1887'de III. Aleksandr'ın canına kastetmek için yapılan teşebbüs daha eyleme geçmeden, işe dolaylı ya da dolaysız olarak karışan gençlerin tutuklanmasıyla sonuçlandı. Bunlar arasında on dokuz yaşında bir öğrenci de vardı. Arkadaşlarına: "Bu suikast işinde bütün suçu bana yükleyin" demiş; sonra dava görülürken yargıçlara şöyle bağırmıştı: "Kendini yurdu uğruna feda etmek kadar güzel ölüm yoktur. Böyle bir ölüm, dürüst ve açık yürekli bir insanda hiçbir korku uyandırmaz. Tek bir amacım vardı: Bahtsız Rus halkına yardım etmek."

Delikanlı birkaç gün sonra asıldı. Adı Aleksandr İlyiç Ulyanov'du. Kardeşi, sonraki olaylarda az çok bir yer işgal edecekti. Bu, geleceğin Lenin'iydi.

Bununla birlikte tedhişçiliğin de, halkçılığın da modası geçmeye başlamıştı. Tedhişçilik insanlarla çok uğraştığından, kurumları bir yana bırakmıştı. Halkçılığa gelince bu, ülkenin sosyal ve ekonomik evrimine gittikçe daha uyumsuz hale geliyor; ne içine düştüğü çelişkileri, ne de zayıf taraflarını gizleyebiliyordu.

Bunca umut uyandırmış, bunca fedakârlıklara mal olmuş, çevresine bunca korku ve hınç saçmış olan bu halkçılık hareketi neydi sahiden? Halkın özgürlüğe kavuşmasını Batı Avrupa'nın bilmediği, bilemeyeceği çarelerle sağlamak amacını güden, sosyalizmin tamamen Rusya'ya özgü

bir biçimi. Gerçekten, XIX. yüzyıl Rusya'sı, iki düşünce tarzı arasında bir çatışmaya tanık olmuştu: İki tarz da toplumsal evrimin başka başka anlaşılmasının sonucuydular. Bir yanda bütün bir entelektüel akım, Rusya'nın kurtuluşu çarelerini Batı'nın taklidinde arıyordu. Bu tür bir anlayış işi, kapitalizme hayranlık beslemeye vardırabilirdi. Nitekim ara sıra böyle de oldu. Fakat, çoğu zaman, bu anlayış tarzı daha maddeci ilhamlarla besleniyor; Batı tarzı kapitalizmde, tarih boyunca geri kalışını telâfi için Rusya'nın geçmesi gereken ekonomik sistemi; proleter sosyalizminde de kapitalizmi geride bırakma çaresini görüyordu.

Bazı halkçılar başlangıçta bu Batıcı inancı paylaştılar. Nitekim Aleksandr Herzen 1847'de İngiltere'de yerleşmek için yurdunu terk etti. Fakat Fransa'da 1848 Devrimi'nin başarısızlığa uğraması, birçok Rus için büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Bunlar Avrupa'dan hem ekonomik ve entelektüel ilerleyişi beklemişler, hem de sosyal demokrasiyi ummuşlardı. Oysa Fransız proletaryası, Haziran 1848'de burjuvazi tarafından ezilmiş bulunmaktaydı. Burjuvazi Fransa'da da, başka yerlerde de bu şokun etkisiyle sarsıldıktan sonra, her yanda iktidarını yeniden kuruyordu. Birçok Rus halkçısı için Batı Avrupa, o günden sonra, artık "merkantilizm"in anayurdundan başka bir şey olmadı. Hattâ daha da fazlasıyla, –Herzen'in deyimini kullanalım– "toplumun kanını, iliğini kokuşturan frengi çıbanı" oldu.

Bundan böyle ışık Doğu'dan gelecekti. Rusya'da batıcılık gittikçe daha büyük ölçüde burjuva çevrelerin tekeli haline gelirken, devrimciler Slavcı oluyorlardı. Slav haklarına ve özellikle Rus halkına en soylu erdemler lâyık görüldü. Halkçıların gözünde bunlar enerjinin, dayanışma ve ülkücülük zihniyetinin, içtenliğin, yani Batılıların kusurlarıyla mutlu bir çelişki içinde olan birçok erdemlerin temsilcileri oldular. Özellikle de sonunda, Avrupa burjuvazisinin bencil bireyciliği karşısında sosyalizmi canlandırır hale geldiler. Böylelikle o zamana dek küçümseme ya da acıma duygusu uyandıran *mujik* imgesi, ülküsel hale sokuldu. Herzen: "Rusya'da yarının adamı köylüdür" diye kesip attı. Mihail Bakunin de ondan aşağı kalmayarak Rus köylülerinin "doğuştan sosyalist" olduklarını ileri sürüyordu. Buna inanmak için Rus köylüsünün geleneksel kurumlarına ve hele köy işlerini yönetmekle görevli halk kurulu olan şu *"mir"*e bakmak yeterdi. Rus toprak ekonomisinde bir çeşit geleneksel kolektivizmin bulunması (yani bazı toprakların *"mir"* tarafından yönetilmesi), halkçılar için ayrı bir kanıt daha olmaktaydı. Batı Avrupa'da sömürücü ve maddeci kapitalizm küçük köylü topluluklarının yıkıntıları üzerine kurulmuştu ya, görünüşe göre her şey onlara Avrupa'nın batılı yoldan ayrılacağını umduracak nitelikteydi. "Rus ruhu"na aykırı bir merkantilizme kolayca benzetiverdikleri eko-

nomik düşüncelere aldırmıyorlar; Rus köylülerinin toprak kolektivizminin –özellikle toprağın verimi bakımından– geri bir sistem olduğunu görmeye yanaşmıyorlardı. Köylerin sefaletine, yoksulluğuna biraz da bu kolektivizm sebep olmaktaydı halbuki. Görmedikleri başka şeyler de vardı: Toprağı işlemedeki bu gerilik, köylerdeki toplum ilişkilerini değiştirerek oralarda yavaş yavaş birbirine hasım iki sınıfın doğmasına yol açıyordu: Bunların biri topraksız, proleterleşmiş *"mujik"*ler sınıfı, öbürü de hali vakti yerinde köylüler sınıfıydı. Nihayet *"mir"*in varlığını haklı gösteren başlıca şey, onun tamamen idarî bir hal almış olmasıydı; çünkü *"mir"*, özellikle vergilerin toplanması bakımından kendisini kullanan siyasal iktidara yardım etmekle görevliydi. Sözün kısası, Petro Lavrov bütün halkçıların ortak görüşünü özetleyip: "Bizim toplumsal devrimimiz şehirlerden değil, köylerden gelecektir" diyerek gayet güzel anlatmıştı.

Görüldüğü gibi halkçılar, eninde sonunda bütün inançlarını köylü sosyalizmine bağlamışlardı. Bu hayal, çoğu halkçıların toplumsal kökeniyle ilgiliydi: Bunlar genellikle soylu ailelerdendiler ve bu bakımdan, şehirli burjuvalara göre köy halkına daha yakındılar. Bununla birlikte, toplumsal kökenine rağmen halkçı inanç, şu aşılmaz güçlükle karşılaştı: Mujikler vurdumduymaz davranıyorlardı ve devrimcilerin savaşı kahramanlığın bütün cazibelerine sahip olmakla beraber, netice itibarıyla en büyük koz olan etkililikten yoksundu. Zaten köylülerin vurdumduymazlığından ve sefalet karşısında gösterdiği tevekkülden çok daha fazlası söz konusuydu. Rus köyleri birçok bakımdan hâlâ bir ilkellik havası içine gömülüydü. Bu da köylülerin uyandırdıkları umutlarla güç bağdaşıyordu. Örneğin, 1891-1892 kışındaki kıtlık sırasında Volga çevresinin şehirlerine sığınan köylüler, hastaneleri yağma etmişler; kolera salgınıyla savaşmaya gelen hekimlere "Bizi zehirliyorsunuz" diye suçlayarak saldırmışlardı.

Şu halde, çarlıkla savaşmak isteyenler kime güveneceklerdi? Ülkenin ekonomik ilerleyişi bu soruya apaçık bir cevap getirdi ve devrimcilerin romantizmi bunu uzun süre reddedemedi. Çünkü, halkçıların inanmaya bir türlü yanaşmadıkları kapitalizm Rusya'da gelişmeye başlıyordu. Sanayileşme de klasik sonuçlarıyla –köy nüfusunun azalması ve bir şehir proletaryasının kurulmasıyla– ülkede belirmeye başlamıştı. Bu evrimin ışığında kimi halkçılar, Rus sosyalizminin belki önce göründüğünden daha az özgün nitelikli olacağını; bunu getirecek olanın da henüz barbarlığa gömülü köylü sınıfı değil, Avrupa'nın başka yerlerinde de olduğu gibi, işçi sınıfı olacağını anladılar. Marxçı doktrinin kaydettiği ilerlemelerin de yardımıyla bu inanç, Rus sosyal-demokrasisinin ve daha uzun vadeli olarak da, komünizmin kurulmasına yol açtı.

RUS SOSYALİZMİNİN DOĞUŞU

Bütün bir Rus devrimci kuşağının kâh tedhişçiliğe, kâh ajitasyonla propagandaya ya da eğitim çabasına başvurmasından sonra, halkçılık ve onunla birlikte çarlığa muhalefet hareketinin tümü çıkmaza saplanmış bulunuyordu. Bunu Georgiy Plehanov kadar iyi ya da çabuk anlayan olmadı ve kendisi çok geçmeden "Rus Marxçılığının babası" sayıldı. "*Narodnaya Volya*" zora başvurmayı faaliyetinin tek temeli haline getirdiği zaman Plehanov onu izlemeye yanaşmamıştı. Halkçı partilerin başlıcasıyla Plehanov'un arasının böylece açılışı üzerine bu parti için ortaya, "*narodnik*"lerce kabul edilen bütün ilkelerin tekrar gözden geçirilmesi gibi bir durum çıktı. Marxçılık, Plehanov'a halkçılık hülyalarının yerini tutacak tek geçer akçe olarak göründü, o da birkaç yıl sonra bu görüşe katıldı. Cenevre'de sürgünde yaşayan Plehanov 1883'de orada "Emeğin Kurtuluşu" (*Osvobojdeniye Truda*) grubunu kurarak, hepsi de tek bir amaca yönelmiş on yıllık fikir ve siyaset çabalarına mal olan bir işe girişti ki bu, Rus devrim hareketinin tümünü Marxçılıkta toplamaktı.

Bu işi başarmak için zaman uygundu ama, güçlükleri de hiç yabana atılacak cinsten değildi. Çünkü Karl Marx'la Friedrich Engels'in ortaya attıkları doktrin, tümüyle şu inanç üzerine kuruluydu: Kapitalizm yayılma imkânlarını ve ilerleme güçlerini tüketmiş olduğundan, onun yerine geçmek yükselmekte olan sınıfa, yani sanayi proletaryasına düşüyordu. Fakat daha önce kapitalizmi yıkma işini sona erdirecekti tabiî. Yeni bir siyasal rejimle yeni bir uygarlık böyle, ancak böyle kurulacaktı: Sosyalizmin kendisi de, ileriki bir dönemde, komünizme götüren yol olacaktı. İşçi sınıfına tarihsel bir görev verilmiş bulunmaktaydı. Bu, kurbanı olduğu sömürüye son vermek ve aynı zamanda, sınıfları ortadan kaldıracak bir devrimle, insanoğlunun sömürülmesinin her biçimini durdurmaktı. Marxçılık gerçi işçi sınıfının o andaki imkânlarını olduklarından büyük görüyordu ama, tam da zamanına uygundu: İnsanların tam gelişme imkânları bakımından beslemekte olduğu topyekûn iyimserlik, bilimin ilerlemesiyle açılan yeni ufuklara uygun düşmekteydi. Kapitalist sanayileşmenin doğurduğu sefalet manzarasına, onun mücadele azmi cevap veriyordu. En çok zulüm gören, en fazla insanlık dışı tutulan sınıfta insanoğlunu özgürlüğe kavuşturacak aracı görmek gibi bir paradoks, entelektüel düzlemde şu temel ekonomik ve sosyal olaya tercüman oluyordu: Çıkarları kapitalist burjuvazinin çıkarlarıyla çatışan ve sayısı –dolayısıyla potansiyel gücü– çok hızlı bir tempoyla artmakta olan bir sanayi proletaryasının doğup gelişmesi.

Bununla, birlikte bütün bunlar, Batı Avrupa için bir gerçekti. Çünkü Batı hızla endüstrileşme yolundaydı. Orada bireyci kapitalizm tekel kapitalizminin yerini almaya başlıyor, zenginlikler biriktikçe biriki-

yordu. Fakat Marxçı görüşün doğru olup olmadığını denetlemek için Batı'dan çok geri olan Rusya'ya geçince, bu görüşün değeri aynı mıydı? Marx'ın kendisi dahi bundan şüphe etmekteydi. 1882'de, "Komünist Manifesto"nun Rusça bir baskısına yazdığı önsözde şunu soruyordu: "Daha şimdiden gerileme halindeki komünal mülkiyetin ilkel biçimi olan Rus toprak komünleri, toprağın daha üstün bir komünist mülkiyeti şekline mi girecekler; yoksa Batı'nın tarihsel evriminde görmüş olduğumuz aynı soysuzlaşma sürecini mi izleyecekler?" Bu sorunun ilk kısmına "evet" demek, halkçıların da yaptıkları gibi, Marx'ın 1877'de Rusya ile ilgili olarak vurguladığı, "kapitalizmin bütün felâketlerinden" kaçınılabileceği imkânına inanmak anlamına geliyordu.

"*Mir*"de görülen gerileme, Rusya'nın da genel kuraldan kurtulamayacağına ilk Rus Marxçılarını inandırdı. Halkçı hareketin zaafı ve gittikçe artan işçi kaynaşması, Rus sosyalizminin de Batı'daki benzeriyle aynı yolu seçmek zorunda olduğuna onları büsbütün inandırdı. Bu yol, işçi sınıfının bağımsız bir devrimci kuvvet halinde örgütlenmesiydi.

Ancak, bir yandan genç kuşakları Marxçılığa katılmaya sevk ederken, halkçıları da hâlâ besledikleri hayallerden kurtarmak için, daha önce entelektüel bir savaşa girişmek gerekiyordu. İşte bu çift görevi Plehanov'la arkadaşı Vera Zasuliç, Lev Deutsch, Pavel Akselrod ve daha birkaç kişi üzerlerine aldılar, bunların sayısı da gittikçe arttı. Plehanov'un parlak zekâsı ve geniş kültürü hârikalar yarattı. Fakat genç Rus devrimcilerini bu "Marxçılıktan yana kazanma" işinde en etkili olarak ortaya çıkan şey, işçi sınıfının kendisinin gösterdiği faaliyet oldu. Bu faaliyet, Rus tarihinde ilk defa olarak, çarlığa muhalefetin *intelligentsiya*'nın dar sınırlarından taştığı anlamına geliyordu. İlk defadır ki halk, harekete geçmekteydi. Beklenenin tersine olarak savaş alanına atılan köylü sınıfı değil, şehir proletaryası oldu.

1870'li yıllarda Petersburg ile taşrada ilk işçi dernekleriyle kulüpleri ortaya çıktı. Pek zayıf, çevreleri sınırlı, en çok iki yüz üyeyi toplayan bu örgütler, çarlığın polisi için kolay birer av oldular. Çok gelip geçici olan varlıkları, pek zayıf bir proleter seçkinler topluluğunun dışına çıkabilen bir faaliyete imkân vermedi. İlk büyük grevi görmek için 1885 yılını beklemek gerekti. Moskova dolaylarındaki önemli bir dokuma fabrikasında patlak veren ve derin yankılar uyandıran bu greve 8.000 işçi katıldı. O günlerin bir gazetecisi bu olayı yorumlarken şöyle dedi: "Devrimci propaganda şimdi fabrika işçilerine de ulaşmış bulunmaktadır. Bunlar da Batı'daki emekçilerin ileri sürdükleri aynı talepleri ileri sürmektedirler. Marx'ın ve Uluslararası Emekçiler Birliği'nin (Enternasyonal'in) düşünceleri, şimdi Rus proleter çevresine girmektedir." Bu görüş, hiç değilse asıl Rusya'daki işçi sınıfının gerçek durumu üzerinden ancak birkaç yıl ilerideydi. Çünkü çarlığın batı illeri, Polonya başta olmak üze-

re, harekete geçmek bakımından daha çabuk davranmışlardı. Polonya Sosyalist Partisi 1888'de kuruldu ve birçok Yahudi işçi ve zanaatkârlar da kendi örgütlerinde toplanmaya başladılar. Bu örgütler 1897'de Litvanya, Polonya ve Rusya Yahudi İşçileri Federasyonu halinde birleştiler (*Bund*). Asıl Rusya'da ise 1890 yılına doğru bir "Sosyal-Demokrat Derneği" Petersburg'da epey çok sayıda işçiyi üye yazmayı ve 1 Mayıs 1891'de de bir "Emek Bayramı" tertip etmeyi başardı. Buna yüz kadar işçi katıldı. Fakat fabrika işçileriyle sıkı bağlar kuran ilk grup "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Savaş Birliği" (*Soyuz Borbı za Osvobojdeniye Raboçego Klassa*) oldu. O zamanlar adı sadece Vladimir İliiç Ulyanov olan genç Lenin'in de kurulmasına yardım ettiği bu örgüt, 1890'lı yılların ikinci yarısında arasında, Rusya'da ortaya çıkan benzeri birçok örgüte örnek oldu.

Rus sosyalist hareketi iyiden iyiye başlamıştı artık. 1888'da Petersburg'da 30-35.000 isçi, çalışma gününün 10 saat olması için grev yaptı. Polis bin kadar grevciyi tutukladı, ama dört hafta süreyle iş durdu. O andan başlayarak grevler Rus toplum hayatında sürekli birer olay haline geleceklerdi.[3] Söz konusu olan, meslek grevleriydi şüphesiz. Bunlara katılan işçiler, durumlarını düzeltmek için yalnız patronları hedef tutuyorlardı. Fakat bir ayaklanma zihniyeti de kendini gittikçe daha fazla belli etmekteydi. II. Nikolay'ın taç giyme töreninde bu zihniyetin kendini çok manidar biçimde açığa vurmasına resmî makamlar, elleri kolları bağlı, seyirci kaldılar. 1886'da yapılan bu tören dolayısıyla birçok şenlik düzenlendi. Bir amacı da halkı şevke getirmek ya da bu şevki ayakta tutmaktı. Başkent yakınlarındaki Hodınskoe çayırında yapılacak bir yiyecek içecek dağıtımından yararlanmak için yüz binlerce insan toplanmış bulunuyordu. Bir itiş kakış oldu, fakat işler iyi düzenlenmediğinden bu, felâket halini aldı: Üç dört bin kişi öldü ya da yaralandı. Hükümdarlar yine de Petersburg'a parlak bir alayla girmeye kalkışmaktan geri durmadılar. Çok sayıda işçinin katıldığı kargaşalık onların bu isteğine engel oldu, töreni başka güne ertelemek zorunluluğu ortaya çıktı. Görünüşe göre, monarşinin kendisi dahi halkın çıkardığı kargaşalıkların dışında kalamıyordu.

Ancak, şehirlerde toplanmış olan proleter yığınlarının gerçekten politikaya atılmış olduklarından söz edilebilir miydi? İlk sosyalist örgütler bu bakımdan ihtiyat gösteriyorlardı. Bu ölçülü davranışta Vladimir Ulyanov'un da etkisi olmuyor değildi. Ulyanov 1870'de orta halli bir burjuva ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Babası Simbirsk'te il orta öğretim müfettişiydi. Belki de 1887'de asılan zavallı ağabeyinin

3. Resmî bir istatistiğe göre, 1897 de 60.000, 1898'de 43.000, 1899'da 97.000 işçi grev yapmıştı. Tarihçiler bu sayıların, gerçeğin çok altında olduğunu söylemekte birleşiyorlar.

etkisiyle, içindeki devrimci eğilim kendini belli etmekte gecikmemişti. Gelecek günlerin Lenin'i Kazan Üniversitesi'nde, hukuk fakültesinde öğrenimini yapıyordu. Fakat çok geçmeden yarı-üniversite, yarı-polis makamlarınca üniversiteden çıkarıldı. Ancak birkaç yıl sonra Petersburg Üniversitesi'ne kaydolma iznini alabildi, ama başkentte "ikameti yasak" olduğundan, derslere devam edemedi. Fakat bu onun, 1891'de üniversiteyi birincilikle bitirmesine engel olmadı. Birkaç ay sonra memleketine gitti, bir süre avukatlık yaptı. Mesleği dolayısıyla en yoksul sınıflarla ilişki kurdu. O da onların işlerini görmek istiyordu zaten, bu kazançlı olmasa da öğreticiydi. Vladimir Ulyanov bir yandan da Marxçılığı ve büyük ekonomik sorunları incelemeye başlamıştı. Bu sayede birçok devrimci aydın gibi ters yollara sapmamayı başardı. Bir yandan öğretileri incelemeye uğraşıyordu ama, onun bu çabaları en aşağı tabakadan, siyasal bilince en az açık Rusların gündelik sorunlarını kavramak için gösterdiği gayretle atbaşı beraber gitti.

Petersburg'da, "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Savaş Birliği"nde Ulyanov propaganda çalışmasını ele aldı. Onun önayak oluşuyla dağıtılan bildirilerde büyük siyasal sorunlardan çok, sık sık işçilerin maddî ihtiyaçlarından, yaşayışlarının gözle görülür şartlarından ve gıda konusundaki taleplerinden söz edildi. Büyük siyasal sorunlar da gözden uzak tutulmuyordu şüphesiz. Fakat emekçilerin anlayışıyla bilincini genişletmek, eğitim ve propagandasına olduğu kadar onların tecrübelerine de güvenmek gerekiyordu. İşçiler ancak bu sayede kendi aşağı durumlarıyla hâlâ doğalmış gibi görmek eğiliminde oldukları siyasal ve toplumsal bir rejim arasında bir bağ kurabileceklerdi. Hiç değilse çarın kişiliği bakımından, bu rejimi yararlı, hattâ hayırlı bile sayıyorlardı. Ulyanov bir süre dış ülkelere gidip kaldı. O sırada Plehanov'la da buluştu. Aralık 1895'de, yurduna dönüşünden az sonra tutuklanıp Sibirya'ya sürgün cezasına hüküm giydiği sırada çalışması meyve vermeye başlamıştı bile: Başkentteki grevciler genç sosyalist örgütle temas halinde bulunuyorlar ve özellikle onun dayanışma ve disiplini öğütleyen parolalarını izliyorlardı.

XIX. yüzyılın son yıllarında sosyalist gruplar çoğaldı ve bunlar tetkik çevreleri geleneğinden kopup ajitasyon merkezleri halini aldılar. 1898'de "Bund"un önayak oluşuyla ulusal ölçekte bir parti kurmak için bunları bir araya getirecek ilk teşebbüs yapıldı. Minsk'te yapılan kongre de "Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi"nin kurulmasıyla sonuçlandı. Mütevazı bir başlangıç ve gelip geçici bir kuruluştu bu: Aralarında "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Savaş Birliği"nin Petersburg, Moskova ve daha bir iki şehirdeki şubeleri de bulunan yalnız altı örgüt, dokuz delegeyle temsil edilmekteydi. Fakat Minsk'te seçilen Merkez Komitesi'nin bütün üyeleri çok geçmeden tutuklandı. Parti bir gerçekten çok, bir fikir olarak

kalıyordu. Aslı aranırsa, Rus sosyalistleri ancak dış ülkelerdeki göçmen çevreleri arasında gerçekten örgütlenmişlerdi. 1898'de İsviçre'de bir "Yabancı Ülkelerdeki Rus Sosyal-Demokratları Birliği" (*Soyuz Russkih Sotsial-Demokratov za Granitsey*) kuruldu. Plehanov bu işin hem önderi, hem de en göze çarpan kişisiydi. Başlıca amaç, anayurttaki işçi sınıfı ve onun ilk örgütleriyle olabildiğince sıkı ilişkiler kurmaktı. Böyle bir faaliyetin merkezinin dışarıda olması zorunluluğu, Rusya'da hiçbir siyasal özgürlüğün bulunmayışından ileri geliyordu tabiî: Minsk'te girişilen deney bu bakımdan yeterince inandırıcıydı.

Ancak bu örgütlenme çalışmaları Georgiy Plehanov'un hiç işine gelmiyordu. Kendisi sapına kadar kuramcıydı çünkü. Bütün meslek hayatı ondaki aydın kişinin, hareket ve faaliyet adamını ne dereceye dek gölgede bıraktığını gösterecekti. Bu çabanın geniş bir hamleye kavuşması için işleri, sürgün cezası sona erince, Vladimir Ulyanov'un ele alması gerekti.

1900 yılının Temmuzu'nda Rusya'dan ayrıldı, Almanya'ya gelince Plehanov'la arkadaşlarına faaliyet planını anlattı. İki işe yarayacak bir basın organı kurmak söz konusuydu: Rus işçi militanlarının eğitimi işine devamla bunu daha mükemmelleştirmek, aynı zamanda da bir koordinasyon ve toplanma görevini yerine getirmek. İşte *İskra* (Kıvılcım) adlı haftalık gazete böyle doğdu. Bunun belli başlı yazarları da Plehanov, Martov ve Lenin'di. "Lenin" diyoruz: Çünkü 1901'den başlıyarak (*İskra*'nın ilk sayısı Aralık 1900 tarihlidir) Bolşevik Devrimi'nin gelecekteki önderi, birçok yazısında imza diye bu takma adı kullanmıştı. Böylece basın tarihinde olduğu kadar devrim hareketleri tarihinde de çok orijinal bir iş başlamış bulunuyordu. Gerçekten, *İskra* teorik bir çalışma yapmakla birlikte, Lenin'in kendisine gösterdiği hedefi hiçbir zaman gözden kaybetmeyecekti: Rusya'da gerçek bir sosyalist partinin kurulmasını mümkün kılmak.

Teorik çalışma şuydu: Kimi zaman Almanya'da, kimi zaman İsviçre'de çıkan haftalık derginin yazarları, Rus devrim hareketinin karşılaştığı doktrin ve strateji sorunlarını yıllar boyunca işlediler. Bu iş, Rus Marxçılığının ideolojik hasımlarına yöneltilen yorulmak bilmez bir kalem tartışması görünüşüne büründü. Halkçılarla olan eski tartışma, etkilerini tüketerek onların mahcubiyete uğramalarıyla sona ererken, *İskra* ekibi de Marxçıları devrimci eğilimlerinden vazgeçirtmek tehlikesini yaratan "sapmalar"a çatıyordu. Böylece Plehanov'la Lenin birbiri ardınca *"legal Marxçılar"*la *"ekonomizm"* taraftarlarını kendilerine hedef olarak seçtiler.

Marxçılık Rusya'ya girince orada yalnız devrimciler arasında değil, aydın çevrelerde de kendine taraftarlar bulmuştu: Bunlara öğretinin bilimsel görünüşüyle tamamen "batılı" olan içeriği hoş görünmüştü.

"Batıcılık"tan yana olanlarla Slavcılar arasındaki eski kavgada Marxçılık bu gruplardan ilkinin eline silahlar vermiş oluyordu gerçekten. Marx'la Engels'in öğretisine katılmak, Batı Avrupa'nın karakteristik bir dünya görüşünden yana olmak demekti. Bu, aynı zamanda, sosyalizmin esinlenmesi gereken ülküleri "Rus ruhu"nda ve "Rus toprağı"nda gören o romantik zihniyetle de ilişkiyi kesmek demekti. Sosyal bilimlere esaslı bir katkı olan Marxçılık, Rus üniversite çevrelerinde çok büyük saygıyla karşılandı. İlk Marxçılar, Petersburg İmparatorluk İktisat Derneği'nin kürsüsünde teorilerini anlatmaya çağrıldılar. Sansür işe karışma gereğini duymadan, eserleri açıktan açığa yayınlandı. Bunlar arasında Pyotr Struve'nin *Eleştirel Notlar* adlı kitabı aydın burjuvazide çok sıcak karşılandı. Yazar bu kitapta: "Kültür eksikliğimizi kabul edelim ve kapitalizmin okuluna yazılalım" diyordu. Böyle bir görüş Marxçılığın tahrifi demek değildi: Kapitalizmin içerdiği zenginleşme potansiyeline ve teknik ilerlemeye toplumun borçlu olduğu her şeyi Marxçılık da kabullenip tanımaktaydı gerçekten. Fakat bu görüş Marxçılığı zedelemiş oluyordu: Çünkü Rusya'nın kapitalizm yoluna girmesini ateşli ateşli öne sürmekle yetiniyordu. Rusya'daki büyük şehirler burjuvazisinin de başka şey istediği yoktu zaten. Bu, öğretinin bütün patlayıcı içeriğini ve özellikle kapitalizme karşı savaş azmini unutmak demekti. Marxçı öğretiye göre, kapitalizmin bütün iyi yanları "geçmişe mazi" olmuştu; kötü yanları ise bugün dahi ayakta duruyordu. *İskra*'nın "legal Marxçılar"a karşı yürüttüğü kalem kavgası, bu zedeleyişin sürekli hatırlatmasından ve devamlı eleştirmesinden başka bir şey değildi.

Plehanov'la Lenin'in sonradan bataryalarını üzerine yönelttikleri "ekonomizm" ise, Rusya'da toplumsal mücadelenin içinde cereyan ettiği şartların kendine göre dile gelişiydi. Özellikle göçmen sosyalistlerin organı *Raboçeye Delo*'nun sütunlarında açıklanıp anlatılan bu kuram, nesnel bir gözlemden hareket ediyordu: Rus işçi sınıfı yaşama hakkını savunmak için kapitalist teşebbüs sahiplerine karşı kendiliğinden şahlanmıştı. Başka deyişle, meslekî bakımdan hak arama olayı –ve yalnız o– proletaryanın kendisince sınıf çıkarlarının kavranmasına tekabül etmekteydi. "Ekonomistler"in fikrince bu hak arama olayını siyaset alanına dökmek için yapılan her teşebbüs –ve bu teşebbüsün eninde sonunda yol açacağı mücadele–zamansızdı. Durumun olgunlaşması, onunla birlikte proletaryanın da olgunlaşması gerekmekteydi. Rejime muhalefet işinde bu suretle bir çeşit işbölümü meydana gelmiş oluyordu: İşçiler bunun ekonomik bölümünü üzerlerine alıyorlardı. Politik bölümü ise demokratik burjuvaziye bırakılmıştı. Politika ve anayasa sorunlarına kesin ilgi gösteren bir o vardı. Alt tarafı, işçiler, Belinskiy'in sözünü etmiş olduğu "patateslerin bulunduğu kısma" itilip sürülmüş bulunmaktaydılar.

İşte *İskra*'nın yazarları böyle bir görüş tarzına başkaldırıyorlardı. Rus emekçilerinin siyasallaşmasının güç bir iş olduğunu kabul ediyorlardı şüphesiz, ama sırf bu güçlük yüzünden bu işe el atmanın gerekli olduğunu ileri sürüyorlardı. Herhalde şunu kabul edemezlerdi ki, politik düzlemde işçi sınıfıyla onun partisi, burjuvazinin karşısında ortadan silinsin: Burjuvaziye pek az güveniyorlardı çünkü. İşçilerin kendiliklerinden giriştikleri savaş, ekonomik bir savaştır şüphesiz, – diye kabul ediyordu *İskra* – fakat devrimci bir partinin görevi proletaryayı bu *kendiliğindenlik'ten bilinç'e,* hak arama faaliyetinden devrimci faaliyete geçirmekti.

Artık yalnız bir propaganda değil, aynı zamanda bir örgütlenme işi olan görev de böylece tanımlanmış oluyordu. Fakat *İskra* yazarlarının hepsinde doktrin tartışmalarına merak vardı, ama bunların bir teki –teorik sorunları hiçbir zaman küçümsememekle beraber– örgütleme dehasına sahipti. Bu da Lenin'di. Karısı Nadyejda Krupskaya'nın da yardımıyla, yayınladığı derginin bir dağıtım şebekesini kurmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Bunlar aynı zamanda yeni partinin Rusya içindeki iskeleti olacaklardı. Bu dağıtıcılar gizli gazetenin elden ele dolaşmasını sağlamakla yetinmiyorlardı: Ajitatörlük, propagandacılık, muhabirlik ve sırası geldiğinde, mahallî ölçüde parti örgütleyiciliği de yapıyorlardı. Hepsi de parlak gazeteci ve değerli teorisyenler olan arkadaşları –herkesten çok da Plehanov– mütevazı yönetim çalışmalarını ve tamamen teknik görevleri kibar bir edayla küçümserlerken, Lenin'le Krupskaya bu işlerin ustası oldular. Başarının anahtarının bunda da olduğuna inanıyorlardı çünkü. *İskra*, yayılışını ve kazandığı başarıyı özellikle onların bu konudaki meziyetlerine borçlu oldu. 1903'den başlayarak, gazetenin çevresinde toplanan gruplar Minsk'te 1898'de yarım kalan işi tekrar ele alacak bir kongreyi toplayacak hale geldilerse bu da, yine Lenin'in faaliyetine ilham veren, propagandadan ve örgütlemeden meydana gelen çifte kaygı sayesinde mümkün olabildi. 1903 yılının Temmuzu ile Ağustosu'nda Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni gerçekten doğuracak olan kongre, Brüksel'le Londra'da toplandı. İlk oturumlar Belçika'nın başkentinde yapıldı. Fakat çarlık gizli ajanlarının orada hazır bulunarak harıl harıl çalışmaları ve mahallî makamların pek konuksever olmayan davranışları üzerine Rus devrimcileri, çalışma merkezlerini Londra'ya taşımaya karar verdiler. Toplantıda elli yedi temsilci hazır bulunmaktaydı, bunlardan on dördü ancak istişarî birer oya sahiptiler. Toplam olarak, aralarında Yahudi emekçilerin grubu olan ve parti içinde bağımsızlık statüsüne sahip olmak isteyen "Bund"un da bulunduğu yirmi beş örgütü temsil ediyorlardı. Delegelerin çoğu doğrudan doğruya Rusya'dan gelmekteydiler ve bütün katılanlar için bir tür ilk buluşmaydı bu. Toplantı, delegelerin dayanışma duygularına

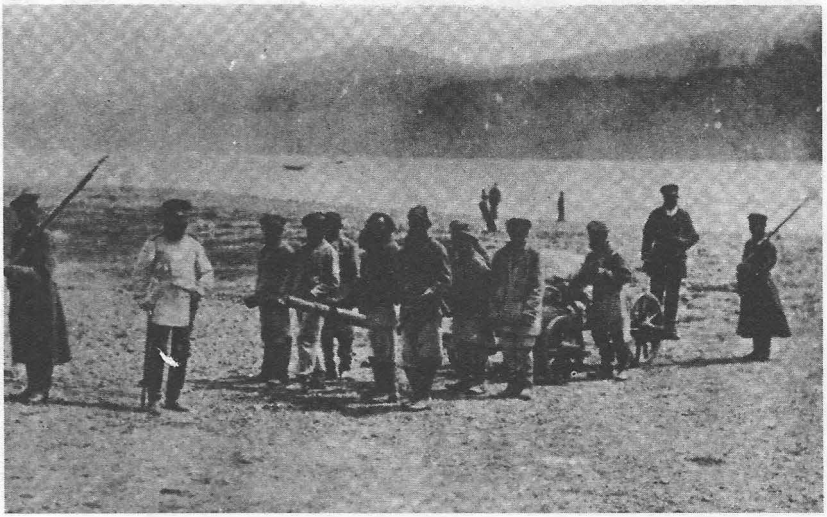
ateşlilik getirmekten çok, tartışmalarına tutku ilham etti. Çünkü Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin bu gerçek kongresi, aynı zamanda onun birliğine son veren kongre oldu. Yaptığı otuz yedi (!) oturumun gündeminde başlıca üç sorun vardı: Siyasal programın hazırlanması, tüzüğün yapılması ve yönetim organlarının seçimi. Programın tartışılması bitmez tükenmez görüşmelere yol açtı ama, yine de temsilcilerin hemen hemen birlik halinde oy kullanmalarını sağladı. Rus işçi sınıfına kapitalizmle savaş ve politik düzlemde de, zorbalık rejimine karşı muhalefeti yönetme görevini vererek, bu program "ekonomizm"in tezlerine karşı açıkça cephe alıyordu.

XX. yüzyılın şafağında, çar hâlâ mutlak bir monark olsa da otokratik iktidarın gücü ancak onu cisimleştirenin zayıflığıyla eş derecedeydi.

Anakronik Rusya: "Kutsal yağla takdis edilen" II. Nikolay ve çariçe.

Köylerde hâlâ Ortaçağın gecesi hüküm sürerken, işçi proletarya sınıf bilincine uyanıyor, Marxçılar ve Sosyalist-Devrimcilerse gölgede çalışıyorlardı.

Siyasal mahkûmlar Sibirya'ya yolundalar.

1897'de Petersburglu bir Marxçı grubun içinde Lenin (ortada) ve Martov (solunda oturan).

Çarlık polisi tarafından tutuklanan Sankt-Peterburg Üniversitesi öğrencileri.

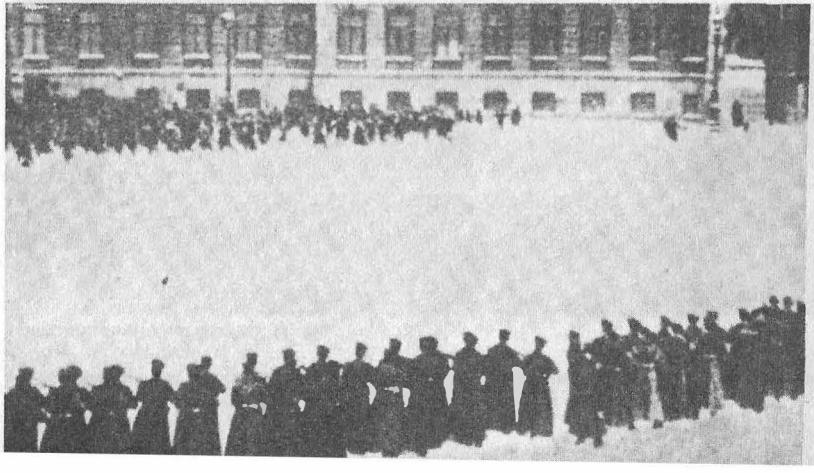
İdeolojik tribün ve kavga organı: "İskra"nın ilk sayısı (1900).

1905. Bir devrim dalgası Rusya'ya çarpıyor. Grevler, gösteriler, askerî isyanlar siyasal ayaklanmaya dönüşüyor. Çarlık ödünler vermek zorunda kalıyor.

Ocak 1905'te Putilov fabrikalarında grev.

Petrograd'da "kızıl pazar": Kışlık Saray'ın önünde yaylım ateşi.

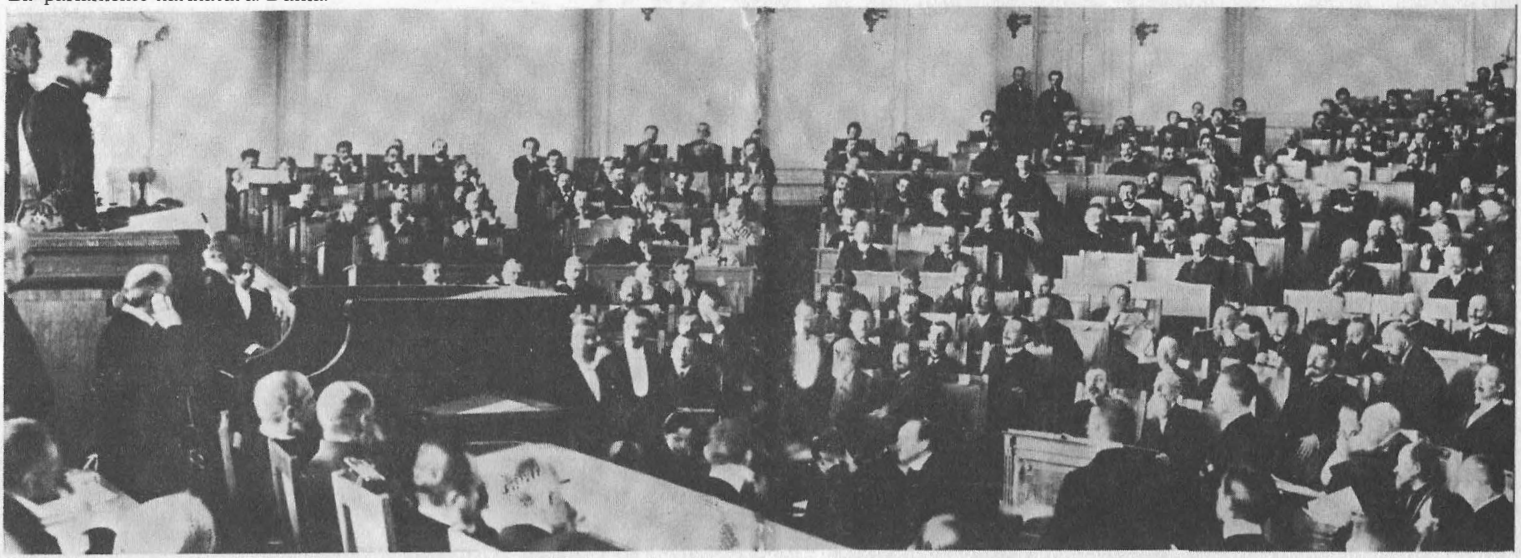

18 Ekim 1905 tarihindeki öğrenci gösterisi.

Rusya'nın artık bir anayasası ve bir temsilî meclisi var: Duma.
Fakat sadece görüntüde liberal olan kurumların etrafındaki mengene yavaş yavaş sıkılmakta.

Bir parlamento karikatürü: Duma.

Temmuz 1914: Saray Poincaré'yi ağırlıyor. Ön planda Grandük Nikolay.

Bakan Stolıpin: reform ve baskı bir arada.

Tam bir yozlaşma içindeki ve Rasputin'in boyunduruğu altındaki çarlık rejimi ulusal birliği pekiştirmek ve devrimci yükselişi durdurmak için yurtsever atılıma bel bağlıyor.

Rasputin saraylı kadınlar arasında.

Savaşa atılan Rus ordusu.

Kongredeki başlıca görüş ayrılıklarının kurulmakta olan partinin programı dolayısıyla ortaya çıkması şaşırtıcı görülebilir. Fakat bu çatışmalara sebep olan ve genç partiyi bölünme ve iç çekişme yoluna sürükleyen özel nokta incelendiğinde, duyulan şaşkınlık daha da artar. Söz konusu olan parti üyeliği sıfatını tanımlamaktı. Kongreye gelenlere iki tasarı sunuldu. Lenin'in tasarısı: "Partinin programını kabul eden ve onu maddî imkânlarla olduğu kadar örgütlerinden birine *şahsen katılarak*[4] da destekleyen kimse, parti üyesidir" diyordu. Bu tanımın karşısında, yıllar boyu Lenin'in başlıca hasmı olacak olan Martov'unki vardı. Onun hazırladığı metin de şöyleydi: "Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin programını kabul eden, partiyi maddî imkânlarla destekleyen ve örgütlerinden birinin yönetimi altında ona muntazaman *yardımda*[5] bulunan kimse, parti üyesidir."

Bu iki formül arasındaki ayrılık hemen göze çarpmıyordu ama, yine de esaslı olmaktan geri kalmamaktaydı. Gerçekten, aslında devrimci partinin ne olması gerektiği noktasında iki ayrı anlayış söz konusuydu. Lenin'in tanımı partiyi, onun kendi örgütlerinden olan kimselerin nisbeten dar çevresiyle sınırlamak anlamına geliyordu. Çünkü Rusya'daki şartlar yüzünden, bu kuruluş ancak gizli olabilirdi. Martov'a göre ise tersine, parti böylesine katı bir biçimde kurulamazdı: Merkez teşkilâtının çevresinde bulunan, onun yönetilişini, hattâ yönetimini kabul eden, fakat ona gerçekten girmemiş bulunan kimselere de üyelik vasfını tanımak gerekti. Bir yanda oldukça sınırlı sayıda "profesyonel devrimciler"den meydana gelme, dışarıya dönük olmakla birlikte kapalı bir parti vardı. Öbür yanda da, çekirdeği hiç şüphesiz Lenin'in ileri sürdüğü terimlere benzer terimlerle tasarlanan, fakat çevresinde olabildiğince geniş işbirlikçi ve sempatizan grupları bulunan bir oluşum vardı: Bu gruplar da merkez çekirdeğindeki "profesyonel devrimciler"le aynı haklardan yararlanacaklardı. Martov'un hazırladığı metin 22 muhalif ve 1 çekimser oya karşı 28 oyla kabul edildi.

Tüzük sorunu üzerindeki tartışmalar çok sert olmuştu. Martov: "Bana kalırsa gizli bir fesat örgütü ancak işçi sınıfının kurduğu geniş bir sosyaldemokrat partiyle çevrili olduğu takdirde anlam kazanabilir" demiş ve: "Parti üyeliği unvanı ne kadar yayılırsa bu, o kadar iyidir" diye eklemişti. O zaman Lenin şu karşılığı vermişti: "Grevlere, gösterilere katıldılar diye yüzlerce, binlerce emekçi, parti üyesi olmadıkları halde polisçe tutuklanırsa bu, örgütümüzün iyi çatılmış olduğunu ispatlayacaktır." Bir başka sefer de yine aynı düşünceyle: "On emekçinin parti üyesi adını taşımaması, bir gevezenin parti üyesi olmaya hak ve imkân kazanmasından iyidir"

4. İtalik bize ait.
5. İtalik bize ait.

demişti. Her ne olursa olsun, zihinler öylesine kızışmış, anlaşmazlıkların öylesine derin olduğu anlaşılmıştı ki, kongreyi kapatacak olan ve herkesin bir formaliteden ibaret olacağını sandığı partinin yönetim organları seçimi, gerginliği daha da artırdı ve bağların kopmasına yol açtı. Bu makamların bir "merkezî organ" (*İskra*'nın yönetim kurulu), görevi yerel şubeler aracılığıyla parti faaliyetini yönetmek olan bir "merkezî komite" ve her iki yılda bir toplanacak olan kongre karşısında sorumlu denetim mercii olarak da bir "parti kurulu" olmaları öngörülmüştü.

Bu tür makamlar için yapılan seçimler, sert bir çatışmaya yol açtı. Fakat, Martov'dan yana olan birkaç delegenin gidişiyle çoğunluğun saf değiştirmesi yüzünden, bu sefer Lenin üstün geldi. Merkezî Komite'ye "Leninciler" seçildi. *İskra*'nın yönetimi de Lenin'den, (tüzük tartışmasında Lenin'in yanını tutmuş bulunan) Plehanov'tan ve Martov'dan meydana gelen sınırlı bir gruba verildi. Fakat Martov, varlıkları *İskra*'nın yönetimi için gerekli kimseleri Lenin'in merkezî organdan haksız yere uzaklaştırdığını ileri sürerek, oylama sonucunu kabul etmedi. Böylece de Lenin'in "Bolşevikleri (çoğunluğu kazananlar)" ile Martov'un "Menşevikleri (azınlıkta kalanlar)" arasındaki bağ koptu. Kavga önemsiz görünebilirdi. Özellikle incir çekirdeğini doldurmaz görünebilir, çabucak bir barışmayla sonuçlanabilirdi. Fakat aslında bunun, onarılamaz tarihsel sonuçları olacaktı ve henüz doğmakta olan Rus kapitalizmi, sosyalizmle bir olup kendi karşıtını meydana getirirken o aynı sosyalizm, daha doğumunu nüfus kütüğüne yazdıramadan devamcısını da doğurmuş bulunuyordu: Bolşeviklik.

BOLŞEVİKLER İLE MENŞEVİKLER

Çarlığın yıkılışına kadar Bolşeviklerle Menşevikleri yeniden birleştirmek için birçok teşebbüsler oldu. Yakınlaşma dönemlerini fırtınalı evreler izledi. Bu dönemler boyunca da, düşman kardeşler, ortak hiçbir yanları olmayan saflardalarmış gibi, birbirlerinin karşısına dikiliveriyorlardı. Bu çatışmalardaki sertlikte sürgün havasının da etkisi olmuyor değildi. Harekât alanından, Rusya sosyalistleriyle otokrasi arasındaki aralıksız mücadelenin olup bittiği yerlerden binlerce kilometre –ki aslında bu bir dünya demekti– uzakta olan Bolşevik ve Menşevik sürgünlerin, muhalefetlerini sistemleştirmek için bol bol vakitleri vardı. Doktrin tartışmalarına ara sıra kişiler arasındaki kavgalar da ekleniyor; "taban militanlarının varlığı, görüş ayrılığına düşen yöneticiler arasında muhtemel bir hakemliği sağlayamıyordu. Bu şartların, görüş ayrılıklarını artırmak gibi bir etkisi oldu. Bununla birlikte, bu görüş ayrılıkları yapay, uydurma olmaktan çok uzaktılar. Siyasal ve devrimci faaliyetin, temelden farklı olan, bir anlayış biçimine dayanıyorlardı.

İlk olarak parti ve onun yapısı sorunu vardı. 1903 Temmuz-Ağustos Kongresi'ne değin, *İskra*'nın yazarları arasında bu bakımdan en geniş anlaşma hüküm sürüyor gibiydi. Bu örgütlenme sorunları üzerine eğilen Lenin olmuştu şüphesiz. Bu konulara *Ne Yapmalı?* başlığını taşıyan küçük bir kitap adamış; 1902'de çıkan bu kitabı, aralarında geleceğin Menşevikleri de bulunan arkadaşları çok iyi karşılamışlardı. Gerçekte ise bu anlaşmanın yapay, her durumda çok dar sınırlı olduğu çabucak ortaya çıkacaktı.

Lenincilik yalnızca bir devrimci strateji anlayışı, Marxçılığın Rusya'nın –ve emperyalizmin uluslararası ilişkilere hâkim olduğu bir dünyanın– şartlarına uydurulması demek değildir. Bu aynı zamanda, devrimci partinin örgütlenişine yönelik bir görüş tarzıdır. Daha önce de söyledik: XIX. yüzyılın sonunda Rus devrimci hareketinin başlıca niteliği, bir karışıklık ve hattâ anarşi haliydi. İşte Vladimir İlyiç'e de hiçbir şey bu hale son verecek bir yapı kurmak kadar önemli görünmüyordu. Bir gün: "Bize bir devrimci teşkilât verin, Rusya'nın altını üstüne getirelim" diye bağırmıştı.

Fakat bu örgütün, mücadelenin gerekliliklerine uydurulması da gerekti. Rusya'daki mücadele, polisle militanlar arasında sürekli bir düello olarak özetlenebilirdi. Orada hattâ kalabalık bir tür de vardı: Ajan provakatörlerdi bunlar. Aynı zamanda iki işi birden görüyorlardı. Böyle bir ülkede, Batı Avrupa'daki sosyalist partilere benzeyen bir işçi partisi kurmak söz konusu olamazdı. Rus devrimci partisinin, Lenin'e göre, *kapalı, gizli, merkezîleşmiş ve askerîleşmiş* olması gerekti. Bu şartlara sahip olmazsa, o da, kuruluşundan önceki halkçılar, aydınlar ve işçilerden meydana gelen bunca örgüt gibi, tenkil hareketlerinin kurbanı olacaktı. Kapalı olacaktı, çünkü kendilerini tam olarak görevlerine adamış küçük sayıdaki devrimcilerden, "profesyonel devrimciler"den kurulu olacaktı. XIX. yüzyılın anarşisti Neçayev bu sonuncuların aydınlatıcı bir tanımını yapmış: "Devrimci dediğin, damgalı bir adamdır" demişti. "Ne çıkarı, ne işi, ne kişisel duyguları, ne bir bağı vardır: yani kendine ait hiçbir şeyi, hattâ bir adı bile yoktur. Ondaki her şey, ilgilendiği tek şeyi, tek düşünceyi, tek tutkuyu amaç edinmesiyle arka plana itilmiştir ki bu amaç, devrimdir." Bu deyimlerde pek zorlanmış bir eda yoktu, üstelik bunlar Lenin'in kişiliğinin temel veçhelerinden birini, kazandığı zaferi izah eden veçhesini açığa vuruyorlardı. Nitekim hasımlarından biri olan Menşevik Akselrod onun için: "Günün yirmi dört saatinde aklını fikrini devrime veren, boyuna onu düşünen, gece uyurken düşünde bile onu gören bir Lenin vardır" dememiş miydi? Sonra, yenilgiyi hemen hemen kabullenmiş bir tavırla kendi kendine: "N'aparsın böyle bir adamla?" diye soruyordu. Bu soruya karşılık vermek gerekseydi, bunun ne olacağı apaçıktı. Lenin: "Devrim yaparsın" diye cevap verirdi.

İşte bu "profesyonel devrimciler"in burjuvazinin içinden seçilip devşirilmesi gerekliydi hemen hemen. Görünüşe göre, benliklerini tümüyle dolduracak bir devrim faaliyeti için ancak kendi sınıflarıyla bağlarını koparmış olan burjuvalardan yararlanılabilirdi. Ayrıca başında, sosyal kökleri sayesinde bir para yardımının beklenebileceği çevrelerle temas edebilecek kimselerin bulunması parti için çok faydalıydı: Üye sayısı çok sınırlı olan bir örgüt için bu yardım çok lâzımdı. Onun içindir ki, –hiç değilse toplumsal bileşim bakımından– hiçbir partinin, Bolşevik partisinin ilk zamanlarındaki kadar işçilerle az ilgisi olmamıştır. Bununla birlikte şartlar parti tabanının genişletilmesine elverişli hale geldiği zaman –ki 1905 Devrimi boyunca böyle olmuştu– parti üyelerinin baştan aşağı değiştiği görüldü. Örneğin, 1903 kongresine katılan altmış kadar delege içinde topu topu dört işçi vardı. Londra'da toplanan 1907 kongresinde ise, 196 aydının ve "profesyonel devrimci"nin yanı sıra fabrikada çalışmakta olan 116 işçi vardı. Bununla birlikte, böyle bir genişleme ancak olağanüstü şartların sonucu olmuştu. Normal zamanlarda Rusya'da hüküm süren politik şartlar ortaya çifte bir zorunluk çıkarıyordu: Devrimci parti kapalı olmak zorundaydı. Gizli de olması gerekti, faaliyetinin bir fesat hareketi biçimini alması gerekmekle beraber, bir halk ajitasyonu ve bir propaganda çalışması niteliğinde olması da lâzımdı. Nitekim, II. Uluslararası Emekçi Birliği'ne (II. Enternasyonal'e) gönderdiği raporda bir Rus sosyalisti, hiç de hayret uyandırmaması gereken şu olayları yazmaktaydı: "İnsan yalnız kanlı çarpışmalarda değil, bir baskı makinesini işletirken, kitap satarken, gazete ve bildiri dağıtırken, mitinglerde konuşurken, konferans verirken, toplantılarda söz söylerken de ölüyor... Bir komitenin ortalama varlık süresi bir iki ay, bir gazeteninki de bir iki sayı." Lenin'e gelince o, bu duruma uymak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Görünmez mürekkep hazırlamakta, mesajları şifrelemekte, telgrafları saklamakta, gizli toplantılara, buluşmalara elverişli ya da elverişsiz evleri bulup çıkarmakta çok usta olmuştu.[6]

Bununla birlikte, mantığın uygun bulduğuna demokrasi "olmaz" diyordu. Lenin için bu gizli komitelerin işleyişini birtakım toplantılarda yapılan oylamalara bağlı kılmak söz konusu olamazdı: "Otokraside seçimleriyle, tutanaklarıyla, oylamalarıyla vb... geniş bir işçi örgütü bulunmasını isteyenler, iflah olmaz hayalcilerden başka bir şey değillerdir" diyordu. Demokrasinin erdemlerinin yerine Lenin, merkeziyetçilikle disiplinin zorunluluklarını geçirmişti. Merkeziyetçiliği Avrupa sosyalist

6. Zürihten bu işin eskisi ve oldukça pişkin bir devrimci olan Akselrod'a yazdığı bir mektupta Lenin şöyle yazıyordu: "Mürekkebe bir potasyum bikromat –$K_2Cr_2O_2$ kristali katın; daha ince bir kâğıt kullanın; bildik un çok güçlü olduğundan, bir bardak suya en çok bir çay kaşığı nişasta ve patates nişastasıyla yapılan bir sıvı hamur kullanın." İdeoloji ile eczacılığın her zaman görülmeyen bir buluşmasıydı bu.

partilerinin çoğu kabul etmişti. Bu, özellikle Alman Sosyal Demokrat Partisi için böyleydi. XX. yüzyılın başında Avrupa işçi dünyasında bu partinin çok büyük itibarı vardı. Fakat Lenin buna başka hiçbir yerde sahip olmadığı bir anlam veriyordu. Ona göre, bu merkeziyetçilik gereğince mahallî örgütlenme komitelerinin, merkezîleşmiş yönetimin buyruğu altında olmaları ve hukuken değilse bile fiilen onun tarafından tayin edilmeleri gerekliydi. Dolayısıyla parti içinde otorite, hepsi de gizli bir kuruluşun üyesi olan "profesyonel devrimciler"in elindeydi. Sonraları, 1907'de Lenin, devrimci partinin tabanıyla tepesi arasındaki ilişkileri nitelemek için, artık klasikleşen, *demokratik merkeziyetçilik* deyimini uyduracaktı. Sonradan komünist partilerin icraatına fiilen çok eşitsiz oranda bir merkeziyetçilik ve iç demokrasinin girdiği, fakat demokrasi oranının yüksek olmadığı, az çok haklı olarak iddia edilmiştir. Muhakkak olan şu ki, disiplin, en cüretli proleter zihniyetin bir ifadesi ve hemen hemen askerîleştirilmiş bir örgüt için hayatî bir zorunluluk olarak, Leninci parti tarafından başlıca meziyet haline getirilecekti.

Öte yandan Bolşevikler, 1905 Devrimi'nden de yararlanarak, çarlığa karşı savaşlarında polis tedhişine karşı zor kullanmaya hazır olduklarını ispatlayacaklardı. *"Narodnaya Volya"* üyelerinin pek hoşlandıkları bireysel tedhişçilik hiçbir zaman bir faaliyet ilkesi haline getirilmemekle beraber, Marxçılığı kabul etmeleri, bu bakımdan, onları halkçıların izinde yürümekten alıkoymuyordu.[7] Fakat 1905'ten başlayarak Lenin'in – orunlu ve çok yakın saydığı– bir ayaklanmaya hazırlanış tarzı, politik faaliyetin onun için ne dereceye kadar gerçek bir savaş anlamına geldiğini açıklamaktaydı. Rusya'ya dönmeyi beklerken, Cenevre kitaplıklarında askerî sorunlar üzerinde bilgi topluyor, bunlarla özellikle ilgilenmiş olan Engels'in bu konudaki bütün yazılarını okuyordu. Rusya'ya gönderdiği gizli mektuplarda Vladimir İlyiç, arkadaşlarına halk ayaklanması sanatı üzerinde pratik öğütler veriyor; askerleri, dağıtmakla görevli oldukları gösterici ya da isyancı halk yığınlarıyla bir kardeşlik havası içine sokmak için başvurulacak binbir çareyi anlatıyordu. O zaman ne pahasına olursa olsun partisini bir savaş örgütü haline koymak istedi. Devrimin başarısızlığa uğramasından sonra Bolşevikler, 1905-1908 yıllarındaki silahlı mücadele kullanma imkânının kendilerine verdiği usullere uzun süre bağlı kaldılar. Bunların partizan grupları, cüretli baskınlar sayesinde, partinin boşalan kasalarını doldurdular. Bir çeşit "kamulaştırmalar" çağı oldu bu: Bankalardan çoğu zaman milyonlarca Rubleye varan ganimetler elde edildi. Geleceğin Stalin'i de bu işlerdeki ilk adımlarını o zamanlar attı.

---

7. Lenin 1916'da: "devrim taktiği olarak bireysel suikastler akılsızcadır, zararlıdır" diye yakınıyordu. "Ancak bir yığın hareketiyle, dolaysız ve sıkı bir bağ halindedir ki, bireysel tedhişçilik faaliyetleri yararlı olabilir ve olmalıdır."

Hemen hemen askerce bir şevk, keskin bir disiplin duygusu, merkezîleşmiş yönetimin otoritesine saygı ve bağlılık... Bütün bunlar, partiyle halk yığınları arasındaki ilişkilerin belirli bir anlayışa göre kurulmasını gerektiriyordu. Lenin proletaryanın içten gelen hamlelerinden her zamanki gibi kuşkulanıyordu. Onun düşüncesine göre bu, proletaryayı egemen sınıf ideolojisinin kucağına atmak gibi bir tehlike yaratmaktaydı. İşçilerin verdikleri sözün gerçekten etkili olması için bunları, tersine, çerçevelemek, yığına yabancı bir örgüt kurup geliştirmek, fakat yığınla en sıkı ilişkileri sürdürerek onu etkilemeye, yönlendirmeye, yönetmeye çalışmak gerekti. İşçi sınıfının gerçek bir öncü kuvveti olması tasarlanan Bolşevik partisine verilen görev işte buydu. Hem de bu sınıfın *tek* öncü kuvveti olacaktı o. Lenincilerin başka her örgüt biçimine karşı besledikleri kuşkuyu haklı gösteren, işte buydu, örneğin sendikaların durumunda olduğu gibi, böyle bir örgüt emekçilerin bilinç sahibi olmalarını yavanlaştırmak, sulandırmak, hak arama ve protestoda bulunma faaliyetinde onlara üstünlük duygusunu kaybettirmek tehlikesini yaratıyordu.

Menşevikler ise her bakımdan bambaşka bir görünüm içindeydiler. Rusya'da politik hürriyet yokluğunun sosyalistleri gizli fesatçı usulleri kullanmak, örgütlerine kapalı bir nitelik vermek, ayaklanmaya başvurmayı göze alıp buna hazırlanmak zorunda bıraktığını kabul ediyorlardı şüphesiz. Fakat bu gibi zorunlulukların, bir parti kurmaya engel olamayacağı düşüncesindeydiler. Batılı sosyalist partiler örneğine uygun olarak kurulacak bu parti gittikçe daha büyüyen, politikaya sokulmuş bir işçi yığınını içinde toplayacaktı. Fakat Menşevikler için bu yığını çok kudretli bir gizli yönetimin otoritesi altına sokmak söz konusu değildi. 1912'ye doğru Menşeviklerin Petersburg'taki teşkilâtı, tersine, kurulması söz konusu olan "yığın partisi"ne, asıl gizli kısmın tâbi olması gerektiği düşüncesindeydi. Menşevikler, Lenin'e partide "sıkıyönetim kurmak" istediği için sitem ediyorlardı. Kendileri de zorda kalırlarsa savaş usullerine başvurmaya katlanacaklardı. Fakat her şey onları partilerinde "açık" faaliyetleri geliştirmeye itiyordu: Ancak bu sayededir ki, işçi sınıfı büyüyebilirdi. Vaktiyle "ekonomistler"de görüp eleştirdikleri o "içten gelen hamleciliğe" istemeksizin taraftardılar. Sendika örgütlerinden başlamak üzere işçi örgütlerinin mümkün olduğu kadar çok sayıda, serbestçe gelişmesinden başka istekleri yoktu.

1905 Devrimi'nden sonra yumuşamış bir zorbalık rejimi kuruldu ve bu, bir zaman için, yarı-liberal bir sisteme doğru gidiş hülyasını yarattı. O zaman Menşevikler Sosyal-Demokrat partinin yasadışı faaliyetlerinden tamamen vazgeçmesini ve çarlık rejimi yasallığı çerçevesinde yer almasını istediler. Lenin bu "tasfiyeci" eğilimin aleyhinde bulundu. Martov da buna muhalifti zaten. Aslında, bunda olduğu gibi, başka konularda

da, Menşeviklerin büyük çoğunluğu örnek olarak Batı sosyalizmini alıyor; onun stratejik anlayışlarını nasıl paylaşıyorlarsa yapılarını da benimsemek istiyorlardı.

Gerçekten, Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki anlaşmazlıklar yalnız örgütlenme sorunlarıyla ilgili değildi. Rus işçi sınıfına düşen rolü anlayış tarzları bile birbirinden çok ayrıydı. Menşevikler Batı Avrupa'da görülen evrim şemasının Rusya'da da ortaya çıkacağına inanmaktaydılar. Bu inanç da Rus devrim hareketine Marxçılığın katkısını geniş ölçüde özetlemekteydi zaten. Menşeviklere göre bu demekti ki, –aynı nedenler aynı etkileri yarattıklarına göre– Rusya'nın endüstriyel gelişimi, burjuvazinin egemenliğine yol açacak; bu da, politik kurumlar düzleminde, parlamenter rejimin kurulmasıyla sonuçlanacaktı. Proletaryanın rolü, zorbalık rejimine açtığı savaşta burjuvaziye yardım ederek, böyle bir gelişimi kolaylaştırmaktan ibaretti. Fransa ile İngiltere'deki rejime çok benzeyen böyle bir rejim yerleştikten sonra, işçiler kendi sınıf güçlerini örgütlemek görevinde olacaklardı. Bu da burjuvazi karşısında bir itiraz gücü olacak; hem politik, hem ekonomik ve sosyal bir evrimin sonunda iktidarı onun elinden çekip almaya aday bulunacaktı.

Böyle bir yolun zayıflığı bugün apaçık görünmektedir: Rus burjuvazisinin iktidarı ele alması için devrimci proletaryanın ona yardım etmesi gerektiğini Menşevikler nasıl sanabilirlerdi? Bu burjuvazi, böyle bir ihtimali akla yakın gösterecek şartlardan hiçbirine sahip değildi zira. Rusya'daki orta sınıfların zayıflığı, herhangi bir parlamenter rejimi temelinden baltalamaktaydı. Beri yandan, proleter yığınlarının kendilerini sömüren bir sınıfa yardım edecekleri nasıl umulabilirdi? Üstelik bu sınıf onlara bugünün müttefiki, fakat yarının düşmanı olarak gösteriliyordu. Böyle bir yargı akademik incelemelere konu olabilir, aydın topluluklarının hoşuna gider ve onları harekete getirebilir. Fakat Menşeviklerin seferber etmek istedikleri geniş işçi tabakalarının buna katılmalarını sağlamak bakımından şansı azdır.

Bu stratejinin karşısına Bolşevikler –ve özellikle Lenin– bambaşka bir şema çıkarıyorlardı. İyi Marxçılar olarak, iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi sayesinde sosyalizmin kurulmasının, kapitalizmin ve burjuva demokrasisinin gelişimi yolundan geçmesi gerektiğini kabul ediyorlardı. 1905'de Lenin şunları yazmaktaydı: "Her kim sosyalizme politik demokrasiden gayrı bir yoldan ulaşacağını umarsa, eninde sonunda, ekonomik düzlemde olduğu kadar politik düzlemde de, saçma ve gerici sonuçlara varır." Bu noktada Menşeviklerle anlaşma halindeydi. Burjuvazide demokratik bir devrimi başarma arzusu, hattâ imkânları bulunduğunu reddettiği anda da Menşeviklerden ayrılmaktaydı. Burjuvazide enerji yoktu, proletaryadan korkması, onu büsbütün felce uğratıyordu. Lenin bundan da şöyle bir sonuç çıkarıyordu: Bu görev

sanayi proletaryası tarafından yerine getirilmek zorundadır. Çağdaş toplumun gerçekten devrimci tek sınıfı odur. Ayrıca bu görevin yerine getirilişinin işçi sınıfını tabiatıyla burjuvaziye ve onun politik alandaki ifadesi olan liberalizme karşı çıkaracağına inanıyordu. Oysa Menşevikler burjuvazide geçici, fakat zorunlu bir müttefik görmekteydiler.

Şu halde, ülkede küçücük bir azınlık olan işçilerin tek başlarına mı hareket etmeleri gerekti? Lenin böyle düşünmüyordu. Fakat burjuva liberalizmiyle bir ittifakı onaylamaktansa, gözlerini köylü sınıfından yana çeviriyordu. Şehirlerle köylerdeki devrimci güçler arasında yapılacak bir anlaşma, zorba çarlık rejiminin hakkından gelecekti: Böyle bir anlaşmada da üstün rolü sanayi proletaryası oynayacaktı.

Bu inancı 1905 olayları da kuvvetlendirdi. Bu konuda da Bolşeviklerle Menşevikler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Devrimin başarısızlığa uğramış olmasının nedenlerinden birini ordunun, yani aslında köylü sınıfının tutumunda aramak gerekti. 1905 yılı Aralık ayında Moskova işçileri ayaklandıkları zaman askerî kuvvetlerce ezilmişlerdi. Oysa onlar, Japonya'yla savaş dolayısıyla seferber edilen askerlerin kendilerini destekleyeceklerini ummuşlardı. Askerler duraksamışlar, fakat sonunda ayaklananlardan yana olmamışlardı. Köy halkı, şehirlerdeki proletaryanın kendisine uzattığı eli itmekteydi. Bolşeviklerle Menşeviklerin bundan aldıkları dersler tamamen apayrı oldu: Bolşeviklere göre uğranılan bozgun ancak, sosyalistlerin köylü taleplerini daha çok desteklemeleriyle onarılabilirdi. Bu, onları devrimci mücadeleye sürükleyecek tek çareydi. Her durumda köylerin çok gerekli olan yardımı elde edilmedikçe, Rusya'da devrim yenilecekti.

Menşevikler ise tersine, 1905-1906 olaylarında, "ortodoks" Marxçılığın uzun süredir benimsemiş bulunduğu bir inancın doğru çıktığını gördüler: Rusya'nın politik ve sosyal yelpazesinin sapına kadar geri elemanları olan "mujik"lerin desteğine güvenilemezdi. Biraz da kendilerine zararı dokunan bir dogmacılığa kapılarak, Menşevikler önceki şemalarına sımsıkı yapıştılar: İşçi sınıfı iktidarı ele geçirmek için hazır değildi. İktidara geçici olarak, fakat asıl hakkı bulunan, burjuvaziydi. Oysa bu, 1905 ekiminden başlayarak –Çar ülkeye bir anayasa verdiği zaman– önemli kısmının daha çok devrim aleyhtarı tavır takınmış olduğu bu burjuvazinin çok çekingen tutumunu hesaba katmamak olurdu. Menşevikler işte böyle bir burjuvazi üzerine yatırım yapıyorlardı.

Bu bakımdan Bolşevikler, Rusya'daki şartları ve ülke halkının sınıflarından her birinin sahip olduğu gerçek siyasal imkânları daha çok hesaba katıyorlardı. Ve Menşevik milletvekilleri Duma'da, meşrutîyetçi demokrat (K.D.) temsilcilerle birleşme imkânlarını araştırırlarken, Bolşevikler demokrat köylülerin çıkarlarını savunan hizbe yaklaşmaya çalışıyorlardı. Duma'nın dışında da Sosyalist-Devrimciler gittikçe daha

fazla işbirliği yapma eğilimindeydiler: Bu parti 1900'da eski halkçı ilkeler temelinde kurulmuş ve özellikle köylerde kökleşmişti. Sosyalist-Devrimci partinin içinde (genel olarak "S.R." diye adlandırılan) sosyalist devrimcilerin çoğunluğunca izlenen ılımlı ve yasalcı yönelime karşı çıkan uzlaşmaz bir sol kanat kurulunca, bu işbirliği daha elle tutulur biçimlere bürünmüştü hattâ.

Bolşeviklere göre en ileri proleterlerle en bilinçli köylüler arasındaki bu ittifak, çarlığın devrilmesi ve bir burjuva demokrasisinin doğmasıyla sonuçlanmak gerekti. Sosyalizmin zaferi daha ileriye, süresini önceden söylemeyi kimsenin göze alamadığı bir evrimin sonuna kalacaktı. Proletarya ile burjuvazi arasındaki ittifak üzerine kurulu Menşevik stratejisi hiç gerçekçi değildi, ama Bolşeviklerin stratejik anlayışları da kendi bakımlarından kusursuz değillerdi. Köylülerin de yardımıyla Rus işçi sınıfının çarlığı devirecek gücü elde ettiği ihtimalini gözönünde tutalım: Bu gerçekleşirse işçi sınıfının sosyal ve ekonomik kudreti burjuvazinin tekeline verecek bir rejimi kurmakla yetineceğine inanılabilir miydi? Hem de kendi haklarını elde etmekten, kendi öz çıkarlarını etkili tarzda savunmaktan âciz bir burjuvazinin tekeline! Proletaryanın avantajlarını daha ileriye götürmekten vazgeçeceğini; devrimin "demokrat burjuva" evresinden sosyalist evresine geçmekten cayacağını tasavvur etmek için, ona keskin bir anlayış, Marxçı teorileri derinlemesine özümleyen bir kavrayış, nihayet bir oto-disiplin ve görülmemiş bir feragat atfetmek gerekirdi. Ya da devrimci partiye işçi sınıfını sınıfsal uğraşılarına olduğu kadar gücünün bilincine de cevap veren sosyal kazanımları hayal etmekten vazgeçirmek için, bu sınıf üzerinde yeterince bir otorite atfetmek gerekirdi.[8]

Bolşeviklerle Menşeviklerin stratejik anlayışları işte böyleydi. Bolşeviklere göre proletaryanın hemen yerine getirilecek bir görevi vardı: Burjuvazinin topyekûn yetersizliğine çare bulmak. Menşeviklere göre ise proletarya, çarlığa karşı mücadelede özellikle bir yardımcı rolündeydi, bu mücadeleyi yönetip sonuçlandırmak, liberalizme düşen bir görevdi. Proletaryanın büyük devrimci görevleri, bu aynı liberalizme karşı mücadele ancak daha sonra gelecekti. Fakat Menşevikler için ne yazık ki, Rusya'da devrim günün sorunuydu. Burjuvazi bunda başrolü oynayacak halde değildi. İşçi sınıfı ise, tersine, olanca benliğiyle atıldı ve bütün mücadeleyi sürükledi. Bolşeviklerin sabırsızlığı, yığınların sabırsızlığını yansıtıyordu.

* * *

8. 1917'ye değin Bolşeviklerden de, Menşeviklerden de ayrıldığını iddia eden ve uzun süre onları barıştırmaya uğraşan Troçki, onlardan her birinin anlayışının karşısına kendi "sürekli devrim" düşüncesini çıkarmıştı. Ona göre proletarya, devamlı bir süreç halinde hem demokratik devrimi, hem sosyalist devrimi gerçekleştirme işini üzerine almalıydı. Troçki bu teoriyi öne sürdüğünde, Lenin reddetti. Ama fiilî olarak o da 1917'de bundan yana oldu.

Önemli olmakla birlikte sürgün havasıyla artan bütün bu ayrılıklar ve yol açtıkları bütün gerginlikler, Bolşevik ve Menşevik olmak üzere, sürekli olarak birbirinin karşısına dikilmiş, iki ayrı ve tek blokun söz konusu olduğu anlamına gelmemekteydi. Bir yandan, Bolşeviklerin hepsi en sert çözümlere aynı derecede taraftar değildiler. Öbür yanda da Menşeviklerin hepsi şiddet yöntemlerinin kullanılmasından vazgeçmiş değildiler. Lenin'in kendisinde dahi, olayların baskısı altında düşünce tarzına esneklik vermekten âciz bir doktrinci hali hiç yoktu. Lenin'in dikbaşlılığı hasımlarınca ahlaksızca bir taassubun adeta çılgınca bir belirtisi sayılmaktaydı. Oysa bu devrimcide teoriden daha güçlü bir eyleme geçme ihtiyacı ve yıkma stratejisinde usta olan bu adamı çağımızın en büyük devlet adamlarından biri haline sokacak olan bir esneklik vardı.

Örneğin bu, 1905-1906 yıllarının devrim olaylarında da görülebilir. O zamana değin onun her şeyden önce dizginlenmiş, askerîleştirilmiş gruplara katı bir tutumu zorla kabul ettirmeye istekli bir komitacı olduğu sanılmıştı: Bu grupların kuşkuyla karşılanacak her teşebbüsü bir düzene sokulmak, tepeden inme bir disiplinin buyurucu isterlerine tâbi tutulmak gerekti. Görüşlerinde, anlayışlarında bazı yönler vardı şüphesiz: Kalem tartışmalarının da etkisiyle bunlar, bu Rus devrimcisinin ara sıra Prusyalı bir memura benzediği izlenimini uyandırıyordu. Fakat olağanüstü politik şartlar altında ve eninde sonunda kendi kaderleri üzerinde karar verenlerin, yığınların yine kendileri olduğu yolunda derin bir inanç beslemeseydi, Lenin bir devrimci olamazdı. Kimi arkadaşlarının düşüncesinin tersine olarak, 1905'te, yükselen devrim dalgası önünde parti komitelerinin ortadan çekilmelerini istedi. Rusya'daki Bolşeviklere mektuplar yazarak, o yılın Şubat ayında "her zamanki hiyerarşi kaygılarından vazgeçmeleri" için onlara yalvarıyordu: "Bırakın bunları bir yana" diye ekliyordu. "Yoksa; siz de komite üyelerine yaraşan şerefli bir tarzda yok olup gideceksiniz." Komitelerin yeni üyelere açık tutulmasını da istiyor; daha şimdiden kişiliklerinde geleceğin bürokratlarının belirdiği parti militanlarının "sıradan işçiler yönetim mevkilerine geçemezler" diye düşünmelerine kızıyordu.

Olayların baskısı altında en katı yönleri itibarıyla sarsılan zaten Bolşevik görüş ve anlayışlarının bütünü oldu. Lenin bu baskıya hiç karşı koymadı. Devrimin en civcivli zamanında, Bolşeviklerin Finlandiya'da 1905 sonunda düzenledikleri konferans sırasında partinin 1903'te oylanan tüzük hükümlerinde önemli değişiklikler yapıldı. Martov'un ileri sürdüğü ve çoğunluğun kabul ettiği "üye tanımı"nın yerine Lenin'in ileri sürdüğü şeklin geçirilmiş olmasına şaşmamak gerekir. Fakat Bolşevikler yeni tüzüklerine demokratik zihniyete uygun ilkeleri sokmak ihtiyacını da duydular: Bunu Menşevik hasımlarına bir taviz olarak değil de, devrimci mücadelenin bir gereği olarak yaptılar. Böylece, yerel şubelerin

bağımsızlığını ve merkezî yönetim karşısındaki haklarını koruyan; nüfuzlu birtakım görevlere (tayin usulünü bir yana bırakarak) seçim ilkesini getiren; muhalefete Merkezî Komite'yi eleştirme ve yapması muhtemel yolsuzluklara karşı kendini savunma hakkını öngören bir takım yeni hükümler kabul edildi. Yeni tüzükte şu hüküm de vardı örneğin: Bir şubenin üyelerinin altıda biri istediği takdirde parti, görüşlerini bildirmek imkânını elde etsin diye, her türlü muhalif eğilimin emrine bütün propaganda aygıtını vermek zorunluluğundaydı. Modern partilerde –hattâ, bunların en demokratik ilkelere sahip olduklarını iddia edenlerinde bile– böyle liberal kurallar seyrek olarak kâğıt üzerinde, daha seyrek olarak da gerçekte vardır.

Menşeviklere karşı da genellikle Bolşeviklerin, özellikle de Lenin'in tutumu çok değişti. Şu da var ki, devrim hareketi başlar başlamaz, Rusya'nın içinde dahi birçok düşmanlık nedeni boş, önemsiz göründü. Çarlıkla daha etkili tarzda mücadele edebilmek için, Bolşevik ve Menşevik komiteler hemen her yerde birleşiverdiler. Polis kendi gazetelerinin çıkmasını yasaklayınca, Bolşeviklerle Menşevikler ortak bir basın organı yayınlamaya başladılar. Partide birliği yeniden kurmak için hazırlıklar yapıldı. İki yıldır yapmakta oldukları kardeş kavgasına son vermek için, Bolşevikler de çaba sarf etmekte Menşeviklerden aşağı kalmadılar. 1906 yılı nisanında Lenin, Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin 1905'te geçirdiği evrimden sözederken: "Devrimden önceki dönemin tartışmaları şimdi yerlerini bütün pratik sorunlar üzerinde tam bir anlaşmaya bırakmıştır" diye yazıyordu.

Yine 1906 yılının o nisan ayında iki hizbin Stockholm'da düzenledikleri kongre, partide birliğin yeniden kurulmasına karar verdi. Barışma kısa süreli oldu şüphesiz. Devrimin yenilgiye uğraması, yüzlerce militan için yeniden sürgün yolunu tutmak anlamına geldi ve Lenin'in de yazdığı gibi: "Bütün bu miskince anlaşmazlıklara kaçınılmaz bir şekilde sebep olan sürgünde olma hali oldu." Zaten bu ikinci sürgün birincisinden daha acı oldu: Mücadelenin coşkunluğundan, kısa süren bir umudun doğuşundan hemen sonra geliyordu çünkü. Onun için Paris'teki, Cenevre'deki ya da Londra'daki Rus sosyalistleri 1905'den önceye göre daha çok acı duydular. Rusya'nın içinde ise "Stolıpin gericiliği" zafer sarhoşluğu içindeydi. İşçi sınıfı ezilmekte, partisi yok edilmekteydi. 1909'da, özellikle Moskova bölgesinde bu parti fiilen yoktu. Maksim Gorkiy'e yolladığı bir mektupta Lenin, şu itirafta bulunuyordu: "Bugün sürgün hayatı 1905 Devrimi'nden önce olduğundan yüz defa daha acı hale geldi."

Bu bozgun havası içinde, hizipler yine ortaya çıkmaktaydı. Bolşeviklerle Menşevikler eski kavgalarına dönmekle kalmıyorlar, birbirlerini paralıyorlardı. Menşevikler şimdi kendi aralarında "tasfiyeciler" ve

"tasfiye aleyhtarları" diye ikiye bölünmüşlerdi. "Tasfiyeciler" Rus sosyalistlerinin gizli mücadeleden tamamen vazgeçip yasal siyasal faaliyete girişmesini istiyorlardı. Bolşevikler de daha birleşik halde değillerdi: Onlar arasında da "boykotçular", "göreve son vericiler", "arabulucular" görülmekteydi. "Boykotçular" sosyalistlerin seçimlere ve Duma'nın çalışmalarına katılmalarına karşıydılar. "Göreve son vericiler", ilk eğilimin yenilgiye uğrayışından sonra, Duma'daki sosyalist milletvekillerinin görevine partinin kendisi tarafından son verilmesi için ayak dirediler. Bu bir "*goşizm* akımı" idi ki, Lenin şiddetle mücadele etti bununla. Fakat en azından eşit bir enerjiyle, Lenin "arabulucular"ın da karşısındaydı: Bunlar, Menşeviklerin hiç değilse bir hizbiyle anlaşmadan yanaydılar. Çoğu zaman kendi teşkilâtında tek başına kalan, her zamankinden daha çok hareket ve faaliyet imkânından yoksun olan Vladimir İlyiç, her zaman dürüst olmayan sert kalem tartışmalarıyla hasımlarına karşı içini boşaltıyordu. 1908'de, goşizmden yana olan hasımlarını partinin Bolşevik hizbinden çıkardı. Bunlar Bogdanov'un yönetiminde, bir süre çoğunluğun desteğini elde etmişlerdi.[9] Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki uçurum derinleşti. Bağların topyekûn kopmasına doğru gidiliyor, Menşevikler bunu önlemek için hiçbir şey yapmıyorlar, Bolşeviklerin çoğu da artık bunu istiyorlardı. Nihayet 1912 yılının ocak ayında olan oldu. Lenin kendinden yana olanları Prag'ta bir konferansta topladı. Az sayıda olmalarına rağmen, bunlar, Menşeviklerin kendi kendilerini partiden çıkardıklarını söylediler. Ondan sonra da Bolşevikler artık Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin bir hizbi olarak değil de, partinin kendisi olarak ortaya çıktılar. II. Uluslararası İşçi Birliği Rus sosyalistleri arasındaki bölünmeye son vermek için nüfuzunu kullanmak istediği zaman, Lenin'in red cevabıyla karşılaştı. Hizipler arasındaki mücadele Bolşeviklerin lehine dönüyordu. Rusya'nın içinde de nüfuzları büyüyordu. İlk sayısı 1912 yılının mayısında çıkan gazeteleri *Pravda*'nın tirajı Menşeviklerin gazetesinin tirajını çok geride bırakmıştı. Rusya'daki işçi mücadelesi yeniden canlandıkça Bolşeviklerin örgütlenişi de daha ileri bir hal alıyordu. Sayıca çok olmamakla birlikte kararlı olan yoldaşlarına da, kendine de güvenen Lenin mücadelenin ve sürgünün sınavları arasında öyle bir savaş âleti hazırlamıştı ki bu da yararlığını göstermekte gecikmeyecekti. "Bolşevik zihniyeti" bir gerçek olmuştu: Disiplin bu zihniyette tartışmayı ve düşüncelerin karşılaşmalarını bertaraf etmiyor; hareket azmi bunda macera zevki halinde soysuzlaşmıyordu; bir adamın otoritesi yerini henüz bir şefin diktatörlüğüne bırakmamıştı. Bu siyasal

9. Lenin bu vesileyle şu noktayı açıklamaktan geri kalmadı: Teklif ettiği tedbirin, çıkarılanları partinin değil, Bolşevik hizbin dışında bırakmayı hedef tuttuğunu belirtti. "Bir partinin içinde her çeşit görüş bulunabilir; hattâ bunların en aşırı olanları, birbirlerine taban tabana zıt dahi olabilirler" diye bu konudaki düşüncelerini anlattı.

oluşumda, onu muzaffer devrimin partisi haline getirecek olan bütün güçler vardı; fakat başka birtakım nitelikler daha taşıyordu ki bunlar, kaygı uyandırmaktan geri durmuyordu. 1917'nin coşkusu o güçleri geliştirecek; 1920'nin gerileyişi, durgunluğu, yalnızlığı o nitelikleri daha da belirli hale sokacaktı.

Bununla birlikte en önemli şey ortadaydı: Proletaryanın öncülerinin bir partisi, iktidardaki rejimin bir mirasçısı vardı. 1914 yılı temmuzunda Petersburg'taki işçiler greve başladılar, başkentin her yanında barikatlar yükseldi. Savaş, bu ayaklanma başlangıcını yarıda bıraktı. Fakat son hücumu önleyemedi: Erteledi, ama enerjisini de kat be kat artırdı.

III
1914 -1917: Çarlığın Sonu

1914 temmuzunun son günlerinde, Avrupa büyük seferberliklerin humması içinde çırpınırken, Rus işçi sınıfı 1905 olaylarını hatırlatan yeni bir taarruza geçiyordu. Daha haziranda hükûmet, bir kargaşa ve grev dalgası karşısında sosyalist yöneticilerle taraftarlarına karşı tenkil tedbirleri almış, yüzlerce kişiyi tutuklamıştı. Proletaryanın cevabı, özellikle Petersburg'ta, çok sert oldu: Fransa Cumhurbaşkanı Poincaré, başkenti ziyaret ettiği sırada, şehirde barikatlar yükseliyordu. Grevler yaparak protestoda bulunmakla yetinmeyen işçiler, gürültülü gösteriler yapıyorlar, polisle çatışmalar arttıkça artıyordu.

Birkaç gün sonra, ilk bakışta bu sınıf çatışmaları sona ermişti. Bütün memleketin tek bir yurtseverce hamleyle harekete geçmiş gibi bir hali vardı. 2 Ağustos'ta, bir gün içinde Petrograd adını almış bulunan Petersburg'da[1] görülmemiş bir sahne cereyan ediyordu. Kilisedeki ayinden dönen II. Nikolay ile ailesi, Kışlık Saray'ın bir balkonunda göründüler. Sarayın önünde on bin kişi toplanmış bulunuyordu. Çar ailesini görünce kalabalık, millî marşı söylemeye başladı ve diz çöktü. "Tanrının sevgili kulu" olan çar hikâyesi, milliyetçi bir şevk havası içinden yeniden canlanmış gibiydi. Duma'da muhalefetin hemen hemen tümü, hükûmeti yurt savunması için girişeceği savaşta destekleyeceğini söyleyerek rejimden yana oldu. Hattâ bir Yahudi milletvekili ortaya atılarak, hep çarlığın zulmüne kurban olan Rus Yahudilerinin sadık ve yurtsever uyruklar gibi davranacaklarına dair ant içmek yetkisini bile buldu kendinde. Yalnız, Bolşevik olsun Menşevik olsun, sosyal-demokrat milletvekilleri rejimi desteklemeyeceklerini ve emperyalist bir savaşa karşı olduklarını bildirdiler.

Hükûmetini harekete getiren sebepler ne olursa olsun, Rusya Merkezî Devletler'le karşı karşıya gelip de zaferi kazanacak halde değildi. Rusya'nın nüfuzlu çevreleri uluslararası bir çatışma ihtimalini korkmadan, tiksinmeden karşılıyorlardı, ama genel olarak, Rusya'nın bu sınav

---

1. Petersburg adı, Almancayı hatırlatan ses örgüsü yüzünden terk edilmişti.

için ancak 1917'den başlayarak hazır olabileceği düşüncesindeydiler. Askerî aygıtın temel unsuru olan demiryolu şebekesi Almanlarınkinden korkunç derecede aşağıydı: Rusya'da her yüz kilometrekaredeki 1 kilometrelik demiryoluna karşılık, Almanya'da her yüz kilometre kareye 10,6 kilometre demiryolu düşmekteydi. Askerî donatım, topçu ve cephane, ihtiyaçları karşılamaktan çok uzaktı; askerî havacılığa ve telekomünikasyon şebekesine gelince, Ruslarda böyle bir şey hiç yoktu.

Bu şartlar altında çarlık orduları daha 1914 yılının ağustosunda Almanlara olduğu kadar Avusturya-Macaristan kıtalarına karşı da saldırıya geçtilerse bu özellikle, Almanya'nın bütün gücüyle batıya yönelmiş olmasındandı: Alman ordusu Fransa'da, Belçika'da kesin bir sonuca ulaşmaya çalışıyordu. Böylece Ruslar Doğu Prusya'da ilerliyebildiler ve şu hep bilinen "silindir" masalını yarattılar. Fransız ve İngiliz basını da savaşın ilk ayları boyunca harıl harıl bıkıp usanmadan sömürdü durdu bunu. Bununla birlikte 30 Ağustos günü, Alman takviyeleri Mareşal Hindenburg'a Tannenberg'de Ruslara karşı parlak bir zafer kazanma imkânını sağlıyordu. Bu savaş sırasında çarlık ordusu 300.000 asker kaybetti. İnsan kırımı başlamıştı: Rus orduları, Alman ordusunun ateş gücüne karşı ellerindeki tek gerçek gücü sürüverme alışkanlığını çabucak edinivermişlerdi: Çara hizmet için seferber edilen Rus köylülerinin meydana getirdikleri insan yığınıydı bu.

Ruslar Kuzeyde, Doğu Prusya'nın işgal etmeyi başardıkları kısmından çekilmek zorunda kalırlarken, Güney cephesindeki Galiçya'da Avusturya-Macaristan kuvvetlerine karşı hatırı sayılır başarılar kazanıyorlardı. Habsburgların elinde olan bu Polonya ilinin hemen hemen tümünü işgal ettiler, ancak Kraków önlerine gelince durdular. Beri yandan, Alman taarruzunun rağmen Hindenburg'un ele geçirmeye çalıştığı Varşova'yı ellerinden çıkarmadılar. Nice kayıplar pahasına kazanılan bu nisbî başarılar, yine de gelip geçici oldu: 1915 yılının mayısından başlayarak ve Mart ayı içinde giriştikleri bir taarruza rağmen, Ruslar Galiçya'nın tümünü yine kaybetmişlerdi. Ağustosta Almanlar Varşova'yı ve Polonya ile Rusya'nın sınırlarında geniş toprak parçalarını ele geçirdiler. O yılın eylül ayında Almanlar, Rus topraklarına da ayak basmışlardı, ama çarlık orduları Alman ilerleyişini yine de Pinsk bataklıkları önünde ve Riga'nın kapılarında durdurabildi. Hükûmet, Petrograd'ın boşaltılmasını göze almıştı bile. O yıl çok felâketli geçmişti. Askerî harekâtın başlamasından bir yıl sonra cephenin Güney kesimindeki Rus kuvvetlerinin başkumandanı olan General Brusilov "düzenli ordunun kaybolduğunu, onun yerine bir beceriksizler ordusunun geldiğini" itiraf ediyordu. Çarın Genelkurmay Başkanı General Yanuşkeviç de ona karşılık vererek: "Topsuz, tüfeksiz, mermisiz savaşmayı hiçbir okulda bize öğretmediler" diyordu.

Uğranılan başarısızlıkların bir izahı da, geniş ölçüde, Rusların savaş malzemesinden yoksun oluşlarındaydı. Mermi ve tüfek yokluğu öyleydi ki, savaşa giden piyadeler çoğu zaman, silahlanabilmek için ölen ya da yaralanan arkadaşlarının donatımlarına güvenmek zorundaydılar. Askerî talim kamplarında eğitimciler her üç askere ancak bir tüfek verebiliyorlardı. Askerlerin kahramanlığına rağmen, Rusya'daki İngiliz askerî ataşesi onlar için: "Savaşçılık oynuyorlar" diyordu. Geleneklere gelince, acil ıslahat yapma gerekliliğine rağmen, yine de ağır basmaya devam etmekteydiler. Örneğin subayların terfi usullerinde hiçbir değişiklik olmamıştı; bu yalnız kıdem esasına dayanıyordu. Ancak sosyete ve aile ilişkileri sayesinde edinilen iltimaslarla bu kural boyuna çiğnenebiliyordu. Duma'nın askerî sorunları incelemekle görevli komisyonu, 1915 eylülünde II. Nikolay'a sunduğu bir raporda bu konuyla ilgili olarak: "Şimdiki atama sisteminin zafere zararı dokunacağını" ileri sürüyordu. Bu, sonuna dek de böyle kaldı.

Özellikle ulaşım şebekesinin yetersizliği yüzünden askerlerin iaşesinin doğru dürüst yapılamadığı; Rus saflarında sağlık hizmetlerinin çok yetersiz halde oldukları; bu yüzden tedavi göremeyen hastaların yaralılarla ölülerden daha çok oldukları da eklenirse, ilk çarpışmalarla ilk zaferlerin coşkusu geçtikten sonra askerlerin maneviyatı hakkında bir fikir edinmek mümkün olur. Ayrıca subaylar topluluğu çoğu zaman sefil, aşağılık bir uşak sürüsüyle bir tutulan askerlere karşı soğuk, kibirli, aristokratik bir tavır takınıyordu. Nitekim 1914 yılı ağustosunda cepheye giden koskoca asker kıtalarına hiç kimse çıkıp ne sebepten hayatlarını feda edeceklerini anlatmak zahmetine katlanmadı, hattâ savaşın niçin ilan edildiğini bile söylemedi. O zaman Rus ordularında firarîlerin çok büyük sayıya yükselişine ve –bazen de subayların teşvikiyle– askerlerin kitle halinde teslim oluşlarına nasıl şaşılabilir? 1916 yılı sonunda 1914'deki çarlık ordularının kadroları tam üç defa yenilenmişti. Ölü, yaralı, esir olarak uğradığı kayıplar 6 ile 8 milyon asker arasında tahmin edilmekteydi.

Şu da var ki, Rus taarruzları çoğu zaman, başlamaları öngörülen saatten önce yapılmakta ve Batılı müttefiklerin boyuna sıkıştırmaları yüzünden böyle davranılmaktaydı: Korkunç Alman savaş makinesi karşısında Batılılar güç duruma düşmüşlerdi çünkü. Daha 1914'de Doğu Prusya'daki Rus taarruzu Fransa'daki Alman saldırısını zayıflatmış, Paris'in kurtulmasına yardım etmişti. 1916'da Ruslar iki kez, Verdun'de Fransızlara ve topyekûn bir bozgun tehdidi altında olan İtalyanlara yardım için Alman ve Avusturya-Macaristan mevzilerine saldırmak zorunda kalmışlardı. Rusya'da: "İngilizlerle Fransızlar, Rus kanının son damlasına kadar çarpışacaklar" sözü herkesin dilindeydi.

Gerçi 1916'da durum az çok istikrarlı bir hal almış, askerîn donatılması ve doyurulması işlerini iyileştirmek için –bazen sonuç veren– çabalarda da bulunulmuştu ama, polis kaynaklarından gelen bir resmî belge, o yılın Ekim ayında, yine de şöyle demekten geri durmuyordu: "Orduyla temas kurmuş olan herkes, tam bir maneviyat çöküşüne doğru gidildiğinde birleşmektedir. Askerler çoktandır barış ister olmuşlardır ama, bu istek hiçbir zaman şimdi olduğu kadar açıkça ve enerjiyle ileri sürülmemiştir. Subaylara gelince, bunların da hücum emri vermeye yanaşmadıkları sık sık görülmektedir: Çünkü böyle yaparlarsa kendi askerleri tarafından öldürülmekten korkmaktadırlar."

ÇARLIĞIN KOCAYIŞI

Felâkete doğru yol alan bu durumun sorumluları cephede bulunmuyorlardı. Ülkeyi kesin bir sonuca götüren bu yıllar boyunca olduğu kadar hiçbir zaman, zorba hükûmetle Rus yönetimi böylesine topyekûn bir acz göstermedi. Hiçbir rejim, tam bir soysuzlaşmanın su götürmez kanıtlarını böylesine açıkça ortaya koymadı. Sonunda bakanlardan Krivoşeyn: "Öyle bir düzensizlik var ki, insan tımarhanede sanıyor kendini" diye itiraf etmek zorunda kaldı. Hoşnutsuzluk, hiç değilse savaş harekâtının başında, dışarıya doğru dönük olduğundan, çarlık çok saygılı hale gelen ve iddialarının çoğundan vazgeçen muhalefete bazı tavizlerde bulunmak için bu yeni durumdan yararlanmayı deneyebilirdi. Ama nè gezer! Daha sonra, genel yıpranmanın da etkisiyle, temsilî kurumların da kamu işlerinin yönetimine ortak edilerek bunların işleyişinin düzeltilmesi için bazı sesler yükselince zorbalık rejimi geleneksel gerici tutumunu hiç bozmadı.

Her zaman yurtseverlik duygusuyla, çoğu zaman da tahta beslenen bağlılık dolayısıyla yapılan bu öfkeli çıkışlara, bu kaygılı ve umutsuz seslenişlere zorbalık rejimi aldırış bile etmedi. Çar, 1917 yılı ocak ayının ilk günlerinde İngiltere büyükelçisini son defa huzuruna kabul etmişti. Bu buluşma sırasında büyükelçiye verdiği cevap kadar hiçbir şey, çarın bu konudaki körlüğünü böylesine açıkça ortaya koymamaktadır. Kamuoyu o sırada öylesine çileden çıkmış, bunun sonucu olarak da savaş çabası o derecede kösteklenmişti ki, İngiliz diplomatı, kendi yetkisinin dışındaki bir konuda hükümdara başvurmak ihtiyacını duymuştu. "Birtakım tedbirler alın da ulusunuzun güvenini yeniden kazanın" diye yalvarmıştı ona. Nikolay, büyükelçinin sözünü keserek: "Siz meseleyi yanlış anlıyorsunuz" demişti. "Söz konusu olan, benim hükümdar olarak ulusumun güvenini yeniden kazanmam değil, bütün Rusya'nın çarı olarak asıl benim uyruklarıma hâlâ güvenip güvenemeyeceğimdir."

Üst üste yığılmış, bitmez tükenmez bir hatalar ve suçlar serisine bu sözler, tuz biber ekmekteydi. Grandük Nikolay 1916 yılının temmuzunda: "İş çığırından çıktı artık" diye bağırmıştı. Gerçekten de, savaşın iki buçuk yılı boyunca rejim dört başbakanla üç içişleri bakanı tayin edip yıpratmıştı. 1915 güzünden 1916 güzüne dek üç harbiye bakanı değişmiş, birbiri peşinden beş kişi de çok önemli olan içişleri bakanlığı görevine getirilmişti. İşte o zaman çar, altıncı ve sonuncu içişleri bakanını işbaşına getirdi ve ona: "Bütün bu değişiklikler başımı döndürüyor" demekten geri kalmadı. Ayrıca: "Asıl korkuncu şu ki, yarın bakanlarımın kimler olacağını bu akşamdan bilmediğim için, onlarla nasıl olup bir çalışma düzeni kurabileceğimi de bilemiyorum" diye kabul etmek zorunda kalmıştı. İçişleri bakanlarının sonuncusu Protopopov oldu. Bu göreve atanmasında, sahip olduğu, gerçekten çok olağanüstü bir meziyet rol oynamıştı. Çariçe'ye göre o: "Dostumuzu (yani Rasputin'i) en azından dört yıldır seviyor"du. Oysa Rasputin'in bu dostu, sapıklığı herkesçe bilinen bir kimseydi. Çar tahttan vazgeçtikten sonra hükûmetin başına gelen Kerenskiy'e: "Ben İsa'nın, Meryem'in önlerinde birer kandil yanan tasvirlerine danışmadan hiçbir karar vermem" diye itirafta bulunuyordu. Rasputin'in ölümünden sonra da Bakanlar Kurulu toplantılarına gelecek yerde sık sık, uzun süren ispritizma seansları düzenliyor, bunlar sırasında ölen keşişe siyasal konularda akıl danışıyordu. Karısının zoruyla Protopopov'u atamadan önce II. Nikolay: "Birkaç yıl önce bu adamın (yani Prototopov'un) aklı iyice başında değilmiş galiba. İçişleri bakanlığını böyle bir adama vermek tehlikeli olur gibime geliyor" diyecek olmuştu. Fakat çariçe: "Deli olan o değil, karısının sinirleri bozuk" diye yemin kasem ederek çarın çekincelerine son vermişti.

Ülkenin kaderine hâkim olan tutarsızlığın ve keyfîliğin yanında, hükûmetin kararsızlığı hiç kalırdı. 1915 yılının ağustosunda çar kimseye danışmadan, bakanlarının itirazlarıyla yalvarmalarına aldırmadan ordunun kumandasını kendi eline almaya karar vermişti. Bunun üzerine gidip Mogilyov'daki genel karargâha yerleşti, orada da saltanatının sonuna değin, "boş gezenin baş kalfası" rolünü oynadı. Siyasal işlerin yönetimini karısına bırakmayı akıl etmiş olmasaydı, kötülük o kadar büyük olmayacaktı. Çariçe, rolünü çok ciddiye aldı: Kocasına teklifsiz bir edayla: "Burnumu bütün işlere sokmaktan hoşlanıyorum" diye yazıyordu. "İnsanları uyandırmaktan, her yere çeki düzen vermekten, bütün güçleri bir araya toplamaktan hoşlanıyorum." II. Nikolay bunu seve seve kabullendi. Karısına: "Ben burada kalmak zorunda olduğum sürece sen başkentte, benim gözüm, kulağım ol" diye yazdı.

Oysa çariçe Aleksandra'nın, bu yeni görevinin hiç ehli olmadığını biliyoruz. Cezbeli ve mistik tabiatı, gerici düşünceleri, muhafazakâr ve cehaleti yayma taraflısı çevresi, kısaca her şey onun yönetimini felâketli hale getirmeye yardım ediyordu. Üstelik –bedence ve kafaca– sağlık

durumu daha da kötüleşmişti. Her çeşit hastalığa tutulmuş haldeydi: "Yüzüm ağrıdan elektriklenmiş gibi sanki" diyor; her gün –hattâ günde birkaç defa– dişçisini kabul ediyor, fakat yine de her şeyle uğraşmaktan geri durmuyordu. Aklının hiç ermediği işlere de karışıyordu hattâ: İkmal ve iaşe, taşımacılık, idarî, politik, askerî görevlere yapılan atamalar gibi.

Çariçe iktidardan öylesine hoşlandı ki çarlığın son ayları boyunca kocası genel karargâhtan ayrılıp kendisiyle birlikte Tsarskoye Selo Sarayı'nda[2] kaldığı sırada dahi işleri yürüten yine o oldu. Kontrolü iyice elinde tutmak için, hükümdarın çalışma odasına bitişik küçük odaya inen gizli bir merdiven yaptırmıştı. Bu sayede II. Nikolay'ın Rus ve yabancı kişilerle yaptığı bütün resmî konuşmaları dinleyebilmekteydi. Bu demektir ki, daha devrim monarşiyi yıkmazdan çok önce çar, tacından tahtından vazgeçmiş bulunuyordu. Karısının iyice avucuna girmişti. Çariçe kendisi için şöyle diyordu: "Herkes beni biraz anormal buluyor, ama aslı yok. Yalnız, yerden, çok göğe yakınım ben."

Çariçe ile gök arasında bir aracı vardı ki bu, Rasputin'di. Herkesin gözünde ve tarihsel gerçek bakımından bu adam sefih bir "keşiş"ti ama Aleksandra'ya göre Tanrı'nın adamıydı.[3] Çariçenin ona sonsuz güveni vardı. Bu adamın bayağılığı bakımından hiçbir şey, onun gözünü açamadı. Rasputin'in karıştığı rezaletler, en ahlaksız kimselerle kurduğu ilişkiler ve nihayet, hiç utanıp sıkılmadan yaptığı sefahat âlemleri üzerine verilmiş en ciddî raporlar dahi kâr etmedi. Çareviç Aleksey'de hemofili (kanama dinmezliği) hastalığı vardı. Hipnotizmadan da anlayan Rasputin bu sayede veliahtın sağlık durumunu iyileştirmeyi başarınca, o gün bugün, çariçe de bu karanlık herife kul köle olmuştu. Daha savaştan önce bu keşiş, devlet işlerinin yönetiminde gerçek bir etki yapmaya başlamıştı ama II. Nikolay kendi yerine hükûmetin başına Aleksandra'yı geçirince, Rasputin'in otoritesi daha da artmıştı.

Siyasal bakımdan, dostu çariçenin hoşuna gidecek her şeye sahipti. Çok gerici düşünceleri vardı. Çariçeye de, zaten içine fazlasıyla işlemiş olan bir inancı aşıladıkça aşılıyordu. Eski Rusya'ya, köylülerin Rusyası'na uygun gelen tek rejim, zorbalık rejimiydi. İnancı ve bağlılığıyla Rasputin, Rus köylüsünü canlandırdığı iddiasındaydı. Bunların yanı sıra, yargıları da her zaman sağduyudan yoksun değildi. Örneğin, savaşın çarlık için felâketli bir sınav olabileceğini hissetmekteydi. Bunun için barışçı bir politikadan yana olmuştu hep. Almanya'nın hizmetinde olduğu yolunda kendisine karşı yapılan suçlama hiçbir zaman ispatlanamamış olmakla beraber, savaş sırasında da bu inanca bağlı kalmış ve bu yönde hareket etmiş olması mümkündür.

---

2. Petrograd banliyösündeki, bugün Puşkin adını taşıyan.
3. Aslında Rasputin keşiş de değil, *"tsarets"*di. Yarı-lâik yarı-dinsel bir gezgin hacılar tarikatındandı. Bunun mensupları manastırdan manastıra dolaşırlar, sadakalar ve türlü çarelerle geçinirlerdi.

Her ne hal ise, 1915'den başlayarak Rasputin, bakanlara talimat verebilecek ve askerî harekât planlarının, uygulanışlarından önce kendisine verilmesini isteyebilecek hale geldi. İktidarını özellikle çariçenin aracılığıyla ve onunla işbirliği halinde yürüttü. Kafadan sakat Protopopov'un içişleri bakanlığına atanması da onun marifetiydi. Ayrıca 1916 yılı şubatında başbakanlığa Stürmer'i tayin ettirmiş, o gün bugün de bu adam elinde bir oyuncaktan başka bir şey olmamıştı. Bu adamı çarlık hükûmetinin başına getirmek için selefine en küçük bir haber verilmek ya da en ufak bir izahta bulunmak zorunluluğu duyulmaksızın, zavallı düpedüz işinden kovulmuştu. Stürmer'in gerici olduğu bilinmekteydi yalnız. Bu bakımdan da en ufak kuşku beslenemezdi. Buna karşılık ahlakı ya da sadece namusluluğu hakkında her türlü kuşkuya kapılmak mümkündü. Geri kalan yanı için de hükûmetteki iş arkadaşlarından biri onun hakkında: "Yetenekleri çok sınırlıdır, yaşı ilerlemiş olduğundan çok ağır bir damar sertliğine tutulmuştur" diyordu. Bütün bunlar Temmuz 1916'da onun başbakanlık unvanına dışişleri bakanlığı görevinin de eklenmesine engel olmadı ve bu yüzden herkesin ağzı bir karış açık kaldı. Rasputin'le olan ilişkileri herkesçe biliniyordu. İler tutar yerleri olmayan kişilerle olan bağları ise apaçıktı. Müttefiklere gelince, kendisinin Almanlardan yana olduğundan kuşkulanmaktaydılar. Savaşın en civcivli döneminde Rusya'yı yöneten, Aleksandra-Rasputin-Stürmer üçlüsüydü.

Rasputin iktidarını askerî alana da yaymak iddiasındaydı. 4 Haziran'da çariçe, II. Nikolay'a şöyle yazıyordu: "Dostumuz, askerlerimizin Güney cephesinde ilerletilmemesini rica ediyor. Galiçya'daki başarılarımız devam ederse Almanlar kendiliklerinden çekileceklerdir." Kasım ayında Aleksandra, kocasına: "Rasputin Tanrıyla doğrudan doğruya temasa geçmiş, bundan aldığı ilhamla Riga üzerine yürünmesini öğütlüyor" diyordu. Sonunda II. Nikolay aciz kalmış, Rasputin'den söz ederek karısına şunları söylemişti: "Bazen öyle gibime geliyor ki, memleketi yönetmekte o bana yardım etmiyor da, hükûmet işlerini yürütmekte ben ona yardımcı oluyorum."[4]

Kuşaklar boyunca halkı bilgisiz bırakma esası üzerine kurulmuş olan bu rejim, tam kendine yaraşan bir âkıbete uğradı: Deliliği andıran bir sofuluk ve boş inanç havası içine gömülüp yok oldu. Çok geniş yetkileri olan içişleri bakanı dinsel tasvirleri, ruhlarıyla konuşurken, iktidarı elinde tutan çariçe, 15 Eylül 1915 gününü taşıyan bir mektupta çara şu öğüdü veriyordu: "Bakanlar kurulu toplantısından önce dostumuzun verdiği küçük Meryem Ana tasvirini eline almayı, onun tarağıyla da birkaç defa saçını taramayı unutma sakın!" Bir başka gün de çariçe, II.

4. Gerçekten, Aleksandra bir seferinde II. Nikolay'a: "Dostumuz, Stürmer'in daha bir süre başbakanlıkta kalabileceğini söylüyor" diye yazmıştı.

Nikolay'a bir elma göndererek: "İradesini pekiştirmek için Rasputin, bu elmayı yesin, diyor" diye öğütledi. 11 Ocak 1916'da da şunları yazıyordu: "Dostumuzun verdiği küçük şişeyi sana yolladım diye deli deme bana sakın. İçindekinden hepimiz içtik. Sen de bir küçük kadeh doldur, onun sağlığına iç." Çağdaş devletlerin en büyüklerinden birinin başı olan çar da: "Şişenin içindekilerin hepsini içip bitirdim" diye cevap veriyordu!

17 Aralık 1916'da Petersburg sosyetesinin en seçkin birkaç üyesi Rasputin'i öldürdüler. Bunlar arasında çarın yeğeni Grandük Nikolay ile II. Nikolay'ın bir yeğeninin kocası olan Prens Yusupov da vardı. Rejimin çöküşünü canlandıran adamdan onu kurtararak işleri düzelteceklerine inandılar. "Çapkın keşiş"le vurgunculardan, maceracılardan ve serserilerden oluşan çevresinin yok oluşu hiçbir şeyi önlemedi. 1917'nin Ocak ayında çar, Çarlık Rusyası'nın sonuncu başbakanı olacak olan kimseyi işbaşına getirdi. Yaşlı Prens Golitsin'di bu ve liberal bir tarihçi olan Baron Nolde saygı ve acımadan çok gerçekçi davranarak "ihtiyar bunak" diyordu onun için. Böyle bir adamın seçilişi ve bu seçimin yapılış tarzı, yıkılmakta olan rejimin hali üzerine son bir ışık saçmaktaydı. Çar tarafından çağırılınca yaşlı prens "şaşırdı kaldı" ve ona politika ile henüz hiç uğraşmadığını söyledi. Daha sonra da şunları anlattı: "Beni bu ağır görevden bağışık tutması için yalvardım. İnanın ki çok yaşlıyım, bu işi yapacak kudretim yok, beni tayin etmeniz, felâket olur, dedim." Ondan sonra da prens, II. Nikolay'ı kandırdığına ve onun başka birini tayin edeceğine inanarak çıkıp gitti. Ama aldanmıştı: Üç gün sonra, başbakanlığa atandığını bildiren çar buyruğunu alıyordu.

(Bu çöküşün bir başka ispatı da şu oldu: Cinayet dolayısıyla suçlanan ve adları herkesçe bilinen kimselerin hiçbiri, hattâ katillerin kendileri dahi, resmî makamlarca tutuklanmadı.)

Oysa memleketin karşılamak zorunda olduğu sorunları çözmeye kalkışmak için dünya kadar enerji, cesaret, yetki lâzımdı. On beş milyonu aşkın Rus seferber edilmiş, bütün üretim araçlarının savaş endüstrisinde toplanması ülkenin ekonomisini altüst etmişti. Abluka dolayısıyla toprak ürünlerini artık ihraç edemeyen köylüler, iç piyasada da bunları satmaya yanaşmıyorlardı. Sanayi felce uğramış olduğundan, köylüler ürünlerine karşılık muhtaç oldukları eşyayı bulmak durumunda değildiler. Beri yandan, demiryolu şebekesi bozuldukça beslenme güçlükleri daha da artıyordu.[5] 1916 yılının sonunda ülkenin kimi bölgeleri –ve ilk olarak da sanayi şehirleri– kıtlık tehdidi altındaydılar. Rejim o anda can çekişmeye başlamıştı. Hiçbir şey onu kurtaramazdı artık. Bununla birlikte, yerine geçecek olanlar arasında yarış başlamışa benziyordu.

---

5. 1914'te Rusya yürüyebilir halde 20.000 lokomotife sahipti. 1916'da bu sayı 17.000'e düşmüştü. 1917 yılının başında ise 9.000'den ibaretti.

MUHALEFETİN ARTMASI

Askerî bozgunlar, idarî düzensizlik ve iktidarın körlüğü karşısında savaşın ilanı üzerine aristokrasi ve burjuvazi çevrelerinde görülmüş olan yurtseverce görüş birliğinden eser kalmadı. Eskiden liberal muhalefeti yönetmiş olanların bütün iyi niyetleri, ulusal çabanın sistemli olarak baltalanmasına dayanamıyordu. Bununla birlikte yine uzun süre sabır gösterdiler. Milliyetçiliklerinin her şeyden çok özlediği bir zaferi elde etmek için ödenmesi gereken bedelin bu olduğuna inanıyorlardı. Rus liberal simalarının önde gideni olan Milyukov örneği bu bakımdan manalıydı. Savaştan önce, çarlığın en çetin muhalifi olan yüksek burjuvazinin temsilcileri arasında yer almış bulunmaktaydı. Savaş bir kez başlayınca onun için harp çabasından, Rusya için asırlık "ulusal özlemlerini" nihayet gerçekleştirmek bakımından ortaya çıkan şanstan –yani İstanbul'un fethinden– başka bir şeyi gözü görmez oldu. Eskiden –ılımlı olmakla beraber– cumhuriyetçiydi ama sonradan inançlı bir monarşist haline geldi. Bu değişikliği izaha, sosyal kargaşalık korkusu da yardım ediyordu. 1915 yazında, Meşrutîyetçi Demokrat (K.D.) partinin bir konferansı dolayısıyla bir devrim ihtimalinin kendisinde uyandırdığı duyguları gizlemedi. "Devrim" terimini kabullenmiyordu zaten: "Bu bir devrim olmayacak, karmakarışık ve amansız, korkunç bir Rus ayaklanması olacak. Bütün ayaktakımı sokaklara dökülecek!" diyordu.

Onun için liberal ve reformcu çevreler, ulusal ve toplumsal bir felâket saydıkları şeyi önlemeyi canı gönülden istiyorlardı. İdareyle ordunun görevlerini az çok etkinlikle yapmalarını görmekten umudu kesince, *zemstvo*'lar işe koyulmuşlardı. Her çeşit sosyal faaliyetleri örgütlemekteki becerilerinden kuvvet alarak ilkin ordunun sağlık hizmetlerinin yetersizliğine çare bulmaya çalışmışlardı. Daha sonra faaliyet alanlarını genişletmişler ve çabalarını resmî makamların bütün engellemelerine rağmen, savaş endüstrisinin işleyişini düzeltmeye yöneltmişlerdi. *Zemstvo*'ların bu çabalarının 1916'da Rus orduları cephesinde görülen kararlılıkta etkisi oldu ve bu 1915'deki hemen hemen çare bulunmaz yıkılıştan sonra oldu. Beri yandan Rus Kızılhaç'ı da kendi yetki alanının dışında kalan kesimlerde fedakârca çalışıyordu.

Bununla birlikte bunların hiçbiri, özellikle politik nitelikte olan bir sorunu çözebilecek halde değildi. Savaşın gidişatı Rusya için elverişli olmuş olsaydı, zorbalık rejimi belki bir süre için kendisini kabul ettirebilirdi, ama böyle bir ihtimalden eser yoktu. Ulusu yeniden birleştirmeye çalışmak için, kamuoyunda gittikçe çoğalmaya başlayan reform taleplerini karşılamak gerekiyordu. Liberal ve "aydın" çevrelerce yüklenilen sorumluluklar öylesine yerindeydi ki yeni politik imtiyazlara tekabül

etmesi gerekiyordu. Fakat ne çar ne de –ondan daha fazla– çariçe, reform talebi karşısında hiçbir tavizde bulunmaya yanaşmadılar.[6]

Muhaliflerin çarın çevresinde toplanıp birleşmeleri bu yüzden yerini, kendini gittikçe açığa vuran bir düşmanlığa bıraktı. Duma'daki ılımlı partiler bir koalisyon kurdular. Muhafazakârlardan Meşrutîyetçi Demokratlara (K.D.) kadar altı parti bunda yer aldı. Yalnız sosyalistler buna katılmaya yanaşmadılar. "İlerici blok" böyle doğdu. Çok belirli bir program üzerinde anlaşamamakla birlikte bunlar, sonunda bir hükûmet değişikliği talebini ileri sürdüler ve "ulusun güvenine" sahip bir kabinenin kurulmasını dilediler. Bu formül pek açık değildi: Bazılarına göre bu güven artık, meşrutîyetçi bir monarşinin kurallarına uygun bir sorumlu hükûmet rejiminin kurulmasını gerektirmekteydi; başka bazılarına göre ise bu kadar uzağa gitmemek ve Duma'nın kamu işlerine ve savaşın güdümüne daha yakından katılmasıyla yetinmek gerekti. Bununla birlikte herkesin üzerinde uyuştuğu bir nokta vardı: Bakanların en beceriksizleriyle en gericilerini, tutumları halk nazarında bir kışkırtma halini alanları hemen işlerinden uzaklaştırmak çok gerekliydi.

Böyle bir programın, ulusun en muhafazakâr bölümüne mensup çevrelerce desteklenmiş olması manidardır. Bunun üzerine 1916 yılı sonunda, mevcut düzenin korunmasına en çok bağlı kimselerin çoğunlukta olduğu Üst Meclis, liberallerin taleplerini açıkça destekledi.[7] Beri yandan, hükûmetin kendi içinde de uzun süredir bir bakanlar çoğunluğu vardı ki, muhalefetin taleplerini nihayet kabul etmesi için çarı sıkıştırıyordu. Örneğin 1915 ağustosunda on bakan doğrudan doğruya çara başvurarak ıslahat yoluna girmesi için ona yalvardılar. Sonraki aylarda bunlardan yedisi görevlerinden azledildi. 1915 eylülünde politik durum daha da vahimleşti ve Duma'nın içinde gün ışığına çıkan itirazları durdurmak için, II. Nikolay toplantı dönemine son verilmesini emretti. Bunun cevabı, başkentin proletaryasından geldi ve bu sınıf, iki gün süreyle grev yaptı.

Bununla birlikte bütün bunlar her yandan yükselen öfkenin karşısında bir başlangıçtan başka şey değildi. Rejim vurgunculartyla savaş vurguncuları hariç, hiçbir yerde hiç kimse tam bozulma halindeki bir sistemin arzettiği manzaraya kayıtsız kalamıyordu. Hattâ koyu saltanat taraflısı ve çok muhafazakâr bir kuruluş olan "Soylular Birliği" dahi "çariçenin arkasındaki karanlık kuvvetler"e açıktan açığa çıkışmak zorunda kaldı. 1916 yılı ekiminde Petrograd polisinin bir raporu "tehdit dolu

6. Çariçe, II. Nikolay'a yolladığı 4 Mart 1916 günlü mektupta şunları yazıyordu: "Bu savaşın senin savaşın, barışın da senin barışın olması gerekir. Bunun şerefi senin ve yurdun olmalıdır, hiçbir zaman Duma'nın olmamalıdır. Bu adamların bu işler üzerinde tek söz söylemeye dahi hakları yoktur."

7. Bu muhafazakâr çoğunluk, savaş sırasında Üst Meclis'e hepsi çar tarafından atanan 18 yeni üyenin katılmasıyla daha da güçlenmişti.

bunalımın daha şimdiden olgunlaşmakta" olduğundan söz ediyordu. Aynı raporda sokaktaki adamın "büyük olaylar arifesindeyiz, 1905'de olup bitenler bunların yanında çocuk oyunu gibi kalır" inancında olduğu belirtilmekteydi.

Fakat bu "büyük olaylar"da ilk adımı kim atacaktı? Varlıklı sınıflar bu işin neyin çevresinde döndüğünü açıkça görüyorlardı. Bakanlıklarda, salonlarda, genel karargâhlarda iktidarın bırakacağı boşluğu doldurmak istiyenlerle daha karanlık, isimsiz kuvvetler arasında bir sürat yarışı başlamıştı sanki. Bu sonuncular için ancak barış talebi ile sefalet, faaliyete geçmek için bir kamçı görevini görüyordu.

1916 yılının kasımında Duma'da verdiği, geniş yankılar uyandıran bir söylevde Milyukov, karar saatinin yaklaştığını anlattı. Rejimin uğradığı başarısızlıkları, üst üste işlediği hataları ve sorumlusu olduğu felâketleri bir bir sayıp döktükten sonra suçlamalarının bir yerine, herkesin bıkmadan usanmadan, tekrar tekrar iktidara sorduğu şu soruyu da sokuşturdu: "Çılgınlık mı bu yoksa ihanet mi?"

Ertesi gün Harbiye ve Bahriye bakanları, hükümdarlara meydan okuyarak orduyla donanmanın muhaliflerden yana olduklarını Duma kürsüsünden bildirdiler. Bu sefer II. Nikolay ile Aleksandra gerilemek zorunda kaldılar: Yürürlükte olan rejimin hiçbir yanını değiştirmeksizin, Başbakan Stürmer'i azlettiler. Ama çariçe oğluna boş yere şöyle yalvarıyordu: "Aleksandra Fyodorovna'yı uzaklaştırmak gerek. Bu nasıl yapılır, bilemem ama yapılmalı muhakkak. Belki büsbütün çıldırır, bir manastıra girer ya da ortadan yok olur." Çarın kuzeni ve kaynı olan Grandük Aleksandr ise daha az heyecanlı, fakat daha basiretliydi. Hükümdara yazdığı bir mektupta: "Ne kadar acayip görünürse görünsün, şimdi devrimi hazırlamakta olan hükûmettir" diyordu. Fakat hükûmetin hiç istifini bozduğu yoktu.

Devrimin saati, eli kulağında olmakla birlikte, henüz çalmış değildi. Rusya, komplolar döneminde bulunmaktaydı. Çar ailesinin içinde bile komplo yapılıyordu: Çarın amcalarından birinin dul eşi olan Grandüşes Mariya Pavlovna gidip Duma'nın başkanı Rodzyanko'yu buldu, ona: "Ben çariçenin bertaraf edilmesi gerektiğine inanıyorum" dedi. Rodzyanko bu işe karışmaya yanaşmadı.

Fakat herkes onun kadar çekingen değildi. "İlerici Blok"takiler özellikle kaynama halindeydiler. Milyukov arkadaşlarına göre daha çok heyecanlıydı. Rusya'yı ziyaret etmekte olan Fransız bakan Gaston Doumergue'le karşılaştığı zaman, Rusya'nın uçurumun kıyısında olduğunu söylemişti. Doumergue ona sabırlı olmasını öğütledi. Savaş çabası başka bütün düşüncelerin üstünde yer almalıydı. Milyukov: "Artık sabrımız tükendi" diye cevap verdi. "Hem çabuk harekete geçmezsek, yığınlar bizi dinlemeyecekler artık." "İlerici Blok" yığınları elde tutmayı

pek istediğinden, "yukarıdan aşağıya bir devrim" yapmayı düşünüyordu: O zaman çar, oğlu lehine tahttan çekilmek zorunda kalacak, Grandük Mihail de naip olacaktı. Yeni bakanların listesi daha şimdiden ateşli tartışmalara konu oluyordu.

Beri yandan ordu da boş durmuyordu. General Krımov liberal çevrelere, eğer bir hükûmet darbesi patlak verirse "ordunun bunu sevinçle karşılayacağını" söyledi. Genelkurmay Başkanı General Alekseyev ötekileri cesaretlendirmekle yetinmiyordu. Çarla arası uzun zaman çok iyi olmuştu. II. Nikolay da ona büyük dostluk gösteriyordu. Fakat generalin bağlılığını sarsan şey, askerî harekâtla ilgili gizli planların çariçenin elinde bulunduğunu öğrenmek olmuştu. Rasputin'in genel karargâha ayak basmasını general yasak etmişti ama o, kendisinin tasarılarını biliyordu demek. Duyduğu kaygı ve öfke, Rusya'yı kurtarmak için bir şeyler yapmak gerektiğine onu nihayet inandırdı. Devrimden sonraki geçici hükûmetin başkanlığını yapacak olan Prens Lvov'la birlik olup çariçenin genel karargâha yapacağı bir ziyaret sırasında onu tutuklatmayı kararlaştırdı. II. Nikolay'dan, karısını iktidardan uzaklaştırmasını isteyecekti. "Olmaz" derse, çarın kendisi tahttan çekilmek zorunda kalacaktı.

Fakat vakit kalmamıştı: Geçici hükûmette bakanlık yapacak olan üç kişi, Guçkov, Nekrasov ve Tereşçenko (ki Dışişleri bakanı olacaktı) bir plan hazırladılar: Buna göre çarı, başkentle genel karargâh arasında yaptığı yolculuklardan birinde tutuklatacaklardı. Bu tasarıyı Mart ayında uygulamayı düşünüyorlardı. Fakat bu gizli fesat hareketi, devrimden daha yavaş ilerliyordu. Ve asıl önemlisi, imtiyazlı sınıfların muhalefetiyle proletaryanınki arasında esaslı bir ayrılık vardı. Yüksek çevrelerde bir saray devrimi yapılması düşünülüyordu şüphesiz. Bazılarının da bunu harıl harıl hazırladıkları muhakkaktı. Fakat çabalarının başarıyla sonuçlanabilmesi için bir devrimci ataklığı gerekti ki, onlar bundan tamamen yoksundular. Çünkü bu aristokrat çevrelerle yüksek burjuvazinin ve ordunun temsilcilerinin durumları nazikti: Gerçekten, çabuklaştırmayı düşündükleri politik kriz sosyal bir macerayla sonuçlanabilirdi. Sonra kokuşmuş, çürümüş bir çarlığın kendilerinde uyandırdığı hınç ya da küçümseme, devrim karşısında duydukları korkudan daha azdı. Özellikle Milyukov gibi bir adam bir "sihirbaz çırağı" rolü oynamaktan pek hoşlanmıyordu. 1905 Devrimi birçok liberalin muhalefetlerindeki ateşliliği çoktan soğutmuştu. Şimdi onlar, otokratik çarlığı bir "ehveni şer" sayacak hale gelmişlerdi. Onun soysuzlaşması, faaliyete geçilmesini gerektiriyordu muhakkak, ama kaygılı bir anı bırakmış olan yeni devrim olaylarının –belki daha büyük bir başarıyla– yeniden patlak verişini görme saplantısı, enerjileri gevşetmeye yetiyordu.

* * *

Çarlığın yerine geçmek için başlamış olan bu yarışta, işçi sınıfı epey büyük bir handikapla yola çıkmıştı. Savaş, sosyalist örgütleri başsız bırakmıştı. Proletarya da hemen tamamen kendi haline bırakılmış durumdaydı. Fakat bu, yine de, işçilerin hoşnutsuzluğunun büyümesine ve geçim şartları kötüleştikçe kendini açığa vurmasına engel olmadı. Resmî istatistiklere göre 1914'ün ilk yedi ayında 1.450.000 olan grevcilerin sayısı, aynı yılın son beş ayı içinde 35.000 kadara düşmüştü. 1915'de 550.000'in üstüne çıkmıştı ve bu sayı 1916 yılı boyunca iki kat olmuştu. Bu da yığınların hak arayıcı ve mücadeleci zihniyetini gösteriyordu. Bu yığınlar, savaş atmosferi ve –ne kadar cimrice verilmiş de olsa– bütün demokratik özgürlüklerin tamamen yokolması dolayısıyla her zamankinden daha tehlikeli bir hal almış olan grev silahına boyuna başvurmaktaydılar. 1916 yazından bağlayarak bu grevler bazen göz alıcı, hattâ acıklı bir nitelik edinmişlerdi: İvanovo-Voznesensk ve Kostroma sanayi şehirleriyle Moskova'da açlık ve sefalet yüzünden çileden çıkmış kalabalıklar gösteriler yapmışlar ve kan dökülmüştü.

Çünkü savaş yılları boyunca şehir halkının ve özellikle işçi sınıfının durumu daha da kötüleşmişti. Fiyatlar boyuna, hem de ücretlerden daha hızlı bir tempoyla yükselmekteydi. Nominal olarak ücretler 1913 ile 1917 arasında üç kat olmuşlardı, ama para değerinin düşüşü göz önüne alındığında, fiilî olarak yüzde elli oranından daha çok inmişlerdi.[8]

1916 yılı mayısında ev kadınları yiyecek satan dükkânları birkaç defa yağma etmişlerdi. Her seferinde de düzeni sağlamak için ordu işe karışmıştı. Fakat 1916 Ekiminde işler başka türlü oldu. Petrograd'ın bütün fabrikaları grev halindeydi. Resmî makamlar işçileri çalışmaya zorlamak için askere başvurdular. Garnizonun iki alayı da işe el attılar gerçekten, ama polise ateş edip emekçilerle kardeşlik havası kurdular. Dört Kazak alayı harekete geçince durum düzeldi. Ayaklanan yüz elli asker kurşuna dizildi. İşçiler de protestoda bulunmak üzere yine greve başladılar. Muhalefet salonlardan, koridorlardan sokağa inmişti. Bir yanda, halkın desteğinden yoksun oldukları için güçsüz şahsiyetler; öbür yanda çileden çıkmış, fakat doğrultusuz kitle vardı.

İşçi partileri de kendi bakımlarından savaşa ağır bir bedel ödemişlerdi gerçekten. Herhangi başka bir teşekkülden daha çok polisin kurbanı olmuşlardı ve bu özellikle Bolşevikler için böyleydi. Rusya'nın içinde partilerinin yönetimi, "Merkezî Komite'nin Rus bürosu"nun elinde bulunuyordu. Fakat 1915 sonuna kadar bu büronun varlığı daha çok lâfta kaldı. Savaş başlar başlamaz *Pravda*'nın çıkması yasak-

8. Sanayi sektörünün bütünü için aylık nominal ortalama ücret 1913'te 85,5 Ruble idi. 1917'de ise 255,6 Ruble. 1913'te reel ücret 85,5 altın Ruble; 1917'de ise 38 altın Ruble idi. Sadece ortalama ücrete bir atıf gelirleri biraz artmış olan ihtisaslaşmış işçilerin durumları ile katlanılmaz durumdaki kol emekçileri arasındaki kayda değer farkı gizler.

lanmış, Duma'nın Bolşevik grubu tutuklanıp sürgüne gönderilmişti. Üstelik polis 1914 kasımında Petrograd dolaylarında düzenlenen gizli bir toplantıda, bu grubu ele geçirmişti. Bu toplantıda partinin başka yöneticileri, bu arada Lev Kamenev de vardı. Bunlar da Sibirya'ya gönderilmişlerdi. Durum dolayısıyla yabancı ülkelerdeki şeflerle bağ kurmak daha da güç hale gelmiş olduğundan, Bolşevikler aşağı yukarı başsız kalmış durumdaydılar. Savaşın başında onları büsbütün zayıflatan bir şey de, kendi aralarındaki anlaşmazlıklar oldu. Gerçekten, Bolşevikler yurtseverce bir heyecandan büsbütün yoksun değildiler. İçlerinden bazıları, hele yabancı ülkelerde oturanlar arasındakiler, ulusal savunma politikasına katıldılar, bu yüzden de kendi teşkilâtlarıyla olan bağlarını kopardılar.

Bununla birlikte, gizli şebekeler yavaş yavaş yeniden kuruluyor ve politik merkezle –yani Lenin'le– haberleşme işi yoluna giriyordu. 1915 şubatında bir Bolşevik konferansı Lenin'in savaş üzerindeki tezlerini onayladı.[9] Üyelerinin başlıcaları (Sverdlov, Orjonikidze ve Stalin) Sibirya'ya sürülmüşlerdi, ama Merkezî Komite'nin Rus bürosu çalışmalarına yavaş yavaş yeniden başladı ve Şlyapnikov'un ve Molotov takma adını kullanan genç bir tıp öğrencisinin yönetimi altında, memleketin her yerine dağılmış olan ve on bin kadar militanı bir araya getiren komitelerin çalışmalarına çekidüzen vermeye çalıştı. Gerçekten çalışmaya ancak 1916'da başladı, ama 1916 yılının sonunda Petrograd Bolşeviklerinin komitesi yeniden işlemeye koyulmuştu. Çalışmaların bu hızlanışıyla halkın duygularındaki gelişme arasında bir paralellik vardı şüphesiz. Özellikle Bolşeviklerin gizli mücadelede edindikleri ustalık dolayısıyla bunlar daha etkili hale geliyorlar; yığınların gittikçe artan radikalizmine Bolşevikler kendi savaşkanlıklarıyla cevap veriyorlardı. Bütün bunlar da Bolşevik partisini çok güçlü bir örgüt haline sokmuyordu şüphesiz: bir istatistik belgesi, bütün Rusya'daki üye sayısının 1 Ocak 1917'de 23.000 kadar olduğunu bildirmektedir. Yığınlar üzerindeki etkisi kısıtlıydı, topu topu birkaç sanayi kesimiyle sınırlanmış durumdaydı ve bu durum bir devrim hareketi başlatmak için çok yetersizdi. Yine de şu vardı ki, savaşın yarattığı duraklamaya rağmen, parti bir gerçek olarak kalmaktaydı. Gerçek bir kudret olarak kendini göstermek için şartlardan yararlanmaya hazırdı. 1917 Şubatında da bu kudretin ne ölçüsü ne de her an harekete geçmeye hazır olup olmadığı hakkında herhangi bir kimsenin bir fikri vardı.

Menşeviklere gelince, onlar da bambaşka tür güçlükler karşısındaydılar. Duma'daki milletvekilleri, tıpkı Bolşevik milletvekilleri gibi hükûmete güvenoyu vermemişlerdi. Fakat bu muhalefetin büründüğü biçimler,

9. Bkz. "Savaş Sırasında Lenin" başlıklı kısım.

Bolşeviklerdekine göre, çok daha nüanslı ve oynak oldu. Lenin'in partisine verdiği enerjik ve disiplinli dürtü ile Menşeviklerin kendilerine özgü gevşekliği arasındaki fark burada belli oluyordu. Menşeviklerin savaş ve otokratik rejim üzerindeki tutumları çok değişik bir yelpaze halinde ortaya çıktı ki bu, –azınlığın tavrı olan– uzlaşmaz bir redden, zar zor gizlenen bir hoşgörüye kadar gitmekteydi. Bu politik düzensizliği, bir örnek özellikle aydınlatmaktadır. Çarlık, savaş sırasında bazı az sayıda reformlar yapmaya razı olmuştu. Bunlar arasında, 1915'te, savaş sanayii komiteleri kurma işi de vardı. Toplumsal iklimi ve üretimi iyileştirmek için kurulan bu komitelerin üyeleri memurlar, patronlar ve işçilerdi. Bolşevikler iktidarın yardımcıları ve sınıflar arasındaki işbirliğinin zararlı örnekleri saydıkları kurumların çalışmalarına katılmayı şiddetle reddettiler. Bu açık ve uzlaşmaz tavrın karşısında, Menşevikler yine her zamanki çekingenliklerini gösterdiler. İçlerinden kimisi, Bolşeviklerle anlaşma halinde, komitelerin boykot edilmesini öğütlüyorlardı. Başkaları komitelere sosyalist işçilerin katılmalarını, fakat sınıf çıkarlarını savunmak ve barışçı propaganda yapmak amacıyla böyle davranmalarını öne sürüyorlardı. Savaş öncesi "tasfiyeciler"inin mirasçısı olan bir üçüncü grup, hükûmetin yaptığı reformu coşkunlukla karşıladı ve bunu, sosyal-demokratların özellikle etkili bir faaliyet göstermeleri için fırsat saydı. Bu üç eğilim arasında hiçbir birlik yoktu. Ve hiçbir disiplin de onları uyuşturamadı.

Toplumsal iklim savaş sanayii komiteleriyle başlayan deneyin benzerlerini iyi karşıladıkça, yığınlar arasında Menşevikleri az çok dinleyenler oldu. Askerî zafer hülyası devam ettiği sürece, Menşeviklerin barış ve savaş konusundaki bocalar durumları bazı emekçi tabakalarca, doğrusu hiç de ateşli bir tarzda olmamakla birlikte, iyi karşılanıyordu. Fakat 1918 yazından başlayarak bozgunculuğun (*défaitisme*) kaydettiği gözle görülür ilerlemeler –ki bu bezginliğin ve sefaletin sonucuydu–; grevlerin artışının ortaya koyduğu, radikalleşmenin kaydettiği ilerlemelerle birlikte bir yandan Menşeviklerin ılımlılığı ve mızmızca davranışları; öbür yandan da yığınların net çözüm yollarına ve açık mücadeleye gittikçe artan eğilimleri, arada bir uçurum yaratıyor ve bunu gittikçe derinleştiriyordu. Savaşın ilk safhasında Menşeviklerin, tersine, düzelen durumları böylece zayıflamış oluyordu. Son olarak bir eksikleri de, hangi yöne gideceklerini her türlü müphemlikten ve zaaftan uzak olarak açıkça, kesinlikle tayin etmemiş olmalarıydı. Oysa Lenin, kendi partisinde bunu gerçekleştirmişti.

SAVAŞ SIRASINDA LENİN

Bu savaş yılları Lenin'in yaşantısında ne acayip bir dönemdi! Avrupa savaşırken, bu hareketli, faal adam harekât sahnesinden uzaklarda, İsviçre'de pinekliyordu. Emperyalist amaçlarla yapıldığına inandığı bu savaşa katılmayı aklından geçirmiyordu şüphesiz. Onun kendini uzak kalmış saydığı şey, savaşan ülkelerde yavaş yavaş örgütlenip gelişen devrimci kaynaşmaydı. Gelecek günlerin, komünist devlet başkanı kimi zamanlar kendini büsbütün yalnız hissediyor, bundan acı çekiyordu: "Yığınlara ulaşamazsak hiçbir şey yapamayız..." diye yazıyordu bir parti arkadaşına. "Ama hiç olmazsa birkaç propaganda bildirisi filan göndererek yardımda bulunabilsek, bu bile *bir şey demektir.*" Üzerinde tarih bulunmayan mektup 1917 şubatında, devrimin başlamasından birkaç gün önce gönderilmiş bulunmaktaydı!

Fakat kaderin bu dönüşüne tanık olmadan önce kurulmasına kendisinin yardım ettiği, işçi sınıfının savaş aleyhinde olması esasına dayanan bu stratejinin kof çıkacağından korkmamış mıydı acaba? Kendisinin olduğu gibi, daha birçok arkadaşının politik anlayışları, kapitalizme karşı savaşta birleşen proleterler arasındaki dayanışma üzerine kurulmuştu. Fakat Avrupa'yı kaplayan savaş alanlarında bu proleterlerin, öldürücü bir kardeş kavgasına girişerek birbirleriyle karşılaştıkları görülmüyor muydu? İşçi sınıfının özgürlüğü ve sosyalist devrim için savaşırlarken, Lenin'le ve onunla birlikte birçok sosyalist o zamana değin şöyle coşturucu bir inanç beslemişlerdi: Kendileri, "tarihsel anlam" taşıyan ve modern toplumun nesnel şartlarının kolaylaştırdığı bir işe girişmişlerdi. 1914'den beri ise aksine, ters bir faaliyet gösteriyorlardı: Bu faaliyeti yine kendi sınıf düşmanlarına karşı yapıyorlardı şüphesiz; ama vaktiyle kendi dostları, müttefikleri, arkadaşları olan, şimdiyse "savaş kampı"nda yer almış bulunan birçok insanlara karşı da yapıyorlardı. Olayların yeni gidişinden dehşete düşen birçok sosyalistin kapıldıkları umutsuzluğa Lenin de kapılmak eğilimini duymuştu herhalde. Kimisinin direnci kırılıyordu. Fransız sosyalisti Edouard Vaillant: "Bu savaş beni yiyip bitiriyor. Bu savaş beni öldürdü... Bütün benliğim çöküntü halinde" diyordu. Gerçekten de savaşın başlayışından bir yıl sonra ölmüştü. Umutsuzluğun dürtülerini Lenin kendinden uzaklaştırmasını bildi, ama yaşantısının en karanlık saatlerini İsviçre'de, savaş yılları boyunca geçirdi. Kimi anlarda "politik budalalıklara, bayağılıklara, oportünistliğe vb... karşı bir savaş kampanyasından sonra bir başkası"nın uyandırdığı ve "1893'den beri sürüp giden" bezginlik kendini belli ediyordu. Kadın arkadaşı Inessa Arrnand'a yolladığı bir mektupta; "İşte benim kaderim" diye yakınıyordu.

Yurduna döneceğini biliyor, bunun eli kulağında olduğundan kuşkulanmıyordu ama sürgün ona hiç bu dönüşe birkaç ay kala olduğu kadar ağır gelmemişti muhakkak. Mektuplarında sürgün "çıbanından", sürgün "felâketinden" söz ediyordu. Inessa Armand'a kayak yapmasını öğütlüyor; çok büyük sayıdaki politik yazışmalarında hiçbir zaman rastlanmayan bir gözlemde bulunarak: "Kışın dağ güzeldir! Çok hoştur, Rusya'nın kokusunu taşır" diye anlatıyordu.

Öte yandan, İsviçre'de olduğu için savaştan kurtulmuştu ama onun sefaletini tadıyordu. Bilimsel çalışmalarla ilgili bir iş koparmak için kitabevi sahiplerine başvuruyordu. Politik konferanslar veriyor, dostlarına: "Az da olsa, para getirir mi acaba bu konferanslar?" diye soruyordu. Oysa o, maddî ihtiyaçlarının hemen tümünü her zaman devrimci çabalara feda etmişti. 1916'nın ocak ayında Zürih'e gitmek için Bern'den ayrılacağı sırada, mektuplaştığı kimselerden birine kendisine bir oda aramasını söylüyor: "Ne kadar olabilirse o kadar ucuz olsun, bir işçi ailesinin yanında olsun daha iyi" diyor ve "halk kantinlerinde bir yemek kaça yenir acaba?" diye soruyordu. O yılın şubatında da: "Paradan yana çok sıkıntıdayım" diye yazıyordu. Ekim ayında ise şöyle yardım istediğini görüyoruz: "Ekmek parasını sağlayacak bir iş bulmalıyım. Yoksa gebermekten başka yapacağım bir şey yok! Hayat çok pahalı, benim de zar zor geçinecek kadar param var." Sonra onun yazı ve çeviri işleri istediğini görüyoruz: "Eğer böyle bir iş olmazsa inanın ki dayanamayacağım artık. Çok ciddî söylüyorum bakın, çok ciddî, çok ciddî."

Derken onu en alt basamağa inmiş görüyoruz. 1917'de genç İsviçre sosyalistlerine hitap ederken, bütün ömrü devrim uğrunda mücadeleden ibaret olan bu adam: "Biz yaşlılar, devrimin kesin mücadelelerini hiç görmeyeceğiz belki" diyordu. Yine aynı dönemde Inessa Armand'a yazdığı mektupta: "Çok yavaş ve çok acılı olarak" yaklaşan şu devrimden söz ediyordu.

İnsana aykırı gelen taraf şu ki, bazen benliğini şüphenin kaplar gibi olduğu bu sınavlar ve yalnızlık döneminde politik kişiliği hiç böylesine büyümemişti. Alt tarafı, 1914'e değin o da bir sürü Rus göçmeni arasında bir göçmenden başka bir şey olmamıştı. Hiziplerden birinin başındaydı ve Avrupa sosyalistlerinin gözünde bu, onların birleşmekteki aczlerini, aynı zamanda kalem çatışmasını faaliyetten üstün tutan taassup derecesindeki direnişlerini açığa vurmaktaydı. II. Uluslararası İşçi Birliği'nin (II. Enternasyonal'in) kongrelerinde Lenin pek az tanınmaktaydı. Rus sosyalistleri arasında yalnız Plehanov bu kongrelerde ün kazanmıştı çünkü. Uluslararası düzlemde sosyal-demokrat aygıtların gittikçe artan ılımlılığı karşısına çıkmış olan devrimci-Marxçı akımın önderi Rosa Luxemburg'du. Lenin bu akımın ikinci planda bir kişisiydi ancak.

Savaş ona yeni bir çap kazandırdı. O günden sonra devrimci akım artık onda kişileşmiş bulunuyordu. Bu akımı canlandıran oydu. Rosa Luxemburg ise savaşı ve emperyalizmi kabul etmediği için tutuklanmış, bir Alman cezaevinde pinekliyordu. Şu da var ki Lenin, daha savaş başlamadan dahi, yalnız bir Rus devrim militanı olmamıştı: Giriştiği politik mücadele kadar teorik araştırmaları da ona uluslararası alanda yer açmışlardı. Fakat 1914 ile 1917 arasında yaptığı işlerin uluslararası niteliği iyice ön plana çıkmıştı: Menşeviklere karşı giriştiği mücadele onu, yurtseverce bir bağlılığı devrimci faaliyete üstün tutan bütün Avrupa sosyalistleriyle savaşa itmişti. II. Uluslararası İşçi Birliği'nin iflâsı büyük bir boşluk yaratıyordu şüphesiz ve bunu doldurmaya çalışanlar ilkin, büyük bir politik hareketin mirasçıları olmaktan çok, taraftar bulamayan bir mezhebin sâlikleri gibi göründüler. Başlangıçta mütevazı olan devrimci enternasyonalizmde nöbeti devralanlar, çekincelerine rağmen, Lenin'in tezlerine katılan bir grup militan oldu. II. Uluslararası İşçi Birliği ölmüştü. III.'sü henüz tasarı halindeydi: Bir umut ya da bir tehdit. Ama daha şimdiden, Lenin'di ona can veren.

Savaş başladığında Lenin Avusturya'daki Galiçya'daydı. Düşman bir ülkenin vatandaşı olarak mahallî makamlarca tutuklanacağı sırada Reichstag'da, Alman sosyalist milletvekillerinin de yurtsever cepheye geçtiklerini ve II. Wilheim'ın istediği askerî ödeneklere muhalif kalacakları yerde oy verdiklerini öğrenmeye vakit bulabilmişti. Lenin ilkin bu habere inanmadı, bunu savaşçı propagandanın bir manevrası sandı. İşin aslını öğrenince kuşkusu, yerini derin bir öfkeye bıraktı: "Bugünden tezi yok, ben sosyal-demokrat değilim artık, komünistim" dedi. Savaş yılları boyunca ve daha sonra yapacak olduğu savaş, bu sözlerin içindeydi.

Konulduğu cezaevinden onu çıkarmak için Avusturya sosyalistleri Viyana hükûmetine şunları söylediler: "Evet, Lenin Rus'tur ama çara, onun dış düşmanlarından daha çok düşmandır. Yapıp edecekleri de savaşa girmiş olan Rusya'yı güçlendirmek şöyle dursun, ona ancak zararlı olabilir." 19 Ağustos 1914'de salıverilen Lenin, hemen İsviçre'ye gitti. Bern'e yerleşti ve 1916'nın Ocak ayında Zürih'e gidinceye dek de orada kaldı. İsviçre'nin başkentine gelişinin ertesi günü, İsviçre'de bulunan Bolşevik arkadaşlarını topladı. Onaylasınlar diye savaş hakkındaki tezlerini onlara bildirdi. Sonraki yıllarda Lenin'in bütün çabaları teorik araştırma, aralıksız münakaşa, sürekli kalem tartışması yoluyla bu görüşleri Avrupa sosyalist hareketi içinde yaymak amacını güttü. Böylece binlerce sayfalık yazı doldurdu. Bunlarda bazen suçlamaların yerini savunmalar alıyor ve hepsi de tek bir davaya hizmet amacını güdüyordu: Uluslararası ve emperyalist bir savaşı bir iç ve devrimci savaş haline sokmak.

Uluslararası komünist hareketi doğuracak olan akımla bir tutulacak olan bu davayı Lenin, ilk defa olarak, savaşın başlayışından hemen birkaç hafta sonra, "Eylül Tezleri"nde tanımlamıştı. Bunlarda bu savaşın "pazarlar için mücadele ve başka devletleri yağma isteğinden", "savaşa katılan ülkelerdeki devrimci hareketi ve demokrasiyi yoketmek azminden" ve nihayet "burjuvazinin yararına olarak bir ulusun ücretli kölelerini bir başkasınınkilere saldırtarak bütün ülkelerin proleterlerini bölüp yok etmek arzusundan" esinlenen "burjuva ve emperyalist bir hanedan savaşı" sayılması gerektiğini en başta belirtmekteydi.

Oysa böyle bir görüş, Avrupa'daki sosyalist partilerin büyük çoğunluğunca takınılan tavırlara aykırıydı. Alman sosyalistleri savaşın Almanya'ya zorla kabul ettirildiğini; Fransa'nın ve özellikle Büyük Britanya'nın kendisine uygulamak istedikleri kuşatmaya ve Doğu barbarlığının canlı örneği olan çarlık Rusyası'na karşı, Almanya'nın kendini savunmak zorunda olduğunu iddia ediyorlardı.

Fransız ve İngiliz sosyalistleri de kendi açılarından, her şeyden önce Almanya'nın temsil ettiği emperyalizme ve militarizme karşı demokrasinin giriştiği bir "hukuk savaşı"na katılmak isteğinde olduklarını söylüyorlardı.

Avusturya sosyalistleri, Alman arkadaşlarının izinde yürüyorlardı. Aralarında Plehanov'un da bulunduğu birçok Rus sosyalisti, Fransız ve İngiliz sosyalistlerinin görüşünü benimsemişlerdi. Çarlık Rusyası'nın "demokrasi" ve "hukuk" safında bulunmasını izah, onlar için güçtü şüphesiz. Fakat Batı devletlerinin zaferinin Rusya'yı, hattâ yöneticilerinin isteğine rağmen, özgürleştirip demokratlaştıracağına inanıyorlardı.

Her yanda da sosyalistler daha dün "savaş, kapitalizmin sonucudur" dediklerini unutarak şimdi, Avrupa'yı ikiye bölen uçurumun iki kıyısında; yurtlarını, toprak bütünlüklerini, kutsal haklarını, meşru varlıklarını koruyanların çatıştıkları kanısındaydılar. Fakat şu farkla ki, bir yandan Batı ülkelerinde meşru savunma ilkesi, Merkezî Devletler'in üzerinde hak iddia edemeyecekleri bir tekel gibi ileri sürülmekteydi. Öbür yandan da Almanya ile Avusturya-Macaristan'da tamamen paralel, fakat tamamen çelişik iddialar ileri sürülmekteydi. Yıllar yılı uluslararası sosyalist hareket, yığınları elektriklemiş olan: "Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!" sloganıyla da silahlanarak bir araya gelmişti. Rosa Luxemburg, yurtseverce savaşlardan yana olan sosyalist şeflerin, eski günlerdeki parolalarını çiğnememiş olduklarını ileri sürdü. Bu parolaları tamamlıyorlardı sadece ve anlamak gerekti ki tekrar gözden geçirilip düzeltilerek genişletilen yeni formül artık şu olacaktı: "Bütün ülkelerin proleterleri, barış zamanında birleşin, ama savaş ilan edilir edilmez birbirinizi boğazlayın."

Bu alayın altında derin bir hayal kırıklığı gizliydi. 1889'da doğmuş olan II. Enternasyonal, savaş başlamadan önceki yıllar boyunca propagandasını barış teması üzerinde yoğunlaştırmıştı. Hattâ öyle görünüyordu ki, savaş tehlikesiyle mücadele, uluslararası sosyalist hareketin varlık nedeni haline gelmişti. Fransa'da Jaurès, Almanya'da Babel ile Kautsky, Belçika'da Vandervelde, Avusturya'da Adler gibi en ünlü temsilcileri işçi sınıfının, bir savaşı önlemek için elinden geleni yapacağını tekrar tekrar söylemişlerdi. "Bu savaşı ancak kapitalizm körükleyebilir ve ondan yararlanabilir" demişlerdi. En yetkili sosyalist teorisyen Karl Kautsky, yurtseverce düşüncelerin haklı gösterdiği ulusal savaşların niçin artık modası geçmiş olduğunu izah etmişti. Jaurès de şöyle haykırmıştı hemen: "Hükûmetler ayaklarını denk alsınlar. Bir savaş tehlikesini önleyemezlerse uluslar kendileri için yapacakları devrimin, başkaları hesabına yapacakları bir savaştan daha az fedakârlığa malolacağını çabucak anlayacaklardır." Edouard Vaillant da: "Eğer kapitalizm felâketi kendi üzerine çekerek savaşı başlatırsa, proletaryanın bundan çıkaracağı sonuçların bütün sorumluluğuna da kendisi katlanmalıdır. Bu sonuçların bir adı vardır: Toplumsal devrim" demişti.

Enternasyonal, bu lâf ebeliklerinden daha ileri gitmek ve işçilerle sosyalist örgütlerin görevlerinin neler olduğunu göstermek istemişti. 1907'de, Stuttgart'taki kongresi sırasında oybirliğiyle bir karar verildi. Buna göre: "Savaş, emekçilerin çabalarına rağmen yine de patlak verirse onlara düşen ödev, bunu hemen durdurmak için araya girmek ve savaşın yarattığı ekonomik ve politik bunalımdan bütün güçleriyle yararlanarak halk yığınlarının derin tabakalarını harekete geçirip kapitalist egemenliğin devrilmesini hızlandırmak" idi. II. Enternasyonal'in üye partiler üzerindeki gerçek otoritesi ölçüsünde zorlayıcı görünen böyle bir karar, uluslararası sosyalist örgütün savaş başlayıncaya değin yaptığı bütün toplantılarda tasdik edildi.

1914 ağustosunda ne "savaşın yarattığı ekonomik ve politik bunalımdan yararlanmak", ne de "kapitalist egemenliğin devrilmesini hızlandırmak" için herhangi bir şey yapmaya kalkışmak söz konusu oldu. Gerçi sosyalist önderler "halk yığınlarının en derin tabakalarını harekete geçirmeye" yanaştılar ama bunu, onlara şunu anlatmak için yaptılar: Yurt savunması en büyük fedakârlıklara değer, bütün sınıf çatışmalarını ve bütün toplumsal bölünmeleri unutarak yalnız yurdun kurtuluşunu düşünme zamanı gelmişti. II. Enternasyonal'in iflâs ettiği besbelliydi: Gücünü göstermek için seçtiği alanda tam bir acz içinde olduğunu itiraf ediyordu. Ayrıca, yöneticileri tarafından da, kutsal sayılan ilkelere ihanette bulunulmuş muydu? Bunlar kendilerini haklı çıkarmak için Enternasyonal tarafından ilan edilen ve Jaurès'in de ün kazanmış bir formülde ifade ettiği başka amaçları ileri sürebilirlerdi:

"Enternasyonalizmin azı, insanı yurdundan uzaklaştırır, çoğu da ona yaklaştırır." Ve gerçekten de II. Enternasyonal, ulusal değerleri hiçbir zaman reddetmiş değildi, fertler bakımından olduğu kadar uluslar bakımından da, meşru savunma ilkesini kabul etmişti.

Aslında ise bütün bu sorunda çok müphemlik vardı: Çünkü eğer savaşı çıkaran, buna sebep olan kapitalizm idiyse –ki bu genel formüle itirazda bulunmak hiçbir sosyalistin aklından geçmiyordu– bir *ulusun* öbürüne karşı ileri süreceği meşru savunma ilkesi de ne oluyordu? Birbiri ardı sıra savaşın sorumluluğunun, Fransız sosyalistlerinin dedikleri gibi, (genel olarak) kapitalizme ve Alman emperyalizmine ait olduğunu; ya da Alman sosyalistlerinin iddia ettikleri gibi, bunun Rus veya İngiliz emperyalizmine ait olduğunu ileri sürmek mantıksızdı, hattâ saçmaydı. Aslında işçi hareketi yurtseverce ve enternasyonalist değerler ile ülküleri yıllar yılı taşıyıp durmuştu. Bunlar 1914'den önceki tarih dönemi süresince boyuna ileri sürülmüştü ama yine de ulusal değerleri ortadan kaldırmamıştı. Birileriyle öbürleri arasında bir sentez hiçbir zaman olmamıştı. Savaşın başlamasının yarattığı sarsıntı o zaman, birçok sosyalist yöneticide, o güne dek dillerinden düşürmedikleri bu uluslararası dayanışma duygularını yok etti ya da uyuşturdu. Bunların çoğunda yurtseverlik ölçüsüzce, şovenlik şeklinde soysuzlaştı. Sonra da, o zamana dek savaşa besledikleri nefreti ya da evrensel kardeşliğe besledikleri sevgiyi haykıranlar ile milliyetçiliklerini ve savaşçılıklarını var güçleriyle açığa vurdukları dünkü hasımlarını birbirinden ayırdetmek mümkün olamadı artık. Bütün burjuvazi bu "ulusal barışma" mucizesine alkış tuttu. Lenin ise "ihanete uğradık!" diye bağırdı.

Gerçekten, Lenin "Eylül Tezleri"nde yalnız savaşın emperyalist niteliğini açıklamakla yetinmedi. Yurtlarının savunucuları kılığına giren bütün sosyalistlere de saldırdı. Bunların tutumları "sosyalizme açıktan açığa ihanet"den başka şey değildi." Uluslararası işçi sınıfının temsilcileri olmak niteliğini tamamen yitirmiş olduklarından, bu şartlar altında kendileriyle günün birinde işbirliği yapmak söz konusu olamazdı artık. Savaştan hemen önceki yıllarda Menşeviklere karşı yönelttiği uzlaşmaz tavrı Lenin, işte bu noktada yeniden takınmıştı: Savaş yüzünden durmuş olan uluslararası sosyalist hareket, bir III. Enternasyonal'in kurulmasıyla pekiştirilmeliydi: En kesin anda enternasyonalizmi ve sınıf kavgasını yüzüstü bırakmış olanların hiçbiri buna giremeyecekti. Gerçi Lenin yeni bir örgüt kurmanın yerinde olup olmadığını bilmek ve böyle bir kurma işine az çok elverişli nesnel şartları hesaba katmak gerekli olduğunu da kabul ediyordu şüphesiz. Fakat bu prensip üzerinde de hiçbir uzlaşmaya yanaşmayacaktı artık. Sosyalist hareketin "merkezciler" diye nitelendirilen önemli bir akımıyla onu karşıt hale sokan, işte bu oldu. "Merkezcilik" akımı "sosyal yurtseverlik"in ve "sosyal şovenlik"in

yanılgılarını mahkûm etmekle birlikte onların temsilcileriyle bağları kesin olarak koparmaya yanaşmıyor; zamanlar düzelince bunların eski inançlarına tekrar döneceklerini umuyordu. Böylece Lenin "merkez"le sağ arasında gerekli farkı gözetmekle birlikte, sonunda her ikisine de aynı şiddetle saldırdı. "Merkezciler"e mantıktan yoksun oldukları, gevşek davrandıkları ve adı var kendi yok bir birliğin iler tutar yeri olmayan bir barışçılığın hülyalarını yaydıkları için sitem etti.

Emperyalist bir savaşa düşman olan Lenin'in hiç mi hiç barışçı tarafı yoktu: "Askerlik hizmetinden kaçmak, savaşa karşı grev yapmak vb... sadece aptallıktır, silahlı burjuvaziye karşı yapılan silahsız bir savaşın zavallı ve korkak bir hülyasından ibarettir" diye yazıyordu. "İşçi sınıfının özgürlüğüne kavuşması için yeryüzünde kılıçla ve ateşle yokedilmesi gereken bunca şey varken, savaştan korkarak ağlayıp sızlayan yufka yüreklilere" karşı dikkatli davranmak gerektiğini söylüyordu. Lenin'e göre, barışçılığın, kendi fikrince çok önemli olan, şu gerçeği gizlemek gibi bir kusuru vardı: "Her ülkede kendi öz hükûmetine karşı bir dizi devrim ve bir devrimci savaş yapılmadıkça az çok demokratik bir barış imkânsızdır." Kendi yanını tutanlardan işçi sınıfı içinde yaymalarını istediği: *"Uluslararası* savaşın yerine *iç* savaşı geçirmeli" parolasının anlamı işte buydu. Bundaki aşırılığı haklı göstermek için Enternasyonal'in benimsediği Stuttgart kongresi kararını öne süremez miydi? Bununla birlikte, bu formül, aşırılığı yüzünden, devrimci-Marxçılar arasında dahi birçok çekimserliklere yol açtı. Aynı zamanda bu formülün gerçeği görmezlikten geldiği ve proletaryaya başarılması imkânsız görevler yüklediği düşüncesi de vardı. Uluslar birbirlerini paralıyorlardı; proletarya, siperlerdeki işçilerin hasım saftaki başka işçileri öldürmek için kullanacakları ölüm âletlerini fabrikalarda yapmakla meşguldü. Savaş şarkılarıyla, millî marşlarla her yer çın çın ötüyordu. İç savaştan, devrimden söz etmenin tam sırasıydı!

Lenin'in bozgunculuk tezini ileri sürmesi herkesin daha çok gücüne gidiyordu. "Gerici bir savaşta, devrimci sınıf kendi hükûmetinin bozguna uğramasını dilemekten başka bir şey yapamaz" diyordu. Şunu da söylüyordu sonra: "Hükûmetler arasındaki savaşın bir iç savaş haline girmesi, hükûmetlerin uğradıkları askerî başarısızlıklar (bozgunlar) sayesinde kolaylaşır." "Savaş sırasında kendi hükûmetine karşı girişilen devrimci hareketler muhakkak ve itiraz götürmezcesine, yalnız o hükûmetin bozguna uğramasına değil, bu bozguna faal bir yardımda bulunulduğu anlamına da gelir." Lenin, çok genel olan bu görüşün Rusya'ya özellikle uymakta olduğunu ve çarlık rejiminin uğrayacağı askerî bir bozgunun bir "ehven-i şer" sayılması gerektiğini birkaç defa söylemişti.

Bunu yaparken birçok alınganlıklarla karşılaştı, kimilerinin alaylarına, kimilerinin de öfke ve hınç duymasına yol açtı. Bununla birlikte

Rusya'da "devrimci bozgunculuk" işini sosyalist hareket uzun süre kendi üzerine almıştı. 1853'de, Kırım savaşı sırasında birçok ilerici Rus kendi öz yurtlarının yenileceğini ummuşlardı: Bu bozgunun zorbalık rejimini zayıflatacağına inanıyorlardı çünkü. Elli yıl sonra, Rus-Japon savaşı sırasında Plehanov, II. Enternasyonal'in Amsterdam'daki kongresinde "Japonya devin bir ayağını kırarak zulüm altındaki ulusların öcünü alıyor" diyerek kendi yurdunun bozguna uğramasını açıktan açığa diledi. Zaten aynı savaş sırasında Japon hükûmeti çarlıkla savaş halindeki birçok devrimciye yardım teklifinde bulundu. Bolşevikler, Menşevikler ve K.D.'ler Japonya'nın vermek istediği silahlarla parayı almadılar ama Gürcü ve –aralarında Pilsudski'nin de bulunduğu– Polonya sosyalistleri uzun boylu nazlanmadan Japon yardımını kabullendiler. Polonya'nın gelecekteki devlet başkanı bu desteği istemek için Tokyo'ya gitti hattâ. Muhakkak olan şu ki, bozgunculuk Rusya'da epey yerleşip kökleşmişti.

Bununla birlikte onun somut anlamının ne olduğu sorulabilirdi. Baltalama hareketleri ya da ayaklanmalar düzenlemek gibi maceracı yahut romantik faaliyetlere girişilmesini Lenin hiçbir zaman öne sürmedi.[10] Savaş sırasında devrim mücadelesi yapanların başarmaları gereken ödevleri nasıl tanımlıyordu öyleyse? "Eylül Tezleri"nde "orduda olduğu kadar harekât sahasında da sosyalist devrim lehinde geniş propaganda"dan ve "silahları kendi kardeşleri üzerine değil... hükûmetler üzerine çevirmek gerektiğinden..." söz ediyordu. "Genellikle proletaryanın her türlü devrimci kitle hareketini desteklemek" ve "savaşan ülkelerin kadınlarını ajitasyonlarını arttırmaya çağırmak" gerekiyordu. Fakat devrimin vadesini yakınlaştırmak için Lenin'e en etkili görünen teknik, siperlerde kendiliğinden beliren bir olayı kolaylaştırıp genişletmekten ibaretti ki bu, düşman orduların askerleri arasında zaman zaman görülen kardeşlik gösterileriydi. "Düşman" askerlerin birkaç dakika ya da birkaç saat süreyle ulusal düşmanlıklarının yerine sınıf dayanışmasını geçirmek eğilimini gösterdiklerini bildiren bir haberin her gelişinde Lenin, bunu coşkuyla karşılıyordu.

Ona gelince, görevi aydınlatmak, yalanları ortaya çıkarmak, kınamak, kötü önderleri aforoz edip samimi devrimcileri bir araya toplamaktan ibaretti. Bu, yeni bir Enternasyonal'in kurulmasından başka bir anlama gelmemekteydi. Gerçekten, savaşın başlaması savaşa katılan ulusların sosyalistlerini birleştiren bağları koparmıştı. Bu kopma yalnız o hükûmetlerin düşman uyruklar arasındaki temasları önlemek için

10. Buharin'e göre Lenin, günün birinde, askerlere düşen görevin "silahlarını kendi subaylarına çevirmek" olduğunu iddia etmişti gûya. Bununla birlikte, yazılarının hiçbirinde böylesine dolaysız bir formül bulunmamaktadır. Tam tersine, Rusya'daki Bolşevikleri yöneten Şlyapnikov'a yazdığı bir mektupta, tutumunu şöyle açıklıyordu: "Yapılması gereken, savaşı baltalama hareketleri ya da tek tek müdahaleler değil, bir kitle propagandasıdır... Subaylara ateş etmek vb. gibi bireysel davranışlara başvurmak doğru olmaz."

koydukları engellerden değil, birçok sosyalistin dünkü arkadaşları, bugünkü düşmanlarıyla buluşmaya kendilerinin yanaşmamalarından ileri geliyordu. Bitmek bilmeyen bir savaşın yarattığı bezginlik ve tiksintiden yararlanan ve sayıları gittikçe artan kimselerin barış imkânlarını araştırmak için çaba harcanmasını istedikleri sırada birçok sosyalist önder, barışa ancak askerî zafer yoluyla ulaşılabileceği düşüncesindeydiler. Her türlü pazarlık bunlara zamansız, diplomatlar ya da sosyalistler arasında önceden yapılacak her temas da zararlı görünüyordu. "Sonuna kadarcılar" grubuydu bunlar.

Tarafsız ülkeler sosyalistlerinin böyle bir tavır takınamayacakları apaçıktı. Daha savaşın ilk aylarında özellikle onlar kopan bağları yeniden bağlamaya ve Avrupa sosyalistleri arasında aracılık yapmağa çalıştılar. En şoven olan Alman sosyalistleri bile bu tür girişimleri kolaylaştırmaya her zaman için hazır göründüler –böylelikle barış, muhakkak Alman fetihlerinin hiç değilse bir kısmını kesinleştirecekti– ama Fransız, Belçikalı ve İngiliz sosyalistler uzun süre buna var güçleriyle karşı koydular. Onların böyle bir işe yanaşmayışları öyle kesin oldu ki, bu kadar uzlaşmaz bir tavır karşısında içerleyen kimi İtalyan sosyalistleri, buna aldırmamaya karar verdiler. 1915 eylülünde toplanan ünlü Zimmerwald Konferansı'nın kökeni de bu oldu. Bern'deki Oberland bölgesinin küçük bir köyünde, İsviçre ve İtalya sosyalist partilerinin resmî temsilcileriyle Bolşevik ve Menşevik gruplar, çeşitli gruplarla eğilimlerin yanı sıra bir araya geldiler. Bu gruplarla eğilimler, Avrupa sosyalist hareketinin sol kanadını, yani savaş süresince sosyalizmin kabulü imkânsız bir kış uykusuna yatışını görmeye katlanamayanların bulunduğu kanadı meydana getirmekteydiler. Lenin de oradaydı ve toplantı sırasında gün ışığına çıkan aşırı akımın başına geçti. Savaş karşısında çoğu sosyalist yöneticinin benimsediği tutum bu bildiride ilk defa alenî, resmî ve sistemli olarak kınanmaktaydı. Gerçekten, bu metin savaştan yalnız kapitalizmi sorumlu tutmakla kalmıyor, şunları da ekliyordu: "Kimi ülkelerin sosyalist partileri ile işçi örgütleri Enternasyonal'in verdiği kararlarla kendilerine yüklediği görevleri tanımazlıktan gelmişlerdir. Bunların temsilcileri emekçileri, sınıf mücadelesini bırakmaya sürüklemişlerdir. Yönetici sınıflara savaş ödeneklerini vermişlerdir; hükûmetlerin hizmetine girmişlerdir; Kutsal Birlik'in rehineleri olarak hükûmetlere sosyalist bakanlar vermişlerdir." Ve bildiri bu nedenlerle o sosyalistlerin "yönetici sınıflarla birlikte bu savaşın ve onun amaçlarıyla usullerinin bugünkü ve yarınki sorumluluklarını paylaşmakta olduklarını" eklemekteydi.

Konferansın sürdüğü birkaç gün boyunca Lenin, buna katılanların eğilimlerini ve kendilerine teklif edilen kararları "bozmak" amacını güden çabaları çoğalttı. Sonunda (Troçki'nin yazdığı) bildirinin metnini kabullendi, ama kendi eğilimini belirtmek için azınlıkta kalan bir önerge

yayınladı. Bunda "sosyal-yurtseverlere karşı olduğu kadar, tehlikelilikte ondan aşağı kalmayan merkeze karşı da amansız bir savaşa girişilmesini" öğütlüyor; "yeni Enternasyonal'in yollarını şimdiden hazırlamak" gerekliliğini belirtiyor; son olarak da: "Parolamız partilerle sınıflar arasında mütareke değil, iç savaştır" diye haykırıyordu.

1916 nisanında aynı kimseler değilse bile aynı eğilimler Kienthal'de yeniden buluştuklarında Lenin'in fikirleri az çok ilerleme kaydetmişti. Çünkü kendisinden daha ılımlı enternasyonalciler bu sefer, savsaklamaları ve korkaklığı yüzünden Lenin'in boyuna kınadığı "merkez"e yönelttikleri eleştirileri arttırmayı kabul ettiler. Böylelikle, gerçi kimi önemli anlaşmazlıklar olduğu gibi kalmaktaydı, ama yeni bir gücün; komünist hareketin kurulduğunu haber veren birleşmeler oluyordu. Rus Devrimi de prestijini ve dinamizmini bu yeni güce aşılayacaktı. Muhakkak olan şu ki, "zimmerwaldcılık" birçok devrim militanına, tarihin yeni bir dönüm noktasının yaklaştığını haber verdi. Bunun hem en eleştirel, hem en gözü pek sözcüsü Lenin'di. Bu yüzden sürgündeki son yılları onun kişiliğini daha da güçlendirdi. 3 Nisan 1917 akşamı yurduna yeniden kavuştuğu zaman, Petrograd'daki Finlandiya garında binlerce Rus işçisiyle askeri onu alkışlarla karşılıyorlardı. Savaşın sınavlarıyla pekişen, yeni inançlarla silahlanan bu adam, artık ilk adımlarını atmış olan bir devrimin kaderine herkesten daha çok biçim verecekti.

IV
Şubat Devrimi

Can çekişmekte olan çarlığın son bir sarsıntıyla nihayet yıkılması için gerekli bütün şartlar, 1917 şubatında bir araya gelmiş görünüyordu. Halkın sefaleti göze batar bir hal almıştı; kışın sertliği ise onu büsbütün dayanılmaz hale sokuyordu. Petrograd'la Moskova'da ısı, sıfırın altında 40 dereceye düşmüştü, yokluğu duyulan yalnız ekmek değildi. Kömür de yoktu. Çarlık rejiminin son ayları boyunca yiyecek fiyatları birden % 40-60 oranında yükselivermişti. Bütün bu acılar, hele başkentte göze çarpan, savaş sayesinde edinilmiş servetlerin manzarasını daha da utanç verici hale sokuyordu. Bu canalıcı haftaları Rusya'da geçirmiş olan bir Fransız kadını, halk yığınlarının mutsuzluğuyla zenginlerin lüksü arasındaki bu çelişkiye şaşakalmıştı: "Sokaklarda hiçbir zaman bu kadar çok otomobilin dolaştığı, kadınların gerdanlarında bu kadar bol elmasın ışıldadığı görülmüş değildi. Tiyatrolar izleyicilerle dolup taşıyordu. Şık lokantalarda sonu gelmez bir sefahat âlemi vardı. Bir şişe şampanya yüz Ruble (1914 rayiciyle 200 Frank) idi ve herkes sel gibi şampanya akıtarak eğleniyordu."

Sosyal kriz çok keskinleşmişti ama politik krizin de ondan kalır yeri yoktu. Durumun vahametini ve iktidarın çökmek üzere olduğunu anlamak için imtiyazlı politik çevrelerden olmak gerekli değildi. Halk da bunun farkındaydı, ayrıca yüksek çevrelerde herkesin telâşta olduğunu ve duruma bir çare aradığını bilmekteydi. Yığınlar burjuvazinin düşünüş tarzını örnek kabul ederler, durumun barometresi sayarlardı. Onun başkaldıran zihniyetine yığınların enerjisi ve savaş azmi eklenmekteydi ki bunun tekeli de onlardaydı zaten. Şubattaki devrim günleri işte böyle başladı. Ve bu sefer ortada ne muhalefet kodamanları vardı, ne bakanlar, ne de saray dalkavukları; çarın çehresi tamamen silinmiş, çariçeninki ise büsbütün yokolmuştu. Askerî şefler diye bir şey kalmamıştı, parti şeflerine de aldıran yoktu, devrim yöneticileri bile ta arka plana atılmışlardı. Tarihte böyle olağanüstü anlar vardır: Bireylerin meydana getirdiği güçsüz ve isimsiz kitle gürültülü bir yaşamla, sert bir kaynaşmayla canlanıverir. Birer nesneyken, bireyler birden özne,

hattâ yurttaş –ya da sadece insan– oluverirler; harekete geçerler ve topluma, normal bir evrimle aşılması yıllar sürecek yolu birkaç gün içinde aldırıverirler. İşte devrim budur. Yığınların dalgası her yanı kaplarken, daha dün politika sahnesinin ön planında yer alan kişiler süpürülüp gider, uzaklaştırılırlar. Olayı yaratan aktör, isimsiz halktır. Tarih birkaç ismi alıkoyar ama hemencecik anonimliğe, bilinmezliğe iade eder. Şubat 1917'de ortaya çavuş Kirpişnikov'la daha birkaç kişi çıktı. Silik çehrelerdir bunlar, bir an görünür hemencecik unutuluverirler. İşte eski rejimi ve onun kudretiyle parlaklığından artakalanı yere seren, uçsuz bucaksız halk kalabalığının fiilî temsilcileri bunlardı.

1917 devrimi için kendiliğinden olduğu söylenmiştir. Gerçekten de o ne bir partice, ne de bir siyasal yönetici tarafından düzenlendi. Bir toplumsal sarsıntının örneği oldu ki bunun sorumluluğu hiçbir gruba, hiçbir kimseye yüklenemez. Liberaller devrim istemiyorlardı. Devrimci önderler ise Petrograd'da değillerdi: Ya Sibirya'daydılar ya da siyasal göçmenler olarak dünyanın dört bucağına dağılmıştılar. Hepsi için bu bir sürpriz oldu. Elebaşısı olmayan grevi, oyuncak-kalabalıkları perde ardından idare eden yöneticileri olmayan devrimi akılları almayanlar için, 1917 Şubat Devrimi bir bilmecedir. Devrimin ilkin iktidara getirdiği kimselerin kendileri dahi olay karşısında korkuya düştüler: Liberaller, tek kurbanının belki çardan ibaret kalmayacağı, dipten gelen bir halk dalgasını düşünerek telâşlandılar. Ilımlı sosyalistler bile kendi iktidarlarını düşünerek tir tir titrediler. Örneğin, Geçici Hükûmet'te bakan olacak olan Skobelev de bunlardan biriydi. Bunalımın ilk günlerinde bir gazeteci ona bir tramvayın sahanlığında rastlamıştı. Skobelev, ona: "Kargaşalıklar yağmaya, çapulculuğa dönmeye başladı, bunları bastırmak çok gerekli" dedi. Gözlemciler ve bunlar arasında devrimden yana olan bazıları, tehlikeli şekilde zincirden boşanmış "ilkel kuvvetler"den söz ettiler. Bu boşanış kendiliğinden olmuştu ama büsbütün de bir rastlantıdan doğmuş değildi. Verdiği son raporlardan birinde, çarlığın gizli ajanlarından biri, proletarya üzerinde "propaganda"nın işlediğini söylemişti. İtiraz götürmez bir şeydi bu: Yerleşik rejime karşı yıllar yılı savaşan, işçilerin bilincini uyandırmaya çalışan binlerce mücadelecinin eseriydi bu "propaganda". Kitle arasında yayılan gizli ya da açık gazetelerin eseriydi bu "propaganda". Emekçilere zorla kabul ettirilerek sonunda onları çileden çıkaran ekonomik şartların, savaşın ve askerî bozgunların da eseriydi. Nihayet ve özellikle adaletsizliğini, kudretsizliğini göstermekten yana çok ateşli, çok gayretli davranan çarlığın kendi eseriydi. Şu halde Şubat Devrimi içten gelme, kendiliğinden olmaydı, ama boşluğun içinde doğmadı. Uzun bir deneyin ve çok zaman zaptedilmiş bir öfkenin meyvası, sayısız çabaların, uğursuz yanlışların, birikmiş suçların sonucu, birden gün ışığında patlak veren, uzun bir evrimin ürünü oldu.

ŞUBAT DEVRİMİ GÜNLERİ

Ocak ayı boyunca ve Şubatın ilk haftalarında[1] grevlerin sayısı boyuna yükselmekte olduğundan, başkentte toplumsal gerginlik artmıştı. Fakat yine de son boşanmaya yol açan şey, işçi sınıfının bir girişimi değil de, patronların bir hareketi oldu. Büyük Putilov fabrikalarında çıkan bir iş anlaşmazlığı, emekçilerle fabrika yönetimini çatışma haline getirmişti. Bunun üzerine fabrika yönetimi Petrograd'taki en politize ve en militan on binlerce işçiyi sokağa atarak lokavt ilan etti. Bu iş 22 Şubat (7 Mart) günü olmuştu. Tam o sırada da ev kadınlarının fırınlarla bakkal dükkânlarına hücum ederek yarattıkları çok gergin hava bütün başkenti kaplamış bulunuyordu. Özellikle güç durumda olan asker karıları da dokuma endüstrisinde çalışan binlerce kadın işçiyle birlikte ayaklanmalara katılmışlardı. Dokuma işçiliği yapan bu kadınların gündelikleri ortalamanın çok altındaydı.

23 Şubat (8 Mart) günü sosyalist örgütler "Kadınlar Günü"nü kutluyorlardı. En angaje kadın işçiler bakımından bu olay da genel duruma kendi özel anlamını katmaktaydı. Bu yüzden o gün sokak gösterileri özellikle Vıborg'da ve Petrograd'ın öbür işçi mahallelerinde daha sert bir hal aldı. "Ekmek isteriz!", "Çocuklarımız açlıktan ölüyor!" "Yiyecek tek lokmamız yok!" diye bağrışan kafileler sokaklarda dolaştılar. Fakat bir yandan da bu öfkeli hareketlere birkaç kışkırtıcı, başkaldırıcı slogan karışmaya başlamıştı. Birkaç gösterici, "Kahrolsun zorba rejim!" diye bağırınca, kalabalık da bunlara katıldı. Polisle birkaç çatışma oldu ama pek önemli değildi. Toplam sayısı 400.000 kadar olan işçi nüfusu üzerinden 90.000 kadarı grev yapmıştı ama durum yine de resmî makamları kaygılandırmıyordu. İşte o gün II. Nikolay, epey uzun süre ailesinin yanında kaldıktan sonra Mogilyov'daki genel karargâha dönmek için yola çıkmıştı. Kerenskiy Duma'da hükûmete şiddetle çatmıştı ama mecliste hüküm süren bu kargaşalık havası bile hükümdarın vurdumduymazlığını sarsamamıştı.

Fakat ertesi gün grevcilerin sayısı 197.000'e yükselmiş, sayıları büyüyünce cüretleri de artmıştı. İşçi mahallelerini şehrin merkezindeki başkentten ayıran Neva nehri üzerindeki köprüleri polis ve jandarma kuvvetleri koruyordu. Fakat nehir donmuş olduğundan, işçiler polis ve ordu barajlarının ardından dolaşıp Petrograd'ta evlerle resmî dairelerin bulunduğu mahallelere girmeye başladılar. Orada da yine sloganlarını bağıra bağıra söylediler, ama yine ve daima "Ekmek isteriz!" demekle beraber, gittikçe daha sık, "Kahrolsun otokrasi!", "Kahrolsun savaş!"

---

1. Sırası gelmişken takvimle ilgili bir noktaya işaret edelim: 1917 şubatından 1918 şubatına kadar olan dönem boyunca sözü geçen tarihler, Rus takviminin tarihleridir. Parantez içindekiler de Batı takviminde bunların karşılığını gösterir. Rusya'da kullanılmakta olan takvim, Batı dünyasının kullandığı takvime göre 13 gün gerideydi. 1 Şubat 1918'den (yani Batı takvimine göre 14 Şubattan) başlayarak Rusya da Batı takvimini kabul etti.

diye de bağırıyorlardı. Beri yandan polislerin üstüne de taş, buz parçası ve ellerine geçen başka şeyleri yağdırdılar. Daha o anda kalabalığın askerleri esirgediği, saldırılarını polislere yönelttiği açıkça görülmekteydi. Sayıları 3.500 kadar olan polislere binlerce jandarma eklenmişti. Bunlar, hükûmetin olay yerine getirdiği tenkil aygıtının vurucu unsuruydu. Bu kuvvetler daha önceki aylar boyunca hazırlanmış ve vahim kargaşalıklar çıkarsa ilkin polisin harekete geçmesi öngörülmüştü. İhtiyaç olursa şehirde hazır duran iki Kazak atlı alayı da sonradan işe karışacaklardı. Askerlere ise ancak son anda başvurulacaktı.

Ordu olarak Petrograd'ta bir sürü yedek asker, özellikle de cepheye giden Muhafız alaylarına bağlı 14 yedek asker taburu vardı. Fakat başkentte özellikle on binlerce yeni askere alınmış gençle aile babası askerler vardı. Cepheden uzak tutulmakta olan bunlar, işsiz güçsüz sürtüp duruyorlar; günün birinde cepheye gönderilmekten de ödleri patlıyordu. Subaylar da onlardan daha şevkli değildi. Bu yüzden de resmî makamlar, bir güçlük çıktığı takdirde son kertede ve özellikle astsubay öğrencilere güvenebileceklerini sanmaktaydılar. Buna göre, başkentte 160.000 kadar asker vardı. Bu üniformalı kalabalığın varlığını tecrübeli gözlemciler sık sık kınamışlar, hükûmetçe öngörülen tenkil sisteminde hemen ıslahat yapılmasını istemişlerdi.

Bu kuşku dayanaksız değildi. Nitekim Şubat Devrimi günlerinde bunu çabucak görmek de mümkün oldu. Daha ilk büyük gösteriler başlar başlamaz, işçilerle askerler nisbeten dostça ilişkiler kurdular. İki taraf arasında konuşmalar başlıyor; göstericiler kendilerini gösteri yapmaya iten nedenleri askerlere anlatıyorlar; ellerinden hiçbir şey gelmeyen subaylar da olup bitenlere göz yummakla yetiniyorlardı. Kazaklar bile göstericileri dağıtmak için pek öyle uzun boylu çaba göstermiyorlardı. Mutlu ve şaşkın halkın zaman zaman bunları alkışladığı oluyordu. Bunlar olup biterken, Mariya sarayında toplanan Bakanlar Kurulu, kargaşalıkların yarattığı durumu tartışmaya değer bile bulmadı ve "gündelik işler"i görmekle yetindi.

Gerçekten, gündelik işler de çok hızlı bir tempoyla ilerliyordu hani. 25 Şubat (10 Mart) günü grev başkentin her yanına yayılmıştı. Öğrenciler de sınıflarını bırakıp bu harekete katıldılar. Şehirde tramvaylar işlemez, gazeteler çıkmaz oldu: Petrograd sıkıyönetim altındaki bir kent görünümüne büründü. Daha şimdiden Vıborg'daki işçi mahalleleri fiilen halk kalabalığının elinde bulunuyordu. Çünkü polisler karakollara sığınmak zorunda kalmışlar, oralarda da düpedüz kuşatılmışlardı. Durumun vahametinden şüphe edilemezdi artık. Çar, Mogilyov'daki genel karargâhından, tenkil kuvvetlerinin başında bulunan General Kabalov'a: "Başkentteki kargaşalıkları yarına kadar durdurmanızı emrediyorum" diye telgraf çekiyordu. Polisle asker, göstericilere ateş açma emri aldı.

Oysa asıl bilinmesi gereken şey, askerîn nasıl bir tavır takınacağıydı. Polisler –ki halk bunlara *"firavunlar"* diyordu– ve hele atlı polisler, kimsenin gözünün yaşına bakmadan halkın içine dalıyorlardı. O gün işçiler arasında ilk defa ölenler olduğu görüldü. *Dragon* atlıları da emirleri dinleyerek gösterileri bastırıyorlardı. Fakat Kazaklar hâlâ çekingen davranmaktaydılar. Bir ara, kalabalık üzerine ateş açma tehdidinde bulundukları sırada, bir işçi, kasketini çıkarıp onlara doğru ilerledi: "Kazak kardeşler" dedi. "İşçilerin haklarını elde etmek için giriştikleri barışçı mücadelede siz de onlara yardımcı olun. Bu *firavunlar* biz aç işçilere karşı nasıl davranıyorlar, görüyorsunuz. Yardım edin bize!" Bunun üzerine Kazaklar tüfeklerinin namlularını indirdiler. Hattâ yer yer Kazakların polislerle çatıştıkları yolunda olaylar bile bildirildi. Beri yandan birçok kadın da askerlerin maneviyatını sarsmaya çalıştı. Saflarına yaklaşıp tüfeklerine yapışarak işe karışmamaları için onlara yalvardılar. Zaten sarsılmış olan iradelerini büsbütün işlemez hale getirmek için daha fazlası lâzım değildi. 25-26 Şubat (10-11 Mart) gecesi resmî makamlar devrim savaşçısı işçilerden yüz kadarını tutuklamayı başarabildiler. Petrograd Bolşevik Komitesi'nin üyelerini de ele geçirdiler. Bu da son marifetleri oldu. İyi bir iş yapmış olmadılar oysa: Bu Bolşevik kadrolar, hareketi frenlemişlerdi daha çok. Onlar ortadan çekilince en aşırı işçilerle doğrudan doğruya temas halinde olan Vıborg'daki arkadaşları daha büyük otoriteye sahip oldular, daha ihtiyatsızca taktiklere başvurdular.

Olaylar 26 Şubat pazar (11 Mart) günü dönüm noktasına geldi. Tenkil hareketi o gün daha sert, daha kanlı bir hal aldı: Petrograd sokaklarında kırk-elli kişi öldürüldü. Ağır makinelilerle silahlanmış polisler çoğu zaman evlerin damlarında mevzilenerek ateşleriyle işçi ve öğrenci gruplarını tarıyorlardı. Göstericiler kenar mahallelerden şehrin merkezine doğru kalabalık gruplar halinde gelmeye devam ediyorlardı, ama akşama doğru düzen kuvvetlerinin duruma hâkim olmuş gibi bir halleri vardı. Vıborg'da toplanmış olan işçi temsilcileri o sırada karamsarlıklarını gizlemiyorlar, grev hareketini durdurmayı tasarlıyorlardı, ama kitlenin içinde çekingenlik pek görülmemekteydi. Tersine, halkın öfkesi daha da artıp sertleşmişti: Şehirde birkaç yangın çıktığı bildirilmişti. Adliye Sarayı da yanan yerler arasındaydı.

Politika alanında ise durum yeni bir görünüm edinmişti: 26 Şubatta Prens Golitsın, Duma'yı kapatma kararını veriyordu: II. Nikolay, Başbakanı olan bu adama altı imzalı bir buyruk bırakmıştı, Başbakanın buna tarih koyması, yürürlüğe girmesine yetiyordu. Bunun anlamı apaçıktı: Bir defa daha otokrasi herhangi bir tavizde bulunmaya yanaşmıyor, kayıtsız şartsız tenkil yolunu seçiyordu. Kendisini eleştirenlerin en ılımlılarına bile hiçbir şey vermeden hareketi durdurabileceğine mi

inanıyordu hâlâ? Duma'nın başkanı Rodzyanko bir telgraf çekerek hükümdarı uyardı: "Başkentte kargaşa hüküm sürmektedir. Hükûmeti ülkenin güvenini kazanmış kimselerin eline vermek gerekir. Her gecikme ölüm demektir" dedi. İlk telgrafına cevap almayınca, ikinci bir telgraf çekti: "Durum her saat vahimleşmektedir. Hemen tedbir almak gerekir, çünkü yarın çok geç kalınmış olacaktır. Yurdun ve hanedanın kaderinin belli olacağı saat gelmiş bulunuyor" dedi. II. Nikolay telgrafı alınca saray ileri gelenlerinden birine, tam da kendisine yaraşan bir edayla: "Bu Rodzyanko şişkosu da bir sürü palavra yazmış bana, cevap bile vermeyeceğim" demişti.

Duma'nın kapatılması olayların tümüne yeni bir siyasal yön veriyor ve çarlık, bütün yanlışları ile bütün ters işlerine yeni ve son bir kışkırtmayı ekliyordu. Bununla birlikte, savaşın ilerleyişinde bir anlık bir karışıklık ve kararsızlık oldu. 26 Şubat pazar gününe kadar bu savaş gittikçe artan bir tempo izlemiş ve gittikçe daha sert gösterilere yol açmıştı ki bunların her safhası öncekilere göre daha yüksek bir öfke, hırs ve gözü peklik derecesi göstermişti, Fiilen başarısızlık anlamına gelecek bir yatışma ile yeni bir ileri atılış, yani silahlı ayaklanma arasında seçim yapma anı yaklaşıyordu, fakat birçok şey askere bağlıydı. Askerler o zamana dek çekingen davranmışlardı ve göstericiler için birçok umutlanma sebebi, resmî makamlar için de birçok kaygılanma konusu yaratıyorlardı. Bununla birlikte, ayaklanmayla boyun eğme arasında askerler bir seçim yapmış değillerdi henüz. İşlerin vardığı noktada boyun eğmek demek açıkça ateş açmak, halkı öldürmek, düzeni kurmak demekti ki, çarın subaylar ve komutanlarca tekrarlanan iradesi de böyleydi.

Bunun üzerine 26 Şubat günü akşam olurken kararsız bir saat, her çeşit imkânlarla dolu son bir an gelip çattı: Bunda zafer de, bozgun da askıdaydı. O pazar gününün akşamında bazı belirtiler –hiç değilse görünürde– hükûmetin duruma hâkim olma şansına sahip olduğunu gösterir gibiyken; başkaldıranlar da biraz soluk alırken, kader birden dönüverdi ve Rusya'nın alınyazısını kesinlikle belli etti: Ordu, çarların bunca yıllık ordusu devrimden yana geçti. Bunu da şu şartlar altında yaptı: Pavlovskiy alayının bir bölüğü Katerina kanalı boyunca harekete geçmiş bulunuyordu. Suyun öbür yanında mevzilenen polisin ateşini silahsız bir halk kalabalığının üzerine nasıl doğrulttuğunu gördü. Askerler bu göstericilerin arasında bulunuyorlardı. "*Firavunlar*"ın kurşunları altında göstericiler ya yere seriliyorlar ya da kaçıyorlardı. Bir saniyelik bir şaşkınlık oldu. Sonra askerler silahlarını kaptıkları gibi ateş açtılar, ama göstericiler üzerine değil de polisler üzerine. Böyle yaparak, askerler ayaklanmadan yana olmuşlardı. Çünkü olay sona erince bölük kışlasına döndü. Yaptığı disipline aykırı hareket onu, kışlada ikinci bir disiplinsizlik yapmak zorunda bıraktı. Alayın öteki birliklerini harekete

katmaya kalkıştı. Kışlada silahlar patlamaya başladı: Düzen kuvvetleri arasına ikilik girmişti. 26 Şubat günü bu şekilde sona erdi.

Ertesi gün, sabahın ilk saatlerinde bir gün önceki ayaklanmanın yerini yeni ve kesin bir emir dinlemezlik hareketi aldı. Volınskiy alayının askerleri – hattâ astsubay öğrenciler – sabah yoklamasında subaylarını dinlemek istemediler. Daha bir gün önce tenkil hareketine, faal olarak katılmış bulunan bu askerler, geceyi bitmez tükenmez tartışmalarla geçirmişlerdi. Birçok asker: "Biz artık halka ateş açmayız" demişler; arkadaşlarını da kandırmayı başarmışlardı. Bir subay çarın General Kabalov'a yolladığı telgrafı okumuş, sonra disiplini yeniden kurmak istemişti. Fakat onun bu hareketi korkunç bir kavgaya yol açmış, kendisi de bundan sağ çıkmamıştı. Volınskiy alayı da son sözünü söylemiş bulunuyordu. Askerler kışlalarından çıkarak başkentteki başka konaklama yerlerinin yolunu tuttular. Ayaklanma çabucak yayıldı: Saat 13'de, komutanlarına karşı ayaklanan 25.000 kadar asker başkentin sokaklarına dökülmüşler, işçilerle kardeşlik bağları kurmuşlardı. Kamyonlara binmiş, ağır makineli taşıyan otomobillere asılmış oldukları halde, Petrograd'ı bir baştan öbür başa kimi zaman coşkunluk, kimi zaman yılgınlık saçarak geçtiler. Sonra cezaevlerinin yolunu tuttular. İkindiye doğru hapishanelerde ne kadar politik mahpusla âdi suçtan cezalı suçlular varsa hepsini salıverdiler. Âdi suçluların da halk arasına karışmasının en kötü aşırılıklara yol açmasından korkulabilirdi. Neyse ki bu gibi aşırılıklar –şaşırtıcı şekilde– pek az sayıda oldu. Şu da var ki, düzen kuvvetlerinin direnci hemen hemen, anî olarak çöküverdi. General Kabalov amirallik ile imparatorluk sarayının çevresinde kalmış olan 1.500-2.000 askeri zar zor toplayabildi ve sarayda tam yirmi dört saat, cepheden takviye gelir diye umdu durdu.

Aslına bakılırsa bütün bu mücadelelerin pek bir önemi yoktu artık. Asker arasında bozgun vardı. 27 Şubat (12 Mart) akşamı garnizonun hemen tümü ayaklanmıştı. Bununla birlikte dikkate değer taraf şu ki, askerler kendi başına buyruk haldeydi: Subayların büyük çoğunluğu ortadan kaybolmuştu ya da kışlalarda gizlenmekteydi.

Asıl önemli şey başka yerdeydi; önemli olan, doldurulması gerekli politik boşluktu. 27 Şubat sabahı Duma, çarın imzasını taşıyan kapatma kararını öğrenmiş bulunuyordu. Bütün şehir kaynama halindeyken bu karara boyun eğmek gerekiyor muydu? Yoksa tersine, hükümdarın iradesine karşı açıkça meydan okumak mı gerekiyordu? Duma bu çözüm yollarından ne birine ne öbürüne karar verebildi, suya sabuna dokunmaz bir tavır takınıp beklemeyi işine daha elverişli buldu. Her zaman oturumların yapıldığı salonda toplanmadı ama dağılmadı da. Meclisin eskilerinin öğütlerine uyarak, Rodzyanko'nun başkanlığında bir "Duma Geçici Komitesi" kurdu. Aşırı sağcılarla Bolşeviklerin dışında,

bu komitede bütün partilerin temsilcileri vardı. 1914'te milletvekilleri tutuklanıp sürgüne yollandıktan sonra, Bolşevikler Duma'da temsil edilmiyorlardı zaten. "Geçici Komite" kendi görevlerini yine kendisi tanımladı. Bunların hiçbir devrimci yönü yoktu: "Başkentte düzeni yeniden kurmak ve kamu örgütleri ve kurumlarıyla yeniden temasa geçmek" söz konusuydu. Günün o anında belli başlı liberal önderlerin daha ileriye gitmeye hiç cesaretleri yoktu. II. Nikolay nezdinde teşebbüste bulunsunlar ve hükümdardan, o kadar özlenen politik tâvizleri elde etsinler diye, Rodzyanko aristokrat ve asker aracılarla boyuna görüşmelerde bulunuyordu. Muhakkak olan şu ki, ikindiye doğru liberaller için iktidarı ele almak söz konusu değildi.

Zaten o zamana dek Duma ayaklanmanın gelişimine yabancı kalmıştı. Sanki emekçiler eski rejimin bu kuruluşuna duydukları aldırmazlığı anlatmak isterlermiş gibi, Duma'nın toplanmakta olduğu Tavrida Sarayı halk kargaşasının dışındaydı. Saat 14'te Petrograd'da çarlık –gerçekten bozguna uğramamış olmakla beraber– yenildiği sırada "K.D." partisi lideri ve o anın başlıca liberal siması olan Milyukov kendisine "Burjuvazinin niyetleri nedir acaba?" diye soran birisine cevap vererek: "Şu anda bir karar veremeyiz... Doğru dürüst haberler edinmek... sonra durumu incelemek gerek; şimdilik vakit çok erken" diyordu.

Biraz sonra arasında başkaldıran askerlerin de çok sayıda olduğu kalabalık Tavrida Sarayı'nın önünde görünüyordu. İlk defadır ki Duma, onu az çok kendisine çekmişti. Savsaklamalar imkânsız hale gelmişti, özellikle şu sebepten ki, aynı saate doğru işçi sınıfı 1905 Devrimi sırasında kendisini çok göz alıcı biçimde temsil etmiş olan kurumun, Sovyet'in yeniden ortaya çıktığını görüyordu. Yönetici bulmakta güçlük çeken işçilerin kendiliklerinden kuruverdikleri sovyetler (şuralar) 1905'te Rusya'nın hemen her yerinde ortaya çıkıvermişti: İşçiler bunları işyerlerinde seçtikleri delegelerle kurmuş bulunuyorlardı. İlk adımı da İvanovo-Voznesensk bölgesi atmıştı. Fakat yığınların hareket ve faaliyetlerine derli toplu bir yön ve ifade vermeyi başaran asıl Petrograd Sovyet'i olmuştu. 1917 şubatındaki ilk devrim humması, 1905 Devrimi'nin başarısızlığıyla birlikte kaybolan bir kurumu yine diriltmekteydi. Daha 24 Şubat cuma günü savaşan işçiler, sosyalist milletvekilleri ve kooperatif temsilcileri, sovyeti meydana getirecek olan delegelerin fabrikalarda seçilmesini kararlaştırmışlardı. Kesin an 27 Şubat günü öğleden sonra, halk hapishanelerin kapılarını açtıktan sonra geldi çattı. Hapiste bulunan Bolşevik ve Menşevik militanlar salıverilince hemen faaliyete giriştiler. Fakat birileri de öbürleri de bu faaliyeti kendilerine göre yaptılar: Bolşevikler devrimci kargaşalığı kuvvetlendirdiler, işçi örgütlerine katıldılar; Menşevikler ise iktidarda gözü olan çeşitli politik akımların toplandıkları yer olan Tavrida Sarayı'na doğru yollandılar.

Orada, daha birkaç gün önce sovyetin toplantısını hazırlama işine girişen aynı çevrelerin temsilcileriyle buluştular. Birlikte "Geçici Yürütme Komitesi" haline geldiler ve Petrograd Sovyeti'nin o akşam genel kurul halinde toplanmasını kararlaştırdılar.

Ve gerçekten de, hemen o akşam, Menşevik vekil Çheidze'nin başkanlığında, Petrograd Sovyeti devrimin zaferini ilan etmek için toplandı. İki yüz elli kadar işçi delegesi, başkentteki çeşitli alaylardan olup ayaklanmaya katılan askerlerin hemen o anda, içlerinden geldiği gibi söyledikleri raporları dinlediler. Olayı gözleriyle gören birine göre de "kendilerine harikulade bir peri masalı anlatılan çocukların büyülenmiş haliyle" söylenenleri dinlediler. Coşkunluk son haddi bulduğundan, işçilerle askerlerin mucizevî anlaşmasını perçinlemek için İşçi Sovyeti'nin bundan böyle "İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti" olması; fabrikaların ve ordunun temsilcilerinin burada artık yan yana oturmaları kararlaştırıldı. Ayrıca bir "Yürütme Komitesi' ile birtakım komisyonlar da seçildi ki, bunların her biri başkentteki kendi kesiminde, kamu hayatını yeniden düzenlemekle görevliydi. Böylelikle, ayaklanmanın ve kazandığı zaferin meyvesi olan, tamamen devrimci, yeni bir iktidar kurulmuş oluyordu.

Burjuvazi, işçi sınıfı karşısında sahneden çekilecek miydi? Bütün ayaklanma boyunca beklemiş ve tir tir titremişti. Fakat sonuna dek işten elini, eteğini çekebilir miydi? Daha saat 14'te, Milyukov hâlâ ne yapacağını bilemiyordu. Bununla birlikte, akşamüstü, Rodzyanko ile yaptığı dramatik bir konuşmadan sonra, Duma'yı doldurmuş olan halk kalabalığının ortasında: "Biz karar verdik: İktidarı ele alıyoruz" diye bildirdi. Bu tarihsel dakikayı anarken Rodzyanko sonradan, "Duma bu sorumluluğu yüklenmek istemeseydi, tutuklanacak ve üyelerinin tümü, ayaklanan askerce öldürülecekti" diye yazacaktı. Hemen o sabah kurulmuş olan "Duma Geçici Komitesi" işbaşında kalıyor; fakat görevini, birkaç saat önce gösterdiğinden daha gözü pekçe tanımlıyordu: Kendini "düzenin yeniden kurulmasına ve halkın isteklerine cevap veren, onun güvenini kazanabilecek bir hükûmetin kurulmasına" adamaya karar veriyordu. O andan başlayarak da ikili varlıklarıyla, işbirlikleri ya da çekememezlikleriyle–Bolşeviklerin iktidara gelişlerine değin– olayların akışına yön verecek olan kurumlar işi ellerine almış bulunmaktaydılar: Bunlar, bir yandan, şehirlerle köylerin proletaryasını temsil eden Sovyet; öbür yandan da, kurulmuş olan Geçici Hükûmet embriyonuydu ki, Müttefik Devletler meşruluğunu tanıyacaklar, burjuvazi de çıkarlarını koruma işini ona verecekti.

28 Şubatta (13 Martta) devrimin bir gün önce kazanmış olduğu zafer daha da sağlamlaştı. Çarlığa "bağlı" kalan son kıtalar da teslim bayrağını çektiler ya da mevzilerinin dolaylarında ortadan kayboldular. Petropavlovsk kalesi bir tek top atışı dahi yapmaksızın teslim oldu, çarın

bakanları tutuklandı. Bunların kimisi, özellikle Protopopov, zaten kendiliklerinden gelip yeni iktidara teslim oldular. "Duma Geçici Komitesi" çeşitli bakanlıkların dairelerini yönetmekle görevli komiserleri atama işine girişti. Beri yandan, orduda subayların otoritelerini yeniden kurmak için çalışmaya başladı: Fırtına yatışınca, bu subaylar yine ortaya çıkmaya başlamışlardı. Kesin olan şu ki, Petrograd'da ayaklanma sona ermişti. Can kaybını gösteren resmî bilançoya göre, 1.315 kişi ölmüş ya da yaralanmıştı. Bunlar arasında 53 subay, 602 er, 73 polis, 587 sivil vardı.[2]

Yine o gün Moskova da harekete geçmeye başladı: Orada, iktidarı ele geçirme teşebbüsü bir genel grev oldu, ama bütün işler formaliteden ibaret kaldı: Şehirde hiç kimse ölmedi. Taşrada ise genel olarak, Troçki'nin dediği gibi, devrimi yapan telgraf oldu. Başkentte iktidarın el değiştirdiği haberi, çoğu zaman, resmî makamların ölçülü davranmalarına yetti. Bunlar yetkilerini çabucak kuruluveren sovyetlere ya da Geçici Hükûmet'in temsilcilerine aktardılar. Troçki sonradan Harkov'da geçen şu olayı anlatmıştı: "Polis müdürü olup bitenleri gardan öğrenmeye vakit bulabilmişti. Coşkulu bir halk kalabalığının önünde bir arabanın üstüne çıktı. Kasketini çıkararak avazı çıktığı kadar: "Yaşasın Devrim!" diye bağırdı." Devrimin başarısını izleyen ilk günlerde, ona herkes katıldı gerçekten. O sırada olay yerinde bulunan Fransız gazetecisi Claude Annet nasıl bütün sokaklarda kızıl bayrakların peyda oluverdiğini ve nasıl –yalnız kasketlere değil– yakaların iliklerine ve şapkalara da kızıl kurdeleler takıldığını anlatarak: "Dünkü gericiler, taktıkları kurdelelerin aşırı büyüklüğünden belli oluyorlardı" diye yazmıştı.

Şu halde 28 Şubat günü her şey olup bitmişti. Fakat ne var ki, çar henüz tacını başından çıkarmış değildi. Zaten Şubat 1917 olayları anlatılırken onun şahsı için –haklı da olarak– hiçbir şey söylenmemektedir. Bu sefer coğrafya da politikayla birlikte ağır basmış olduğundan, ayaklanmanın olup bitiş tarzı üzerinde o, hiçbir etki yapamadı: Petrograd'dan uzakta olduğundan, az çok etkili olarak işe elkoyacak duruma hiçbir zaman gelemedi. 27 Şubat'ta Petrograd devrimcilerin elindeydi ama, II. Nikolay ancak 1 (14) Martta, artık sahip olmadığı yetkilere dayanarak sorumlu bir hükûmeti işbaşına getirmeye razı oldu. O gün sabahtan akşama dek askerî treninin içinde gardan gara avare dolaşarak Tsarskoye Selo Sarayı'na ulaşabilmek için umutsuz çabalarda bulundu. Durumun umutsuz olduğunu nihayet anlayınca, cepheden gelen kıtaları Petrograd'a yollamaya kalkıştı. Fakat kendisi için ne yazık ki, ordu artık onu dinlemedi, başkomutanlık bile onu yüzüstü bıraktı.

2. Troçki ise Rus Devriminin Tarihi'nde 869'u asker, 1.443 kişinin öldüğünü ya da yaralandığını yazmaktadır.

1 Mart akşamı çar Pskov'daki Kuzey cephesi genel karargâhına, General Ruzskiy'in yanına geldi. Gerek General Ruzskiy, gerekse Genelkurmay başkanı Alekseyev, Rodzyanko ile temasa geçmişler, başkentte bütün olup bitenleri öğrenmişlerdi. 2 (15) Mart sabahı çar, belki tahtından vazgeçmek için, başlıca askerî şeflerin bu konuda ne düşündüklerini öğrenmek istedi. Son bir politik danışma için kendileriyle görüşmek istediğinden, General Alekseyev bunlarla temasa geçti. Saat 14.30'ta II. Nikolay'a bunların cevapları iletildi: Hepsi hükümdarın çekilmesinin yerinde olacağını bildirmişlerdi. Bu generallerin hiçbiri çara direnmesini ya da hiç değilse pazarlığa girişmesini öğütlememişti. Bunların başında Alekseyev geliyordu. Bu adam daha iki gün önce: "Hükümdara ve ülkeye karşı hepimiz, cephedeki kıtalarda göreve ve içilen anda bağlılığı ayakta tutmak gibi kutsal bir zorunluluktayız" demişti. Bunun üzerine de II. Nikolay direnmedi artık. Kararını vermişti: Tahttan vazgeçecekti. Bir telgraf yazdırarak bu konuda verdiği kararı memlekete bildirdi, telgrafı General Ruzskiy'e verdi. Fakat o anda da Duma'nın iki temsilcisinin genel karargâha gelmek üzere olduklarını öğrendi. Guçkov'la muhafazakâr Şulgin'di bunlar, kendisiyle buluşmak istiyorlardı. Hemencecik o telgrafı göndermemeye karar verdi. Hâlâ karşısına bir şans mı çıkıyordu acaba? Fakat o akşam kendisiyle buluşan iki temsilci, onun son umutlarını da yıktılar. II. Nikolay mahvolmuştu: İş monarşiyi kurtarmaya kalıyordu, Guçkov'la Şulgin de bunun için çalışıyorlardı.

II. Nikolay ilkin tahttan oğlu lehine çekilmeyi düşündü. Hemen hekimine akıl danıştı. Fakat hekim, çareviçin çekmekte olduğu hastalığın tedavisinin imkânsız olduğunu söylediğinden hükümdar tahttan, kardeşi Grandük Mihail lehine vazgeçmeyi kararlaştırdı. Duma temsilcilerinin önünde feragat belgesi kesin şeklini aldı. Nikolay burada "kararını ulusu birlik ve beraberliğe kavuşturmak için verdiğini; bu birlik ve beraberlik olmadıkça Almanya'ya karşı zaferi kazanmanın imkânsız olduğunu" söylemekteydi. Bu bildiriye imzasını ve 2 Mart saat 15 tarihini koydu. İki milletvekili bu kaba kurnazlığa âlet oldular: Belgeye bir gün önceki tarihi koydurmakla, çarın bu kararı kendiliğinden, isteyerek ve hiçbir baskı altında olmayarak verdiği gibi bir uydurma hava yaratıyorlardı. Bu nokta, Duma temsilcilerinin devrik hükümdara gösterdikleri yalakalığı açıklamak bakımından özellikle ilginçtir. Gerçekteyse acınacak manevralardır bunlar. Yarattıkları uydurma hava ise ne tektir, ne de başlıcasıdır. II. Nikolay tacını kardeşine devrettiği zaman kuruntuya kapılmıştı ve son bir defa daha hayalle gerçeği birbirine karıştırıyordu. Bir halef seçme yetkisini kendinde buluyordu, ama böyle bir yetkisi yoktu artık. Liberaller de onun bu kuruntusunu paylaşmaktaydılar; birkaç telâşlı ve hummalı saat daha geçince davayı kesin olarak kaybedeceklerdi. 1917 martının başında yalnız II. Nikolay unvanını kaybetmekle kalmadı; çarlık Rusyası diye de bir şey yoktu artık.

LİBERALLERİN ROLÜ

Cansız bir beden, çoktan kokuşmaya başlamış bir ceset olan çarlık devrilmişti artık. Ölümlerin en berbatıyla ölmüştü hem de. Çarlığı öldüren ne kendi zayıflığı ne de devrim olmuştu. Aslı şu ki, 27 Şubat'ta Petrograd'daki düzen kuvvetleri az çok derli toplu hareket etmiş olsalardı, ayaklanmayı tehlikeye düşürebilirlerdi. Sovyet Yürütme Komitesi'nin üyesi, solcu Menşevik lider Suhanov da bunu kabul ederek şöyle demektedir: "Hattâ 28 Şubat günü dahi, sayıca ne kadar az olursa olsun, ortada bir Kazak alayı ya da herhangi düzenli bir birlik bulunsaydı da bize saldırmak cesaretini gösterseydi ne yapacağımızı şaşırırdık; devrimin düşmanları da onu yere serebilirlerdi. Yenenler ne kadar başıboş idiyseler, yenilenler de o kadar âcizdiler." Evet, "Şubat mucizesi" Petrograd'da birkaç yüz yıllık bir rejimi birkaç gün içinde yalnız halk gösterilerinin etkisiyle devirmişti ama mucizeyi anlamak için bunun izahını başkentte aramamak gerekir. İşçiler bu şehirde zafer kazanmışlardı, ama çarlığın elinde eski kudretinin azıcığı kalmış olsaydı ülkenin tümünü başkent üzerine, köylüleri işçi sınıfı üzerine, nihayet orduyu da ayaklananlar üzerine yürütebilirdi. Fakat eskiden kendisinden yana olanlar: generaller, aristokratlar, yüksek memurlar, Kazaklarla mujikler, en üst basamaktan en alt basamağa kadar hepsi onu yüzüstü bıraktı. II. Nikolay'ın kendi deyişiyle: "Köhne yapıda baştan aşağı ihanetten, korkaklıktan, yalan dolandan" başka bir şey kalmamıştı. Fransa'da, devrim sırasında krallığı yalnız birçok aristokratla papazların büyük çoğunluğunun fedakârlığı ve körü körüne bağlılığı değil, batı illerindeki köylülerin sadık tutumları da korumuştu. II. Nikolay'ın ise, vaktiyle Fransa kralı gibi, güveneceği Vendée'lileri dahi yoktu. 1918-1921 sırasında Rusya'yı parçalayan iç savaş sırasında çarlığı yeniden kurmak amacını güden karşı-devrimciler çok seyrek çıkmıştır. Bunu da sadece tesadüfe yormamalıdır.

Çarlık devrilmişti, ama hiçbir şey yoluna girmiş değildi henüz. İki toplum sınıfının temsilcileri karşı karşıyaydılar: Köylüler köyde, tarlada sinmiş kalmışlardı. Uzun süredir kolu kanadı kırık olan soylular sınıfı ise topyekûn bir gevşeklik içine girmiş bulunuyordu. Ortada yalnız burjuvaziyle işçi sınıfı kalmıştı. Martın o ilk günlerinde Rusya'nın çözümlemek zorunda kaldığı büyük sorun, burjuvalarla işçiler arasındaki ilişkiler oldu. Bu yalnız Rus devrimine özgü bir hal değildi şüphesiz: Çağdaş tarihin bütün büyük politik ve sosyal hercümerçlerinde baştaki iktidar, burjuvazinin ve halk yığınının el ele vermesiyle devrilmiş; bu birlikte de halk yığını vurucu kuvvet rolünü oynamıştı. Strateji uzmanları ise aydın çevrelerden çıkıyor, devrim başarı kazanınca bunları iktidara

getiriyordu. Görünürde Rusya olayları da bu şemaya uygun olarak cereyan etti, halk ayaklanmasından doğan Geçici Hükûmet, burjuva ve liberaldi çünkü. Fakat bu yalnız görünürde böyle oldu: Çünkü ne ayaklanmadan önceki günlerde, ne ayaklanma sırasında burjuvaziyle proletarya arasında tam anlamıyla bir ittifak kurulduğundan söz edilemezdi. Eski rejime böyle bir ittifak son vermiş değildir. Burjuvaziyle halk tabakası arasındaki klasik ortaklık, Rusya'da görülmedi. Buna sebep de burjuva sınıfının tam bir bitkinlik içinde olmasıydı ve bu onun toplumsal zayıflığını gösteriyordu.

Bunu anlamak için, şubatın kritik günleri boyunca burjuvazinin önemli kişilerinin ve en başta da bunlar arasında en önde gideni olan Milyukov'un davranışlarına bakmak yeter. Biraz sert, biraz dogmacı zihniyetiyle bu adam, Rus liberalizminin, zekâsında kendini bulmaktan hoşlandığı tek kimseydi. Kimi bakımlardan Milyukov, ayaklanmanın ortaya çıkardığı bütün politikacıların üstünde yer alır. Çünkü kendi sınıfının güçlü ve güçsüz yanlarının farkındadır ve onun oynaması gereken rolü bilmekte yahut bildiğini sanmaktadır. Onun durumuna bir göz atalım: Devrime kur yapmaktan çoktandır vazgeçmiş bulunuyordu. Savaş sırasında ulusal savunmadan ve yurtsever atılımdan yana olmuştu. Sapına kadar ateşli bir milliyetçiydi ama bunun bir sınırı da vardı: Var gücüyle İstanbul'un ve Boğazların Rusya tarafından fethinden yanaydı ama bir toplumsal hercümerç pahasına olacaksa, –ne kadar kutsal olurlarsa olsunlar–, bu kazançların büyüsüne kapılmayacakların en başında kendisinin bulunacağını da belirtmişti. Devrim onun için en büyük takıntı, tek gerçek tehlike haline gelmişti. Ayaklanmanın başlamasından az önce işi: "Her grevin, her halk hareketinin ancak bir Alman kışkırtmasının sonucu olabileceğini" söylemeye kadar vardırmıştı.

Bu şartlar altında, 27 Şubat olaylarının onu derin bir şaşkınlığa düşürüşüne ve korkup tiksindiği her şeyi simgeleştiren bir hareketin başına geçmekten alıkoyuşuna nasıl hayret edilebilir? O, bu hareketi yığının körükörüne egemenliği, sosyal haklarını araması, topyekûn özgürlüğe kavuşma azmini açıklaması sayıyordu çünkü. 27 Şubat günü halk kalabalığı Duma'nın koridorlarını doldurmaya başlamıştı. Bu kasketli, kaputlu yığının davetsiz misafir halinde geliverişi, milletvekillerini şaşkına çevirmişti. Milyukov da öğleden önce ve sonra Duma'nın koridorlarını boyuna arşınlayıp durmuş, devrimin zafere ulaştığı bu saatler boyunca kaygı ve kararsızlık göstermişti hep. Uyanıklığı ve özellikle devrim tehlikesinin eli kulağında bir hal alışı yüzünden kararsızlığını yendi, ama bütün çabalarını da tek bir amaca yöneltti: Çarlığı felâketten kurtarmak. Bunu, duygu bakımından hanedana bağlı olduğu için yapmıyordu. Tersine, II. Nikolay'ın kişiliğinde bu hanedana karşı –hem de

enerjik– bir kavgaya girişmişti eskiden. Fakat Moskova Üniversitesi'nde tarih profesörü olan bu adam, toplumsal ve siyasal olayları çok iyi anlıyordu; onun için de toplumsal bir altüst oluş döneminde çarlığın nasıl ağır basabileceğini ve sırf varlığıyla, muhafazakâr kuvvetlerin direnme gücünü pekiştirerek bir siper rolü oynayabileceğini bilmezlik edemezdi.

1-2 (14-15) Mart gecesi, Sovyet ve "Duma Geçici Komisyonu" temsilcileri arasındaki görüşmeler sırasında Milyukov, ilk defa olarak bir meşrutî monarşi düşüncesini kabul ettirmeye kalkıştı. Fakat Sovyet delegelerinin tepkisi ona, karşısındakilerin bu hükûmet formülüne duydukları topyekûn düşmanlığı gösterdi. İki delegasyon arasında, hiç değilse o an için, çarlığın kalkmasını öngören bir anlaşmanın ana çizgileri belli olmuşken, 2 Mart günü Milyukov çarlığın muhafazası ya da yeniden kurulması için çabalamaktan yine de geri durmadı. Hattâ o gün düşüncesizce bir tehlikeye de atılarak işi, Tavrida Sarayı'nın koridorlarını dolduran halkın karşısına çıkmaya kadar vardırdı ve hiç de hazırlıklı olmadığı bir rolü, halk hatibi rolünü oynamayı göze aldı. İlkin genellikle eski rejime, özellikle de II. Nikolay'ın oynadığı role amansız bir şekilde çatarak söze başladı. Fakat halk tabakasından olan dinleyiciler, bu liberal akademisyene alışık olduğu saygıyı göstermediler. Birkaç defa sözü kesildi: "Kim seçti seni?" diye soranlar oldu. Milyukov, Prens Lvov'da otokrasinin bir kurbanını, Rus toplumunun canlı bir örneğini görüyordu. Onu saygıyla andığı sırada, kalabalık arasından kendini bilmezin biri: "Rus toplumunun değil, zenginler topluluğunun" diye düzeltti. Bir başka dinleyici de, liberallerin hanedan sorunu üzerindeki tutumuna ilişkin açıklamalar yapmasını istedi. Bu sefer Milyukov baklayı ağzından çıkardı: Sovyet'le yaptığı anlaşmaya rağmen tahta çareviçin çıkacağını, Grandük Mihail'in de naip olacağını bildirdi.

"K.D." önderinin bu sözleri üzerine büyük bir gürültü koptu. Çarlığa ve onun savunucusuna karşı her yandan düşmanca bağırışmalar yükseldi. Gerilemek zorunda kalan Milyukov, devletin biçimi hakkında Kurucu Meclis'in karar vereceğini kabul etme zorunluluğunu duydu. Ertesi gün de gazetelerde, bir gün önce anlatmış olduğu monarşist görüşün ancak kendi kişisel düşüncesini yansıttığını kabul etmek zorunda kaldı. Fakat hemen hemen aynı anda da, Nikolay'ın kendisine vermek istediği görevi kabul etsin diye, Grandük Mihail'i kandırmaya uğraşıyordu, "Duma Geçici Komitesi" üyeleriyle yaptığı bir konuşmadan sonra Grandük Mihail, kardeşinin yerine geçmek için en ufak bir şansa dahi sahip olmadığını anladı. Orada bulunan bütün önemli kişiler onu buna inandırmaya çalıştılar. Yalnız Milyukov gözü peklik gösterip tarihsel görevini kabul etmesi için Grandüke harıl harıl yalvarıyordu. Fakat

Grandük, tarihten çok kendi canına değer vermekteydi: "Beni koruma işini üzerinize alıp başarır mısınız?" diye sorduktan sonra, çarın kardeşi de kendi hesabına "tahttan vazgeçmek" kararını verdi ama ilerisi için bir yatırım da yapıp rejim sorununu kesin olarak çözümlemenin Kurucu Meclis'e düşen bir görev olduğunu da hatırlattı.

Daha sonra, halk ayaklanmasından doğan hükûmette Dışişleri bakanı olunca, Milyukov: "Rus Devriminin, askerî zafere giden yolda, Rusya'nın karşısına dikilen engelleri devirmek için yapıldığını" da söyleyecekti. Devrimin en patırtılı safhaları boyunca, böylesine soylu dürtüleri olan bir hareketin akışını kolaylaştırmaktan bucak bucak kaçınmıştı oysa; korkmakta olduğu bir başarı karşısında da, onun etkilerini azaltmak için elinden geleni ardına koymadı.

Milyukov'un yanı başında da Duma'nın başkanı Rodzyanko vardı. O da hem çarın, hem halkın güvenini kazanmış bir hükûmet kurulmasından yanaydı ki böyle bir varsayım hiç de akla yakın değildi. "K.D." partisi şefinden daha az akıllıydı ve rejimde ılımlı ıslahat arzulayan çevrelerin en göze çarpan temsilcisiydi. 27 Şubatta hâlâ, çarın tahttan çekilmesini bile değil de, II. Nikolay tarafından temsilî bir kabinenin işbaşına getirilmesini elde etmeye çalışıyordu. General Ruzskiy ile konuştuğu sırada, ona: "Hükümdarın tahttan vazgeçmesi amacını güden talebin gittikçe daha tehdit edici[3] bir hal aldığını" söylüyordu. Sonra bu haberi "tarif edilmez bir acıyla" verdiğini de belirtmişti. Bu öyle bir ruh haliydi ki, bu devlet adamı şubat ayının devrim günleri sırasında bunu sık sık geçirmişti. Prens Golitsın hükûmetinin II. Nikolay'a istifasını verdiğini duyunca, Rodzyanko yüzünü iki eliyle kapamış: "Tanrım! Korkunç şey! İktidarda değiliz artık... Anarşi derler buna!" diye inlemişti. Sonra da Duma başkanı hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Bir gün önce ise kendinden daha emin bir halde, resmî makamlara gösterici kalabalığını dağıtmak için yangın hortumları kullanmalarını öğütlemişti. Onun tutumunu gözlemek fırsatını elde eden çeşitli tanıklar ayaklanma sırasında söylediği sözleri anlatıyorlar. Bunlar arasında, harekete katılan işçilerle askerler için kullandığı "namussuzlar" gibi sert deyimler vardı. Ayrıca hem alaycılığını, hem politik felsefesini açığa vuran hoş bir kelime oyunu da yapmıştı: *"işçi* vekilleri sovyeti (Sovet raboçih deputatov)" demiyordu da, *"köpek* vekilleri sovyeti (Sovet *sobaçih* deputatov)" demekten hoşlanıyordu.

İşlerin yönetimini ele alan politik çevrelerin bir başka temsilcisi de "Duma Geçici Komitesi" üyeliğine getirilen milletvekili Şulgin'di. Milyukov'dan daha muhafazakâr düşünceliydi, ama yine de onu 27

3. Altı tarafımızdan çizildi.

Şubat'ta, çığırından çıkmış olan işlere karışmaya itiyordu: "İktidarı biz ele almazsak başkaları, fabrikalarda temsilciler seçen o ne idüğü belirsiz herifler yapacaklar bunu, emin ol" diyordu. Çarlığın devrilişiyle sonuçlanan olaylardan söz ederken, o patırtılı günlerde yaşamış olduğu "kâbus"tan bahseden de Şulgin'di. Yine o sıralarda, iş arkadaşlarından biri kısa süre önce ölmüştü. Şulgin: "Ne mutlu ona, devrim felâketini görmek gibi bir mutsuzluğa uğramadı" diye imrenmişti. Rodzyanko'ya göre daha sert mizaçlı olduğundan: "Ayaktakımının hesabını görmek için elimde yangın hortumu değil, makineli tüfek olsun isterdim" demişti.

Şimdi de, Duma Geçici Komitesi'nin adalet komiserliğine getirdiği Maklakov işe başladığı sırada yanında çalışanlara: "Düşman soldadır ve solda kalmıştır" demişti. "K.D." partisinden olup geçici hükûmette devlet bakanlığına getirilen Nabokov'un, ulusun kaderini tayin eden o 27 Şubat gününü anlatış tarzı da, çarlığın devrilişinde liberallerin payına düşenleri açıkça ortaya koymaktadır. Askerî bir dairede çalışmakta olan Nabokov, her zamanki gibi işine gitmişti. Akşama kadar da şehirde olup bitenlerden haberi olmamıştı. Evine dönünce o akşam dışarıya çıkmamış, sonradan da şunları anlatmıştı: "Telefon durmadan işliyor, gündüz olup bitenlerle ilgili haberler arkadaşlarım tarafından bana ulaştırılıyordu." Devrimin gelecekteki bakanı sonra da: "Her zamanki saatte yattık" diye not etmişti.

Netice itibarıyla 1917 martının ilk günlerinde liberallerin takındıkları tutumu en iyi belirten, onların çevresine yakın bir gözlemci olmuştur. Diyor ki: "Resmen zafer sarhoşluğu içindeydiler, devrimi kutluyorlar, özgürlük savaşçıları şerefine boyuna 'Yaşasın!' diye bağırıyorlar, kızıl kurdeleler takıyorlar, kızıl bayraklar altında yürüyorlardı... Fakat benliklerinin derinliklerinde ve baş başa oldukları zaman korkudan tir tir titriyorlar, bilinmeyen yollara düşen düşman unsurun esiri hissediyorlardı kendilerini." Sonra yine bu gözlemci, kendisine bildirilen ve hiç değilse akla çok yakın görünmek gibi bir meziyeti olan bir noktayı anlatırken bu liberaller için: "27 ve 28 Şubat 1917 günleri evlerine dönünce umutsuzluklarının, acizliklerinin yarattığı krizlerle kıvranarak gözyaşı döktüler" diyordu.[4]

Gerçekten de bu çevrelerin devrimle devrimcilere duydukları düşmanlık, kendi aczlerine eşitti. 1-2 (14-15) Mart gecesi Duma ve Sovyet temsilcileri aralarında bir uzlaşma yaptılar. Konuşma tutanaklarından, tartışmanın eşit güçte tarafları karşı karşıya getirdiği gibi bir izlenim çıkmaktadır. Gerçekte ise Sovyet'in elindeki iktidarla, az sonra Geçici Hükûmet'i doğuracak olan "Duma Geçici Komitesi"nin sonsuz aczi ara-

4. Aktaran G. Comte, *La Révolution russe par ses témoins*, s. 111.

sında çok büyük fark vardı. Sovyet daha kurulur kurulmaz komisyonlar atayacak duruma geldi, bunlar da başkentte kamu hayatının bütün kesimlerini fiilen ele aldılar. Sovyet'in işçi örgütleri nezdinde sahip olduğu otorite ve bu örgütlerin fiilen elde tuttukları iktidar öyleydi ki, beslenme işleri için olduğu kadar ekonomik faaliyetlerin tümü için de kararları veren, yalnız ve yalnız Sovyet'ti. Zaten sırf devrime bağlılık göstermek için değil, gazete çıkarmak için olsun, bankaları yeniden açmak için olsun, herkes ona başvuruyordu. Liberal temsilciler kendi aşağı durumlarını iyice anlamaktaydılar ve meşruluğunu değilse bile, gerçekliğini tanıdıkları bir otoriteye, içleri sızlayarak boyun eğiyorlardı. Örneğin, Rodzyanko çarla buluşmak için Pskov'a gitmek istediği zaman, bir geçiş izni alabilmek için Sovyet Yürütme Komitesi'ne başvurmuştu. Devrilmiş bir tahtın mutsuz adayı olan Grandük Mihail de öyle yapmış, başkente gidebilmek için Petrograd Sovyeti'nin kendisine bir tren tahsis etmesini istemiş, Yürütme Komitesi'nden şu cevabı almıştı: "Kömür fiyatının çok pahalı olmasından dolayı isteğinizi yerine getirmeyeceğiz. Ama siz, vatandaş Romanov, pekâlâ gara gidebilir, herkes gibi bir bilet alabilir ve bir kompartımanda yolculuk edebilirsiniz."

Sovyet'in yetkileri politik alanı da kapsıyordu şüphesiz. Çar ailesinin kaderi, Sovyet'le Geçici Hükûmet arasında yeni bir çatışmaya yol açtı. İngiltere kralıyla anlaşan devrik çar, Büyük Britanya'ya sığınmak istiyordu. Geçici Hükûmet de onun bu isteğini kabule karar vermişti. Rus ve İngiliz makamları arasında yarı-resmî görüşmeler başlamıştı bile. Tam o sırada durum, Sovyet Yürütme Komitesi'ne bildirildi. Çarın yabancı bir ülkeye göçmesine ve böylece gericiliğe bir bayraktar vermeye hiç hevesli olmayan Komite, çar ailesinin gözaltına alınmasını istediğini kesin biçimde bildirdi. Geçici Hükûmet de bu isteğe boyun eğmekten başka bir şey yapamadı. Zaten hükûmetin kimi üyeleri buna katılmaktan çekinmişlerdi: Acz duyguları öylesine büyüktü çünkü. Örneğin, sonunda savaş bakanlığını kabul eden Guçkov, iktidarı tamamen şeklî olan bir kabinenin üyesi olmak istenmediğini söyleyerek, ilkin bu görevi reddetmişti. 6 (19) Martta Geçici Hükûmet Başkanı Prens Lvov: "Olaylara söz geçiremediğini" kabul ediyor; Savaş bakanı da General Alekseyev'e yolladığı bir mektupta kendi açısından şunları itiraf ediyordu: "Geçici Hükûmet hiçbir gerçek yetkiye sahip değildir: Buyrukları ancak İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin iradesine uygun oldukları ölçüde yerine getirilmektedir. Gerçek iktidarın en önemli unsurlarını: askerî kıtaları, demiryollarını, posta-telgraf ulaşımını elinde tutan odur. Geçici Hükûmet'in, Sovyet'in onun varlığını kabul ettiği ve bu varlığa izin verdiği ölçüde var olduğu açıkça söylenebilir..."

İKİLİ İKTİDAR

Böylelikle de devrimin ilk günlerinde Petrograd'da gerçek iktidarı yalnız ve yalnız Sovyet elinde tutuyordu. Temsilcileri, burjuvazinin devrim hakkında beslediği duyguları çok iyi bilmekteydiler. Onun politik yöneticilerinin devrik idareye, zorba rejimin personeline ve işçi yığınlarına değil de, kendi çürük sosyal temellerine daha fazla yakınlık duyduklarını biliyorlardı. O halde ortaksız olarak elde tutulan bu iktidarı niçin muhafaza etmemeliydi? Acze düşmüş bir hasımla niçin pazarlığa girişmeliydi? Son olarak ve özellikle sözünü ona dinletmekten niçin kaçınmalı ve ne ahlaksal bir hakka, ne de kuvvetin gereği bir kanıta dayanan bir meşruluğu ona niçin tanımalıydı?

Petrograd Sovyeti'nin ilk yöneticilerince Şubat ve Mart 1917'deki devrim günleri boyunca takınılan uzlaşmacı tavır ilk bakışta göründüğünden daha az şaşırtıcıydı, Bunlar arasında Menşevik ve Sosyalist-Devrimci (S.R.) unsurlar bol bol çoğunluğa sahiptiler. Menşeviklerin gevşekliklerini herkes biliyordu, ama Sosyalist-Devrimcilerin taşıdıkları etiket karşısında hayale kapılmamak gerekti: Sosyalist-Devrimci parti uzun süredir yöneticilerini şehirlerdeki küçük burjuvazinin içinden, aslında sosyalizmden çok liberalizme yakın olan *intelligentsiya* arasından seçiyordu. Muhakkak olan şu ki, her iki zümre de şu inancı beslemekteydi: Proletarya devlet iktidarını ele geçirip muhafaza edecek ve devlet aygıtını yürütecek iktidara sahip değildir. Bunda işçi sınıfının yeterliliğinin basit bir tahmininden başka bir şey; iktidarın sanki yalnız burjuvaziye yakıştığı ve onu kullanmanın, burjuvazinin kendi doğal imtiyazları arasında bulunduğu yolundaki, tevazu ve alçakgönüllülükten meydana gelen itiraftan başka bir şey de vardı. Sosyal hiyerarşinin en gelenekçi kurallarına kendi meşreplerince saygı gösteren, Rusya'da ve başka yerlerdeki birçok ılımlı sosyalistin besledikleri bu duyguların yanı sıra özellikle Menşeviklerin önderinde ideolojik bagajlarının bütün ağırlığı da vardı.

Gerçekten bunlar, Rusya'nın da doğal olarak bir kapitalist gelişme döneminden geçmesi gerektiğini söylememişler miydi? Bu ise, politik düzlemde burjuva demokrasisi rejimine uygun düşmekteydi. Böyle bir ihtimalde burjuvazinin toplumsal bir otoriteye sahip olacağını da söylememişler miydi? Bunu ondan esirgemeye kalkışmak ise boşunaydı. Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki tartışma, bunların her birinin güç bağdaşan durumlarını aydınlatmıştı: Lenin'in partisinin devrimci militanlığı proletaryada politik değişikliklerin ve çarlıkla mücadelenin başlıca unsurunu görmekteydi. Menşevikler ise, tersine, burjuvazinin bu işlerde üstün rolü olduğunu kabul ediyorlardı: Hem yetenek, hem yetki bakımından çarlığın yerine geçmeye tek aday oydu.

Şubat ayaklanmasındaki hadiseler olayları bu görüşü doğrulayacak nitelikte değildi şüphesiz: Petrograd ayaklanması burjuvazinin bir yardımı ve –pasif ve tamamen manevî de olsa– bir desteği olmadan yapılmıştı. Burjuvazi bu harekette inisyatifi ele almış değildi; bunu korku ve düşmanlıktan oluşan bir kuşkuyla karşılamıştı; sonra bunu ne yönetmiş, ne de hattâ izlemişti. Bu ise burjuvazinin devrimci göreviyle ilgili olarak yerleşip kökleşmiş en sağlam ideolojik gerçekleri yalanlayacak nitelikteydi ama Menşeviklerin öğretisel katılığını sarsacak yeterlikte de değildi. Ne çok yakın olduğunu, ne de zafer kazanacağını sezemedikleri bir devrimden sonra, gerçekten hayırlı olup olmadığına kendilerinin de hiç emin bulunmadıkları bir mucize sonucu, politik iktidarın başında bulunuyorlardı. Kendilerini hakları olmadığı halde iktidarı ele geçirmiş saydıklarından, bunu burjuvaziye aktarmak için hemen tedbir aldılar. Daha aykırı görünen bir şey de şu oldu: Sovyet'teki yöneticilerin, hem de en açıkgöz olanlarından birkaçı, burjuvazinin kendisine böylece sunulan hediyeyi kabul edip etmeyeceğini bile sordular. Bir yandan, bu vesileyle birleşecek olan muhafazakârlarla liberaller arasındaki bir ittifak faraziyesi; öbür yandan da hafif tertip düzeltilmiş bir çarlık, pekâlâ akıllarına yakın geliyordu. Böyle bir anlaşma devrimin kaderini belli eder de yenilgisini çabuklaştırır diye korktukları için, işbirliklerini elde etmek istedikleri liberallere çok önemli tavizler vermeyi kabul ettiler. Bu arada, barış gibi çok önemli bir konudaki programları için dahi bu, böyle oldu.

Menşevik ve Sosyalist-Devrimci önderler arasında birçokları vardı ki Lenin'in radikal bozgunculuğuna ulaşamadan, hattâ yaklaşamadan, yine de savaş başlayalıberi buna muhalif olduklarını bazı hallerde belirtmişler; "demokratik bir barış"ın buna çabucak son vermesini dilemişlerdi. Şubattaki devrim günleri boyunca Petrograd'da halk yığınlarının haykırdıkları barışçı sloganların gittikçe seyrekleşmesi, sadece tesadüfün eseri ya da herhangi bir yurtseverce silkinişin sonucu değildi. Aralarında Zimmervald programını benimseyenlerin de bulunduğu Menşevik ve Sosyalist-Devrimci yöneticiler bu gibi gösterilerin, milliyetçi burjuvaziye güven vermek şöyle dursun, onu gericilerin kucağına atmak gibi bir tehlike yaratacağı düşüncesindeydiler. Yıllar yılı kendi inançları uğrunda savaşmış ve barışçılıklarına bağlı kalarak kamuoyunun baskısına, resmî makamların hışmına göğüs germiş birçok kimse böylece, neredeyse bugünden yarına –tam da barışçılığın karşısına hiç ummadığı bir şans çıktığı sırada– bu barışçılıktan söz etmez oldular artık. Sovyet'teki bu önderler, durumun bu saçmalığını görmüyor değillerdi. Uzlaşma arzularının, yığının gözünde, kayıtsız şartsız bir ihanetin bütün görünümlerine sahip olduğunun da farkındaydılar. Fakat kendilerini geçmişlerine bağlayan bağı kesecek kadar atılgan; bu dramatik şartlarda

devrimci bir rol yüklenerek içine düştükleri çelişkilerin düğümlerini çözecek kadar da yiğit değildiler. İşte böylece de 1-2 Mart 1917 gecesi Rus burjuvazisi –uzun zaman için olmamakla beraber– artık inanmaz olduğu bir şansla karşı karşıya kalmıştı.

Bunun üzerine 1 (14) Mart gününün son saatlerinde Sovyet Yürütme Komitesi'nin birkaç üyesi "Duma Geçici Komitesi"yle görüşmelere giriştiler. Her iki kurum da Tavrida Sarayı'na yerleşmişlerdi: Duma'nın bu sarayın sağ kanadını, Sovyet'in de sol kanadını işgal etmekte olması sadece bir rastlantıdan mı ileri geliyordu acaba? Bu iki kanadın biriyle öbürü arasında, hava ne kadar farklıydı! "Sovyet kanadı"ndaki hava hummalıydı, gürültülüydü; burada tam anlamıyla devrimci bir kargaşa hüküm sürüyor; proletarya sefaletinin bütün belirtilerine burada rastlanıyordu. Sarayın Duma tarafından işgal edilen kısmına geçince, insan başka bir âleme girmiş oluyordu. İlk şaşkınlıkları geçince, subaylar da ortalıkta göründüler ve bazen şatafatlı üniformalar giymiş oldukları halde, buraya yerleştiler. Duma'nın odacıları da sırtlarında geleneksel üniformalarıyla burada görevlerine devam ediyorlardı. Her yanda bir kibarlık havası vardı. Orada toplanan milletvekillerinin yürekleri kaygılı idiyse bile, bunu hiç belli etmemek için ellerinden geleni yapıyorlardı. "Sol kanat"ın koridorları ise gösterici kalabalığıyla doluydu. Ayrıca, tutuklanan saçı sakalı birbirine karışmış mahpuslar da bitkin bir yığın halinde yine buradaydılar. Sovyet'in temsilcileri bu koridorlardan geçerek Duma'nın salonlarına geliyorlardı. Günlerdir durmadan çalıştıkları için yorgunluktan bitkindiler. Karın doyurmaya ne zaman, ne imkân bulabildiklerinden, açtılar. Duma'nın salonlarına gelince şaşırıp kalıyorlardı: Çünkü orada yalnız yok olmuş bir âlemi hatırlatan bir şatafat bulmakla kalmıyorlar; zengin bir büfe, pahalı yemekler, kristal ve gümüş takımlar içinde sunulan nefis içkilerle karşılaşıyorlardı. İki toplum, iki âlem karşı karşıyaydı.

Sovyet görüşmecileri bu ilk buluşmada ne gibi haklar istediklerini anlatmakla işe başladılar. Bunlardan biri konuştuğu sırada bir başkası, Menşevik yazar Suhanov, Milyukov'un yüz çizgilerini uzun uzun incelemek fırsatını buldu. Liberal profesörün yüzünde "büyük bir hoşnutluğun işaretleri"nin belirdiğini gördü. Zaten Milyukov da "İşçi ve Asker Sovyeti'nin ileri sürdüğü şartların gayet kabul edilebilir şeyler olduklarını" hemencecik belirtti. Bundan fazlası da umulamazdı sahiden: Başkentte iktidara sahip tek topluluk olan işçi sınıfı temsilcileri, bu iktidarı "Duma Geçici Komitesi"ne aktarmaya hazır bulunuyorlardı; yeter ki Geçici Komite politik tutuklular için genel af ilan etsin, bütün partilere gösteri ve propaganda yapma serbestliği versin ve çarlığın kaderi üzerinde Kurucu Meclis'in söz sahibi olduğunu kabul etsin. Ilımlılığıyla herkesi şaşırtan bu program, söyledikleriyle olduğu kadar

söylemedikleriyle de dikkati çekmekteydi. Nitekim savaşın hangi şartlar altında devam edeceği, emekçilerin toplumsal durumları ve nihayet toprak davası ile köylülerin kaderi gibi bütün temel sorunları sükûtla geçiştiriyordu. Öte yandan, halka politik özgürlük vermesini Geçici Hükûmet'ten istemekte de biraz mantıksızlık vardı: Çünkü sokağı kontrol eden, ülkenin politik kaderini elinde tutan, halktı. Az önce, nedeni çok iyi anlaşılabilecek bir bezginlik anında milletvekili Şulgin, Milyukov'a: "Rolümüz bitti artık, hiç şüphe yok buna" demişti. Onun için, Milyukov'un duyduğu ferahlık kolayca anlaşılır.

Fakat bu gibi hallerde usulden olduğu üzere, Milyukov tam anlamıyla memnun olduğunu söylemedi. Meşrutî çarlık lehinde uzun bir savunmaya girişti ama arkadaşları onu desteklemek zahmetine katlanmadılar bile. Genel olarak düzenin, özel olarak da subayların asker üzerindeki ayrıcalıklarının yeniden kurulması konusunda Sovyet'in bütün nüfuzunu, bütün otoritesini kullanması için uzun uzun ayak diredi. Son olarak da Milyukov işçi sınıfıyla burjuvazi arasındaki anlaşmanın bir bildiriyle ulusa ilan edilmesini istedi: Böylelikle işçi sınıfı burjuvaziyi şüphe götürmez biçimde iktidara getirmiş, ona teminat vermiş olacaktı. Bir ara görüşmeler bir olay yüzünden kesildi: Olay önemli değildi gerçi ama toplantıda soğukluk yarattı, durumun tümünü de çiğ bir ışıkla aydınlattı. Bir subay gelerek Rodzyanko'ya, II. Nikolay'ın Pskov'daki genel karargâhından kendisiyle konuşmak istediğini bildirdi. Duma Başkanı, Sovyet yöneticilerinin kesin izinleri olmadıkça telefona gitmek istemedi: "Otorite sizin elinizde!" diye bağırdı. "Beni tutuklayabilirsiniz... Hepimizi tutuklayacaksınız belki." Rodzyanko'nun kaygısı yatıştırıldı. İki taraf arasındaki görüşme yeniden başladı ve o gece bir prensip anlaşmasıyla sona erdi.

Bu anlaşmanın kesin şartları iki gün sonra, 3 (16) Mart'ta Geçici Hükûmet resmen kurulunca açıklandı. İlk resmî bildirisinde Hükûmet, 1-2 Mart gecesi üzerlerinde anlaşmaya varılan noktaları daha ayrıntılı olarak tekrarlıyor; ulusal ve dinsel bakımdan her türlü ayrımın kaldırılacağından başka, polisin yerine bir halk milisi kurulacağına ve "yerel hükûmet organları"nın tek dereceli seçimlerle işbaşına getirileceğine söz veriyordu. Son olarak da başkentte bulunan ve Petrograd Sovyeti'nin otoritesinin hiç değilse bir kısmını üzerine dayandırdığı askerî kıtaları şehirden uzaklaştırmamayı taahhüt ediyordu. Aynı anda ve aynı vesileyle Sovyet Yürütme Komitesi de bir bildiri yayınlayarak burada Geçici Hükûmet karşısındaki durumunu açıklıyordu. Bildiride Geçici Hükûmet, ülke halkının "ılımlı tabakalar"ının temsilcisi olarak gösterilmekteydi. Bildiri yeni iktidarca girişilen taahhütleri de belirttikten sonra şöyle devam ediyordu: "Kurulmakta olan hükûmet, verdiği sözleri yerine getirdiği ve eski rejimle gerçekten mücadele ettiği ölçüde, demokrasinin de onu desteklemesi gerekeceğini sanıyoruz."

Görüldüğü gibi, bildirinin edası yeni kabineye aşırı bir güven beslendiğini açıklar nitelikte değildi. Bir coşku havası da yoktu bunda. Yeni hükûmetin üyeleri, devrimci mücadelenin ilk saflarındaki kimselere böyle bir coşku da ilham edemezlerdi zaten.

Sovyet'in gösterdiği kuşkunun tek belirtisi bu değildi. Tek bir kişinin dışında, yalnızca burjuva çevrelerinin temsilcilerinin yer almış oldukları Geçici Hükûmet'in kuruluş tarzı da bu kuşkunun bir başka kanıtıydı. Yeni kabinenin başına, savaş süresince Zemstvolar Birliği'nin başkanı olarak tanınmış bulunan Prens Lvov getirilmişti. Politik bakımdan meşrutîyetçi demokratların ("K.D."lerin) sağ kanadında yer almış bulunan bu adam, zekâ ve irade bakımından pek öyle ahım şahım birisi değildi. Kişiliğinin böyle zayıf olması, Sovyet tarafına güven veriyordu sözde. Hükûmetin düşünen kafası olan Milyukov, Dışişleri bakanlığına getirilmişti. Bu alanda uzun süredir uzmanlaşmış; Rusya'nın toprakça yayılmasından yana olan, buna inanan biri olarak göze çarpmıştı. Guçkov savaş bakanıydı: Bu adam demokratik inançlarından çok, acayiplikleriyle göze çarpıyordu. Yüzyılın başında İngilizlere karşı Boer savaşına katılmış, on yıl sonra da Jön Türklerin ayaklanmasına karışmıştı. *"Oktyabristi"* partinin yöneticisi olarak, liberallerin açıkça sağında yer almış bulunuyordu. Hattâ kimi liberaller, Guçkov 1911'de Stolıpin'i anmak için dikilen bir anıtı açtı diye, bundan alınmışlardı da: Astırarak idam ettirdiği kimselerin çokluğundan ötürü "Boyunbağı Stolıpin" diye anılan bu adam aşırı muhafazakâr bir bakandı ve 1905 Devrimi'ni bastırma işini amansızca yönetmişti. Maliye bakanlığındaki Tereşçenko politika dünyasına yeni ayak basmış biriydi: Şeker alışverişiyle zengin olan bu sanayicinin tek övündüğü şey, 80 milyon altın Rubleyle Rusya'nın en büyük servetlerinden birine sahip oluşuydu. Toprak sorununun çetinliği dolayısıyla tarım bakanlığı çok önemliydi. Bu bakanlık "K.D."lerden Singarov'a verilmişti. İş arkadaşı Nabokov onda: "Devlet çapında değil de, il ya da ilçe çapında yeterli bir Rus taşra aydını"nı görmekteydi. Onun bu bakanlığa seçilmesi, köylülerin sorunlarını çözmek bakımından Geçici Hükûmet'in yeterliliği bakımından pek hayra alâmet değildi.

Fakat kabinede asıl dikkati çeken, bunda ılımlı bile olsa, tek bir sosyalist temsilcinin bulunmayışıydı. Bazı bakımlardan, o da pek ciddî çekinceler ileri sürülmek şartıyla, sosyalist eğilime bağlı tek kişi, genç Adalet bakanı Aleksandr Kerenskiy'di. Birkaç ay süreyle devrimin en itibarlı adamı haline gelecek, hemen sonra da itibarını tam anlamıyla yitirecekti. Kerenskiy otuz altı yaşında genç bir avukattı. Otokratik tenkil hareketlerinin kurbanlarını çarlık mahkemeleri önünde savunarak kendini tanıtmıştı. Duma'da milletvekiliydi, *"Trudoviki"* (Emekçiler) partisiyle daha çok gevşek bağları vardı. Bu parti, Sosyalist-Devrimcilerin sağ kanadına pek aşırı olmayan bir yakınlık duyan, oldukça

silik bir küçük burjuva oluşumuydu. Devrimden sonra da Kerenskiy Sosyalist-Devrimci partiye girdi ama bu, tamamen şekil bakımından oldu. Devrim kavgasında hem tek yönetici, hem tek hakem rolünü oynayabileceğine inandığından, sonuna dek siyasal oluşumların dışında kaldı hep. Gençliği, ateşliliği, güzel söz söyleyişi ve sevimli bir insan oluşu, arkadaşlarınca değerlendirildi ve sömürüldü, böylece de Kerenskiy efsanesi doğmuş oldu.

Sözde devrimin en iyi, en temiz, en demokratik yönünü temsil etmekteydi. Aslında ise güzel, fakat çok tumturaklı bir konuşma tarzı vardı ve onu dinleyen: "Bu adam tiyatrocu mu, politikacı mı?" diye soruyordu haklı olarak. Ulusun şevke geldiği anlarda ilk zaferlerin yarattığı hayalleri dile getirmeyi bildi şüphesiz. Fakat yeterliliği daha ileriye gitmiyordu ve devrimin bu methiyecisi rolünü oynarken gülünç olmaktan da her zaman kurtulamıyordu. Coşkunluğu içtendi ama arasıra histeri halini aldığı da oluyordu. Ondaki coşkunluk hallerini bitkinlik anları izliyordu. Söylevlerinde duyguları sömürmek bakımından kötü bir eğilimi vardı. 1 (15) Mart günü Petrograd Sovyeti'ni, adalet bakanlığı görevini kimsenin kendisinden daha iyi yapamayacağına inandırmak istediği sırada biraz palavraya kaçan, fakat geçici olmakla beraber yine de etki yapmaktan geri durmayan bir nutuk çekerek, "Size gönlümün bütün samimiyetiyle hitap ediyorum arkadaşlar, ruhumun derinlikleri dile gelmiş bulunuyor ve bunu ispatlamak lâzımsa, bana güveniniz, yoksa şu anda gözlerinizin önünde ölmeye hazırım" dedi. Kimsenin ondan bu kadarını istediği yoktu ama canını fedaya hazır olduğunu söylediği o andan kısa süre sonra politik bakımdan ölüp gidecekti.

Kerenskiy yalnız bireyci değildi. İleri derecede de "evrenin merkezi benim" diyen bir hali vardı. Kaderin yalnız kendisine verdiği tarihsel bir görevi yerine getireceğine inanıyordu. "Tanrı'nın yolladığı adam" olarak edindiği otorite çabucak ondaki başlıca politik kıstas halini aldı. Boyuna hakettiği saygıyı ileri sürüyor; edindiği otoriteden sözediyor; kişiliğini saran itibar havasını belirtiyordu. Bu da devrimin daha ilk günlerinde ona bakan olma imkânını sağladı. Adalet bakanlığına atanması kendiliğinden olup bitmemişti. Sovyet Yürütme Komitesi kendi üyelerinden hiçbirinin Geçici Hükûmet'te üyelik kabul edemeyeceğini kararlaştırmıştı. Yalnız bir sağcı azınlık, burjuvazi ve işçi sınıfı temsilcileri arasında koalisyon kurulmasının çok gerekli olduğu kanısındaydı. Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler içinse Geçici Hükûmet üzerinde Sovyet'in dışarıdan denetim yapması teorisi üstün gelmekteydi.

Kerenskiy de Sovyet Yürütme Komitesi'nde üyeydi ve orada görevler, hiç değilse başlangıçta, iyice belirtilmemiş olduğundan, başkan vekili geçiniyordu. Bütün davranışları, bakan olmaya ne kadar istekli olduğunu gösteriyordu. Liberal şahsiyetler de çabucak ona açık seçik tekliflerde

bulundular. Gerçekten, liberaller için Kerenskiy değerli bir yardımcıydı. Menşevik milletvekili Çheidze'yle birlikte o, Sovyet'e girebilen tek milletvekiliydi. Bu yüzden iki kuruluşun birleştiği noktada, iki âlemin kesiştiği yerde bulunuyordu. Bu kadar acıklı şartlar altında hükûmeti yönetmeye çalışmak için burjuvaziye demokratik teminatlar lâzımdı. Hal ve şartlar da öylesine çetindi ki, bir yerine iki teminat daha iyiydi. Üstü kapalı olmakla beraber yine de belirli kararsızlıklara rağmen, Geçici Hükûmet'in iktidarını tanıyan Sovyet bildirisi bu teminatlardan biriydi. Daha maddî ve elle tutulur, aynı zamanda daha sürekli olan ikincisi de Kerenskiy'in kabinede bulunmasıydı. Adam, liberallerin tekliflerini kabule öylesine kararlıydı ki, Sovyet'teki arkadaşları onu bakan görmeye katlandılar. Fakat yalnız kişisel bakımdan bakan olsun ve bu işi üzerine alırken Sovyet'te kabul ettiği, zaten de pek üstünkörü yerine getirdiği, görevleri bıraksın istiyorlardı. Kerenskiy bu pazarlığa yanaşmadı: Hem Sovyet'in disiplinini çiğnemek, hem de –Hükûmet'le Sovyet arasında, hem birinin, hem öbürünün içindeki– bu merkezî durumu elde tutmak için onun üyesi kalmak istiyordu ve bu durumda olan yalnız kendisiydi. Sovyet'in içinde hüküm süren kargaşa arasında ve üyelerinin tecrübesizliği sayesinde, bu gibi hallerde çok etki yapan yaldızlı sözler söyleyerek bu işi başardı. Bununla birlikte, onun yeni ekibin içinde bulunuşu, o anın esaslı politik sorununu çözmeye yetmiyordu: Bu da Geçici Hükûmet'le Sovyet arasındaki ilişkileri düzene sokmak; bütün ülkenin yaşantısına hâkim olan soruya, bu iki kurum arasındaki ikili iktidar sorusuna cevap vermekti.

"İkili iktidar": Klasikleşen bu terim, tarihe geçmiş olan politika sözlüğünde yer almış bulunmaktadır. Altında da şu gerçek yatmaktadır: 1917 şubatından ekimine kadar Rusya kararsız, çelişik durumdaydı. Onu kendine çeken karşıt kuvvetler arasında bölünmüştü. Birbirleriyle bağdaşmaz güçler de onu elde etmeye çalışıyorlardı. İkili iktidar, burjuvazinin temsilcisi bir kuruluş olan Geçici Hükûmet'le, halk yığınlarının yarattıkları bir kuruluş olan Sovyet'in karşı karşıya var oluşlarıdır. Devrimin başlangıcında bu konuda geçici bir uzlaşma yapıldı; her iki kuruluşun yöneticileri de çok değişik duygularla bunu kabul ettiler. Eski rejime karşı kazanılan zaferi genel olarak belirten yurtseverce söylevler ve coşku gösterileri; sosyal barışmaların –hattâ en geçicilerinin dahi– yanı sıra görülen içtenlikler; devrimin ilk anlarındaki zafer ve coşku iklimi ilkin bu ikili iktidarı maskeleyebildiyse de her iki tarafın uzağı gören, uyanık kişileri bunun farkındaydılar. Sovyet'in yöneticileriyle Geçici Hükûmet'in ilerideki üyeleri arasında yapılan görüşmelerin sonucu olan anlaşmayı nitelemek için –bu görüşmelerin olumlu bitmesinde kesin rol oynayan– solcu Menşevik lider Suhanov: "Bir düellonun şartları üzerinde yapılan anlaşma"nın söz konusu olduğunu söylüyordu.

Herkes bunu böyle anlamıyordu şüphesiz, özellikle Geçici Hükûmet'in ve Sovyet'in rollerini anlayış bakımından çok değişik fikir akımlarının ortaya serildiği, Sovyet'e yakın, çevrelerde bu, böyleydi. En ılımlılar Sovyet'e ancak tamamen yardımcı bir görev veriyorlar ve Sovyet'ten çıkacak güçlerin hükûmet yönetimi içinde yoğurulması sayesinde, iki otorite kaynağının birleşmesini elverişli bir tavırla karşılıyorlardı. Fakat birçok Menşevik yönetici, burjuvalarla işçiler arasındaki anlaşmanın bir sürü üstü kapalı sözler üzerine kurulduğu; karşılıklı çıkarların çok çelişik oluşları dolayısıyla bunun, ancak hal ve şartların doğurduğu geçici bir anlaşmadan başka şey olmadığı görüşündeydiler. Üstelik –V. bölümde göreceğimiz gibi– Lenin'in gelişi birçok Bolşevik'in zihinlerini çelecek, düşüncelerini değiştirecekti. Politik manevralar, insanların yükselme hırsları ve bilhassa sınıfsal baskı ve ihtilaflar, aradaki bu ilişkileri tabiatıyla değiştirecek; –ne olayların ne sınıfların körükörüne boyun eğmek niyetinde olmadıkları– yöneticiler arasındaki anlaşmaları eğreti, az sonra da hükümsüz hale sokacaktı.

Gerçekten, Sovyet'le Geçici Hükûmet arasında çok geçmeden anlaşmazlıklar çıkmaya başladı. Bunları yatıştırıp kurumların genel işleyişini düzeltmek için, Sovyet bir "irtibat komisyonu" kurmuştu. Bu komisyonun görevleri dahi durumdaki güçlükler ile şüpheli yönleri ortaya koyuyordu. Gerçekten, komisyon: "Geçici Hükûmet'in niyet ve faaliyetleri hakkında Sovyet'e haber vermek; Geçici Hükûmet'e de devrimci halkın elde etmek istediği hakları bildirmek; onun üzerinde bu isteklerin yerine getirilmesini sağlayacak bir baskı kurmak ve durumun gerektirdiği tedbirlerin uygulanışını sürekli olarak denetlemek"le görevliydi. Bu formül bazen çok çelişik yorumlara yol açıyordu. Nihayet bilinmesi gereken şey, iktidar ikiliğinin bunlar arasında işbirliği anlamına mı geldiği; yoksa tersine, her zaman patlamaya hazır bir rekabetin onları ayırdığı mıydı.

Nitekim tehlike geçip burjuvazi kendini toparlayınca, çatışmalar da kaçınılmaz hale geldi. Geçici Hükûmet'in işe başlayışından birkaç gün sonra Sovyet, muhafazakâr gazetelerin yeniden çıkmasına izin verdi. Bu basın da hücumlarını hemen Sovyet üzerinde toplayarak onun temsil yeteneğine itiraz etti, askerlere çatarak onların disiplinsizliğini kınadı, işçi sınıfına saldırarak sosyal haklar isterken sorumsuzca davranışı yüzünden ona sitemde bulundu. Öte yandan birçok muhafazakâr örgüt yeniden toplaşmışlardı. Geçici Hükûmet'i destekleyeceklerini söylerken, onu sistemli bir baskı altında tutmaktan geri durmuyorlardı. 2 (15) Mart'ta sanayi çevrelerini ve iş âlemini içinde toplayan "Sanayi ve Ticaret Konseyi", "Duma Geçici Komitesi"nin emri altına girmişti, ertesi gün de bu komite, Geçici Hükûmet haline geldi. 10 (23) Mart'ta "Soylular Konseyi" halkı "şimdi Rusya'da tek yasal iktidar olan Geçici

Hükûmet'in etrafında safları sıklaştırmaya" çağırmıştı. Liberal basın "tek bir iktidar" istemeye başladı. Ona göre de otoriteyi hangi kurumun elinde tutması icabettiğini belirtmek gerekli değildi. Fakat bakanlar yine de ihtiyatlı davranmak ve Sovyet'in dayanmaya devam ettiği, kendisine bağlı ve fedakârlığa hazır toplulukları hesaba katmak zorundaydılar.

1917 martından başlıyarak, ayaklanmanın hiç de çözmemiş olduğu sosyal sorunlar, gergin kalan bir hava içinde bütün çetinlikleriyle ortaya çıktılar. 6 (19) Mart'ta Sovyet genel kurulu (30'a karşı 1.170 gibi) çok büyük çoğunlukla bir karar vererek Petrograd işçilerinden çalışmaya yeniden başlamalarını istiyordu. İşçiler ise en önemli isteklerinin hâlâ kabul edilmediğini ileri sürerek bu kararı yerine getirmemek için direniyorlardı. Kendi resmî temsilcilerinden daha radikal ve titiz davranmaya devam eden birçok proletarya tabakası, daha önce iş gününün ne kadar süreceği sorununun çözülmesi şartıyla işe yeniden başlamaya hazır olduklarını açıkça bildirdiler. Çalışma gerçi yeniden başladı ama birçok işçi sekiz saatlik süre dolar dolmaz her gün işi bırakıveriyorlardı. Sosyal gerginlik artmakta olduğundan, Sovyet de sekiz saatlik çalışma gününü uygulatmak işini istemeye istemeye kendi üzerine aldı.

Bunun üzerine muhafazakâr ve liberal basın, ulusal savunmanın ihtiyaçlarıyla bağdaşmaz saydığı bu talebe karşı hücuma geçti. Bu kampanya bir an için Petrograd garnizonunun bir kısmını işçi sınıfı aleyhine çevirmek gibi bir etki yarattı. Askerlere anlatıldı ki, arkadaşları siperlerde kendilerini öldürterek yurdu savunurlarken emekçiler, ileri sürdükleri taleplerle silah üretimini frenlemekte, böylece cephedeki askerlere ihanet etmektedirler. Sovyet ve kendiliklerinden harekete geçen birçok işçi örgütleri bir karşı-propaganda faaliyetine giriştiler. İşçilerin fabrikaları gezip görmelerini sağladılar ve garnizondaki askerlere, emekçilerin hayat şartları üzerinde bilgi verdiler. Aynı zamanda Sovyet de Geçici Hükûmet'i, işçilerin sekiz saatlik çalışma günü talebini Kurucu Meclis'in toplanmasını beklemeden yerine getirmesi için sıkıştırdı: Liberaller bu sorunu Meclis'e getirmek istiyorlardı çünkü. Nihayet –bakanların ve işveren çevrelerinin direnmelerine rağmen– aralarında Petrograd ve Moskova'nın da bulunduğu birçok sanayi merkezindeki işçiler taleplerini kabul ettirdiler. Bu arada mücadele usullerinin pazarlığa girişmekten daha etkili olduğunu anlamaktan da geri kalmadılar.

Çalışma günü süresi sorunu kafaları kızdırmıştı ama daha nazik, daha esaslı bir başka mesele vardı. Çarlığın devrilmesinden az sonra yöneticiler ile Sovyet bunu ele almak zorunda kaldılar. Bu sorun, yığınların en içten dileğiydi, netice itibarıyla onun harekete geçmesinde en çok etkisi olmuştu, bu bakımdan esaslıydı: Barış sorunuydu bu. Şubat ayının ilk günlerinde barışçı sloganlar halkça çok benimsenmiş, sonra yavaş yavaş bir yana bırakılmıştı. Özellikle askerler arasında

şovence parolalar ortaya çıkmıştı hattâ. Bu arada bir Bolşevik kadın propagandacının başına gelenler de anlatılıyordu: Şubatın son günlerinde: "Kahrolsun savaş!" diye bağırdığı için, bu kadın linç edilmişti. Yurtseverliğin bu güçlenişi, burjuvaziyi rahatsız etmemek için barışçı programlarını bir süreliğine rafa kaldırmaya karar veren solcu çevrelerin politik düzlemde takındıkları uzlaşmacı tavırdan ileri gelmişti. Ancak, böylesine kanlı bir güncellikteli bir sorun üzerinde uzun zaman susmanın mümkün olacağını ummak boş şey olurdu. Özellikle şu sebepten ki, yeni Rus diplomasisi milliyetçiliğin en intikamcı temsilcilerinden biri olan Profesör Milyukov'un elinde bulunuyordu. Yeni dışişleri bakanı ile temsil ettiği çevreler, rejimdeki değişikliğin, Rusya'nın dış politikası üzerinde hiçbir etki yapmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Memleket yalnız ittifaklarına bağlılık göstermek ve "nihaî zafer"e değin Fransa ile İngiltere'nin yanı başında savaşa devam etmekle kalmamalıydı. Diplomatik alanda, çarlık hükûmetinin ileri sürmüş olduğu aynı savaş amaçlarını ilan etmesi de gerekiyordu.

Nitekim savaşın başlangıcında Rus diplomatları, hükûmetlerinin toprak taleplerini karşılıklı desteklemek konusunda İngiliz ve Fransız meslektaşlarıyla anlaşmışlardı. Rusya da kendi hesabına Polonya'dan toprak almak için kendisine söz verilmesini istemiş, bu sözü almıştı. Osmanlı İmparatorluğunun savaşa girişinden sonra Rusya, çarlığın eski yayılma hülyalarını ortaya atarak yeni talepler öne sürdü: Zafer kazanılırsa Rusya'nın Boğazları, İstanbul'u ve Asya kıtasındaki bazı Türk topraklarını alması konusunda İtilâf Devletleri'yle anlaştılar. Bütün bunlar, gizli tutulan diplomatik antlaşmalara, usulüne uygun olarak, eklenmiş bulunuyordu.

Milyukov bakan olunca arkadaşlarına bu diplomatik belgelerin içinde neler bulunduğunu bildirdi. Kendisi de kişisel olarak bunları tamamen onaylıyordu. Bununla birlikte, Geçici Hükûmet'in bütün üyeleri onun bu coşkusunu paylaşmadılar. İçlerinden biri, Kutsal Sinod vekili, nezaket kurallarına ya da diplomatik geleneklere pek aldırış etmeden, gizli antlaşmaların "bankerler ve dolandırıcılara" yaraşan şeyler olduğunu söyledi. Herhalde bunların varlıklarını, tamamen savunma niteliğindeki, saikleri tam anlamıyla demokratik bir savaş lehine açıkça belirtilmiş inançlarla bağdaştırmak güç işti. Bu gibi ilkeler – ilhaksız ve tazminatsız barış!" – sol kanadın bagajında öteden beri yer almış şeylerdi ve barışçıların, hattâ en az radikal olanların bile özlemlerine uygun düşüyordu. Sovyet'in yöneticileri arasında bunların sayısı yüksekti.

Şu halde Milyukov'un 6 (19) Mart'ta Geçici Hükûmet adına basına verdiği demecin bu çevrelerde uyandırdığı hoşnutsuzluk kolayca anlaşılır. Bu demeçte yeni Rusya'nın "Müttefiklerle imzalanan anlaşmalara mutlaka saygı göstereceği" belirtilmekteydi. Bu açıkça demekti ki, Rusya

çarlığı silkip atmıştı ama yine de yayılma azmine bağlı kalıyordu. Bu ise Sovyet'in kabul edemeyeceği bir görüştü. Gerçi Sovyet'in içinde sağcı bir azınlık vardı, Geçici Hükûmet'in görüşlerini olduğu gibi kabul ediyor ve –dış politika dahil– onun politikasını kayıtsız şartsız desteklemeye hazır bulunuyordu. Fakat Sovyet'in çoğunluğuna göre, ittifaklarına bağlı kalmak ve Almanya ile Avusturya-Macaristan'a karşı savaşa devam etmekle beraber eski emperyalizminden vazgeçmek ve savaşla zaferin amaçları olarak ancak meşru savunma nedenlerini ileri sürmek yeni Rusya'nın bileceği bir şeydi. Hattâ bazıları, nihayet hak uğrunda savaştıkları duygusunun Rus askerlerine yeni bir cesaret, Rusya'nın Almanya'ya karşı giriştiği savaşa da artan bir etkinlik vereceğine inanıyorlardı.

Belirsiz bir barışçılığın, daha açık ve kuvvetli olarak dile getirilen bir yurtseverliğe karıştığı bu duygular, Petrograd Sovyeti'nin Yürütme Komitesi'ne, 1917'de yayınlanan "Bütün dünya uluslarına çağrı"sını yazmayı ilham etti. Bunu yazanlar "korkunç savaş"ı kınıyorlar ve "bütün hükûmetlerin yayılma hırslarına karşı kesin bir mücadeleye girişme" zamanının geldiğini bildiriyorlardı. Özellikle Rusya'ya ilişkin olarak Sovyet, "Rus demokrasisinin, kendi yönetici sınıflarının ilhakçı planlarına her çareyle engel olacağını" belirtiyordu. Fakat metnin en büyük kısmı, "yarı zorba" diye nitelendirilen kendi hükûmetlerini başlarından defetmeleri için Alman ve Avusturya-Macaristan uluslarına hitabeden bir çağrıya ayrılmış bulunmaktaydı. Yine bu metinde "Rus devriminin fatihlerin süngüleri karşısında gerilemeyeceği ve kendini yabancı bir askerî devlete ezdirmeyeceği" temin edilmekteydi.

Bununla birlikte Geçici Hükûmet Rusya'nın geleneksel amaçlarının herhangi birinden vazgeçmeye hiç niyetli görünmediğinden, Sovyet'in sol kanadı, "ilhaksız ve tazminatsız barış" politikasına daha az platonik bir eda vermesi için kendi Yürütme Komitesi üzerinde baskı yaptı. "İrtibat Komisyonu"nun bakanlarla bir görüşme yaparak Sovyet'in dış politika ve savaşın güdümü konularında kendi isteklerini ortaya sermesi kararlaştırıldı. Sovyet delegeleri bu buluşmada, Geçici Hükûmet için artık savunma niteliğinde olmayan her türlü savaş amaçlarından resmen vazgeçme zamanının geldiğini bildirdiler. Milyukov hemen "olmaz" dedi ve kendi hesabına böyle bir görüşü açıklayan belgeye hiçbir zaman imzasını atmayacağını kesinlikle bildirdi. Bununla birlikte, kendisinin kabine içinde bir defa daha azınlıkta olduğu, arkadaşlarının onun uzlaşmazlığını paylaşmaktan uzak oldukları ortaya çıktı. Bunun üzerine hükûmetin Rusya'nın savaş amaçlarına ilişkin bir bildiri tasarısı hazırlayıp Sovyet'e vermesi kararlaştırıldı.

Bu metnin ana kısmında: "Rusya'nın ülküsünün ne başka uluslar üzerinde hüküm sürmek, ne de onların ulusal varlıklarını ele geçirmek değil, fakat tersine, ulusların kendi kaderlerine kendilerinin hâkim olma

hakları esasına dayanan sürekli ve istikrarlı bir barış kurmak olduğunu bildirmek, Geçici Hükûmet'in hakkı ve görevidir. Bununla birlikte Rus halkı, yurdunun savaştan güçsüzleşmiş ve küçülmüş olarak çıkmasına razı olmayacaktır" denilmekteydi. Son olarak da belgede "Rusya'nın müttefiklerine karşı giriştiği taahhütlere tam bir saygı göstereceği" belirtilmekteydi.

Sovyet Yürütme Komitesi hükûmet bildirisinin tatmin edici olmadığı ve "İrtibat Komisyonu"nun bakanlara bildirdiği kaygılara hiç cevap vermediği sonucuna vardı. Bildiride şimdi artık bütün kamuoyunca bilinen ilhak tasarılarından vazgeçildiği belirtilmiyor; "müttefiklere karşı girişilen taahhütlere yapılan ima, gizli antlaşmaların ve bunlardaki emperyalist maddelerin yürürlükte olduklarını doğrular gibi bir eda taşıyordu. Hükûmet bu muhalefeti öğrenince, ilk tasarısını değiştirmek zorunda kaldı. Değiştirilen metin bir kez daha Sovyet'e gönderildi. Burada memleketi yabancı saldırısına karşı savunma gerekliği belirtilmek ve "müttefiklere karşı girişilen taahhütler" hatırlatılmakla beraber, "özgür Rusya'nın güttüğü amacın başka uluslar üzerinde egemenlik kurmak olmadığı" ve Rusya için "yabancı toprakları zorbalıkla ele geçirmek söz konusu olmadığı" kaydedilmekteydi. Yürütme Komitesi'nin kimi üyeleri hükûmetin bu tavizini yetersiz buldular ama çoğunluk, bu kadarıyla yetinmeye karar verdi.

Hükûmetle Sovyet arasındaki bu çatışma, görüldüğü gibi, bir uzlaşmayla sonuçlanıyordu ama bu uzlaşma, Rus dış politikasının eksenini hafifçe sola kaydırıyordu. Bu olayın çifte anlamı vardı: Uluslararası politika alanının uzun süre yüzüstü kalamayacağını ve savaşla barış sorunlarının, yeni Rusya'nın tutacağı yön bakımından kesin olacağını açığa vuruyordu. Ayrıca, çetin bir ceviz olan "ikili iktidar" konusunun yeniden ortaya çıkmasına yol açıyordu. Bu ikiliğin türlü safhalarında, Sovyet'in bir saldırısını, hükûmetin bir karşı-saldırısı izliyordu. Bir yandan ufak tefek kazançlar sağlayan liberaller, hafif bir gerileyişi hafif bir ilerleyişle denkleştirmeye çalışmak suretiyle tepkide bulunuyorlardı. Nisan ayında para yardımı elde etmek için Geçici Hükûmet'e başvuran Sovyet eli boş döndü. Kendisine "özel bir kurum"dan başka şey olmadığı ve ona göre muamele görmeye katlanması gerektiği bildirildi. Sovyet'in başlıca iyi huyları arasında sabır da vardı şüphesiz. Fakat kitlelerin kendisi üzerinde yaptıkları sürekli baskı, bu iyi huya tevekkülü de eklemek imkânını ona vermiyordu. Bu çekişmeler ile çatışmaların ardında, silahlarını temizleyip parlatan iki sınıf vardı: Burjuvazi ile proletarya Rusya'ya yeni sarsıntılar hazırlıyorlardı.

V
Bahar Fırtınaları

Geçici Hükûmet resmen kurulalı tam bir ay olmuştu. Günlerden 3 (16) Nisan'dı, devrimin daha şimdiden soluğu kesilmiş gibi bir hali vardı. Hükûmetle Sovyet arasındaki anlaşmaya kimse gerçekten kusur bulur görünmüyordu ve yol açtığı utangaç, saygılı muhalefet sonuçsuz göründüğü için etkisiz kalıyordu. Bütün bunları değiştirmek, bu havayı altüst etmek için, devrim ertesinin yatıştırıcı şartları dışında kalan bir dış etkenin beklenmedik anda çıkagelmesi gerekti: 3 Nisan 1917'de, Lenin Petrograd'a gelmişti.

Başkente dönebilmek için bin bir türlü güçlüğü yenmesi gerekmişti. Devrim haberi gelip onu Zürih'te yakaladığı zaman, hemen yurduna dönmeğe karar verdi. Fakat gerekli izinleri de elde etmek icap ediyordu. Yeni Rus makamlarının iznini almak için Petrograd'a telgraf çekildi. On beş gün boyunca Lenin'le sürgündeki arkadaşları cevap beklediler ama boşuna. Geçici Hükûmet, savaşın devamına şiddetle karşı koyacaklarını bildiği kimselerin yurda dönmelerini kabule pek yanaşmıyordu. İngiltere'nin yaptığı teşebbüsler de başarı kazanamadı. Lenin de sabırsızlanıyordu. Batı takvimine göre 15 Mart'ta Inès Armand'a yazdığı mektupta: "İskandinavya'ya gidemediğim için *çileden çıkmış* durumdayım! 1915'de yola çıkma tehlikesini göze almadığım için kendimi hiç affetmeyeceğim" diyor; iki gün sonra da: "Korkarım ki bu lanetli İsviçre'den yakın zamanda ayrılamayacağız" diye yazıyordu. Mart ayının sonunda hâlâ Zürih'te pineklemekle meşguldü. "Böyle bir anda burada kalmanın, bizim için ne büyük işkence olduğunu tasavvur edersiniz" diye sızlanıyordu. Beri yandan da en akıl almaz tasarıları yapmıştı: Rusya'ya uçakla dönmeyi düşünüyordu, ama karısının yazdığı gibi: "Böyle bir şey ancak gece gelen bir yarı-hezeyan nöbeti sırasında söz konusu olabilirdi." Sahte bir İsveç pasaportuyla yola çıkmayı, İsveç dilini bilmeyişini belli etmemek için de sağır dilsiz rolü yapmayı tasarladı. Bu da karısı Krupskaya'ya bir önceki kadar saçma göründü: "Uykuya yatınca rüyanda Menşevikleri görür, başlarsın: Keratalar! Keratalar! diye bağırmaya! O zaman da sır filan diye bir şey kalmaz ortada!" dedi.

Menşevik Martov da Rusya'ya dönmeyi Lenin kadar istiyordu. Mesele politik yollarla çözülebilirdi, bunun çaresini de Martov buldu: İskandinavya'ya gitmek için Alman makamlarından Almanya'dan geçiş izni almak. İsviçre'de bir "Tahliye Komitesi" vardı, dışarıya göçen Rus sosyalistlerinin kurdukları 23 örgütün temsilcilerini içinde toplamış bulunuyordu. Bu örgüt, kendilerinin yurtlarına gönderilmeleri işine İngiltere'nin yanaşmadığını görünce, Martov'un aklına gelen yolu denemeye karar verdi. İsviçre sosyalistlerinin aracılığıyla başlayan uzun görüşmeler, Alman imparatorluk hükûmetiyle 32 kişilik bir Rus grubu arasında tam bir anlaşmayla sonuçlandı. Bu 32 kişi arasında Lenin'le başka Bolşevikler de vardı. Almanların, Rus göçmenlerinin taşınması işini sağlamakla beraber onların ne düşünceleri, ne de bagajları üstünde hiçbir denetim yapmamaları öngörülmüştü.

Ayrıca Alman topraklarından geçtikleri sürece, Rus devrimcileriyle Almanlar arasında her türlü temas yasaklanmıştı. (Bunun içindir ki, Lenin'in kurşun mühürlü vagonundan söz edilmiştir.) Bu Rusların yurtlarına dönüşlerine karşılık, Rusya'da gözaltına alınmış eşit sayıda Almanın dönmeleri için de gereken her şey yapılacaktı. Böylece bu iş, savaş sırasında görülmeye alışılmış esir değişimlerinden biri haline sokulmak isteniyordu hiç değilse. Şurası muhakkak ki, Lenin'le arkadaşları, politik hasımlarının olayı nasıl istismar edebileceklerini bilmiyor değildiler. Bunları, Alman emperyalizminin kendi çıkarları uğrunda çalıştırmak üzere Rusya'ya soktuğu ajanlar gibi göstermek işten bile değildi. Her türlü kuşkuyu ortadan kaldırmak için Lenin'le arkadaşları, yola çıkmadan önce bir bildiri yayınlamaktan geri kalmadılar. Burada: "Öbür ülkelerdeki, özellikle Almanya ve Avusturya'daki proleterleri kendi hükûmetlerine karşı ayaklandırmaya" yardım niyetinde olduklarını belirtiyorlardı. Yol boyunca sağcı –ve bu sıfatla ülkelerinin savaş politikasını destekleyen– Alman sosyal-demokratları Lenin'le temas kurmayı denediler. Rus devrimcilerinin hiçbiri bunlarla konuşmak istemedi.

İsviçre'den (Batı takvimine göre) 9 Nisan'da ayrılan Lenin, 13 Nisanda Stockholm'e geldi.[1] Finlandiya'ya kadar da yoluna kızakla devam etti. 6 (19) Nisan akşamı geç vakit Petrograd Bolşevik lideri karşılamaya hazırlandı.

Parti işleri iyi hazırlamış, böylece artık ustası olacağı ayaklanma sanatının, zaten başarı göstermekte olduğu gösterişli hareketler sanatıyla bağdaşabileceğini ispatlamıştı. Zihinleri etkilemek, genç Bolşevik gücü lehinde bir düşünce yaratmak amacıyla, Lenin'in dönüşünü büyük bir halk gösterisi haline sokmak için elinden geleni ardına koymamış, bütün örgütünü seferber etmişti. Lenin'in geleceği Finlandiya garının çevresine

1. Batı takvimiyle.

tam mevcutlu alaylar toplanmıştı. Dikkate değer bir olay şuydu: Tıpkı Şubat Devrimi günlerinde olduğu gibi, bir kez daha subaylar ortalıkta görünmüyorlardı. Fakat Bolşevik partisi militanlarının çağrısına koşarak özellikle kenar mahallelerden gelmiş olan proleterler yığını vardı. Bunların çoğu, meşalelerin ışığıyla aydınlanan kızıl bayraklar taşıyorlardı. Zırhlı otomobillerin projektörleri bu sahneye büsbütün fantastik bir hal veriyordu. Askerî bandolar da gelmişler, bu renk cümbüşüne nefesli çalgılarla zillerinkini de ekliyorlardı.

Garın içinde ise, bayraklarla çiçeklerin ortasında resmî delegasyonlar yer almışlardı. Garın çarlık salonunda Lenin'i bekleyenler arasında, başlarında emir aldığı için gelen Menşevik Çheidze'nin bulunduğu Sovyet'in resmî temsilcileri vardı. Burjuva devrimi, şefini mezarcısının şahsında karşılamak istiyordu sanki. Bu işe en çok şaşan Lenin'in kendisi oldu muhakkak. Rus toprağındaki ilk demiryolu durağında kendisini karşılayan bazı arkadaşlarına: "Başkente varınca Geçici Hükûmet beni tutuklar mı acaba?" diye sormuştu. Arkadaşları: "Ne münasebet canım!" demişlerdi ama o buna yarım yamalak inanmıştı. Fakat Finlandiya garının peronlarındaki manzarayı görünce içi iyice rahatladı. Daha yere ayak basar basmaz kucağında koskoca bir çiçek demeti buldu. Oysa profesyonel bir devrimcinin savaş araçları arasında çiçek de bulunacağını hiç sanmamıştı. Bunları ne yapacağını bilemediği de açıkça görülüyordu. Müziğin nağmeleri arasında onu bir salona götürdüler. Birkaç hafta öncesine değin buraya ancak çarlığın kodamanları girebiliyordu. İlk sözü alan, Petrograd Sovyeti başkanı Çheidze oldu: "Petrograd Sovyeti ve bütün devrim adına, Rusya'ya hoş geldin diyoruz sana, Lenin yoldaş..." dedi ve şunları ekledi: "Fakat şuna inanıyoruz ki, şimdi devrimci demokrasinin baş ödevi, içeriden ve dışarıdan gelecek tehlikelere karşı demokrasiyi korumaktır. Bu amacın demokratik saflarda bölünmeyi değil, birleşmeyi gerektirdiği düşüncesindeyiz ve sizin de bizimle birlikte bu amaçları güdeceğinizi umuyoruz."

Lenin'in şaşkınlığı hâlâ geçmemişti. Verdiği "cevap"ta çekilen nutku da, Çheidze'nin kendisini de bilmezlikten geldi. Rusya'da halk önünde söylediği ilk sözler, "Sevgili yoldaşlarına, kara ve deniz askerleri ile işçilere" hitap ediyordu: "Sizlerin şahsınızda Rus devriminin galiplerini, dünya proleter ordusunun öncülerini selâmlamakla mutluyum..." dedi. "Bu korsanca emperyalist savaş bütün Avrupa'da bir iç savaşın başlangıcıdır... Uluslararası sosyalist devrim başlamış bulunuyor... Bütün Avrupa kapitalizmi bugün yarın yıkılabilir, yapmış olduğunuz Rus devrimi yolu açmış, yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Yaşasın dünya sosyalist devrimi!"

Çarlık devrileli beri Rusya'da hiç kimse bu ağızla konuşmuş değildi. Bu konuşma tarzı Rusya'da geçen devrimci olayları çok daha geniş

bir toplumsal mücadelenin yalnız tek bir yönü gibi gösteriyordu. Oysa Batı Avrupa'da bir devrimin kapitalizmi devirmek; yalnız demokrasiyi ilerletmek değil, sosyalizmi kurmak teşebbüsünden başka hiçbir anlamı olamazdı. Lenin'in sözlerinden anlaşılan buydu ama düşüncesini apaçık bir hale koymakta gecikmeyecekti. Hemen herkesin düşüncesine göre Rusya devrime daha yeni yeni başlamıştı; böylece hemen hemen feodalite çağını hatırlatan köhneliğinden kurtularak demokratik burjuva döneme giriyordu. Fakat Lenin'e göre söz konusu olan şey bambaşkaydı ve bunun çok daha fazlasıydı: Rus devrimiyle uluslararası devrim arasında kurduğu bağ, bu iki safhanın birbirinin devamı olduğunu göstermekteydi. Oysa (Troçki ve onun "sürekli devrim" teorisi hesapdışı tutulursa) bu iki devrim, –yani demokratik burjuva devrimle sosyalist devrim– birbirinden özenle ayırdedilmiş; uzun bir tarihsel gelişimle birbirinden uzak tutulmuştu. Böylece, ilk çabasının ardından daha yeni yeni kendine gelmeye başlayan devrimin yeni baştan yola koyulması gerekiyordu.

O 3-4 Nisan gecesi Lenin, bu mesajın tekelini yalnız Sovyet'in temsilcilerine vermedi. Zaten uzun boylu aldırmadığı protokol zorunluluklarından nihayet kurtulunca, kendisini gerçekten ilgilendiren dinleyicilerle; işçi kalabalığıyla ve Petrograd'daki askerlerle temasa geldi. Bir zırhlı otomobilin üstüne çıkarak Bolşevik partisinin merkezi olan Kşesinskaya Sarayı'na götürüldü. Çar II. Nikolay'ın veliahtlığı zamanından gözdesi olan ünlü bir balerina buradan yeni çıkartılmış bulunuyordu. Bütün yol boyunca Lenin kalabalığa hitap ederek ilk defa Sovyet başkanına hitaben çekmiş olduğu nutkun özetini tekrarladı. Kalabalık inandı mı, yoksa sadece irkilip şaşırdı mı? Lenin bunu kendi kendine uzun boylu sormaya vakit bulamadı. Karşısına çıkan en ivedi görev, halk yığınlarını kendine inandırmadan önce kendi partisini ele geçirmek, onun kuşkularını, çekingenliklerini, vurdumduymazlığını yenmekti.

LENİN PARTİSİNİ TEKRAR ELE GEÇİRİYOR

Şubat 1917 devrimi günlerinde Bolşeviklerin oynadıkları rol yabana atılır gibi değildi. Partinin militanları gösterileri canlandırmışlar, başarı kazanmalarına yardımda bulunmuşlardı. Fakat bu faaliyet ne orijinal olmuştu, ne de belirleyici. Özellikle Bolşevikler, harekete belirli bir stratejik yön verememişlerdi. Bu başarısızlık yalnız halk kitlesinin politik alandaki acemiliğinden değil, Bolşeviklerin kendi saflarında hüküm süren ruh halinden de ileri geliyordu. Önce Petrograd'da bulunan yöneticilerinin şaşkınlıktan kurtulmaları ve olayın genişliğini idrak etmeleri gerekmişti. Ancak 25 Şubat'ta (7 Mart) genel grev yapılmasını isteyen ilk bildirilerini yayınlayabilmişlerdi. Oysa bir gün önce işi bırakan emekçilerin sayısı 200.000'e yaklaşmaktaydı. Aynı gün, başkentte

bulunan başlıca Bolşevik şahsiyet olan Şlyapnikov, kendisinden silah isteyen işçilere "olmaz" dedi. Sorumluluk yüklenmekten korktuğu için mi yapmıştı bunu? Büyük Bolşevik önderlerin gurbete ya da sürgüne gitmeleri yüzünden komuta kademelerine ikinci ya da üçüncü derecedeki militanlar geçmişti. Bunların da olaylar karşısında bocalamalarında şaşılacak hiçbir yan yoktu.

Sovyet'in kendi içinde ise Bolşevikler, ılımlı çoğunluğun safında yer almak eğilimindeydiler. Onun görüşlerine her zaman katılmıyorlardı ama kendilerinden pek az emin oldukları için ne seslerini yükseltmeye, ne de sürüden ayrılmaya cesaret edebiliyorlardı. *Pravda*'da Molotov adlı genç bir gazeteci, politik iktidarın tümünün "devrimci demokrasinin, yani Sovyet'in eline geçmesi gerektiğini ileri sürüyordu, ama bu düşünce partinin içinde pek azınlıkta kalmış görünüyordu. Geçici Hükûmet'in programının açıklandığı gün olan 3 Mart'ta, Petrograd Bolşevik Komitesi bir karar sureti yayınladı. Burada: "Geçici Hükûmet'in faaliyetleri proletaryanın ve geniş demokrat ve halk tabakalarının çıkarlarına uygun düştüğü sürece onun otoritesine karşı gelmek isteğinde olmadığını" belirtiyordu. Alt tarafı bu tutum, Sovyet yöneticilerinin çok ihtiyatlı tutumuna tıpatıp uymaktaydı.

Petrograd'a dönen ilk önemli Bolşevik önderler Kamenev ile Stalin oldu. İkisi de partinin yönetici mercii olan Merkezî Komite üyesiydiler. Başkente 12 Mart'ta geldiler ve işlerin güdümünü ele aldılar. Partinin politikasına daha kesin bir gidiş vermek şöyle dursun, görüşlerindeki ılımlılığı daha da arttırdılar. Özellikle Kamenev; *Pravda* sütunlarında Geçici Hükûmet'e ulusal savunma konusunda dostlarının desteğini sağladı. Bu hükûmeti bütün savaşan devletlerle barış görüşmelerine girişmeye itmek için baskı yapmak söz konusuydu şüphesiz. "Ama" diyordu Bolşeviklerin resmî organı, "o zamana değin herkes kendi savaş mevziinde kalmalı, kurşuna kurşunla, top mermisine top mermisiyle karşılık vermelidir." Sonraki günlerde –belki kimi işçi çevrelerinde uyandırdıkları öfke yüzünden– bu gibi sözleri tekrarlamaksızın, hükûmetin politikasına gerçekten ciddî bir muhalefet göstermekten yine de kaçındı. Bu yüzden de gazetenin 7 Mart sayısında: "Bizde kapitalizmin devrilmesi sorunu henüz söz konusu değildir şüphesiz; söz konusu olan, zorbalık rejiminin ve derebeyliğinin devrilmesidir" diye kesip atmasına şaşmamak gerekiyordu.

Lenin'in gelişinden birkaç gün önce Petrograd'da Bolşevik partisinin bir bölge konferansı toplanmış, bu da çeşitli eğilimlerin ciddî şekilde çatışmalarına yol açmıştı. Stalin toplantıda politik durumun özetini yaparak: "Geçici Hükûmet fiiliyatta devrimci halkın elde ettiklerini sağlamlaştırma rolünü üzerine almıştır" demiş, şunları eklemişti: "Durumun olumsuz yanları var ama, olumlu tarafları da var: Burjuva

tabakaları eninde sonunda bizden ayrılmak zorunda kalacaklardır. Bizim de bunların ortadan silinmeleri işini çabuklaştırmak için, olayların akışını zorlamakta şimdilik çıkarımız yoktur." Yine Stalin, partinin Geçici Hükûmet'e, kurulduğu sırada yapacağını söylediği şartlı desteği tekrarlayan bir karar suretini de konferansa sunmuştu. Son olarak da "ılımlı bir enternasyonalizmi benimsemiş olan kimi Menşeviklerle yeniden birleşmenin mümkün olduğu" düşüncesini ileri sürmüştü. Bütün bu fikirler, konferansa katılanların önemli bir bölümünce bazen çok sert direnişlerle karşılaşmıştı. Fakat çoğunluk bunları yine de onaylamış olduğundan, Lenin'in dönüşü sırasındaki resmî Bolşevik tutumunu teşkil ediyorlardı. Lenin ise bu halin nedenini "devrim sarhoşluğu"nda buluyor; kendi fikrince bu tutumun "sosyalizmin yok olması" anlamına geldiğini gizlemiyordu.

Gerçekten, ustayla çıraklarının görüşleri arasında dünya kadar fark vardı ve daha İsviçre'deyken Lenin, arkadaşlarını kapıldıkları bu hayallerden uyandırmaya çalışmıştı. 6 Martta Stockholm'deki bazı Bolşeviklere kısa, fakat çok açık ve kesin bir telgraf yollayarak şöyle demişti: "Taktiğimiz tam güvensizliktir: Yeni hükûmeti hiç desteklemeyeceğiz. Özellikle Kerenskiy'den kuşkulanıyoruz. Öteki partilere katiyen yaklaşmayacağız. Bunları Petrograd'a da telgrafla bildirin." Lenin'in bu mesajı gerçi Petrograd'a iletilmişti ama direktiflerine hiç uyulmamıştı. Üstelik Lenin bu kısa direktiflerle de yetinmemişti. Yine Zürih'ten "*Uzaktan Mektuplar*" başlığıyla beş yazı yazmış ve bunlarda, yeni iktidara karşı takındığı muhalif tutumun nedenlerini uzun uzadıya anlatmıştı. Bu mektuplar *Pravda*'ya gönderilmiş, fakat içlerinden yalnız bir tanesi –ilki– tam Lenin'in Petrograd'a geldiği gün yayınlanmıştı.

Mektubu alanlar, içindekileri okumuşlardı ama uzun boylu telâşlanmamışlardı. Lenin burada şöyle diyordu: "Evet, çarlık devrilmiştir ama Rusya'nın sürdürdüğü savaş yine de emperyalist bir savaş olarak kalmaktadır. Bana gelince, Şubat Devrimi'ne verdiğim anlam şudur: Devrim, uluslar arasındaki savaşın, sınıflar arasındaki bir uluslararası iç savaş haline gelişinin başlangıcıdır." Lenin sözünü hiç sakınmadan Geçici Hükûmet'i "İngiltere-Fransa" milyarderler "firma"sının "basit birer memuru" diye niteliyor; böyle bir bakan takımını desteklemenin "işçilere ihanet" demek olacağını öne sürüyordu. Fakat işin özü, aslında, şu kısa önermeden ibaretti: "Şimdiki dönemin özgün yanı, devrimin birinci aşamasından ikincisine geçişi teşkil etmesidir." Proletarya için şimdiden söz konusu olan şey, bellibaşlı iki müttefikinin –yani küçük Rus köylülerinin ve özellikle uluslararası proletaryanın– desteğine dayanarak bu aşamayı hazırlamaktı.

Öteki mektuplarında Lenin, her şeyden önce bir halk milisi kurma gerekliği ve ona verilecek görevler; ayrıca Bolşeviklerin öne sürmeleri

gereken barış programının ana çizgileri üzerinde uzun uzun durmaktaydı. İleride de göreceğimiz gibi, bu ortamla, yalnız Geçici Hükûmet'in değil, Sovyet'in ortamı arasında da önemli ayrılıklardan çok başka şeyler vardı: Bunlar apaçık bir çelişme, temelden bir bağdaşmazlıktı.

Tez biçimi altında sunduğu bir belgede, ünlü "Nisan Tezleri"nde Lenin, düşüncelerinin tümünü özetleyip açıkladı. *Pravda*'nın 7 Nisan sayısında yayınlanan bu tezlerin başında, gazete yazı işleri kurulunun koyduğu bir not vardı. Kamenevin imzasını taşıyan notta yazı işleri kurulu, Lenin'e ilham veren genel şemanın gazetece "kabule değer görülmediğini" belirtiyordu: Çünkü bu şema "burjuva devrimin *bittiği* varsayımına dayanmakta ve bu devrimin hemencecik bir sosyalist devrim haline geleceğini ummaktaydı." Gerçekte ise Lenin'in düşüncesinde, parti organının telkin etmek istediğinden daha fazla nüans vardı. Nitekim tezlerini anlatış tarzından ve başkente gelişini izleyen ilk haftalarda verdiği söylevlerden de bunu anlamak mümkündür.

Öne sürdüğü stratejinin merkezinde şu inanç vardı ki, Rusya'da hüküm sürmekte olan havayı uluslararası ortamdan ayırmak mümkün değildir. Bu havayı savaş meydana getirmektedir. Savaş ise her şeyi etkilemektedir: "Savaş her şeyin üstünde ve her şeyi boğuyor" diyordu Lenin. Bu bakımdan da savaşın başından beri savunduğu teze bağlı kalmaktaydı ki bu: "Savaşın, uluslararası sosyalist devrimin başlangıcı" olduğuydu. Bolşevik partisinde hiç kimse –zaten aslında o çağın bütün Marxçı devrimcilerince kabul edilmiş olan– bu görüşün geçerliliğini inkâr etmiyordu. Ilımlı Bolşevik Rıkov ise şu itirazda bulunuyordu: "Fakat sosyalist devrimde inisiyatifi almak bize düşmez. Bunun için gerekli güce sahip değiliz. Gerekli nesnel şartları kendimizde toplamamış bulunuyoruz. İlk adımı Batı atmalıdır." Lenin de şu karşılığı veriyordu: "Rıkov yoldaş, sosyalizmin daha gelişmiş bir sanayiye sahip başka ülkelerden gelmesi gerektiğini söylüyor. Fakat bu doğru değildir. Kimin başlayıp kimin bitireceği söylenemez. Buna Marxçılık demezler, Marxçılığın karikatürü derler."

Rus proletaryasının zaafları ve ülkesinin geriliği de aklına gelmiyor değildi şüphesiz. Ülkelerinden ayrılmadan önce İsviçreli işçilere yolladığı mesajda, tersine, "Rus proletaryasının öbür ülkeler işçilerine göre daha az örgütlenip hazırlanmış ve *daha az* bilinçli" olduğunu kabul etmekteydi. O halde nasıl olurdu da sonuçları, sorumlulukları ve tehlikeleri bakımından çok ağır olan bu öncü rolünü ona verebilirlerdi? Bunun cevabını o anın özel tarihsel şartları ve en çok da savaş durumu vermekteydi. Rus siyasal rejimini yere seren, savaş olmuştu. Rus halkının devrimci hamlesine yol açan, savaş olmuştu. Öbür Avrupa ülkelerinde de sosyal ve politik krizi hızlandırıp devrimin patlak vermesine yol açan yine savaş olacaktı. Rusya bu krizin olgunlaşmasına yardımda

bulunabilir, bunun vadesini yaklaştırabilirdi, bunları yapmalıydı da. Her şeyden önce Rus proletaryasının zaferinin, Avrupa'nın her yanında yarattığı psikolojik etki vardı. Savaşın hiç de daha az zedelemediği, korkunç yönleriyle hiç de daha az yorup yıpratmadığı ülkeler için bu, uymaya özenecekleri bir örnek değil miydi? Lenin'e göre devrimci Rusya, bu sürece faal olarak müdahale etmeliydi. İşte ilkin partisince, sonra Sovyetçe benimsenmesini salık verdiği barış politikasının esası buydu.

Kendisi Rusya'da yokken Bolşeviklerin Geçici Hükûmet'e karşı tutumunu esinlemiş olan yöneticilerin tersine Lenin, bu hükûmeti –proletaryanın baskısı olsa da olmasa da– barışın kurulmasını sağlamaktan ve –daha genel olarak– herhangi bir ciddî politik ya da sosyal reformu başarmaktan âciz sayıyordu. Sosyal bileşimi bakımından burjuva, uluslararası ittifaklarında olduğu kadar toprak taleplerinde ve savaş amaçlarında da emperyalist olan Lvov-Milyukov-Kerenskiy kabinesi, Lenin'e göre, boğazlaşmayı uzatmaktan başka bir şey yapamazdı. Ancak nihayet bağımsızlaşmış Sovyet'in iradesine tercüman olan ve varlıklı sınıflarla ilgiyi kesen bir halk hükûmetidir ki memleketin –ve dolayısıyla Avrupa'nın– kaderine yeni bir akış verebilirdi. Çarlığın imzaladığı antlaşmaları tanımayıp, emperyalist niteliklerini göstermek üzere içindekileri açıklamak, böyle bir hükûmetin işi olacaktı. Aynı zamanda bu hükûmet, bütün savaşan devletleri barış görüşmelerine çağıracak; bu görüşmelerin esasları da açıkça ve gerçekten demokratik olacaktı. Bu barış, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi hakkına dayanacaktı. Böylelikle hem eski statükoya dönüş, hem yenilenlerin mirasını yenenlerin paylaşmaları imkânsızlaşacaktı. Böyle bir barış yalnız Polonya'nın bir kısmı üzerinde Alman egemenliğinin sona erişi anlamına gelmeyecek; Rusların birçok ulusa yaptıkları zulümlerle Büyük Britanya'nın İrlanda üzerindeki egemenliğinin sona erişinden başka, bütün sömürgeci sistem de tasfiyeye uğrayacaktı. Bütün bunlar gerçekleşmedikçe barış ancak aldatıcı ve eğreti olabilirdi. Lenin daha sonra şunları da ekliyordu: Burjuva hükûmetlerle kapitalist rejimlerin, bu gibi şartlara yanaşmalarına fiilen imkân yoktur. Devrimci Rusya'nın tekliflerine cevap vermeye yanaşmayışları, Lenin'e göre, iki ihtimale yol açabilir: Ya bu devletlerle proleter Rusya arasında devrimci bir savaş çıkar; ya da belki bunun yanı sıra, Batı ulusları yöneticilerinin savaşçı politikalarına karşı ayaklanırlardı. Böylelikle uluslararası devrimin özlenen geniş ufuklarına ulaşılmış olunurdu.

Bütün bunlardan sonra da Batı proletaryasının girişeceği bu devrimci savaşın ancak sosyalist nitelik taşıyabileceği herkes için apaçık olacaktı: Bu savaş, mevcut kapitalist rejimin derin *ekonomik* yapılarını sarsacaktı çünkü. O zaman da, ilkin önderlik görevi yaptıktan sonra Rusya, Batı'nın çizdiği yolu izleyecek; kendi hesabına o da sosyalist bir ekonomiye

doğru yol alacaktı. Bu tasarıya bağlı kalan Sovyet devletinin önderi, 1918'de: "Rus başladı, Alman, Fransız, İngiliz bitirecekler ve sosyalizm zafer kazanacak" diye yazacaktı. Her önemli fırsatta bunun önemini belirtiyor; kendi stratejisiyle taktiğinin tümüne bunun ne denli hâkim olduğunu açıklıyordu. Yurduna dönmek için Batı Avrupa'dan ayrıldığı sırada, İsviçre işçilerine yolladığı mesajın özü de buydu. Petrograd'a vardığında, Finlandiya garında, bunu kısa birkaç formülle dile getirmiş, başkentin sokaklarında da tekrarlamıştı. 1917 nisanının sonunda, Rusya'ya geldikten sonra hazır bulunduğu Bolşevik partinin ilk ulusal ölçekteki önemli toplantısında, açış söylevini verirken bir defa daha şöyle diyordu: "Bu işe başlamış olmanın büyük şerefi Rus proletaryasınındır; fakat o unutmamalıdır ki giriştiği hareketle yaptığı devrim, dünya proleter devrimci hareketinin ancak bir parçasıdır. Bu hareket büyümekte, günden güne daha güçlü hal almaktadır... Görevlerimizi biz ancak bu açıdan ortaya koyabiliriz." Birkaç ay sonra partisi iktidarı ele geçirip Lenin de Sovyet Kongresi önünde yeni rejimin açılışını yaparken, aralıksız sürdürdüğü siyasal mücadelenin hem ekseni hem temeli olan aynı düşünce üzerinde bir kez daha duracaktı.

O an için, bundan çıkardığı sonuç, Geçici Hükûmet'le muhakkak savaşmak gerektiğiydi. Bu hükûmetin özü, devrimin durgunlaşması demekti ve bu yüzden de onu tehlikeye sokuyordu. Devrimin ilk başarılarını henüz hazmedememiş olup, Geçici Hükûmet'i bunların sağlamlaştırılması için gerekli bir etken olarak görenlere, Lenin'in düşünceleri ancak ütopik ve saçma görünebilirdi. Özellikle o bu düşünceleri, hiç sözünü sakınmadan, anlatmıştı.

Kşesinskaya Sarayı'na 3-4 Nisan gecesi gelir gelmez kırk elli kadar Bolşevik yöneticisiyle militanına hitap etti ve irticalen yaptığı uzun konuşmada, *Pravda*'nın yazdıklarının tam tersi olan teorilerini anlattı. Orada bulunan birisinin söylediğine göre, Lenin'in anlattıkları, hazır bulunanlar üzerinde bomba patlamış gibi bir etki yaptı. Oysa orada seçkin bir dinleyici topluluğu vardı: Devrimin ileri gelenleri, en aşırı talepleri ileri süren en radikal, en uzlaşmaz sosyalistler, önderlerinin radikalizmi ve uzlaşmazlığı karşısında şaşakalmışlardı. Daha karışık bir topluluk önünde, Lenin'in hiç de yumuşatmak niyetinde olmadığı bu sözler kim bilir ne tepkiler yaratacaktı! Birkaç saat sonra Lenin başkentin yalnız Bolşeviklerini değil, Menşeviklerini de biraraya getiren bir toplantı sırasında bunun farkına varabildi.

İki eğilim arasındaki bu buluşma, bunların birbirine yaklaşmasını kolaylaştırmak, birleşmelerini hazırlamak için yapılmış bulunuyordu. *Buna önayak olanlar Lenin'den orada bir konuşma yapmasını* istediler. Toplantıda, Lenin'in *her zamanki hasımları olan o ihtiyatlı, ılımlı, hiçbir* şeyi aceleye getirmemeye, her şeyi idare etmeye her zamankinden çok

dikkat eden Menşeviklerden birkaçı vardı. Birçok Bolşevik de nazik ve sevimli tavırlarla onlara yakınlık gösteriyorlardı. Lenin ortaya çıkınca ne sevimlilik söz konusu oldu, hattâ ne de uzlaşma zihniyeti. Menşeviklerle Bolşevikler arasındaki bütün birleşme ya da yakınlaşma hülyaları, o gün yıkılıverdi. Ne Lenin kimseyi esirgedi, ne de dinleyicileri onu esirgediler. Kşesinskaya Sarayı'nda arkadaşları onu kuşkuyla, fakat derin bir saygıyla dinlemişlerdi. Fakat bu sefer saygı filan kalmamıştı artık. Her yandan hatibin sözünü kesenler; ona çıkışıp sövenler, sayanlar oldu. Sovyet Yürütme Komitesi sekreteri olan Bogdanov, Lenin'in birkaç metre ilerisinde oturuyordu. Yüzüne karşı: "Deli saçması bütün bunlar! Bu zırvaları alkışlamak ayıp!" diye bağırdı. Verdiği kısa cevapta Menşevik Goldenberg, Lenin'in ileri sürdüklerinin düpedüz anarşizm olduğunu söyleyerek: "Sen Avrupa'da otuz yıldır boş duran bir tahta, Bakunin'in tahtına adaylığını koyuyorsun!" diye çıkıştı ona.

"Deli saçması!" Plehanov Rusya'ya döneliberi küçük bir gazete çıkarıyordu. Orada şimdi de aşırı yurtsever düşünceleri savunuyordu. Sovyet'in çoğunluğu dahi bunları reddetmek zorunda kalmaktaydı. Plehanov işte bu gazetede Lenin'e söylenen bu sözleri sonradan ele aldı. Kısa süre sonra çalışma bakanlığına gelecek olan Sovyet lideri Skobelev, hemen o akşam Milyukov'la buluştu. Sabah yapılan toplantıyı ve Lenin'in verdiği söylevi ona anlattı. Sonra da bu Bolşevik devrimcinin "çılgınca düşüncelerinin gerçekten tehlikeli olmadıklarını söyleyerek, Milyukov'u yatıştırmak gerekliliğini duydu. Orada bulunan solcu Menşevik Suhanov da bu düşünceyi doğruladı. Lenin'in dönüşünü anlatırken, devrimci sosyalist Zenzinov sonradan: "Lenin'in programı hem çok öfkeye, hem de alaylara yol açtı. Herkese o kadar aptalca, o kadar saçma görünüyordu çünkü" diyecekti.

Ya Bolşevikler arasında bunun etkisi neydi? Petrograd Komitesi'nin yaptığı bir toplantı ilk bir oylamaya imkân sağladı: Toplantıda Lenin'in tezleri 2 lehte, 1 çekimser oya karşı 13 oyla reddedildi. Fakat partinin bu mercii 1917 şubatından beri çok ılımlı davrandığını göstermişti. Başka yerde Lenin daha elverişli bir yankı bulmayı umabilirdi. Sonraki haftalar boyunca bütün söz söyleme yeteneğini, bütün kandırıp inandırma çarelerini ortaya döküp kullandı. İnançlarının sarsılmaz bir hali vardı. Şaşmaz bir mantığa sahip ve çok derli topluydu bunlar. Lenin de bu inançlarının hiç değilse bir parçasını bu halleriyle başkalarına aktarabildi.

14 Nisan'da Lenin'le Kamenev, Petrograd bölgesinin bir Bolşevik konferansında ilk defa karşılaştılar. Lenin bir karar sureti teklif etti. Buna göre: "Parti bütün iktidarın Sovyetlerce ele geçirilmesine çalışmalıydı. Geçici Hükûmet'in egemenliğinin yerini, Sovyetlerin egemenliği almalıydı." Bolşeviklerin o güne dek izledikleri politikayı harıl harıl savunmuş

olan Kamenev ise, tersine, Lenin'in karar suretine karşı partinin görevini çok daha silik hale getiren bir önerge verdi: Bu görev, partinin hükûmet üzerinde "çok uyanık bir denetim" yapmasından ibaretti. Oylamada Kamenev 8 lehte, 9 çekimsere karşı 20 oyla başarısızlığa uğradı.

Ancak bu, 24-29 Nisan (7-12 Mayıs) günleri arasında Petrograd'da yapılan daha önemli bir toplantıya, Bolşevik partisi ulusal konferansına bir başlangıçtı: Partinin tarihinde bu toplantı "Nisan Konferansı" adı altında tanınır. Burada Lenin'in radikal görüşlerinin, Kamenev ve arkadaşlarının daha ılımlı tezlerine karşı büyük başarı kazandıkları, fakat onların direnişlerinin de yenilmiş olmaktan çok uzak bulunduğu görüldü. Gelecek günlerde bu direnişin olduğu gibi durduğu, iktidarın alınışı sırasında ve sonra çeşitli vesilelerle ortaya çıkacağı görülecekti. Geçici Hükûmet'le olan ilişkiler bakımından Lenin'in zaferi hemen hemen tam oldu. Lvov kabinesi hakkında çok sert önergeler, hemen hemen oybirliğiyle kabul edildi. Daha önemlisi de şuydu: Şehir ve köy proletaryasının devlet iktidarını Sovyetlerin eline aktarmaya aktif biçimde hazırlanmasını isteyen bir önerge, konferansa katılan 149 kişinin hemen hepsi tarafından, üç aleyhte, iki çekimser oya karşı kabul edildi.

Bununla birlikte bu demek değildi ki Leninci strateji ne tümüyle, ne de hattâ özüyle büyük bir plebisitten muzaffer çıkmış bulunmaktadır. Lenin "Rus Devriminin, savaşın kaçınılmaz olarak yarattığı proleter devrimlerin ilkinin ancak ilk evresi olduğu" yolundaki bir metni partisinin onayına sunduğu zaman yine güçlü ve nisbeten etkili bir muhalefetle karşılaşmıştı. Lenin'in görüşü 39 muhalif, 8 çekimsere karşı 71 oyla üstün geldi. Konferans daha az manalı olmayan bir olayla sona erdi: Zimmerwald grubunun[2] İsveç'te yapılacak olan uluslararası bir toplantısına Bolşeviklerin katılmasını öne süren bir karar sureti, tek muhalif oya karşı bütün delegelerce desteklendi. Bu tek oy, Zimmerwald'cıların çoğunlukları itibarıyla, sosyal-demokrat oportünizmine çok hoşgörüyle yaklaştıkları düşüncesindeki Lenin'indi.

Şu halde, içinde bulunduğu yalnızlık büsbütün giderilmiş değildi ama Rus partilerinin en devrimcisinin, yöneticilerinden en devrimcisi tarafından ele geçirilmesi işi yolunda gidiyordu. Lenin'in böylece kendi partisi içinde başardığı durum değişikliği, en kesin sonuçları doğuracaktı. Anlamı şuydu ki, burjuvazinin yetersizliğine ve Sovyet'in korkaklığına ilk kez devrimci bir karşılık verilmiş olacaktı. Nisanda henüz belirsiz olan sınıf çatışmalarının şiddetlenişi, kısa zamanda kendini tarihe kabul ettirecekti.

---

2. Bkz. III. Bölüm.

İŞÇİ HAREKETLENMESİ

Devrimin yeni vadesine daha birkaç ay vardı ama bütün 1917 baharı boyunca bunun ne denli yakın olduğunu kimse kestiremezdi. Zihinlerdeki coşkunluk en yüksek noktasındayken Rusya, bir humma havası içinde, gitgide bir çöküntüye gömülüyordu. Anarşilerin en zararlısı saydığı duruma pek ılımlı bir yakınlık gösteren "K.D."lerin gazetesi *Reç* mayısta Rusya'nın bir çeşit tımarhane haline geldiğini yazıyor; birkaç gün sonra da ülkeyi Teksas'a ya da Uzak Batı'ya benzetiyordu.

Fakat bu benzetmeyi yaparken, önemli bir farkı hesaba katmamaktaydı: bunlar Rus kitlelerinin gittikçe keskinleşen politik bir bilinç edinmesi; savaş ve barış sorunlarına, sosyal duruma, Sovyet'le Geçici Hükûmet arasındaki ilişkilere gittikçe daha yakın bir ilgi göstermesiydi. Özellikle başkent, hemen hemen sürekli bir miting sahnesi haline gelmişti. Bu sahnede aktörler, peş peşe hemen hemen aralıksız geçit yapıyorlardı. Yürüyüşlere pek çok sayıda halk kalabalığı katılıyordu. En fırtınalı ve politik bakımdan en ağır sonuçlarla dolu olan günlerde, iki milyon kadar nüfusu olan bu şehirde kimi zaman beş yüz bin kişi sokağa dökülmüş bulunmaktaydı hep. Daha az civcivli saatlerde de boşalmıyordu sokaklar. Kimi günler kadınlar geçit yapıyorlardı; kimi günler, yurtsever topluluklar savaşın kıyasıya sürdürülmesini istiyorlardı. Burjuvaların peşinden köylüler geliyordu. Fakat en sık olarak, başkentin caddelerini dalgalar halinde askerler ile işçiler dolduruyorlardı. 1917 mayısında herkes, içler acısı durumdaki bir topluluğu görmek fırsatını buldu: Savaş alanlarından canlarını kurtarmış yaralılarla sakatlardı bunlar; düşkün, bitkin insanlardı. O sarsak halleriyle Geçici Hükûmet'i desteklemek isteğinde olduklarını anlatmak için bir araya gelmişlerdi. Bir başka seferki yürüyüşte kırk ve daha yukarı yaştaki asker toplulukları bir araya geldi. İçlerinde sakallılar çoğunluktaydı. Harmanı kaldırmak için köylerine dönme hakkı istiyorlardı. Bu gösterideki bezden pankartlarda: "Tarlalarda kimse yok!", "Köylerde çoluk çocuğumuz acından ölüyor!", "Daha genç olanlar gitsin savaşa!" gibi sözler okunmaktaydı.

Bu aralıksız yürüyüşler, geçitler başkente elektrik verilmiş bir şehir havası vermekteydi. Bir devrimin ağırlık merkezi, sert bir canlanışla böyle harekete geçer: İnsanların çalkantısından, düşüncelerin kaynaşmasından meydana gelen bu olağanüstü dönemlerde, herkes çorbada tuzu olsun ister. Bunun böyle olduğunu ispatlayan, yalnız büyük halk hareketleri değildi. Kadınlı erkekli küçük gruplar (zaten, kadınlar bütün olaylar boyunca yığın halinde hazır nazırdılar hep) dükkânlar önündeki kuyruklarda, sokaklarda, avlularda boyuna politika tartışmaları yapıyorlardı. Bahar geceleri, bu konuşmaları geç vakitlere kadar sürdürmek fırsatını veriyordu.

Lenin'in eşi Krupskaya, anılarında şunları yazıyor: "Geceleri oyalanmak için penceremi açıp evimizin karşısındaki bir avluda yapılan ateşli tartışmaları dinliyordum. Bir asker yere oturmuştu. Çevresinde, komşu evlerin aşçıları, hizmetçi kadınları ve tanımadığım bir takım gençler vardı. Sabahın saat birinde: "Bolşevikler, Menşevikler...", üçünde: "Milyukov, Bolşevikler..." gibi tek tek sözler; beşinde de hep aynı şey: politika, tartışma geliyordu bana kadar."

Burjuvazi hoşnut değildi: Bir liberal gazete "korkunç bir savaş sırasında ülkenin bir şenlikler, mitingler ve çenebazlıklar diyarı haline geldiğini görüyoruz" diye yazıyordu. Mitingler diyarı orası muhakkak. Çenebazlıklar diyarı, belki. Ama şenlikler diyarı?... Bu hesapta yoktu işte.

Gerçekte ise bütün ilkbahar devamınca sosyal ve ekonomik durum gittikçe kötüleşti. Halkın içinde bulunduğu durum bütün yönleriyle sefaletin arttığını gösteriyordu. Sovyet Yürütme Komitesi üyesi olan bir ılımlı sosyalist, mayıs sonunda bir resmî raporda: "İşçilerin durumu, bazı kategoriler için, kronik bir açlık sınırında" diye yazıyordu. Az sonra büyük bir sendika hükûmete "sabrın da bir sonu" olduğunu bildirmekteydi. "Böyle bir durum içinde yaşama gücünü kendimizde bulamıyoruz artık" diyordu. Bu sendika yalnız yiyecek bulma güçlüklerini değil, işçi durumunun tümünü söz konusu etmekteydi. Başlangıçta şehirlerde oturanlar için adam başına yarım kilo olan ekmek tayını, Petrograd'la Moskova'da 375 grama, sonra 250 grama indirildi.

Baharda genel olarak yiyecek fiyatları iki katına çıktı. Ama yiyecek bulmak da meseleydi, fakat asıl karaborsa gittikçe genişliyor, kıtlık yayılıyor, doğal olarak da bu en çok halk tabakalarını vuruyordu. Hükûmetse İaşe Bakanı'nın ağzından işçi yığınlarını "daha çok çaba göstermeye, çok gerekli fedakârlıklara katlanmaya" çağırıyordu. Kimi bölgelerde sovyetler yiyeceklere el koyup halka dağıtıyorlardı, ama bu gibi teşebbüsler istisna olarak kalmaktaydı. Demiryollarındaki kriz, durumu daha da güçleştirmekteydi, resmî makamlar bunu bir türlü gideremiyorlardı. Ukrayna'dan buğday gelmez olmuştu artık, Petrograd'daki yedek stoklar da yaz başında hemen hemen bitmiş bulunmaktaydı. Temmuzda durum biraz düzelir gibi oldu ama bu iyileşme geçici kaldı. Güzde yeniden bozulan durum, bir felâket halini aldı.

1917'de Rus ekonomisinin tümü bakımından görünüşü şöyleydi: Enflasyon almış yürümüş, sanayi faaliyeti gittikçe daha göze batar biçimde yavaşlamıştı. 1917'nin ocak ayında 9 milyar olan tedavüldeki para, ekim başında 19 milyara yaklaşmıştı. Sanayide ödenen ücretler, böyle bir ilerleyişi izleyemiyorlardı. 1917'nin ilk üç ayında ortalaması ayda 19,3 ruble olarak tahmin edilen gerçek ücretler, gitgide düşmekteydi: İkinci altı aylık dönemde topu topu 13,8 ruble kadardı.

Bu gözalıcı düşüş işçilerin sefaleti hakkında ancak yarım yamalak bir fikir vermektedir: Ücretlerin düşüşü, işsizliğin artışıyla atbaşı beraber gitmekteydi çünkü. Birçok işletmeler kapılarını kapıyorlardı: Mayısta 9.000 işçiye yol verildi. Haziranda bu sayı 38.000'e yükseldi. Bir ay sonra 48.000'i bulmuştu. Bu hal bir sürü ekonomik güçlüklerin sonucuydu şüphesiz. Bunların başında taşıma güçlükleriyle yakacak yokluğu geliyordu. Ama iş bu kadarla kalmıyordu: Sorun sosyal ve politikti de. Sovyet Yürütme Komitesi'nin ileri sürdüğü düşünceler genel olarak gittikçe daha ılımlı bir hal almaktaydı. Öyle olduğu halde 1917 mayısında bu komite "ülkenin ekonomik hayatının genel bir yıkılışından" söz etmekteydi. Petrograd Sovyeti'nin organı olan gazete, 6 Mayıs sayısında bunun sorumluluğunu "kendi çıkarlarına dört elle sarılan", "gerçek birer kargaşacı ve karşı-devrimci" gibi davranan kapitalistlere yüklemekteydi.

Sahiden de sanayi çevreleri işçi taleplerine sefalet yoluyla ve bile isteye uyguladıkları bir lokavt politikasıyla boyun eğdirmek gibi bir eğilime kapılmışlardı. Bir kongrede, bu çevrelerin en göze çarpan temsilcilerinden biri, Moskovalı işadamı Ryabuşinskiy, suç derecesine varan aşırı bir açık sözlülükle "çeşitli işçi komitesi ve sovyet üyelerinin gırtlaklarına yapışacak olan, açlığın bir deri bir kemik kalmış elinden" söz etti. İşlerin içyüzünü bilen bir gözlemciye göre, genellikle sanayiciler, "fabrikaların kaçınılmaz olarak peşpeşe kapanmasıyla hayatın kendilerine vereceği dersi" işçi sınıfının eninde sonunda anlayacağını düşünüyorlardı. Sanayi ve Ticaret Kongresi, üyelerine hemen, genel lokavta gitme emrini vermeye yanaşmadı ama daha gösterişli olduğu için, daha sessiz sedasız olacak bir usulü, birkaç fabrikanın münferit olarak kapanmalarını öğütledi. Emekçilerin aşırı talepleri ve hele yaptıkları taşkınlıklar dolayısıyla bu tedbirler, bunları ileri sürenlere göre, kaçınılmaz bir hal almışlardı. İşçiler, özgürlük ve demokrasi üzerine verilen parlak demeçlerle yetinmeyip açlıktan da kurtulmak istediklerinden, iş anlaşmazlıklarının artmakta olduğu bir gerçekti. İşçilerin taalepleri en başta çalışma gününün kısaltılması, ücretli izin verilmesi, sendika haklarının tanınması üzerinde toplanıyordu. Bunlara, ücretlerin artırılması da eklenmekteydi tabiî. İşçi sınıfının bu geleneksel taleplerinin yanı sıra, daha özgün iddiaları da vardı. Örneğin birçok emekçi, patronlardan "işçi denetimi" hakkını koparmak azmindeydiler. Bu talep, bazı işletme sahiplerinin verdikleri fabrika kapama kararlarına bir karşılık niteliğindeydi. Emekçilerin istedikleri, çalışmakta oldukları işletmenin hesaplarını denetleyebilmek ve sanayi faaliyetinin devamını sağlayacak bir yönetim tarzını öne sürmek, hattâ zorla kabul ettirmekti.

Bu ise işçilerin, işveren bağımsızlığını temelinden çiğnemeleri, üstlerine vazife olmayan işlere burunlarını sokmaları demekti: Burjuvazi de, ılımlı sosyalist çevreler de böyle bir şeyi anarşistçe bir davranış sayıyorlardı.

İstediklerini elde etmek için işçiler tabiatıyla geleneksel grev silahına başvuruyorlar; grevlerin sayısı ve genişliği de arttıkça artıyordu. Fakat sosyal ve politik hava öylesine gergin, kafalar öylesine kızgındı ki, –ister işçilerin grevi ya da patronların lokavtı yüzünden olsun– işlerin bu duruşları dolayısıyla çıkan olaylar gittikçe artıyordu. İşçilerin çileden çıkışlarının nedenleri çok çeşitliydi: Sosyalist gazeteler sınaî kârların tutarını açıklayan bazı rakamları yayınlamak alışkanlığını edinmişlerdi. İşçiler bunları gördükçe boyuna artan geçim güçlüklerine, çektikleri sefalete gittikçe daha katlanamaz hale geliyorlardı. Fabrikaların kapanmalarının hep sanayicilerin baltalama isteklerinden ileri geldiği yolunda bir düşünce yerleşmiş olduğundan bu, öfkeyi daha da arttırıyordu. Zaten kovulan emekçilerin en çok Şubat olaylarının "elebaşları" arasından seçildikleri sık sık görülmekteydi. Son olarak da işçilerin, böyle boşalıp patlamalarında yığınların radikalleşmelerinin bir belirtisi de vardı ki bu onların kazandıkları ilk zaferlerin sonucuydu. Varlıklı sınıfın direnişi onların bu halini daha da körüklüyordu. Uzun süredir birikmiş şikâyetler, uzun zaman katlanılmış hakaretler, ardı arkası gelmeyen sömürü, acı meyvelerini veriyordu. Kimi zaman işçiler sevmedikleri patronlardan, vaktiyle kendilerine çok sert bir çalışma disiplini uygulamış ustabaşılarla mühendislerden öc alıyorlardı. Dayak yiyen, hattâ –çok olağanüstü hallerde– öldürülen işletme sahipleriyle maiyetlerinden söz edildiği oluyordu. Kapama kararlarına karşılık olarak fabrikalar işgal edilmiş, patronlar tutuklanıp yerel Sovyet'in emrine verilmişti.

Daha derin anaforların habercisi olan bu mayalanma karşısında sosyalist bakanlar hem nalına hem mıhına gidiyorlar, bununla birlikte ortalığı yatıştırmaya da ayrıca çaba gösteriyorlardı. Çalışma bakanı Menşevik Skobelev günün birinde: "Siz işçiler, varlıklı sınıfların savaş sırasında ceplerini doldurmalarına ne kadar kızsanız haklısınız" demiş; fakat bu kızgınlığın kanunun belirttiği dar sınırlar içinde ifade edilmesini dilemişti. Üretimi düzenlemekten ya da örgütlemekten, sermayenin kaçışını da önlemekten âciz kalan Geçici Hükûmet, ücretlilerden yana dönüyor; artık o gün keyfi nasılsa onlara ya itidal ve sabır tavsiye ediyor; ya da disipline saygı göstermelerini emrediyordu. Yalnız ne var ki, sözlerini dinletmek için inandırıcı bir kuvvete ya da kısaca bir kuvvete sahip değildi.

KÖYLÜ SINIFI HAREKETE GEÇİYOR

Köylerde de durum, daha iyi değildi. Devrimin ilk haftalarında köylülerin disiplinli, sabırlı, sessiz oldukları gibi bir kuruntu ortaya çıkmıştı. Üst makamlarca bunlar, anayasa reformları sayesinde durumlarının düzelmesini ve hemen hemen asırlık isteklerinin gerçekleşmesini beklemeye çağrılmıştı. Fakat mart ayı boyunca birkaç ilde bazı olaylar çıktığı haber verilmişti. Bunlar sayıca çok değildi, uzun da sürmemişlerdi. Sonra her şey yoluna girmiş gibi görünüyordu. Geçici Hükûmet yeni toprak kanununun inceden inceye hazırlanması için gerekli bilgileri toplamak üzere bir komisyon görevlendirmişti. Böylece de kendisine köylülerin minnet ve desteğini kazandıracak olan bir iyi niyet gösterisi yaptığına inanıyordu. Fakat bu umutlar çabucak boş çıkacaktı.

Köylerde devrim daha yavaş harekete geçmişti ama, patlak vermekte de gecikemez, bakanların köylülere bol keseden verdikleri sözlerle yetinemezdi. Bu sözlerin yanı sıra bakanlar toprak sahiplerine karşı bazen daha belirgin taahhütlerde bulunuyorlardı. Herkes biliyordu ya da herkesin bilmesi gerekti ki, Rusya'da toprak rejimi kökünden değişmezse devrim diye bir şey olamazdı. Milyonlarca insan bu durumun kurbanı olmuşlardı ve buna gittikçe daha güç katlanıyorlardı. Resmî makamların vurdumduymazlığı karşısında mujikler çıkarlarının korunmasına kendileri göz kulak olmaya karar verdiler. Böylece de ortaya yalnız kırkar, ellişer tane köylü sovyeti çıkmakla kalmadı. Ülkenin, idarî taksimatının bütün kademelerinde yetkileri iyice belli olmayan, fakat kudretleri gittikçe artan yüzlerce, binlerce komite türedi. Burjuva sınıfı da bunların ortaya çıkışlarına ve çoğalışlarına, zor gizlediği bir kaygı duygusuyla tanık oldu. Fakat burjuvaziye göre asıl kötülük bu değildi. Onun fikrince az çok anarşik olan bu kurumların doğup çoğalmasından daha kötü bir şey vardı ki bu da anarşinin kendisinin Rus köylerinde yayıldıkça yayılmasıydı. Olgunun yoğunluğu bölgelere göre değişiyordu, ama yine de genel olmaktan geri kalmıyordu. Mart ayı boyunca 34 idarî bölgenin, az çok vahim kargaşalıklara sahne olduğu hesaplanmıştı. Nisanda bu sayı 174'ü, mayısta 236'yı, haziranda 280'i buldu, temmuzda 325'e ulaştı. Fakat bu bir başlangıçtı henüz: Resmî makamlara köylülerce 930 yerde mülklere el konduğu bildirilmişti. Bu olayların 686'sı temmuzla ekim arasında geçti. Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi arasında –271'i 1917'nin üçüncü üç ayı içinde olmak üzere– 350 şato ile malikânenin köy halkınca yağma edildiği tespit olundu.

Kazananı olmayan bir savaş, ekmeği olmayan bir halk, gücü olmayan bir rejim: başkentte gerilim artıyor.

Bir un deposu önünde kuyruk.

Şubat 1917. Genel grev var, halk sokakta, ordu hareketi izliyor: çarlık devriliyor.

Petrograd'da halk gösterisi.

Halk sokağı kuşatıyor.

Siviller ve askerlerden oluşan bir kalabalık Tavrida Sarayı'nı istila ediyor.

Şubattan Ekime dek iki güç iktidarı paylaşır –ya da çekiştirir:
Geçici, burjuva ve liberal Hükümet ile İşçi ve Köylü Vekilleri Sovyeti.

Geçici Hükümetin başkanı Prens Lvov.

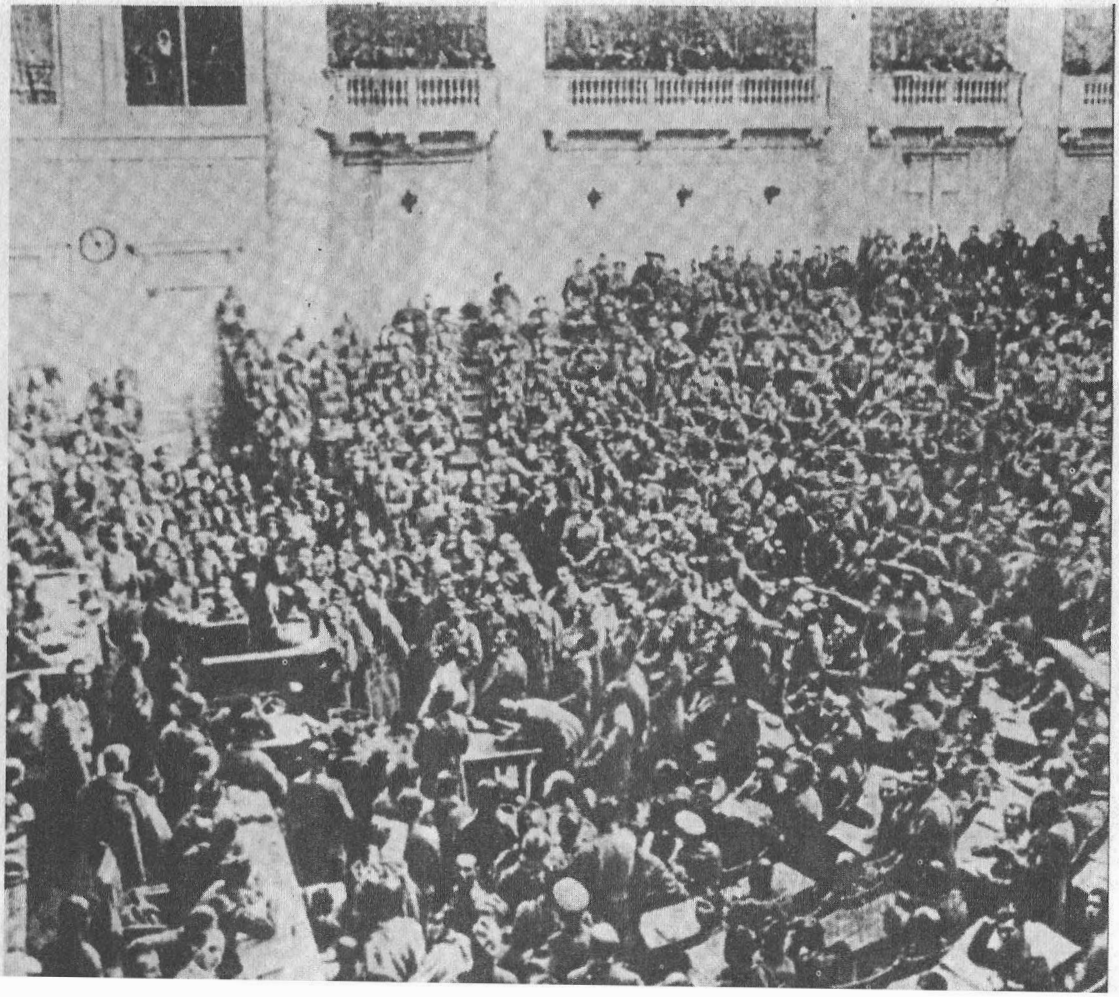
Dışişleri bakanı Milyukov.

Savaş bakanı Guçkov.

Eski Duma'nın mekânında bir Sovyet oturumu.

Kerenskiy'in temsil ettiği, burjuvazi ile proletarya arasında yalpalayan yeni rejim her ikisini de hoşnutsuz kılmayı başarıyor.

Kerenskiy işçilere hitap ediyor.

Kerenskiy askerî birlikleri savaş için yüreklendiriyor.

Çernov: hevesi kaçmış bir sosyalizm.

Lenin Devrim stratejisini geliştirirken kitleler de silahlanıp partisinin saflarını kalabalıklaştırıyor: sıra Bolşeviklerde.

Sürgünden dönen Lenin partisini eline alıyor.

1 Mayısta Petrograd'da.

Kiracıların ekip biçtikleri büyük arazilere sahip toprak sahiplerinin sayıca çok oldukları yerlerde, kargaşalıkların özellikle sık olduğu da görüldü. Bu gibi toprak sahiplerinin arazilerini kendilerinin ekip biçtikleri yerlerde –ki Ukrayna ile Beyaz Rusya'da durum çoğu zaman böyleydi– kargaşalıklar daha seyrekti. Açıkça görülüyordu ki, Rus köylüsü sefaletinden sorumlu tuttuğu kimselerle çok eski hesapları görmekteydi. Cepheden dönen ve sayıları gittikçe artan askerlerin de işe karıştıkları görüldü. Bunlar kaçaktılar, ama orduda kendilerine bol bol verilen sertlik öğütlerini büsbütün unutmamışlardı. Hattâ kendilerine daha az acı çektirmiş olan dış düşmandan çok, içerideki eski düşmanlarıyla savaşmakta daha büyük şevk ve çaba göstermişlerdi.

Köylülerin öfkesi yalnız toprak aristokrasisine ve büyük toprak sahiplerine yönelmiş değildi. Bunlar Stolıpin yasalarından[3] yararlanarak 1906 ile 1914 arasında eski geleneksel topluluktan ayrılıp bağımsız duruma geçen köylülere de çatıyorlardı. Onların bu "kalleşlik"lerini bağışlamak istemez ve içlerinden zengin olanların da yeni kazandıkları servetlerini affedemez gibi bir halleri vardı. Onun için bunların vaktiyle ayrıldıkları köy komününe dönmeye zorlandıkları da oluyordu. Fakat bu, köylülerin sorumlu tutuldukları aşırılıklar ile keyfîliklerin en hafifiydi. Bunlar kiraladıkları toprakların kiralarını tek taraflı olarak indirmişlerdi. Hattâ altında ezildikleri vergiyi nasıl arasıra devlete ödemeye yanaşmıyor idilerse, toprak sahiplerine de para vermeye yanaşmıyorlardı. Daha da ileri gidiyorlar, büyük çiftliklerden tarım işçilerini kovup bunların tarım âletlerine el koyarak işletmeyi çalışamaz hale getiriyorlardı. Bu da bilahare bu çiftlikleri kendilerinin işletmelerine yeter bir neden oluyordu. Başka yerlerde ise köylüler, mülk sahiplerinin kendilerine ayırdıkları topraklarla dinlendirilen tarlaları da zaptediyorlardı. Birçok hırsızlık olayları da görülmekteydi. Daha genel olarak köylüler toprak ağalarının otlaklarını parasız kullanarak ve kendilerine danışmaksızın ormanlarından gelişigüzel kesim yapmaya karar vererek onların haklarını çiğniyorlardı.

Bununla birlikte vakit geçtikçe ve köylülerin taleplerini yerine getirmek için hiçbir şey yapılmadıkça; mujik de resmî makamların düzeni ayakta tutmaktan âciz olduğunu gördükçe kargaşalıklar daha şiddetlenmeye, kanlı hesaplaşmalar haline gelmeye başladı. El koymanın yerine yağma geçti. Fransız Devrimi sırasında köylüler şatoları yaktıkça: "Kırmızı horoz ötmeye başladı" derlermiş. Rusya'da da kırmızı horoz yeniden ötmeye başladı. Özellikle yaz sonunda ve güz boyunca yığın halinde, yalnız şatolarla kır evlerinin değil, tarım araçlarının ve sayısız sanat eserinin de tahrip edildiği görüldü. Kitaplıklar olsun, değerli dinsel

3. Bkz. I. Bölüm.

tasvirler ve daha bin türlü eşya olsun, bütün bunlar eski Rusya'nın köy uygarlığının alâmetleriydi. Can kaybı da oluyordu üstelik: Köylülerin gazabı yalnız eşyaya yönelmiş değildi çünkü.

Bu konuda da Geçici Hükûmet büyük bir sorumluluk yüklenmiş bulunmaktaydı. Çok geniş ölçüde bir sorunla karşılaşmış bulunuyordu şüphesiz. Köylülerin acıklı durumu ve "köylerin geri kalışı oldum olası başlıca felâketlerden biriydi ve Rus toplumunun tümünü çürütmekteydi. Fakat bu bile bu sorunları gecikmeden ele almak için yeterli bir neden değil miydi? Fakat hükûmet, toprak sorununu ancak bir Kurucu Meclis'in çözmeye yetkili olduğunu ileri sürerek bu görüşe katılmıyordu. Hukuk bakımından aşırı bir şekilcilik miydi bu yoksa burjuvaziye gösterdiği hoşgörünün yeni bir kanıtı mı? Burjuvazi de derin toplumsal reformların gerçekleştirilmesi işini çıkmaz ayın son çarşambasına –hattâ daha da sonraya– bırakmak yolundaki arzusunu gizlemiyordu zaten. Muhakkak olan şu ki, köylülerin durumu düzelecek yerde birçok bakımlardan daha kötüye gittiği için, hükûmetin beceriksizliği de daha vahim bir hal almış bulunmaktaydı. Toprak sahiplerinin ise hayal güçleri bakanlarınkine göre daha zengine benzemekteydi. Ayrıca onlar gibi kılı kırk da yarmıyorlardı. Onun için, kendi açılarından resmî makamlara göre daha çok girişkenlik gösteriyorlardı. Bir toprak reformunun yaratabileceği etkilerden korunmak için, birçok aristokratla zengin köylü daha atik davranarak uydurma toprak satışlarına giriştiler. Yabancıların mülklerinin ellerinden alınmayacağını sandıkları için, bunların suç ortaklıklarından da yararlandıkları oluyordu. Köylüler bu dalaverelerin hepsini biliyorlar, bu işlere son versin diye hükûmete başvuruyorlardı. Fakat her zaman olduğu gibi, onun kötü niyeti, vurdumduymazlığı yahut savsaklamalarıyla karşılaşıyorlardı.

Mayıs ayı içinde Kerenskiy bir köylü delegasyonunu kabul etti: Kendisine bu gibi yolsuzlukları anlatmaya gelmişlerdi. Bakan, karşısındakilerin hemencecik sözlerini kesti; kesin bir tavırla: "Geçici Hükûmet şimdi tedbir alıyor, arkadaşlarınıza söyleyin, hiç korkmasınlar, hükûmet de ben de görevimizi yapıyoruz" dedi.

Bir köylü söze karıştı: "Toprak satışlarını yasaklayan bir yasa çıkarılacak diye bize uzun zaman önce söz verilmişti ama bu söz tutulmadı" dedi. Bu sefer Kerenskiy öfkeden kıpkırmızı oldu: "Gerekli tedbirleri alacağız dedik ya!" diye bağırdı, "alacağız bu tedbirleri!" Köylünün kendisine kuşkuyla baktığını görünce de kızgın kızgın ekledi: "Kuşkulu kuşkulu bakma yüzüme öyle!"

Fakat hükûmet köy halkından, gittikçe artan bir kuşku ve sabırsızlıktan başka bir şey de bekleyemezdi. Bir toprak komisyonu kurulmuş, epey yavaş ilerleyen oldukça gizli çalışmalar yapıyordu. Çıkardığı yasalar pek yetersizdi: Bunlardan biri toprak komitelerine ekilip biçilmeyen

topraklarla kullanılmayan tarım araçlarına el koyma izni vermişti, ama bu komiteler zaten böyle bir izni beklemiş değillerdi. Bir başka yasa da bir köy görevlisi tarafından onaylanmayan toprak satışlarını yasaklamaktaydı. Zaten bu sonuncu tedbir ancak temmuz sonunda alındı. Oysa sözde yasaklamakta olduğu işlemler hiç ceza görmeksizin aylar boyu sürüp gitmişti.

Geri kalanı için de merkezî iktidar gözdağı vermek üzere sağa sola emirler yağdırıyor; toprak komitelerinin yetkilerini yalnız uzlaştırma işlevleriyle sınırlıyor; köylülerin topraklara el koymalarını ya da herhangi bir "aşırılık"ta bulunmalarını yasaklıyordu. Yerel makamlara hitap eden Menşevik İçişleri Bakanı Tsereteli, emri altındakilere kesin talimat vererek: "Kargaşalık ve anarşi çıkarmak teşebbüslerini çok enerjik tedbirlerle bastırmaya mecbursunuz. Mülk topraklara keyfî olarak el koymalara ve şiddet hareketlerine katiyen göz yummayacaksınız" diyordu. Tamamen tenkil niteliğindeki tedbirler alma eğilimi etkili olarak uygulanmadığından daha çok zararlı oluyordu. Bu türlü emirleri uygulamak için gerekli araçlar elde bulunmadığından, hepsi lâfta kalıyordu.

Böylece Geçici Hükûmet ne köylülere yaranabiliyor, ne de sorumlularını cezalandırılmadan mülkleri ellerinden alınmış olan toprak sahiplerine hoş görünebiliyordu. Köylülerin daha fazlasını bekleyebilecekleri kurumlar da kendi otoritelerini arttırmıyorlardı. Özellikle Sosyalist-Devrimci parti (S.R.) ve Köylü Vekilleri Sovyeti bu durumdaydılar. Sosyalist-Devrimciler, genel olarak, taşıdıkları ada uygun bir politik gücü çoktandır temsil etmez olmuşlardı. Daha devrimden hemen önce, hafifçe radikal tutumdaki birçok küçük burjuvayı aralarına almışlardı. Bunların en ünlü örneği de Kerenskiy'di. Şubat zaferinden sonra saflarına, sosyalizm zihniyetine tamamen yabancı birçok kimseler katıldı. Bu karmakarışık toplulukta birçok aydın, avukat, subay, hattâ general vardı. Aralarında hattâ eskiden koyu çarcı olanlar bile vardı. Partinin başında Çernov bulunmaktaydı. Bu adam yirminci yüzyıl başlarken bu partiyi kurmaya kalkışmış, ona sosyalist ilkeleri benimsetmeye uğraşmıştı. Lenin'den birkaç gün sonra sürgünden dönmüş, ilkin solcu lider pozları takınmıştı. Fakat Geçici Hükûmet'te Tarım bakanı olunca, köylülerin taleplerini en devrimci nitelikleriyle kendi kişiliğinde canlandırmış olan bu adam, resmî politikayı en geçici, sonunda da en oyalayıcı yönleriyle temsil eder olmuştu. Haziranda Köylü Sovyetleri Birinci Ulusal Kongresi'ne şu sözlerle hitap etti: "Devletin bütünü için geçerli bir yasa olmadıkça, toprak sorununun yerel teşebbüslerle çözülmesi kabul edilemez. Keyfî davranışlar kamunun felâketine yol açacaktır." Ayrıca bakana göre köylülerle toprak sahipleri arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları giderme işi, "uzlaşma odaları"nın görevi olacaktı.

Sosyalist-Devrimci parti her şeye rağmen köylerin bağlılığını elinde tutar görünüyordu, ama bunda gerçek bir nüfuz alametinden çok, tarihsel bir anının yanı sıra büyük bir politik kafa karışıklığının kanıtı da vardı. Kongrelerinde yöneticilerinin ağzından parti boyuna herkesi sakin olmaya, disiplinli davranmaya çağırıyor; toprak reformuyla ilgili her şey için yalnız Kurucu Meclis'in yetkili olduğunu boyuna ilan edip duruyordu, ama kopardığı bütün patırtı etkisiz kalıyor; yığınlar üzerindeki kudreti de gittikçe daha adı var kendi yok hale geliyordu.

Öte yandan Köylü Sovyeti'nde çok büyük çelişkiler ortaya çıkıyordu. Bunlar da daha birkaç ay süreyle yanılsama yaşayacak olanların çöküşlerinin eli kulağında olduğunu tomurcuk halinde göstermekteydi. Köy halkının temsilcilerini biraraya getiren ilk ulusal toplantı 4 Mayıs'ta Petrograd'da yapıldı. Yürütme Komitesi için yapılan seçimlerde Çernov'la Kerenskiy 800'den fazla oy aldılar. Lenin ise zar zor yirmi oy alabildi. Geçici Hükûmet'in genel politikası bu kongrede büyük çoğunlukla onaylandı. Bunu görenler, Rus ulusunun büyük çoğunluğunun böylece, Köylü Sovyeti aracılığıyla yeni iktidarı desteklediğini sanabilirlerdi. Fakat buna ancak çok saf kimseler kanabilirdi. Çünkü aynı kongre bir karar sureti kabul etti. Burada, Kurucu Meclis'i beklemeden "bütün toprakların, emekçilerce eşit olarak kullanılmak üzere, hiçbir tazminat ödenmeksizin kamu malı haline getirilmesi" isteniyordu. Bu ise, plebisitten geçirilmiş olan bu Geçici Hükûmet'in bekle görcü felsefesine ve muhafazakâr politikasına tam karşıt bir isteği ortaya atmak anlamına geliyordu. Aynı zamanda bu, Bolşeviklerin öne sürdükleri programa yakın bir programı bilmeden benimsemek anlamına da geliyordu. Oysa kongre üyelerinin büyük çoğunluğu Bolşeviklere tam bir düşmanlık beslemekteydi.

Lenin kongreye hitap etme iznini alınca kendisi aleyhinde doldurulmuş, vereceği söyleve ciddî olarak kulak vermeye pek az niyetli bir dinleyici topluluğuyla karşılaştı. Fakat Bolşevik şefi belki de genç bir avukat olarak eskiden basit Rus köylüleriyle yaptığı temasları hatırladı, en çapraşık düşünceleri sade ve açık bir dille anlatmak gibi güç bir sanatta ne kadar usta olduğunu yeniden gösterdi. Hazır bulunanların kendisini can kulağıyla dinlemelerini başardı ve konuşma süresi bitip de başkan sözünü kesmek isteyince delegeler hatibe, söze devam etmesi için izin verdiler. Taleplerini herkesten iyi anlamış olan bu adamın kanıtlarını benimsemiş olmaktan uzaktılar. Bununla birlikte, Lenin yerine oturduğu sırada, bir tanık, tarihçi Suhanov, orada bulunanlardan birinin yanında oturan arkadaşının kulağına: "Sağduyu derim buna ben..." dediğini işitti.

Sovyet devletinin gelecekteki kurucusunun o an için başka hiçbir iddiası yoktu: Hasımlarıyla rakipleri kof bir çenebazlığa gömülürlerken, Lenin hem devrimi, hem sağduyuyu dile getiriyordu. Aradan birkaç ay daha geçince, sosyalizme böylesine kapalı o nankör Rus köylerine ekmiş olduğu tohumlar filizlenmeye başlayacaktı.

RUSYA DÖNEMEÇTE: SAVAŞ MI, BARIŞ MI?

Birbiri üzerine yığılmış bu sorunları az çok bir başarı ihtimaliyle çözmeye kalkışmak için derli toplu, dinamik bir devlet otoritesinin bulunması gerekiyordu. Fakat ikili iktidarın varlığı bu imkânı yok ediyordu. Öte yandan, zaman geçtikçe Rus halk yığınını o andaki yöneticilerinden ayırmakta olan uçurum daha derinleşiyordu. Özellikle Geçici Hükûmet, cansız bir beden olarak kalmaktaydı. Bu da hiç şaşılacak şey değildi: Bir uyduruk–sözde egemenlik– üzerine kurulmuş olan bu hükûmet, bir masalla beslenmekteydi. Bıkılıp usanmadan tekrarlanan, kutsal bir gerçek, bir "amentü" haline getirilen bu masal, şöyle anlatılmaktaydı: Şubat Devrimi yurtseverce bir atılışın meyvesi olmuş; hattâ daha fazlasıyla, böyle bir atılışa fırsat vermişti. Çarlıktan kurtulmuş olan Rusların, insanı coşturan bu bahar mevsiminde, şevkle savaşa devam etmekten, vatan için yaşayıp ölmekten başka istedikleri yoktu. Siyaset adamları hiçbir zaman böyle bir sapkınlığa kapılmak suçunu işlememişlerdir ve bu tarihsel saçmalık, çağdaş dünyanın kaderi üzerine diplomatların bütün görüşmelerinden, politikacıların bütün kombinasyonlarından, bütün konferanslardan, bütün anlaşmalardan, bütün askerî paktlardan daha çok ağır basmıştır.

Bu önerme, gerçeğin tam tamına tersiydi. 1917 şubatında halkı sürükleyen şey bozgunların utancı ve onların öcünü alma arzusu değil, savaşa karşı duyulan bezginlik olmuştu. Çarlığın devrilmesinden sonra zirvede olup biten değişiklikler ve bütün politik ve sosyal havada görülen değişme –ki Sovyet'in kuruluşu ve elde ettiği otorite bunun en açık kanıtıydı–, bütün bunlar Ruslara zaferlerin tadını ve askerce bir şevki geri getirmiş değildi. Üstelik halk, üç yıllık bir boğazlaşma sonucu bunların bedelini de, kofluğunu da öğrenmiş bulunuyordu. Bazı halk hareketleri, olayların akışını ve halktaki duygunun gelişimini niteleyen dalgalanışlar, kimi anlarda yurtseverliğin canlandığını sandırabilirdi şüphesiz. Yalnızca gerçek kapsamdan yoksun bir kaza olan şeyi, devrimin zaferini izleyen çoşku havası izah etmekteydi. Bunu, tarihi *yaratan* o derin kaynaşmalarla bir tutmak için Rusya'nın yeni yöneticilerinin ayırıcı vasıfları olan o bönce iyimserliğe, o derin kısa görüşlülüğe sahip olmak gerekti. Gerçi sonradan Kerenskiy Müttefikleri: "Hiçbir uzlaşma barışına yanaşmadılar. Savaşı 'sonuna dek' götürmekte direndiler. Böylece Geçici Hükûmet'in devrilmesine, Bolşeviklerin zafer kazanmasına sebep oldular" diye suçlayacaktı. Oysa 1917'de milliyetçiliği yurtseverlikle bir tutan ve parlak lâfların ardında kof tasarılar ya da iğrenç dalavereler gizleyen birtakım adamların yanılsamalarını –ya da küçük hesaplarını– benliğinde yine bu aynı Kerenskiy canlandırmıştı. Halk yığınlarına gelince bunlar bir süre için aldatılabilirdi ama, halkın sağ-

duyusu yalnız atasözleriyle dile gelmez. Onun yanı sıra dalaverecilerin maskelerini alaşağı eden bir kudret de bulunur. Fakat bunu politikanın küçük kuklaları bilmezler de, tarihin büyük strateji uzmanları hesaba katarlar.

İnkâr edilemez meziyetlere sahip olan bakan Milyukov bu kategorilerin birincisinde yer alıyordu. Barış ve savaş gibi önemli bir konuda Geçici Hükûmet'in politikasına verdiği yön, ufak tefek farklar hesap dışı bırakılırsa, bu hükûmetin devrilişine kadar değişmeden kalacaktı. Devrimden önce bunun, ancak Alman kışkırtıcılarının işi olabileceğine inanmıştı. Devrimin başarı kazanışından sonra ise bunun ateşli bir yurtseverlik ve savaşçı bir enerjiyle eşanlama geldiğini söyledi. Her biri açık seçik ortada olan birbirine aykırı iki gerçek üzerine kurulu politikası, çabucak iflasla sonuçlanacaktı.

Bütün kusurlarının yanı sıra Milyukov'un bir meziyeti de vardı ki başka bir şeye uygulansa harikalar yaratırdı: Rus diplomasisinin yeni başı, inatçıydı. Rusya'nın güttüğü savaş amaçları ve Müttefiklerle yaptığı gizli antlaşmalara olan bağlılığı hakkında verdiği ilk demeçler, Sovyet'in düşmanca tavrıyla karşılaşmıştı. Arkadaşları daha ihtiyatlıydılar, ılımlı sosyalistlerin alınganlıklarıyla titizliklerini kollamak gerektiğini düşünüyorlardı. Milyukov böyle düşünmedi. 1 Mayısta[4] Dışişleri Bakanı olarak öbür Müttefik ülkelere diplomatik bir notayla birlikte Geçici Hükûmet'in 27 Martta (9 Nisanda) hazırlanmış olan, barışla ilgili bildirisini gönderdi. Sovyet'in isteklerini yerine getirmiş olmak için, bu sonuncu belgede Rus savaş amaçlarını formüle etme işine ılımlı bir eda verilmişti. Şöyle az çok genişçe bir yorumla bu, çarlığın topraklarını genişletme yolundaki eski tasarılarından vazgeçme anlamına gelebilirdi. 27 Mart tarihli bu bildirinin yazılmasına Milyukov zorla razı olmuştu. Fakat metnini Müttefikler'e ulaştırmak istemedi. Kendisini buna zorladılar. 18 Nisanda isteneni yaptı ama baş tarafına, bir de nota ekledi. Bunda "Geçici Hükûmet'in yurdun haklarını savunacağını ve Müttefiklere karşı giriştiği taahhütlere tam bir saygı göstereceğini" bir defa daha belirtiyor; Rusya'nın "bir daha kanlı savaşlar olmaması için gerekli teminatlar ile yaptırımları elde etmek" azminde olduğundan da sözediyordu. Başka bir deyimle Milyukov'un notası, Geçici Hükûmet'in Sovyet'e verdiği tavizleri geri almaktaydı. Üstelik bunun metni, güya girişini oluşturacağı tumturaklı bildirinin metnini yalanlamaktaydı. Sovyet yöneticilerine bir meydan okumaydı bu: Sovyetlere karşı, gösterdikleri uzlaşma zihniyetinin umdurabildiği yeni üstünlükler kazanma isteğinden esinlenen, bile bile yapılmış bir meydan okumaydı şüphesiz.

---

4. Batı takvimine göre.

Fakat asıl vahimi şu ki, liberal şefin yaptığı bu iş, halkın beslediği duygular karşısında gerçek bir kışkırtma niteliğindeydi. Milyukov'un notasının içindekiler öğrenilir öğrenilmez halk yığınları kendiliklerinden harekete geçtiler. 20 Nisan (3 Mayıs) günü silahlı 25-30.000 asker duydukları öfkeyi belirtmek için sokaklara döküldüler.[5] Menşevik basın bile bu öfkeyi paylaşıyordu: Hükûmetin notasını "demokrasinin (yani Sovyet'in) niyetlerini maskara eden bir davranış" diye niteliyordu çünkü. Göstericiler hükûmet merkezi olan Mariya Sarayı'na doğru yürüdüler. Ellerinde, anlamları apaçık olan, "Kahrolsun Geçici Hükûmet!", "Kahrolsun Milyukov!", "Kahrolsun emperyalist politika!", "Milyukov, Guçkov: İstifa!" gibi sözler yazılı pankartlar taşıyorlardı. Askerler Sovyet yöneticilerini hedef almamışlardı ama bunlar, öğleden sonra bütün nüfuzlarını kullanıp askerleri kışlalarına döndürmeye karar verdiler. Bunu kısmen başardılar ama göstericilerin saldırılarına uğramaktan da geri durmadılar. Beri yandan, kenar mahallelerdeki işçiler, durumu tartışmak için toplanmışlar, askerlerin giriştikleri harekete katılmaya hazırlanıyorlardı. Burjuvaların oturdukları mahallelerde belli bir hareketlenme olduğu bildirilmekteydi. Bunlar da karşı-gösteri hazırlıyorlardı. Bununla birlikte o gün, başka bir olay çıkmadan sona erdi.

Fakat ertesi gün gösteriler daha büyük ölçüde yeniden başladı; yeni yeni işçi gruplarının katılmasıyla genişledi. Nevskiy Prospekt'te yurtsever kortejlerin müdahalesi, bunların yoğunluğunu arttırdı. Bir gün önceki sloganların karşısına burjuvaların "Yaşasın Milyukov!", "Geçici Hükûmet'e güveniyoruz!" sloganları çıktı. Göstericiler bu sefer haykırmalarla, pankartlarla yetinmediler. Karşılıklı ateş açıldı ve ölü ve yaralı kurbanlar, başkentin kaldırımlarını kana boyadılar. Garnizon komutanı General Kornilov bir gün önceden beri sabırsızlanıyor, Geçici Hükûmet'ten askerler ile işçiler üzerine ateş açtırma izni istiyordu. Böyle bir karar, iç savaşın başlaması anlamına gelebilirdi, bakanlar da bu kabına sığamayan askerin isteğine "olmaz" dediler. Gösterdikleri ihtiyat yalnız sağduyularının belirtisi değil, acizliklerinin de kanıtıydı. Gerçekten, bir defa daha olaylara hükmeden Geçici Hükûmet değil, Sovyet'ti. Derken Sovyet'in Yürütme Komitesi işe karıştı, bir bildiri yayınlayarak "halkı silahlı bir gösteriye çağıran, havaya ateş etmek için bile olsa silah kullanan herkesin, devrime ihanet etmiş sayılacağını" açıkladı. Komite ayrıca kırk sekiz saat için her türlü miting ya da yürüyüş yapılmasını yasakladı. Sovyet'in buyruğu harfi harfine yerine getirildi.

Şimdi de iş, Milyukov'un notasının ortaya çıkardığı olayı politik bakımdan yatıştırmaya kalıyordu. Sovyet'in Yürütme Komitesi 19'a karşı 34 oyla ılımlı bir tavır takınmayı kararlaştırdı: Dışişleri Bakanı'nın

5. Bu hadiseler "Nisan Günleri"adıyla bilinir.

kullandığı deyimleri inkâr etmesini hükûmetten istemeksizin, yüksek çevrelerin bunlara vermeyi kabul ettiği resmî yorumla yetindi. Notadaki "teminatlar" ve "yaptırımlar" deyimlerinin yalnız ilhaklar ve tazminatlar gibi iğrenç gerçekleri değil, başka bakımdan güven verici ve saygıdeğer olan uluslararası hakemlik gerçeğini de kapsadığı ileri sürüldü. Bununla birlikte bu, çok ciddî bir krize bulunmuş geçici bir çözüm yolundan başka şey değildi: Çünkü bu kriz savaş alanında, yani sokakta proletarya ile burjuvazinin temsilcileri arasında bir çatışmaya yol açmıştı. Toplum sınıfları arasında bir anlaşmadan yana olan herkes için bu, ne telaşlandırıcı bir işaretti! Bakan odalarıyla Sovyet'in koridorlarında bir uzlaşma olsun isteniyordu ama halkın kendi içinde, doğrudan doğruya bir çatışma ihtimali karşısında kimse geri adım atmıyordu. Şubattan bu yana yine ilk defadır ki kan akmıştı. Durum çok ciddî olduğundan, gösterişli tedbirlere başvurmaktan kaçınmanın sırası değildi. Nisan ayındaki gösteri günlerinin ertesinde, Milyukov'un notası hiç değilse görünürde, Geçici Hükûmet'çe reddedildi. On gün sonra da Milyukov hükûmetten çekilmek zorunda kaldı.

Bu çekiliş dolayısıyla bakanlar kurulunda önemli bir değişiklik oldu. Özellikle burjuvazi çevrelerinde Geçici Hükûmet'in kuruluş tarzını genişletme ve buna Sovyet'le ılımlı sosyalist partileri çok daha geniş ölçüde ortak etme zamanının geldiği sanıldı. Böylece de "birinci koalisyon" doğdu: Prens Lvov görevinde kaldı, fakat Kerenskiy Savaş bakanı oldu. Sosyalist harekete dolaylı ya da dolaysız bağlı bulunan beş ayrı kimse de bakanlıklara atandı. Milyukov kendisine teklif edilen Millî Eğitim Bakanlığı'nı istememişti. Onun yerine Dışişleri Bakanlığı'na eski Maliye bBakanı Tereşçenko getirildi. Bu adam meşrutîyetçi demokrat, yani "K.D." partisinden değildi, ama yine de onun yüksek burjuva çevrelerinin temsilcisiydi.

Böylece yeni rejimin ilk hükûmet buhranının hemen o andaki nedeni uluslararası bir sorun –yani savaş amaçlarının tanımlanması– olmuş oluyordu. Bununla birlikte Petrograd'ın sahne olduğu olaylar, Geçici Hükûmet'i dış politikasında ciddî bir değişiklik yapmak ve savaş konusundaki tutumunu değiştirmek yoluna götürmedi. Programının ana çizgilerini belirttiği ilk resmî bildirisinde "ilhaksız ve tazminatsız" bir barış sağlamak için elinden gelen her şeyi yapacağını taahhüt etti. Ilımlı sosyalistlerin çok hoşuna giden bu formül, nihayet resmen kabul edilmiş oluyordu. Hükûmet ayrıca, daha önceki 27 Mart bildirisinde açıklanan ilkelere uygun bir anlaşmanın yapılması için Müttefikler nezdinde teşebbüse girişeceğine de söz veriyordu. Bu, gizli antlaşmaların ve içlerindeki emperyalist hükümlerin tekrar gözden geçirilmesini sağlamaya çalışmak anlamına mı geliyordu? İyimser kişiler bir an için böyle bir umuda kapıldılar ama bu yönde gerçekten hiçbir teşebbüse girişilmedi.

Aslında hükûmet programının özü, bu övgüye değer ve belirsiz niyetlerin içinde değildi. Milyukov'un da kaydettiği gibi "Müttefik diplomatlar telgraflardaki "demokratik" deyimlerin, o anın isterlerine elde olmadan yapılan bir taviz olduğunu biliyorlar ve bunu hoş görüyorlardı." İşe başlarken yayınladığı bildiride kendisine düşen başlıca görevin, "ordunun demokratik niteliğini kuvvetlendirmek ve savunma bakımından olduğu kadar saldırı bakımından da savaş gücünü organize edip artırmak" olduğunu bildirmesi dolayısıyla bu diplomatlar, hoşgörüye daha çok eğilimliydiler.

Gerçekten, Geçici Hükûmet sosyal alandaki niyetlerinin temizliği bakımından teminat üzerine teminat verebilirdi; iddialı bir ekonomik programın yakında hazırlanacağını ve daha sonra da uygulanacağını bildirebilirdi. Kendisinin de katılmış olduğu "ilhaksız ve tazminatsız barış" ilkesinin devrimci iyiliklerini ilan edebilirdi ama bunların hepsi ikinci derecedeydi. Koalisyonun aklı fikri başka şeydeydi ve bu, tek sözde özetlenmiş bulunuyordu: "Hücum!" Yani bazılarına fazla sürmüş görünen bir durgunluk döneminden sonra savaşa yeniden başlamak. Bu sorun yalnız askerî nitelikte değildi. Bu niteliği çok eksikti: Tersine, askerî bakımdan Rus ordusuna yeniden aralıksız bir ileri yürüyüş yaptırma tasavvuru, uzun süredir saçma bir şey haline gelmişti. Fakat politik bakımdan hücum, sağ kanada mutlak bir zorunluluk, ılımlı sosyalistlere de "gerekli bir kötülük" olarak görünüyordu.

Hükûmet bildirisine ordunun savaş gücünün artırılmasına ilişkin sözlerin konulmasını "K.D."ler istemişlerdi. Hattâ bu formülün kabul edilmesi liberaller tarafından hükûmete katılmalarının vazgeçilmez şartı olarak gösterilmişti. Bu istek beklenmedik bir şey değildi tabiî. Bütün Rus politikasının savaşın isterlerine göre ayarlanması için burjuvazi uzun zamandır ayak diremekteydi. Savaşa katılan öbür ülkelerde olduğu gibi, memleketin bütün yaşantısının askerî zorunluluklara tâbi olması gerektiği iddia ediliyordu ve bu tutum, yalnız yurtseverce nedenlerle izah edilmemekteydi. Gerçekten Rus liberal çevreleri savaşı sürdürmeyi ve askerî harekâtı şiddetlendirmeyi –aynı zamanda savaş araçları üretimini arttırmayı– ulusun her şeyden üstün tuttuğu başlıca amacı haline sokmakla, sosyal reformların gerçekleşmesi için geçecek zaman haklı gösterilmiş olacaktır, düşüncesindeydiler. Böylece kutsal beraberlik ve sınıfların işbirliği havası yeniden canlandırılmaya çalışılıyor ve muhafazakârlar bunu, kendi çıkarlarının savunulup korunması bakımından çok elverişli buluyorlardı. Savaş çabasını artırmak demek, askerî çevrelerin ve özellikle Genelkurmay'ın itibarıyla otoritesini nihayet yeniden kurmak demekti. Sosyal sartıntıların ortasında –askerî olmaktan çok politik olan– böyle bir işin anlamı apaçıktı.

Eski Duma ara sıra "özel konferans" halinde toplanmaktaydı. Üyeleri arasında, bu işin ateşli savunucularına rastlanıyordu. Bu oturumlardan birinde en gözde üyelerden ve eski rejimin tipik şahsiyetlerinden Maklakov: "Eğer gerçekten saldırıyı başlatır ve savaşı sürdürebilirsek, o zaman Rusya'da bütün işler çabucak düzelecektir" demişti. Bundan daha açık konuşulamazdı.

Sovyet'in çoğunluğu ile belli başlı simalarının, saldırı tasarısını desteklemekte başka gerekçeleri vardı. Geçici bir heves halinde barışçılığa ve demokratik bir barış düşüncesine duygu bakımından hep bağlı olduklarından, yurtlarının güçsüzlüğünün, programlarının yabancı devletlerce kabulü şansını azalttığının farkındaydılar. Büyük Britanya ile Fransa'yı etkilemek için Rusya'nın yani her şeyden önce onun ordusunun itibarı ile saygınlığını artırmak gerektiğini sanıyorlardı. Bu amaca ise ancak, Rus kıtalarına Müttefikleri gerçekten ilgilendiren bir alanda, Almanya'ya karşı savaş alanında zaferler kazandırıp onların saldırı yeteneklerini Batılılara göstermekle ulaşılacaktı. Böyle zafer çelenkleriyle süslenmiş olarak, Sovyet'in liderleri artık Avrupalı ortaklarınca ciddiye alınacaklar ve bir uzlaşma barışı ihtimali nihayet hayal olmaktan çıkacaktı.

Temelindeki bönlüğe rağmen bu yargı tarzı itiraz götürmez bir gerçeği hesaba katıyordu: Şubattan beri Rusya'nın müttefikleri onu, Merkezî Devletlere karşı artan bir enerjiyle yeniden savaşmaya zorlamaktaydılar. Rejim değişikliği Fransız ve İngiliz demokratik çevrelerinde şevkle, heyecanla karşılanmıştı. Bu çevrelere göre çarlık, yük halini alan bir müttefikti: Onun yalnız varlığı bile "hak ve özgürlük" uğrunda yapılan bir savaş tezini yalancı çıkarmaya yetiyordu. Buna karşılık İngiliz muhafazakârları arasında çarlığın devrilişi bazı üzüntülere ve kaygılara yol açmıştı. Fakat herkes Geçici Hükûmet'in hülyalarını paylaşarak otokrasinin yok oluşunun, askerlerin kırılan şevkini canlandıracağına ve savaşın sürdürülmesine yararlı olacağına inanıyordu. Çarlık idaresinin beceriksizliği ve Petrograd'ın en yüksek sosyetesinin kimi nüfuzlu çevrelerindeki Almanseverlik, Müttefikler için hoşnutsuzluk vesileleri yaratmıştı. Şimdiyse bunların yok olduğunu görmekle, Geçici Hükûmet çevreleri ferahlamış bulunuyorlardı.

Ondan sonra da Batılı büyük güçlerin Rus Devrimi karşısındaki tutumlarına iki kaygı hâkim oldu: Birisi Rus savaş çabasının en yüksek noktada tutulduğunu görmek; özellikle sonradan ortaya çıkan öbürü de, yalnız Rus varlıklı burjuvazisini değil, tepki yoluyla Batı kapitalizmini de tehlikeye sokacak nitelikteki sosyal sarsıntıları önlemekti. Bununla birlikte 1917'de askerî kaygılar her şeyden baskın çıkıyor; sonra müttefik Rusya savaş içinde tutularak aynı zamanda Bolşevik devrimcilerin ilerleyişleri de önlenilmiş oluyordu.

Bu amaçları gerçekleştirme işine başka başka yollardan giderek, fakat eşit bir çaba göstererek çalışanlar, başkentteki Fransız ve İngiliz diplomatik temsilcileri oldu. Muhafazakâr düşünceli Fransa Büyükelçisi Maurice Paléologue, eski rejimin yüksek sosyetesiyle en iyi ilişkileri kurmuş bulunmaktaydı. Çarlık yönetim çevrelerinin körlüğü karşısında duyduğu kaygıya rağmen, onlarla da arası çok iyiydi. Fransa Cumhuriyeti'nin temsilcisi, çarlığın devrilmesi karşısında pek az sevinmişti. Şubat Devrimi günlerinde subayların gelip devrimden yana olduklarını söylediklerini gördüğünde, kendi deyişiyle, bu hali "hazin" bulmuştu. Rusya'nın yeni efendilerinden hoşlanmıyor; şimdi su yüzüne çıkarak kenar mahallelerden ayrılıp kibar mahalleleri dolduran yeni toplum tabakalarına, bu hırpanî kalabalığa karşı küçümsemeden, hınçtan başka bir şey duymuyordu. Mariya Sarayı'nın koridorlarından geçerken Fransa Büyükelçisi "bu güzel yapının çehresinin ne kadar da değişmiş" olduğunu anlatmaktaydı. "Eskiden şatafatlı saray elbiseleri giymiş uşakların, yan gelip oturdukları giriş holünde kılıksız, kirli, terbiyesiz askerler kanapelere kurulmuşlar, fosur fosur sigara içiyorlardı." Diplomatik görevi, eski günlere duyduğu özlemi açıkça göstermesine engel oluyordu tabiî ama yeni rejimi de hiç hazmedemediğini kendine göre dile getiriyordu. Günün birinde bir öğrenci grubu yolunu keserek kendisinden kızıl bayrağı selamlamasını istemiş, Paléologue da onlara şöyle demişti: "Rusya'nın özgürlüğüne en iyi şu şekilde saygı gösterebilirim: Sizden, benimle birlikte 'yaşasın savaş!' diye bağırmanızı isteyerek." O da çarın devrilişinin, onun eski uyruklarında askerlik şevkini artıracağını umarak avunuyordu. Söylemeye lüzum yok ki Geçici Hükûmet'in belli belirsiz barışçı demeçleri Fransız diplomatının hiç mi hiç hoşuna gitmemekteydi. Hele 27 Mart resmî bildirisinin aşırı bir "utangaçlık ve müphemlik" örneği olduğunu düşünmekteydi. Bu romantik gevezelik, askerî harekâtın sürdürülmesine ancak zarar verebilirdi. Buna karşılık Paléologue'un, Milyukov'la arası çok iyiydi. Tam dostu Milyukov çekilmek zorunda kaldığı sırada, Fransa Büyükelçisi de bir daha geri gelmemek üzere Petrograd'dan ayrıldı. Bu da bir rastlantı sonucu olmasa gerek.

İngiltere Büyükelçisi, Sir George Buchanan ise yeni Rusya'nın havasına daha iyi uydu. Şu da var ki, Fransız meslektaşının yaptığının tersine o, dostlarını aristokratik çevrelerden çok liberal çevrelerden seçiyordu. Şubattan ekime kadar da Sovyet'in yöneticilerinin ve çoğunluğunun barış politikasına daha çok anlayış gösterdi. Tutumu, ayrıca, hükûmetinin gerçekçiliğini de yansıtıyordu. Fransızlar gizli antlaşmaların değişmeden kalmaları gerektiğini düşünürler ve Rusların kendi toprak taleplerine bağlı kalmalarını arzularlarken, İngilizler çok daha az katı bir tavır takınıyorlardı. Sonunda Rus müttefiklerine, eski

taleplerinden vazgeçme hakkını tanıdılar ama İngiltere'yle Fransa'dan aynı feragati beklememesini de şart koştular. İştahı pek yerinde olan İtalyan ortağın ise hiç lâfını etmediler. Nitekim Büyükelçi Buchanan 21 Mayıs'ta[6] İngiltere Dışişleri bakanlığına yolladığı bir haberde şöyle diyordu: "Yeni sosyalist bakanlar Rusya'nın yaptığı gizli anlaşmaların içindekileri tabiatıyla öğreneceklerdir. Rus askerlerine bu anlaşmaların amaçlarına varana değin savaşmaları gerektiğini söyledikleri anda, askerler bir ayrı barış isteyeceklerdir." Sonra da diplomat hükûmetine, bu konuda "güven verici" fakat "kendini hiçbir bağlantıya sokmayacak" nitelikte bir demeçte bulunmasını öğütleyerek sözlerini bağlıyordu. Netice itibarıyla Müttefikler için önemli olan, Rusya'yı ne pahasına olursa olsun savaşanlar arasında tutmaktı. Rusya'nın "ilhaksız ve tazminatsız barış" formülünü benimsemiş olması, bu esaslı stratejik gereklilik karşısında, daha çok ikinci derecede bir söz oyunundan ibaret kalmaktaydı.

Amaçlarına varmak için Müttefikler dostça bir kandırmadan ekonomik baskıya kadar değişen çok çeşitli çarelere başvurmak niyetindeydiler. Kandırma konusunda güzel konuşarak Sovyet çevrelerini etkileyeceklerini umdukları kimselerin hizmetlerine başvurdular: Bunlar da nisandan başlayarak bütün bahar süresince, hacca gider gibi, Neva kıyılarını ve Doğu Cephesi'nin çeşitli kesimlerini dolaşan Batılı sosyalistlerdi. Bunlar arasında –sonradan ahlakı bozulup Bolşevik devrimine katılan– Fransız Cachin, Laffont ve Thomas vardı: Thomas'ya daha birkaç ay önce II. Nikolay kendi eliyle nişan vermişti. Aralarında, sonradan dışişleri bakanlığına gelecek olan Arthur Henderson'un da bulunduğu İngiliz sosyalistleri de vardı. Birçok Belçikalı, bu arada Henri de Man, Louis de Brouckère ve asıl Emile Vandervelde vardı: Bu adam II. Enternasyonal'in başkanıyken savaş sırasında savaş bakanı olmuştu. Yalnız, Vandervelde'in de gelmiş olması ortaya çetrefil bazı sorunlar çıkarıyordu: Gerçekten, Belçikalı sosyalist lider 1914 yılının ağustosunda Rus sosyalistlerine bir mektup yazarak çarlığa karşı her türlü muhalefetten vazgeçip yurt savunmasından başka bir şey düşünmemelerini istemek gibi yersiz bir düşünceye kapılmıştı. Şimdiyse aynı Vandervelde çarlık canavarının devrilişinden duyduğu sevinci anlatmak için yine Rusya'ya gitmekteydi. Fakat Sovyet'in en bilgili liderleri, ünlü konuklarının çarlığın yok olmasına pek küçük ölçüde yardım ettiğini bilmekteydiler.

Genel olarak savaşı sonuna kadar götürmenin bütün bu taraftarları –ki hükûmetleri kendilerini yalnız bu nitelikleri dolayısıyla seçmişti– Ruslarca soğuk karşılandı. İngiliz, Fransız ve Belçika sosyalistleri, cesaretlerini toplayıp yine savaşa gitsinler diye Ruslara yalvarıp ya-

6. Batı takvimine göre.

kardılar. Dünya demokrasisinin Almanya'nın bozguna uğrayışından ne denli kârlı çıkacağını anlattılar ama Ruslar bu kanıtlara pek inanmış görünmediler. Buna karşılık birkaç Batılı sosyalist, gezilerinden şöyle bir inançla döndüler: Biraz safra atarak barış programlarından birkaç toprak talebini çıkarıp bunu hafifletmek, kendi hükûmetlerine düşen bir işti. "Rusya ancak bunun karşılığında Müttefiklerin safında kalabilir" diye anlattılar ama dinleyen olmadı.

Çünkü Batılı güçler Rusya üzerinde baskı yapmak için katı ekonomik gerçeklerin tunç yasasına daha çok güveniyorlardı. Ülkede hüküm süren hercümerç ve savaşın yol açtığı yıkıntılar karşısında, Geçici Hükûmet de kudretli müttefiklerinin malî yardımına güveniyordu gerçekten: Özellikle de, kaynakları bozulmamış ve imkânları da çok büyük olan Birleşik Devletler'e bel bağlamıştı. Fakat Rusya "taahhütlerini yerine getirmeye yanaşmaz, Almanya ile Avusturya-Macaristan'a karşı girişilecek genel taarruzda kendi payına düşeni yapmazsa, bugün ve yarın için onlardan nasıl yardım umabilirdi? Haziran ayında, eski Devlet başkanı Elihu Root'un başkanlığında bir Amerikan ekonomik heyeti Petrograd'a geldi. Eski Avrupa diplomasisinde ötedenberi geçer akçe halindeki dolambaçlı formüllere pek alışık olmayan Amerikan temsilcisi, Geçici Hükûmet'le yaptığı görüşmelerde ülkesinin durumunu şu kısa formülde özetledi: "Savaş yoksa ödünç para da yok." Beri yandan Batılı diplomatlar da Rus yöneticilere bu kadar özlü olmamakla birlikte yine de anlaşılır bir mesajı ulaştırmak için Root'un ziyaretini beklememişlerdi: Rusya taahhütlerini yerine getirmeli, daha 1917'nin ocak ayında Petrograd'da toplanan bir uluslararası askerî konferansta, baharda girişeceğine söz verdiği, Galiçya'daki o taarruza başlamalıydı.

Böylece iç politika bakımından olduğu kadar dış politika bakımında da zorlayıcı mülahazalar bir araya gelmiş oluyordu. Bu da Lvov-Kerenskiy koalisyon hükûmetinin, Rus burjuvazisiyle Batılı Devletlerin ortak baskısına boyun eğmeyi kararlaştırmasına yol açtı. Yeni Bakanlar Kurulu henüz kurulmuştu ki, Başbakan damdan düşer gibi: "Memleket ne düşündüğünü bütün gerekli otoriteyle söylemeli ve ordusunu ateş hattına yollamalıdır" dedi. Fakat bu teklifin ikinci yarısı onun zihninde birinciye göre çok daha zorlayıcı nitelikteydi.

Taarruz hazırlığı hem askerî hem politik sahada yapıldı. Gerçekten de, yalnız Bolşeviklerin değil, daha genel olarak hükûmet tasarılarının da her türlü barış ihtimallerini uzaklaştırdığını ve yurt içinde de sağcı gruplarla devrime karşıt unsurları güçlendirdiğini hisseden herkesin gösterdiği sert direnişi yenmek gerekiyordu. Haziranda, Petrograd Sovyeti taarruzu prensip olarak 271 aleyhte ve 39 çekimsere karşı 472 oyla yine de onaylamaktan geri durmadı. Sosyalist bakanların çabaları boşa gitmemişti. İş artık Almanları yenmeye kalmıştı ama bunu başarmak

için Kerenskiy'in nutuk çekmekteki ustalığından başka şeyler gerekti. Gerçekten de, savaşa yeniden başlamak için gerekli psikolojik hazırlığı yapma görevini, özellikle o üzerine almıştı. Daha mayıs ayında, savaş bakanı olarak işe başlayışından az sonra günlük bir emir yayınlamış ve burada, her zamanki tumturaklı boş lâfları alabildiğine döktürmüştü. Askerlere: "Barışı, gerçeği ve adaleti süngülerinizin ucunda götüreceksiniz" diyordu. "Sıkı bir disiplin zihniyetiyle, görev duygunuzla, devrime ve yurda beslediğiniz sevgiyle dolu olarak, sık saflar halinde ilerleyeceksiniz." Gelecek günler bu yiğitlik dolu, sözlü enerjiyle, ulaştığı içler acısı sonuçlar arasındaki dokunaklı ya da gülünç çelişmeyi ortaya koyacaktı: Nutuklar çekilerek uydurulan masalları, gerçek, top atışlarıyla yok edecekti. Ara yerde de Kerenskiy bütün cephe boyunca dolaşarak kendi coşkunluğunu askerlere de aşılamak için nutuk üstüne nutuk çekiyordu.

Rus ordusunun yorgun olduğunu, çarpışamayacak halde bulunduğunu öne süren hasımlarına cevap veren başkomutan (kendine bu sıfatı vermişti çünkü), Fransa Büyükelçisi Paléologue'un kendisinde kusur olarak gördüğü o "komedyacılık" ve "kendini beğenmişlik" karışımıyla, askerlere soruyordu: "Nasıl olur da hür Rusya, ayaklanmış bir köleler ülkesi haline gelebilir? İki ay önce, devrimin ilk saatlerinde ölmediğime ne kadar hayıflanıyorum..." Fakat o anda askerleri, yurdun kurtuluşu için canlarını vermeye çağırıyor, bir başka sefer: "Yalvarırım size: İlerleyin!" diye bağırıyordu. "Özgürlük için savaşta, ileri! Şenliğe değil, ölmeye gidiyorsunuz. Biz devrimcilerin, ölmek hakkımızdır!"

Histeri derecesinde coşkun bir mizacı açığa vuran bu sözler, çoğu zaman askeri de coşturuyordu. Hiç değilse neferleri, çünkü yaşlı subaylar genel olarak "baş nutukçu" dedikleri bu adamı küçümsüyorlardı. Ama şurası muhakkak ki, Kerenskiy'in kendine özgü, olağanüstü bir söz söyleme yeteneği vardı ve dinleyicileri üzerinde geçici olduğu kadar, göz alıcı da olan bir çeşit büyü yaratıyordu. Hattâ sonraları bir İngiliz diplomatı onun bu halini, Hitler'in halk yığınlarını büyüleyerek avucunun içine alışına benzetiyordu.

Hazırlanan taarruzdan sözetmek için günün birinde Savaş Bakanı Moskova'ya gitti. Bir tiyatro salonunda, garnizonun askerleriyle şık hanımların yan yana oturdukları karışık bir dinleyici yığını önünde söylev verdi. Her zamanki ateşliliğiyle konuşmuştu. Sözlerini bitirir bitirmez de bitkin bir halde, bir emir subayının kolları arasına yığılıverdi. Projektörlerin ışığı altındaki yüzünde, kendisi için de, başkaları için de sık sık dilediği ölümün solukluğu vardı. Askerler onu sahneden indirdiler. Beri yandan da orada hazır bulunan İngiliz diplomatı Bruce Lockhart'ın anlattığına göre, "halk bir histeri dalgasıyla sarsıldı. Kerenskiy bir sıçrayışta ayağa kalktı, herkes sesi kısılıncaya kadar bağırmaya

başladı... Zengin bir kadın inci gerdanlığını sahneye fırlattı. Oradaki bütün kadınlar da ona ayak uydurdular ve koca salonun her köşesinden sahneye dalga halinde mücevherler yağmaya başladı."

Cephedeki askerler mücevherden yana bu kadar zengin değillerdi ama aynı derecede coşkun görünüyorlardı. Kerenskiy'in düzenlediği bir mitingde bir askerin, hatibin sözünü keserek: "Sen ne kadar dil dökersen dök, kurşunu yemeye niyetim yok benim" dediği oluyordu şüphesiz, ama bu gibi bayağı tepkiler pek seyrekti. Çoğu zaman başkomutan söylevini bitirince askerler onu alkışlayıp sırtlarında taşıyorlardı. Hepsi canla başla savaşacağına, Rusya ve devrim uğrunda öleceğine ant içiyordu. Fakat Kerenskiy gidip herkesin de aklı başına gelince, her günkü halleri neyse ona dönüveriyorlardı. Askerin her günkü hali subaylara düşmanlıktan, hükûmet bildirilerine aldırmazlıktan ya da kuşkudan ve özellikle sonsuz bir barış arzusundan meydana gelmeydi. Bu ise askerî bir zafer umudunu tam bir hayal haline getiriyordu.

ORDUNUN ÇÖKÜŞÜ

Rus ordusunun, bütün 1917 yılı boyunca ortaya çıkarak gittikçe artan başıbozukluğu, Rusya ile dünya arasındaki ilişkiler bakımından kesin bir askerî sorun olmakla kalmıyordu yalnız. Bu bozulma ve soysuzlaşma olayının çok daha önemli başka sonuçları da vardı: Otoritesini saydırmak için muhtaç olduğu aracı, Geçici Hükûmet'in elinden alıyordu. Ona başvuramayınca kuvvetin diliyle yetinmek zorunda kaldı, ama buna da gerçekten hiçbir zaman sahip olmadı. Bununla birlikte Bolşeviklerin iktidarı bu kadar kısa zamanda ele almalarıyla sonuçlanan olayların kökeninde Rus ordusunun bu önemli zaafının bulunduğunu sanmak da yanlış olur. Bu çürüyüşle bozuluş hem bir neden, hem bir sonuçtu: Ülkenin şubatla ekim arasında içinde bulunduğu politik ve sosyal durumun tümünü yansıtıyordu. Başka türlü de nasıl olabilirdi zaten? Silah altındaki 9 milyon askeriyle Rus ordusu, ulusun önemli ve çok gösterişli bir parçası halindeydi. Köylüler burada büyük çoğunluk halindeydi: Gerçekten, 1914-1917 arasında köydeki delikanlıların yarısı askere alınmıştı. Rus ordusu kaput giymiş, uçsuz bucaksız köylü sürüsüydü alt tarafı. Bu üniformalı kalabalıkla köy halkı arasında, hiç değilse psikolojik bakımdan, sıkı bir temas vardı: Eski hınçlar, eski yakınmalar, eski dileklerle istekler aynıydı hep. Bu ortak kaygıların yanı sıra aynı istekler vardı: özellikle toprağı paylaşmak için duyulan sonsuz istek, ki buna, askerler açısından, yeniden barışa kavuşmak için duyulan sonsuz istek de eklenmekteydi.

Bütün bunlar sebepsiz değildi: Daha Şubat Devrimi patlak vermeden önce asker, Almanlar ve Avusturya-Macaristanlılarla savaş isteği

duymamaya başlamıştı artık. Çarlığın yıkılışından sonra cephedeki köylüler üstelik kendi kendilerine: "Cephe gerisinde şatolara, büyük malikânelere hücum başlamışken biz ne diye siperlerde daha uzun süre kalalım?" diye sormaya başladılar. Toplumsal savaşın bu dönemi onları uluslararası savaşın safhalarından çok daha fazla ilgilendiriyordu. Bunun üzerine de tam mevcutlu alaylar halinde orduyu bırakıp köylerine dönüyorlardı. 1 Ocak 1917'de cephede 7 milyon kadar asker vardı. Aynı yılın ekim ayında topu topu 6 milyon kalmıştı. Ordu mevcudundaki bu azalış savaşlarda çok sayıda ölü verilmesinden değil, ordu saflarında gedikler açan yığın halindeki kaçışlardan ileri gelmekteydi. Tıklım tıklım dolu trenler, kendi kendilerini terhise karar veren askerleri taşıyordu. Bunların köylerine dönüşleriyle birlikte de aşırılıklar, kargaşalıklar başlıyordu. Bu hareketi durdurmaktan âciz kalan resmî makamlar, ilk olarak askerlere belli bir süre içinde birliklerine dönmelerini emrettiler. Bu süre bitince emir yenilendi ama, yine bir faydası olmadı. Bunun üzerine nihayet hükûmet olup bitenlere boyun eğmekten başka çaresi kalmadığını anladı.

Bununla birlikte ordudaki kaynama, bütününde Rus durumunun evrimine yön veren faktörlerin en önemlilerinden biri olarak kalmaktaydı. Şubat Devrimi'nin sonucunu geniş ölçüde tayin eden, askerlerin tutumu olmuştu. Bunların bir kısmının işçi ayaklanmasına faal olarak katılmaları, büyük çoğunluğunun da suya sabuna dokunmadan hareketsiz durmaları ve çarlığa umduğu yardımı yapmak istememeleri, monarşinin alınyazısını belli etmişti. Yeni rejim varlığını askerlerin ayaklanmasına borçluydu ama ilk olarak ele aldığı işlerden biri de bunlarda disiplin duygusunu ve söz dinleme alışkanlığını yeniden uyandırmak oldu. Bu da kolay iş değildi hani.

Askerin dikbaşlılığının, söz dinlemeyişinin nedenleri çok derindi ama askerî yönetimdeki düzensizlik, ikmâl-iaşe güçlükleri ve savaşın güdümündeki başarısızlıklar bunları anlatmaya yetmiyordu. Bu hoşnutsuzluk ve öfke nedenlerine başkaları da ekleniyordu: Eski çarlık ordusunda hüküm süren havanın tümü, askerlerin durumunun tümüydü söz konusu olan. Aslı aranırsa Rus otokrasisi, lâyık olduğu askerî aygıta sahip bulunmaktaydı. İkisi de tam birbirine uygun haldeydi, kusurları aynıydı, köhneliği aynıydı, iddialarından vazgeçmiyordu ama hep aynı acz, aynı bozgun bilançosunu ortaya koymaktan başka şey de yapmıyordu. Son olarak bu ordudaki subay kadrosunun davranışı da Rus toplumunun üst sınıflarının kibrini, azametini kendine göre açığa vurmaktaydı. Efendileri mujikleri hoş tutmadıklarına göre, üstleri köylü-askerleri neden daha hoş tutsunlardı? Ayrıca Rus yüksek sosyetesi ve salonlara devam eden seçkinler Fransız nezaketinin, kibarlığının verdiği örneklere uyarken, çarlığın askerî gelenekleri uzun zamandır

Prusya ordusundan ilham almaya uğraşıyordu. Bu ordunun etkililiğine hayranlık besleniyor, disiplin usulleri kopya ediliyordu. Bununla birlikte başka birçok alanda olduğu gibi Rusya bu alanda da ilerlemeye yanaşmıyordu: Konaklama yerleriyle kışlalarda yürürlükte olan kurallar, subayların yetkileri ortaçağdan kalmaydı.

Yürürlükte olan nizamnameler uyarınca Rus askeri sürekli bir horgörünün kurbanıydı. 1913'den kalma buyruklar uyarınca, örneğin, tramvayların içine girip oturması ya da lokantalara gitmesi yasaklanmıştı. Ancak üçüncü mevkide yolculuk edebiliyor, demiryollarının da üçüncü mevki büfelerinde karın doyurabiliyordu. Hizmet sırasında da hizmet dışında da subaylarına dalkavukluk derecesini bulan bir saygı göstermek, ona "zâtıâliniz, efendimiz" filan diye hitap etmek zorundaydı. Subayların azametine bir de hoyratlık ekleniyordu. 1915'de dayak cezası resmen ve yeniden konulmuştu.

Bu şartlar altında şubat olaylarının yanı sıra askerlerin subay sınıfına öfkeden ateş püskürmeleri de kaçınılmaz bir hal almıştı. Birçok saldırı olayları, hattâ birkaç da öldürme vakası olduğu haber verildi, ama çoğu zaman askerler, subaylarına hakarette bulunarak apoletlerini sökmekle yetindiler. Muhakkak olan şu ki, ne disiplin, ne saygı, ne söz dinleme diye bir şey kalmıştı. Askerler, tersine, askerî hiyerarşinin bütün düzenini altüst ederek, devrime asıl anlamını vermeye çalıştılar. Nitekim yeni rejimin ilk saatlerinde çıkarılan ünlü "Prikaz No.1'in (1 No.lu emir) konusu da bu oldu. O sırada sokağı henüz işçilerle askerler kontrol ediyorlar ve yeni kurumların temsilcilerine kendi şartlarını zorla kabul ettiriyorlardı. Bu da lâfta kalmamaktaydı: "Prikaz; No.1" Menşevik yönetici Skobelev'e tam manasıyla zorla kabul ettirildi: 1 (14) Mart 1917 günü Tavrida Sarayı'nda askerler söylediler, o yazdı. Troçki'nin "Şubat Devriminin tek değerli belgesi" dediği, yalnız Petrograd garnizonu için geçerli olan bu emir, kara ve bahriye erlerinin sadece İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'ne değil, komitelere ve askerî örgütlerin çeşitli basamaklarına da hemen temsilci seçme hakkına sahip olacaklarını belirtmekteydi. Politik yaşantıları bakımından garnizonun bütün birliklerinin, yalnız Sovyet'in otoritesine tâbi olduklarını da eklemekteydi. Ayrıca birçok maddelerde, askerlerle subaylar arasındaki ilişkilerde yapılan değişikliklerden söz ediliyordu.

Örneğin, görev dışında selam verme ve rütbeleri, sıfatları söyleme zorunluğu kaldırılıyor, "zâtıâliniz", "efendimiz" gibi deyimlerin ise hiç kullanılmaması kararlaştırılıyordu. Subaylara gelince, askerlere dayak atmalarından başka, onlara "sen" diye hitap etmeleri de yasaklanıyordu. "Prikaz"da, "görev sırasında en sıkı disipline uyma zorunluluğu" belirtiliyor; fakat politik faaliyetlerde olduğu kadar sosyal hayatın tümünde de askerlerin öbür vatandaşlarla aynı haklardan yararlanacakları

açıklanıyordu. Son olarak, özellikle devrimci nitelikte bir hüküm daha vardı ki buna göre "tüfek, ağır makineli tüfek gibi her çeşit silahlar ile zırhlı vb. otomobiller bölük ve tabur komitelerinin emrine verilerek onların denetimleri altına konulmaktaydı ve subaylar isteseler dahi, hiçbir zaman onlara teslim edilmeyecekti." İlk bakışta şaşırtıcı gibi görünen bu tedbirin nedenini anlamak kolaydı: Petrograd'da bu silahları kullanma hakkı askerî olmaktan çok siyasal bir sorundu ve subayların devrim karşısında takındıkları düşmanca ya da kimi hallerde bekle görcü tavırlar, henüz yatışmaktan çok uzak olan kuşkuları izah etmekteydi.

Aslında ise Petrograd garnizonunun askerleri daha da ileriye gitmek istiyorlardı. "Prikaz" yazıldıktan beş gün sonra, Sovyet'in bir oturumunda askerlerin temsilcileri bundan böyle kendi subaylarını seçme hakkını istediler. Oysa durum yatışmıştı. Sovyet yöneticileri için askerlerin istekleri emir sayılmıyordu artık. Yöneticiler Kerenskiy'e başvurdular, o da asker temsilcilerini kandırıp isteklerini geri aldırdı. Sovyet'in Yürütme Komitesi ise kendi açısından bir takım tedbirleri karara bağlamaya başlamıştı bile: Bunlar da "Prikaz No.1"in uygulama alanını belirleyip sınırlamaya komitenin ne kadar istekli olduğunu gösteriyordu. Yetkilerini yeniden ele alan subaylarla liberal çevreler, bu emirden çok şikâyetçiydiler çünkü. Daha sonra bu ünlü "Prikaz'ın bazı ilkeleri tumturaklı bir "Asker Hakları Bildirisi'ne de geçirildi. Bunun ilk metnini Petrograd Sovyeti hazırlamıştı. Sonradan Geçici Hükûmet de direnmekle beraber bunu onayladı. Fakat Savaş Bakanı Guçkov yine de bunu imzalamaya yanaşmadı ve ancak onun yerine Kerenskiy geçtikten sonradır ki bildiri resmen yayınlandı. Gerçi Kerenskiy asker komitelerinin elde ettikleri imtiyazların aleyhine olarak subayların bazı haklarını yeniden tanıyıp bildirinin etkilerini yumuşatmayı başardı, ama General Alekseyev "Asker Hakları Bildirisi'ni, "ordumuzun tabutuna çakılan son çivi" olarak nitelemekten geri durmadı.

Taarruzu politikasının başlıca amacı yapmış olduğuna göre, Geçici Hükûmet'in orduda disiplini yeniden kurmaya var gücüyle çalışacağı tabiî bir şeydi. Fakat şubat-marttaki gibi bir sarsıntı güçlükle unutuluyor ve askerler devrimden önceki duruma geri dönülmesinden çok korkuyorlardı. Yüksek kadrolarla orta ve aşağı kademedeki kadroların bazı istisnalarla yerlerinde kalmış olmaları, bu kuşkuları haklı göstermekteydi. Savaş devam ettiği sürece bunun başka türlü olmasına da imkân yoktu zaten.

Onun için disiplin yeniden kurulamıyordu. Başkomutan General Alekseyev, nisan sonunda bakan Guçkov'a yolladığı bir mektupta, tersine "disiplin her gün daha çok bozuluyor" diyor, "subayların otoritesi yok oldu, bunu yeniden kurabilecek bir kuvvet de yok" diye ekliyordu. Alekseyev'le öteki askerî şefler, asker komitelerinin oynadıkları rolü

zararlı gördüklerinden onları suçluyorlardı, ama genelkurmaydaki arkadaşlarının hepsi onların bu görüşünü paylaşmaktan çok uzaktılar. Çünkü seçimlerine ordunun bütün askerlerinin katıldıkları bu komiteler, askerlerin kendilerinin değil de, bazı subayların ellerindeydi. Gerçi bunlar komitelere girmek üzere seçilmiş eski askerî kastın mensupları değil, birçok durumda, savaş sırasında silah altına alınmış subaylardı. Çoğu zaman serbest mesleklerden ya da küçük burjuvazinin başka tabakalarından gelme olan bu subaylar, bu sınıfların köylü askerler nezdinde sahip oldukları prestijden yararlanıyorlardı. Güzel söz söyleyişleri askerleri etkiliyor, bir çeşit demokrasi biçimini benimsemiş olmaları onlara güven veriyordu. Zaten askerlerin çoğu bilgisizliklerinden ötürü bu yetkileri kullanmaya kendilerini yeterli görmüyorlardı. Onun için bu yetkileri o subaylara aktarmaktan gayrı ne gelirdi ellerinden?

Bu duruma göre asker komiteleri toplumsal bileşimleri bakımından olduğu kadar, zihniyetleri bakımından da bizzat ordunun duygularıyla isteklerini tıpatıp temsil etmekten uzak bulunuyorlardı. Aslında bunlar orduyla komutanlık arasında bir tampon durumundaydılar. Örneğin V. Ordu komitesinin başkanı, askerlerin seçtikleri bu kurumların başlıca amacının, disiplinin yeniden kurulmasına yardım etmek olduğu düşüncesindeydi. Sonra –gerçi bu aşırı bir görüştü şüphesiz ama– bir subay emredince kendi komitesini tutuklamanın, her askerî birliğin ödevi olduğuna da inanıyordu. Fakat birçok subay da alaylarının komiteleri kendilerini korumasaydı, bizzat kendi askerleri tarafından tutuklanacaklarını kabul ediyorlardı. Eski ordunun generalleri Rus askerî aygıtının büyük zaafını, içine girmiş olan –ve kendi görüşlerince komitelerin sembolleştirmekte olduğu– demokrasi ya da anarşi zihniyetine yormaktaydılar tabiî. Fakat bu izah tarzı kendi sorumluluklarını ortaya atmaktan onları kolayca kurtarıyor; ordunun devrimden önce içinde bulunduğu, en açık çekinceler bir yana, krizi hiç hesaba katmıyordu.

Bunlar belirtildikten sonra Rusya'da esmekte olan politik hava, böylesine bozulmuş bir durumu düzeltebilecek nitelikte değildi şüphesiz. Alman propagandası dışarıdan, sınırlı olmakla birlikte yine de yabana atılamayacak bir rol oynuyordu. Bolşeviklerin faaliyetleri için de aynı şey söylenebilirdi. Lenin'in partisi savaşın sürdürülmesine karşıydı ve bunu gizlemiyordu. Parolaları ta siperlere dek geliyor ve askerlerin savaşma azimlerinin daha da azalmasına yol açıyordu. Bolşevikler cephede ve cephe gerisinde kendi parolalarını yaymak işiyle özel olarak görevlendirilmiş bir "Askerî Örgüt" kurmuşlardı. Aynı amaçla *Soldatskaya Pravda*'yı da her yana yolluyorlardı. Bu gazete köylü kökenli askerlere, büyük mülk sahiplerinin topraklarına el koyma zamanının geldiğini anlatıyordu. Bu ise onlarda böyle bir işe katılma isteğini uyandırmaktan başka bir şey yapamazdı. Bolşevikler bütün

orduya Rus ve Alman askerleri arasında kardeşlik bağları kurmayı öğütleyip bunun iyiliklerini anlatıyorlardı. Buna da cephede sık sık rastlanmaktaydı. Lenin kendi yönünden birbirine düşman askerlerin böyle kardeş haline gelmelerinin önemi üzerinde duruyor, bunun "uluslar arasındaki boğazlaşmanın sona ermesini çabuklaştırmak için en kolay çare" olduğunu ileri sürüyordu. İki ayrı saftaki askerin bu buluşmalarının tamamen politik nitelikte olması ve Rus ve Alman proleterlerine Bolşeviklerin ileri sürdükleri devrimci barış programını tartışma imkânını sağlaması gerektiğini de ekliyordu.

Oysa en devrimci Marxçıların bu ajitasyonu, Rus ordusundaki maneviyat çöküntüsünü izahtan uzaktı. Gerçekten, Bolşeviklerin askerler arasındaki nüfuzu da köylüler arasındaki nüfuzu kadardı ve aynı nedenlerden dolayı sınırlı kalmaktaydı: Görünüşe göre Bolşevikler taraftarlarının büyük çoğunluğunu işçi çevrelerinden topluyorlar ve politikaları da o çevrelerde coşkulu bir kabul görüyordu. Nitekim Bolşeviklerin askerî örgütü baharın sonunda 28.000 üye toplamış bulunuyordu. 8-9 milyonluk bir ordu için, bu pek fazla sayılmazdı. Bolşevik propagandasının Rus ordusunda artmakta olan barışçı eğilim üzerindeki etkisini örneklemek için, Amerikan gözlemcisi Albay Robins onu, kasırganın estiği yöne doğru üfleyen bir adamın yaptığı işe benzetmişti.

Aykırı görünmekle birlikte şu da vardı sonra: Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler askerî düzensizliğe bir son vermeye çalışıyorlardı ya, bu düzensizlik çok daha geniş ölçüde onların işiydi. Rusların yalnız demokratik barış amaçları uğrunda savaştıklarını, çarlığın dış politikasına yön veren emperyalizmin aleyhinde olduklarını –fakat bu politika Rusya'nın müttefiklerinin politikasından hangi noktada ayrılıyordu ki?– bıkıp usanmadan tekrarlayarak, Sovyet yöneticileri genellikle umduklarının tersi bir etki yaratıyorlardı. Sarf ettikleri çabaların savaşanlar arasında bir görüşmeyi kolaylaştıracağını ve savaşın sona ermesini çabuklaştıracağını ileri sürüyorlardı. Askerler de: "Bu şartlar altında dövüşmek gerçekten zahmete değer mi, bu konuşmaların sahiden başlamasını beklemek daha akıllıca olmaz mı?" diye soruyorlardı kendi kendilerine. Büyük çapta askerî harekâta tekrar başlamanın bu barış görüşmelerini nasıl olup da kolaylaştıracağını anlayamıyorlardı. Kendilerine: "Rusya bir özgürlük çağına girdi artık" deniyordu. Buna seviniyorlar, fakat içlerinden: "Bu özgürlükten yararlanmak için ana şart, hayatta kalmaktır" diyorlardı. Çok basit, fakat çok kolay anlaşılır bir formül, onların bu konudaki tutumlarını şöyle özetlemekteydi: "Hâlâ siperlerde çürüyecek olduktan sonra özgürlüğü n'apıyım ben?" Birçok asker böyle diyordu. Gerçi Kerenskiy'in çektiği nutuklar onlarda geçici bir coşkunluk uyandırıyordu, ama yiğitçe değil de akıllıca bir felsefe çabucak baskın çıkıyordu.

Son olarak 1917 baharı boyunca ordunun durumunu ve askerlerin maneviyatını resmî bir belge şöyle anlatmaktaydı: Ordu "bitkin, hırpanî, yarı-aç yarı-tok, kederli ve yalnızca aynı hayal kırıklığı ile aynı barışa susamışlığın birleştirdiği muazzam bir kalabalık haline girmiştir." Ordu komutanlarıyla çeşitli basamaklardaki askerî sorumluların verdikleri raporlar da bu görüşü doğruluyordu. Örneğin nisan ayında başkomutan Alekseyev, savaş bakanına şunları yazmaktaydı: "Barışçı duygular gelişmektedir... Askerlerin ezici çoğunluğu taarruz düşüncesini kabul etmemekte, buna hazırlanılmasını dahi istememektedir... Ordumuzun "muhteşem maneviyat"ından söz eden bazı sorumsuz kişilerin demeçlerini çok şaşırarak öğreniyorum. Neye yarar bu? Böyle yaparsak Almanları aldatamayız, kendimizi de zararlı birtakım hayallerle avutmuş oluruz sadece." V. Ordu Komutanı General Dragomirov'un raporundan: "Savaş zihniyeti diye bir şey kalmadı. Askerler taarruza geçmeye hiç istekli olmadıktan başka, sadece savunmada direniş bile savaşın sonucu bakımından tehlikeli olacak derecede azalmış bulunmaktadır. Ordunun bütün tabakalarına iyiden iyiye işlemiş bulunan politika, bütün askerlerin ancak tek bir istek beslemeleri gibi bir sonuç doğurmuştur: Bu da savaşın durması ve eve dönüştür." O sırada orduda komiserlikler kurulmuştu. Kerenskiy akıl etmişti bunu. Komiserlerin görevleri, ordunun yüksek kadrolarıyla askerlerin seçtikleri komitelerin aracılığını yapmaktı. VII. Ordu'daki bir komiserin raporundan: "12. tümende 48. alayın tümü ilerledi. 45 ve 46. alaylardaki bölükler mevcudunun yarısı ilerledi. 40. alay ilerlemek istemedi. 13. tümenin alayları arasında 50. alay hemen hemen tam mevcutla ilerledi. 51. alay yarın ilerleyeceğine söz verdi. 49. alay nöbette olmadığını söyleyerek ilerlemedi. 52. alay ilerlemek istemedi ve bütün subaylarını tutukladı." Bunlar Haziran başında, taarruzun başlamasından az önce olup bitiyordu. Fakat birçok askerî şefler, taarruzun hazırlanmasını çoktan öğütlemiş bulunmaktaydılar.

18 Mart'ta genel karargâhta en yüksek askerî otoriteleri biraraya getiren bir konferansta: "bahar için tasarlanmış olan harekâtın şimdi başlamasının yersiz olacağı" sonucuna varılmıştı: Olayları anlatan birçok kimse, sonraki haftalarda durumun düzelmekten uzak olduğunu söylemektedirler. Cephenin bütün kesimlerinde bu çözülme yoktu tabiî. Başkente en yakın olan birlikler, ötekilere göre en çok savaş aleyhinde olanlardı. Karadeniz filosu Baltık filosuna göre daha disiplinliydi. Baltık filosu ise özellikle faal bir devrimci fesat ocağı halindeydi. Süvari tümenleri piyadeye göre görevlerine daha bağlı görünüyorlardı, topçu için de aynı şey söylenebilirdi. Ancak, bu ayrılıklar ikinci derecedeydi ve genel durumu hiç iyileştirmiyordu. Birtakım üstünkörü ya da etkisiz çarelerle genel durum düzeltilmek isteniyordu: "Vurucu birlikler", "ölüm taburları" kuruldu ama, taarruz sırasında bunlar hiçbir işe yaramadı.

Çeşitli uluslardan olan askerleri derli toplu tümenler halinde biraraya getirme teşebbüsü de sonuç vermedi. Bu sonuncu tedbir, aslında, savaşa gitmek üzere olan kıtaları daha fazla çorbaya çevirmek gibi bir sonuç doğurdu. Bir de kadınlar taburu kuruldu, cepheye gitmezden önce Petrograd'daki Kazan Katedrali'nde yapılan bir âyin sırasında yaşlı bir papaz zahmet edip bu birliği takdis etti. Bazı kimseleri etkilemek için kurulmuş olan bu birlik sonunda, askerî meziyetlere sahip olmaktan çok, "namazında niyazında" bir kıta olduğunu ortaya koydu.

Netice itibarıyla, askerî kıstaslara vurulduğu zaman, taarruzun bir delilik olduğu anlaşılıyordu. Fakat sosyal ve politik güçlerle hareketlerin mantığı, açıkça görülen stratejik gerekliliklerden daha zorlayıcı nitelikteydi. 18 Haziran'da, Rus ordusunun yaptıklarının en yoğunu olan uzun bir topçu hazırlığından sonra, Güney-Batı cephesinde taarruz başladı. Komutanlığın elinde yeterince kuvvet bulunmadığından, harekâtın tümünü genişletip yaydı: Batı ve Kuzey cepheleriyle son olarak da Romanya kesimi, peş peşe harekete geçtiler. İlkin Avusturya-Macaristanlılarla karşılaşan Rus kıtaları, taarruzun başındaki günlerde hatırı sayılır başarılar kazandılar. Galiçya'da ilerleyerek çok sayıda esir aldılar. Fakat Almanlar işe karışıverince zafer el değiştirdi. İlerleyiş durdu ve ileri hareket bozgun halini aldı. Rus askerleri kaçmaya, karmakarışık bir halde geriye, Rusya'nın sınırlarına doğru akmaya başladılar. Bütün Galiçya boşaltıldı. Generaller çözülmeyi durdurmak için askerlerine, çekilen arkadaşları üzerine ateş açma komutu verdiler. Galiçya'dan başka yerlerde de taarruzun sonuçları daha iyi olmadı. Rus ordusu tamamen pelteleşmiş haldeydi.

Şimdi muzaffer taarruz hayali yıkılmıştı ya, tarih de akışına devam edebilirdi.

VI
Bolşeviklerin Yükselişi

Olacak iş değil ya, Haziran-Temmuz taarruzu bunun yapılmasını isteyenlerin bekledikleri başarıyla sonuçlanmış olsaydı, Rus Devrimi'nin önemli bir dönüm noktası haline gelecekti: Devrimin akışı yön değiştirecek, ilerlemeleri duracaktı. Taarruzun başarısızlığı sadece Geçici Hükûmet'in ve onu destekleyen sosyal ve politik güçlerin aczi üzerine daha canlı bir ışık tutmak sonucunu yarattı. Fakat temelinden çürük olan ikili iktidar formülü kadar, burjuvazi temsilcileriyle Sovyet çoğunluğu temsilcileri arasındaki koalisyon da duruma hâkim olacak güçte değildi.

Bu koalisyon, Sovyet'in değil de, Sovyet *çoğunluğu* ile burjuvazinin temsilcileri arasındaydı. Bu nüans önemliydi: Gerçekten, geçen zaman toplumsal tezatları belirgin hale sokup sınıflar arasındaki gerginlik keskinleştikçe, Sovyet de başkalaşıyor ve bileşiminde olduğu kadar iç kavgalarında da, ülkedeki çatışmalarla çekişmeleri yansıtıyordu. Muhafazakâr grup Sovyet'in tümünü devrimci proletaryanın bağrından çıkmış sayabilir ve bu bakımdan ona adeta prensip olarak, toptan bir düşmanlık gösterirdi şüphesiz. Politikada her şeyi birleştirip genelleştirme usulü çok sık görülür, "aydın" çevreler bile bundan kurtulamazlar. Fakat böylesine ilkel bir "eş tutma", "her şeyi bir çuvala doldurma" usulü, çeşitli sosyalist partilerin gösterdikleri manzarayla –gittikçe daha çok– çatışma haline geliyordu. Bütün sosyalist partiler Sovyet'e bağlılıklarını açıkça söylüyorlardı, ama anlaşmaları o noktada duruyordu. Bir yandan Bolşevikler, öbür yandan Sosyalist-Devrimciler ve Menşevikler arasında; ikinci derecede de bu son iki partinin kendi içlerinde anlaşmazlıklar gittikçe daha belirgin, kavga da gittikçe daha kıyasıya bir hal alıyordu. Bu yüzden bölünen de Sovyet'ti.

Gittikçe artan bu görüş ayrılıkları ilk bakışta acayip, aykırı, hattâ saçma görünüyordu. Bolşevikler gütmek istedikleri politikayı, halkın gittikçe daha çok benimsediği: "Bütün iktidar Sovyetlere" sloganıyla özetliyorlardı. Fakat Sovyetler netice itibarıyla büyük çoğunlukları bakımından Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcilerden meydana gelmiyorlar mıydı? Bir çoğunluk ki otoritesini yürütmek, fakat *iktidarı* reddetmek

niyetindeydi. Şu halde Bolşeviklerin bu formülünde mantıksız bir yan vardı. Bununla birlikte formülün belirsizliği, Sovyet'in niteliğine ilişkin daha esaslı bir müphemliğin yansımasından başka bir şey değildi. Gerçekten, Sovyet devrimci bir kurum olarak ortaya çıkmaktaydı ve Şubat kargaşalıklarının dolaysız bir sonucu olarak kurulmuş bulunmaktaydı. Fakat Sovyet'in varlığı ve bu kurumun fikri dahi devrimci olmakla beraber, bileşim tarzı öyle olmaktan uzaktı. Toplantılarını Petrograd'da yapmakta olan muazzam işçi ve asker delegeleri topluluğu, ilke bakımından şehirlerle köyler proletaryasını, yani ülkenin birçok haklar elde etmek için çırpınan en düşkün sınıfını temsil ediyordu. Aslında ise işler çok daha çapraşıktı.

Her şeyden önce Sovyet, buna seçilmiş olan emekçiler ve askerler kalabalığı mı demekti? Kuruluşu sırasında –benzerlerinin en kalabalığı olan– Petrograd Sovyeti'nin 1.300 kadar üyesi vardı. Çok geçmeden bu sayı 3.000'e yükselmişti! Toplantılarının görüşmeler yapan bir kurul toplantısından çok bir mitingi andırdığı besbelliydi. Bu şartlar altında gerçek iktidar hemencecik daha sınırlı bir mercide, Petrograd Sovyeti'nin Yürütme Komitesi'nde toplandı. Başlangıçta bu komitenin 30 üyesi vardı, bunların yalnız sekizi Sovyet'in üyesi olan delegelerce seçilmişti. Üyeleri arasında Sovyet'in Prezidyumunun 7 kişisinden (Başkan Çheidze, iki başkan vekili ve dört sekreterden) başka 15 delege vardı ki başkentin çeşitli sosyalist kuruluşlarınca seçilmişti. Bunlar da aşırı solda Bolşeviklerden başlayıp işçi ve demokrat hareketin öteki kutbuna, *Trudovik*'lerle halkçılara kadar varıyordu. Dikkate değer nokta, genel kurulca seçilen 8 üyenin, Yürütme Komitesi'nde en solcu grubu meydana getirmekte olmalarıydı. Bunlar arasındaki tek Bolşevik, Şlyapnikov'du, ama onun yedi arkadaşı ya nisbeten radikal olmakla beraber az çok bağımsız sosyalistlerdi ya da solcu Menşeviklerdi. Az sonra Komite, Sovyet'in askerler kolunun temsilcileri olan dokuz üyenin katılışıyla güçlendi.

Nisan ayında bir Sovyetler Ulusal Konferansı toplandı. Buna 185 bölgesel ve yerel örgütün delegeleri katıldı. Konferansta Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi'nin tamamlanması ve buna, hepsi sosyalist partilerce atanacak olan, sayıları da on altıyı bulan taşra unsurlarının katılması kararlaştırıldı. Nihayet temsil yetenekleri ya da itibarları olmak dolayısıyla –genellikle yurda dönen sürgünlerdi bunlar– eklenen kimselerle yeni bir asker grubunun da katılması üzerine, Yürütme Komitesi'nin üye sayısı 80-90'ı buldu. Bunun üzerine kurumun iş görebilmesini sağlamak için daha sınırlı bir topluluğa yetki vermek gerekti. Ancak, Komite'nin Sovyet'çe tanınmış yetkilere sahip olmasına karşılık, resmî varlıkları ve belirli görevleri olmayan bir takım mercilerde gittikçe daha fazla yetki toplanmaya başladı. Nitekim on kadar üyesi bulunan bir büronun; daha sonraları da, oldukça gizli niteliği ve kendisine bahşettiği önemli yetkiler

dolayısıyla bazılarının alay tarzında "Yıldızlı Oda" diye adlandırdıkları sınırlı bir komitenin durumu böyle oldu.[1] Bu komitede Prezidyum üyelerinden başka Sovyet'in çoğunluğunun en dişli yöneticileri de vardı ama bu grubun tam bileşimi iyice bilinemiyordu. İşte bu "Yıldızlı Oda" çoğu zaman Sovyet Yürütme Komitesi'ne bile danışmadan önemli kararlar alıyordu. Bu durum, 3 Haziran'dan başlayarak Petrograd'da toplanan Birinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin toplantısından sonra da değişmedi. Kongrede İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin Bütün Rusya Merkez Yürütme Komitesi adıyla bir organ seçildi. Üç yüz üyesiyle bu Komite yine bir çalışma organı değil, bir kurul meydana getirmekteydi. "Yıldızlı Oda" kudretinden hiçbir şey kaybetmedi.

Böylece, doğrudan doğruya seçilen organların yerini küçük komiteler alıyordu. Oysa Sovyet'in ilkesi, seçenlerle seçilenler arasında sıkı, sürekli ve esnek bir ilişki düşüncesi üzerine dayanıyordu. Sovyet'in delegeleri halkın dolaysız temsilcileri haline sokulmak, devamlı bir denetime ve sık sık yapılan seçimlere tâbi tutulmak istenmişti. Fakat seçilenler yetkilerini başkalarına aktararak böylece seçilenlerle vekilleri arasındaki mesafeyi artırmışlardı. Sovyet kurumu daha şimdiden, ana niteliklerinden birini yitiriyordu; askerî alaylarla fabrikaların otoritesi, komitelerin eline geçmişti.

Sovyet'in bütün delegeleri bu yetki aktarmasını pek de istekle karşılamamaktaydılar. Sovyet'in içindeki gerginlikler ise daha başka kaynaklardan da beslenmekteydi. Özellikle işçi üyelerle asker üyeler arasındaki derin politik görüş ayrılıkları, onun içindeki düşünceler yelpazesini büyük ölçüde genişletmekteydi. İşçiler ve özellikle Petrograd işçileri, ulusun en devrimci unsurlarıydılar. Sanayi mahallelerinin halkı öyle mücadeleci bir çaba, yeni sosyal ve politik haklar elde etme konusunda öyle bir susamışlık, bunların çabuk gerçekleşmesi için de var gücünü ortaya koymaya öyle bir eğilim gösteriyordu ki, hiçbir parti bu kadar ileri gidemiyor, böyle tehlikeleri göze alamıyordu. Bu bakımdan Lenin: "Yoksul işçilerle köylüler ülkesi Çernov'lardan, Tsereteli'lerden bin defa ve bizlerden (Bolşevikler) yüz kere daha solcudur" diyordu.

Askerlerin yolladıkları delegelerin politik renkleri çok değişikti. Şehirli olmaktan çok köylü olduklarından, politik bilinçleri işçilerinki kadar keskin değildi. Öfke onları devrimin içine atmıştı ama bu ileriye sıçrayış onların yetişme ve düşünüşlerindeki gecikmeyi gidermiş değildi. Sovyet'i meydana getiren unsurlar arasında özellikle ılımlı bir unsur halindeydiler: Delegeleri ordu içinden değil de yedek subaylarla astsubaylar arasından seçiliyordu çünkü. Böylece, işçilerin temsil ettikleri

1. Bilindiği gibi XVII. yüzyıla değin "Yıldızlı Oda", kralın danışmanlarından kurulu, çok geniş politik ve hukukî yetkilere sahip bir İngiliz kuruluşuydu. Görüşmelerinin gizliliği kadar yetkilerinin genişliği de birçok kınamalara yol açıyordu.

proletarya blokunun yanı başında bundan tamamen farklı, küçük burjuva mizacında ve düşüncesinde bir yığın vardı. Yine vekiller arasında belli sayıda memurlar, avukatlar ve başka serbest meslek mensupları da vardı. Sovyet'in işleyişine hâkim olan şekilcilik eksikliği, bunların oraya girmelerine yol açmıştı.

Sovyet'in içindeki askerî "sağ" ile işçi "sol" arasındaki kuvvetler orantısı, proletaryanın temsil şeklinde her bin işçiye bir delege; askerlerin temsil şeklinde de her bölüğe (yani 250 askere) bir delege hesabıyla ayarlanmıştı. Buna göre askerler açıkça üstün durumdaydılar ve terazinin kefesinde fikirleri, işçi delegelerin daha keskin azimlerine göre, daha ağır basmaktaydı. 1917 martının sonunda, Petrograd Sovyeti'nin 3.000 üyesi arasında 2.000 kadarı askerî kıtalarca seçilmişti ve bunların politik kararsızlıkları topluluğa hâkim bulunmaktaydı.

Öte yandan, sık ve genel olarak görülen bir olay da şudur: Ne çeşitten olurlarsa olsunlar, sosyal kurumlar esnek olmazlar ve nisbeten yavaş gelişirler. Politik ya da ekonomik evrimin temposu, özellikle hukukî kurumlarınkine göre, her zaman daha hızlıdır. Olayların, düşüncelerin ve teknik usullerin oynaklığı karşısında bunlar, tarihsel ilerlemeyi yavaşlatan bir durgunluk unsuru halindedirler. Bu yasadan hattâ devrimci kurumlar bile kurtulamazlar. Oysa bunlarda şekilciliklerin az olmasına çalışılır ve tarihin hızlı akışını, ötekilere göre bunlar sözde çok daha yakından izlerler. Nitekim bu, Fransız Devrimi'nin en civcivli saatlerinde, hep yığınların baskısı altında kalan Konvansiyon'un, en önemli anlarda onların hareket ve faaliyetlerini frenlemeye çalıştığı sırada da görüldü. Rus Devrimi sırasında Sovyet de bu gözlemi doğruladı: Bileşimi ve örgütleniş tarzı, bu olgunun kapsamını daha da genişletti.

Bunun etkisi de kesin oldu ve Rusya'nın, ekimde belli olacak alınyazısına doğru hızla yol almasını sağladı. Gerçekten, bunun anlaşılmasını sağlayan anahtarlardan biri de şu önemli çelişkinin içinde bulunmaktadır: Sovyet'in muhafazakârlığı gitgide artarken, halk yığınlarının istekleri de artmaktaydı. Birinin çekingenliğiyle ötekilerin sabırsızlığı bir arada yürüyemiyordu. Bunların çarpışmaları ise yeni patlamalara, yeni yangınlara yol açacaktı.

"HAZİRAN GÜNLERİ"

Sovyet'in bu gittikçe artan ılımlılığı, birçok işaretlerden belli olmaktaydı. Yöneticileri burjuvaziye karşı hemencecik uzlaşıcı eğilimler göstermişlerdi şüphesiz. Fakat onları esinleyen yargı, hiç değilse kısmen en doğru Marxçı kaynaklardan aldıklarına inandıkları doktrin mülâhazalarına dayanıyordu: Üstelik –liberallere gösterdikleri hoşgörünün içinde epeyce kuşku da bulunan– bu yöneticiler ilk zamanlarda

kendilerinden yana olanlara da pek güvenmiyorlardı Bunlar, yöneticilerinin hesaplarındaki inceliği anlayabilirler miydi? Kullandıkları taktikteki ölçülülüğü onaylayabilecekler miydi? Hiç de muhakkak görünmüyordu bu. Steklov, sonradan Bolşeviklerden yana geçecek olan bağımsız bir sosyalistti, Geçici Hükûmet'e Yürütme Komitesi'nce yapılacak şarta bağlı desteği Sovyet genel kuruluna onaylatmak görevi kendisine verildikçe, kürsüde olabildiğince uzun süre kalması öğütlendi. Böylelikle, onun konuşmasını izleyecek tartışmanın o süre kadar kısaltılacağı umuluyor, tartışmanın varacağı sonuçtan da çekiniliyordu.

Zamanla bu tür ihtiyat tedbirleri gereksizleşti. "Yıldızlı Oda" karar veriyor, Sovyet onaylıyordu. Yürütme Komitesi'nin içinde, sosyalistlerin nüfuzu politikaya daha az girmiş, daha oynak unsurların yararına olarak azalıyordu. Öte yandan, genel kurulda, devrim-öncesi mücadelelerine, hattâ şubat olaylarına katılan militanların yeri de aynı şekilde küçülmekteydi. Menşevik partisinde de buna benzer bir olay görüldü: Eskiden en yüksek makamları işgal eden şahsiyetleri, çarlığın devrilişinden sonra partiye giren ve politize oluşlarında oportünizmin de rol oynadığı kadrolar yararına, bütün itibarlarını yitirmekteydiler. Eski yöneticiler arasından bir azınlık yine partinin başına geçti, ayrıca birkaç bakanlığı da kendi içinde paylaştı. Fakat eski liderlerin çoğu, eli ermez gücü yetmez hale getirildi. Böylece, Martov da Lenin'in geldiği yoldan, fakat ona göre bir ay gecikmeyle Rusya'ya döndüğünde, iktidara susamışlığın ve pragmatizmin başka bütün düşünceleri alt etmiş olduğu bir parti buldu. Savaştan önce partiyi yönetmiş ve ona bütün entelektüel cüssesiyle hâkim olmuş bulunan bu adam, partinin içinde tek başına kalakaldı. Sonraki olaylarda rolü de devede kulak kabilinden olacaktı.

Sovyet'in çoğunluğunca gerçekleştirilen sağa kaymayı en kuvvetli şekilde belirleyen şey, yeni hükûmet formülünün –yani koalisyonun–, Mayıs ayında işlemeye başlaması oldu. Bakanlar kurulunun genişletilmesi ilkin liberal çevrelerde ortaya atılmış, Kerenskiy de 26 Nisan'da bunu herkesin içinde benimsemişti. Bununla birlikte Sovyet'te epeyce çekingenlik gösteriliyordu. Bazı Menşevikleri hükûmete katılmamaya –başka nedenler arasında– itmiş olan geleneksel öğretisel argümanlar, iki ay önceye göre pek o kadar ağır basmıyordu şüphesiz. Fakat Sovyet'teki yöneticilerin çoğu, açıktan açığa burjuvaziyle birlik olurlarsa, yığınlar üzerindeki nüfuzlarını yitirmekten korkuyorlardı. Milyukov'un Müttefiklere gönderdiği notanın yayınlanmasını izleyen kargaşalıklar, halk tabakalarının her an harekete geçmeye hazır olduklarını ve Sovyet'in Geçici Hükûmet karşısındaki bağımsızlığının, yeni taşkınlıkları önlemeye yardımı olabileceğini ispatlamıştı. Buna karşılık, bir yandan burjuvazinin, öbür yandan Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcilerin temsilcileri arasında bir koalisyonun kurulması, muhalefet tekelini –zaten

kimsenin işbirliği yapmayı ummadığı– Bolşeviklere bırakmak gibi bir sakınca doğuruyordu. 28 Nisan'da, Sovyet'in Yürütme Komitesi 22'ye karşı 23 oyla koalisyon ilkesine "olmaz" dedi.

Koalisyondan yana olanlar yine hücuma geçtiler. Hele liberaller özellikle ayak dirediler. Sovyet'in, "Majestelerinin Muhalefeti" rolünü oynamasını görmekten usanmışlardı ve Geçici Hükûmet'in kararsız iktidarını sağlamlaştırmak için, buna sosyalist bakanları sokmaktan başka çare göremiyorlardı. Proletaryayı ancak onlar zaptedebilecekler, isteklerinde ölçülü olmasını sağlayabilecekler, ona söz dinletebileceklerdi. Özellikle de taarruz fikrini ve askerî harekâtın yeniden başlamasını kabul ettirmek için Sovyet'in teminatı çok gerekliydi. Liberallerin bu baskısı, Sovyet'in direnişinin hakkından geldi. Zaten halk yığınlarının bir kısmı sosyalist bakanların hükûmete katılmalarına karşı değildi. Onlara göre, iktidarın zirvesinde sosyalistlerin bulunması, işçi kudretinin güçlenmesi demekti ve zamanı gelince burjuvaziye daha iyi bir direnme ve daha etkili bir karşılık verme imkânının sağlanması anlamına gelmekteydi. 1 Mayıs'ta Sovyet'in Yürütme Komitesi'nde yapılan yeni bir oylama, birincinin verdiği sonucu tersine çevirdi: 19'a karşı 44 oyla, hükûmete katılma kararı verilmiş bulunuyordu. Dört gün sonra da ilk koalisyon hükûmeti göreve başlamaktaydı.

Kabinenin başında Prens Lvov, Dışişlerinde Tereşçenko vardı. Bakanlardan altısı ya sosyalistti ya da sosyalistlere yakın hareketlerdendi, ama kabinenin içinde azınlıktaydılar. Kerenskiy savaş bakanlığına gelmiş, Menşevik olan Tsereteli ile Skobelev de sırasıyla posta-telgraf ve çalışma bakanlıklarına getirilmişlerdi; Sosyalist-Devrimci Çernov tarım bakanı olmuştu. Adalet bakanlığında Sosyalist-Devrimcilere eğilimli Pereverzev, iaşe bakanlığında da halkçı sosyalistler adlı küçük bir sağcı sosyalist oluşumun temsilcisi vardı.

Liberallerin yeni hükûmete besledikleri umutlar tam tamına gerçekleşmedi: Taarruz gerçi yapıldı ama Geçici Hükûmet'in otoritesi, sosyalistlerin desteğinden hiç yararlanmadı. Buna karşılık, Sovyetlerdeki yöneticilerin açığa vurdukları korkuların hepsi gerçekleşti: Halk yığınları Sovyet'in politikasını gittikçe daha belirgin bir çekingenlikle izlemeye başladılar ve muhalefet, zayıflamak şöyle dursun, münhasıran aşırı sol kanadı güçlendirdi.

Her şeye rağmen Sovyet, sosyalist bakanlarla Geçici Hükûmet'in arkasında bir blok halindeydi. Koalisyondan yana blokun içinde azınlıktaydılar. Birinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi Haziran ortasında toplandığı zaman, Bolşeviklerin 822 kişilik bir toplam üzerinde topu topu 105 delegeleri vardı. Sosyalist-Devrimciler 285 temsilciyle en kalabalık gruptular, Menşevikler de 248 kişiyle büyük bir topluluk meydana getiriyorlardı. Muhalefette ise Bolşevikler dışında Martov'un

yönettiği 70 tane solcu Menşevik milletvekili ile bağımsız solcu başka sosyalistler vardı. Son olarak da kongrede küçük gruplara bağlı olan ya da belirli politik eğilimleri bulunmayan 200'e yakın delege daha vardı. Hükûmetin 52 çekimser ve 126'ya karşı 543 oyla onaylanan politikası geniş bir tasviple karşılandı ve sosyalist bakanlar memleketin güvenoyundan geçtiklerini sandılar. Sovyet'in kendisine gelince o, koalisyonun kuruluşundan beri benimsemiş olduğu Geçici Hükûmet'in yardımcılığı rolünü kabul ediyordu. Daha iddialı olan, eskiden hükûmetin yapıp ettiklerini denetleme görevi, şimdi yerini bu ikinci derecede göreve bırakmıştı. Bununla birlikte gerçek, yetkilerin bu paylaşımından apayrıydı. Bir buhranın çıkıp da ülkeyi iç savaşın eşiğine getirir göründüğü her sefer Sovyet, ortalığı yatıştırmak için Geçici Hükûmet'e yardım etmek ya da hattâ onu daha büyük bir teyakkuzla denetlemek değil, onun yerine geçmek zorunda kalıyordu. Böylece de bakanlara karşı takınmış olduğu, prensip bakımından bağımlı olma tavrını olaylarla yalanlamış oluyordu.

"Nisan günleri"nde, hükûmetin yetkilerine çok da saygılı olan Petrograd Sovyeti, gösteri yapılmasını kırk sekiz saat süreyle yasakladığı zaman da bu, böyle olmuştu. İktidar Geçici Hükûmet'in elinde idiyse, onun egemenlik alanına bu karışmanın sebebi neydi? Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler, Bolşeviklerin "Bütün İktidar Sovyetlere" parolasındaki sorumsuzlukla maceracılığı kınamaktaydılar. Fakat işler sarpa sarıp savsaklamalarla kaçamaklar imkânsızlaşınca onlar da macerayı önlemek için Sovyet'e sorumluluklarını aldırtmak, aşırı çekingenlik yüzünden adını açıkça söyleyemeyen bir iktidarı onun omuzlarına yükletmek zorunda kalıyorlardı.

1917 yılının haziranıyla temmuzunda olup bitenler, Sovyet'i yönetmekte olan ılımlı sosyalistlere, sahip oldukları ve doğrusunu söylemek gerekirse her zaman Geçici Hükûmet'in emrine koydukları, ne kadar kudretli oldukları duygusunu son bir defa daha verecekti. Bu olayların yanı sıra olup biten kargaşalıklarla gürültüler ve ne kadar güçlü olduğunu ortaya koydukları o aşırı öfke ve başkaldırma duygusu, Rus halk yığınlarının bütün bahar boyunca geçirmiş oldukları bütün evrimi özel bir keskinlikle açıklamış oldu. Fakat böyle hallerde hep olduğu gibi, başkent bu kaynaşmaya daha derli toplu bir dil, taşranın duyduğu öfkeye de daha siyasal bir ifade kazandırıyordu.

Petrograd'daki Bolşevik kuvvetler gün be gün artmakta; işçi mahallelerinde de anarşistler halkın desteğini az çok kazanmış görünmekteydiler. 9 Haziran günü Lenin'in partisi işçilerle askerleri şehrin sokaklarında gösteriler yapmağa çağırdı. Bolşevik militanlar birkaç gündür bu gösteriyi hazırlıyorlardı ama Menşeviklerin bir karşı-propagandasına yol açmamak için niyetlerini açığa vurmamışlardı. Gösterinin, Bolşevik

yöneticilerce hazırlanan sloganları, yine devlet iktidarının Sovyetlere aktarılması düşüncesini işlemekteydi. Yine bu yöneticiler yürüyüşe barışçı bir nitelik verip bunu korumak niyetindeydiler. Bununla birlikte, partide küçük bir aşırı azınlık vardı ki, bunun temsilcilerinden biri "olaylar bir çatışmanın doğmasına varacak biçimde gelişirse postaneyi, telgrafhaneyi ve silah deposunu işgalden vazgeçmemek" gerektiğini öğütlüyordu. Lenin kendi hesabına bu pervasız taktiği onaylamamakta, Merkezî Komite de ona uymaktaydı. Yine o 9 Haziran günü birçok askerî alay da yürüyüşe katılmaya karar verdi ama bunların silahlı mı, silahsız mı gelmek niyetinde oldukları tam bilinemiyordu.

Bu nokta da hiçbir zaman aydınlatılamadı: Sovyet Yürütme Komitesi'nin yarı resmî bürosu her türlü gösteriyi üç gün süreyle yasaklamaya karar verdi. Bolşevikler bu merciin, böyle bir tedbir almaya hakkı olduğunu tanımadılar ve aldırmamaya karar verdiler. O sırada Petrograd'da toplanmakta olan Bütün Rusya Sovyetler Kongresi işe karışmaya karar verdi: Büronun kararını o da tasdik etti. Bolşevik parti komitesi durumu görüştükten sonra karara uymayı uygun buldu ve gösterinin yapılmamasına karar verdi. Ama işçilerin de bu kesin buyruğa uyma kararı vermelerini sağlamak gerekiyordu. Kongre'nin buyruğunu bildirip işçilerle askerleri buna uymaya ikna etmek için, akşamüstü ve geceleyin Sovyet'in birçok ulağı kışlalara, fabrikalara ve işçi mahallelerine gönderildi. Bu delegeler görevlerini yerine getirdikten sonra raporlarını vermek için Sovyet'e döndüler. İçlerinden on beşi peşpeşe kürsüye çıktılar. Anlattıkları birbirine uygundu ve başkentin işçi sınıfında hüküm süren havayı iyice açıklıyordu. Halk kalabalıkları Geçici Hükûmet'le Sovyet'i aynı şekilde kınıyorlardı ve delegeler her yerde öfkeyle karşılanmışlardı. Askerler arasındaki hava da iyi değildi: Kongre'nin yolladığı delegeler onlardan hakaret görmüşlerdi. Yüzlerine karşı: "Bu kongre bir kapitalistler ve toprak sahipleri çetesinden başka bir şey değildir" diye bağırmışlardı! Hatipler sözlerini: "Halk şimdilik yalnız Bolşeviklerin hatırını sayıyor ve onlara güveniyor" diye bağladılar.

Gerçekte ise şu son sözlerin dahi su götürür yanı vardı. Parti Merkezî Komitesi'nin üyelerle sempatizanlara gösterinin yapılamayacağını haber vermek için gönderdiği militan unsurlar da iyi karşılanmamışlardı. Birkaç fabrikada, Bolşevik yönetimin kararını eleştiren karar suretleri kabul edildi. Protesto gösterisi olarak, bazı öfkeli işçilerin partinin üye kartını yırttıkları görüldü. Fakat ertesi gün Petrograd sokakları yine de boş kaldı.

Menşevik ve Sosyalist-Devrimci çoğunluk, Sovyet'in temsilcilerinin yığınların ruh hali üzerinde anlattıklarından uzun boylu kaygılanmaksızın gürültülü zafer gösterileri yaptı. Bir gün önce, bu çoğunluk gösteri yasağını haklı göstermek için karşı-devrimci bir güç kullanma

tehlikesinin bulunduğunu ileri sürmüştü. Fakat bu tehlikenin niteliğini açıklamak zahmetine hiçbir zaman katlanmadı. Bununla birlikte ertesi gün Bolşeviklere şiddetle çattı. Tsereteli de onlar için: "Bu yaptıkları artık düşüncelerin propagandası değil de, bir komplodur" dedi. Menşeviklerin resmî organı ise: "Lenincileri devrime ihanet eden hain kimseler olarak damgalamak zamanı gelmiştir" diye yazıyordu. Menşevikler öfkelerini böylece ortaya dökerlerken, bir gün önceki başarılarını özel şekilde kutlama zamanının geldiğine hükmettiler. Bolşevikler kendi buyruklarına boyun eğmişlerdi ya, sanıldığından çok daha az güçlüydüler demek. Yapıcı ve sağduyulu kimseler olan hükûmetteki sosyalistlerin bu sorumsuz demagoglara üstünlüğünü herkesin önünde göstermek; haftalardır Bolşevizm heyulasının korkusuyla kıvranan burjuvaziye, Sovyet'in çoğunluğuna beslediği güvensizliğin hiçbir temele dayanmadığını ispatlamak faydalı olacaktı. Sovyetin kendisi 18 Haziran pazar günü büyük bir gösteri tertiplemeyi kararlaştırdı. Burada, işçi sınıfı ile başkentteki garnizon, hükûmet koalisyonuna bağlılıklarını ilan etme fırsatını bulacaklardı.

Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler son ana değin zafere doğru yürümekte olduklarına inandılar. 17 Haziran'da, Sovyet'in bir oturumunda bakan Tsereteli Bolşeviklere hitaben şunları söylemişti: "Devrim güçlerini dürüstlükle gözden geçireceğiz. Yarınki geçit, bölünmüş grupları karşı karşıya getirmeyecek, fakat Petrograd işçi sınıfının tümünü bir araya toplayacaktır. Sovyet'in iradesine karşı olarak değil, onun çağrısıyla yapılacaktır. Proletarya çoğunluğunun bizim arkamızda mı, sizin arkanızda mı olduğunu şimdi öğreneceğiz. Bugün söz konusu olan, karanlıkta tertip edilen komplolar değil, herkesin gözü önünde geçecek olan bir sınavdır. Yarın görürüz..."

Bu karşılaşmanın sonucu hakkında göstericilerin pankartlarıyla parolalarına bakılarak da yargıya varılabilir. Sovyet, herkesin şu sloganlar çevresinde birleşmesini istiyordu: "Genel barış!", "Kurucu Meclis en kısa zamanda toplanmalı!", "Demokrat Cumhuriyet!" Ustalıkla seçilmiş parolalardı bunlar: Taleplerin hiçbirinde Menşevik ve Sosyalist-Devrimci çoğunluğu kayıtsız şartsız tutanların hoşuna gitmeyecek bir taraf yoktu. Daha radikal ve Bolşeviklere daha yakın olan işçilerle askerlerin duygularıyla çatışacak bir şey de yoktu görünürde. Onlar da "genel barış" istiyorlar, Kurucu Meclis çabuk toplansın diyorlar, bir "demokratik cumhuriyet" düşüncesinden yana bulunuyorlardı. Eğer, tahmin edildiği gibi, göstericilerin büyük çoğunluğu resmî parolaları taşıyıp haykırırsa, sınav kesin ve ılımlı sosyalistlerden yana olarak bitmiş sayılacaktı.

18 Haziran pazar günü Petrograd halkı bir kez daha yığın halinde konutların bulunduğu mahallelerin yolunu tuttu. Hükûmetin görüşlerine çok uygun olduğu için coşku uyandıramayacak bir gösteriye işçilerin

rağbet göstermeyeceğinden çekinenler, ferahladılar. Yürüyüşe dört beş bin kişi katıldı. Sevinmeye bir başka neden daha vardı: Her şey çok düzgün ve kavgasız gürültüsüz olup geçti. Bir gün önce olaylar çıkacağından kuşkulanılmıştı çünkü. Sovyet'in birkaç lideri Vıborg sanayi mahallesindeki bir köşkte bulunan, başkent anarşistlerinin merkezine gitmişler, anarşistlerin niyetlerinin ne olduğunu öğrenmeye çalışmışlardı: Yürüyüşe katılacaklar mıydı? Silahlarıyla mı geleceklerdi? Kendilerine ferahlatıcı olmasına özen gösterilen cevaplar verilmişti ama yine de kaçamaktı bunlar. Oysa 18 Haziran'da anarşistler yürüyüşe katıldılar. Silahlarını da getirdiler ama kullanmadılar. Kara bayraklarının ardındaki grupları pek kalabalık değildi. Bu bakımdan, Sovyet çoğunluğunun önderlerinin sevinmeleri için her şey tamamdı.

Menşevik ve Sosyalist-Devrimci partilerinin liderleri ve Geçici Hükûmet'in sosyalist üyeleri olan bu kişiler *Morsovo Polye*'de (Talim Alanı), Şubat günleri kurbanlarının gömülü oldukları yerin yakınında yükselen bir kürsüye çıkmışlardı. İşçilerle askerler –hiç değilse kendilerinin seçtikleri sloganları taşıyan pankartlarla– saygılarını sunsun diye beklerlerken, gösteriye katılanların büyük çoğunluğunun, bu bekleyişe cevap vermediğini görerek şaşırdılar. Göstericiler sık saflar halinde kürsünün önünden geçtiler. Kürsüdekilerin yüzlerinde de ilkin şaşkınlık, sonra üzüntü belirdi. Göstericilerin tempoyla haykırdıkları ve ellerinde taşıdıkları parolaların yüzde 80-90'ı Bolşeviklerindi ve şöyle demekteydi: "Kahrolsun on kapitalist bakan!", "Kahrolsun taarruz!", "Bütün İktidar Sovyetlere!", "Ne Almanlarla ayrı barış, ne İngiliz-Fransız kapitalistlerle gizli antlaşma!", "Yaşama hakkı mülkiyet hakkından üstündür!", "Köylü kulübelerinde barış, toprak ağalarının şatolarında savaş!" Ara sıra resmî pankartları taşıyan bir grubun göründüğü de oluyordu ama haykırışları, bayrakları, pankartlarıyla Bolşeviklerden yana olduğunu ispatlayan bu insan seli önünde pek sönük kalıyordu.

Gösterinin sonucu kesindi. O sıralarda Maksim Gorkiy, Lenin'le dost değildi. Çıkarmakta olduğu *Novaya Jizn* adlı gazetede: "Pazar günkü gösterinin, Bolşevizmin Petrograd proletaryası içinde kazandığı tam zaferi açığa vurduğunu" kabul etmekteydi. Buna, çeşitli taşra şehirlerinde de benzeri gösteriler yapıldığı eklenirse 18 Haziran'ın Geçici Hükûmet'le Menşevik ve Sosyalist-Devrimci müttefikleri için kara bir gün olduğu şüphe götürmemekteydi. Bolşevikler bakımından ise, tersine, bunların başardıkları çok büyük ilerlemeleri ispatlamaktaydı. Güttükleri politikanın uzlaşmazlığı –ki gösteride hiç dolambaçlı, kaçamaklı olmayan parolalarla açığa vurulmuştu– içinde bulundukları yalnızlığı arttırmak şöyle dursun, ulusun proleter tabakaları arasında onlara gittikçe artan bir sevgi getirmekteydi.

BOLŞEVİKLERİN YÜKSELİŞİ

Sosyalist bakanlarla dostlarının hayal kırıklığı tam olmuştu ama 18 Haziran'daki başarılarından sonra bütün Bolşevikler aynı derecede şevklenip sevinmediler. Bunlardan kimisinin şaşkınlığı, Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcilerinkinden aşağı kalmıyordu. Zaferle dolu bu pazarın ertesinde bunlar, tasalarını gizlememekteydiler. Bu zaferi nasıl kullanmalıydı? Bunun, arkadaşlarından çoğunu, partilerinin o zamana değin güttüğü taktikten daha cüretlisini uygulamaya iteceğini anlıyorlardı. Gerçekten, bu noktada aldanmamak gereklidir: Gerçi, sosyalistler katılsın ya da katılmasın, Bolşevikler Geçici Hükûmet'e karşı tam bir muhalefet göstermişlerdi; Mayıs ayından bu yana Lenin, sosyalist harekete yakınlıklarıyla övünen öteki kuruluşlara en ufak zaaf gösterilmesine izin vermeyerek, partisine uzlaşmaya yanaşmayan politik bir hareket hattı kabul ettirmeyi başarmıştı ama Bolşevik yönetiminin tutumu, bütün durumlarda, çok ölçülü olarak kalmıştı. Örneğin, "Nisan günleri"nde, başkentte çıkan kargaşalıklardan sonra Sovyet bütün gösterileri yasaklamaya karar verdiği zaman da bu, böyle olmuştu. O sırada Milyukov'la Geçici Hükûmet'e yöneltilen hareket, Bolşevik partisinin yardımı olmaksızın başlamıştı. Bir defa başladıktan sonra da partice onaylanıp desteklenmişti şüphesiz. Küçük bir Bolşevik grubu Geçici Hükûmet'in devrilmesi talebini bile öne sürüyordu hattâ, ama Lenin'le partinin yönetiminde yer alan bütün kalburüstü kişiler bu "goşist" düşüncelerin sımsıkı karşısındaydılar. Partinin Merkezî Komitesi, Sovyet'in Yürütme Komitesi'nin izinde yürüyordu. *Pravda*'da Lenin, "Kahrolsun Geçici Hükûmet" parolasının "boş lâftan başka şey olmadığını ya da nesnel olarak (bunu söyleyenleri) bir macera yolunu tutmaya iteceğini" yazmış; "partimiz İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin kararını *tartışmasız uygulanması* gereken, tamamen yerinde bir karar sayar" diye de eklemişti.

Haziranda Bolşeviklerin yapmayı tasarladıkları gösteriyi Sovyet'in yasaklama kararı karşısında, Lenin'in tepkisi biraz farklı oldu. Sovyet Yürütme Komitesi Bürosu'nca verilen emirle karşılaşınca, Lenin ve Merkezî Komite ilkin buna aldırmamayı düşündüler, ama Kongre'nin kendisinin işe karışması üzerine düşüncelerini değiştirdiler. Kendi gruplarının ve "taban"daki işçilerin acı acı söylenmelerine rağmen, Sovyet'in yönetimine meydan okumayı öngörmediler. İşçilerin gösteri yapma hakkını kısıtlayan bir kararın özüne itiraz etmekle birlikte Lenin, yasallık çerçevesinde kalmak niyetindeydi.

Araçların seçimindeki bu temkinlilik ve bu ılımlılık, şiddete başvurmadaki bu aşırı çekingenlik, doğal olarak, Lenin'de ilkesel bir tutuma tekabül etmiyor, Rus Devrimi'nin bu evresine dair sahip olduğu yargıyı gösteriyordu. Gerçekten, şubattan sonra Rusya, onun gözüne çok özel

bir rejimi temsil eder görünmekteydi ve o da bunun olumlu niteliklerine değer veriyordu. Henüz gerçek bir demokrasi getirmemiş olmakla beraber –daha çok demokrasiye ihtiyaç vardı hattâ– Şubat Devrimi Rusya'yı "dünyanın en özgür ülkesi" yapmıştı. Buna inanması için onu, öbür savaşçı devletlerle kıyaslaması yetiyordu. Ne Batı ülkelerinde, ne Orta Avrupa'da hükûmetin başında bulunanların barışçı ya da devrimci bir kargaşalığa izin vermeleri, aklın alacağı şey değildi. Savaş oralarda bütün demokratik hürriyetleri boğmuş, onların yerine bir zor ve tenkil sistemi getirmişti. "Özgür İngiltere" bile bu durumdaydı. Rusya'daki hava ise bambaşkaydı.

Liberalizmle parlamenter demokrasinin çatlaklarını, aldatmacalarını hemen açığa vurmaktan geri kalmayan Lenin, görülüyor ki, Rusya'nın şubattan sonra tanımış olduğu melez rejimi çok daha az bir sertlikle yargılıyordu. Bundan, şu çok önemli sonucu çıkarıyordu: "Bütün iktidarın ulusun gerçek *çoğunluğunun*, yani işçilerle yoksul köylülerin eline geçmesi hiçbir yerde Rusya'da olduğu kadar *barışçı* bir biçimde olup bitemez." Çoğunluktan söz etmekle yetinmeyip gerçek çoğunluktan söz ederek, birçok faraziyelerle dolu yorumlara yol açmaktaydı şüphesiz. Fakat iktidarı Sovyetlere aktarmak için barışçı ve yasal bir mücadelenin yapılmasının mümkün olduğuna Lenin'in beslediği inanç onun, devrimin ilk aylarında hazırlayıp yaydığı stratejik görüşlerin ana vasfıdır. Partisinin sağ kanadıyla ve Kamenev'in ılımlılığıyla hiç değilse bu noktada anlaşıyordu: Bolşevik partisinin Nisan Konferansı'nda: "Bizim için iç savaş barışçı, uzun ve sabırlı bir sınıf propagandası haline gelmektedir" diyordu.

Komünist devletin gelecekteki başkanının böylesine önemli bir konuda düşüncesini başka bir kılığa soktuğu gibi bir şüphe beslenemez: Bütün meslek hayatı cepheden hücumlarla, haşin bir dobralık dolu eleştiriler ve kalem kavgalarıyla, herkesi her zaman için hayallere kapılmaktan alıkoymakla geçmişti. Daha sonraları barışçı ve ılımlı taktiğinin artık geçer akçe olmadığını anlayınca bunu da gizlemeyip, tersine, açıkça söyleyecek, yazıyla ve sözle tekrar edecekti. Buna karşılık, bütün bahar süresince barışçı bir politikanın gerekliği üzerinde ayak diredi ve bunu, kendinden yana olanların en sabırsızlarına karşı savundu. Nisanda Geçici Hükûmet'i "her zamanki", yani devrimci "yöntemlerle" devirmek düşüncesini reddediyor; çünkü bunun Sovyetlerle anlaşma ve "yığınların körü körüne saflığı" üzerine kurulmuş olduğunu kabul ediyordu. Onun için sabırlı olmak gerekti ve Lenin'e göre işçilerin gözlerini propagandadan çok hayat tecrübesi açacaktı. Buradan çıkardığı sonuç da şöyleydi: "İktidarın Sovyetlere geçişi ortaya büyük güçlükler çıkarmakta ve proletarya güçlerinin epeyce uzun bir hazırlığını gerektirmektedir."

Bu şartlar altında Bolşeviklerin yüklenmeleri gereken görevler neler-di? Önderler dönüp dolaşıp aynı konuya geliyordu: "Yığınlara gerçeği anlatmak" söz konusuydu. Onları "aydınlatmak", "zehirlenmelerine meydan vermemek", "düşünce alanında" yapacakları yanlışlara karşı, "kardeşçe ikna yoluyla" savaş açmak gerekti. Bütün bunlar "acele etmeden", "basamakları dörder dörder çıkmadan" yapılmalıydı. Onu dinlerken, yoldaşları bazen: "Lenin birdenbire reformculuğa mı döndü yoksa?" diye sormaktan kendilerini alamıyorlardı! Kapitalizmi devirmek gerekliliğinden söz ederken: "Bu işi akıllıca ve derece derece yapmak; yaparken de yalnız ve yalnız işçilerle yoksul köylüler büyük çoğunluğunun bilincine ve teşkilâtçılık zihniyetine dayanmak gerekir" diyerek, reformculuğun dilini konuşmuyor muydu?

Haziranda da Birinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nde verdiği söylevde de Rusya'da bu devrimin "istisnaî olarak, barışçı biçim altında" mümkün olduğunu tekrarlıyordu.

Ancak bu imkân, Lenin'in birkaç defa tanımlamış olduğu bir şarta bağlıydı. 14 Nisan 1917 tarihli *Pravda*'da: "Yığınlara karşı hiç kimse zora başvurmadığı sürece *yalnız ve yalnız* izahat yoluyla hareket etmek gerekir" diye yazıyordu. Ancak, bu "şiddet teriminin geniş anlamda alınması gerekti ve demokratik özgürlüklerin kaldırılması anlamına geliyordu söz gelişi. Ve Nisandaki Bolşevik Konferansı'nda, daha açık olarak şöyle demekteydi: "Kapitalistler Sovyetlere karşı zora başvurmadıkları sürece, partimiz şiddetten vazgeçilmesini öne sürecek ve yalnız kardeşçe ikna yoluyla, 'devrimci sonuna kadarcılık'[2] gibi derin bir yanlışla, uğursuz bir yanlışla savaşacaktır."

Bu muhakemenin temeli şöyleydi: Parlamenter rejim içinde sosyalizm için savaş ne yasallığın dar çerçevesiyle, ne barışçı usullerle sınırlanabilirdi. Bazı hukukî biçimlerle gizlenmiş yahut hafifletilmiş de olsa şiddet, burjuva demokrasinin merkezinde yer almış bulunmaktaydı ve proletaryanın buna, uygun devrimci araçlarla karşılık vermesi gerekliydi. Fakat Lenin 1917 Rusya'sının, farklı bir durumda olduğu düşüncesindeydi. Sovyeti kurarak, ulusun enerjisini serbest bırakarak, devrim proleter güçlerin derece derece gelişmesine imkân sağlıyor; bunların başarısı da varlıklı sınıfları savunma durumuna geçmek zorunda bırakıyordu. Proletaryanın gücünü geniş ölçüde artırarak, onun hegemonyasını derece derece ve hemen hemen yasal olarak kurmasına imkân sağlıyordu.

---

2. Lenin bu deyimle, Rus Devrimi'ni Alman yarı-otokratik rejimine karşı savunmak için savaşı sonuna kadar götürmek ve askerî zaferi ne pahasına olursa olsun kazanmak gerektiğini düşünen sağ kanat sosyalistlerinin temsil ettikleri yurtseverlik eğilimini kastetmekteydi.

Gerçekte ise Lenin çifte bir yanlış yapmaktaydı: En radikal yığınların o sıralardaki "devrimci hareketliliğine" –ya da hiç değilse sabırsızlığına– ve burjuvazinin direnme azmiyle birlikte Sovyet'i etki altında bırakma yeteneğine gereken değeri vermiyordu. Kitleler Lenin'in sandığından daha az sabırlıydı, Sovyet de onların isteklerini yerine getirmekten çok, burjuvaziyi niyetlerinin "temizliğine" inandırmak eğilimindeydi. Lenin, partisine fikir değiştirtmeyi başarmıştı ama parti de önderinin fikrini değiştirtmişti. En aşırı giden işçilerle askerler Geçici Hükûmet'i devirmeyi düşündükleri sırada Lenin bu işi henüz imkânsız ya da hiç değilse zamansız buluyordu. Yüz binlerce emekçiyle asker artık yalnız "kapitalist bakanlar"a değil Sovyet çoğunluğunun kendisine de çattıkları zaman Lenin bir kez daha temkinli davranıyordu. "Petrograd'ın radikalizmiyle taşranın politik harareti arasında, görmezlikten gelmenin tehlikeli olacağı bir fark var mı acaba?" diye soruyordu kendi kendine. İşçilerin en aşırı taleplerini gerçekleştirmeyi üzerine alarak ülkenin geri kalanıyla ilgiyi kesecek olduktan sonra, bunu yapmak neye yarardı?

Gerekçesi ne olursa olsun, Bolşeviklerin bu nisbî ılımlılığı yalnız 1917 baharının kritik saatlerinde kendini göstermedi. Parolaları ile propagandaları da nisbî yatışma anlarında bundan ilham almaktaydı. Köylülerle konuşma tarzları da bunu göstermekteydi örneğin. Öbür sosyalist partilerin tersine olarak, Bolşevik partisi köylerdeki kaynaşmayı ve kargaşalıkları açıktan açığa kınamıyordu şüphesiz. Böyle bir tutum ona epey ukalâca görünür, üstelik devrime karşı olanların ekmeğine yağ sürerdi. Dahası var: Bolşevikler, büyük toprak sahiplerinin mülklerine el koyulmasını açıkça onaylıyorlardı. Herkese karşı tek başlarına, köylülerin kurbanı oldukları adaletsizliği tamir için Kurucu Meclis'in toplanmasını beklememekte haklı oldukları düşüncesini ileri sürüyorlardı. Toprak mülkiyetinin akıbeti konusunda tek yetkili merciin Kurucu Meclis olduğunu kabul ediyorlardı, ama köylülerin teminat olarak hemen bazı toprakları ele geçirmelerini hiç de gayrimeşru bir iş saymıyorlardı. Başka herhangi bir çözüm yolu ve özellikle Çernov'un pek hoşlandığı "uzlaştırma komisyonları" kurulması düşüncesi, bir aldatmaca gibi geliyordu onlara: Bu komisyonlarda büyük toprak sahipleri, köylüler ve tarım işçileri, anlaşmazlıklarını dostça karara bağlayacaklardı. Lenin bunlar için: "Hâlâ büyük ekonomik ve sosyal kudrete sahip bulunan toprak ağalarıyla topraksız ve kaynaksız mujikler arasında değil uzlaşma, açıkyürekli ve dengeli bir konuşma dahi mümkün olamaz" diyordu.

Bolşeviklerin Rus köylerindeki devrimi onaylayışlarının yanı sıra kesin birtakım sakıncaları da vardı: Bireysel müsaderelere izin vermemek gerektiğini; toprağa el koyma işinin köylü komitelerinin denetiminde kolektif bir hareketle yapılmasının doğru olacağını söylüyorlardı. Öte yandan, kargaşalıklara ve yıkıcı hareketlere karşı olduklarını da özellikle

belirtiyorlardı. Hitap ettiği zümre hangisi olursa olsun, Lenin bu konuda çok kategorik davranıyordu. 1917 eylülünde köylerdeki kargaşalıklar gittikçe genişlemekteydi. İşte tam o sıralarda yazdığı "Devrimimizde Proletaryaya Düşen Görevler" başlıklı makalede: "Topraklara hemen el konmakla beraber yiyecek maddeleri üretiminin *artırılması* zorunluluğu üzerinde de özellikle durmak ve hayvanlara gelecek her zararın, araçlara, makinelere, binalara verilecek her hasarın hiçbir zaman kabul edilemeyeceğini belirtmek gerekir" diyordu. Petrograd'da konaklayan bir alayın askerlerine söylediği ve *Pravda*'nın yayınladığı sözler de başka türlü değildi: "Köylü komiteleri topraklara vakit geçirmeden el koymalıdır, ama cinsleri ne olursa olsun, her türlü malı mülkü her türlü hasardan korumaya ve buğday üretimini artırmak işine özellikle önem vermelidir."

Bolşevik partisinin Nisanda toplanan konferansında Lenin bu görüşünü resmî bir karar suretiyle de tasdik ettirmişti; şöyleki: "Parti köylülere toprağa örgütlü olarak, mal ve mülklere hiç hasar ve zarar vermeden ve üretimi artırmaya özen göstererek el koymalarını tavsiye eder." Köylülere doğrudan doğruya söz söylediği zaman da aynı direktifi bıkmadan, usanmadan tekrarlıyordu. Bu direktifi 11 Mayıs 1917'de *Soldatskaya Pravda* gazetesinde yayınlanan "Rusya Köylü Vekilleri Kongresi'ndeki Delegelere Açık Mektup"unda da öne sürmüş; daha da ileri giderek, bu meclis önünde verdiği söylevde "büyük toprak mülklerinin satın alma olmaksızın, derhal köylülere geçmesi gerektiğini, fakat mülkiyet devrinin düzenli bir şekilde yapılmasının da *şart*[3] olduğunu" açıklamıştı. Gerçi fabrikalardaki durum köylerdekine göre daha az karışıktı, şiddet ve yıkıcılık hareketleri oralarda çok daha az sayıdaydı ama Lenin yine aynı direktifleri veriyor ve bu kesimde de üretimin artırılmasını öğütlüyordu. Bütün bunlarda "işleri beter etme politikası"na; kargaşalığı daha da artırma isteğine; herkesi sistemli olarak anarşiye, şiddete kışkırtma iradesine benzer hiçbir şey yoktu. Geçici Hükûmet –köy halkından başlayarak– halka gerçek tavizlerde bulunmaya yanaşmıyordu. Onun bu davranışı, Lenin'in tutumuna göre daha çok öfkeye, kargaşalığa yol açmıyor muydu? Gerçekten Lenin halk yığınlarına karşı daha büyük bir esneklik gösteriyor ve "daha az direnme" yolunu seçiyordu.[4]

Kesin olarak ortada olan şu ki, devrimin ilk aylarında Lenin'le partisi, en muhtemel ve en "ekonomik" şık olarak, iktidarın barışçı yollarla Sovyetlerin eline geçmesini sağlayacak şekilde, halkın bilinç düzeyinin

---

3. Altını biz çizdik.

4. Kuşkusuz toprak zaptlarını önererek Bolşevikler şiddet içermemezlik edemeyecek – düzene ve disipline yönelik çapğrılarına rağmen- bir politika lehinde tercihte bulınmuş oluyorlardı. Bununla beraber, Troçki *Rus Devriminin Tarihi* kitabında 1917 sonbaharındaki köylü ayaklanması sırasında yıkıcılık ve aşırılıkların Bolşevik nüfuzun en güçlü olduğu yerde en az sayıda olduğunu belirtir.

derece derece yükselmesini öngörüyorlardı. Gelgelelim, Bolşevikler Sovyetlerin içinde çoğunluğa sahip olmadıkça, iktidarın bunlara geçmesi söz konusu olamazdı. 1917 nisanında Lenin, "bir azınlığa dayanarak iktidarı ele almaya kalkışmak" amacını güden her türlü hareketi kınıyor ve şu açıklamayı yapıyordu: "Henüz azınlıktayız. Çoğunluğu elde etmek zorunda olduğumuzu biliyoruz." 1917 mayısında da ayrıca şöyle demekteydi: "Biz iktidarı 'ele geçirmek' istemiyoruz. Zira bütün devrimlerin tecrübesi bize gösteriyor ki, ancak halkın çoğunluğuna dayanan bir iktidar sağlam olabilir. Şu halde iktidarı ele geçirmek bir macera olacaktır ve partimiz buna atılmayacaktır."

Şüphe yok ki bu "çoğunluk" kavramı müphemdi. Lenin'in bütün siyaset hayatı da kendisinin hukukî bakımdan uzun boylu kılı kırk yarmadığını göstermektedir. "Gerçek" çoğunluktan söz ettiği de oluyordu. Daha esaslı olarak Sovyetlerin içinde, yani işçi sınıfıyla köylüleri temsil konusunda bir çoğunluk elde etme çaresini araştırıyordu. Böyle bir iddia ise varlıklı sınıfları bir tür politik sürgün içinde tutmak anlamına geleceğinden, parlamenter demokrasinin kurallarına sırt çevirmek olurdu, ama Lenin yeni Rusya'yı kurmak için sayıca çok önemsiz olan bu azınlığa güvenmiyordu. Fakat onun bu konudaki görüşünde kararlılık yoktu. Çünkü bir yandan Sovyet iktidarının meşruluğunu kabul ederken öbür yandan, Kurucu Meclis'i toplantıya çağırmakta gecikti diye Geçici Hükûmet'e çatıyor; bu Meclis'in önemli yetkilere sahip olması gerektiğini de kabul ediyordu. Oysa bütün yurttaşların oylarıyla seçilecek olan ve kuruluşuna aristokrasi de, orta ve yüksek burjuvazi de dahil, bütün sınıfların katılacakları böyle bir örgüt, parlamenter tipte bir kuruluş değil de neydi? Bununla birlikte, Lenin Menşeviklerin: "Rusya'nın ekonomik ve sosyal durumu dolayısıyla eninde sonunda tutması gereken tek yol, burjuvazinin üstünlükte olacağı parlamenter bir cumhuriyettir" şeklindeki düşüncesini reddetmekteydi. Ülkesi için "demokratik cumhuriyet" ya da "Sovyet cumhuriyeti" saatinin çaldığına inanıyordu. Bu sistem bir "aşağıdan yukarıya doğru demokrasi" örneği olacaktı. Devlet yönetiminin demokratikleştirilmesi ve asıl, sosyal olduğu kadar askerî görevleri de olacak olan, halk milislerinin kurulması yoluyla, derhal işlemeye başlamalıydı.[5]

Şu halde Rusya'nın neye doğru yol alması gerekiyordu? Bir "Sovyet cumhuriyeti" rejimine mi; yoksa egemenliği Kurucu Meclis'in elinde

5. Lenin'e göre kadınların da katılacakları bu milis, toplum ve zabıta görevlerini yerine getirecekti. Örneğin üretimin denetlenmesine ve yiyecek maddelerinin dağıtımına göz kulak olacaktı. Düşüncesini de şöyle geliştirmekteydi: Milis "her ailenin ekmek bulmasına, her çocuğun bir şişe katıksız sütü olmasına, çocuklara süt bulunmadıkça zengin aileden yetişkin bir kimsenin süt içmek cesaretini göstermemesine, çarla aristokratların bıraktıkları saraylarla lüks konakların boş tutulmayıp evsizlere ve yoksullara sığınak vazifesi görmesine göz kulak olacaktır."

tutacağı, devrimci Marxçıların da kınadıkları, burjuva demokrasilerine benzeyecek olan bir rejime mi? Bu iki formülden birini öne süren, fakat hiç değilse öbürünü de reddetmez görünen bu tutumlar arasındaki çelişki, bugün apaçıktır. Bununla birlikte, devrimin hayhuyu arasında bu hemen hemen doktrinal sorunlarla pek az uğraşılmaktaydı. Zaten devrimlerde gidişat hemen o anda neyi gerektiriyorsa ona ayak uydurulur ve devrimciler de çoğu zaman deneyciliğe başvururlar. Başka birçok alanlarda olduğu gibi, bu sorunda da kördüğümü çözmeye yardım edecek olan, hadiselerin kendileriydi.

Bunlar olup biterken, Bolşeviklerin Sovyet rejimine derece derece ve barış yoluyla geçiş imkânına olan inançları, elde ettikleri ilerlemelerde ve peşpeşe kazandıkları zaferlerin kendilerinde uyandırdığı iyimserlikte izahını bulmaktaydı, hem de geniş ölçüde. Şubat Devrimi onları güç bir durumda yakalamıştı: Savaş başlayalı beri Bolşevikler her zamankinden çok daha sıkı bir gizlilik içinde kalmak zorundaydılar. Önderlerinin hemen hepsinin sürgüne gönderilmesi ya da kendi istekleriyle gitmeleri, işlerini daha da güçleştirmişti. Petrograd Sovyeti'nde, rejim değişikliğini izleyen ilk günlerde, çok sınırlı bir kuvvet halindeydiler. Bütün delegelerin politik eğilimlerini açıkça bilmek mümkün değildi ama Sovyet'in kurulduğu sırasında Yürütme Komitesi'nin Genel Kurulca seçilen sekiz üyesinden yalnız bir tekinin onların partisinden olması manidardı.

Devrimin daha ilk haftalarında partinin çabucak gelişmesinde –ki Lenin'e yapılan karşılama töreninin parlaklığı ve büyüklüğü de bunu kendine göre açıklamaktaydı– burjuvazinin takındığı tavrın da etkisi yok değildi. Burjuvazi, Sovyet'e yönelttiği bir kampanyadan sonra çabucak hedef değiştirmiş; Bolşeviklere ateş püskürmeye ve hemen bütün hücumlarını onlara hasretmeye başlamıştı. Fakat o çağın şartları altında bu saldırıya bir sınıf refleksinin karşılık vermesi ve şehir halkının proleter tabakalarında herkesin Bolşeviklere beslediği sevgiyi artırması şaşılacak şey değildi. Oysa bunların gelecekleri, rakiplerinin kazanacakları başarı ya da başarısızlığa bağlı bulunuyordu. Geçici Hükûmet'e karşı bir uzlaşma, öbür sosyalist partilere karşı da bir yakınlaşma politikası gütmeyi reddederek, Bolşevikler aslında bunların başarısızlıkları üzerine yatırım yapmışlardı ama halk yığınlarının bunlardan ne derece çabuklukla yüz çevireceklerini kestiremiyorlardı.

Bolşevikler elde ettikleri ilerlemeleri kendi örgütlenme yeteneklerine, militanlarının fedakârlıklarına, şeflerinin uzak görüşlülüğüne olduğu kadar, Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcilerin üst üste yaptıkları gaflara da borçluydular. Halkın şehirlerdeki kadar köylerde de hoşnutsuzluk içinde olduğunu belirtmiştik. Gittikçe artan bu hoşnutsuzluk, mevcut iktidarın tek ve başlıca muhalifi olarak ortaya çıkan bir tek partiye yarayabilirdi. Bu partinin politik ve ekonomik programı, en faal proleter

yığınlarının isteklerine cevap veriyor ve dileklerini karşılayacak nitelikte bulunuyordu. Herkesin anlayacağı dilde, özlü bir tarzda yazılmış olan bu programın özeti şu ünlü üç noktadan ibaretti: Barış, Ekmek, Toprak. Çok sadeydi bu ve böyle bir ortamın gerçekleşmesi, kazanılırsa karşılığı çok büyük, fakat sonucu çok belirsiz bir iddia üzerine kurulu bulunmaktaydı. Ancak, ılımlı sosyalistlerin hık mıklarına ve daha büyük ölçüde de, halkın isteklerini anlamaktan yana gösterdikleri topyekûn anlayışsızlıkla kıyaslandıkta bu programın çekim gücü çok büyüktü. Halkın isteklerinin ise ne yeni rejimin askerî itibarı, ne Kurucu Meclis'in yetkileriyle ilgisi vardı. Ilımlı sosyalistlerin programları ise bu iki noktada özetlenmiş bulunmaktaydı.

Kiminin demagojik saydığı, kiminin devrimci gördüğü Bolşeviklerin bu programı 1917 baharı boyunca bunların güçlerinin durmadan artmasına yol açtı. Bu güç artışı üye sayısının çoğalmasında olduğu kadar, halk arasına yayılışında da görülmekteydi. Şubat Devrimi'nin arifesinde, 1912 Prag Konferansı'ndan beri bağımsız bir örgüt olarak kurulmuş bulunan Rusya Sosyal Demokrat Partisi'nin Bolşevik eğiliminin 23.600 üyesi vardı.[6] Nisan Ulusal Konferansında ise bu sayı 79.000'e yükselmiş bulunuyordu. Bu ilerleme, partinin henüz halk yığınlarının "körükörüne inanış"larına güvenebileceği bir dönemi kapsamaktaydı. 8 Ağustosta Bolşevikler kongrelerini topladıkları zaman, sekreterleri, üye sayısının 200.000'e ulaştığını açıkladı: Bunların 22-25.000'i Ural'ın endüstri ve maden bölgelerinde, 50.000'i Moskova endüstri havzasında, 41.000'i de başkentteydi.[7] Aynı dönemde Petrograd'daki Menşeviklerin sayısı topu topu 8.000'di. Yalnız bu şehirde Bolşevikler Nisan ayından beri üye sayısını üç katına çıkarmış bulunuyorlardı. Bu yeni üyelerin çoğu o zamana değin hiçbir politik kuruluşa girmiş değillerdi. Fakat rakip kuruluşa geçmek için belirli sayıda Menşeviklerin de kendi partilerinden ayrıldıkları görülmekteydi.

Üye sayısının bu artışında en çok dikkate çarpan, bunun sosyal bileşimiydi. Sosyalist-Devrimcilerle Menşevikler de kendi üyelerinin sayısını artırmışlar, özellikle küçük burjuva unsurları saflarına çekmişlerdi. Bunların sosyalistler safına geçmeleri de çok şüpheliydi zaten. Buna karşılık, Bolşevik partisine hemen hemen yalnız işçiler girmekteydi. Bolşevik partisinin yönetici kadroları işçilerden kurulu değildi şüphesiz, ama üyelerinin büyük çoğunluğunun tam anlamıyla proleter olduğu tek parti oydu. Bu durum da kaçınılmaz olarak partinin politikasına bir dürtü, bir üslûp ve bir yönelim vermekteydi ki, bunun tekeli yalnız onun elindeydi.

---

6. Bkz. II. Bölüm.
7. Bütün kaynaklar aynı sayıları vermemektedirler: Bolşevik partisinin o sıralardaki üye sayısı 180.000 ile 240.000 arasında değişmektedir.

Üyelerinin dışında partinin yayılış alanı da daha az gözalıcı değildi. Daha Nisan ayında Petrograd'ın en sınaî kesimlerini Bolşevikler ele geçirmişlerdi. Gözü açık gözlemcilere göre de Mayıs ortasına doğru Bolşevikler Petrograd'daki işçi sınıfının üçte birinin desteğine güvenebilecek durumdaydılar. Haziranda Bolşeviklerin ilerleyişi bir eşiği daha aştı. Petrograd Sovyeti'nin işçi kolu, Bolşevik hizbi tarafından verilen ve iktidarın Sovyetlere devrini isteyen bir karar suretini kabul etti. 144'e karşı 173 oyla verilen karar, Lenin'in partisinin bu önemli mercide sağlam bir çoğunluğa sahip olduğunu fiilen göstermekteydi.

Hemen hemen aynı anda çok anlamlı birkaç olay daha meydana geldi. Yapılmakta olan belediye seçimlerine şehir nüfusunun bütün sınıfları katılıyorlardı. Seçimlerin sonucunda Vıborg işçi mahallesinde Bolşevikler 37, bütün öteki kuruluşların tümü de 26 üyelik kazandılar. Öte yandan, Lenin'le Zinovyev, başkentteki bütün fabrika komitelerini bir araya getiren bir konferansa, "işçi denetimi"nin hemen kurulmasını isteyen bir karar sureti sundular. Bu oylamanın sonucu da Bolşevik propaganda temalarının başında yer alan bir konuda dikkate değer rakamlar ortaya çıkardı: 421 oy üzerinden 335'i Lenin-Zinovyev önergesinin lehindeydi. O anda başlayarak Bolşevikler bu komitelerin sürekli desteğinden yararlandılar: Sovyetlerin üst kurumlarına göre bu komiteler işçi kitlesine çok daha yakındılar çünkü. Nihayet 20 Haziran'da da Moskova Sovyeti için yeni seçimler yapıldı. Ülkedeki Sovyetlerin önem bakımından ikincisinde yapılan bu oylama, ilk defa olarak Bolşeviklere zafer sağladı: Salt çokluğu elde edememişlerdi ama Sovyet'in içinde üyeleri en çok olan parti onlardı: Menşeviklerin 172, Sosyalist-Devrimcilerin 110 üyeliğine karşı 206 üyelik kazanmışlardı.

Bu zaferlerin hepsi şehirlerdeki proletarya ile ilgiliydi ama başka zaferler de Bolşevik fikirlerinin halkın öbür tabakalarında ve özellikle Petrograd garnizonunun askerleri arasında başarı kazandığını açığa vurmaktaydı. Gerçi bunlar daha az nesnel biçimde ölçülmüştü ama yine de önemli olmaktan geri kalmamaktaydılar. Başkentte konaklayan alaylar daha kısa bir süre önce ılımlı sosyalistlerden yanaydılar. Hattâ ara sıra liberal hatiplerin sözlerine de ilgiyle kulak verdikleri oluyordu. İşte bunlar da haziranda egemenliğin Sovyetlere geçmesini istediler. 1. ağır makineli alayı, Pavlovskiy alayı, topçu okulu ve daha başka birkaç birlik bu yolda karar suretleri kabul ettiler. Şüphesiz hiç kimse inkâr edemezdi ki bu evrim, askerlerin yaşayış tarzlarından olduğu kadar bunların gerçekten politize olmalarından da ileri gelmekteydi. Kışlalarda işsiz güçsüz geçen günler, cepheye gönderilme korkusu, ama aynı zamanda artan barış arzusu ve taarruz tasarılarının benimsenmeyişi ve nihayet, ucu askerlere de dokunan iaşe güçlükleri... bütün bunlar Bolşeviklerin ekmeğine yağ sürüyordu.

Başkentin kuzeyinde, Baltık filosunun küçük Kronstadt adasında konaklayan denizcilerin arasında değirmen başka yerlerdekine görme daha hızlı dönmekteydi. Daha 1905'de Kronstadt çok yoğun bir devrimci ajitasyona sahne olmuştu. Çünkü donanma mürettebatı, eski orduya göre çok daha sıkı bir rejime tâbi tutulmaktaydı. Deniz subayları da kara ordusunun subaylarına göre daha aristokratik ve kapalı, dolayısıyla daha küstah ve kibirli bir kast oluşturuyorlardı. Öte yandan denizciler, ilerici proletaryanın ayrılmaz parçası olan tersane işçileriyle sıkı temas halindeydiler. Kolay anlaşılır nedenlerle deniz askerleri köylerden değil, işçi çevrelerinden gelmeydiler. Onun için, vaktiyle bir ayaklanmaya katılmış olan "Potyomkin" savaş gemisi mürettebatının, her yerden çok Kronstadt'ta sayısız çömezi vardı. Burada hüküm sürmekte olan hava öylesine heyecanlıydı ki bu, Bolşeviklerin olduğu kadar anarşistlerin de işine yarıyordu. Muhakkak olan şu ki, aşırı sol kanat burada da, yaz ve güz olaylarında önemli rol oynayacak olan bir kuvveti ele geçirmiş bulunmaktaydı.

3 Haziran'da, Rusya'daki bütün Sovyetlerin delegeleri ilk defa olarak kongre halinde toplandıkları zaman, *Bund*[8] üyesi Liber ile Menşevik Tsereteli görüşmeleri, Geçici Hükûmet'i öven söylevlerle açtılar. Posta ve telgraf bakanı hükûmetin kayda değer faziletini övmekle yetinmedi. Bugünkü durumuyla koalisyonun, Rus halkının karşılaştığı sorunları çözmek için mümkün olan tek politik formül olduğunu da ekledi. Sözlerini bitirince Lenin ikisine de cevap vermek için ayağa kalktı:

"Posta ve telgraf bakanı vatandaşımız" dedi, "Rusya'da iktidarın tümünü yüklenecek hiçbir politik parti bulunmadığını söylüyor. Ben de cevap veriyorum: "Evet, bu parti vardır! Hiçbir parti bundan kaçınamaz, Partimiz de kaçınmıyor bundan: İktidarın tümünü yüklenmeye her an için hazırdır." Bekleneceği gibi, bu sözler toplulukta çeşitli hareketlere yol açtı. Aşırı sol kanat, Lenin'in sözlerini alkışladı. Fakat delegelerin büyük çoğunluğu bunu kahkahalarla karşıladı. "İktidarın tümünü yüklenmeye" hazır olduğunu söyleyen bu parti, kongrenin ancak yüzde onunu temsil etmekteydi. Lenin'in iddiası delegelere saçma göründü.[9] Yaklaşmakta olan olaylar, bu iddianın halk yığınlarına daha az gülünç görünmekte olduğunu ispatlayacaktı. "Temmuz Günleri"nin anlamı bu oldu. Bununla birlikte bu olaylar, paradoksal olarak, Bolşevik ilerleyişinin durduğu anlamına gelecekler ve son bir defa ılımlı sosyalistlerin, daha çok da burjuvazinin, Rusya'nın geleceğini kontrolünde tuttuğu gibi bir hayale kapılmasına yol açacaklardı.

---

8. Yahudi sosyalist kuruluşu olup çok ılımlı tutumu Sovyet'teki çoğunluğun tutumuna tekabül etmekteydi.
9. Şunu da belirtmek gerek ki Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin üyeleri, Bolşeviklerin hazirandakine göre çok daha az sevildikleri bir dönemde yapılan seçimler sonunda belli olmuşlardı.

TEMMUZ GÜNLERİ

Temmuz ayının başında Petrograd'daki gerginlik daha da arttı. Putilov fabrikalarının 35.000 işçisi de işi bırakmış olduğundan, grevler burada daha sık bir hal alıyordu. Bu 35.000 işçinin temsilcilerine 73 başka işletmeyle işçi örgütlerinin delegeleri de katıldı. Hepsi 23 Haziran'da toplanarak artık üretimin kontrolünü ve gündeliklerinin artırılmasını değil de, iktidarın Sovyetlere geçmesini istediler. Sokakta ve kışlalarda da kaynaşma daha az yoğun değildi. Hem taarruzun ihtiyacına cevap vermek, hem başkenti tehlikeli sayılan unsurlardan kurtarmak için, askerî makamlar Petrograd'da konaklayan birçok birliğe cepheye gitme emrini verdiler. Bu buyruğa uymaya bütün alaylar istekli değildiler. Örneğin 1. ağır makineli alayından 30 müfreze vermesi istenmişti, o ise on müfreze vermeyi kararlaştırdı. Başka birlikler asker yollamaya hiç yanaşmadılar. Üstelik Geçici Hükûmet'e on kat daha sertlikle çatan karar suretleri kabul edildi. Sokaklar bir kez daha heyecanlı gösterici kalabalıklarıyla dolup taştı. 20 ve 21 Haziran günlerinde savaş alanlarına gitmekten çok harmanlarını kaldırmayı düşünen yaşlı askerler, köylerine dönmelerini sağlamak için bir kez daha gösteriler yaptılar. Kronstadt'ta anarşistlere karşı alınan tedbirlere denizciler sert bir karşılık vermişlerdi. Kaynaşma her an bir patlamaya yol açma tehlikesini yaratıyordu. Vıborg'da da durum gergindi ve mahallî komitedeki Bolşevikler biraz şaşkın durumdaydılar. Boyuna "yangın hortumu görevi yapmak" zorunda olduklarını söylüyorlardı.

Bunu yaparken, Bolşevik partisinin verdiği karara da uymaktaydılar. Merkezî Komite'de birçok yönetici Petrograd halkının tümü bakımından, hazirandaki devrim günlerine göre, harekete geçmeye daha az istekli olduğuna ve sabırsızlıklarını güç zapteden birkaç aşırı kesime fazla önem vermemek gerektiğine inanıyorlardı. Onun için parti idarecileri herkese sakin olmalarını öğütlemekteydiler. Vıborg Bolşevik komitesinin militanlarından biri, çıkarmakta olduğu gazetede 20 Haziran günü: "Kaynaşma halindeki halkı yatıştırmak için çok enerji harcamamız gerekti" diye yazmaktaydı. Birkaç gün sonra bir parti liderleri konferansı, durumu tartışarak: "İşbaşındaki partilerin adamakıllı kepaze olmalarını beklemek daha iyi olacaktır. O zaman bundan biz kazançlı çıkacağız" yolunda bir sonuca varmıştı. Putilov'da Bolşevik delegeler emekçilerden "meşru öfkelerini zapt etmelerini" istiyordu. Lenin de kendi hesabına 21 Haziran günkü *Pravda*'da bir yazı yazarak, "işçilerle askerleri, eskiden olduğu gibi, dağınık ve düzensiz hareketler yüzünden kapılacakları saçma umutlara karşı şiddetle uyarmaya" çalışıyordu.

Bununla birlikte kafalar kızgındı ve başkent bir bunalım havası içinde yaşamaya devam ediyordu. Liberallerin bir hareketi bunun sonucunu

çabuklaştırdı. 2 Temmuz günü beş K.D. bakan, Geçici Hükûmet'in, Ukraynalıların millî talepleri karşısında verdiği tavizleri protesto amacıyla, başbakan Prens Lvov'a istifalarını verdiler.[10] Patlamak üzere olan fırtınanın kopmasına bu kadarı yetti: Proletaryanın en ilerici tabakaları tarafından haftalardır öne sürülen ve her gün ilerleme kaydeden talepler, şimdi gerçekleşecek gibi görünmekteydiler. Çünkü K.D.'lerin kendileri kabineden ayrıldıklarına göre, türdeş bir sosyalist hükûmet kurmaya; yani açıkçası, bütün iktidarın sovyetlere geçmesine ne engel vardı? Gerçekten, iktidarın proletaryadan yana geçmesi için şöyle bir sarsıntının, son bir sallantının olması yeterli değil miydi?

3 Temmuz sabahı her yanda, bir gün önceki olaya karşı tepki göstermek için hazırlık vardı. Bununla birlikte, sosyalistlerin mi ya da halk yığınlarının mı söz konusu olduğuna göre, bu tepkiler çok farklıydı. Sosyalistler yaptıkları görüşmelerde liberal arkadaşlarının istifalarına rağmen koalisyonun yine de gerekli olduğuna ve çekilen bakanları hükûmete dönmeye ikna çabaları yapıladursun, geçici bir çözüm şekline başvurmanın yeterli olacağına karar verdiler. Çekilenlerin bakanlıkları yüksek memurların yönetimine verildi. "Yıldızlı Oda" bu karara varırken, kışlalarda kaynaşma son haddi bulmuştu. Ağır makineli alayı kesin bir gösteri yapma zamanının geldiğine hükmetti ve bu harekete katılsınlar diye başkentin öteki birliklerine de haberciler yolladı. Dahası var: Bu sefer gösteri, silahlı olacaktı. Bununla birlikte, ara yerde Bolşeviklerin Askerî Örgüt'ü tasarılarından vazgeçsinler diye ağır makineli alayı nezdinde teşebbüste bulunmuştu. Delegeleri, işi tatlıya bağladıklarına inanarak, Kçesinskaya Sarayı'na döndüler. Parti idarecilerinden birinin anlattığı gibi, "akşamüstü saat yedide atını dörtnala süren bir haberci gelip ağır makineli alayının yine gösteri yapmaya karar verdiğini bize bildirince, bu bizde çok büyük şaşkınlık yarattı." Yalnız Petrograd'daki bazı alaylarla değil, garnizonla ve Kronstadt'taki işçilerle de temas kurulmuş olduğundan, durum daha vahim bir hal almıştı. Kronstadt'ta da 3 Temmuz günü çok elektrikli bir hava içinde geçmişti zaten. Anarşistler on binlerce askere hemen harekete geçme kararı verdirmek için bıkmadan, usanmadan çaba göstermişlerdi orada. Bolşevik delegeler ise tersine, yöneticilerinin direktiflerine uyarak, durumu idareye çalışıyorlardı. Sonunda ipin ucunu kaçırdılar. Fakat Geçici Hükûmet'in Kronstadt'taki komiseri de ister istemez Petrograd üzerine yürüyüşü onaylamak zorunda kaldı.

Bu hık mıklara rağmen işçi mahallelerindeki halk da öğleden sonra şehrin merkezine doğru ilerlemeye karar verdi ve tıpkı askerler gibi, işçiler de oraya silahlı olarak gitmek niyetindeydiler. Gerçekten, Sovyet'in Yürütme Komitesi'nce resmen tanınmış bir işçi milisi birkaç haftadır

10. Bkz. daha ilerideki VIII. Bölüm.

kurulmuş bulunmaktaydı, ama kendisine verilen silahların, milise girmemiş işçilerin ellerine geçmeyeceklerine inanmak saflık olurdu.[11] Öte yandan, askerlerle işçiler arasındaki işbirliği sayesinde işçiler, 3 Temmuz günü öğleden sonra zırhlı otomobillerden yararlanma imkânını elde ettiler. Akşam olurken şehrin merkezindeki mahallelerde göründüler. "Temmuz Günleri" başlamıştı.

Sovyetin çoğunluğu ilk başarısızlığına uğramış bulunuyordu: Gerçekten, öğleden sonra Yürütme Komitesi her türlü gösteriyi yasaklamaya bir daha karar vermişti. Fakat bu kararı ilgililere kim bildirecekti? Böyle nazik bir görevi ne Menşevikler üzerlerine almak istediler, ne Sosyalist-Devrimciler. Görev, Komite'deki Bolşevik delegelere verilmek istendi, ama bunların hiçbiri meydanda yoktu. Sovyet felce uğramış durumdaydı. Yirmi dört saatten fazla bir süreyle de öyle kalacaktı. Bolşeviklere gelince, onlar da kendi dertleriyle uğraşıyorlar, bunlardan yakalarını nasıl sıyıracaklarını bilemiyorlardı. Liderlerinin Petrograd'da olmayışı onları daha da şaşırtmıştı: Sağlık durumu bozuk olan Lenin, birkaç gün önce Petrograd'dan ayrılmıştı, ancak ertesi sabah dönecekti. Parti yöneticileri bütün akşamla gecenin bir kısmını hummalı tartışmalarla geçirdiler. Askerî makamların gösteri yapılmaması yolundaki tavsiyesine uymak gerekiyor muydu? Petrograd Sovyeti işçi kolunun bir oturumunda Kamenev, akşam saat yediye doğru şöyle diyordu: "Biz hiçbir zaman halk yığınlarını gösteri yapmaya çağırmadık ama, onlar iradelerini dile getirmek için kendiliklerinden sokaklara dökülmeye karar verdiler. Bu yığınlar gösteri yaparlarsa, bizim yerimiz de onların yanındadır. Şimdi bize düşen görev, bu hareketi derli toplu bir hale sokmaktır." Sonra da işçi koluna yirmi beş kişilik bir vekil heyeti seçmesini teklif etti: Burada da bütün partilerin temsilcileri bulunacaklar ve gösteriye çeki düzen verip onu denetleyeceklerdi. Zaten azınlıkta olan Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler buna "olmaz" dediler.

O sırada Kamenev'in düşüncesi Bolşevik liderlerin kendi aralarında da sert itirazlarla karşılaşıyordu. Bunlardan Tomskiy, sonradan Sovyet rejimi altında sendika örgütlerinde özellikle göze çarpan bir rol oynayacaktı. İşte bu Tomskiy: "Harekete geçen alayların yaptıkları iş, yoldaşlığa yakışmaz" diyecek kadar ileri gitti. Sonra da Merkezî Komite'ye bir bildiri yayınlamasını teklif etti: Komite burada göstericileri açıkça kınamamakla birlikte, hareketlerinin yersiz olduğunu belirtecekti. Öğleden sonra bu görüş, parti sorumluları çoğunluğunun desteğini kazandı ve o yolda bir metin hazırlandı. *Pravda* da bunu 4 Temmuz günlü sayısında yayınladı.

---

11. Yürütme Komitesi'nin kararına göre, miliste işçi halkın yüzden onundan fazlası bulunamazdı.

Bununla birlikte Bolşevikler bu karara uyamadılar. Halk kalabalığının yaptığı dolaysız baskı onları fikir değiştirmek zorunda bıraktı. Gerçekten, akşam saat sekize doğru parti merkezinin bulunduğu Kşesinskaya Sarayını askerler kuşatmışlardı. Parti yöneticileri de onları yatıştırmak için boşuna çırpınıp duruyorlardı. Fakat yuhalamalar yüzünden sesleri duyulmaz oldu. Öte yandan, şehrin merkezinde işçilerle askerlerin Sovyet'in yasaklamasına ve Bolşeviklerin temkinli olma öğütlerine aldırmaksızın gösterilere başladıkları öğrenilmişti. Bu şartlar altında parti ilk kararından vazgeçmeyi kararlaştırdı: Hareketin başına geçti, bir yandan da göstericileri taşkınlık yapmamaya çağırdı. *Pravda*'ya gönderilen bildirinin yerine bambaşka bir metin gönderilmek istendi, ama çok geç kalınmıştı: Ertesi gün parti organı kocaman bir boş, beyaz sayfayla çıktı ki bu da Bolşeviklerin düştükleri tereddüdü göstermekteydi.

Çok güzel bir yaz günü sona ererken ve Petrograd'da hâlâ Kuzey gecelerinin aydınlığı hüküm sürerken, şehir yine devrimci havasına bürünmüştü. İşçilerle askerler kenar mahallelerden Kşesinskaya Sarayı ile Sovyet yönetiminin merkezi olan Tavrida Sarayı'na doğru iniyorlardı. K.D.'lerden Nabokov bu gürültülü sahnelerin aktörlerini kendi açısından tasvir ederken: "Aynı çılgın, aptallaşmış, hayvanca yüzler: Şubat günlerinden beri hep hatırlıyoruz bunları" diyordu. Saat dokuza doğru yedi alay asker Tavrida Sarayı'nın çevresini tıklım tıklım doldurmuştu. Artık herkesin alıştığı, kendiliklerinden mitingler düzenlenivériyordu: "Kahrolsun kapitalist bakanlar!", "Kahrolsun Geçici Hükûmet!", "Kahrolsun taarruz!" haykırışları duyuluyordu. Fakat beri yandan, daha vahim olaylar da patlak vermeye başlamıştı, nereden atıldığı bilinemeyen silah sesleri duyuldu. İşçi göstericilerle sivil ya da subay karşı-göstericiler arasında çatışmalar oldu. Gece yarısına doğru bu kavgalar hâlâ sona ermiş değildi. Fakat burjuvalar evlerine dönerlerken kenar mahallelerden şehre yeni insan selleri akıyordu. Sabahın saat dördüne doğru Putilov fabrikalarının otuz bin işçisi Tavrida Sarayı'nın önüne gelmişti. Amaçları, Yürütme Komitesi'nden iktidarı ele almasını istemeye gelmiş olan bir heyeti varlıklarıyla desteklemekti. Aynı saate doğru Kronstadt'taki yirmi bin denizciyle işçi, birçok gemiyle sandallara doluşarak başkente gelmek için Neva nehrinde ilerlemeye hazırlanıyorlardı.

Tavrida Sarayı'nın içinde ise Merkez Yürütme Komitesi gecenin birçok saatini görüşmelerle geçirdi. Birkaç saat önce Menşevik ve Sosyalist-Devrimci yöneticiler V. Ordu'ya bir telgraf çekerek başkentteki kıtaların aldırmazlığına karşı takviye göndermesini istemişlerdi. Gerçekten, Petrograd'da ilk defa olarak Sovyet'in otoritesi alaya alınıyor, gösterilere katılmayan askerler temkinli bir tavır takınmış bulunuyorlardı. Menşevik Voytinskiy sonradan: "Gösterinin ilk günü elimizin altında topu topu yüz asker vardı, başka kuvvetimiz yoktu" diye

itirafta bulunmuştu. Ellerinde kala kala ateşli lâflar kalmıştı, bunları da Sovyet'in oturumunda sereserpe döktürdüler. Sabahın saat birine doğru başkan Çheidze Yürütme Komitesi'nin görüşmelerini çok gergin bir hava içinde açtı. Zoraki ve resmî bir tavırla: "Şu çok vahim anda Sovyet'in Prezidyumu çok önemli bir karar vermiştir" dedi. "Şu anda alınacak kararların herkes için zorlayıcı nitelikte olacağını bildiriyoruz. O halde bütün burada bulunanlar, bunları uygulayacaklarına söz vermelidirler. Böyle bir söz vermek istemeyenler de hemen buradan çıkıp gitsinler." Bolşevikler toplantıda yoklardı. Fakat henüz partiye girmemiş olmakla birlikte ona çok yakın olan belirli sayıda vekil ayağa kalkarak salondan çıktılar. Troçki de bunlar arasındaydı. Salonda kalmış olan birçok delege, başkanın sözlerini protesto ettiler. Oylama yapıldı: Çheidze'nin teklifi çoğunlukla kabul edildi. Fakat Sovyet'in yönetim kuruluna istediği açık bonoyu vermek istemeyen azınlık salonda kaldı, kimse de bunun üzerinde durmadı. Gösteri kınandı, durması istenildi ve Sovyet'in kararını bildirmek için kışlalarla fabrikalara haberciler gönderilmesi kararlaştırıldı. Artık geleneksel bir hal almak üzere olan bu davranışın hiçbir etkisi olmadı. Birkaç saat sonra gösteri, eskisinden daha bir kuvvetle yeniden başladı.

4 Temmuzda şiddet hareketleri bir gün önceye göre daha çok sayıda oldu. 3 Temmuz'da olup bitenlerden farklı olarak da, Bolşevikler gösteriyi resmen desteklemekteydiler. Fakat bunun daha 3 Temmuz'da belirmeye başlayan niteliği, 4 Temmuz'da belli oldu: Bu, düzensizlikti, harekete yalnız bir dürtü değil, bir yön ve bir amaç da verecek olan herhangi bir yönetimin yokluğuydu. Kronstadt'ın 20.000 denizcisiyle işçisi bu yönetimi Bolşevik Partisi'nin merkezi olan Kşesinskaya Sarayı'nda bulacaklarını umuyorlardı. Sabahleyin, Petrograd'da karaya çıkar çıkmaz hemen oraya gittiler. Apar topar Petrograd'a dönmüş olan Lenin, onları orada, şaşkınlığını açığa vuran bir söylevle karşıladı. Sağlık durumunu ileri sürerek, çok kısa konuşmak zorunda olduğu için özür diledi. Fakat çok da üstü kapalı konuştu: Göstericilere partisinin selâmlarını iletmek ve iktidarın eninde sonunda Sovyetlerin eline geçeceğine olan inancını belirtmekle yetindi. Son olarak da kalabalığa "soğukkanlı, sarsılmaz ve uyanık olmasını" öğütledi. Halk kalabalığının sayıca büyüklüğüne, yoksun bulunduğu politik gücü de ekleyecek, yeterince belirli hiçbir şey yoktu bu sözlerde.

Bir gün önceki gibi, yürüyüş kolları yine hep Tavrida Sarayı'na doğru ilerliyorlardı, işçiler de askerlere göre daha çok sayıdaydılar şimdi. Kenar mahallelerdeki bütün fabrikalar grev halindeydi, göstericilerin sayısı da yüz binleri buluyordu. Şehir, halkın elindeydi. Geçici Hükûmet hâlâ duruma hâkim olamamıştı. Milyukov'un anlattığına göre, "umutsuz" bir durumda bulunmaktaydı. Öteden beri toplanmakta olduğu

Mariya Sarayı'ndan ayrılıp genelkurmay binasına sığınmıştı. Kendini koruyabilmek için elinde topu topu yüz kadar asker vardı. Aralarında dışişleri bakanının da bulunduğu iki bakanın kaçtıkları söyleniyordu hattâ. Bununla birlikte halk kalabalığı, üstünlüğünden yararlanmadı. Düzen kuvvetleri başlıca birkaç bölük Kazak askerînden ibaretti. Bunlar 4 Temmuz günü sabahtan akşama değin, durumun denetimini hiçbir zaman ellerine alamadılar, ama göstericiler de resmî binalarla başkentin hayatî ve stratejik noktalarını işgal etmeyi hiçbir zaman akıllarından geçirmediler.

Birkaç yerde çıkan kanlı olaylar da tasarlanmış bir planın sonucu değildi. Bazen damlara yerleşen kimselerin ateşiyle hücuma uğrayan Kronstadt denizcileri, suçluları cezalandırmak için şüpheli evlere girdiler. Bazen de Kazaklarla göstericiler arasında çıkan beklenmedik bir çatışma sonunda kan döküldü. Çoğu zaman, göstericiler arasında değil de, yoldan gelip geçenler arasında kurban sayısı daha çoktu.

Öğleden sonra akşama kadar halk yığınları Petrograd'ın büyük caddelerinden geçtiler. Tek arzuları, meydana getirdikleri heybetli yığını göstermek, değişiklik isteklerini pankartlar ve sloganlarla açıklamaktı. Kronstadt denizcileri, ara sıra kavgaların da eksik olmadığı, saatler süren didinmelerden sonra, saat beşe doğru Tavrida Sarayı'nın önünde göründüler. Sovyet'in yöneticilerini görmek istediklerini söylediler. Bunlar "olmaz" demeyi akıllarından geçiremezlerdi. Öğleden sonra şehre yağmur yağmıştı ama, yine de boğucu bir hava vardı. Göstericiler sarayın açık pencerelerinden koridorlara giriyorlardı. Neredeyse toplantı salonlarına da gireceklerdi. Tarın Bakanı Çernov kalabalıkla konuşmaya karar verdi. Meydana çıkınca düşmanca, hattâ tehdit dolu haykırışlarla karşılandı.

Bu insan seli içinde birisi: "Üstünü arayın bakalım, silahı var mı?" diye bağırdı.

Çernov: "Öyleyse ben de konuşmam!" dedi. Üstünü aramaktan vazgeçtiler, o da söylevine başladı. Fakat halkın öfkesi yatışmak şöyle dursun, arttıkça artıyordu. O sırada ne idüğü belirsiz bir itiş kakış oldu ki görenler bunu başka başka anlatıyorlar. Muhakkak olan şu ki Çernov kendini bir arabanın içinde buldu. Çevresini bir takım insanlar sarmışlar: "Tutukladık onu" diyorlardı. Bu sırada en kötü şeylerin olması beklenebilirdi. Bakanı Krontsadt'tan gelen denizciler mi ele geçirmişlerdi? Hiç de aslı var gibi değildi bunun. Troçki ise ajan provokatörlerden şüphe ediyor, olaydan onları sorumlu tutuyordu. Nitekim iki gün boyunca bunlara rastlanmıştı da.

Bunlar olup biterken, Tavrida Sarayı'nın salonlarından birinde toplananların çalışmaları, bir işçi grubunun birdenbire çıkagelmesi üzerine yarıda kaldı. İçlerinden biri: "Yoldaşlar! Halk Çernov'a saldır-

dı: Paralayacaklar onu!" diye bağırdı. Başkan Çheidze Kamenev'den, Martov'dan, Troçki'den ve (ileride Halk Eğitim komiserliğine gelecek olan) Lunaçarskiy'den, Sosyalist-Devrimci bakanın yardımına koşmalarını istedi. Kronstadt denizcileri Troçki'yi çok seviyorlardı. Sovyetler binasının önüne birbirlerini ezercesine yığılmış olan on binlerce göstericiyle o konuştu. Bahriyelilere: "Şiddetin tuzağına düşmeyin, düşüncesiz davranışlarda bulunmayın!" dedi. "Şiddetten yana olan elini kaldırsın" diyerek sözlerini bitirdi. Kimse kımıldamadı, kalabalık da bakanı salıverdi.

Biraz sonra Kronstadt'ın Bolşevik şefi Raskolnikov adamlarına: "Teleplerinizi Sovyet'e bildirdiniz, göreviniz sona erdi, artık üssünüze dönün" dedi. Bahriyelilerin büyük çoğunluğu gemilerine döndü, fakat içlerinden iki üç bini yine şehirde kaldı. O gün çok geç vakit Petropavlovsk kalesini dövüşmeden ele geçirenler bunlar oldu. Ertesi gün de yine kavgasız gürültüsüz, buradan çıkarıldılar.

Tavrida Sarayı'nda, Sovyet'in önündeki alan yine de boşalmıyordu. Kronstadt'tan gelen bahriyeliler buradan henüz ayrılmışlardı ki, Putilov fabrikalarının işçileri çıkageldiler, sayıları otuz bin kadardı. Yine o sırada Petrograd dolaylarında, çarın eski yazlık sarayının bulunduğu Tsarskoye Selo'dan gelen 176. piyade alayı da oraya ulaştı. Bu birlik, Bolşeviklere olan sevgisiyle tanınmıştı. Yorucu bir yürüyüş yaparak oraya, göstericileri desteklemeye gelmişti. O gün başkentte hüküm sürmekte olan kargaşalık şundan da anlaşılır: Askerler çantalarını henüz çıkarıp tüfek çatmışlardı ki Menşevik Dan bir subaya yaklaştı, Sovyet'in korunmasını istedi ondan. Sarayın korunması için hemen nöbetçiler dikildi. Görüldüğü gibi, Bolşeviklere karşı olan çoğunluğun bir lideri, durumun denetimi için Bolşeviklerden yana olan bir alaya başvurmaktan başka çare bulamıyordu. Öte yandan, Bolşeviklerden yana gösteri yapmak için ta Tsarskoye Selo'dan kalkıp Petrograd'a gelmiş olan bir alay asker de onların –tam bir acz içinde bulunan– hasımlarının buyruklarına boyun eğiyordu.

Gece, ilginin merkezi, yavaş yavaş boşalmakta olan sokaktan, Sovyet'in toplandığı salona doğru yer değiştirdi. Burada Yürütme Komitesi durumu tartışıyor, yakınmaları ile isteklerini anlatmaya gelen işçi delegasyonlarını kabul ediyordu. İlk olarak Petrograd bölgesindeki 54 fabrikanın temsilcisi olan 90 kadar işçiden kurulu bir grup geldi. Bunlardan beşi sırayla kürsüye çıktı. Her şey yolunda gitti ve Merkez Yürütme Komitesi üyeleri, bu akıllarında olmadığı halde kürsüye çıkan, fakat kesin ve açık konuşan hatipleri dinlediler: "Bütün iktidar işçi ve asker sovyetlerine geçsin istiyoruz, aklınızdan çıkarmayın bunu" diyorlardı. "Biz Sovyet'e güveniyoruz ama, Sovyet'in güvendiği kimselere güvenimiz yok"; "topraklara hemen el konmasını ve bütün üretim üzerinde

bir denetim kurulmasını istiyoruz": "Kurucu Meclis'in toplanmasına değin bekleyemeyiz". Bolşevik programının esası da buydu, Petrograd işçilerinin ağzından tekrarlanıyordu.

İşçiler gittikten sonra Merkez Yürütme Komitesi çalışmalarına devamla bir karar sureti kabul etti: Buna göre, hükûmetin kuruluş tarzını on beş gün sonra yine tartışacaktı. O zamana dek de şimdiki bakanlar kurulu yerinde kalacaktı. Görüldüğü gibi, Sovyet'in çoğunluğu halkın duygularının dikine gitmemekle birlikte, zaman kazanmaya çalışıyordu. Muhakkak olan şu ki, koalisyon formülünün dokunulmaz olduğunu söyleyemiyordu, ama sarsılmaz inancı da böyleydi. O sırada söylenecek böyle bir söz, bir kışkırtma olurdu. Sağanak halindeki yağmur ve göstericilerin kararsızlığı yüzünden, halk hareketi akşama doğru hızını kaybetmişti ama resmî makamlar hâlâ acz içindeydiler. Tam o sırada bir işçi ve asker grubunun anlaşarak yapacağı kararlı bir hareket iktidarı, geçici de olsa, onların almasına yetecekti.

Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler durumlarının ne kadar pamuk ipliğine bağlı olduğunu gösteren yeni bir kanıtla karşılaştılar. Tavrida Sarayı'nın salonlarından birinde görüşmeler yaptıkları sırada birden, bir kalabalığın gürültüsü duyuldu. Gürültü büyüdü, yaklaştı ve içeriye onlarca kişi giriverdi. Bunlar Putilov fabrikalarının 30.000 işçisinin bir kısmıydı ve isteklerini milletvekillerine dinletmeye kararlıydılar. Milletvekilleri arasında bir panik hareketi oldu. Suhanov'un anlattığına göre, dış görünüşü bakımından tam anlamıyla Fransız Devrimi'nin bir "sans culotte"unu (baldırı çıplak) andıran bir işçi kürsüye doğru koştu. Elinde tuttuğu, karşısındakilerin korkusunu büsbütün arttıran, tüfeği sallayarak şöyle haykırdı:

– "Yoldaşlar! Biz işçiler daha ne kadar zaman bu kalleşliğe göz yumacağız? Siz burada burjuvaziyle, toprak ağalarıyla tartışmakta, onlarla anlaşmaktasınız... İşçi sınıfına kalleşlik etmektesiniz. Şunu iyi bilin ki, işçi sınıfı bunu kabul edemez. İşte Putilov fabrikalarının 30.000 işçisi olan bizler, size bunu anlatmaya geldik... Bütün iktidar Sovyetlere geçmeli! Tüfeklerimizi sımsıkı kavramış bulunuyoruz ve Kerenskiy'ler, Tsereteli'ler, bizi uzun zaman aldatamayacaksınız!"

Başkanlık makamında bulunan Çheidze soğukkanlılığını yitirmedi. İşçinin eline bir kâğıt parçası tutuşturdu. Merkez Yürütme Komitesi'nin kabul ettiği bir önergenin metniydi bu: "Yoldaş al bunu da oku, rica ederim" dedi, "Sen ve arkadaşlarının Putilov'u ne yapmanız gerektiğini burada göreceksin. Oku da bizim görüşmelerimizi kesme artık."

Adam şaşırdı, kürsüden indi, çok geçmeden de peşinde öbür emekçilerle birlikte toplantı salonundan ayrıldı. Bununla birlikte Sovyet, şehirde olup bitenlerden habersiz olarak çalışmalarına devam ediyordu. Bir ara koridorlarda yine bir şeyler oldu, çizme sesleri duyuldu. Mil-

letvekillerinin yüzlerinde bir kez daha kaygı belirdi. Ayak takımı yine mi saldırıya geçmişti yoksa ve az önceki olaydaki gibi kolaylıkla yakayı kurtarmak mümkün olacak mıydı elinden?

Fakat çok tatlı bir sürpriz oldu. Menşevik lider Dan sevinçten ışıl ışıl bir yüzle kürsüye çıkarak arkadaşlarının yüreğine su serpti: "Telaşlanmayın yoldaşlar, hiçbir tehlike yok" dedi. "Bize sadık alaylar Merkez Yürütme Komitesi'ni korumaya geldiler!" Göz açıp kapayacak kadar kısa zamanda orada bulunan milletvekillerinin büyük çoğunluğu ayağa kalktı. Hepsi öfkeden kudurmuş bir halde, yumruklarını sıkarak aşırı sol kanadın temsilcilerinden yana döndüler. Aynı anda bir bandonun Fransız millî marşı "Marseillaise"i çaldığı duyuldu ve silahlı askerler salona girdiler. İzmailovskiy alayıydı bu, tarafsızlığını bırakarak Geçici Hükûmet'ten yana olmuştu. Milletvekillerinin sevinci son haddi bulmuştu.

Martov yanındakinin kulağına: "Karşı-devrimin başlangıcına yaraşır klasik bir sahne" diye fısıldadı.

Karşı-devrimin başlangıcı değildi bu artık. İşçiler mahallelerine, askerler kışlalarına, bahriyelilerin çoğu Kronstadt üssüne dönmüşler; militan Bolşevik unsurların hükûmet birlikleri ve kimlikleri belirsiz kuvvetler tarafından tutuklanması başlamıştı bile. *Pravda*'nın basımevi ile yazı işlerinin bulunduğu bürolar yağma edilmişti. Şehirde, geceyarısına doğru, Almanlar hesabına çalışan bir casus olan Lenin'in maskesinin alaşağı edildiği haberi, ağızdan ağıza yayılıvermişti. Garnizonun kararsızlık içindeki alaylarına bildirilen bu bir tek "haber" bile onları kızdırmış, durumun tersine dönmesini sağlamıştı.

Lenin, Alman casusuydu. Casusluk yuvası olan *Pravda*, yağma edilmiş, yakılıp yıkılmıştı. Rusya'nın birkaç aydır içine girmiş bulunduğu gittikçe kızışan devrim havası durmaktaydı. Yeni bir dönem başlıyordu. Bu, kısa sürdü ama yine de kesin olmaktan geri kalmadı. Bu sefer sağ kanat taarruza geçmekteydi.

VII
Sağın Taarruzu

Kerenskiy Petrograd'a ancak 6 Temmuz akşamı dönebildi. O sırada sağ, şubattan beri yapabilecek duruma geldiği ilk taarruza başlamış bulunuyordu. 5 ve 6 Temmuz günleri boyunca yüzlerce Bolşevik tutuklandı. Lenin'in partisine yakınlık gösterdiklerinden kuşkulanılan işçiler bile tutuklanıyordu. Sokak hesaplaşmaları işçi militanları hedef alıyorlardı. Resmen ancak Bolşevik bildirileri dağıtırken yakalanan bir tek emekçinin öldürüldüğü bildirildiyse de birçok linç vakaları oldu. Bunun sorumluları özellikle subay adaylarıydı, ilk defa olarak devrime karşı besledikleri hıncı ifade edebildikleri için hayatlarından çok memnundular. Bir de "Kara Yüzler" ve devrik çarlık polisinin eski mensupları sorumluydular bundan. Kamu düzeni kuvvetlerine gelince bunlar, işçi mahallelerinde emekçi milislerini silahsızlandırmaya uğraşıyorlardı. Sovyet'in Merkez Yürütme Komitesi'nde Martov bu tedbirlerin keyfiliğini protesto ettiği zaman, Tsereteli İçişleri bakanı olarak kendi parti arkadaşına: "Sorumsuz gruplar dillerini tutsalar daha iyi ederler" diye karşılık verdi.

Kerenskiy, kendi düşüncesine göre güçlü olmakla birlikte yeterince sistemli olmayan bu tenkil dalgasıyla yetinmek istemedi. Hükûmetteki arkadaşlarından, Bolşevik partisinin kayıtsız şartsız yasaklanmasını istedi. Oysa bir gün önce, çoğunluğun yöneticilerinden biri olan "Bund"dan Lieber, Kamenev'le bir anlaşma yapmıştı. Buna göre Bolşevikler, denizciler Kronstadt'a, hâlâ gösteriler yapmakta olan askerler de kışlalarına gönderileceklerdi. Buna karşılık da Bolşevikler kendi militanlarına yöneltilen misillemelerin son bulacağı ve tutuklanan emekçilerin de salıverileceği teminatını almaktaydılar. Birkaç saat sonra Kamenev anlaşmaya saygı gösterilmediğini ve tenkil hareketinin, tersine, daha da sertleştiğini bildirdi. Lieber da Yürütme Komitesi adına, ona; "Kuvvetler dengesi değişti" diye karşılık vermekle yetindi.

Ama Sosyalist-Devrimci ve Menşevik yöneticilerin çoğunluğu yine de Bolşevik Partisi'nin kapatıldığını ilan etmek istemediler. "Temmuz Günleri'ne gösterilen tepkinin özellikle Lenin ve arkadaşlarını hedef almakla birlikte, sosyalist partilerin tümüne de yönelme ve sonunda

bütün Sovyet'i tehdit etme tehlikesi yaratabileceğini hayal meyal seziyorlardı. Gelecek günler, bu korkunun ne kadar yerinde olduğunu gösterecekti. Onlar da bu yüzden Bolşevizm aleyhtarlıklarını hafifletmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine tutuklanan Bolşevikleri hapiste tutmak ve başta Lenin'le Zinovyev olmak üzere Bolşevik Partisi yöneticileri hakkında kovuşturma yapılacağı bildirilmekle yetinildi. Bu ikisinin hemen tutuklanması için emir çıktı. Böyle bir kararı haklı gösterecek sebebin, olaylar az çok yakından incelenince, ayakta durur tarafı yoktu. Gerçekten bu karar, ikisi de aynı derecede doğru görünen iki çeşit kanıta dayanılarak verilmişti: 3 ve 4 Temmuz'daki gürültülü patırtılı gösteriler Geçici Hükûmet'i devirmek için girişilmiş bir ayaklanma teşebbüsü diye gösterilmekte ve bunun sorumluluğu Bolşeviklere yüklenilmekteydi. Öte yandan Lenin'le başlıca çalışma arkadaşları, Almanya hesabına çalışan ajanlar olmakla suçlanmaktaydılar.

İlk suçlama elle tutulur hiçbir unsura dayanmamakla birlikte, anlaşılır nedenlere cevap vermekteydi. Başkentteki yüz binlerce askerle emekçi harekete geçerek Sovyet'in buyruklarını çiğneyip koalisyon formülüne karşı olduklarını açıklamışlardı. Bunu izah için Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler iki varsayımdan birini seçmek zorundaydılar. Şöyle düşünebilirlerdi: Halkın kendilerine beslediği nefret öyle bir dereceye varmıştı ki, bunun patlak vermesini hiçbir şey durduramazdı. Ya da bu nefretin, Bolşevik komplocularca her şeyi kırıp geçirme zihniyetiyle yapay olarak kışkırtıldığına inanabilirlerdi. Bu çözüm biçimlerinden ikincisini üstün tutmalarına hiç şaşmamak gerek: Birinci izah biçimini üstün tutsalardı bütün politikalarını, yürek paralayıcı şekilde, yeni baştan gözden geçirmek zorunda kalacaklardı. Tam da devrimci güçlerin önemli bir başarısızlığa uğradığı sırada böyle bir şeye yanaşmaya hiç niyetleri yoktu.

Bununla birlikte bir Bolşevik komplosu varsayımı hiçbir şeye dayanmamaktaydı. Tersine, bunun varlığını yalanlayan birçok olay vardı ortada. Lenin'in partisi aleyhinde ne gibi bir suç bulunabilirdi? Petropavlovsk kalesinin işgal edilişi mi? Temmuz olaylarının bütün safhaları gibi bu da hiç hatırda yokken, kendiliğinden olup bitivermişti. Hiçbir şiddet hareketine de yol açmamıştı üstelik. Sovyet'in her türlü gösteriyi yasaklayan buyruklarını dinlememek mi? Bolşeviklerin de, verdikleri direktiflerin de üstünden aşan halk yığınlarının işi olmuştu bu. Başka çare kalmayınca komplonun kanıtı olarak Lenin'in haziranda, Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nde söylediği sözler üzerinde duruldu: Bolşevik lideri o zaman, partisinin iktidara aday olduğunu söylemiş bulunmaktaydı. Fakat bir "fesatçının", bir komplonun varlığını böyle açıkça söylemiş olmasına nasıl inanmalı?.. Üstelik, inandırıcı unsurların bu yokluğunun yanı sıra, birçok belirtilerden, 3-4 Temmuz olaylarının

bütün safhalarının düzensizlik, başıboşluk, anarşi ve hercümerç halinde bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktaydı. Asker ve işçi yığınlarının hareketlerine belirli bir yön vermek için hiçbir şey tasarlanmış değildi ve iktidarın aczinin göstericilere verdiği fırsatları sömürmek için de hiçbir şey yapılmamıştı. Hiç değilse bu fırsatların birinde, bakan Çernov'u kurtarmak için Troçki'nin işe karışması gerekmişti. Troçki'nin Lenin'e yakınlığı büyüktü ve kendisi resmen partiye girmek üzereydi. Geri kalan yanı için ise en tanınmış Bolşevik şeflerinin, bu patırtılı günler boyunca ortalığı yatıştırmak için çağrı üstüne çağrı yaptıkları herkesçe bilinen bir şeydi. Lenin, Troçki, Kamenev, Zinovyev, "Kronstadtlı" Raskolnikov ve daha birçokları böyle yapmışlardı hep. Lenincilere yöneltilen ve Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcilerin şaşkınlığını gösteren fesatçılık suçlaması, hiçbir şeye dayanmamaktaydı şu halde. Bunları Almanya hesabına çalışan casuslar olarak gösteren ikinci suçlama ise düpedüz iftiraydı ve sadece gülünç görünmekteydi.

BOLŞEVİK KARŞITI SALDIRI

Lenin'in "Alman ajanı" olduğu yolundaki suçlama Petrograd'da yeni bir şey değildi gerçekten. Dönüşünü izleyen haftalar boyunca birkaç burjuva gazete ona karşı bir kampanyaya girişmişlerdi. Kşesinskaya Sarayı çevresinde Bolşevik şefine karşı toplantılar bile yapılmıştı hattâ: "Kahrolsun Lenin!", "Lenin, Almanya'ya!" diye hınçla bağıranlar olmuştu. Daha sinsi biçimde de devrimci önderle Alman genelkurmayı arasında varolan sözde ilişkiler üzerinde söylentiler dolaşmaktaydı. Örneğin Lenin'in eşi Krupskaya anılarında, Petrograd sokaklarında dolaşırken "mahalle kadınlarının dedikodularına" nasıl kulak misafiri olduğunu anlatmaktadır. Kadınlar: "Almanya'dan gelen bu Lenin'i n'apmalı? Kuyuya atıp boğmalı!" diyorlarmış. Bir çırpıda bulunuveren çözüm biçimlerinden yana olmayan Milyukov da o sıralarda, İngiltere'nin Rusya'daki büyükelçisine ordunun Lenin'i tutuklamaya hazır olduğunu, "Hükûmetin ise sadece en uygun anı beklediğini" söylemişti. Fakat böyle bir şey olamazdı: Sovyet'teki Menşevik ve Sosyalist-Devrimci çoğunluğun düşüncelerini açıklayan resmî organ, yine o sırada "bütün ömrünü işçi sınıfının hizmetine adayan bu adama" yöneltilen bu kampanyayı açıktan açığa protesto ediyordu.

Temmuz ayının başında, Geçici Hükûmet'in beka sorununun en yüksek noktada göründüğü sırada kimi bakanlar "en uygun an"ın nihayet geldiğine hükmettiler. Daha da ileri giderek Lenin'le partisine karşı büyük çapta bir taarruza girişmenin ve burada en kaba suçlamalara da yer vermenin ivedi bir hale geldiğini düşündüler. Temmuzdaki şiddetli gösteriler tam Rus askerî taarruzunun başarısızlığına rastladığından, hal

ve şartlar buna özellikle elverişli görünmekteydi. Lenin'in Alman ajanı olduğu masalı yeniden ortaya atılarak bir taşla iki kuş vurulmuş olacaktı: Sokak Bolşeviklerden yana olanların elindeyken Petrograd halkının hiç değilse bir kısmı onlara karşı ayaklandırılacak; askerî bozgun için de bir "izah" bulunacaktı. Böylece generallerle bakanların beceriksizlikleri değil, Bolşevik hainlerin caniyâne davranışları ortaya çıkmış olacaktı. Prens Lvov: "Yürekten inancım odur ki, Rusya için, Lenin cephesinde açtığımız derin gedik, Almanların Güneybatı cephesinde açtıkları gedikten çok daha önemlidir" derken, aslında bunu anlatıyordu. Kerenskiy o sırada cephedeydi. Geçici Hükûmet'in içinde bulunduğu umutsuz durumu orada öğrenince kendi payına hükûmet başkanından "elinde bulunan haberleri açıklamakta acele etmesini" istiyordu.

Gerçekten, Yermolenko adında birinin ordu genelkurmayına yaptığı "açıklamalar", Mayıs ayının sonundan beri bakanlara bildirilmiş bulunuyordu. Bu Yermolenko savaştan önce çarlık polisinin hizmetindeydi. Savaş sırasında ve Almanlara esir düştükten sonra, kendi deyişiyle, onlar hesabına casusluk yapmayı kabul etmişti: "Ben Rusya'ya dönmeden önce Alman şeflerim Lenin'in Almanya yararına casusluk da yaptığını bana söylediler" demişti. Fakat bu adam sözlerini doğrulayacak en ufak bir kanıt gösteremedi. Üstelik Alman casusluk servisleri şeflerinin, en adı duyulmadık ajanlarından birine en önemli adamlarından birinin adını vererek, onun yararına sanatlarının geçer akçesi olan ağzı sıkılık kurallarını çiğnemeleri de saçma görünüyordu. Hükûmet makamlarının elinde ikinci bir "tanıklık" vardı. Bunu da Burstein adında bir tâcir ortaya atmıştı. Genelkurmay Haberalma Servisi şefi Prens Turkestanov'a inanmak gerekirse bu adam hiç güvenilmeyecek, ne idüğü belirsiz biriydi. Burstein'a göre sözde Lenin, Polonya sosyalistlerinin aracılığıyla Almanya'dan gelen önemli miktarda para almıştı. Rus makamlarının açtıkları bir soruşturma, bu sosyalistlerden birinin bir ilâç kaçakçılığında parmağı olabileceğini ortaya çıkardı, ama Bolşevik şeflerle Alman casusluk servisleri arasında dolaylı dolaysız bağlar olduğunu ispatlayan hiçbir kanıt gösterilemedi.

Eğilimleri ne olursa olsun, bütün sosyalist şeflere de, az çok eğitim görmüş işçi militanlarına da bu suçlama saçma görünüyordu zaten. Lenin'i – ilk sırada o hedef alındığından sadece Lenin'den bahsedeceksek eğer- Almanya'nın hizmetinde bir ajan saymak, sağduyuyu hiçe saymak demekti. Rusya'ya dönüşünün şartları ona karşı sömürülebilirdi şüphesiz. Fakat bir casusun, düşmanlarının dikkatini kendi üzerine çekme yolunu seçmesi akıl alacak şey değildi. Bunun dışında ise Lenin "devrimci bozgunculuk"tan yana ve Almanya ile savaşa karşı olmakla birlikte, Alman hükûmetine ve imparatorluk rejimine beslediği düşmanlık duygularını hiçbir zaman gizlememişti. Daha

önce gördüğümüz gibi, Almanya ile bir ayrı barış düşüncesini benimsememişti. II. Wilhelm'in de "tıpkı II. Nikolay gibi ölümü haketmiş taçlı bir haydut"tan başka bir şey olmadığını; Alman kapitalistlerinin de "tıpkı Rus, İngiliz, Fransız vb. kapitalistler gibi birer dalavereci" sayılmaları gerektiğini; savaşa gelince, bunun "başka ülkeleri soymak için İngiliz-Fransız burjuvazisi tarafından *olduğu kadar* Alman burjuvazisi tarafından da" yürütüldüğünü söylemişti. Ayrıca Lenin, Stockholm Sosyalist Konferansı'na katılma düşüncesini de kabul etmiyordu. Ona göre bu konferans savaştan bitkin hale gelen ve toprak kazançlarını elde tutmak için buna son vermek isteyen Almanya'nın çıkarlarına hizmet edecekti her şeyden önce.[1]

4 Temmuz akşamı Sovyet'in yöneticileri hükûmetin Lenin'in "suçluluğu"na ilişkin "haber"in yayınlanmasına izin vermeye hazırlandığını öğrenince, böyle bir manevraya alet olmamaları için basın mensuplarını uyardılar. Bununla birlikte bir gazeteci buna aldırış etmedi. Bu adam Aleksinskiy adında biriydi. Eskiden Bolşevik partisine üyeydi. 1914-1917 arasında Fransa'da kaldığı sırada öyle kötü bir ün kazanmıştı ki, Sovyet binasına girmesi yasaklanmıştı. 5 Temmuz'da, onun yönettiği popüler sağcı gazete, Lenin'in Almanların hizmetine girmiş olduğunu gösteren kanıtların varolduğunu bildirdi. Aynı gün –Sosyalist-Devrimci ve Menşevik arkadaşları kendisiyle uyuşmazlık halinde olduklarından– sorumluluğu üzerine alarak harekete geçen adalet bakanı, Lenin'le öbür Bolşevik yöneticilerin tutuklanmalarını kararlaştırdı. Bunlar olup biterken Lenin'le arkadaşlarının "Alman ajanları" oldukları kışlalarda ilan edilmiş ve bu iftira, 4 Temmuz gecesi, yoldan çıkmış alayların "doğru yola" girmelerini sağlamış, onları Geçici Hükûmet'ten yana olma kararını vermeye itmişti.

Bu kolayca inanırlık şaşırtıcı görünebilir. Yine de nedenleri çoğu zaman karmaşık olan toplumsal olaylarda kamuoyunun kolayca bir "yabancı parmağı" görebilmesiyle izah edilebilir bu. Bu üstünkörü "izahlar" insanı ciddî olarak kafa yormaktan kurtarır. Bazen bunları politik bakımdan sömürebilecek çevrelerce ortaya atılan ya da beslenen bu tür uydurma söylentiler, kolayca her kalıba giren kararsız unsurları bir süre için aldatabilirler. İnsana asıl şaşırtıcı görünen şu ki, sonradan Rus Devrimi'ne adadığı kitaplarda Kerenskiy, kanıta benzer bir şey dahi ileri sürmeksizin, Lenin'in Alman ajanı olduğu masalını hâlâ ayakta tutmaya çalışmış; böylelikle de kötü bir politikacının iyi bir tarihçi olması gerekmediğini göstermiştir.

---

1. Stockholm Konferansı ılımlı İskandinav ve Rus sosyalistlerinin teşebbüsüyle 1917 yılının yazında toplanacaktı. Bir uzlaşma barışının şartlarını belirlemek için, bütün savaşan ülkelerin sosyalist partilerini bir araya getirmek amacını güdüyordu. Batı hükûmetleri karşı gelince, konferans da toplanamadı.

Sovyet ilkin Lenin'e karşı açılan kampanyanın bu çok bayağı yönüne tepki göstermeye çalıştı. İftiranın nereden çıktığını araştırmakla görevli bir soruşturma komisyonu kurdu. Hükûmet –istifa tehdidinde bulunan sosyalist üyelerinin ve Tereşçenko ile Nekrasov'un görüşlerine aldırmadan- Bolşevik şeflere karşı ortaya atılan suçlamayı benimsediğinden Sovyet, olacaklara boyun eğdi. Suçlama o kadar gülünçtü ki, Troçki'ye karşı da Lenin gibi, aynı nedenlerle kovuşturma açıldı. Kendisine yöneltilen suçlar arasında, Rusya'ya dönmek için Alman topraklarından geçmiş olmak da vardı. Oysa Troçki Amerika'dan gelmekteydi, ülkesine vapurla dönmüştü. Almanlardan 10.000 dolar almış olduğu için de kendisine sitem edildi. Bu iftirayı yalanlayan Troçki, Gorkiy'in gazetesinde şunları yazdı: "Şunu söylemekte fayda görüyorum ki, ömrüm boyunca tek bir defada değil on bin dolara, bu paranın onda birine dahi sahip olmuş değilim. Şu var ki, böylesi bir itiraf beni K.D.'ler indinde Milyukov'un bütün sinsice imalarından daha çok lekeleyebilir. Fakat ben, liberal burjuvalarca hiç beğenilmeden ömür sürme düşüncesine kendimi çok uzun zamandır alıştırmış bulunuyorum."[2]

Temmuz sonunda Troçki Geçici Hükûmet tarafından tutuklandı. Kendisi 1914'de Bolşevik partisine karşı kıyasıya bir savaşa girişmişti, ama Menşeviklerden yana geçmemişti. Tutuklanışından az önce de Bolşevik partisine resmen girmiş bulunuyordu. 1917 olayları onu partiye gitgide ve hızla yakınlaştırmıştı ve 4.000 kadar Petrogradlı sosyalisti içine alan "İlçelerarası" (*Mejrayontsı*) adlı bir grubun başında olduğu halde, tam da Lenin hükûmetin tenkil hareketiyle uğraştığı sırada, onun partisine girmişti. Troçki ile birlikte devrim sırasında ön planda rol oynayacak olan kimseler de partiye girmiş bulunuyorlardı. Bunlar arasında Uritskiy, İoffe, Lunaçarskiy ve başka önemli şahsiyetler de vardı. Bolşevikler artık yalnız Lenin'in devrimci dehasını değil, Troçki'nin olağanüstü teşkilâtçılık ve hatiplik yeteneklerini de elde etmiş oluyorlardı. Nitekim Troçki çok geçmeden Lenin'in en gözde yardımcısı olarak ortaya çıkacaktı. Çünkü Lenin nasıl itiraz götürmez şekilde Ekim Devrimi'nin başlıca zanaatkârı olduysa, Troçki de en parlak sözcüsü oldu.

Bu arada Lenin tekrar yeraltına girmişti. Kendisinin 7 Temmuz'da tutuklanması öngörülmüştü. O gün, kendisine yöneltilen suçlamaların nereden geldiğini soruşturmakla görevli Sovyet delegeleri gelsinler diye birkaç saat bekledi. Boşu boşuna bekledikten sonra da bu soruşturmadan hiçbir ciddî sonuç çıkmayacağını anladı. Ne yapacaktı öyleyse? Önce polise teslim olmayı düşündü. Fakat aralarında Stalin'in de bulunduğu arkadaşlarından birçoğu, kovuşturmadan kaçması gerektiğine onu inan-

2. Troçki'ye karşı da yöneltilen Alman casusu olduğu yolundaki suçlamanın gülünç bir tarafı yok değildi: Kendisi, devrimci faaliyetlerinden ötürü 1915'te bir Alman askerî mahkemesinde birkaç ay hapis cezasına hüküm giymiş bulunuyordu.

dırdılar. Olay üzerinde tarafsız bir soruşturma yapmak ve adaletin baskı altında olmaksızın ortaya çıkmasını beklemek için gerekli şartların var olmaktan uzak bulunduğunu sonunda kendisi de kabul etti. Troçki'ye: "Hepimizi kurşuna dizmek için tam bu zamanı seçtiler" dedi. Saklanmaya karar verdi. Birkaç hafta Petrograd dolaylarında kaldı. Sonra lokomotif ateşçisi kılığına girerek çok yakın olan Finlandiya'ya gidip birkaç ay kaldı. Bir yandan başlıca doktrin eseri olan *Devlet ve Devrim* adlı kitabını yazarken, öbür yandan da partisini Ekim ayaklanmasının arifesine değin oradan yönetti.

Lenin'le arkadaşları için açılan soruşturma ilerlemedi. Şu da var ki, "Lenin cephesinde gedik açma" işi bir kere gerçekleştikten, Geçici Hükûmet'in otoritesi de tekrar kurulduktan sonra, Bolşeviklerin Almanya hesabına casusluk yaptıkları yolundaki iddia ilgi uyandırmıyordu artık. Tarihsel araştırmalar çok sonraları, Bolşeviklere yöneltilen suçlamaları çok ufak ölçülere indirecekti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman resmî arşivlerinin sırları ortaya dökülünce anlaşıldı ki Almanya, çeşitli eğilimlerdeki Rus ve Ukraynalı devrimcilere oldukça önemli paralar dağıtmıştı, ama onlardan karşılık beklememişti. Bunların barışçı tutumları, kesenin ağzını cömertçe açan Almanlara yetip artıyordu bile. Söylendiğine göre, bu para yardımı toplam olarak 20 milyon altın Mark'ı geçmekteydi. Özel olarak Bolşeviklere gelince, içlerinden bazıları bu yardımlardan yararlanmışlardı ama ilk, hattâ ikinci plandaki Bolşevik yöneticilerin bu alışverişler dışında kaldıkları şimdi anlaşılmış bulunmaktadır. Onların bundan haberleri olduğunu gösteren tek bir belge de yoktur hattâ.[3]

Bolşevik yöneticiler, kendilerine yapılan para yardımı teklifleri karşısında çok temkinli davranıyorlardı zaten. Örneğin Merkezî Komite oturumlarının resmî tutanakları 1917 ekimi başında bir İsviçreli sosyalistin vermek istediği parayı, "gerçek kaynağını denetleme imkânsızlığı dolayısıyla" Bolşevik yöneticilerin almadıklarını göstermektedir. Ayrıca Bolşeviklerin elleri altında bulunan para da çok azdı. Ekim ayaklanmasından üç hafta önce aynı Merkezî Komite, kendisinden 2.500-3.000 Ruble yardım isteyen Petrograd bölge komitesinin bir talebini tartışmıştı. Tutanakta bu konuda şöyle denilmektedir: "Sverdlov'un 1.000 Ruble verilmesi yolundaki teklifi kabul edilmiş, ancak bu paranın geri verilmesinin temenniye değer olduğu da belirtilmiştir."

Lenin bir daha sürgüne gidip yöneticilerin çoğu tutuklanınca; gazeteleri baskıyla karşılaşıp partileri yarı-yasal hale getirilince Bolşevikler, aralıksız bir ilerleme döneminden sonra savunma durumuna geçmek

---

3. Bkz. Z.A. Zeman (yay. haz.), *Germany and the Revolution in Russia (1915-1918). Documents from the Archives of the German Foreign Ministry.*

zorunda kalmışlardı.[4] Üyelerinden pek azını kaybettiler. Gerileyişleri partiden ayrılmalara yol açmadı ama birçok örgütlerini oldukça derinden etkileyen bir kargaşa oraya çıktı. Nitekim, Petrograd Bolşevik komitesinin bir üyesine bakılırsa, başkentte partinin gizli olanlar dışındaki bütün faaliyetleri, temmuzdaki kargaşalık günlerini izleyen haftalar boyunca, fiilen durdu. Moskova'daki durumu da daha iyi değildi. Bir yerel yöneticiye göre orada "komitenin bazı yöneticileri arasında bir panik bile" görüldü.

SAĞA KAYMA

Aslında ise Bolşeviklerin böylece soluklarının kesilişi, Rus politika hayatının bütün basamaklarında göze çarpan yaygın bir olayı yansıtmaktaydı: Halk yığınlarının bozguna uğrayışı sağa doğru yönelişe ve muhafazakâr kuvvetlerin genel taarruzuna yol açmak gibi bir etki yarattı. Solun baskısı gevşedi. Merkez, beceriksiz davrandı. Sağ ise tersine, uzun bir uykudan uyanmış gibi, kendisinin de hesaba katılması gerektiğini göstermek istedi ve iktidarın dizginlerini ele geçirmek için son bir çaba harcadı. Temmuzun ilk günlerine kadar Bolşevikleri hep daha radikal olmaya iten halk yığınları ise bir umutsuzluk dönemi geçirdiler. Böylece de Bolşevik aleyhtarlığı daha kolaylıkla ilerlemeler kaydetti. Halk yığınlarıyla yeniden ilişki kurmaya çalışan parti konuşmacılarının bu atılganlıklarını çok pahalı ödedikleri oldu: İçlerinden bazılarını, dinleyicileri öldürdüler. Genel olarak Bolşevik mitingleri ancak 200-300 kişi toplayabiliyordu artık. Aşırı sol kanada bu düşmanlık özellikle askerler arasında büyük oldu. İşin bir aykırı yanı da şuydu: Bu düşmanlık temmuz gösterilerinde en faal olmuş alaylarda kendini özellikle belli etti. Bu havadan yararlanan muhafazakâr güçler, darbelerini yalnız Bolşeviklere yöneltmekle yetinmiyorlardı zaten. Bazı şüpheli kimselerin Petrograd'daki Menşevik parti merkezini yağma ettikleri de görüldü. Bu da devrimci dalganın geri çekilişinin, diğer birçokları arasında, bir başka yönüydü.

Sağın taarruzu sosyal ve politik yapının aşağıdan yukarıya tümünü sarstı. Yukarıda, taarruz kendini Kerenskiy'in kişiliğinde belli etti: Rejimin ilk haftalarında ılımlı devrimin canlı örneği olan Kerenskiy, gittikçe daha muhafazakâr tavırlar takınmaya başladı. Bu değişiklik yaşayış tarzından olduğu kadar, konuşmasından da belli oluyordu. Fransız gazetecisi Claude Anet'nin yazdığı gibi, "çarlık localarından eksik olmuyor, Kışlık Saray'da, yahut Tsarskoye Sarayı'nda oturuyor,

4. *Pravda*'nın çıkması yasaklanınca Bolşevikler başka bir resmî organ yayınladılar, ama Geçici Hükûmet bunun çıkmasına ancak birkaç gün katlanabildi. O zaman parti, gazetesinin adını değiştiriyor ve böylece, her şeye rağmen, sesini duyurma işini başarıyordu.

çarların yataklarında yatıyordu. Biraz fazlaca gösteriş merakıydı bu, herkesin gözü önünde oluyordu. Rusya gibi dünyanın en sade ülkesinde bu, herkesin gücüne gidiyordu. Eski rejimin hayaletleri içine işlemişti Kerenskiy'in, o rejimin ruhunu gittikçe daha çok hatırlatan söylevler veriyordu. Moskova'da toplanan Devlet Konferansı'nın delegelerine hitap ederken onları "düzen, fedakârlık ve çalışma azminden esinlenmeye" çağırıyordu. Bir başka sefer subaylardan söz ederken, "asker yığınlarının yersiz hakaretleri" diye adlandırdığı şey yüzünden, onların "haklarının azalışına katlanmak zorunda kaldıkları" görüşünü öne sürüyordu. İngiltere Büyükelçisi George Buchanan'la yaptığı özel görüşmelerde: "İnanın bana, Sovyetler kendi ecelleriyle ölecekler" diyor; kendi hesabına bu ölümü çabuklaştırmak için elinden geleni yapacağını söylüyordu. En ılımlı sosyalistlerle küçük burjuva demokratların tapındıkları bir kimse olduktan sonra, liberal çevrelerin umut kaynağı oldu. Başkentteki bir K.D. yöneticisi, "onun adının tarih sayfalarına altın harflerle yazılacağını" söylememiş miydi? Rodzyanko da kendi açısından, "bu delikanlının, vatanın ve yapıcı çalışmanın iyiliğine, her gün artan yeni bir güçle dirildiği" düşüncesindeydi. Politik zihniyetten olduğu kadar kin gütme duygusundan da yoksun olan çar II. Nikolay bile ondan yanaydı. Günlüğüne: "Bu adam tam yerini buldu... İktidarı ne denli fazla olursa o kadar iyi olacak" diye yazıyordu. Ne var ki, askerî taarruzun başarısızlığa uğraması ile politikasının çok güçsüz olduğu meydana çıkınca, muhafazakârların kendisine besledikleri sevgi de çabucak yok oluverdi.

Kerenskiy'in uğradığı değişim, başına geçtiği hükûmette de kendini belli ediyordu. 8 Temmuz'da Prens Lvov, liberalleri izleyerek Geçici Hükûmet'in başkanlığından çekilmişti. "Yıldızlı Oda"nın da önemli bir rol oynadığı çetin görüşmelerden sonra, 24 Temmuz'da yeni bir kabine kuruldu. Oylamasına başvurulan Sovyet'in Merkez Yürütme Komite'si 46 muhalif, 42 çekimsere karşı 147 oyla kabineye onay verdi.

Kerenskiy başbakan olmuştu ama, savaş bakanlığını da bırakmamıştı. Tereşçenko da yine dışişleri bakanlığındaydı. Birincisinden farklı olarak "ikinci koalisyon"da ılımlı sosyalist ya da sosyalistlere yakınlık duyan bakanlar sayıca daha çoktu ama, bunların çoğu da yine kendi partilerinin sağ kanadındandılar. Gerçek politik bileşim tarzına gelince, Milyukov burada üstünlüğü "büyük bir inançla burjuva demokrasisinden yana olanların" elde tuttuklarını belirtmekteydi.

Yeni hükûmette K.D. partisinin dört temsilcisi vardı. Bunlar ikinci derecede bakanlıkların başına gelmiş olmakla birlikte, hükûmetin politikası üzerinde yine de etkili bir nüfuz ve baskı yapacak durumdaydılar. Daha hükûmet kurulmadan, güdeceği politika oldukça belirli bir yön edinmişti. Onun için yeni ekip herhangi bir program yayınlamak

gerekliliğini duymadı. Prens Lvov'un çekilişinden az sonra bir geçiş kabinesinin başına geçen Kerenskiy, temmuzda devrimci kuvvetlerin uğradıkları bozgunun bütün sonuçlarını kullanmak niyetinde olduğunu göstermişti. Başkentte konaklayan birçok birliğin cepheye gönderilmesi işine girişmiş; böylece, 90.000 asker başkentten ayrılmak zorunda kalmıştı. Ayrıca, yakında, birçok fabrikanın taşraya taşınması öngörülmekteydi. Bir manidar olay daha vardı sonra: Sorun, uzun süredir sağ ve sol arasında çetin bir tartışma konusu olmuştu çünkü: "En ağır suçları işlemiş olan askerler" için ölüm cezası, cephede yeniden yürürlüğe konulmuştu. Hükûmet işçileri silahsızlandırmaya da başladı ve demiryolu işçileri arasında çalışma disiplinini pekiştiren bir sıra tedbirler aldı.

K.D. partisi temsilcilerinin iktidara dönüşleri, bu muhafazakâr yönelişi kuvvetlendirdi. Maliye bakanı, verdiği ilk demeçlerden birinde vasıtasız vergileri indirip vasıtalıları artıracağına söz veriyordu. İaşe Bakanı Peşehonov da kendi payına: "Ne kadar çok sağcı kuvveti kendimize çekersek, iktidara saldıracak olan bu kuvvetler o oranda azalacaktır" diyordu. Fakat gelecek günler, bu taktik inceliklerin kofluğunu ispatlamakta gecikmeyecekti.

Gerçekten, burjuvazi yalnız çarlığın devrilmesinden bu yana Rusya'nın güttüğü politikada değil, iktidarın sorumluluğunu taşıyan yönetici personelde de köklü bir değişiklik yapmayı düşünmekteydi. Eski Duma'nın üyeleri, Geçici Hükûmet'in yasaklamasına aldırmayarak "özel konferanslar" halinde toplanıyorlardı. Bunların yaptıkları kışkırtmalar ve ileri sürdükleri istekler, bu bakımdan, Petrograd'da hüküm süren yeni havayı açığa vurmaktaydı. Gerçekten, bu çevrelerin bir temsilcisi şöyle diyordu: "Devrim, Duma'nın sayesinde başarıldı. Fakat bu tarihsel ve acıklı anlarda bir avuç mutaassıp çılgın, maceracı ve hain, Sovyet Yürütme Komitesi diye ortaya çıktı, bu Devrimi kendi eline geçirdi." Sonra 1917 Şubat olaylarının bu az çok itiraz götürür yorumunu şöyle bağlıyordu: "Hükûmetten karşımıza çıkmasını istemeliyiz. O zaman, takınması gereken tavrı biz kabul ettireceğiz ona." Birkaç hafta sonra Moskova Devlet Konferansı[5] önünde Rodzyanko da onun sözlerini yankılandırarak, Duma'nın "bütün Rusya halkının tamamen yasal tek temsilcisi" olduğunu söyleyecekti. Daha genel olarak da, hele iş çevrelerinde, "güçlü bir hükûmet'in kurulmasını isteyen bir kampanya gelişmekteydi. Bu öyle bir sıfattı ki, Kerenskiy'in çevresinde toplanmış olan ekip, buna sahip olduğunu iddia edecek durumda değildi. Ağustos ayında toplanan ticaret ve sanayi kongresi bu konuda haşin bir açıksözlülük gösterdi. Kongrede: "Geçici Hükûmet ancak görünürde iktidara sahiptir. Aslında bu hükûmete bir politika şarlatanları çetesi yerleşmiş bulunmaktadır" denildi.

---

5. Bkz. İleride s. ??? ve sonrası.

Görüldüğü gibi muhafazakârlar isteklerini artırdıkça arttırıyorlar, Geçici Hükûmet de daha muhafazakâr bir hal alıyordu. Sovyet'e gelince, o da kendini aynı gerileme hareketine kaptırmıştı. Kararsız olmakla beraber, elinde kalan son enerjiyi Bolşevikler üzerine yöneltmek istiyordu. Temmuz Günleri'ninn başarısızlığa uğramasından sonra epey hafiflik göstererek: "Komplo var!" diye bağırmıştı. Hem içişleri bakanı, hem Sovyet'teki çoğunluğun çok nüfuzlu yöneticisi olan Tsereteli, aşırı sağa yöneltilen tenkil hareketinin sorumluluğunu üzerine almıştı. Yürütme Komitesi'nin tümü de: "Adalet makamlarınca suçlanan kimseler, mahkeme kararına değin Sovyetlerin Yürütme Komitelerinden uzaklaştırılır" diye bir karar vererek, ona ayak uydurmuştu. Ayrıca Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler Bolşeviklerden, kendi yöneticilerini "hemen, kesin ve açık şekilde" kınamalarını istiyorlardı. Bu istek, Sovyet'in bütün Leninci hizbince reddedildi. Partiyi dağıtmak için, azıcık üstü kapalı şekilde yapılmış bir teşebbüstü bu. Fakat bir kere daha, teşebbüs bunu yapanların kararsızlığını göstermekteydi.

Bu seferki çekingenlikleri kolayca anlaşılmaktaydı. Temmuz sonunda konuştuğu sırada, Menşevik Dan, aşırı solu kınamakla birlikte, ülkenin bir "askerî diktatörlük" tehdidi altında olduğunu ve bu diktatörlüğün "elinden süngüyü almak" gerektiğini söylüyordu. Açıkçası bu demekti ki, ılımlı sosyalistler için en tehlikeli düşmanlar, sağcılardı. Çünkü bunlar artık yalnız Bolşevikleri kınamakla yetinmiyorlar; fakat Sovyet'e ve hattâ Geçici Hükûmet'e besledikleri köklü düşmanlığı gittikçe daha az gizliyorlardı. Fakat politika ufkunda beliren karşı-devrimci tehlikenin böyle açıkça anlaşılması, Sovyet'i Kerenskiy ile bakanlarına karşı daha titiz davranmaya sevk etmedi: Bakanlar, bazen homurdanarak, onun muhafazakârlığa doğru yol alışını kabul ediyorlardı. Şu da var ki bakanlar, Geçici Hükûmet'e tam anlamıyla boyun eğmekteydiler, ama Bolşeviklere olan öfkeleri yalnız eleştirmelerden ve gerçek, fakat sınırlı bir tenkil hareketinden ibaret kalıyordu. (İktidar daha sert davranmak için yeteri kadar güce sahip miydi ki zaten?) Sovyet'teki "rahatsız edici kimseler"e uzun zaman katlanacağa benzemeyen aşırı sağla savaşmak için pek yakında aşırı sola başvurmak gerekeceği ihtimali hiç de uzak değildi hattâ.

1917 temmuzu ile ağustosunda Rusya'nın politik durumu, ana çizgileriyle, böyleydi işte. Temmuzda yenilgiye uğrayanların –Bolşeviklerin– görünürdeki güçsüzlükleri ve o anın galiplerinin –muhafazakârların– görünürdeki güçleri dolayısıyla çok kararsız olan bu politika, olayların ilerideki gelişmeleri bakımından aynı derecede belirleyici olan ikili bir sonuç doğurdu: Lenin'i, devrimci stratejisini yeni baştan ve temelinden gözden geçirmeye itti; aşırı sağı da iktidara geçmek için önüne çıkan şansları kullanmaya heveslendirmişti.

Lenin'in "Temmuz Günleri"nden ve sonuçlarından aldığı dersler onun, devrimin ilk aylarında takındığı tavrı baştan aşağı değiştirmesine yol açtı. O, devrimin doğal dinamizmine, halk yığınlarının Sovyet'i burjuvazinin etkisinden gittikçe daha fazla sıyrılmaya ve bir "demokratik cumhuriyet"in ilk adımlarını atmaya iten hareketinin geri dönmeyeceğine inanmıştı. Partisinin şiddete başvurmasının gerekli olmadığını, Rusya'da proletarya ile köylülerin iktidarı nisbeten barışçı yollarla ele geçirmelerinin mümkün olduğunu tekrar tekrar söylemişti. Bu imkânı da ancak burjuvazinin şiddete başvurmasının yok edeceğini birkaç defa açıklamıştı.

Oysa temmuz gösterileri ve Bolşeviklerle işçi milislerine yöneltilen tenkil hareketi; Lenin'in partisinin yasadışı edileceği anlamına gelebilen ve partinin faaliyetlerini geniş ölçüde kısıtlayan tedbirler ile demeçler; daha genel olarak da sağın en çok subaylar topluluğuna dayanarak giriştiği taarruz; işte bütün bunlar Lenin'e göre devrimin o zamana dek izlediği akımın durması demekti. Daha açık olarak o burada demokratik hürriyetlerin –özellikle işçi sınıfı partisinin, propaganda ve gösteri yapma özgürlüğünün– inkârını görmekteydi. Bu ise onun o zamana dek övüp göklere çıkardığı barışçı taktiği hükümsüz hale sokuyordu.

Nitekim 8 Temmuz'da, yani Petrograd proletaryasının Geçici Hükûmet'e yönelttiği gösterilerden topu topu dört gün sonra, tenkil hareketinin de başladığı sırada Lenin: "Olup bitenler, şu sırada Rusya'da ne düzenli bir hükûmet, ne de düzenli mahkemeler olamayacağını apaçık göstermiştir" diye yazıyor ve yazısını: "İktidarı elinde tutan, askerî diktatörlüktür" diye bağlıyordu. Lenin 23 Temmuz'da bir yazı daha yazdı ve bu, on gün sonra, kapatılan *Pravda*'nın yerine çıkan gazetelerden birinde yayınlandı. Bolşevik önderi özellikle bu yazısında "Temmuz Günleri"nin başarısızlığa uğrayışının ve bu başarıdan yararlanmak isteyen burjuvazinin takındığı saldırgan tavrın doğurduğu sonuçları kendi görüşünce tahlil etti. Lenin hareket noktası olarak: "Örgütlenen, pekişen karşı-devrim iktidarı fiilen ele geçirmiştir" sözünü ele alıyordu. Bu yargı zoraki ve acele sayılabilirdi şüphesiz. Muhafazakâr güçlerce birkaç günde üstüste elde edilen üstünlüklere rağmen, aylarca süren gerilemeler ve tersliklerden sonra, karşı-devrim iktidarı ele geçirmiş değildi ve bunu hiçbir zaman da başaramayacaktı zaten. Karşı-devrim tehlikesi ani bir değişmeyle kaygı verici bir hal almıştı ama devlet otoritesi, kaynağının şüpheli oluşundan ve ayrı sosyal sınıf temsilcilerinden oluşmuş bulunmasından doğan eğretilik ve belirsizlikten kurtulamamıştı.

Bununla birlikte, Lenin'e göre bu yargıdan daha önemli olan, bundan alınması gereken dersti, bunu anlamak da işçi sınıfıyla onun partisine düşüyordu şimdi: "Rus devriminin barışçı yollarla gelişmesi üzerine kurulan umutlar bir daha geri gelmemecesine kaybolup gitmiştir. Du-

rum nesnel bakımdan şöyle ortaya çıkmaktaydı: Tam zaferi ya askerî diktatörlük ya da işçilerin silahlı ayaklanması[6] kazanacaktır." Ve Lenin devam ediyordu: " 'Bütün iktidar Sovyetlere' parolası devrimin barışçı gelişmesinin parolası oldu. Bu da nisanda, mayısta, haziranda ve 5-9 Temmuz günlerine dek mümkündü... Fakat bu parola bugün doğru değildir, artık. Bu iktidar değişikliğini ve Sosyalist-Devrimcilerle Menşeviklerin tam tekmil ve fiilî ihanetini hesaba katmamaktadır çünkü." Ve Sovyet devletinin gelecekteki kurucusu herkesi "anayasal ya da cumhuriyetçi hayallere" veya "barışçı yollarla ilgili" hayallere karşı uyanık olmaya çağırıyordu. Taraftarlarına teklif ettiği yeni parola ve partisi için tanımladığı yeni görev şuydu: "Buhranın evrimi yığınların, yani büsbütün halkın buna katılmasına gerçekten imkân verirse, silahlı ayaklanmaya sıkı biçimde hazırlanmak". Bu, gününün, saatinin ne zaman geleceğini kimsenin önceden kestiremeyeceği bir gelecek içindi. Şimdiki halde ise "yasal faaliyeti bir saat dahi" durdurmaksızın, "vakit geçirmeden, her yanda gizli örgütler ya da hücreler" kurmak gerekiyordu.

Bu değişiklik ne kadar derin olursa olsun, devrimin kaderi için ne denli kesin görünürse görünsün yine de Lenin'in o zamana dek gösterdiği ihtiyatı bir yana bırakıp maceracı ya da düpedüz pervasız taktikleri benimsediği anlamına gelmemekteydi. Lenin'e bakılırsa devrimci amaçlar için barışçı yollarla mücadele imkânsızlaşmıştı. Fakat bu yüzden, silahlı bir savaş da, hattâ bunun hazırlığı da günün meselesi haline getirilmiş değildi. Bunun için açıkça belirtilmiş olan bir ön şart vardı: yığınların, "bütün halk"ın buna katılmasının mümkün olması gerekiyordu. Daha açıkçası: "İşçilerin silahlı ayaklanmasının bu zaferi ancak kitlelerde ekonomik çöküş ve savaşın uzaması yüzünden hükûmete ve burjuvaziye karşı başgösterecek derin bir kaynaşmayla aynı ana rastlarsa mümkün olabilir"di. Bunun olmasını beklerken "durumu açıkça kavramak" ve "kendine hâkim olmak", her zamankinden daha çok gerekliydi.

Karşı-devrimin daha şimdiden devlet iktidarını ele geçirmiş olduğunu iddia ederken Lenin, işçi sınıfının uğradığı gerçekten ciddî ilk bozgunların ve partisinin üzerine çöken tenkil dalgasının hemen o anda yarattığı etkinin altında kalarak olayların muhtemel bir gelişimini öngörebilir ve aniden gerçek hale gelen bir tehlikeyi olmuş bitmiş gibi gösterebilirdi. Fakat bu yanlış bir yana, olayları "okumak", devrimci yükselişlerle gerileyiş dönemlerini açıkça birbirinden ayırdederek bunların genel yönünü sezmek bakımından dikkate değer bir yetenek göstermeye devam ediyordu. Proleter yığınlarının hareketini anlamak; bunun ilerlemesini ya da tersine, durgunlaşmasını sezmek yetisini Le-

6. Bu makalenin basılmış versiyonunda "işçilerin silahlı ayaklanması" terimi yerini "kararlı mücadele" terimine bırakmıştı. Bu Bolşevik partinin yayın kurulu bakımından bir ihtiyat mıydı yoksa önderle yeni bir fikir ayrılığı mıydı acaba?

nin, "devrimci bir partinin, taktiğini proletaryanın bu eğilimleri üzerine kurması" gerektiğine olan inancıyla tamamlıyordu. "Maceracılık" ve "goşizm" eğilimleri, yığınların bir yılgınlık ya da tereddüt dönemi geçirdikleri sırada devrimci mücadele araçlarını öne sürmekten ibaretti. "Reformculuk" ise tersine, halkın durumu daha radikal ve daha kararlı çarelere başvurma imkânını sağladığı halde, diğerleri arasında, bir bekle gör taktiğini seçmeye götürüyordu.

Temmuzda, ihtiyatlı olmak gerekiyordu. Baskı hareketlerine, kimi zaman da üzerlerine çöken hoyratça saldırılara kuvvet kullanarak karşılık vermek eğilimine kapılan Bolşevik militanlara Lenin o sıralarda: "Gösterecekleri faaliyet ve karşı koymanın, karşı-devrimin ekmeğine yağ süreceğini" söylüyor ve "kesin bir savaşın ancak yeni bir devrimci atılımla mümkün olabileceğini" tekrarlıyordu.

Bu noktaya gelinmiş değildi henüz. "Temmuz Günleri"nden sonraki günlerde olup bitenleri anlatırken tarihçi Suhanov, bunlara damgasını vurmuş olayların "Bolşevizmi yıkmış" olduklarını yazmıştı. Partinin içine düştüğü şaşkınlığa rağmen bu, kaba bir aşırılıktı. Düzeltilmesi de gecikmeyecekti zaten. Paradoksal görünmekle beraber bu, Rus muhafazakârlığının, proletaryanın zaferinden önce girişeceği ilk –aynı zamanda da son– saldırıya bağlı olacaktı.

MOSKOVA DEVLET KONFERANSI

"Temmuz Günleri" ile yığınların bir başarısızlığına şahit olunmuştu. Bu "gün"ler Bolşeviklerin gerileyişine yol açmışlardı, ama ne Geçici Hükûmet için, ne de Sovyet'in onu destekleyen çoğunluğu için gerçek bir başarı oluşturmuş değillerdi. Tersine, hükûmetin güçsüzlüğü bir kez daha gün ışığına çıkmış bulunmaktaydı. Sovyet'e gelince, başkentin yüz binlerce emekçisiyle askeri onun otoritesine açıkça meydan okumuştu. Sonunda isteklerini kabul ettirememişlerdi, ama başarısızlıkları, karşılaştıkları direncin sertliğinden değil, ayaklanan yığınlar arasında hiçbir plan ve önderliğin bulunmayışından ileri gelmişti. Gösterilerin ertesinde ılımlı sosyalistler birbiri üstüne zafer demeçleri verdiler. Buralarda gerçek bir zafer duygusundan çok, tam ölecekleri sırada kurtulmuş olmanın ferahlığını ifade etmekteydiler. Hayale kapılmaya en az eğilimli gözlemciler de buna aldanmadılar zaten. Özellikle burjuvazinin içinde herkes, resmî makamların düzeni yeniden kurmak için yaptıkları ilk teşebbüsleri eleştirel bir gözle izleyip, bunların şanlı olmayan başarılarını da bundan azıcık daha hoşnut bir bakışla inceledi. Çok geçmeden, bu korkak bakanlarla bu kararsız sosyalistlerin yerine, iktidara daha güvenilir kimseleri getirecek olan bir başka hal çaresi araştırdı. Cepheden gelen haberler, muhafazakârların hoşnutsuzluğu ile başkaldırma

zihniyetini daha da güçlendirdi. Bu haberler, işçiler üzerinde gerçek bir otoritesi olmayan hükûmetin, dış düşman karşısında da tam bir acz içinde bulunduğunu ispatlamaktaydı. Devrimci güçlerin gerileyişi bunların sağcı hasımlarına daha girişken, daha titiz davranma imkânını sağlarken hükûmetin birbirini kovalayan başarısızlıkları, itibarının son kalıntılarını da kemiriyordu. Bu yüzden burjuvazide bir "güçlü adam" bekleyişi belirdi. Geçici Hükûmet'in yumuşaklığının yerine onun demir bileği geçecek, Rusya'yı anarşiden o kurtaracaktı.

Böylesine yüce bir görevi başarabilecek kimseler çok sayıda değildi. Burjuva partilerini temsil eden politik şahsiyetler arasında hiçbiri, devrimin ilk aylarında, kendini gösterme işini başaramamıştı. Bu politik güçsüzlük, toplumsal güçsüzlüğün belirtisinden başka bir şey değildi zaten. K.D. (Meşrutîyetçi Demokrat) partisi seçim düzleminde hızından kaybetmiş değildi ve bu bakımdan kaderi, Menşevik ve Sosyalist-Devrimci partilerininkinden farklıydı. Fakat Milyukov'ların, Nekrasov'ların, Rodzyanko'ların partisi özgünlüğünü gitgide daha çok yitiriyor; kendisinin öne sürdüğü burjuva demokrasisi ve parlamenter hükûmet ilkeleri üzerine dayanan hesaplar ve umutlara kendisi de gittikçe daha az güvenir hale geliyordu. Kendi güçsüzlüğünün zorlayışıyla muhafazakâr sağa ve eski rejimden yana olanlara gittikçe yaklaşıyor; bazen işi onlarla birlik olacak dereceye vardırıyordu. Oysa bu çevreler, K. D.'lerin pek hoşlandıkları parlamentarizme karşı öfkeden, hattâ tiksintiden başka bir şey duymuş değillerdi. Eskiden otokrasiyi desteklemiş olmaları da tek bir adamın iktidarı üzerine kurulu rejimleri üstün tuttuklarını göstermekteydi. Güçsüz liberallerin muhafazakârlara katılışları, onların da kişisel bir diktatörlük düşüncesini benimsediklerini meydana çıkardı.

Liberaller politik personelden yana yoksul olduklarına göre iş, bu diktatörlüğün kimde cisimleşeceğini bilmeye kalıyordu. Eski tip muhafazakârlar ise hesaba daha az katılmaktaydı: Eski rejim gözden çok düşmüş, çok nefret kazanmış olduğundan, çarlığın yeniden kurulmasını amaç edinen bir karşı-devrim söz konusu olamazdı. "Güçlü bir iktidardan yana olanlar, orduya yönelmekten başka çare bulamadılar. Orduda bilgili askerler pek bol değildi, politika bilgisine sahip olanlar ise hemen hiç yoktu. Bununla birlikte ve uğradığı başarısızlıklara rağmen ordu sağın bütün umutlarını yitirdikten sonra güveneceği tek yer olduğundan, onun dar imkânlarıyla yetinmek zorunluluğu ortaya çıktı. İtibarını az çok koruyabilmiş şefleri arasında General Kornilov vardı. Yiğitliğini ve enerjisini birçok vesilelerle göstermişti. Savaş sırasında bir Avusturya-Macaristan kampında esir olarak bulunduğu sırada, göz alıcı tarzda kaçmayı başararak kendisinden söz ettirmişti. 1917 nisanında Petrograd garnizonunun komutanı olarak devrimci yığınları susturmak için büyük çaba göstermiş, fakat Geçici Hükûmet onun

gösterileri bastırmasına izin vermemişti. Nihayet haziran taarruzunda da onun komutasındaki kuvvetler oldukça yararlılık göstermişlerdi. Şu da var ki, şefleri bunları demir gibi bir elle yönetiyordu: Ölüm cezası yasaklanmış olduğu halde Kornilov kaçakları kurşuna dizdirmekten çekinmemişti. Taarruzun başarısızlığa uğramasından sonra ordu başkomutanlığına atanmıştı.

"Güçlü adam" olarak kazandığı üne, Kornilov bir başka üstünlük daha eklemekteydi: Çarlık devrildikten sonra cumhuriyetçi duygular beslediğini açıklamıştı ki, bu da demokrat kamuoyu önünde onun için bir teminat yerini tutacaktı. Fakat elindeki kozların listesi de burada bitiyordu işte. Emir subaylarından biri, onu şöyle tanıtmıştı: "Sebatlı çalışması ve kendini beğenmişliğiyle tanınmıştır, ama zekâ yetenekleri bakımından geniş görüşlerden yoksun, kendi halinde bir adamdır." General Brusilov da onu daha çok övmüş değildi. Onunla ilgili olarak: "Gözü pek bir partizan müfrezesinin şefidir, başka hiçbir şey değil" demişti. Kendisini tanıyan bir başkası onun: "Rus toplumunun çeşitli tabakalarının girift çıkarlarını çok kötü kavradığını" ve "ne parti gruplaşmalarından haberi olduğunu ne de önemli kişileri tanıdığını" belirtiyordu. Fakat son olarak onu en iyi tanıtan, General Alekseyev olmamış mıydı? "Arslan yürekli, kuş beyinli bir adam" demişti onun için. Olaylar da büyük bir şaşmazlıkla bu yargıyı doğrulayacaklardı.

Fakat işler bu noktaya varmadan sağ onu çok başarılı, çok anlı şanlı bir kimse olarak göstermeye çalıştı: Gerçek bir propaganda kampanyası başladı. İç savaş sırasında ün kazanacak olan General Denikin'in dediği gibi Kornilov: "Bazıları için karşı-devrimin, bazıları için de vatanın kurtuluşunun bayraktarı" haline gelecekti. Sayısız muhafazakâr kuruluşla askerî çevre onun yanında yer aldılar. Rodzyanko da Kornilov'a: "Kafası işleyen bütün Ruslar umut ve inançla dolu olarak yüzlerini size döndüler" diye bir telgraf çekerek bu reklam kampanyasına son noktayı koydu. Sağın pek pohpohladığı Kornilov, Sovyet'te gittikçe daha çok kaygı uyandırmaktaydı. Merkez Yürütme Komitesi gitgide artan bu kaygıyı dile getirerek, gözü çok yükseklerde olan bu askerin görevinden uzaklaştırılmasını istedi. Demokrat çevreleri tedirgin eden yalnız onun ünü değildi, hemen uygulanmasını istediği siyasal ve askerî programdı.

Başkomutanlığa atanır atanmaz, bu görevi kabul için şart olarak hükûmetten askerî disiplini güçlendirme amacını güden bir sıra tedbirler almasını istemişti. Bu arada, cephede yeniden yürürlüğe konulmuş olan ölüm cezasının, cephe gerisinde de uygulanmasını istiyordu. Kornilov'a göre, özellikle demiryolları kesiminde sendikaların ajitasyonlarıyla savaşmak gerekiyordu. Fakat yeni başkomutan daha da ileri gitmekteydi: "Yalnız kendi vicdanına ve ulusa karşı" sorumlu olmak istiyordu. Bura-

dan da şöyle bir sonuç çıkarılabilirdi: Kendi hesabına Geçici Hükûmet'in otoritesini tanımıyordu artık.

Dolayısıyla Sovyet'in Kornilov'a beslediği düşmanlığı anlamak çok kolaydı. Askerlerle burjuvazinin onu destekleyişinin nedeni de ortadaydı. Hükûmetin hasımları yatıştırmak için verdiği çabalara rağmen, iki taraf arasında bir çatışma gittikçe daha olası bir hale geliyordu. Merkez Yürütme Komitesi, Kornilov'un görevden uzaklaştırılmasını isteyince, ondan yana olanlar hemen tepkide bulundular. Her yandan, askerlik, politika ve sanayi çevrelerinden, "kahraman şef", "çok sevgili şef" Kornilov'a bağlılık telgrafları çekildi. Kazakların temsilcileri, Sovyet'in isteğine "evet" derse silahlı bir ayaklanma çıkaracaklarını söyleyerek, hükûmeti açıktan açığa tehdit ettiler. Kornilov görevinde kaldı.

Fakat hiç kimse de dediğinden vazgeçmiyordu: Sovyet ile onu meydana getiren partiler, "Kornilovculuk"un karşısındaydılar. Muhafazakârlar ise bayraktarlarına –sahiden ya da yalandan– beslediklerı hayranlığı artırdıkça artırmaktaydılar. Başta Kerenskiy olduğu halde bakanlar da her iki tarafı memnun etmek için çabalara devam ediyorlardı. Moskova Devlet Konferansı, hoyratça çatışmalarından önce bütün bu kuvvetlerin son bir defa daha herkesin önünde geçit yapmalarını sağladı. 25-28 Ağustos arasında toplanan konferansın amacı, Sovyet'in karşısına, geçici de olsa, bir karşı-kuvvet çıkarmaktı. Mademki Sovyet işçi sınıfını temsil eder sayılıyordu, Kurucu Meclis'i dahi beklemeden ulusun tümünü temsil edecek bir örgüt kurmak yerinde olacaktı ve bu da Sovyet'i gölgede bırakacaktı. Konferansa önayak olanlar böylece Rus kamuoyunun en değişik eğilimlerini de bir araya getireceklerini umuyorlardı. Bir anlaşma ve beraberlik gösterisi olacak olan bu konferans, bölünme ve iç savaş heyulasını uzaklaştıracaktı.

Konferansın toplantı yeri ile bileşim tarzı özellikle manidardı. Başkentin devrimci havasından çekinildiği için, Moskova öncelikle seçilmişti. Katılacak olanlara gelince, 2.500 kişi kadardılar ve Duma'nın eski üyeleri (500 kadar), kooperatifler (300'ü aşkın), sendikalar (170 kadar), iş çevreleri (150), belediyeler (150), ordu (100'ü aşkın) temsilcileri arasından seçilmiş bulunuyorlardı. Sovyetlerin topu topu 329 temsilcisi vardı. Bu da Devlet Konferansı'na açıkça burjuva bir bileşim ve muhafazakâr bir renk vermekteydi. Bolşevikler konferans çalışmalarına katılmamaya ve burjuvazinin bu teşebbüsüne işçi yığınlarının muhalefetini göstermek üzere Moskova'da bir genel grev tertiplemeye karar verince, konferansın yukarıda belirttiğimiz nitelikleri daha belirgin biçimde meydana çıktı. Gerçekten, konferansın ilk günü çalışmanın çok geniş ölçüde durmasıyla şehir felce uğradı, greve de 400.000 emekçi katıldı. Başka taşra şehirlerinde de buna benzer hareketler görüldü.

Kongre üyeleri Bolşoy Tiyatrosu'nda toplandılar. Parlak bir şekilde süslenmiş olan büyük salon, kristal avizeler altında ışıl ışıldı. Ortadaki geçitle ikiye ayrılan salonda Sovyet'in delegeleri solda, burjuvazinin ve gelenekçi çevrelerin delegeleri sağda yer almışlardı, ama sağ kanatta oturanların çoğu sola doğru epey taşmışlardı. Localarda büyük üniformalarını giymiş subaylar yer almış bulunmaktaydı. Orta yere Kerenskiy kurulup oturmuştu. Sembolik olarak hiziplerin arasında, yalnız ülkenin birliğine bağlı ve millî iradenin sözde tarafsız, canlı örneği halindeydi. Konferansta hazır bulunan *Manchester Guardian*'ın Rusya muhabiri Price Philips'in "hepsi jaketatay giyip kolalı yaka takmış kelli felli kişiler" olan sağ delegelerle, Sovyet üyesi olan, "işçi tulumları giymiş, bir karış sakallı" sol delegelerin dış görünüşlerindeki çelişme, dikkatini çekmişti. İki toplum bir kez daha karşı karşıya gelmiş bulunmaktaydı.

Tartışmalar Kerenskiy'in bir söyleviyle başladı. Hatip dikkati çeker şekilde hem solu, hem sağı kollamaya çalıştı. Öğütlerini, azarlarını, tehditlerini her iki yana da eşit olarak dağıtmaya özen gösterdi: "Bundan önce ellerinde silah, ulusun karşısına dikilmeye yeltenenler bilsinler ki" dedi, "buna benzer yeni bir teşebbüs silahla, kanla ezilecektir. Sonra süngü kuvvetine dayanarak devrim hükûmetini devirmek için fesat çevirenler de fazla hayale kapılmasınlar... Sabrımız taşmak üzeredir ve onu taşıracak olan herkes öyle bir kuvvete çarpacaktır ki, bunun ezici kudreti o canilere eski rejimin ne olduğunu hatırlatacaktır."

Fakat konferansın asıl büyük numarası hükûmet başkanı değildi de Kornilov'du. 13 Temmuz'da Moskova'ya gelmiş, zafer alaylarıyla karşılanmıştı. Muhafızlarıyla çevrili olduğu halde garda muhafazakâr parti ve gruplardan heyetler ona "hoş geldiniz" demişler, kendisi ve yanındakiler alay halinde geçtikleri yol boyunca alkışlanmışlardı. K.D. partisinden Rodiçev, verdiği "hoş geldiniz" söylevinde bir ara coşarak: "Rusya'yı kurtar, sana minnet besleyen halk başına tac giydirecektir" demişti ona. Ondan sonra da Kornilov, çarların tac giymeden bir gün önce ziyaret ettikleri bir kiliseye gitmiş, mucizevî olduğu söylenen bir dinsel tasvir önünde saygı duruşunda bulunmuştu. Bunun üzerine içinde derin bir ferahlık duymuş, ertesi gün de Devlet Konferansı'na gitmişti. Salona girişi, toplantıda bulunan sağın bitmek bilmeyen alkışlarıyla selâmlandı, ama sol kanat ayağa bile kalkmadı. Özellikle asker delegeleri, generalin önünde ayağa kalkmak istemediler. Sağ kanat: "Hödükler! Ayağa kalksanıza!" diye hakarette bulundu. Fakat bu adamlar askerlik hiyerarşisine göstermek zorunda oldukları saygıyı birkaç ay içinde unutuvermişlerdi ve yerlerinden kalkmadılar. Generale yapılan bu kazan kaldırma ile "Kornilovcular"ın coşkunluklarının

karşılaştığı soğuk düşmanlık havası, kahraman askerin söylevinden daha çok ilgi uyandırdı. General, disiplinin gerekliliği üzerinde bir kez daha ayak diremekle yetindi ve hükûmeti uyararak, yine güçsüzlük gösterirse Rusya'nın yeni başarısızlıklara uğrayacağını haber verdi. Çheidze ile Tsereteli'nin herkesi ılımlılığa çağırışları gittikçe artan bir kuşkuyla karşılandığından tabiatıyla durgun ve oldukça yavan sözleri çok az ilgi uyandırdı. Rus devrim hareketinin eski ünlü şahsiyetleri de konferansta son bir defa seslerini duyurmak fırsatını buldular ve bundan yararlanarak ulusal birlik ve beraberliğin iyiliklerini övdüler. Anarşist Kropotkin barıştan yana olan devrimcileri kınadı. Plehanov da "herkeste acıklı bir anı bırakmış olan" Lenin'i kötüledikten sonra, işçileri "tacirlerin ve sanayicilerin temsilcileriyle anlaşmaya" çağırdı.

Fakat hiç gerçekleşmeyecek görünen bir şey varsa, o da barıştırma ve uzlaştırma yolunda yapılan şu çabalardı. Bunu dileyen politikacılara, konferansta başpiskopos Platon'un temsil ettiği yüksek rütbeli rahiplerin dilekleri de katıldı. Dinleyicilerinin anlamaları ihtimali pek az olan bir dille konuşan başpiskopos: "Rusya'ya bu yerden şunu söylemek için buraya çıkmış bulunuyorum" dedi. "Hiç üzülme sevgili yurdum, hiç korkma aziz vatanım. Rusya'nın kurtuluşu için bir mucize lâzımsa Tanrı, Kilisenin duaları sayesinde bu mucizeyi gerçekleştirecektir."

Mucize, konferans sırasında olmadı. Bir ara Tsereteli ile iş çevrelerini temsil eden Bublikov adında zengin bir sanayici, işe sembolik bir çeşni de katarak kucaklaştılar. Toplum sınıflarının anlaşmalarından yana olanlar için de bu, derin bir heyecan anı oldu. Fakat bu duygulu gösteri, bir öpüşme boyu sürdü. Hemen sonra da Sovyet'teki vekillerle burjuvazinin temsilcileri yeniden birbirlerinin karşılarına dikildiler. Kaledin adında bir Kazak generali kürsüye çıktı, en uzlaşmaz muhafazakârların düşüncelerini dile getiren bir nutuk çekti. Peşinden bir Kazak subayı kürsüye çıktı: "Generalin, sözleri hiçbir zaman ordunun, duygularını yansıtmamaktadır" dedi. Konferansın sol kanadınca alkışlanırken, subayların localarından da öfkeli bağırışlar yükseliyordu. Bir tarafın hakaretlerine öbür taraf sövüp sayarak karşılık verdi. Devlet Konferansı amacına ulaşamamıştı. Kerenskiy'in son anda döktürdüğü parlak sözler de durumu değiştiremedi. "Yüreğim taş kesilsin" diye bağırdı... "Yüreğimin, insanları seven bu yüreğin anahtarlarını uzaklara atacağım, bundan sonra da yalnız devleti düşüneceğim artık."

Devleti düşünen yalnız o değildi. Kornilov da onu düşünüyordu. Hükûmetin bu son güçsüzlük gösterisi de biter bitmez, diktatör adayı harekete geçmeye karar verdi.

KORNİLOV'UN HÜKÛMET DARBESİ

Devlet Konferansı General Kornilov'u, Sovyet'e karşı harekete geçmenin ivedi hale geldiğine iyice inandırdı; onun kendisine beslediği düşmanlığı gözleriyle görmüştü çünkü. Rusya'nın, ulusal şahlanışına baş düşmanların Bolşevikler olduğunu düşünüyordu şüphesiz, ama işçi hareketinin çeşitli akımları arasında, bunlar birbirlerinden ayrı da olsalar, hiçbir fark gözetmiyordu. Bütün sosyalistlerin çoğu zaman Almanlar'a casusluk da yapan ajitatörler olduklarına inandığından, onların başına hiç de arzulamayacakları işler açmaya hazırlanmaktaydı: Başlıca meslektaşı General Lukomskiy'e: "Başta Lenin olmak üzere bütün bu Alman ajanları ile Alman casuslarını asmanın zamanı geldi" demişti. "Gerisi kolay, şu İşçi ve Asker Sovyeti'ni defederiz gider, bir daha da toplanamaz hiç." Daha ileri gidiyor, Sovyet'in bütün üyelerini idam ettirme işini, yardımcılarından biri olan General Krımov'a vermeyi düşünüyordu.

Geçici Hükûmet'e karşı ise daha az bozuk niyetler beslemekteydi. Söz konusu olan ancak onu temizlemek, iktidarını güçlendirmek için birkaç unsurunu alıkoymaktı. Herhalde, şurası açıktı ki, onu güçlendirmenin en iyi çaresi, başına geçmekti. Bakanlarla yaptığı konuşmalarda bunların ne kadar âciz kişiler oldukları iyice belli olmuştu. Kornilov askerî disiplinin kuvvetlendirilmesini, işçi sınıfının askerîleştirilmesini istemiş, devrimi engellemek için bu şartların çok gerekli olduğunu ileri sürmüştü. Kerenskiy ile iş arkadaşları da onun bu isteklerine karşı gelmiyorlardı şüphesiz. Hükûmet prensip olarak bu programla mutabık olduğunu söylemekle birlikte, Sovyet'te muhalefetle karşılaşacağını bildiğinden, bunun gerçekleştirilmesini ertelemeye çalışıyordu. İşe aşırı bir öfke de karışınca, başkomutan sonunda bütün bakanların çekilmelerini istedi.

İşler daha buraya varmadan, ik zamanlar hükûmetin genel hatlarıyla göstereceği iyi niyetli bir tarafsızlığa, hattâ K.D. bakanların etkili bir desteğine güvenebileceğini sanmıştı. Kornilov'un borusunun öttüğü genel karargâhla hükûmetin bulunduğu Petrograd arasındaki bağlantı, sürekli olarak, Sosyalist-Devrimcilerin sağ kanadından Savinkov tarafından sağlanmaktaydı. Kerenskiy onu savaş bakanlığını yönetmekle görevlendirmişti, ama aslında kendisi, Kornilov'un programını iyice benimsemiş bulunuyordu. Karşı-devrimci kuvvetlerin başkenti işgal planı başkomutanca çoktan hazırlanmış; Petrograd'ı devrimin boyunduruğundan hangi kıtaların kurtaracağı belli olmuş; hattâ bunlar başkent üzerine kolayca yürüyebilecekleri bir yere yığılmıştı. Kerenskiy'in iş arkadaşı bunları bilmemezlik edemezdi. Ayrıca Kornilov, iki bin kişi kadar olan fesatçı grupların, bizzat Petrograd'dan bu hareketin başarı

kazanmasına yardım edebileceklerini de öngörmüştü. Ağustos ayının son günlerinde askerî komutanlık bu hazırlıkları yürütüp hızlandırdı.

21 Ağustos 1917'de Riga şehri, Rus kıtalarının kıyasıya direnmelerine rağmen, Almanların eline düştü. Bizzat Rusya'nın kendisinin Kayzerin ordularınca istilâ edilmesi tehlikesi eli kulağında görünüyordu. Oysa Kornilov askerî disiplinsizliğin ve devrimcilerin güttükleri barışçılığın Riga'yı Almanların eline düşürmek gibi bir sonuç doğuracağını daha önce söylemiş bulunuyordu. Milyukov diktatör adayıyla sıkı temas halindeydi. Onun söylediğine göre, Riga'nın düşmesi "yurtseverce bir atılış"a yol açacaktı. Kornilov da girişeceği temizlik hareketinin ivediliğini herkese göstermek için bundan yararlanmayı tasarlıyordu. Troçki ile Suhanov: "Kornilov Riga'yı Almanlara isteyerek bıraktı" demişlerdi; bunun doğruluğu ispatlanamamıştı ama muhakkak olan şu ki olay, "Kornilovcular"ın saflarında gerçek bir savaş hazırlığı havası estirmişti. Hareketin hemen başlaması için gerekli her şey yapıldı. Başkentteki Bolşevikler bir gösteri yapmaya kalkıştıkları zaman son işaret verilecekti. Gerçekten, bunların, ölüm cezasının yeniden konmasını protesto edecekleri ve Sovyet'ten yana olan birçok ılımlı unsurun da onlarla birlikte gösteri yapacakları öngörülüyordu. Devrimin ilk altı ayının kutlanışı dolayısıyla, başkentteki heyecan havası da son kertesini bulacaktı zaten. Karşılık hemen verilecekti o zaman. Savinkov: "Ayaklanma, iki alay askerle kolayca eziliverir" diyordu.

Fakat fesatçılar için ne yazık ki Petrograd sakindi. Bolşevik Merkezî Komitesi kendi adamlarının kulağını bükmüş: "Hiçbir işçi örgütü, hiçbir siyasal parti herhangi bir gösteri yapmaya kalkışmasın" demişti. Şubat olaylarını anmak için yapılan birkaç miting, çok sakin geçmişti. Başkentte karşı-devrim hazırlayan fesatçıların görevi, bu üzücü başarısızlığa çare bulmaktı. Milyukov'a göre: "Fabrikalarda yapılacak ajitasyonlar da muhakkak ki subay örgütlerinin yerine getirmesi gereken görevlerdendi." Subaylar kışlalarda otoritelerini yitirmişlerdi yitirmesine, fakat fabrikalardaki nüfuzları çok daha sınırlıydı. Üstelik Çernov'un (sonradan) anlattığı gibi: "Örgütte bir sürü parlak delikanlıların bulunduğu, bunların fesatçılık oynadıkları, para alıp harcayarak bunu *dava uğrunda* yaptıklarını öne sürdükleri" anlaşılmıştı. Hiçbir hareket olmadı, Petrograd proletaryası da Kornilov'a müdahale etmesi için fırsat vermedi. Öyleyse bu bahaneden vazgeçilecekti.

Fakat Kutsal Sinod Meclisi'nin eski başvekili olan Prens Lvov –ki kendisini, Geçici Hükûmet'in ilk başkanı olan adaşıyla karıştırmamak gerektir– Kerenskiy nezdinde bir takım teşebbüsler yapıp Kornilov ile arkadaşlarının hazırladıkları tasarıları ona bildirince, bütün iş birdenbire başka bir biçime bürünüverdi. Zekâsı değilse bile iyi niyeti söz götürmeyen Lvov, şöyle bir hava yarattı: Hükûmet başkanı, görüşünü

Kornilov'a anlatsın diye kendisini görevlendirmişti. Öte yandan Kornilov da düşüncelerini Kerenskiy'e anlatmaya onu memur etmişti. Lvov, 25 Ağustos'ta Kerenskiy'e Kornilov'un askerî ve sivil iktidarın tümünden başka bir şey istemediğini açıkladı. Oysa Kerenskiy, başkomutanın Petrograd'a karşı bir hareket hazırlamakta olduğunu biliyordu. Bilmediği şey, bu harekete kendisinin kurban olacağıydı. Bu açıklama onu alt üst etti ve Kornilov'a karşı cephe almasına yol açtı.

Birkaç gün sonra karşı-devrim hareketiyle demokratik güçler arasındaki kuvvet denemesi başlayınca, bazıları Geçici Hükûmet'in ve özellikle Kerenskiy'in bu güçlerin başında oldukları gibi bir izlenime kapıldılar. Gerçekte ise Kerenskiy ile Kornilov arasındaki anlaşmazlık bunların gütmek istedikleri politikanın bağdaşmazlığından değil, tersine, birbirlerine tıpatıp benzeyişlerinden ileri gelmekteydi. Sağ başkomutanı ülkeyi anarşiden kurtaracak diktatör olarak görmekteydi, ama Kerenskiy de aynı görevi benimsemiş bulunmaktaydı. Çünkü kendisinin sağa kayışı, yalnız gittikçe daha çok muhafazakâr bir programı ("nizam, fedakârlık, çalışma") benimseyişiyle değil, kişisel iktidara karşı gittikçe daha çok artan bir eğilim göstermesiyle de kendini belli ediyordu. Bunu hiç de gizli tuttuğu yoktu zaten. Temmuzda açıkça: "Hükûmet başkanı olarak ben, iktidarın yapısında meydana gelecek değişikliklerin, devlet işlerindeki sorumluluğumu artırması gibi bir olay karşısında duraklamaya kendimde hak görmüyorum" demişti. Moskova Devlet Konferansı'nda ise kendisini: "Savaş bakanınız ve yüce şefiniz" diye tanıtmıştı.

İktidarın tümünü ele geçirmek için, Kornilov'un yapacağı hükûmet darbesini kendi amaçları uğrunda kullanmayı düşünmüş olması muhtemeldir. Kendi deyişiyle bu tasarıyı Moskova Konferansı'nın sona erişinden beri bilmekteydi. 23 Ağustos'ta Savinkoy'un aracılığıyla Kerenskiy, genel karargâhtan kendi emrine bir süvari birliği vermesini istedi. Bunun görevi Petrograd'da sıkıyönetim ilan edip buna saygı göstertmek olacaktı. Demek oluyor ki Kornilov'un da, Kerenskiy'in de hedefleri, başkentteki devrimci proletaryayı hizaya getirmekti. Bazı çevreler ikisinin de amaçlarının aynı olduğunu öyle iyi anlıyorlardı ki, onları birbirlerine yaklaştırmaya ve herhalde ikisi arasında bağlar kopmasın diye her şeyi yapmaya çalışıyorlardı.

Fakat ülkede düzeni kurmak için Kerenskiy, Kornilov'un hizmetlerinden yararlanmaya ve onu iktidara ortak etmeye çoktan razıydı, ama işlerin yönetimini ona bırakması söz konusu değildi. 26 Ağustos'ta başkomutanın hangi niyette olduğunu anlayarak ona şu mesajı gönderdi: "Görevinizi General Lukomskiy'e devretmenizi emrediyorum. Yeni bir başkomutan atanıncaya değin bu görevi geçici olarak o yapacaktır. Hemen Petrograd'a gelmeniz lüzumunu önemle bildiririm."

Kornilov şaşkına döndü. O zamana değin Kerenskiy'in yardımına güvenebileceğini sanmıştı. Prens Lvov bu işe RAZI görünen biriyle kendisi arasında aracılık rolü yapar gibi görünmüştü ona. Öte yandan, başkomutan ile savaş bakanlığı yöneticisi Boris Savinkov arasında da sıkı bir anlaşma vardı ve Savinkov, hükûmet başkanının çok güvendiği bir adamdı. Kornilov, Kerenskiy'nin bu yaptığı karşısında şaşırmakla birlikte artık tanımadığı ve yerine kendisinin geçmeyi düşündüğü bir otoriteye boyun eğmeyi aklından geçirmedi. Görevinden ayrılmaya yanaşmadı. Böylece onun bütün iktidarı Sovyet'in elinden alma ve işçi hareketini ezme teşebbüsü, Geçici Hükûmet'e karşı açıkça başkaldırma halini aldı.

İlk bakışta Generalin başarı şansı kuvvetli görünüyordu. Kerenskiy'in kararına rağmen Kornilov, askerî yönetimin hâlâ tam güvenine sahipti. Savaş bakanının Kornilov'un yerine atamak istediği General Lukomskiy bu görevi kabul etmedi. Bunun üzerine Kerenskiy başkomutanlığa General Klembovskiy'i atadı ama o da: "Ordu komutanlığında yapılacak herhangi bir değişiklik çok tehlikeli olur" diyerek, aynı şekilde, red cevabı verdi. Gerçekte ise bütün genelkurmayla Rus ordusunun tutmakta olduğu çeşitli cephelerdeki harekât şeflerinin hepsi, Kornilov'la birlik olmuştu. Hattâ Kerenskiy ile bağları kopardıktan sonra dahi, Kornilov, Geçici Hükûmet'in içinde bazı suç ortaklarına güvenebilirdi. K.D. bakanları istifalarını verdiler ve böylece hazırlanmakta olan güç denemesinde, fiilen Kornilov'dan yana olduklarını gösterdiler. Sosyalist bakanlar da onlar gibi yaptılar ama davranışlarının anlamı bambaşkaydı: Kerenskiy'e olan güvensizliklerini gösteriyorlardı, onun Kornilov'a karşı olan tutumu kendilerine şüpheli görünmekteydi çünkü.

Bütün askerî şeflerden yardım gören, bazı bakanlar ve Rusya'nın henüz sahip bulunduğu bütün muhafazakâr kuvvetlerce desteklenen asi generalin, Müttefik Devletler'in Rusya'daki temsilcileri arasında da dostları vardı. Troçki'nin iddiasına göre, giriştiği teşebbüs sırasında Kornilov özellikle teçhizat biçiminde ve birçok subayın kendi emrine verilmesi suretiyle, bir İngiliz askerî yardımından da yararlanmıştı. Bu iddianın ne dereceye dek doğru olduğu bilinmemekle birlikte muhakkak olan şu ki, Müttefikler, iyi etkiler yapacağına inandıkları bu teşebbüsü pek de hoşgörmez görünmemekteydiler. Bu etkiler barış taraflısı devrimcilere karşı mücadele konusunda olduğu kadar, askerî durumun düzelmesi konusunda da kendilerini göstereceklerdi. Yine muhakkak ki, büyükelçi Buchanan'ın, hazırlanmakta olan hükûmet darbesinden haberi vardı. Bununla birlikte, kendisine inanmak gerekirse, fesatçılara, Bolşevikler kendilerine bir fırsat vermedikçe hazırladıkları işe girişmemelerini öğütlemişti. Buchanan'a göre, Kornilov'la Kerenskiy arasındaki "sıkı birlik", "Rusya'nın kurtuluşu için en iyi şans" niteliğindeydi. İkisinin arası açıldıktan sonra, Müttefik diplomatlar iki rakibi barıştırmak için

"aracılık" teklifinde bulundular. Aynı zamanda, Kornilov'un Petrograd'daki adamları İngiltere Büyükelçiliği'ne girip çıkıyorlardı. Bunlar arasında "zarif endamlı, masmavi gözlü, nazik tavırlı, genç bir Kazak subayı" vardı. Çok yakışıklıydı da üstelik. İşte bu subay, büyükelçinin eşinden, kendisine tıbbî bir yardım yapılacağı konusunda söz aldı. Ve Buchanan'ın kızının söylediğine göre: "Biz de kendisine verebileceklerimizin uzun bir listesini yaptık."

Muhakkak olan şu ki, Müttefiklerin tutumu, Kornilov'la olan çatışmasında Kerenskiy'in kararlılığını daha da zayıflatır nitelikteydi. Kerenskiy'in asi generalle bozuşmadan önceki acayip şekilde ikircikli tutumu sonradan son derece yalpalar bir hal aldı. Kornilov'u görevinden azlettiğini bildiren telgrafı henüz göndermişti ki, başlıca iş arkadaşları onun bu birden alınıvermiş kararı değiştirmesini istediler. Epeyce razı eder gibi oldular; o da basından, başkomutanın görevinden azlini yazmamalarını istemeye karar verdi. Fakat bu teşebbüs çok geç kalmıştı. Kerenskiy de böylece hiç istememiş olduğu ve muhakkak ki büyük bir enerjiyle yürütmek niyetinde bulunmadığı bir savaşa girmiş oldu. Onun için yardımcısı Savinkov'u, Kornilov'un tehdit etmekte olduğu Petrograd şehri komutanlığına atadı. Oysa savaş bakanlığı yöneticisi, generalin komplosuna fiilen karışmış bulunmaktaydı.

Karşı-devrimcilerin iyimserliği, hiç değilse bir noktada haklıydı: Geçici Hükûmetin temsil etmekte olduğu yasal iktidarın kendilerine göstereceği direnç, gerçek olmaktan çok görünürde öyle olacaktı ve herhalde de çekingenlikler, hoşgörüler ve suç ortaklıkları yüzünden yıpranacaktı. Başarı muhakkak mıydı şu halde? Kornilov'la ondan yana olanlar buna inanıyorlardı. Yalnız genelkurmayın ve onunla birlikte "subayların ezici çoğunluğunun ve en seçkin savaş birliklerinin" de kendilerinden yana olacaklarına güvenmekle kalmıyorlardı. İçlerinden birinin, Prens Trubetskoy'un söylediğine göre, "aşağı sınıflarda, kırbacın ilk inişinde boyun eğiverecek olan bir aldırmazlığa" da güvenebileceklerini sanıyorlardı. Oysa bunlar askerî şeflerle kadroların, burjuvalarla muhafazakârların duygularını yeterince biliyorlardı ama "aşağı sınıflar"dan yana yaptıkları yanlış, kötü sonuçlar verecekti. "Kornilovçular"ın kendilerine indirmeye hazırlandığı kırbaç darbesine boyun eğmek şöyle dursun, halk yığınları hükûmetin beceriksizliği karşısında hükûmet darbesine karşı koydular ve onu kesin bir yenilgiye uğrattılar.

General, Kerenskiy'in kararına karşı, alenen şunları bildirmiş bulunmaktaydı: "Ben, General Kornilov, Sovyet'teki Bolşevik çoğunluğun baskısı altında[7] ve Alman genelkurmayının planlarıyla tam bir anlaşma

7. Burada istenerek ya da istenmeyerek yapılmış bir yanlış var: O sırada Bolşevikler Sovyet'te çoğunluğu ellerinde tutmuyorlardı. Eğer yanlış istenmeyerek yapılmışsa bu, Kornilov'un politik cehaletini gösterir.

halinde hareket eden Geçici Hükûmet'in orduyu yıktığını, ülkeyi alt üst ettiğini bildiririm." Bu şartlar altında iş, bir hükûmet darbesi biçimine bürünmekteydi. Kerenskiy "Petrograd'la banliyösüne doğru yol alan bütün askerî birliklerin eski mevzilerine çekilmeleri" emrini verirken, Kornilov da taarruzuna başlamayı kararlaştırıyordu. Karşı-devrimciler hayatlarından pek memnundular. Genel karargâhta: "Kimse Kerenskiy'yi korumayacak. Yapılacak iş askerî bir gezintiden ibaret. Her şey hazır" deniyordu. 28 Ağustos'ta, özellikle atlı kuvvetlerden meydana gelen saldırganlar, harekete geçtiler. Fakat, demiryolcuların baltalama hareketleri yüzünden ilerleyişleri önce yavaşladı, sonra durdu. Böylece de savaşkanlığı ve devrimci propagandaya aldırmazlığı ile ün salmış olan "Vahşi Tümen" (*Dikaya Diviziya*) 28 Ağustos akşamı olduğu yerde kalakaldı. Demiryolcuların, başka yerlerde de benzerleri yapılan bu hareketleri, sendikalarca hazırlanan, üyelerince de büyük ustalıkla uygulanan bir baltalama planına cevap vermekteydi.

Ertesi gün işçilerin direnişi yeni bir biçime büründü: Başkentten gelen işçi grupları, "Kornilovçu" tümenlerin askerleriyle temasa geçtiler. Böylece bir uyarma çabası başladı ve etkilerini hemencecik gösteriverdi. Gerçekten, saldırgan kuvvetlere durum hakkında hiçbir bilgi verilmemiş ya da bunlar şeflerince bile bile aldatılmışlardı. Bazıları, Riga'yı Alman işgalinden kurtarmak için, bu şehir üzerine ilerlemekte olduklarını sanıyorlardı. Başka birlikler de Petrograd'ın Bolşeviklerin hışmına terk edildiğine, onların da orada halkı toptan öldürdüklerine inanmış bulunmaktaydılar. İşçiler askerlere: "Bunların, hepsi yalan. Kornilov hepinizi aldattı, şimdi de sizleri, amacı haysiyetinizi size geri vermek olan bu devrimi, yere sermek için kullanmak istiyor" dediler. Ayrıca ulaşım güçlükleri iaşeyi de çok zorlaştırdığından, karşı-devrimci kuvvetlerin maneviyatı bozulmaya başladı. Tek bir el silah dahi atılmadan, asker bozguna uğradı.

Beri yandan da Petrograd'ın içinde proleterler bir hücuma hazırlanmak için seferber hale geliyorlardı ama bu, hiçbir zaman yapılmadı. Kornilov'un teşebbüsünün solcu partilerin tümünü tehdit ettiğini anlayan Menşevikler, hemen bir "Karşı-Devrimle Savaş Komitesi" kurulmasını teklif ettiler. Aynı zamanda da Sovyet Merkezî Yürütme Komitesi bir bildiri yayınlayarak işçi sınıfını, özellikle Kornilov kuvvetlerinin başkente ilerleyişlerini engelleyerek bunlarla var gücüyle savaşmaya çağırdı.

Aslında Sovyet'in gösterdiği tepki iki noktada toplandı: Birisi, "Karşı-Devrimle Savaş Komitesi"ne verilen görev, öbürü de Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcilerin tekeli olarak kalacak bulunan politik karardı ki bununla, davanın ihtiyaçları için, bir yandan İşçi ve Asker Sovyetleri'nin, öbür yandan da Köylü Sovyetleri'nin yürütme organları birleştirilmekteydi. Türlü ılımlı sosyalist hiziplerin liderleri böylece, yeni tartışmalar

için, biraraya gelmiş bulunmaktaydı. Fakat Petrograd işçilerinin somut bir hareketini örgütlemek için Bolşeviklerden vazgeçmek imkânsızdı. Bunun üzerine "Karşı-Devrimle Savaş Komitesi"ne onlar da girdiler. Burada çok küçük bir azınlık halindeydiler, ama gerçek nüfuzlarının, temsilcilerinin sayısıyla hiçbir ilgisi yoktu. Başkentin en radikal ve en militan emekçilerini kontrol ettiklerinden, aslında şehrin savunmasını örgütleme işini ele alan da onlar oldular. Çok geçmeden "Askerî Devrim Komitesi" adını alacak olan bu komite, Petrograd'ın savunmasının ve Kornilov'a karşı savaşın gerçek merkezi haline geldi. Aldığı ilk tedbir, Bolşeviklerin de isteklerine uyarak proletaryayı silahlandırarak ve Temmuz günlerinden sonra silahsızlandırılmış olan "Kızıl Muhafızlar"ı böylece yeniden kurmak oldu. Birkaç günde buna 25.000 işçi yazıldı. Fakat bu askerî kararların yanı sıra Komite, kendini kuşatılmış addeden Petrograd'da hayatın düzene sokulması ve özellikle iaşe işini ele aldı. Halkın hoşlanmayacağı tedbirlere de başvurmaktan çekinmeyerek, örneğin günlük ekmek tayınını iki yüz elli grama indirdi.

Bu halk direnişinin ruhu ve beyni olan Bolşevikler, hep muhalefet ettikleri ve zaten de kendilerini kovuşturmaya, şeflerini hapiste ya da sürgünde tutmaya devam eden bir hükûmeti desteklemek anlamına gelebilecek olan bu tavrı takınmaktan çekinmemişlerdi. Bununla birlikte Lenin, daha 18 Ağustos'ta şöyle demişti: "Karşı-devrimci kuvvetler şimdi Geçici Hükûmet'e karşı saldırıya girişirlerse işçilerimizle askerlerimiz bunlarla savaşacaklardır ama bunu, *hükûmeti korumak için yapmayacaklardır.* Bunu, tamamen bağımsız olarak devrimi savunmak ve kendi öz amaçlarını izlemek için yapacaklardır. Bu amaçlar işçilerin zaferi, yoksulların zaferi, barışın zaferidir."

Fakat bu açıklama da bütün tereddütleri gidermiş değildi. Başkent, Kornilov'a karşı seferber olurken, örneğin Troçki, hâlâ yatmakta olduğu hapishanede Kronstadt denizcilerinin bir delegasyonunu kabul etti. Denizciler: "Bolşevik yöneticiler bizden karşı-devrimcilerle savaşıp böylece Kerenskiy'i bozgundan kurtarmamızı istiyorlar. Bunu yapsak mı acaba?" diye soruyorlardı. Troçki: "Geçici Hükûmet'e karşı savaş terk edilmiş değil, sadece ertelenmiştir. Onun 'hesabı' da daha sonra görülecektir" diyerek onların kuşkularını gidermişti.

Bu konuda Bolşeviklerle Sovyet yönetimi arasındaki ayrılık, aslî olarak kalmaktaydı. Sosyalist-Devrimcilerle Menşevikler hükûmetin, özellikle onun şefinin Kornilov'la arkadaşlarına karşı oyalayıcı ve şüpheli bir tavır takındığının tabiatıyla farkındaydılar. Bu ekibin içinde ve ona yakın olan liberal çevrelerde, karşı-devrimin tam bir bozguna uğradığı sırada gizli kapaklı birtakım pazarlıklar olmaktaydı. Buna göre Kerenskiy'e de Kornilov'a da hak verilmeyecek, ikisine de iktidara General Alekseyev'in aday gösterilmesi kabul ettirilecekti. Onun düşünceleri

de arkadaşınınkilerden hiç farklı değildi zaten. Ilımlı sosyalistler böyle bir çözüm yolunu katiyen istemiyorlardı. Bunu da ortadan silinmeye katlanamayan Kerenskiy'e ve Tereşçenko gibi, Müttefiklerle sıkı temas halinde olan ve Kerenskiy'in istifasını isteyen bazı bakanlarına açıkça anlattılar. Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler ne istiyorlardı şu halde? Kerenskiy hükûmeti iktidarda kalsın, fakat daha radikal bir tavır takınsın; özellikle Menşevikler ondan hemen cumhuriyeti ilan etmesini, eski Duma'nın bütün faaliyetlerini kesin olarak yasaklamasını ve boyuna savsaklanmış olan toprak reformunun hazırlanıp uygulanması işine ivedilikle el koymasını istediler.

Durumunun zayıflığına rağmen Kerenskiy, Sovyet yöneticilerine herhangi bir tavizde bulunmaya yanaşmadı. Kendilerinin "kayıtsız şartsız desteğini" istedi. Sovyet buna razı oldu. Bunun üzerine de her yerinde çok derin çatlaklar belirmiş olan koalisyonun üstünkörü düzeltilmesi cihetine gidildi. Koalisyonun sol kanadı Kornilov'un teşebbüsünün kayıtsız şartsız karşısındaydı ve Bolşeviklerle ittifak halinde bunun bozguna uğramasına yardım etmişti. Gerçi koalisyonun merkezi Kerenskiy'di, ama sallantıda olan bir merkezdi bu. Sosyalistler Kerenskiy'i Kornilov'a neyin yaklaştırdığını bilmezlikten gelemezlerdi: Kerenskiy onda bir düşman değil de bir rakip görmekteydi. Koalisyonun sağ kanadına gelince, bunu meydana getiren liberaller karşı-devrimci saldırıyı tasvip ettiklerini gizlememişler, içlerinden bazıları hattâ buna dolaysız olarak katılmışlardı. Zaten fesatçılar K.D. bakanlarıyla sıkı temas halindeydiler ve aralarındaki bu bağ, bakanlarının istifa nedenini izah ediyordu. General Lukomskiy de: "27 Ağustos'ta (9 Eylül'de) Geçici Hükûmet'ten ayrılmaları gerektiğini K.D. bakanlarına bildirsek fena olmaz" dememiş miydi?

Kerenskiy sola doğru bir adım atmaya yanaşmadı. Bu bakımdan, yenilen fesatçıların akıbetleri de dikkate değer. Gerçi hükûmetin başı tarafından Petrograd'a çağırılan General Krımov beynine bir kurşun sıktı, ama ötekilerin yararlandıkları göz yumma, hattâ hoşgörü, yüksek çevrelerin kendilerini koruduklarını açıkça göstermektedir. Karşı-devrim hareketine katılmış askerlerden bir heyet Kerenskiy'e giderek: "Eski şeflerimiz bizleri aldattılar, güvenimizi kötüye kullandılar. Devrime karşı fesat hareketi hazırladılar. Bunlara çok sert cezalar verilsin istiyoruz" deyince hükûmetin başı onlara: "Şimdi size düşen şey, şeflerinizin emirlerine uymaktır. Bize gelince, gereken her şeyi yapacağız" diye cevap verdi.

Bu "gereken", kesile biçile kuşa benzetildi. Kornilov'un yerine başkomutanlığa Alekseyev atandı, peşinden de hemen: "Şimdi karşı-devrimciler arasında sayılan subayların gerçek yurtseverler oldukları kanısındayım" dedi. Kornilov'la yardımcısı General Lukomskiy'e gelince, ikisi de 1 Eylül günü tutuklandı. Fesat hareketinin içyüzünü aydınlatmak

için bir soruşturma komisyonu kuruldu. İlk sorgulamalardan sonra Lukomskiy: "Komisyonun bütün üyeleri hakkımızda çok iyi duygular besliyorlar" dedi. Kornilov Rusya'nın güneyinde bir yerde gözaltına alındı, orada sakin, rahat bir hayat sürdü. Bolşevikler iktidara gelince de "zindancılar"ından ayrılıp "beyaz" ordularda yeniden görev almaya bol bol vakit buldu.

Hükûmet karşı-devrimcileri cezalandırmaya yanaşmadığı için, halk yığınları şurada burada bunların cezalarını kendileri vermeyi kararlaştırdılar. Petrograd'da Kızıl Muhafızlar, ayaklanma planları çok acıklı tarzda başarısızlığa uğrayan birkaç "Kornilovçu" subayı tutukladılar. Hükûmet darbesini hazırlayanlarla ilişkileri herkesçe bilinen bazı subaylar da sorgusuz sualsiz öldürüldü, ama bunların sayıları çok azdı. Fakat yol açtığı sıkıntıların tasfiyesi, olayın asıl anlamından daha az önemliydi. Karşı-devrim savaşa bile başlamadan yenilmişti. Bu bozgunun sorumluluğu şüphe yok ki –hem de geniş ölçüde– bu işi düzenleyenlere düşmekteydi. Bunların politika alanındaki yetersizlikleri, askerî alanda göstermiş oldukları bilgisizliğe eşitti. Ancak bu yetersizlik, Rus yüksek sınıflarının durumu düzeltmek ve olaylara kendi çıkarlarına uygun bir yön vermekteki güçsüzlüklerini, hem de çok esaslı tarzda, ispatlıyordu. Burjuvazi zayıf olduğunu göstermişti. Hükûmetin uzun süren beceriksizliğindeki ve ülkede gerçek ve etkili bir liberal demokrasi kurmanın imkânsızlığındaki anlam buydu işte. Yüksek sınıflar –yani aristokratlar, kapitalistler, büyük burjuvalar– Kornilov'un hükûmet darbesinin başarısızlığa uğramasıyla kendi acizliklerini itiraf etmiş oluyorlardı. Fakat teşebbüsleri gerçekte yalnızca işçi örgütlerinin direnişiyle püskürtülmüş olduğundan, sonunda bunları güçlendirmek gibi bir netice doğurdu. Daha açıkçası, bunlar arasındaki, temmuzda yenilgiye uğramış, zayıflamış ve hemen hemen yasaklanmış olan en devrimcisine yeni bir şans, yeni bir başlangıç verdi. Kornilov'un içler acısı başarısızlığı, kendisiyle birlikte başka bozgunlara da yol açtı. Sebep olduğu tek başarı, Bolşeviklerinkiydi, onlar da çok geçmeden bunu zafere çevireceklerdi.

VIII
Geçici Hükümet Can Çekişiyor

Şubattan bu yana Rusya'daki evrimi niteleyen şey, devrimci güçlerin durmadan artmasıydı ama yazla birlikte bu, bir durgunluk dönemine girmişti. Burjuvazi, ülkenin acısını çektiği ne kadar kötülük varsa bundan Sovyet kurumlarıyla sosyalist partileri sorumlu tutuyordu. Bunları yere sermek için bu dönemden yararlanmak istedi. Öte yandan Temmuz olayları Geçici Hükûmet'e hiçbir üstünlük sağlamamıştı: Otoritesini ispatlayarak yaşamasını sağlamakta bir kez daha aciz kalmıştı çünkü. Yazla birlikte özellikle halkın beslenmesi bakımından, ekonomik ve sosyal durum az çok düzelmişti ama bunun, hiçbir sürekli etkisi olmadı. Güz gelince Ruslar durumlarının yeni bir bozuluşuyla karşı karşıya kaldılar. Açlık ve soğuk ile daha da artmış olan sefaletin heyulası öylesine yoğun yeni fokurdamalara yol açtı ki, bunları kontrol etmek imkânsız hale geldi.

Suhanov bu durumu doğru ve özlü olarak şöyle anlatıyor: "Artan "kargaşalıklar" öyle tehditkâr bir genişliğe ulaşıyordu ki, Rusya bunlara dayanabilecek halde değildi artık. Şehirle köy başkaldırmış durumdaydı: Şehir ekmek, köy toprak istiyordu." İaşe sıkıntısı gitgide kıtlık haline geliyor, kıtlık da açlığın yakın olduğunu haber veriyordu. Kornilov'un darbe teşebbüsü sırasında, başkentte Moskova'da ekmek tayını günde iki yüz elli grama indirilmişti. Sonradan bunun daha da indirilmesi gerekti: Kimi zaman günde 125 ya da 100 gram, yahut haftada 500 gram oldu. Güz sonuna doğru bütün bir hafta ekmek dağıtımının kesildiği de görüldü hattâ. Şeker de pek cimrice dağıtılmaktaydı. Çikolata bulunmuyordu, meyvalar da öyle. Amerikalı gazeteci John Reed, Geçici Hükûmet'in son günleriyle Sovyet rejiminin ilk günlerinde Petrograd'ın havasını çok iyi canlandıran yazılar yazmıştı. Anlattığına göre, şehirdeki çocukların ancak yarısına yetecek kadar süt vardı.

Ülkenin birçok bölgelerinde de durum başkentinkine ve özellikle Moskova endüstri bölgesininkine göre daha iyi görünmemekteydi. Hemen her yerde yalnız ekmek değil, yakacak da isteyen kadınlar, gösteriler yaparak halkın öfkesini dile getiriyorlardı. Bu gösterilerin

ayaklanma haline geldikleri sık sık görülmekteydi. Örneğin, kıtlığı protesto etmek için Astrahan şehrinde halkın, 30 Ağustos günü bir karakolu işgal ettiği bildiriliyordu. 1 Eylül'de halk hareketleri Taşkent'te nihayet yerel Sovyet'in işbaşından uzaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştı. Çok ılımlı davrandığı görülen Sovyet'in yerini bir Geçici Devrim Komitesi almıştı. 14 Eylül'de Rostov şehri şiddet ve yağma hareketlerine sahne olmuş, ertesi gün aynı nedenler –sefalet– Harkov'da aynı sonuçları doğurmuştu. 22 Eylül'de "açlık yürüyüşü" yapanlar cezaevini basıp mahpusları salıvermişlerdi. Güz boyunca yiyecek trenlerinin yağma edilmesi gündelik işlerden olmuştu artık.

Birçok şehirlerde yiyecek kıtlığı resmî makamların her zaman bastıramadıkları kargaşalıklara yol açarken, Rus köyleri de güzden başlayarak gerçek bir ayaklanma havasına girdiler. Bu başkaldırmanın nedeni açıktı; baharda ve yazın köylülerin giriştikleri bazı hareketler de bunun eli kulağında olduğunu haber vermişti. Sosyalist-Devrimcilerin resmî gazetesi olan *Delo Naroda* 3 Eylül sayısında: "Köylerde hâlâ hüküm süren kölelik rejimine son vermek için bugüne dek hemen hemen hiçbir şey yapılmadığını" kabul ediyordu. Aynı yazıda Geçici Hükûmet'in cevap yerine tenkil tedbirleri almakla yetindiği, böylece "çarlık yönetiminin eski alışkanlıklarından kurtulmuş olmaktan henüz uzak bulunduğunu" ve "devrimci bakanların kullandıkları usullerde Stolıpin'in demir yumruğunun kendini hâlâ kuvvetle hissettirmekte olduğunu" ispatladığı itiraf ediliyordu.

Arada şu fark vardı yalnız: Stolıpin 1905 Devrimi'ni ezerken yertkinlik ve etkililik kadar haşinlik de göstermişti. Oysa "devrimci bakanlar" kargaşalıkları bastırmaya kalkıştıkları zaman, çarın başyardımcısının enerjisine de, imkânlarına da sahip bulunmuyorlardı. Böylece, hiçbir şeyin durduramadığı kargaşalıklar geniş ölçüde artıyordu. Bir istatistiğin belirttiğine göre, ayaklanan köylülerin saldırdıkları toprak mülklerinin sayısı eylülde, bir ay öncesine göre % 30 artmıştı, ama şu da var ki, ağustos nisbeten sakin geçmişti. Fakat ekimde, kargaşalıkların eğrisi daha da yükseldi: Yağma edilen mülklerin sayısı eylüle oranla % 43 arttı. Eski Rusya'yı meydana getiren 624 yönetim bölgesinden 482'si bu şiddet hareketlerinden zarar gördü. Sibirya'da ise bu oran açıkça daha yüksek oldu. Sayılarla desteklenen bu veriler, durumun vahimliğini ancak kısmen anlatmaktadır. Kargaşalıklar, yalnız sayı bakımından değil, sertlik bakımından da artıyordu. Önceki aylar boyunca ayaklanan köylüler daha atak hale gelmişlerdi. Toprak sahipleri hakkında verdikleri kararlar da, eski uysallıklarını unutturan ve daha çok hak isteyen bir zihniyeti göstermekteydi. Bununla birlikte şiddete başvurmalara ancak olağanüstü hallerde rastlanmıştı. Fakat güzden başlayarak bu, hemen hemen olağan bir hal aldı. Nitekim 1917 yılının ekiminde şiddet

hareketleriyle biten kargaşalıkların sayısı, daha önceki sekiz ay boyunca kaydedilen benzeri olaylar toplamının hemen hemen yarısını buldu.

Bu tedhiş, buğday ambarlarıyla depoların yağması, fakat daha sık olarak da yangınlar, soyluların yerlerinden yurtlarından kovulmaları, tutuklanmaları, hattâ öldürülmeleri biçimine büründü. Bu yıkıcı çılgınlık özellikle en yoksul köylülerin eseriydi. Örneğin, bir hükûmet komiseri şunları anlatıyor: Köy meclisinin bir toplantısında hazır bulunanların bazıları komşu malikânelere el koyma işinin düzenli bir şekilde olup bitmesini, hiçbir şeyin kırılıp dökülmesine, yakılıp yıkılmasına meydan verilmemesini istemişlerdi. Orada hazır bulunan kimse şöyle devam ediyor: "Fakat yoksullar daha çok sayıdaydılar. Aynı gece bütün ilçenin çiftliklerini bir alev deryası kapladı. Yanabilecek ne varsa yakıldı, hattâ bir nümune çiftliği bile yandı. Cins hayvanlar boğazlandı."

Bu şiddet hareketlerine bazen çocukların bile katıldıkları oldu ama asıl rolü oynayanlar, cepheden dönen askerlerdi. Kimi kaçıp, kimi izinli gelmişti. Köylerinden uzun süre uzakta, uzun süre işsiz güçsüz kalışlarının kendilerinde yarattığı duyguları şiddet hareketlerinde bulunma isteğiyle gidermeye çalışıyorlardı. Kimi zaman, kargaşalıkları bastırmakla görevli kuvvetlere mensup askerler birliklerinden ayrılıp ayaklananlara katılıyorlar; eski düzenin kalıntılarını yıkmak için, onu korumak üzere yaptıkları çabadan daha fazlasını harcıyorlardı.

Şunu da belirtmek gerek ki, köylülerin böyle çabucak radikalleşmelerine, onların çok daha yavaş ilerleyen siyasallaşmaları eşlik ediyordu. Teorik olarak Sosyalist-Devrimciler köylü yığınlarını elde tutmaktaydılar ve bunların hemen hepsi yine onlara oy veriyorlardı. Lenin'in düşünceleri köylerde yayılmaya başlamıştı, ama Bolşevik örgütler oralarda henüz yeni yeni görünüyordu. Fakat özellikle eskiden Bolşeviklere karşı beslenen çekingenlik gerileme halindeydi. Sosyalist-Devrimci militanlardan biri Tver bölgesinde "*mujik*"leri Lenin'in izindeki "yağmacılar" ve "hainler"e karşı koymaya ikna etmeye çalıştığı sırada dinleyicileri onun sözünü kestiler: "Maval okuma bize arkadaş!" dediler. "Toprak nerde? Yeter! Bize bir Bolşevik getirsinler öyleyse!" Fakat Bolşeviklik oralara özellikle sloganlar halinde sokulmaktaydı: Güze doğru kimi köylerde bütün iktidarın Sovyetlere aktarılması gerektiğinden söz edilmeye başlandı nihayet.

Böylelikle şehir proletaryası köylülerin ayaklanmasında kendi devrimci taleplerinin giderek kuvvetlenen bir yankısını bulmaktaydı. Bütün Rusya, sonucu gittikçe daha belirgin bir hal alan bir bunalım içinde çırpınmaktaydı: Mademki yalnız Bolşevikler derli toplu ve kararlı çalışıyorlar; mademki sağ güçsüzlüğünü açığa vurmuş bulunuyor ve Lenin'le Milyukov'un düşüncesine göre, Bolşeviklerle Kornilov'cular arasında ortalama bir çözüme yer yoktu, öyleyse memleket dev adımlarla yeni bir devrime doğru yol almaktaydı.

Bu devrimi büsbütün kaçınılmaz hale koyup başarı kazanması ihtimalini de büyük ölçüde arttıran olay, ordudaki çözülüştü. Bunun içler acısı bilançosunu çıkaran, Geçici Hükûmet'in son Savaş bakanı General Verhovski oldu. 20 Ekim'de, iktidarın Bolşeviklerce ele geçirilmişinden birkaç gün önce, silahlı kuvvetlerin ne halde olduklarını anlatmak için ön-parlamentonun[1] Milli Savunma ve Dışişleri komisyonları önünde söz aldı. Bakanın umutsuzca çözmeye uğraştığı çok çetin sorunlar arasında en başta, cepheyle cephe gerisindeki kıtaların iaşesi işi vardı. Levazım dairesinin 7 milyon askerden fazlasını besleyemeyecek durumda olduğunu kabul etti. Oysa, yapılmakta olan kadro daraltmalarının gerçekleşmesinden sonra dahi, Rus ordusunun mevcudu 9 milyon asker olmak gerekiyordu.

General Verhovskiy eylül ayında cephedeki askerlerin un ihtiyaçlarının ancak % 26'sını, et ihtiyaçlarının da ancak % 50'sini alabildiklerini belirtti. Kış yaklaşırken postal ve sıcak tutan giysi üretimi çok yetersiz haldeydi. Bir türlü bitmek bilmeyen taşıma güçlükleri de işin üstüne tuz biber ekiyordu. 16 Ekim'de ön-parlamentonun genel kurulu önünde söz alan iaşe bakanı da Kuzey cephesi komutanının yolladığı bir telgrafı okumuştu. Telgraf kısaydı ama içindeki sözler yeterince anlamlıydı: "En korkunç otokrat –açlık– orduyu tehdit ediyor" demişti general. Ve bakan belirli sayıda askerî fırının çalışmasını durdurmak zorunda kaldıklarını, henüz çalışmakta olanların da birkaç güne kadar aynı şeyi yapacaklarını bildirdi.

General Verhovskiy'e göre "manevî etkenler" çok daha umutsuz bir biçimde ortaya çıkmaktaydı. General, Millî Savunma ve Dışişleri komisyonlarının üyelerine: "Kornilov olayından bu yana genel çözülme daha da arttı" dedi. Askerler aylar boyunca her türlü taarruz fikrine karşı olduklarını göstermişlerdi. Şimdiyse yalnız taarruza geçmeyi reddetmekle kalmıyorlar, ateş etmeyi, hattâ siperlerine çekidüzen vermeyi dahi reddediyorlardı. Eylülde Moskova'da askerler bir gösteri yaptılar. Üzerlerinde: "Cepheye gitmektense Moskova'daki barikatlarda ölürüz daha iyi!" diye yazılı pankartlar taşıyarak sokaklarda dolaştılar. Askerler kıtalarından kaçmaya devam ediyorlardı ve bunların sayılarının gittikçe artmasından çok korkuluyordu. Romanya cephesinin genel olarak nisbeten disiplinli diye adı çıkmıştı. Orada bile alayların temsilcileri: "Askerlerin, ilk karlar yağmaya başlayınca evlerine dönmeye karar verdiklerini" bildirmişlerdi.

Kendi payına, doğruyu söylemek zorunda olan Savaş bakanı, Rusya'nın tercihan Müttefiklerle anlaşarak, hemen barış görüşmelerine başlaması gerektiğini saklamıyordu. 20 Ekim'de verdiği demeçte: "Biz

1. İleriki sayfalara bkz.

savaşamayız artık" demişti. İki gün sonra da Geçici Hükûmet onun işine son verdi. Günlerden 22 Ekim'di. Üç gün sonra bütün bir ulus, Geçici Hükûmet'in topunu birden işten uzaklaştırdı: General Verhovskiy'in çok yerinde olarak söylediği gibi, bu ulusun savaşmaya artık ne gücü vardı, ne de isteği.

GEÇİCİ HÜKÜMETİN GÜÇSÜZLÜĞÜ

Bu hükûmetin yıkılışı da çarlık rejiminin devrilişini hatırlatmaktan geri kalmamaktadır. Çarlık yüzyıllar boyunca özünü gitgide yitirmiş ve cansız bir ceset haline gelecek kadar soysuzlaşmıştı. Tarihin hızlı bir tempoyla akışının da yardımıyla, aynı çürüyüp dağılma derecesine gelmek için Geçici Hükûmet çok daha az vakit harcadı. Herhangi bir kudret izlenimi vermeyi başarmış değildi hiçbir zaman, ama varlığının son haftaları ortaya, dokunaklılıkla gülünçlüğün yarış ettikleri bir çöküntü manzarası serdi.

Bu hükûmet kamu hayatının bütün alanlarında beceriksizliğini ortaya sermişti. Böyle yüksek bir düzeye ulaşan bu beceriksizlik insanların kusurlarıyla yanlışlarından çok, bir toplum sınıfının topyekûn aczini göstermekteydi. Hükûmet koalisyonunun temelini, gittikçe daha geniş ölçüde, küçük burjuvazi teşkil etmeye başlamıştı. İlkin kabinedeki görevlerin hemen hemen tümünü işgal eden liberaller, gerçek bir kararlılığa sahip olmayan bir küçük burjuvazinin isteklerini dile getiren ılımlı sosyalistler yararına, yavaş yavaş sahneden çekilmişlerdi. Büyük burjuvazi ise ortaklarına gittikçe daha kararsız bir destek sağlamaktaydı. Belirli bir amacı, gerçek bir programı olmayan bu birleşme, Kornilov olayıyla adamakıllı sarsılmış, ne denli kararsız olduğu da böylece ortaya çıkmıştı. Bununla birlikte, Sovyet'in muhalefetine, liberallerin gizlemek zahmetine bile katlanmadan isyancı generale yaptıkları teşviklere, artan gerginliklere ve açıkça belli olan mizaç uyuşmazlığına rağmen, koalisyonu üstünkörü onarmak için elden gelen her şey yapılmıştı. Bir ay süren politik bir krizden sonra 24 Eylül'de yine Kerenskiy'in başkanlığında, K.D. partisinin temsilcilerini içine alan bir hükûmet kuruldu. Parti kabineye katılmak için şartlar koşmuştu: Hükûmete askerî şeflerle ticaret ve sanayi âleminin göze çarpan kişileri de gireceklerdi. K.D.'ler ayrıca Kornilovculuğun bastırılışının, ordudaki birliği bozmamasını da istiyorlardı. Açıkçası bu, karşı-devrim amacını güden fesat hareketine karışmış olanların temizlenmesinin büyük ölçüde sınırlanması anlamına geliyordu. Kerenskiy bu istekleri kabul etmişti. Fakat bu anlaşma, hükûmet formülünün yine de özellikle eğreti, hattâ gerçekdışı olmasını önleyemiyordu. Toplum sınıfları arasındaki ilişkiler tehlike çanlarının çalmasına yol açacak kadar sertleşirken bunların temsilcileri, devletin

yüksek çevrelerinde aralarında işbirliği zihniyeti varmiş gibi davranıyorlardı, ama böyle bir şey yoktu artık. Aslı faslı olmayan bir durum, bir hükûmet sistemi haline gelmişti. Boşlukta duran bu hükûmetin, yine boşlukta son bulmasına, nasıl şaşılabilirdi? Hiç kimseye söz geçiremeyen, hiçbir şeyi denetleyemeyen bakanlar kurulu, hasımlarının alay konusu, olayların oyuncağı haline gelmişti.

Gerçekten bir politika yürütebilmiş olsaydı, bunun muhafazakâr bir yönü olacaktı muhakkak. Nitekim Suhanov da: "Bir önceki kabinede Kornilov'un birkaç suç ortağı vardı, ama yeni kabinenin hemen hemen tümü Kornilovcu yüksek burjuvazinin elinde bulunmaktaydı" diye yazıyordu. Başrollerde Kerenskiy, Tereşçenko ve başbakan yardımcısı Konovalov bulunmaktaydılar. Kerenskiy de Sovyet çevreleriyle olan bütün bağlarını koparmıştı. Ekim ayında bir Kazak heyetini kabul ettiği sırada onlara: "Geçici Hükûmet sovyetlere dayanmak şöyle dursun, onların varlığını bile çok üzücü bir olay saymaktadır" demişti. Dışişleri Bakanı Tereşçenko da bu duyguyu paylaşıyordu. Daha ileri giderek İngiltere Büyükelçisi'ne: "Şimdi ülkeyi bir karşı-devrim kurtarabilir ancak" diyordu. K.D. partisi üyesi, büyük sanayici Konovalov'a gelince o, işçilerin sabırsızlıklarını yatıştırmak için onları aç bırakmakla, fabrikaları kapatmakla tehdit eden işadamları takımındandı. Yeni kabinede sorumlulukları da büyüktü oysa. Gittikçe daha çok genel karargâhta kalmakta olan Kerenskiy, politik görevlerin yönetimini ona bırakmıştı.

Çelişik istekler arasında bocalayan Geçici Hükûmet, bazen sola vuruyordu, bazen sağa. Fazla taşkın bulduğu il sovyetlerini –Taşkent, Kaluga ve Rostov'dakileri– dağıtma emrini veriyordu. Yığın halinde yapılan grevleri, özellikle Donets sanayi havzasını felce uğratan grevi bastırıyordu. Fakat Sovyet Merkez Yürütme Komitesi yöneticileriyle ipleri koparmamaya önem verdiğinden, Kornilov ayaklanmasının başarısızlığa uğradığını da hesaba katmak zorunda olduğundan, ılımlı sol kanada da teminat vermeye gayret ediyordu. Asi general tarafından teklif edilip Kerenskiy'in de prensip olarak kabul ettiği askerîleştirme programını uygulamaktan vazgeçmişti. Beri yandan, fesat hareketine katılan aşırı sağcı birkaç derneği kapatmıştı. Son olarak da eski Çarlık Duma'sının "özel konferanslar" halinde de olsa, toplanmasını nihayet yasaklamıştı.

Bununla birlikte bütün bu tedbirlerin asıl işin özüyle, yani toprak ve barış sorunuyla bir ilgisi yoktu. Toprak sorunuyla ilgili olarak hükûmetin ve Sovyet'teki çoğunluğun içinde sesler yükseliyor, köylüleri yatıştırmak için nihayet bir şeyler yapılmasını isteyenler oluyordu. Hattâ tarım bakanı büyük mülklerdeki toprakların Toprak Komiteleri emrine verilmesini öngören bir yasa tasarısı bile hazırladı. 16 Ekim'de planını arkadaşlarına sundu, ama bakanlarının büyük çoğunluğunun uzlaşma kabul etmez muhalefetiyle karşılaştı.

Varlığının son haftalarında Geçici Hükûmet barış sonunda daha net, daha gözalıcı bir tutum takındı. Fakat bu dönüş ona, iç politikasında yapacağı bir değişimden daha ucuza mal oluyordu: Müttefikleriyle anlaşmadıkça hiçbir pratik sonuca ulaşamazdı çünkü. Savaş bakanı barış görüşmelerine hemen girişilmesini istemekteydi. Hükûmet onun kadar ileri gitmiyordu ama, Batılı Devletler için gittikçe daha kaygı verici bir hal alan bir dil kullanıyordu. Associated Press Ajansı'na verdiği bir demeçte, Kerenskiy şöyle demişti örneğin: "Ruslar neden dövüşmüyorlar? Nedenini söyleyeyim size. Çünkü halk yığınları ekonomik bakımdan bitkin haldeler, çünkü Müttefikler onları hayal kırıklığına uğrattılar."[2] Paris'te toplanacak olan bir konferanstan yararlanarak, Rusya'nın İtilâf Devletleri ile Amerikalılardan nihayet savaşın bitmesini çabuklaştıracak bir politika benimsemelerini istemesi kararlaştırılmıştı. Geçici Hükûmet bu konuda Sovyet'in doğrudan doğruya yaptığı baskının altında hareket etmekteydi. Sovyet'in bu alandaki programı da Bolşeviklerin bazı görüşlerinden gittikçe daha fazla ilham almaktaydı. Hattâ Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler, eski Çalışma Bakanı Skobelev'e Paris'e giderek konferansta kendilerini temsil etmesi ve orada "ilhaksız ve tazminatsız" bir barış programını savunması için görev vermişlerdi. Bu düşünce, Dışişleri Bakanı Tereşçenko'ya karşı beslenen kuşkuyu da gösteriyordu ama, özellikle ılımlı sosyalistlerin kapıldıkları kof hayalleri açığa vurmaktaydı. Gerçekten, aralarında Dışişleri Bakanı Lord Balfour'un da bulunduğu birçok İngiliz bakan, Müttefiklerin Paris'te bir barış programını tartışmak değil, savaşı zaferle sona erdirme çareleri üzerinde konuşmak niyetinde olduklarını alenen söylediler.

Görülüyor ki, Kerenskiy ile arkadaşları iç politikalarında olduğu kadar dış politikalarında da güçsüzdüler.

Son bir konu daha vardı ki Geçici Hükûmet ya çok muhafazakâr ve çok pısırık ya da tersine, çok atak davrandığı için kınanıyor, bu yüzden de genel bir hoşnutsuzluğa yol açıyordu. Milliyetler sorunuydu söz konusu olan, zaten çapraşık ve nazik olan bir duruma, bu da yeni yeni güçlükler ekliyordu. Şubat Devrimi mademki otokratik zulmün sona erdiği anlamına geliyordu, bu özgürlüğün, kamu hayatının bütün kesimlerinde uygulanması gerekti. Oysa çarın uyrukları yalnız vatandaş olarak baskı görmemişler, en ilkel politik haklarından yoksun bırakılmamışlardı; aynı zamanda birçoğu, millî azınlıkların üyeleri olmak dolayısıyla, Büyük-Rusların keyfiliklerine boyun eğmişlerdi. 1917'de Rus çarlığında 70 milyon Büyük-Rus'a karşılık 90 milyon "yerli" (*inorodets*, gayri-Rus) vardı. Bunların yüzde 17'si Ukraynalı, yüzde 6'sı Polonyalı,

2. Amerikan Dışişleri bazı yerlerini değiştirsin diye demecin metnini Kerenskiy'e geri yollamış, fakat Rus hükûmetinin başı buna "olmaz" demişti. Sonradan bu işi, sekreterlerinden biri yaptı.

yüzde 4,5'u Beyaz Rus'tu (Belaruslu). Teknik uygarlık düzeyi bakımından, açıkça daha aşağı olan Doğulu ulusal topluluklar ile Yahudiler, bu hesabın içinde değildiler. Bu grupların ulusal talepleri karşısında Geçici Hükûmet ne yapacaktı?

Toprak bakımından türdeş halde olmayan bir topluluk olan Yahudilere karşı çarlık döneminde uygulanan sayısız ayrımcılığa yeni rejim çabucak son verdi. Bu liberal davranış, ülkenin siyasal birlik yapısını etkilemediğinden, hiçbir resmî itirazla karşılaşmadı. Yahudi aleyhtarlığı yok olmadı ama siyasal düzlemde gerici unsurların tekeli olarak kaldı, bunlar da kendilerini savunmak durumundaydılar. Coğrafya bakımından daha belirgin ve daha iyi yerleşip tutunmuş oldukları için daha kökleşmiş bulunan etnik ve ulusal topluluklar ise, tersine, yeni yöneticilerin karşısına çetin sorunlar çıkardılar. Daha birçok konularda olduğu gibi bu konuda da bunlar, karşıt akımlara maruz kalmış bulunuyorlardı. Ulusal azınlıklar bir yandan kendilerine hiç değilse geniş bir özerklik tanınsın istiyorlardı. Fakat Büyük-Rus kökenli büyük burjuvazisi –yani dış politikada açıktan açığa emperyalist amaçlar güden zümre– merkezden uzaklaşma eğilimi gösteren her harekete muhalif kalıyor ve ülkenin siyasal birliği bozulmadan kalsın istiyordu. Böyle bir görüş, yeni rejimin öne sürdüğü demokratik ideolojiyle güç bağdaşıyordu şüphesiz, fakat birçok çıkarlar çatışmakta olduğundan, parlak söylevler maddî gerçekleri silip yok edemiyorlardı.

Polonya sorununun Rus bakanlarının görüşmeleri sayesinde değil de, Alman generallerinin meziyetleri sayesinde çözülmüş olmak gibi bir üstünlüğü vardı. Rusya'nın uğradığı askerî bozgunlar yüzünden bu ülke çarlıktan tamamen kopmuş olduğundan, bağımsızlığını tanımak da kolay oldu gerçekten. Fakat Finlandiya'nın, Ukrayna'nın ve daha küçük ölçüde olmakla birlikte, Baltık ülkelerinden başka kimi Doğu topraklarının özerklik talepleri çetin anlaşmazlıklara yol açtı. Çok sayıda Finlandiyalı da ülkelerinin tam bağımsızlığını istiyorlardı. Fin sosyalistleri bu konuda özellikle ayak diriyorlardı. Fin burjuva partilerinin ise Rusya ile oldukça sıkı bağlar sürdürmeyi işlerine daha elverişli bulur gibi bir halleri vardı. Helsinki *Diet* meclisinde sosyalistler, 97 kişi olan bütün hasımlarına karşı 103 milletvekilliğiyle çoğunluğu elde tutmaktaydılar. 18 Temmuz'da Diet'ten bir yasa geçirttiler. Buna göre Finlandiya, Rusya'dan ayrılıyordu, ama dışişleri ile askerî sorunlara bakmaya yine Petrograd yetkili olacaktı. Kerenskiy, Diet'i dağıtıp yeni seçimler yaptırmaya karar verdi. Seçimler sonucunda sosyalistler salt çokluğu yitirdiler. Bunun üzerine Finlandiya'nın gerçek özerklik derecesinin belli olması için Finlerle Ruslar arasında uzun pazarlıklar başladı. Geçici Hükûmet'in her liberalce davranışı K.D.'lerin dirençleriyle karşılaştı: Bunlar Rus İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü ve

birliği bozulsun istemiyorlardı çünkü. Ancak iktidarın Bolşeviklerin eline geçişinden sonradır ki devrimci Rusya, Finlandiya'nın tam bağımsızlığını tanıyacaktı.

Ukrayna da özerklik istiyordu ama bu arzusunu halkın tümü desteklememekteydi. Bu istekler Rusya'da daha zorlu bir dirençle karşılaştı. Bunun nedeni de Ukrayna topraklarının ekonomik önemiydi: Buralarda yalnız buğday çıkmıyordu çünkü, geniş kömür ve maden yatakları da vardı. Petrograd hükûmetiyle, Şubat Devrimi'nden az sonra Kiev'de ortaya çıkan özerklik yanlısı kuruluşlar arasında birçok anlaşmazlıklar baş gösterdi ve devamlı olarak sürüp gitti. Ukrayna'nın başkentinde bir "*Rada*" (Meclis) kurulmuştu. Temsil yeteneği pek belirli değildi, ama merkezî makamlardan yeni Rusya'nın zihniyetini güya yansıtmakta olan birtakım özgürlükler ve imtiyazlar istedi. Ukraynalılar en başta, Geçici Hükûmet'in kendilerinin özerklik haklarını tanımasını istiyorlardı. Kerenskiy'in "olmaz" demesine rağmen "Rada"nın yanı sıra bir de onun yürütme kurulu olarak "genel sekreterlik" kuruldu, Rus ordusunun içinde Ukrayna birlikleri meydana getirildi. Ekimde Petrograd makamları Ukraynalı yöneticilere karşı kovuşturma açtılar, ama bunların gerçek yetkileri Neva nehrinin kıyılarında olduğu kadar Kiev'de de sınırlıydı. Nihayet, çarlığın Doğulu uluslarından birinin temsilcisi, Bolşevik ayaklanmasından birkaç hafta önce, "Şubat Devrimi'nin "yerli" halk yığınlarına yeni hiçbir şey getirmediğini" belirtti. Büyük-Rusya ile egemenliği altındaki milliyetlerin ilişkileri hemen hemen değişmeksizin kaldı. Ondan sonra da Geçici Hükûmet hafifletmeye ne vakit bulabildiği, ne de istek duyduğu ağır mirası, Bolşeviklere aktardı.

Bakanların bu yeni başarısızlığı da beceriksizliklerinin listesini ve ihmallerinin bilançosunu tamamlıyordu. İş görüyormuş gibi yaparak aylarca süren hummalı bir didinmeden sonra solukları kesilmiş haldeydiler. Düşmanlarında hınçtan, son dostlarında öfkeden, herkeste de küçümseme ya da acımadan başka duygu uyandırdıkları yoktu. Bakanlar bunu çok iyi bilmekteydiler. İçlerinden biri, tiksinmiş bir tavırla: "Şimdi iktidar öyle bir hale geldi **ki**, herkes ondan yüz çevirip istavroz çıkarıyor" diyordu. Kerenskiy kendisine has o edayla ön-parlamentonun[3] karşısında "Ben hapı yutmuş bir adamım, hiçbir şey umurumda değil..." diyordu. Bolşeviklerin azimlerine, halk kuvvetlerinin şahlanışına, Lenin'in devrimci dehasına karşı koyma görevini yüklenmiş olan adam, buydu işte! Devrimin ilk aylarında demokrasinin sözcülüğünü kendi kişiliğinde canlandırmıştı ama şimdi –bu sefer çok kusursuz biçimde– iktidarın topyekûn yenilgisinin temsilcisi durumundaydı. Milyukov'a göre "Kerenskiy, tıp dilinde "ruhsal nörasteni" diye adlandırılabilecek bir patolojik

3. İleriki sayfalara bkz.

halin bütün belirtilerini göstermekteydi." Sonra ünlü tarihçi, akıl ve ruh hastalıkları hekimi olan K.D. bakan Kişkin'in, hükûmet başkanının yanında politik olmaktan çok tıbbî görevler yaptığını eklemekteydi.

12 Eylül'de[4] Londra'da çıkan *Times* gazetesi: "Rusya'da artık hükûmet diye bir şey yok" diye yazmıştı. Az sonra da Suhanov, ülkesinin bir "operet hükûmetine" sahip olduğu görüşünü ileri sürüyordu. Gerçek şu ki, bu hükûmetin içinde en ufak bir devrimci duygu bulunmadığından, hiç mi hiç Rusya'nın 1917'de içinde bulunduğu, patlamaya hazır bombayı andıran duruma hâkim olacak yeterlilikte değildi. Bu duruma karşı koyabilmek için hükûmetteki rutin zihniyetinden ve muhafazakârlıktan daha fazlası lâzımdı. Çeşitli kabinelerde art arda yer alan bakanların çoğu kendilerini devrimci demokrasinin temsilcileri saymışlardı şüphesiz. Fakat kendi haklarında besledikleri bu fikrin gerçekle pek az ilgisi vardı.

Daha başlangıçta Geçici Hükûmet devrimci atılışın karşısında fren görevi yapmış ve işbaşında kaldığı sürece, çarlığın devrilişinden beri sosyal yapıları hiç değiştirilmemiş olan muhafazakâr kuruluşlara dayanmıştı. Adalet aygıtı için, Ortodoks Kilisesi'ni yöneten Kutsal Sinod için ve geniş ölçüde de eski diplomasi için bu böyleydi. 1917'de toplanan bir öğretmenler kongresinde bir pedagog, devrimin ilk dört ayında öğretim usullerinde ve okul programlarında tek bir değişiklik yapılmadığını anlatmıştı. Çarlığın başlıca idarî kuruluşu olan Senato bile işbaşında kalmıştı. Eylül ayında dahi Geçici Hükûmet'in Rusya ile Ukrayna arasındaki ilişkilerle ilgili bir kararını onaylamaya yanaşmamıştı. Devrimin en civcivli günlerinde, bütün halk kuvvetleri geçmişteki baskılardan kurtulur, zincirden boşanarak eski dünyanın kalıntılarını silip süpürmek gibi bir tehlike yaratırlarken eski rejimin bu ünlü kişileri, bu kör ve sağır, saygıdeğer senatörler eski zaman üniformalarını giymiş olarak caka satmaya devam ediyorlardı. Şöyle bir şey de olmuştu hattâ: İçlerinden, yeni senatör olan biri oturuma redingot giymiş olduğu halde katılmak istemiş, fakat kutsal giyim kuşam kurallarına karşı geldi diye, arkadaşları kızıp onu kapı dışarı etmişlerdi. Rusya'ya yeni bir çehre, gençleşmiş bir yapı, modern bir demokrasi vermek için Geçici Hükûmet'in güvendiği idarî personel böyleydi işte.

Bu şartlar altında Geçici Hükûmet'in, kendisine temsilciler veren partilerin güvenine varıncaya kadar her şeyi kaybedişine ve bitmez tükenmez bir iyi niyetle sonsuz bir uzlaşma zihniyetine sahip olan Sovyet çoğunluğunun sonunda artık ona güven beslemeyişine nasıl şaşılabilir? İktidarın Bolşeviklerin eline geçişinin arifesinde (yani 25 Ekimde) önparlamentonun, hükûmetin görevlerine ilişkin iki önerge üzerinde karar vermesi gerekiyordu. K.D.' lerle birtakım sağcı sosyalistlerden meydana

4. Batı takvimine göre.

gelen muhafazakâr kanat "Geçici Kurulun aşırı sol tehlikesine açtığı savaşta Geçici Hükûmet'i kayıtsız şartsız desteklemesini" isteyen bir karar sureti sundular. Ön-parlamentoya katılmış bulunan Menşevik, Sosyalist-Devrimci, sol Sosyalist-Devrimci ve enternasyonalist Menşevik gibi öteki kuruluşlar,[5] bir başka gündemi oya sundular. Burada "iktidara el koymak amacını güden devrimci faaliyet" kınandıktan sonra bu teşebbüsü kolaylaştıran şeyin "ivedi tedbirleri uygulamadaki gecikme" olduğu belirtiliyordu. Sol kanadın sunduğu metin devamla, "toprakların tarım komitelerine teslim edilmesini" sağlayacak bir kararnamenin hemen çıkarılmasını ve "dış politika alanında da enerjik bir faaliyete geçilerek hemen barış görüşmelerine girişilmesinin Müttefiklere teklif olunmasını" istiyordu.

Geçici Hükûmet'in açıkça inkârı demek değildi bu şüphesiz. Fakat herkes solun yaptığı bu hareketin kapsamını anladı: Sağın sunduğu güvenoyu önergesine oy vermeye yanaşmıyor, hükûmetin uygulamaktan hep kaçındığı bir politikanın güdülmesini öne sürüyordu. Solcuların önergesi 102 muhalif, 23 çekimsere karşı 123 oyla çoğunluk kazandı. Kerenskiy bir ara çekilmeyi düşündü ama iktidarda kalmayı kararlaştırdı. Kader birkaç saatlik bir erteleme veriyordu ona.

Yine o 24-25 Ekim gecesi Bolşevikler ayaklanma hazırlıklarını bitirmişler, Kızıl Muhafızları ilerleterek başkentin birtakım stratejik noktalarını ele geçirmişlerdi. O gece iki Menşevik şahsiyet, Dan ile Gots, Kerenskiy'i ziyarete geldiler. Yanlarında ön-parlamentonun başkanı olan Sosyalist-Devrimci Avksentyev de vardı. Bunlar, ön-parlamentoda yapılan oylamanın ışığı altında ertesi sabah bir bildiri yayınlanmasını istediler. Bunda hükûmetin Kurucu Meclis'i toplantıya çağırmayı çabuklaştırmaya; büyük toprak mülklerini tarım komitelerine aktarmaya ve Müttefiklere askerî harekâtı hemen durdurma teklifinde bulunmaya karar verdiği halka bildirilecekti. Dan, Başbakana: "Bolşevikler nerdeyse ayaklanacaklar. Ayaklarının altına karpuz kabuğu koymak için tek çare bu" dedi. Yine onun anlattığına göre, Kerenskiy'in "çok sinirli, bitkin bir hali vardı". Ilımlı sosyalist partilere en ufak bir taviz vermeye yanaşmadı: "Hükûmetin sizin öğütlerinize ihtiyacı yok" diyerek başından savdı onları.

Bu sonuncu uzlaşmaz hareket de gerçekleri görmemenin sonuncu bir kanıtı oldu. Son müttefiklerinin kendisine verdikleri öğütlere aldırış etmeyen Geçici Hükûmet, son dostlarından istemekte olduğu askerî yardımdan da vazgeçmek zorunda kaldı.

---

5. İleride de görüleceği gibi, Bolşevikler, kurulun tartışmalarına artık katılmamaya karar vermişlerdi.

ÖN-PARLAMENTONUN BAŞARISIZLIĞI VE SOVYETLERDEKİ BUNALIM

Geçici Hükûmet gibi onu destekleyen partiler de uyuşukluk, vurdumduymazlık içindeydiler. K.D.'ler kendi ideolojilerinden vazgeçip parlamenter ve burjuva nitelikli de olsa, anayasallık ve demokrasinin erdemlerine olan inançlarını yitirirlerken, Sovyetlerde hâkim durumda olan ılımlı sosyalistler de iyiden iyiye dağılıyorlardı. Bunların sürekli zayıflayışı kendini yalnız seçmenlerini ve üyelerini büyük ölçüde kaybetmeleriyle göstermiyordu. Uyuşmazlıklar, anlaşmazlıklar da bunların saflarında büyük gedikler açmaktaydı.

Devrimin ilk aylarında en kalabalık parti olan Sosyalist-Devrimciler başlangıçta küçük burjuva partilerin kendilerine güven gösterdikleri kentlerde çöküyordu. Moskova'da Temmuzda yapılan belediye seçimlerinde bunlar, oyların yüzde 58'ini almışlardı. Ekimde yine orada yapılan seçimlerde ise bu oran yüzde 14'e indi. Sosyalist-Devrimci parti Kerenskiy'e beslediği gittikçe belirgin hale gelen düşmanlığı açığa vururken, partinin çoğunluğu politik bir çıkmaza dalıyor; sol kanat azınlığı ise ondan büsbütün ayrılıyordu. Kamkov'la Mariya Spiridonova'nın yönettikleri bu kanat, Bolşeviklere gittikçe daha çok yaklaşıyordu. Troçki, "onlarla anlaşmanın gitgide daha kolay hale geldiği" düşüncesindeydi.

Geçici Hükûmet'i destekleyen ve ona katılmış bulunan sağcı Menşevikler örgütlü bir hareket olmaktan çıkmışlardı artık.[6] Bunlar Bolşevik ayaklanmasının arifesinde Petrograd'da yaptıkları mitinglerde yirmi otuz kişiyi zor toplarlarken, Bolşevikler şehrin en büyük salonlarını sayılamayacak kadar çok bir kalabalıkla doldurmaktaydılar. Menşevik partisi gerçi resmen bölünmüş değildi ama –Martov'un yönettiği enternasyonalistlerden meydana gelen– sol kanadının sağ kanatla olan ilişkisi, pek büyük anlamı olmayan bir etiketten ibaretti.

Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler, vurdumduymazlıklarıyla körlüklerinin ceremesini ödüyorlardı böylece. Halk yığınlarının bir kısmının gitgide azalmakta olan oylarından hâlâ yararlandıkları halde dahi, onlardan tamamen kopmuş durumdaydılar. İşçilerden yana doğru olan şey, askerlerle faal köylülerden yana da gitgide doğru hale gelmekteydi. Cepheden Petrograd'a sık sık heyetler geliyor politik yöneticilere kendi sorunları ile isteklerini anlatıyorlardı. İçlerinden bazıları ilkin Sovyet'teki çoğunluğun önderleriyle temas kurmaya çalışıyorlardı. Hiç değilse görünürdeki nüfuzları dolayısıyla, bunlardan çok şey ummaktaydılar çünkü. Fakat istedikleri görüşmeyi hemen hemen hiçbir zaman yapamıyorlardı.

---

6. Nitekim Gorkiy'in gazetesi olan *Novaya Jizn*, başkentte Menşevik partisinin "fiilen yok olduğunu" kabul etmekteydi.

O zaman da heyetler Bolşeviklerden yana dönüyorlardı. Bunlar heyetleri kabul edip dinliyorlar, onlarla tartışıyorlar, güdecekleri politikanın ana çizgilerini anlatıyorlardı onlara. Ayaklanmış halk yığınlarının gittikçe işi azıtması karşısında sağcı sosyalistlerin kullandıkları dil ılımlılığın, ihtiyatın, disiplinin diliydi. Fakat Rusya'da 1917 yılının güzünde esen hava karşısında –hepsi de muhafazakâr erdemler olan– bu ılımlılığın, bu ihtiyatın ve bu disiplin eğiliminin, halka meydan okurmuş gibi bir halleri vardı. Örneğin, Sovyet Merkez Yürütme Komitesi'nin organı olan *İzvestiya* gazetesi 17 Eylül sayısında şunları yazmaktaydı nitekim: "Devlet, halkın isteklerini karşılamanın imkânsızlığı içindedir. İlkin bütünü, yani devleti korumak, onu yıkılmaktan kurtarmak gerekir. Bunun için de tek bir yol vardır: Talepler ne kadar yerinde, ne denli kuvvetli olurlarsa olsunlar bunları yerine getirmek değil, tersine, kısmak; her yandan gösterilmesi çok gerekli olan fedakârlıklara katlanmak gerekir." Açlığın tehdidi altındaki halk yığınlarından yeni fedakârlıklara katlanmasını istemenin, onları intihara çağırmak anlamına geldiği anlaşılmıyor muydu? Muhakkak olan şu ki, milyonlarca işçi, köylü ve asker böyle düşünmekteydiler ve bu gerçekdışı öğütler onları çileden çıkarıyordu.

Bir takım ılımlı sosyalistler bunu anlamışlardı ama, iş işten geçmişti artık. Ön-parlamentonun 24 Ekim'de yaptığı son toplantıda söz alan Menşevik Dan: "Her şeyden önce barış diye bas bas bağıran halk yığınlarının bu isteklerini yerine getirmek gerekir... Ayrıca toprak sorunu o tarzda ele alınmalı ki, hükûmetin halkın ihtiyaçlarını karşılayacağından hiç kimsenin en ufak bir kuşkusu kalmamalı" diye bağırıyordu. Hemen hemen aynı anda, Petrograd Sovyeti'nde Menşevikler de buna benzer nutuklar çekiyorlardı. Fakat her yandan: "İş işten geçti!", "sekiz aydır katlanıyoruz sizlere!" bağırışlarıyla sözleri kesiliyordu.

Bu adamların ülkelerini gerçek bir barış politikası yoluna sokmaya yanaşmayışları, sonunda iflasa götürmüştü onları. Gerçekleşmesi imkânsız bir takım uzlaşma hayalleri peşindeydiler. Tam Bolşevikler kendilerini politika sahnesinden kovmaya hazırlandıkları sırada, uzun süren uykularından uyandılar. O zaman bile akıl almayacak hayalleri şimşek kadar kısa süren uyanıklıklarla birbirine karıştırmaya devam ediyorlardı. Örneğin, İngiltere Büyükelçisi 25 Ekim'de –yani iktidarın Bolşeviklerce ele geçirildiği gün– eski Çalışma Bakanı Skobelev ve sağ kanattan Sosyalist-Devrimci Çaykovski'yle yaptığı bir konuşmayı hükûmetine bildirmişti. "Bana: "Biz şimdi sosyalist bir hükûmet kurmak üzereyiz. Bolşevikleri de buna almayacağız" dediler. Kazak demokrasisi temsilcileri buna girecekler, K.D.'ler de bunu destekleyecekler. Ben: "Bolşevikleri nasıl devireceksiniz peki?" diye sorunca şöyle karşılık verdiler: "Kuvvet kullanarak... Fakat başarı kazanmamız için orduya, "Müttefikler barış şartlarını tartışmaya ve savaşa çabucak son vermeye

hazır" demeye izinli olmamız gerek. Böylesi bir demeç Bolşeviklere karşı bize büyük üstünlük sağlar, Müttefikler de onlarla görüşme yapmaya yanaşmıyorlar zaten."

Çökmekte olan bu sosyalistlerin son fikirleri, aslında, 1917'nin Eylülünden kalmaydı. O ayın 14'ünde Petrograd'da bir "Demokratik Konferans" (*Demokratiçeskoye Soveşçaniye*) toplanmış; Rus politik *intelligentsiya*'sının "kaymağını" bir araya getirmiş ve iç savaş heyulâsını önleyecek son bir girişim olarak ortaya çıkmıştı. Ağustosta Moskova'da toplanmış olan "Devlet Konferansı"nın "ikinci baskısı" gibi bir şeydi bu. Fakat buna önayak olanların iddiaları daha büyüktü bu sefer. Kurucu Meclis'in kasımda toplanması öngörülmüş olduğuna göre, bunlar gerçek bir parlamento kurmak istemiyorlardı da, rejimi sürekli toplantı halinde olan ve Geçici Hükûmet'le ulus arasında devamlı temas sağlayan bir kuruluşla donatarak, ona daha temelli ve sağlam bir hal vermeyi umuyorlardı. Bunun için de "Demokratik Konferans"ın ulusu Moskova toplantısından daha iyi temsil etmesi gerekiyordu: Varlıklı burjuvazi Moskova'ya, sayıca önemiyle hiçbir ilişkisi olmayacak adette delege gönderebilmişti çünkü. Petrograd'da ise, tersine, Sovyetlerin temsilcileri önemli bir çoğunluğa sahiptiler. Sağ kanatta "işbirlikçiler" diye adlandırılan grup vardı ki, sosyalistlerle burjuvazi arasında bir köprü durumundaydı. Aşırı solda ise Bolşevikler bulunmaktaydı ve hasımlarına kök söktürmeye iyice kararlı gözüküyorlardı.

İlk oturumlarından birinde "Demokratik Konferans" kendini daha yapılanmış bir kurum haline sokmaya karar verdi: "Rusya Cumhuriyeti Geçici Konseyi" (*Vremennıy Sovet Rossiyskoy Respubliki*) böyle doğdu, fakat herkes bunu daha çok "ön-parlamento" gibi söylenmesi kolay bir adla tanıdı. Yüzde 15'i "Demokratik Konferans"a katılanlardan olmak üzere, 550 üyeden kuruluydu. Bunlara burjuvaziyle çeşitli çıkar gruplarının temsilcileri de eklendi. Sonunda ön-parlamento 120 Sosyalist-Devrimciden, 66 Bolşevikten, 60 kadar ılımlı Menşevikten, 30 kadar enternasyonalist Menşevikten ve az çok sosyalist eğilimli birkaç hizipten meydana geldi. Sovyet partilerinin 308 temsilcisinin yanı sıra 75 kadar K.D., daha sağda yer almış politik kuruluşlarla iş ve ticaret dünyasının delegeleri de vardı. Geçici Hükûmet'e hep yoksun kalmış olduğu bu demokratik temeli vermek isteyen ılımlı sosyalistler, "Geçici Konsey"in gerçek yasama yetkileri ve bakanlar üzerinde denetim hakkıyla donatılmasını istemişlerdi. Fakat Kerenskiy "olmaz" dedi ön-parlamento da tamamen istişarî bir merci olarak kaldı. Suhanov onun için: "Ön-parlamento öylesine acizdi ki, çarlık devrinin Duma meclisi onun yanında çok kudretli bir parlamento olarak ortaya çıkmaktaydı" diyor; "Geçici Konsey, Bakanlar Kurulu'yla kıyaslanınca insanda bir kuvvet ve sağlamlık duygusu uyandırıyordu" diye de ekliyordu. As-

lında ise ikisi de tam anlamda politik bir boşluğu olduğu gibi ortaya koymaktaydılar.

Ön-parlamentonun bu güçsüzlüğü barış sorununa ayırdığı görüşmeler ve bu tartışmayı kapayan oylamayla yeterince ortaya çıktı. Meclisin sağ kanadı bir önerge verdi. Burada orduya yapmakta olduğu savaşın demokrasi ve özgürlük savaşı olduğu inancını aşılayarak onun maneviyatını güçlendirmenin gerekliliği üzerinde ayak direnilmekteydi. Önerge bir çekimser ve 130'a karşı 135 oyla reddedildi. Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler de bir karar sureti sundular ve burada, başka istekler arasında, "genel bir demokratik barışın en kısa zamanda imzalanmasını" da istediler. Meclis bunu da 50 çekimser ve 95'e karşı 127 oyla reddetti. Ön-parlamentonun saplandığı çıkmaz, rejimin saplanmış olduğu çıkmazdı.

Bolşevikler bunu anladıklarından, rejimi kayıtsız şartsız kendi haline bırakmışlardı. Daha kurulduğu andan itibaren, hattâ daha önceden, "Demokratik Konferans" toplantısı sırada Lenin, partinin bu kurumun çalışmalarını boykot etmesini istemiş, fakat arkadaşları onu izlememişlerdi. Bolşevik partisinin Merkezî Komitesi Lenin'in görüşünü sekize karşı dokuz oyla onaylamıştı, ama bu çoğunluğu yetersiz bulduğundan, sorunu daha geniş bir konferansa sunmaya karar vermişti. Orada da 50'ye karşı 77 oyla "Demokratik Konferans"ın çalışmalarına katılma kararı verilmişti. Bununla birlikte az sonra "Geçici Konsey"in Bolşevik grubu, Troçki'nin seslendirmekle görevlendirildiği bir bildirinin okunuşundan sonra burayı gürültülü bir şekilde terk etme kararını verdi. Troçki şöyle demişti: "Sosyal demokratların Bolşevik grubu olan bizlerin, ulusa ihanet eden bu hükûmetle ve karşı-devrimi hoşgören bu Sovyet'le hiçbir ilişkimiz yoktur. Ulus için öldürücü olan bu kulis faaliyetine dolaylı ya da dolaysız paravanlık etmeyi bir an dahi istemiyoruz." Bunun üzerine 66 Bolşevik delege ayağa kalkmışlar, hasımlarının "yuha"ları arasında toplantı salonundan çıkmışlardı.

Aşırı sol kanatsız, ülkenin gerçek gücünün temsilcisi tek kuvvet olan Bolşevik grubundan yoksun bir ön-parlamento, ulusal temsilin bir karikatüründen başka bir şey değildi. Olaylar üzerinde hiçbir etkisi olmayan bu akademi, aldırmazlık içinde yok olup gitti. Partilerin programlarıyla onların gelecekte yapacakları çeşitli işlerin karşılaştırılabileceği bir müzakere meclisi ve politik bir kürsü olarak Rusya'ya ne kalıyordu şu halde? Artık kesin olarak taarruza geçmiş bulunan işçi ve halk hareketi için Sovyetler kalıyordu ki şubattan bu yana az çok kararlılık gösterir gibi olan tek kurumlar bunlardı. Fakat bu yanda da durum kökünden değişmişti.

İkili iktidar havası içinde doğmuş bulunan Sovyetler giderek işleri yürütme görevini Geçici Hükûmet'e bırakmaya katlanır olmuşlardı.

Ancak bunalım anlarında, bakanların otoritesizliği ülkeyi hercümerç içine yuvarlamak tehlikesini doğurduğu sırada işlere karışmakla yetiniyorlardı. Sovyet ve hükûmet kuruluşları arasındaki rekabet böylece yerini bir çeşit işbölümüne ve koalisyon kabinelerinde birçok sosyalist bakanın bulunmasıyla dile gelen bir işbirliği zihniyetine bırakmıştı. Böylelikle ikili iktidarın yerini Geçici Hükûmet'in meşru olarak tanınan yetkisi; daha doğrusu her türlü gerçek iktidarın yokluğu aldı. Fakat daha ileride de göreceğimiz gibi, eylül ayından başlayarak, Bolşeviklerin kaydettikleri ilerlemeler bu duruma son verdi. Parti birçok önemli Sovyette, özellikle Petrograd ve Moskova Sovyetlerinde çoğunluğu ele geçirme işini başardı. O andan başlayarak da Hükûmetle Sovyetler arasında yeni bir çatışma tehlikesi ve yeni bir ikili iktidar ihtimali belirmeye başlıyordu. Bununla birlikte bu durum tam olarak gerçekleşmedi: Haziranda toplanmış olan Bütün Rusya Sovyetler Kongresi bir Merkezî Yürütme Komitesi seçmişti. Bu Komite de Kerenskiy ve bakanlarıyla ellerinden geldiği kadar işbirliği yapan ılımlı sosyalistlerce kontrol edilmekteydi. İkinci bir Ulusal Sovyetler Kongresi'nin 15 Ekim'de toplantıya çağırılması kararlaştırılmıştı, ama Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler yerel Sovyetlerdeki değişikliklerin, ulusal ölçekteki çoğunluklarının devrildiği anlamına geldiğini anladıklarından, egemenliklerine son verecek olan bu toplantıyı pek de büyük bir istekle karşılamıyorlardı.

Menşevik Dan kongre toplantısının ertelenmesini istedi. Sağcı sosyalistlerin güçlü oldukları Sovyet'in askerler kolu da bu teklifi destekledi. Köylüler Sovyeti'nin Yürütme Komitesi ise, kongrenin toplanmasını kendi payına "tehlikeli ve istenmeyecek bir şey" saydı. Bu davranış Bolşeviklerin zorlu muhalefetiyle karşılaştı. Troçki: "Eğer Merkezî Yürütme Komitesi Sovyet delegelerini yasal yollarla toplamaya yanaşmazsa onların bu davranışlarının kaçınılmaz cevabı devrimci usullere başvurmak olacaktır" dedi. Sonunda kongrenin 25 Ekim'de (7 Kasım'da) toplanması kararlaştırıldı. Fakat Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler başkente gelen delegelerin yetkilerinin geçerliliği üzerinde mızıkçılık ederek kongrenin çalışmaya başlamasını sonuna kadar geciktirmeye çalıştılar.

Umutsuz ve beyhude bir kavgaydı bu, çünkü Sovyetlerin rolünün ılımlı sosyalistlerce kavranış tarzına örgütlerinin güçsüzlüğü de eklenince bu, onlar için her türlü devrimci umudun ya da kısaca her türlü umudun sonu anlamına geliyordu. Sovyetler, işçiler için büyük bir kurtuluş umudu olarak doğmuşlardı. Proletarya bunları kendi isteklerini dile getirecek ve varlıklı sınıfların karşısına dikilerek kendisini sefaletten ve kölelikten kurtaracak bir kuruluş olarak görmüştü. Bu umut gitgide kaybolmuştu. Temmuzda da nisbeten muhafazakârlaşan bir Sovyete karşı Petrograd'daki halk yığınlarının bir ilk ayaklanması-

na tanık olunmuştu. Sonunda hattâ öylesine muhafazakârlaşmıştı ki, ayrıca bir Bolşevik çoğunluğu ihtimalinden ödleri kopan yöneticileri, Sovyetlerin hiçbir işe yaramadıklarını söylemeye başlamışlardı. Leninci-lerin ellerine geçmiş olan bazı yerel Sovyetler inisyatifleri çoğaltıyorlar, gittikçe artan sayıda sosyal ve siyasal görevleri yerine getiriyorlardı. İleride Stalingrad adını alacak olan Tsaritsın'da, Vyatka'da, Kiev'de ve başkentte de özellikle böyleydi bu. Fakat bunların dışındaki yerlerde işler başka türlü yürüyordu. Merkezî Yürütme Komitesi'nin bir üyesi: "Sovyetlere karşı belirli bir soğukluk var, Sovyetlerin görevleri yavaş yavaş azaltılıyor" diyordu. Bunların malî kaynakları hızla azalmaktaydı. Ilımlı sosyalist yöneticiler bu değişikliğe üzülmek şöyle dursun, açıkça seviniyorlar, bunu çabuklaştırmaya çalışıyorlardı.

Nitekim denetimleri altındaki *İzvestiya* gazetesinin 28 Eylül 1917 sayısında şunlar okunmaktaydı: "Sovyetlerin rolü sona ermek üzeredir. Devrim aygıtının öteki örgütleriyle birlikte özgür ve muzaffer bir ulusun politika sahnesinden yok olacakları an yaklaşıyor. Bu ulus bundan böyle barışçı silahlar kullanacaktır ancak." Aynı gazete 23 Ekim'de de yine bu düşünce üzerinde durmakta ve şöyle demekteydi: "Otokrasi ile onun bürokratik rejimi yıkılınca biz Sovyetleri kurduk. Demokrasinin geçici olarak sığınabileceği bir çeşit gecekondu mahallesiydi bu. Şimdiyse gecekondu mahallesinin yerine geçecek olan sürekli yapıyı kurmaktayız ve halkın bu daha rahat konuta geçmek için yavaş yavaş gecekonduları boşaltmasından daha tabiî bir şey olamaz."

Sovyetlerin eskiden çoğunlukta olan yöneticileri, bunların devrimci içlerini boşalttıktan sonra, şimdi de feda etmeye dünden hazırdılar ama Bolşevikler bunun tam tersi düşüncedeydiler. *İzvestiya*'daki baş-yazının çıkışından iki gün sonra sağcı sosyalistlerin beğenmedikleri gecekondulara devrim yerleşiyor ve bunu yaparken de Sovyet rejimini doğurmuş oluyordu.

BOLŞEVİKLER: TOPARLANMADAN YÜKSELİŞE

"Temmuz Günleri"nin ertesinde Rusya'da hüküm sürmekte olan politik havayı hatırlatırken, Suhanov bu olayların "Bolşevizmi yok ettiğini" söylemişti. İki ay sonra ise yepyeni bir durumu anlatıyordu: Bolşevikler "halk yığınları ile haşır neşir haldeydiler, nerede olmaları gerekiyorsa her zaman oradaydılar çünkü. Fabrikanın, kışlanın yaşantısıyla ilgili ufak sorunlarla olduğu kadar, büyük problemlerle de uğraşmaktaydılar. Tek umut haline gelmişlerdi... Halk yığınları onlarla birlikte yaşıyor, onlarla birlikte soluk alıyordu. Lenin'le Troçki'nin partisinin elindeydiler." Rus Devriminin tarihi bu altüst oluşta yatar: Üç ayda, Bolşevikler önce halkı, sonra iktidarı ele geçirdiler.

Temmuzdaki başarısızlıklardan sonra, toparlanmalarının ilk işaretleri ağustosta belirmişti. Partinin o ay toplanan kongresinde söz alan Volodarskiy: "Petrograd fabrikalarında korkunç, sınırsız bir nüfuza sahibiz" diyebilecek durumdaydı. Yine o sıralarda Bolşevikler Moskova'da durumu düzeltmişlerdi ve "Devlet Konferansı"nın açılışı sırasında bir genel grev düzenleyerek güçlerini ispatladılar. Ondan sonra da, Bolşeviklerin ilerleyişleri hızlandı ve taşkın bir deniz halini aldı. Ülke yaşamının bütün basamaklarında, kamu hayatının bütün kesimlerinde sabırlarının meyvalarını topluyorlar, hasımlarının üstüste tekrarladıkları başarısızlıklardan yararlanıyorlardı. Seçmen toplulukları içine olduğu kadar, ordunun ve Sovyetlerin içine nüfuz etmeleri de dikkat çekiciydi.

20 Ağustosta Petrograd'da yapılan belediye seçimlerinde Bolşevikler ilk başarılarını kazandılar. Sosyalist-Devrimciler oyların yüzde 37'sini alıp başlıca parti olarak kalmaktaydılar ama hissedilir derecede gerilemişlerdi. K.D.'ler ayakta kalabilmişlerdi ama Menşevikler yıkılmışlar, oyların ancak yüzde 5'ini alabilmişlerdi. Suhanov'a göre zaferi asıl kazananlar Bolşeviklerdi. O Bolşevikler ki "daha yakın zamana dek herkes onlara çamur atıyor, herkes onları ihanetle, satılmışlıkla suçluyor, maddî bakımdan olduğu kadar manevî bakımdan da ayaklar altında çiğniyordu. Birçok militanları da hâlâ hapishaneleri doldurmaktaydılar. Onlara hemen hemen hiç kimse aldırmaz olmuştu. Nerden çıkıvermişlerdi birden böyle ve nasıl sahip oluvermişlerdi o acayip, şeytanca kudrete?" Yarı yarıya yeraltında olmalarına rağmen, 200.000'e yakın oy elde ettiler. Petrograd'da oturanların üçte biri onlara oy vermişti: Ülkedeki devrimcilerin öncü kuvvetiydi bu.

Bir ay sonra aynı olay Moskova'da da görüldü. Fakat Bolşeviklerin başarısı gürültülü bir zafer haline gelmişti. Rusya'nın ikinci şehrindeki belediye seçimlerinde Bolşevik adaylar oyların yüzde 51'iyle birlikte salt çokluğu da elde etmişlerdi. Oyların yüzde 20'sini K.D. partisi, yüzde 15'ini Sosyalist-Devrimciler, yüzde 4'ünü Menşevikler alabilmişlerdi. Birçok taşra kentinde ve özellikle Kostroma ile Tsaritsın'da da işler aynı şekilde cereyan etti. Üstelik burada söz konusu olan, bütün sınıfları içine alan, halkın tümünü kapsayan seçimlerdi.

Herkesçe Sosyalist-Devrimcilerin kalesi olarak bilinen orduda, "Temmuz Günleri"nden başlayarak Bolşeviklerin propaganda yapmaları yasak edilmişti. Fakat onlar kısa zamanda bir toparlanma işine girişip başardılar, şaşırtıcı bir ilerleme de kaydettiler hattâ. Disiplini en sağlam, maneviyatı hükûmetçe en güven verici sayılan V. Ordu, çoğunluğu Bolşeviklerde olan yeni bir komite seçti. Geçici Hükûmet'e bağlı kuvvetlerin zaptedilmez diye ün salmış bir başka kalesi olan topçu birliği bile "bozguncu propagandanın içine işleyebildiği" bir duruma gelmişti aniden. Askerlik sorunlarında Sosyalist-Devrimcilerin başlıca

sorumlusu olan Boris Sokolov, sonuç olarak, Ekim Ayaklanması'ndan önceki günlerde "Bolşevikler dışında, alaylardaki bütün parti örgütlerinin dağılıp çöktüğünü" söylüyordu. Bahriyeliler, özellikle Baltık Filosu denizcileri arasında durum Lenin'in partisinde daha da elverişliydi. Kongre şeklinde toplanan bu denizciler Geçici Hükûmet'in reisine, şu çok sert sözlerle son bulan bir mesaj göndermişlerdi: "Devrime ihanet eden sana, Napolyon Kerenskiy, lanetlerimizi yolluyoruz!" Bir savaş ilanı demekti bu.

Bolşevik propagandasının köylerde yayılması, seçim başarılarının birbirini kovalaması, birçok askerî komitenin ele geçirilmesi... bütün bunlar anlamlı ve önemliydi. Bununla birlikte asıl iş, sonuçları bakımından çok önemli bir olaydaydı ki bu da ülkenin en nüfuzlu Sovyetlerinin Bolşeviklerden yana geçmesiydi. Petrograd Sovyeti'nde iktidarın proletaryaya geçmesini isteyen bir önerge, 31 Ağustos-1 Eylül gecesi büyük bir çoğunluk kazandı. Ilımlı sosyalist şefler bu sonuca öyle şaştılar ki, ikinci bir oylama yapılmasını istediler. Bazı oylamaya katılmamalara ve gözle görülür baskılara rağmen, Bolşevik karar sureti 51 çekimser ve 115'e karşı 279 oyla başarı kazandı. 9 Eylül'de ikinci bir kuvvet denemesi Geçici Hükûmet'ten yana olanlarla olmayanları karşı karşıya getirdi. Tarafların her biri elindeki güçlerin hepsini seferber etmişti. Troçki birkaç gün önce "kefaletle" hapisten çıkmış bulunuyordu. Petrograd sendikaları, "devrimci proletaryanın şanlı önderi için kefalet akçesini ödeme şerefini" kendi üzerlerine almaya karar vermişlerdi çünkü. Onun için Bolşevikler onun varlığına da güvenebilirlerdi. Sendikalar da bu üç bin Rublelik masrafa girdiklerine pişman olmadılar. Petrograd Sovyeti'nin Menşevik ve Sosyalist-Devrimci Prezidyumu hayatta kalışını bir güvenoyu önergesine bağlamış bulunduğundan, Troçki: "Kerenskiy hâlâ bu kurulun üyesi mi?" diye sordu. Çoğunluğu elde tutan yöneticiler, hükûmetin başının, hiç değilse şekil bakımından, hâlâ burada üye olduğunu kabul etmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine de Petrograd Sovyeti Prezidyumu'nun leh ya da aleyhindeki oylama, Kerenskiy'in leh ya da aleyhindeki bir halk oylaması haline geldi ve sonucu da şüphe götürmez bir hal aldı artık: Prezidyum'a 67 çekimser ve 414'e karşı 519 oyla güvensizlik bildirildi.

Tsereteli kürsüye çıktı: "Biz tam altı ay, devrimin bayrağını şerefle yükseklerde taşıdığımıza inanıyoruz. Şimdi bu bayrak sizin elinize geçmiştir. Biz ancak, bu bayrağı sizin, bu zamanın yarısı kadar elinizde tutmanızı dileyebiliriz" dedi. Yeni bir Yürütme Komitesi seçildi. Bolşevikler hasımlarına nisbî kuralı uygulayıp kendilerinin de bu komiteye girmesini önerdiler. "Olmaz" diye cevap aldılar. Sonunda yeni Komite bir Bolşevik çoğunlukla sol kanat Sosyalist-Devrimcilerinin ve enternasyonalist Menşeviklerin meydana getirdikleri bir azınlıktan kuruldu.

5 Eylül'de Geçici Hükûmet'e 254'e karşı 335 oyla güvensizlik verilince Moskova Sovyeti de Bolşeviklerin eline geçti. Ukrayna'nın başkenti olan Kiev de birkaç gün sonra aynı yolu tuttu. Bu hareket Kazan, Bakû, Nikolayev, Krasnoyarsk ile daha başka bir takım sanayi şehirlerinin Sovyetlerine de bulaşarak daha da arttı. Finlandiya'daki Sovyetler daha da büyük bir yığın halinde Lenin'in partisine katıldılar. Bütün Rusya Sovyet Merkezî Yürütme Komitesi Sosyalist-Devrimcilerle Menşeviklerin kontrolünde kalmıştı gerçi, ama bu sadece, haziranda seçilmiş olan Komite'nin artık var olmayan bir durumu yansıtmasından ileri geliyordu.

Temmuz gösterilerinin başarısızlığa uğramasından ve sorumluluğunu ılımlı sosyalist yöneticilerin yüklendikleri Bolşeviklere karşı tenkil hareketinden sonra Lenin, bütün devlet iktidarının Sovyetlere aktarılması düşüncesinin artık anlamı kalmadığına inanmıştı: Bu Sovyetler devrimci olmaktan çıkmışlardı çünkü. Şeflerine göre Bolşevikler için söz konusu olan, devleti ele geçirmeyi düşünmeden önce, proleter kuruluşların içlerinde durumun değişmesini hazırlamaktı. Topu topu birkaç hafta bu amaca ulaşmaya yetmişti. Sovyetlerin aşırı sol kanatça ele geçirilmesi, devrimci güçlerin yeni bir ileri yürüyüşüne yolu açmış bulunuyordu. Başarıları kaydettikten, kazançların toplamını yaptıktan ve Rus kamuoyunun nabzını yokladıktan sonra Lenin, bütün bu olayların partisini artan ve artık belirleyici sorumluluklar karşısında bıraktığına hükmetti. Silahlı ayaklanmanın düzenlenmesi işini gündeme aldı.

SİLAHLI AYAKLANMAYA DOĞRU

Lenin'in 1917'de oynadığı belirleyici rol iki başarıdan ileri gelmekteydi. Bunlardan biri, Rusya'ya dönüşünü izleyen haftalarda partisini bir burjuva demokrasisi rejimiyle yetinmeyerek Geçici Hükûmet'le savaşmaya ikna etmesi; öteki de, Ekim Ayaklanması'ndan önceki haftalarda, ilkin böyle bir ayaklanma ihtimalini gözönünde tutmaya, sonra bunu faal bir şekilde hazırlayıp gerçekleştirmeye Bolşevikleri inandırmış olmasıdır. Bu iki safhada Lenin'in, birçok çetin güçlüklerle karşılaşarak bunları yenmesi gerekti. Nisanda, aşırı sol kanadı bile Geçici Hükûmet'in faaliyet imkânlarının dar sınırlarını iyice görmekten alıkoyan iyimserlik duygusunu yenmek zorunda kalmıştı. Kendinden yana olanları silahlı ayaklanma yoluna sokmak için Lenin'in, daha önceki güçlüklerden hiç de aşağı kalmayan kararsızlıkları ve direnişleri alt etmesi icabetti. Tasarısı da çok gözü pekçeydi gerçekten. "Temmuz Günleri"nin uğradığı başarısızlıktan sonra partisinin içinde bulunduğu durum bir an düşünülsün: Parti, ilk büyük yenilgisine uğramış bulunuyordu. Hükûmetin uyguladığı tenkil tedbirleri yüzünden liderlerin kimisi gizlenmek zorunda kalmış, kimisi de hapse atılmıştı. Halk yığınları partiden yüz çeviriyordu ve

"Alman ajanı Bolşevikler"e karşı başlatılmış bulunan yerme ve iftira kampanyasına hak verir gibi görünüyordu. Proletarya da kendi tarafından bir durgunluk ve umutsuzluk havası içindeydi. Devrimci güçlerin bu gerileyişi kısa sürmüş, ilerleyişleri ağustos ayından itibaren yeniden başlayıp artmıştı şüphesiz. Fakat parti yöneticileri temmuz denemesini ve onun partiyi hemen hemen ölüm tehlikesiyle karşı karşıya getirmiş olduğunu nasıl unutabilirlerdi? Yüz binlerce emekçi ve asker Geçici Hükûmet'i devirmek için işe girişmişler, fakat yok olma tehlikesi geçiren Bolşevik partisi olmuştu. Böylesine hayal kırıklığı yaratan bir teşebbüsten bu kadar az zaman sonra yeni maceralara girmek gibi bir tehlike göze alınabilir miydi?

İşte Lenin bütün inandırıcılığını Bolşevikleri ayaklanmayı düzenlemeye ikna için harcadı. Karşı-devrimci hareket henüz en yüksek mertebesinde bulunmaktaydı; Bolşeviklerin şaşkınlığından hiçbir şey eksilmiş değildi; şüpheciliğe, cesaretsizliğe, hattâ bozgunculuğa özellikle eğilim gösteriyorlardı. Tam bu sırada Lenin, her şeyin ihtiyatlı olmaya ittiği partisini, ileriye doğru yeni bir hamle yapmaya sevketti. Temmuz gösterilerinin gürültü patırtısı henüz yatışmamıştı; hükûmetin giriştiği kovuşturmalar yüzünden aşırı sol kanadın saflarında meydana gelen kaygı ve kargaşalık henüz bütün Bolşevikleri etkisi altında tutuyordu; bunların çoğu hâlâ hapisteydi. Fakat şefleri "anayasacı hülyaları" akıldan çıkarmak ve silahlı ayaklanmaya yolu açmak gerektiği düşüncesindeydi. Lenin, partisinin militanlarını soğukkanlı olmaya ve yapılan kışkırtmalara karşılık vermemeye çağırdığına göre, gerçekleri gözden uzak tutmamaktaydı, ama takındığı tavır yine de akıl almayacak gibi görünmekten geri kalmıyordu. Başarmak istediği iş çok güçtü. Üstelik Lenin, başarısı için özellikle elverişsiz olan şartlar içinde bulunuyordu: Temmuzdan beri Finlandiya'da sürgün hayatı yaşamaktaydı. Olaylarla ilişiksiz, politika sahnesinden uzak, partisinin yöneticilerinden, kadrolarından ve üyelerinden ayrı kalmıştı. Birkaç aylık çetin bir didinmeden sonra, İsviçre'deki hapis hayatından Finlandiya'da pineklemek için kurtulmuş gibi bir hali vardı. Zinovyev'le paylaşmakta olduğu bu yalnızlığı gidermek için, Troçki'nin anlattığına göre, "sığındığı yere çeşitli Bolşevikleri getirtiyor, onları harıl harıl sorguya çekiyor, yöneticilerin sözleriyle yapıp ettiklerini denetliyor, Merkezî Komite'yi harekete geçip sonuna kadar gitmeye zorlamak için sloganlarını partiye, alt kademelere, derinliklere dolambaçlı yollardan gönderiyordu."

Ağustos ayında Bolşevikler ulusal kongrelerini toplamışlar ve orada 21 üyelik yeni bir Merkezî Komite seçmişlerdi. 8 de yedek üye vardı. Devrime yeni bir yön verme sorumluluğu bunlara düşmekteydi. Lenin kendi payına bunların toplantılarından çoğunda bulunmamaktaydı. Devrimci coşkunluğundan birazını onlara da aşılamak için kendilerine mektup

üzerine mektup yazmaktan, paylama üzerine paylama yollamaktan, yazılı uyarıların, gözdağı verici öğütlerin ardını arkasını kesmemekten başka çare yoktu elinde. Arkadaşlarıyla yüz yüze temas kurması hemen hemen imkânsızdı, bir fırsatını elde ederek buluşamıyor ve kişiliğinden yayılan o sonsuz ikna gücünü sonuna kadar kullanamıyordu. Bu yüzden, o ne derse desin, Merkezî Komite'nin üyeleri kendi bildiklerini okuyorlardı. Ona tam saygı beslemekteydiler ama, içlerinden kimisi Lenin'in Petrograd'dan uzaklaştıktan sonra hiç de gerçekçi davranmadığını düşünse gerekti. Bu duygu yüzünden ustalarının düşüncelerini uzun boylu dikkate almak gelmiyordu içlerinden.

Nitekim 12-14 Eylül 1917 tarihleri arasında yazıp Merkezî Komite'ye gönderdiği bir mektupta Lenin, "iki başkentin İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetlerinde çoğunluğu elde ettiklerine göre, Bolşevikler iktidarı ele alabilirler ve *almalıdırlar*" diyordu. Görüşünü politik durumun kısa bir çözümlemesiyle doğruladıktan sonra arkadaşlarından "Petrograd'la Moskova'da *silahlı bir ayaklanma* işini ele almalarını istiyordu. Aşağı yukarı aynı zamanda yazıp aynı makama yolladığı ikinci bir mektupta kendi nedenlerini daha uzun uzadıya anlatıyor, işi bir daha ele alıp üzerinde ayak diriyor: "Aynı zamanda bir dakika bile kaybetmeksizin isyancı birliklerin *kurmayını* örgütlemek, kuvvetlerimizi gereken yerlere dağıtmak, en güvenilir alayları en önemli noktalara sürmek, Aleksandra Tiyatrosu'nu[7] kuşatmak, Petropavlovsk kalesini işgal etmek, genelkurmayla hükûmet üyelerini tutuklamak, Harb Okulu öğrencileriyle "Vahşi Tümen'e karşı, düşmanı şehrin hayatî noktalarına sokmaktansa ölmeyi göze alan birlikleri göndermek zorundayız" diyordu.

Oysa Buharin de parti yönetiminin bu mektuplar karşısında nasıl davrandığını şöyle anlatmaktaydı: "Hiç kimse sorunu böylesine apaçık ortaya koymamıştı... Başlangıçta herkes kuşku içindeydi. Sonradan aramızda danıştık, kararı verdik. Partimizin tarihinde belki ilk kez olarak, Merkezî Komite Lenin'in mektubunun yakılmasına oybirliğiyle karar verdi."

Onun için Lenin'in elinden ancak yeni mektuplar yollamaktan, partinin çekingenliğini yenmek için yeni yeni diller dökmekten başka bir şey gelmiyordu. Finlandiya'da önemli bir görevin başında bulunan Bolşevik Smilga'ya 27 Eylül'de yazdığı mektupta: "Biz yalnız kararlar kabul etmekle yetiniyoruz. Vakit kaybediyoruz, süreler tayin ediyoruz... İşleri böyle savsaklamak gülünç değil mi?.." diyor ve devam ediyordu: "Tarih bugünkü günde *askerî* sorunu temel politik sorun haline sokmuştur. Kendilerini "gündelik işler"e kaptırmış olduklarından, korkarım ki Bolşevikler bunu unutuyorlar." Merkezî Komite'den kuşkulanıyor

7. Demokratik Konferans'ın oturumlarını yapmakta olduğu.

olmalı herhalde ki, Smilga'ya "bu mektubu makinede yazdırıp" –parti yöneticilerin de üzerinden atlayarak– "Petrograd'la Moskova'daki yoldaşlara göndermesini' istiyordu.

29 Eylül 1917'de Lenin ayaklanma için yeni bir çağrıda bulundu: "Ne yapmalı? Açık konuşmalı, gerçeği olduğu gibi görmeli, yani: Bizde, Merkezî Komite'de ve partinin yönetim çevrelerinde Sovyetler Kongresi'ni beklemekten yana bir akım ya da bir fikir var ki bu, iktidarın hemen ele geçirilmesinin, ayaklanmanın hemen başlamasının aleyhinde. Bu akımı ya da fikri *yenmek* gerekir. Yoksa Bolşevikler ebediyen LEKELENİRLER ve parti olarak da SIFIRA İNERLER. Şimdiki fırsatı kaçırıp Sovyetler Kongresi'ni beklemek *tam bir aptallık* ya da *tam bir ihanet* olur çünkü." Lenin'in arkadaşlarıyla bir karşılaşabilseydi ne yapacağını insan kolayca gözleri önünde canlandırabiliyor: Muhakkak ki onları birer birer ceketlerinin yakalarından tutar, fikirlerini kabul ettirmek için hem kendilerini, hem çekingenliklerini silkelerdi. Sürgünde kalmak zorunda olduğundan, en ağır tehditlerin izlediği sert çıkışmalarda bulunmaktan gayrısı gelmiyordu elinden: "İktidarı şimdi ele geçirmeyip de Merkezî Yürütme Komitesi'nde oturup 'beklemek', gevezelik etmek... *devrimin mahvolmasına yol açmak* olur" diyordu. Tehdit de şuydu: "Merkezî Komite benim bu konuda Demokratik Konferans'ın başından beri yaptığım başvurulara CEVAP BİLE VERMEMİŞTİR. Merkezî organ da makalelerimde onur kırıcı ön-parlamentoya katılma kararı gibi Bolşeviklerin apaçık yanlışlarına dair verdiğim izahları ÇİZMEKTEDİR... Burada da Merkezî Komite'nin sorunu tartışmaya dahi yanaşmadığının 'nazikçe' bir imasını; çenemi tutmam ve istifamı verip çekilmem için yapılan nazikçe bir çağrının imasını görmek zorundayım. *Merkezî Komite'ye istifa talebimi sunmak zorundayım* ki ben de bunu yapıyorum, fakat partinin SAFLARINDA ve kongresinde propaganda yapma hakkımı da saklı tutuyorum."

1 Ekim 1917'de Lenin yeniden parti yönetimine başvurdu. Fakat hitap ettiği kimselerin çevresini genişletti. Amacı da sorunun yalnız Merkezî Komite üyelerine sorulmamasını sağlamaktı: Onlara tam bir güven beslemekten uzaktı çünkü. Mektubunu açıktan açığa Moskova Komitesi'ne, Petrograd Komitesi'ne, Petrograd ve Moskova Sovyetleri'nin Bolşevik üyelerine de gönderdi Lenin mektubunda "her türlü savsaklamanın artık düpedüz bir suç haline geldiğini", "Bolşeviklerin Sovyetler Kongresi'ni beklemeye hakları olmadığını, iktidarı hemen ele geçirmeleri gerektiğini, böyle yapmakla dünya devrimini kurtarmış olacaklarını" bildirdi ve mektubunu: "Beklemek, devrime karşı suç işlemektir" diye bitirdi.

8 Ekim 1917'de Lenin, Kuzey Sovyetleri'nin bir bölge konferansına katılan Bolşeviklere uzun bir mektup gönderdi. Bunun da iki yerinde: "İşi savsaklamak, ölüm demektir" sözlerine rastlanmaktadır.

10 Ekim'de Lenin nihayet Merkezî Komite'nin bir toplantısında hazır bulunma işini başardı. Troçki'nin anlattığına göre, "başında peruka, gözlerinde gözlük, sakalıyla bıyığını tıraş etmiş olduğu halde geldi. Profesyonel bir devrimci olan Lenin, "büyük akşam" yaklaşmışken, nihayet mesleğinin zirvesine erişmiş bulunuyordu. Yirmi beş yıla yakın yorulmak bilmez didinmenin, fesat hareketlerinin, savaşların, kalem kavgalarının hazırlamış olduğu bir olay gelip çatmıştı. İşte o günlerde birçok Bolşevik yöneticinin karşısına bu babacan kılıkta çıktı. Kendisiyle bu belirleyici saatlerde karşılaşmış olan Ekim Ayaklanması'nın şeflerinden biri, Antonov-Ovseyenko, onu şöyle anlatıyor: "Saçlarına kır düşmüş, gözlüklü, ufak tefek bir ihtiyar, sağlık durumu epey yerinde, daha çok yumuşak başlı: Gören bir müzisyen, bir öğretmen ya da bir 'sahaf' sanır." Malaparte'nin "Lenin baba" diye adlandırdığı adamda öğretmenden de, hattâ sahaftan da bir şeyler vardı şüphesiz. Fakat kılığını değiştirmiş olmasına rağmen, o an için tam anlamıyla ağır basan, devrimci yönüydü.

Bolşevik Merkezî Komite'nin 10 Ekim 1917'de yaptığı o tarihsel toplantıdan bir tutanak kalmıştır ki kuruluğu, tam on saat sürmüş olan tartışmanın sertliğini ve toplantının ateşli havasını pek de iyi dile getirememektedir. Onun söz alıp konuşmasıyla ilgili olarak tutanakta şunlar yazılıdır: "Lenin yoldaş da söz alarak, 'Eylül ayının başından beri ayaklanma sorununa karşı az çok bir aldırmazlığın kendini hissettirmekte olduğuna işaretle, dikkati çoktan bu sorunun teknik yönüne çevirmek gerektiğini belirtmiştir. Şimdi de çok zaman kaybedilmiş olduğu açıkça görülmektedir. Oysa iktidarın ele geçirilmesi için politik bakımdan durum olgun hale gelmiş bulunmaktaydı."

Ondan sonra da Lenin, böyle bir yargıyı dayandırdığı kanıtları uzun uzadıya anlattı. Bunları, "Bunalım olgunlaştı" başlığını taşıyan önemli bir metne daha önce konu yapmış bulunmaktaydı ki bir parçası, ekim ayı içinde partinin resmî gazetesinde çıkmıştı. Lenin burada, kendi görüşünce, hemen bir ayaklanma yapılmasını haklı gösteren bütün nedenleri anlatmaktaydı. Bunlar uluslararası duruma olduğu kadar o sırada Rusya'da hüküm sürmekte olan politik, ekonomik ve sosyal şartlara da bağlı bulunmaktaydı. Zaten Lenin'in stratejisinde dikkate değer yön şudur ki makalesine bile uluslararası şartlar üzerinde özellikle durarak başlamıştır. Bu konuda şöyle yazmaktaydı: "Özgür İtalya'da sosyalist parti şeflerinin yığın halinde tutuklanmaları ve özellikle Almanya'da görülen *askerî ayaklanma* başlangıçları, büyük bir dönemece girildiğinin, dünya ölçeğinde bir *devrim arifesinde* bulunulduğunun apaçık belirtileridir." Şu nokta üzerinde ayak diriyordu sonra: "Artık kuşku beslemek mümkün değildir. Dünya proleter devriminin eşiğinde bulunuyoruz. Dünyanın sonsuz bir özgürlükten yararlanan tek enternasyonalist proleterleri

bizler, biz Rus Bolşevikleri olduğumuzdan... devrim döneminde de yığınların *çoğunluğunu* elimizde tuttuğumuzdan, 'size çok şey verdiler, çok şey de isteyecekler' sözünün uygulanacağı, uygulanması gereken duruma gelmiş bulunuyoruz gerçekten."

Rusya'nın kendisine gelince, Lenin iktidarın hemen ele geçirilmesini mümkün kılan bir sıra olayları belirleyici nitelikte saymaktaydı. Bunların başında da "köylü ayaklanması" geliyordu. Diğer yandan, Geçici Hükûmet'in milliyetler sorununu çözmekte karşılaştığı güçlükler ile demiryolcuların yığın halinde yaptıkları grevin tanıklık ettiği toplumsal bir hareketlenme söz konusuydu. Son olarak da belediye seçimleriyle Sovyet seçimlerinde Bolşeviklerin kazandıkları başarılar gelmekteydi ki, halk yığınlarının sabırsızlığını ve devrim hareketine girişmeye hazır olduklarını bunlar da gösteriyordu.

Bolşevik Merkezî Komite'nin 10 Ekim'de yaptığı toplantıda Lenin muhalefetlerle de karşılaştı şüphesiz. Fakat giriştiği taarruz, partinin yönetiminde bir değişiklik olmasına yol açmıştı bile. Tartışmaya katılanlardan bazıları Bolşevik örgütlerinin, özellikle silah bakımından, zayıf oluşları üzerinde durdular, ama oturum Lenin'in yargılarının ana çizgilerini benimseyen bir önergenin onaylanmasıyla sona erdi. Merkezî Komite'nin kararı şöyle son buluyordu: "Silahlı ayaklanmanın kaçınılmaz olduğunu ve tam bir olgunluk safhasına gelmiş bulunduğunu gözlemleyen Merkezî Komite, partinin bütün örgütlerine bu tarafa yönelmelerini ve bütün gündelik meseleleri bu açıdan ele alarak çözümlemelerini teklif eder..."

Bununla birlikte bir sorun belirsiz olarak kalmaktaydı: Ayaklanma hangi gün olacaktı? Aralarında Troçki'nin de bulunduğu birçok Bolşevik yönetici, ayaklanmayı Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin toplantısına rastlatmanın teknik bakımdan yerinde, politik bakımdan da arzu edilir olduğu düşüncesindeydiler. Böylece iktidarı ele alma işi yalnız tek bir parti adına değil de, bu proleter kurum adına yapılmış olacak, bu ise devrim teşebbüsünün itibarını ve başarı kazanma şanslarını artıracaktı. Fakat Lenin bu görüş tarzını benimsemiyor: "Sovyetler Kongresi üzerine kurulan anayasacı hayaller ve umutlara karşı savaşmak gerekir" diye düşünüyordu. Bu sabırsızlığa sebep neydi? Kongre toplantısını, dolayısıyla ayaklanmayı ertelemeye çalışan ılımlı sosyalistlerin entrikalarından mı korkuyordu yoksa? Ya da kendisiyle partinin birkaç yöneticisi arasında ayaklanmanın günü bakımından çıkabilecek ikinci derecede bir anlaşmazlığın altında, bu ayaklanmanın yerinde olup olmadığı bakımından daha derin bir uyuşmazlığın gizli olduğuna mı inanıyordu acaba? Her ne olursa olsun, 10 Ekim tarihli karar suretinin oylanması onun kaygılarını büsbütün yatıştırmadı. Yine arkadaşlarının peşine düşmeye, çekingenleri dürtüklemeye, Bolşevikler arasında

devrimin eli kulağında olduğu düşüncesini kabule yanaşmayanları kınamaya devam etti.

Partinin içinde böyle bir eğilim vardı gerçekten. Bu da partinin başında, devrimin ilk günlerinde Bolşeviklere Geçici Hükûmet'e karşı uzlaşıcı bir yön vermiş olan bir kimsenin, Kamenev'in bulunuşundan ileri geliyordu ve bir rastlantının sonucu değildi. Her iki tutum birbirine bağlıydı ve Lenin'in Kerenskiy'i devirme işini örgütleme azmi, onu baştan itibaren, Bolşevikleri burjuvaziye ve müttefikleri olan Sosyalist-Devrimcilere karşı uzlaşmaz muhalefetlerinde yalnızlığa itenle aynı düşünce tarzıydı.

Bir yanda şu görüş vardı: Her devrimin biri burjuva, öbürü sosyalist olmak üzere iki aşaması vardır. Bunlar bu sıra içinde art arda gelir ve birbirlerinden ayrıdır. Onları ayıran, çok zahmetli ekonomik, politik ve sosyal bir geçiş dönemidir. Bu, yerleşip kökleşmiş, klasik bir teoridir ki, bu görüşte olanlar ona bağlıdırlar.

Öte yanda "sürekli devrim" diye adlandırılan strateji vardı ki bu, devrimin burjuva aşamasını atlayıp geçerek devamlı bir tarihsel süreç halinde proleter aşamaya ulaşmak gerekliliği üzerine kurulmuş bulunuyordu. Bu teori Troçki'nindi. Fakat 1917'de kökünün nereden geldiğini açıklamamış olması, bu geniş politik görüşün niteliğinde hiçbir değişiklik yapmıyordu. Menşeviklik karşısında Bolşeviklik, partinin başka bir formülle örgütlenmesi ve bunun –zımnî de olsa– sonucu olarak, devrimin daha cüretli bir biçimde kavranışı anlamına gelmekteydi: Böylece işçi sınıfı, kendisini radikal olarak burjuvazinin karşısına dikecek olan demokratik ve sosyalist görevler yüklenmiş bulunacaktı.[8] Fakat Bolşeviklerle Menşevikleri ayıran uçurum, geriye bakıldığında, sanılandan daha az derindi. Tersine, Menşeviklerin sol kanadı ile Bolşeviklerin sağ kanadı arasında gerçek benzerlikler vardı: Kamenev'in Lenin'le yapmakta olduğu kavga netice itibarıyla –Menşeviklikle sosyal demokratlığın temelini meydana getiren– "ortodoks" Marxçılığın, devrimci faaliyetle Marxçılığı birbirine bağlamak yolundaki teşebbüse karşı yaptığı artçı savaşından ibaretti. Ayaklanmaya yanaşmamak hâlâ ve daima, demokratik burjuva devrimle bağları koparmamak yolundaki, açığa vurulmayan eski alışkanlıktan ileri geliyordu.

Kamenev bu işte yalnız da değildi. Yanında Lenin'in en yakın arkadaşlarından biri olan Zinovyev de vardı: O da Lenin'in yanında uzun sürgün yılları geçirmiş ve 1917'de onun peşinden Finlandiya'ya gitmişti. Korkunç olabilecek bir ikili ekipti bu. Partinin başka birçok yöneticilerine dayanarak bazen ayaklanmanın sonucu bakımından duyduğu kaygıları; bazen de –daha köklü biçimde– "sürekli devrim"e

8. Bkz. daha berideki II. Bölüm.

olan muhalefeti dile getiriyordu. Yapılacak işin muazzam, tehlikenin büyük oluşunun birçok militanı etki altında bıraktığı muhakkaktı ve apaçıktı. Bolşevik sağ kanadın temsilcilerinden biri ve Sovyet rejiminde kurulan hükûmetin gelecekteki başı olan Rıkov, Moskova'nın kibar mahallelerinden birinde gezinirken bir arkadaşına şöyle diyordu: "Burada, burjuvazinin oturduğu Moskova'nın bu orta yerinde biz, bir dağı devirmeyi tasarlayan cüceler gibi hissediyoruz kendimizi." Bir Bolşevik militanın anlattığına göre, parti üyeleri arasında yapılan özel konuşmalarda açıkça: "Lenin'in kafadan sakat olduğu" ve "işçi sınıfını muhakkak ki felâkete sürüklediği, bu silahlı ayaklanmadan hiçbir şey çıkmayacağı, Bolşeviklerin yenileceği, işçi sınıfı partisinin ezileceği, bu yüzden de devrimin yıllar yılı geri kalacağı" söylenmekteydi.

Birçok Bolşevik şef böyle düşünmekteydi. Bunlar arasında Kamenev'le Zinovyev'den başka –en önemlilerini sayalım– Rıkov, Nogin, Milyutin, Lunaçarskiy ve Kalinin de vardı. Moskova'daki gibi bazı yerel komiteler, çoğunlukları bakımından, ayaklanma düzenlenmesine karşıydılar ve bunun patlak verişinden önceki birkaç güne kadar da bu düşüncelerinden şaşmadılar. Zaten ekime kadar da taşradaki bir takım Bolşevik örgütleri "karşı-devrim" aleyhinde Menşeviklerle işbirliği yapmaya devam ettiler.

O sırada Bolşevik partisinde hüküm sürmekte olan özgürlük, Lenin'in hasımlarına, direnişlerini örgütlemek ve görüşlerini her yana yaymak imkânını veriyordu. Kamenev'le Zinovyev de bundan geri durmamaktaydılar. Bütün Bolşevik yüksek mercilerine gönderilen ve 11 Ekim 1917 tarihini taşıyan bir genelgede, tutumlarının nedenlerini uzun uzun anlatmaktaydılar. Kendilerini haklı gösterirlerken onlar da Lenin gibi, yalnız Rus proletaryası sorununun üstünden aşmak niyetindeydiler ve: "Silahlı ayaklanmaya şimdi girişmenin yalnız partimizin kaderiyle değil, Rus ve uluslararası devrimin kaderiyle de oynamak anlamına geleceğini" söylüyorlardı. Kamenev'le Zinovyev ayrıca ayaklanma yapmanın yalnız büyük değil, gereksiz bir tehlike de olduğu iddiasındaydılar: "Çünkü" diyorlardı, "doğru bir taktik kullanırsak Kurucu Meclis üyeliklerinin üçte birini, hattâ daha çoğunu ele geçirebiliriz." Bu önemli Bolşevik hizbinin aynı kuruldaki köylü temsilcileriyle kolayca bir ittifak yapabileceğini de ekliyorlardı. Lenin'in katı davranışı ise tersine, bu köylüleri ve daha genel olarak küçük burjuvaziyi sağ kanadın kucağına atmak gibi bir sonuç doğuracaktı. Kamenev'le Zinovyev ondan sonra da muhafazakâr kuvvetlerin Petrograd'da henüz kuvvetli olduklarını; oysa devrimci akımın Rusya'da da, Avrupa'da da ilerleme kaydetmiş olmakla birlikte henüz "bütün burjuva dünyasına savaş açacak" yeterlilikte olmadığını ispatlamaya çalışıyorlardı.

Rus aşırı sol kanadının önüne ne gibi perspektifler sunuyorlardı öyleyse? "Proletaryanın partisinin genişlemesi", "programının gittikçe

kalabalıklaşan yığınlar için daha anlaşılır hale gelmesi" gerekmekteydi. Netice itibarıyla bu da, örgütlenen işçi sınıfına politik ve ekonomik yapılarını mükemmelleştirmeyi, propaganda ve eğitim çalışmalarını geliştirmeyi başlıca görev olarak veren eski bir sosyal demokrat tasarısıydı. Ondan sonra da, bir yandan seçimlerde üst üste başarılar kazanırken öbür yandan da, harekete geçmeden önce, parti dışından gelecek teşebbüslerin, bu hareketi mümkün ya da gerekli kılmalarını beklemek gerekti ki bu da bir başka sosyal demokrat düşüncesiydi. Bu teşebbüsler gerek uluslararası müttefik olan Avrupa devrimci proletaryasından; gerekse iç düşman olan Rus burjuvazisinden gelebilirdi. Kamenev'le Zinovyev'e göre ancak iki mertebe koşul ayaklanmaya başvurmayı haklı gösterebilirdi: Ya Batılı işçiler bir devrime başlayacaklar ve böylece "Rus kardeşlerinin" de kendilerini bu yolda izlemelerini sağlayacaklar; ya da Rusya'daki karşı-devrimciler Sovyetlere karşı bir harekete girişecekler, bu da Bolşevikleri sert bir karşılık vermek zorunda bırakacaktı. Bolşevik "sağ kanat"a göre ikisi de muhtemel olmayan bu iki varsayım dışında kurtuluş çaresi ancak örgütlenme ve sabretme meziyetlerine bağlıydı.

Lenin, yan çizen yardımcılarına karşılık verdi: Onlar "beklemek gerek" diyorlardı. Lenin'e göre ise: "Açlık beklemezdi. Köylü ayaklanması beklememişti. Savaş da beklemezdi." Sert yazılar yazıyor, böylesine kesin bir anda onların bu "beklemeden yana oluşları"nın kendisinde uyandırdığı öfke ile alayı sere serpe ortaya döküyordu: "Ellerinde *yalnız* Liebknecht[9] olduğu halde (o da hapiste üstelik) gazetelerden, toplantı özgürlüğünden, Sovyetlerden yoksun Almanlar, yani Alman enternasyonalist devrimcileri, denizci ceketi giymiş işçiler, belki yüzde bir başarı şansına dahi sahip değillerken, halkın *bütün* sınıflarının enternasyonalizm düşüncesine beslediği düşmanlık duyguları arasında ağır ve cehennemî şartlar altında donanmayı ayaklandırdılar. Bizim ise yirmi otuz gazetemiz var. Toplantı özgürlüğüne, Sovyetlerde *çoğunluğa* sahibiz. Bütün dünyanın en sağlam mevzilerine yerleşmiş enternasyonalist proleterleriz. Ve biz, ayaklanarak Alman devrimcilerini desteklemeye yanaşmıyoruz! Biz de Scheidemann'lar, Renaudel'ler[10] gibi düşünüyoruz galiba: En akıllıca davranış, ayaklanmamaktır. Çünkü bizi kurşuna dizerlerse dünya öyle sağlam ruhlu, öyle sağduyulu, öyle kusursuz enternasyonalistleri kaybedecek ki! Biz de sağduyumuzu gösterelim: *Almanya'da ayaklananlara* yakınlık duygularımızı belirten bir karar suretini onaylayalım, Rusya'da *ayaklanmaktan* da vazgeçelim diyoruz."

---

9. Karl Liebknehct: Savaşa karşı olduğu için 1916'da 30 ay hapse hüküm giymiş Alman sosyalist milletvekili. 1918 yılı aralık ayında Rosa Luxemburg'la birlikte Alman Komünist Partisi'ni kurdu. Onunla birlikte 1919 ocak ayında öldürüldü.
10. Scheidemann'la Renaudel –biri Alman, öbürü Fransız– iki sosyalisttiler ve 1914'den beri "Kutsal Birlik" ve sınıfların işbirliği politikasına katılmış bulunmaktaydılar.

Lenin'in ne öfkesi, ne de alaycılığı çömezlerini yumuşatmaya, susturmaya yetmedi. Hattâ Merkezî Komite'nin 10 Ekim'de yaptığı toplantıda, onun önünde ve ortaya serdiği kanıtların yaylım ateşi altında dahi muhalefetlerinden vazgeçmediler. "Ayaklanmanın kaçınılmaz olduğunu" bildiren ve parti örgütlerinden bunu hazırlamasını isteyen karar sureti 2'ye (bu iki muhalif oy Kamenev'le Zinovyev'indi) karşı 10 oyla kabul edildi. Fakat bu ikisi ilk bakışta göründüğü kadar yalnız değildiler. Merkezî Komite'nin kimi üyeleri Lenin'in hazırladığı metne, zihinlerinde çekincelerle oy vermişlerdi. Kalinin de kendi payına bunları birkaç gün sonra Petrograd Bolşevik Komitesi'nin bir toplantısında anlattı. 10 (23) Ekim tarihli bu önergeden söz ederken bunun "Merkezî Komite'nin onayladığı en iyi önergelerden biri" olduğunu söyledi. "Artık silahlı ayaklanmaya pratikte varmış bulunuyoruz ama bu ne zaman mümkün olabilecek? Belki bir yılda? Hiçbir şey bildiğimiz yok" dedi.

16 Eylül 1917 günü Merkezî Komite bir toplantı daha yaptı. Buna partinin Petrograd Komitesi'nin Yürütme Komisyonu, parti Askerî Örgütü, Petrograd Sovyeti Bolşevik hizbi gibi önemli birtakım mercilerin üyeleri ile sendikaların, fabrika komitelerinin temsilcileri ve sayısız diğer yerel militan katılmışlardı. Lenin de toplantıdaydı. Durumun bir özetini yaptıktan sonra sözlerini şöyle bağladı: "Rusya ile Avrupa'daki sınıf kavgalarının politik bakımdan çözümlenmesi gösteriyor ki en azimli, en faal politikayı uygulamak mutlak surette gereklidir, bu da silahlı ayaklanmadan başka bir şey olamaz." Fakat bu oturumun en ilgi çeken yanı şuydu: Petrograd ile dolaylarında hüküm sürmekte olan siyasal ve sosyal hava üzerine rapor vermekle görevli Petrograd bölgesi proletaryasının birçok temsilcileri de toplantıya katılmışlardı. Taşra o kadar iyi temsil edilmiş değildi. Nitekim bu da kimi Bolşevik yöneticilere, ayaklanma başlamadan ülke ölçeğinde yeni bir fikir karşılaşması tertip edilmesi teklifinde bulunma fırsatını verdi.

Zinovyev'le Kamenev daha geniş bir dinleyici topluluğu önünde düşüncelerini bir daha ortaya serdiler. Zinovyev önce 10 Ekim kararının zorlayıcı niteliğini reddederek söze başladı: Bu gerçekten bir buyruk olsaydı –şimdi yapıldığı gibi– geniş bir tartışmaya konu yapılmazdı. Her şey yeniden ele alınabilirdi şu halde. Kamenev de işe karıştı: "Biz bu kararı alalı bir hafta oluyor... Oysa hiçbir şey yapılmış değil... Haftanın sonuçları gösteriyor ki, şu anda ortada bir ayaklanmayı gerekli kılacak hiçbir unsur yok." Sözlerini şöyle bağladı: "Şimdi karşımıza iki taktik çıkmış bulunuyor: Bunlardan biri silahlı ayaklanma taktiği, öbürü de Rus devrimini harekete getiren güçlere inanç besleme taktiğidir."

Kamenev'le Zinovyev bu önemli toplantıda Bolşevik partisindeki ılımlı akımın başlıca sözcüleri oldular ama bu işte yalnız da kalmadılar. Merkezî Komite üyesi Milyutin: "İlk darbeyi vurmaya hazır değiliz" dedi.

"Önümüzdeki günlerde ne iktidarı devirebilir, ne de onu ellerinde tutanları tutuklayabiliriz." Partinin önünde beliren umut kapısının "ayaklanma olmadığını" söyleyerek sözlerini bitirdi. Petrograd Komitesi'nin bir üyesi Milyutin'in düşüncesini özetleyerek: "Harekete geçecek durumda değiliz" dedi. Yine Merkezî Komite üyesi olan Sokolnikov henüz hiçbir şeye karar vermemek gerektiğini, ancak İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nden sonra "halk yığınlarını yardıma çağırmanın gerekli olup olmadığını kararlaştırma"nın mümkün olabileceğini iddia etti. Yine partinin yüksek merciinden olan İoffe de buna çok benzeyen bir düşünce ileri sürdü: "Şu anda sorunun tamamen teknik olduğunu söylemek yanlıştır" dedi. "Bugün dahi ayaklanmanın yapılacağı saat, politik bakımdan incelenmelidir." Bu ise silahlı bir ayaklanmanın yerinde oluşundan ve gerekliliğinden dahi şüphe etmek anlamına geliyordu.

Son kararın oylanması sırasında iki metin karşı karşıya geldi. Birincisini Lenin hazırlamıştı. "Bütün örgütlerle bütün işçiler ve askerleri, silahlı ayaklanmayı inceden inceye ve keskin bir tarzda hazırlamaya, Merkezî Komite'nin bu amaçla kuracağı merkezi[11] desteklemeye" çağırıyor ve "Merkezî Komite'yle Sovyet'in, saldırı için en uygun an ile şartları zamanında tespit edeceklerine beslediği inancı" ifade ediyordu.

Öbür metni ise Zinovyev hazırlamıştı. Kısaca şöyle kesip atmakla yetiniyordu: "İnceleme ve hazırlık çalışmaları durdurulmamalı, şu andan başlayarak ve Sovyetler Kongresi'ndeki Bolşevik gruba danışılıncaya kadar hiçbir gösterinin yapılmamasına karar verilmelidir." Lenin'in önergesi ilk okunuşunda 2 muhalif ve 3 çekimsere karşı 20 oyla kabul edildi. İkinci okunuşunda içindeki deyimlerin biraz daha yumuşatılmasını öne süren birkaç değişiklik önergesinin reddinden sonra kesin olarak kabul edildi, ama lehteki oy sayısı 19'a indi, çekimser oy sayısı da 4'e çıktı. Muhaliflerle çekimserlerin toplamı yapılınca Merkezî Komite'nin 25 üyesinden 6'sının, Lenin'in politikasına uymadıkları ortaya çıkıyordu. Gerçekte ise bu sayı daha büyüktü. Bu da Zinovyev'in hazırladığı karar tasarısı oylamaya sunulduğunda ortaya çıktı. Merkezî Komite'nin altı üyesi lehte, on beş üyesi aleyhte oy verdiler, üçü de çekimser kaldı. Bu sefer ılımlı akım partinin dokuz yöneticisini, yani Komite üyelerinin üçte birden fazlasını bir araya getirmişti.

Bununla birlikte Lenin geriye doğru bir adım atmış görünmekteydi: İlk defadır ki "saldırı için en uygun an ile şartların" yalnız partice değil, *hem* partice, *hem* Sovyet'çe tespit edileceğini kabul ediyordu. Troçki ile öteki Bolşevik yöneticiler arasında görüş ayrılığına yol açmış bulunan bu

---

11. Bu "Askerî Devrimci Merkez" Sverdlov; Stalin, Bubnov, Uritskiy ve Dzerjinskiy'den kuruluydu. Ekim olaylarında hiçbir rolü olmadı. Fakat birçok masallar uyduran Stalin devri tarihçileri, Stalin'i Ekim ayaklanmasının başlıca kişilerinden biri haline sokan efsaneyi ayakta tutabilmek için, ona uydurma bir rol verdiler.

anlaşmazlık sonunda şöyle giderildi: Ayaklanma, Sovyetler Kongresi'nin toplantı günü, fakat ondan birkaç saat önce başladı. Oldubittiyi onaylayarak Sovyetler Kongresi onu kendisinin hazırladığı gibi bir izlenim yarattı ve tutarlılığını da muhakkak ki arttırdı.

Fakat 16 Ekim'de politik bakımdan her şey kararlaştırılmıştı ama teknik olarak, hiçbir şey hazırlanmış değildi. Ayaklanmanın aleyhinde olanlara bir mehil kalıyordu ki bu, karar günüyle Sovyetlerin toplantı gününü birbirinden ayıran birkaç günlük süreydi. Böylece bunlar son bir manevraya girişebileceklerdi. Umutsuz bir hareket olan bu manevra, disiplin kurallarının açıktan açığa çiğnenmesi biçimine büründü. Hem öyle açıktan açığa ki, bunu bir baltalama hareketiyle eş tutmak için bir takım nedenler bile vardı ortada. Gerçekten, *Novaya Jizn* gazetesi 18 Ekim'de Kamenev'in bir demecini yayınlıyor, o da burada partisinin yönetimince gizlice hazırlanan planları açıklıyordu. Kamenev Bolşevik partisinin içinde "ayaklanma sorununun önemli tartışmalara konu olduğunu" bildiriyor; Zinovyev'le birlikte "partimizin çok yakın günlerde herhangi bir silahlı ayaklanma teşebbüsüne girişmek için beslediği niyete karşı" kesin bir protestoda bulunmuş olduğunu ekliyordu. Sonra da bu ayaklanmanın hazırlanışına niçin karşı gelmeyi gerekli bulduğunu anlatan nedenleri sayıyordu.

Kamenev'in davranışı Lenin'in hemen tepkide bulunmasına yol açtı. *Novaya Jizn*'de o yazının çıktığı gün, gizlendiği yerden, bir "Bolşevik Partisi Üyelerine Mektup" yazdı. Lenin, Kamenev'le Zinovyev'in davranışlarını bir tutarak şöyle diyordu: "Açıkça söylemeliyim ki ben, onları artık yoldaş saymıyorum ve hem Merkezî Komite'de, hem Kongre'de onların partiden çıkarılması için var gücümle çalışacağım." 19 Ekim'de yazıp Merkezî Komite'ye yolladığı ikinci mektupta, "bana çok yakın olan eski yoldaşlar için bu sözleri yazdığıma üzülmekle beraber" "bu iki adamın büyük alçaklıklarının, gerçek kalleşliklerinin" amansızca cezalandırılması konusunda bir kez daha ayak diriyordu. *Pravda* her iki mektubu da yayınladı ama baş tarafına Stalin tarafından yazılmış bir not koydu. Stalin bununla, Lenin'in tutumuna karşı kendisinin mesafeli durduğunu göstermekteydi. Notta: "Lenin yoldaşın yazısındaki keskin eda, kendisiyle politika yoldaşı olarak kaldığımız hususunda hiçbir şeyi değiştirmez" deniliyordu. Ayaklanmaya karşı olanların durumlarındaki mantığı en aşırı sonuçlara kadar götürerek onların kınanmasına böyle yanaşılmaması, acaba yalnız bir hoşgörü gösterisinden mi ibaretti? Yoksa yaptıkları disiplinsizliğe böylece göz yummanın altında, onların düşünceleriyle az çok dayanışma halinde olunduğunu gösterme çabası mı gizliydi? Her ne olursa olsun "Kamenev olayı" Merkezî Komite tarafından incelendi. Kamenev daha 16 Ekim'de artık sorumluluklarını paylaşmak istemediği bu komitenin üyeliğinden istifa ettiğini bildirmiş

olduğundan, ortaya bu çekilişi kabul etmek gerekip gerekmediği sorunu çıktı. Kamenev'in –zaten geçici olan– istifası üçe karşı beş oyla kabul edildi. Zinovyev'in durumu tartışılmadı. "İki isyancı"nın partiden çıkarılmasını isteyen Lenin'in bu talebi üzerinde durulmadı bile.

Tartışmayı partinin dışına götürmeye çabalayarak, Bolşevik sağ kanadının şefleri partinin içinde uğradıkları yenilgiyi yine de itiraf etmiş oluyorlardı. Politik sorun çözülmüştü artık: Bolşevik partisi, kendisini Şubat Devrimi'ne bağlamakta olan göbek kordonunu kesecekti. Ayaklanmayı düzenlemekten başka yapacak iş yoktu. Devrim bir düşünce olmaktan çıkmıştı. Bir teknik haline geliyordu.

Savaş mı Barış mı? Ordu dağılırken, hükümet taarruzu politikasının başlıca hedefi haline getiriyor. Askerî başarısızlık rejimin sonunu hızlandırıyor.

Cephede teslim olma ve firar hadiseleri çoğalıyor.

"Ölüm Taburları"na genç gönüllüler yazımı.

Temmuz: Geçici Hükümet karşıtı anarşik gösteriler akamete uğruyor.
Eylül: Karşı-devrimci darbe ölü doğuyor. Bolşevik yükselişin önü açılıyor.

Troçki: Petrograd'da hapiste

Lenin: Tebdili kıyafet yeraltında.

Temmuzda Petrograd: Nevskiy Prospekt'te çatışmalar.

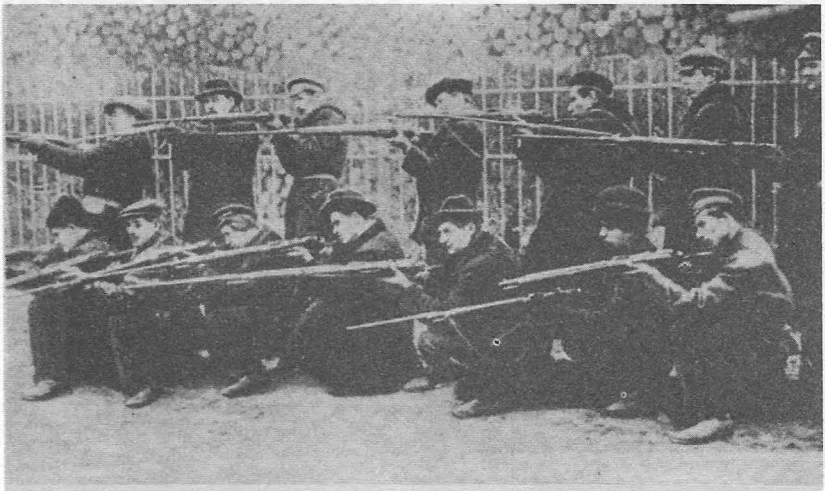

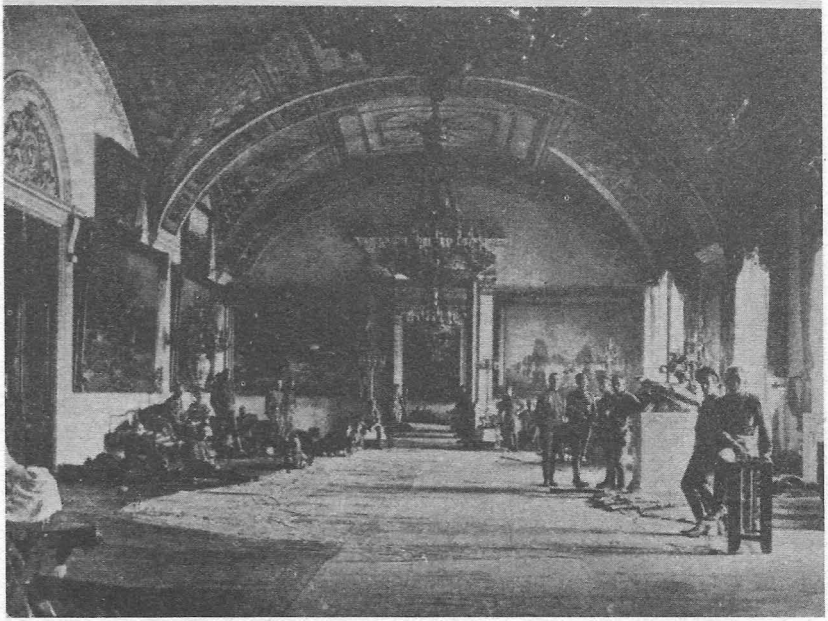
Kornilov, askerî diktatörlüğe aday

Ekim 1917: Petrograd'da halk akıntısının sürüklediği Bolşevikler silahlı ayaklanmayı hazırlıyorlar. Tarihin bir sayfasını çevirmek için onlara yirmi dört saat yetiyor.

Kızıl Muhafızlar talimde

Geçici Hükümetin merkezi Kışlık Saray'da "Harp Okulu" öğrencileri ("junker"ler) nöbetteler.

Ayaklanmanın genelkurmayı olan Smolnıy Enstitüsü'nün önünde.

Moskova'da ve taşrada artçı çarpışmalar yaygınlaşıyor ve Bolşevik galibiyetini pekiştiriyor.

Ayaklanmanın iki önderi: Podvoyskiy ve Antonov-Ovseyenko.

Moskova sokaklarında çarpışma.

Devrime kazanılmış askerler devriye geziyor.

Bolşevikler "Halk Komiserleri Konseyi"ni kuruyorlar. Lenin başkanı oluyor. Troçki Dışişleri koltuğunda. Sovyet rejimi doğuyor.

Smolnıy'da, Lenin'in bürosunun önünde.

SİLAH ELDE BEKLEYİŞ

İşte o zaman, ancak o zaman Troçki gerçekten sahneye çıktı. O vakte değin olaylarda işgal ettiği yer ikinci derecede ve –hiç değilse Lenin'inkiyle kıyaslandığında– hemen hemen geçici olmuştu. Bolşevik Partisi'ni devrimi yapacak araç haline getirmekte Lenin'in herkesten çok emeği geçmişti. Herkesten çok ve herkese karşı hemen hemen yalnız başına, Bolşevik Partisi'ni bütün öteki partilerden ayrılmaya ve yalnız radikalleşmiş yığınlarla birleşmek istemeye, o itmişti. Nihayet partiyi, daha gözü pek davranmak ve Geçici Hükûmet'i devirme işini tertip etmek zorunda olduğuna herkesten daha iyi, o inandırmıştı. Rus Devrimi'nin tomurcuklanışında, hazırlanışında ve yapılışında Lenin'in bu üç bakımdan oynadığı rol, biriciktir. Fakat gerçi bu işe Lenin ön ayak olmuştur, sosyal ve ekonomik şartların şekilsiz kümesi ile; olayı hazırlayıp ona katılan insanların adı bilinmeyen kitlesine tek başına o ad koymuştur ama, Ekim günlerinde ve onun hemen başlangıcında ayaklanmayı tertip eden de, onun bir çeşit ozanlığını yapan da Troçki olmuştur. Mitingden mitinge koşarak, bildiri üzerine bildiri yayınlayarak halkın coşkunluğunu ve öfkesini kendi sesiyle o dile getirmiş; nabzının atışını duyarak şevkini o arttırmış; onu heyecanlandırıp, güven vermiş; yürürlükteki işe dair görüşünü tarihsel anlamının engin ufkuna doğru o genişletmiştir.

Devrimin hem tertip edicisi, hem ozanı olmak gibi çifte bir göreve, onu her şey hazırlamış bulunmaktaydı. En başta, çok çeşitli alanlarda bol bol sahip olduğu sonsuz yetenekler geliyordu: Güzel konuşuyor, güzel yazıyordu. Bir sanatçı mizacı, bir matematikçi kafası vardı onda. Yazar olarak zirveye çıkmıştı. Hatip olarak eşi benzeri yoktu. Onun yanında Lenin sönük kalıyordu, gerçekten de öyleydi. Troçki'nin keskin alaycılığı ve canlılığı ile kıyaslanınca, Lenin'in alaycılığı ağır, hantal görünür. Teorisyen olarak da Troçki üstündür. Keskin zekâsı, geniş kültürü, kudretli muhayyelesi büyük öğretiler hazırlama işine çok gerekli şeylerdir. Gerçi onda Lenin'i Sovyet Rusya'nın yaratıcısı haline koyan daha az parlak ve daha derin erdemler yoktu, ama bu büyük kolektif teşebbüslerin kişileşmiş halleri, tarihte yerlerini alırlar. Lenin'deki bıkmak bilmez sebat, yenilmez sabır ve olayların akışını sezme imkânı veren politik zekâ Troçki'de yoktu. Troçki'de taktik duygusu da yoktu ve bu eksiklik 1920'li yıllarda Stalin'in yükselişine karşı koymaya çalıştığı sırada ona pahalıya patlayacaktı. Alçakgönüllü de değildi sonra. Oysa alçakgönüllülüğü Lenin'e partiler arasında kendi kişiliğini hiçbir zaman öne sürmeksizin önder rolü oynamak; kendisine itiraz edeni hiçbir zaman ezmeksizin ona hâkim olmak, kişiler ve fikirler arasında yönetici ekibin birliğini tehdit eden anlaşmazlıkları hafifletmek imkânını veriyordu ki Troçki

bu meziyetten yoksundu. Lenin tam bir "militan" tipiydi. Ama dâhi bir militan. Troçki ise kimi zaman peygamberce,[12] kimi zaman da artistçe, aktörce tavırlar takınıyordu. Fakat Troçki'deki romantik hasletlere olağanüstü bir yöneticinin ve stratejistin meziyetleri de eklendiğinden o, politikada en ön planda rol oynayan bir peygamber ya da bir artisttir. Peygamber olarak, karşısındakilere de geçip onları kavrayan bir tutkuya; yönetici ve stratejist olarak da örgütleme duygusu ve komuta etme sanatına sahipti. Nitekim 1917 yılı ekiminde Rusya'da iktidar için savaş başlayınca Troçki'yi Lenin'in başlıca iş arkadaşı durumuna yükselten bu meziyetlerdi. Yine bu hasletlerdi ki bu iki insanın adını yıllar boyu muhakemelerde ve muhayyelelerde hep yan yana getirecekti. İkisi de, kendilerini birleştiren ya da ayıran noktalarda, kimilerine göre Rus Devrimi'ndeki büyük umudu, kimilerine göre de şeytanca tehlikeyi sembolleştirmekteydiler.

Daha sonra yapılan tarih sahtecilikleri Lenin'i ülküselleştirecek, onu bütün insan erdemlerinin canlı örneği haline sokacak, kişiliğini yanılmazlığın doğaüstü nitelikleriyle de süsleyecekti hattâ. Stalincilik Lenin'i tanrılaştırdı, ama Troçki'yi bedence tasfiye etmekle yetinmedi. Onun kişiliğini manen sakatlamak için de her şeyi yaptı. Ona çamur atmak için de tarihsel gerçekleri kabaca değiştirmekten; kuyruklu yalanlar uydurmaktan, akıl almayacak, inanılmayacak, olmayacak saçmalıkları icat etmekten geri durmadı. Bu yüzden de 1917 Devrimi'nin tarihi, bunun mirasçısı olan ülkede o biçimde ortaya konmuştur ki, bir tarih karikatürü haline gelmiştir ve şimdi kimse onu gerçekten ciddiye almamaktadır artık. Fakat hiç kimse orada gerçekleri açıkça söylemek cesaretini gösteremediğinden, hem bilgi veren, hem tanrılaştıran, hem öven hem söven ve iftira eden efsane orada hâlâ resmî gerçek, basitleştirici ve yalancı bir çeşit din bilgisi yerine geçmektedir.

Suhanov'un anlattığına göre, Troçki'nin her zaman her yerdeymiş gibi bir hali vardı: "Halk yığınları arasında olduğu kadar devrimci kadrolar arasında da sonsuz bir nüfuza sahipti. O günlerde o, en önemli kişiydi. Bu olağanüstü tarih sayfasının kahramanıydı." Petrograd'ın kocaman salonlarını, özellikle bir an boş kalmayan Modern Sirk'i dolduran büyük halk kalabalıklarına söylevler veriyordu. Eğer halkın silahlanması işini üzerine almışsa, söylevleri de buna kendilerine göre yardımcı oluyorlardı. Petrograd Sovyeti'ndeki çoğunluğun devrilişinden beri yapmakta olduğu görevler onu, başkentteki aşırı sol kanadın bir numaralı resmî

12. .Nitekim Isaac Deutscher, Troçki'nin hayat hikâyesini yazdığı zaman ondaki peygamber yönünü ele almıştı. Lenin'in de birçok hayat hikâyeleri yazılmıştır, birkaçı çok iyidir. Troçki'nin hayat hikâyeleri ise daha azdır. Isaac Deutscher'in ona adadığı hayat hikâyesinin, kişiyi toplumsal ve tarihsel çerçevesi içine yerleştirmek ve Sovyet Rusya'da bütün olup bitenlerin tablosunu çizmek gibi olağanüstü bir üstünlüğü vardır.

kişisi haline sokmuştu: 1905 Devrimi sırasında başkentteki Sovyet'in başkanlığını ilk defa yaptıktan on iki yıl sonra yine başkanlığa gelmişti. Bu ise onursal bir unvan olmaktan çok daha fazla bir şeydi. Troçki'nin kendisi bu makamı bir komuta yeri ve bir örgütleme görevi haline getirmek için çaba harcadı. Bunu gerçekleştirmek için Petrogradlı Menşeviklerce hazırlanan bir tekliften yararlandı ama ona, hazırlayanların niyetlerine uymayan, devrimci bir nitelik verdi.

Gerçekten, Menşevikler Petrograd Sovyeti'nden 9 Ekim 1917 günü bir "Devrimi Savunma Komitesi" kurulmasını istemişlerdi. Bu Komite, yerel garnizonla anlaşma ve işbirliği halinde başkentte ortaya çıkacak askerî sorunlarla sürekli olarak uğraşacaktı. Bu sorunlar iki çeşitti: Almanlar şehri gittikçe daha ciddî bir tehdit altına almaya başlamışlardı. Geçici Hükûmet ise, Petrograd'da konaklamakta olan birliklerin büyük kısmını cepheye göndermeye çalışıyordu. Riga şehriyle Baltık körfezindeki Monsund takımadalarının zaptı, başkente karşı bir Alman saldırısı ihtimalini pek elle tutulur hale getirmişti. Bu da proletarya arasında kaygı yaratıyordu. Hükûmet ise merkezini Moskova'ya taşımayı düşünüyordu. Ancak sol kanadın bu tasarı karşısında gösterdiği öfkeli muhalefet yüzündendir ki bunu uygulamamıştı. Bundan başka, Kerenskiy kıtaların bir kısmıyla kenti tahliye ettirmeye çalışmaktaydı, ama bakanlar politik bakımdan bunları pek güvenilmez buluyorlardı. Bu yüzden ayrıca yaratılan hoşnutsuzluğa rağmen, 90.000 asker cepheyi boyladı. Resmî makamlar buna sebep olarak, ilk hatların takviye birlikleri istediklerini gösteriyorlardı ama, bu bir bahaneden ibaretti herhalde. Nitekim bunun böyle olduğunu, Kuzey cephesi komutanı tarafından ekim ayı başlarında savaş bakanına gönderilen bir telgraf da göstermektedir. Burada şöyle denilmekteydi: "Petrograd garnizonundan cepheye birlikler gönderme teşebbüsü benden değil, sizden gelmiştir. Petrograd garnizonundaki birliklerin cepheye gitmek istemedikleri, yani savaşacak durumda olmadıkları anlaşılınca ben sizi temsil eden bir subayla yaptığım özel konuşmada, cephede buna benzer birçok birliklerin zaten bulunmakta olduğunu; ama bunları cepheye göndermek isteğinize "hayır" demediğimi kendisine bildirdim." Muhakkak olan şu ki, Petrograd'daki alayların bu cepheye gönderilmesi sorunu başkentteki kışlalarda çok yoğun bir kargaşa havası estirmekteydi.

Böylece ortaya çok çetrefil bir askerî sorun çıkmış bulunuyordu ki "Devrimi Savunma Komitesi" bunun çözümüne yardım etmek görevindeydi. Bolşevikler bu komitenin kurulmasını onayladılar. Fakat ustalıklı manevralar sonucu Menşeviklerin teklifi düzeltildi, hattâ değiştirildi: Böylelikle Bolşeviklerin taarruz niyetlerine cevap verir hale gelince de, bunu ilk defa ortaya atanlar bu defa kabule yanaşmadılar. Bunlar, kendi fikirlerince sadece savunma niteliğindeki bir tasarıya verilen devrimci

içerikten kaygılandılar. Kuruluşun adı da değiştirildi. "Petrograd Sovyeti Askerî Devrim Komitesi" (*Voenno-revolyutsionnıy komitet Petrogradskogo Soveta*) de böylece doğmuş oldu ve Ekim Ayaklanması'nın hazırlanışında olduğu kadar yapılışında da çok önemli bir rol oynadı. Teorik olarak, Komite birbirleriyle pek ilgisi yokmuş gibi görünen kimselerden kurulmuştu. Başkentin birçok işçi kurumlarının temsilcilerini bir araya getirmiş bulunmaktaydı. Aslında ise başlıca işi, daha ufak çapta bir makam olan Büro gördü. Buradaki en önemli görevleri Bolşevikler ele almışlardı. Bu da Petrograd proletaryasının politik eğilimine uygun düşmekteydi zaten. Askerî Devrim Komitesi'nin başkanı Troçki'ydi. Başlıca yardımcıları başkan vekili Podvoyskıy, sekreter Antonov-Ovseyenko, Laşçeviç, sol kanattan Sosyalist-Devrimci Lazimir, Sadovskiy ve Mehonoşin'di. Bunların tümü, ayaklanmanın kurmayını meydana getirmekteydiler.

Komite'nin geniş ölçüde birbiriyle çelişen ikili bir görevi vardı: Ayaklanmayı hem hazırlamak, hem gizlemek söz konusuydu. Buna paralel olarak da yeni gecikmeler ve yeni savsaklamalar olmasından çekinen öncü askerlerle işçilerin şevklerini ayakta tutmakla birlikte, ayaklanma tasarılarını gizlemek de gerekiyordu. Bu taktik zorunluklar Devrim Komitesi'nin üyelerini birbiri ardısıra perdenin bir ucunu kaldırıp sonra yine indirmek; dolambaçlı ve üstü kapalı bir dil kullanmak zorunda bırakıyordu: Böylelikle dostları saldırı hazırlığının devam ettiğini anlarken, düşmanlarının korkuları yatışıyor, teyakkuz halleri gevşiyordu. Herkesin içinde Troçki bir ayaklanma tasarısının varlığını inkâr ediyor, Petrograd Sovyeti'nin ancak hükûmetin bir teşebbüsü karşısında başvurmak zorunda kalacağı bir savunma hareketinden söz ediyordu. Ilımlı sosyalistlerin kendisine yönelttikleri açık sorulara ise kaçamaklı karşılıklar veriyor, böylece Bolşeviklerin asıl amaçları üzerinde sonuna kadar bir şüphe havası estiriyordu. Bununla birlikte, bunlar olup biterken hazırlıklar da harıl harıl ilerliyor; Petrograd'ın savunulması gibi bir maske altında devrim öncüleri saldırıya hazırlanıyorlardı.

Bolşevikler girişecekleri işi başarmak için gözü pek bazı alayların faal desteğinden ve Baltık Filosu denizcilerinin yardımından da yararlanmaktaydılar. Bununla birlikte kıtalarının büyük parçasını Kızıl Muhafızlar meydana getirmekteydi. Bu kuruluşun kökü 1917 şubatına ya da hiç değilse yeni rejimin ilk günlerine kadar dayanır. Çarlığın devrilmesiyle sonuçlanan olaylar sırasında başkentteki işçiler birçok silah ele geçirmişler; ortalık yatıştıktan sonra silahların çoğu bunların ellerinde kalmıştı. Böylece Petrograd şehri bir milise sahip oldu ki, işçi birlikleri de buna katılmış bulunmaktaydılar. Buna benzer olaylar Rusya'nın birçok sanayi merkezlerinde de görüldü ve burjuvazide kaygı uyandırmaktan geri kalmadı. Kızıl Muhafızların çekirdeği böyle ortaya

çıkıp gelişti. Bu gelişme belirli bir plana uygun olarak değil de, olayların gidişini denetlemeye ya da sadece kendi çıkarlarını korumaya çalışan silahlı işçilerin şurada burada giriştikleri teşebbüslerin bir sonucu olarak meydana gelmişti. Bunlar kimi zaman ekonomik sabotaj hareketleriyle suçlanan patronlara çatıyorlar, kimi zaman proleter göstericilerin çevrelerini sarıyorlar ya da –sık sık olduğu gibi– muhtemel savaşlara hazırlanmak için talim yapmakla yetiniyorlardı. Kornilov'un başkaldırması, yeni yeni kurulan Kızıl Muhafızlara büyük bir hamle kazandırdı. Fakat asıl Petrograd'da, Bolşeviklerin Sovyet'te çoğunluğu ele geçirmeleri üzerinedir ki, silahlanmış ya da silahlanmak isteyen işçiler için artan imkânlar ve daha büyük bir örgütlenme özgürlüğü ortaya çıktı.

Ayaklanmadan önceki haftalarda binlerce işçi, askerî eğitimcilerin yönetiminde, fabrikalarda talim yapıyorlardı. Onlara büyük miktarda silah verme sorumluluğunu da Askerî Devrim Komitesi kendi üzerine almıştı. Sonunda, temmuzda ancak on bin kadar mevcudu olan Kızıl Muhafız Örgütü, ayaklanmadan az önce yirmi bin kişi kadar toplamış bulunmaktaydı. O sırada bu örgüt oldukça gelişkin bir hale gelmişti. 400-600 mevcutlu her taburun üç bölüğü, her bölüğün üç takımı, her takımın dört mangası vardı. Kızıl Muhafızların ellerinde ayrıca teknisyenlerden, ağır makinecilerden, sedyecilerden, haberleşme birliklerinden kurulu özel kollar da bulunmaktaydı. Kızıl muhafızlar gönüllülük ilkesine göre toplanmaktaydılar, ama kolektif bir gönüllülüktü bu: Her işçinin kendisi değil de, bir fabrikanın komitesi Kızıl Muhafız kıtasına girilip girilmeyeceği konusunda karar veriyordu. Muhafızlar gerek silahlı hizmetleri, gerek çalıştıkları zaman için para almaktaydılar ama fabrikadaki işlerini yapmaya da devam ediyorlardı. Subayların atanmaları prensip olarak birlikler tarafından seçilme esasına göre yapılıyordu, ama aslında bunlar, çoğu zaman, fabrikaların komiteleri tarafından atanmaktaydı. Kızıl Muhafızların saflarında çok sıkı bir disiplin hüküm sürmekteydi. Üyelerinin işledikleri suçlar "yoldaş jürileri"nce yargılanmaktaydı ama, bütün buyrukların tartışmasız yerine getirilmesi de gerekmekteydi. Silahların hizmet dışında ve özel izin alınmaksızın kullanılması suç sayılıyordu. Bu yüzden de, ayaklanma günlerinde karşılaşılan üzücü aşırılıkların sayısı çok sınırlı oldu.

Askerî Devrim Komitesi'yle Kızıl Muhafızların ayaklanmanın kurmayını ve mızrağın uc demirini meydana getirmelerine karşılık Bolşevik partisiyle Petrograd Sovyeti, fabrika komiteleri ve Garnizon Daimî Konferansı da bunun başlıca politik organlarıydı. Fabrika komiteleri uzun süredir öncü işçilerin denetiminde bulunmaktaydılar. Aylardan beri Bolşeviklerin bellibaşlı kalesi haline gelmişlerdi hattâ. Temmuzdaki tenkil hareketi bile onları buradan söküp atamamıştı. Garnizon Daimî Konferansı'na gelince bu, ayaklanmanın hazırlanışı sırasında

ortaya çıktı ve çabucak Asker Sovyetleri'nin yerini alıverdi: Bu Sovyetler kuruluşlarından beri Menşeviklerin, özellikle Sosyalist-Devrimcilerin ellerindeydi çünkü. Garnizon Daimî Konferansı ılımlı sosyalistler ile Bolşevikler arasında kısa bir çekişmeye sahne oldu, ama Petrograd'ın elektrikli havasında Bolşeviklerin zaferi kazanacakları muhakkaktı, nitekim bu, kolayca elde edildi. Garnizon mitinglerinde Bolşevik hatiplerin her kürsüye çıkışı bir zafer gösterisi halini alıyordu. Oysa Menşeviklerin ve Sosyalist-Devrimcilerin en gözde temsilcileri bile kendilerine dinleyici bulamıyorlardı artık. Gerçi bütün garnizon Bolşeviklerden yana değildi ama bunlar, başkentteki alayların "iyi niyetli tarafsızlıklarına güvenebilecek durumdaydılar hiç değilse. Fakat aslı aranırsa bunların hiçbiri –ki önemli olan da buydu– Geçici Hükûmet'in varlığını korumak için serçe parmağını dahi kımıldatmaya niyetli değildi ve asıl önemli olan da buydu.

Bolşeviklerin ellerinde bulunan kuvvetler bunlardı işte. Fakat kusurları da vardı ve çok sayıdaydı. Troçki, Kızıl Muhafızlar'ın örgütlenişinden söz ederken üyelerinden çoğunun "kötü hazırlanmış olduklarını, irtibat işlerinin iyi yürümediğini, beslenme işlerinin de yolunda gitmediğini" kabul ediyordu. Fakat politik dövüşte ya da askerî savaşta ne güç vardır ne güçsüzlük. Bunlarda güç *dengeleri* vardır ancak, bunların oranları arasındaki kıyaslama da karşı karşıya gelen hasımların güçlü ya da güçsüz oldukları anlamına gelir. Buna göre, devrimci proletaryanın az çok gizli olarak hazırladığı saldırıya karşı koymak için, Geçici Hükûmet'in elinde ne gibi silahlar vardı?

Başkentte ve onun hemen yakınındaki dolaylarda bulunan askerî okulların öğrencileri, yani "junker"ler Bolşeviklere karşı çok derin düşmanlık duyguları besliyorlardı. Hükûmet üç Kazak alayına, bir otomobil taburuna ve bir zırhlı otomobil tümenine de güvenebileceğini sanmaktaydı. Ayrıca bir taburda kadın asker vardı, ama hazirandaki saldırı bunların savaşkanlık derecelerinin çok düşük olduğunu göstermiş bulunmaktaydı. Geri kalann için de resmî makamlar Petrograd'daki bütün kargaşalıkları bastırmak üzere cephedeki kıtalara başvurmak kararındaydılar. En çok eksikliği duyulansa, askerî imkânlar değil de bunları kullanma azmi ve sözünü dinletebilme kudretiydi. Harekâtın cereyan ediş tarzı Bolşeviklerin saflarında bazı zayıf yanlar bulunduğunu ortaya çıkaracaktı. Karşılarında enerjik ya da sadece derli toplu bir komuta heyeti ve savaşma azmi bulmuş olsalardı, bu zayıf yanlar onlara zararlı olabilirdi.

Fakat ekim ayının son günlerinde bakanlarda politikanın yerini palavracılık aldı. Bu konuda ise kimse Kerenskiy'le başa çıkamazdı. Bu bakımdan bütün söylenenler birbirini tutmaktadır: Geçici Hükûmet'in başkanı herkese: "Bolşeviklerin girişecekleri işi başarmaları ihtimali o

kadar zayıf ki, bu ayaklanma hareketi Lenin'in muhakkak ki sonu demek olacak galiba" diyordu. Sir George Buchanan'a da: "Tek dileğim şu: Ayaklansınlar. O zaman ezerim onları" demişti. K.D. partisinden Nabokov'a da aynı ağzı kullanıyor: "Şu ayaklanmaya bir başlasalar diye Tanrıya yalvaracağım neredeyse. Elimde bana gerektiğinden fazla kuvvet var. Kesin olarak yenilecekler" diyordu. General Duhonin'e: "Bu iş bensiz bile yapılabilir, hattâ her şey ayarlandı çünkü" demişti. Gerçekten, kurduğu rejimin alınyazısı başkentte belli olurken, Kerenskiy saltanatının son günlerini genel karargâhta geçirdi. Petrograd'da bir direnme merkezi yoktu. Sonradan olup bitenlerin de göstereceği gibi, Geçici Hükûmet boşlukta kalmıştı. Kerenskiy'in verdiği son demeçler de tam kendisine ve temsil ettiği rejime yaraşacak şeylerdi. Ön-parlamentoda olayların aldığı yön üzerine kaygılanan üyeler kendisini sorguya çekince tumturaklı bir edayla: "Şunu söylemeliyim ki, Geçici Hükûmet'in bütün planlardan haberi vardır ve paniğe kapılmak için ortada hiçbir neden bulunmadığı düşüncesindedir."

Birçok muhafazakâr da bu düşüncedeydi. Prens Trubetskoy, örneğin, "nekahat belirtilerinin ortaya çıktığı" düşüncesindeydi: "Bolşevikliğin genişleyip yayılması da bunlardan biri. Ortada bulunan her şey yıkılıyor, ancak sıhhatli olanlar ve ölmüş, kanlı irinli bir yığın kalıyor. Bu yığın Bolşeviklik ve ölüyor gerçekten." 13 Ekim 1917'de söylenen sözler bunlardı işte. İki hafta sonra Bolşevikliğin "ölmüş, kanlı irinli" yığını iktidara geçmiş bulunuyordu. Bu kadar iyimserliğin, körlüğü andırır bir yanı vardı. Fakat büsbütün de mazeretsiz değildi hani. Lenin'in partisini bu gibiler kuduruk bir sürüden ya da pek pek, derli toplu iş görmekten aciz aşırıcı demagoglardan başka türlü görmüyorlardı. Bu partinin iktidarı ele geçireceği düşüncesi ise bu fikirde olanlara saçma görünmeye devam etmekteydi. İşte bu konuda, K.D. partisinin gazetesi olan *Reç*'in 1917 eylülünün sonunda yazdıkları: "... Bütün ateşli lâflarına, palavralarına, güven gösterilerine rağmen Bolşeviklerin yiğitliği, birkaç mutaassıbın dışında, boş lâkırdı olarak kalmaktadır. 'Bütün iktidarı' ele geçirmeye kendi başlarına kalkışamazlar. Tam anlamıyla[13] bozguncu ve yıkıcı kimselerdir, aslında hepsi korkaktır, kara cahil olduklarını, şimdiki başarılarının geçici olduğunu hepsi de vicdanlarının derinliklerinde pekâlâ bilirler... Mizaçları bakımından sorumsuz, yöntem ve usulleri bakımından anarşist olduklarından, kendilerini ancak politik düşüncenin eğilimlerinden, yahut daha açık söyleyelim, sapkınlıklarından biri olarak görebilirler."

Suhanov gibi kimi solcu Menşevikler, Bolşevik propagandasının başarılarını burjuva gözlemcilerden çok daha iyi fark ediyorlar; bunların

13. Ana metinde Fransızca "par excellence" olarak geçiyor.

büyük işlerde olduğu gibi, küçüklerinde de yorulmaksızın didinmelerinin yığınlarda bir bilincin uyanmasına yol açtığını kabul ediyorlardı. Bununla birlikte, yine bu Menşevikler, Bolşeviklerin meziyetlerine rağmen, politik yargıdan iyice yoksun olduklarına inanmaktaydılar. Genellikle onlardan beklenen şey ateşli nutuklar çekmek, zehirli eleştiriler yapmak, başları sıkışınca yığın gösterileri düzenlemekti. Temmuz ayında olup bitenler de burjuvazi için güven verici değil miydi? Bu olayla gözleri bağlanmış olan burjuvazi, Bolşeviklerce hazırlanan hareketin yine böyle bir biçim alacağını sanıyordu. Petrograd'da, "Temmuz Günleri"nin benzerinin 17 Ekim'de tekrarlanacağı söylentisi dolaştı. Oysa hiçbir şey olmadı o gün. Bunun üzerine başka söylentiler dolaştı, hareketin 20 Ekim'e ertelendiği söylenildi. Fakat o gün de gürültüsüz; patırtısız gelip geçti. Kaygı yatıştı. Bununla birlikte, kimi çevrelerde burjuvazinin duyduğu ferahlığa az çok hayal kırıklığı da karışmaktaydı: Aşağı yukarı her yerde, Bolşeviklerle bir dalaşma olsun isteniyordu çünkü.

Reç gazetesinin yukarıda anılan yazısında, örneğin, şöyle bir düşünce vardı: "Bolşeviklikten uzun yıllar için kurtulmanın, onu gözden düşürmenin en iyi çaresi, ülkenin kaderini onun şeflerine teslim etmektir." Ayaklanma hareketinin başlayışından dört gün önce aynı *Reç* gazetesi "Bolşevikler böyle bir maceraya atılırlarsa kolayca ezilirler" diye fikir yürütmüyor muydu? Tanınmış liberal şahsiyetler de özel konuşmalar sırasında benzeri düşünceleri ileri sürüyorlardı. John Reed, K.D. partisinde sözü çok geçen bir Akademi üyesine rastlamış, o da çok anlamlı sırlar vermişti ona. Adam Bolşeviklerden sözederken gülerek omuz silkmiş: "Bir sürü budala, aşağılık herifler bunlar" demişti. "Cesaret edemezler, etseler bile çabucak ortadan silinivererirler."

Sağ kanat sosyalistleri daha az palavracı bir tavır takınmışlardı. Bolşevikler iktidarı ele almaya kalkışırlarsa bundan zararlı çıkacakların Sosyalist-Devrimcilerle Menşevikler olduklarını biliyorlardı. Girişilecek işin başarı kazanması, adamakıllı gözden düşen ılımlı sol kanadın zararına aşırı sol kanadın zaferi demek olacaktı. Başarısızlığa uğraması ise, tersine, karşı-devrimin zaferi demek olacaktı ki, Çernov'ların, Dan'ların, Tsereteli'lerin bundan hiçbir şey, hattâ hoşgörü dahi bekledikleri yoktu. Onun için gazeteleri boyuna proletaryayı uyarıp kulağını büküyor, herhangi bir saldırının, sefaletler ve yıkıntılarıyla birlikte, iç savaşın başlaması anlamına geleceğine onları temin ediyordu. Maksim Gorkiy'in çevresine toplanmış olan solcu sosyalistler de aynı ağzı kullanıyorlar; Lenincileri, kendilerine yorulan ayaklanma niyetlerini yalanlamaya çağırıyorlardı.

Bolşevik saldırısının arifesinde politik çevrelerin gösterdikleri tepkiler işte bunlardı. Bunlar arasında o kadar çok gözden düşmüş kimse, halkın sevmediği o kadar çok kuruluş vardı ki, bunların korkuları ya

da umutları terazinin kefesinde hiç de ağır basmamaktaydı. Üstelik bunların zayıflığı, fikirleri ile eylemlerinin olayların akışına gerçek bir etkide bulunmasını da önlemekteydi. Fakat başkentteki yığınların, işçiler ile askerlerin duyguları nelerdi? Bunların hareketi faal olarak desteklemeleri değilse bile, pasif kalarak buna yakınlık göstermeleri dahi sonucu belirleyebilirdi. Bunların eğilimleri, güz başlangıcında Petrograd'da hüküm sürmekte olan toplumsal havaya bağlıydı tabiî. Buradaki sefalet, birkaç imtiyazlının yararlanmaya devam ettiği küstahça lüksle çelişki içinde olduğundan, herkes buna daha zor katlanıyordu.

Fırınlarla bakkalların önünde kuyruklar uzayıp gider, tayınlar azalır, odun kıtlığı yaklaşan kışı büsbütün kaygı verici hale sokarken, zenginler refah içinde yüzüyorlardı. John Reed "memur eşleri"nin çay içmek için öğleden sonra yaptıkları toplantıları anlatıyor: "Her birinin manşonu içinde pırlantalarla süslü altın ya da gümüş bir küçük şeker kutusu ile yarım francala vardı" diyordu. Fakat bu hanımlar şehrin şık lokantalarını dolduran vurguncuların, istifçilerin yanında hemen hemen birer yoksul durumundaydılar. Jules Destrée bize bunun canlı bir tasvirini bırakmıştır. Az görülür cinsten bir tanıktı bu. Belçikalı bir sosyalist yöneticiydi. Savaştan önce partisinin 'sabırsız' kanadındandı. Mesleği avukatlık olduğundan, proleter yığınlarının doğrudan doğruya harekete geçmeleri gerektiği görüşünü savunmuştu. Savaş başlayınca ateşli bir yurtsever kılığına bürünmüş; şovenliğin çekici yanlarına kendini herkesten çok kaptırmış; barışçıları hor görüp küçümsemiş, tarafsızları da özgürlük uğrundaki coşturucu savaşa katılmaya çağırmıştı. Hükûmeti kendisini Geçici Hükûmet'e büyükelçi göndermiş; o da Petrograd'a bu hükûmetin can çekişmesini izlemek için tam zamanında gelmişti. Sanattan, güzellikten hoşlanan bir mizaca sahip olduğundan, politik inançlarını da değiştirmiş bulunduğundan, kibarlarla düşüp kalkmak eğilimindeydi. Böylece Rus başkentinin en iyi yenilip içilen çevrelerini dolaşmak fırsatını bulmuş, gördüklerini şöyle anlatmıştı: "Genç subaylar bu lokantalarda, çok yüksek sesle gülen şık kadınlarla oturup yemek yiyorlardı. Bol ışıklarda bir şenlik, bir aldırmazlık havası vardı, Savaşı, açlığı, devrimi unutuyordu burada insan. Bunların uyandıracağı kaygıyı daha iyi yok etmek için, oynak bir orkestra, aşk ve neşe dolu havalar çalıyordu."

Beri yandan, Reed'in anlattığına göre de "taşralı hanım kızlar Fransız dilini ve şarkı söylemeyi öğrenmek için başkente geliyorlardı." İki dünya yan yanaydı ve birbirinden habersiz görünüyordu ama bunca çelişmeyle bunca haksızlık; birilerinin hemen hemen umutsuzca aldırmazlığı; daha çok sayıdaki öbürlerinin göze batan sefaleti; yığınlara alınyazılarının düzeleceği umudunu veren bir yol seçmekte sorumlu politikacıların gösterdikleri beceriksizlik ve son olarak da şehirde hüküm süren devrim

havası... bütün bunlar kaçınılmaz olarak, toplum hayatının bütünüyle alt üst olmasına, disiplinin gevşemesine, şüpheli kimselerin ve –daha sistematik olanların geleceğini haber veren– ilk sarsıntıların ortaya çıkmasına yol açıyordu. Bir toplumun yıkılmakta olduğu, anarşinin yayılmasından belli olmaktaydı. Bu yayılış da gizliden gizliye, yeni bir dünyanın kuruluşunu hazırlıyordu. Bununla birlikte, o an için düzensizlik tam ve topyekûn görünmekteydi. John Reed'in anlattığına göre: "Yoldan gelip geçenler o kadar sık saldırıya uğruyorlardı ki, yan sokaklara girmek tehlikeliydi. Sadovaya'da bir öğle sonu, birkaç yüz kişilik bir kalabalık gördüm. Hırsızlık yaparken suçüstü yakalanan bir askeri sille tokat dövüyorlardı. Ekmek, süt bulmak için kuyruğa girmiş, soğuktan çeneleri zangırdayan kadınların çevresinde ne idükleri belirsiz kimseler dolaşıyor, kulaklarına: 'Yahudiler bütün yiyecek stoklarını toplayıp istif etmişler. Halk acından ölürken Sovyetlerdeki üyelerin bir eli yağda bir eli balda' diye fısıldıyorlardı." Beri yanda da "güneşin batışından tanyerinin ağarışına kadar kulüplerde harıl harıl kumar oynanıyor, şampanya su gibi akıyor, ortaya konan kumar paraları yirmi bin Rubleyi buluyordu. Şehrin ortasındaki sokaklarla kahveler, mücevherler takıp lüks kürkler giymiş kötü kadınlarla dolup taşmaktaydı."

Bu, kibar mahallelerde böyleydi. Buralar kafalarını Fransızca aksanları ve seslerinin kibarlığıyla bozmuş hanım kızları çekmeye devam ediyordu. Fakat kenar mahalleler halkı ne diyor, ne düşünüyordu? Kendi sesini duyurmak için bir kez daha şehrin ortasına gitmek kararında mıydı?

Tarafsız değilse de her zaman dikkatli bir gözlemci olan Suhanov'a göre "hava, bütünü bakımından, Bolşevikler için adamakıllı elverişliydi. Fakat ayaklanma hareketi bakımından bir gevşeklik, bir çekingenlik vardı ortada." Sosyalist-Devrimci Savinkov da orduyla ilgili olarak buna benzer bir sonuca varıyor: "Askerlerin düşünceleri epey belirgin biçimde Bolşeviklerden yanaydı" diyordu. "Fakat Bolşevizmleri pasifti, hiçbirinde de silahı ele alıp harekete geçme eğilimi yoktu." Bolşevikler ise yığınların ne gibi bir düşünce eğiliminde olduklarını iyice anlıyabilmek için, daha yukarıda sözü geçen Merkezî Komite'nin 16 Ekim tarihli toplantısında, "tabandaki işçiler"le sıkı temas halinde olan birçok militanı çağırmışlardı. Her biri sırayla gelip başkentin çeşitli kesimlerindeki işçi yığınlarında hüküm süren havayı anlattı. Gözlemler çelişik değilse bile çok değişikti: "Savaşçı ruh yok"; "Bir hareket başlarsa halk yığınları bizi destekleyecek"; "Halk yığınları gözü pek"; "Harekete geçme azmi yok"; "Durum Bolşeviklere elverişli bir gidiş aldı"; "İşlerimiz kötü gidiyor"; "Bekleme havası var"; "Yer yer kuşku görülüyor"... gibi. Petrograd dolayları çok ateşli ve sabırsız görünüyordu ama başkentin içinde durum oldukça karışık bir haldeydi. Beri yandan, garnizonda hüküm

süren ruh haliyle ilgili raporlar da şüpheli olmaktan geri kalmıyordu: "Maneviyat çökük ama Bolşevik nüfuzu güçlü" diyorlardı. Buna karşılık Kronstadt'da, "savaşçılık bakımından, garnizonun metelik etmediği" ileri sürülüyordu. Sendikacıların ne düşündükleriyle ilgili olarak verilen haberler de, "özellikle işten çıkarılma korkusu yüzünden" bunların bir şeyler umarak beklemekte olduklarını bildirmekteydi.

Bununla birlikte, daha iyimser sözlerin söylendiği de oldu: "Halk yığınları şevkle, heyecanla silaha sarılıyorlar"; "Petrograd proletaryası silahlı olsaydı çoktan sokaklara dökülecekti"; "İktidarı ele geçirmezsek orduyla donanma bizden yüz çevirir belki"... gibi. Çeşitli yerlerde de anarşistler ile anarko-sendikalistlerin az çok ilerleme kaydettikleri görülmekteydi ki bunlar, geleneksel olarak, Bolşeviklerin solunda yer almış bulunmaktaydılar.

Bütün bu verileri noktası noktasına doğru saymak mümkün değildir tabiî. Fikir olaylarının incelenip yorumlanması o sıralarda her zamankinden daha az bilimsel bir işlem durumundaydı. O günün şartları da bu inceleme ve yorumlama işleminin elifi elifine doğru olduğunu garanti etmeye engel oluyordu. Ayrıca halk yığınlarının coşkunluğu ve kararlılığı, hareketten önceki duygular değildir. Çoğu zaman harekete geçiş bunları yaratır ve patlak vermelerine yol açar ama zeminin buna elverişli olması şartıyla. Bir grevin arifesinde işçilerden, bir ayaklanmanın arifesinde isyancılardan, daha genel olarak da toplumsal bir facia başlamadan önce onda rol alacak olanlardan fikirlerini sormak aynı zamanda umutlarla kaygıları, harekete geçme isteğiyle çekingenlikleri, kuşkularla sabırsızlığı ve amacın ne kadar esaslı olduğunu bilmenin yarattığı endişeyi ortaya çıkarır. İşte ekim savaşı yaklaşırken de proleterlerin saflarında bütün bunlar bulunmaktaydı.

Bilinmesi gereken nokta, başlıca Bolşevik yöneticilerinin bu incelemeden ne gibi sonuçlar çıkardıklarıydı. İleride devlet başkanlığına eşit bir göreve geçecek bulunan çok ihtiyatlı Sverdlov şöyle diyordu: "Biz çoğunluğun bizden yana olmadığını düşünmek zorunda değiliz; şimdilik bizden yana değil ama daha ileriye de gitmiyor." Troçki de her şey olup bittikten sonra şöyle bir yargıda bulunuyordu: "Petrograd proletaryasında çok uzun zaman beklemiş olmaktan ileri gelen bir bezginlik vardı. Herkes Bolşeviklerden bile umudu kesmeye başlıyordu: Onlar da mı hayal kırıklığı yaratacaklardı?" Son olarak Lenin şunları söylemekteydi: "Gittikçe artan bir gevşekliğin, bir aldırmazlığın belirtileri var. Bunun nedeni de açık. Bu, K.D.'lerle yardakçılarının bağıra çağıra söyledikleri gibi, devrimin bir gerileyişi değil de verilen kararlara, yapılan seçimlere beslenen inancın azalışı."

Partisini engelin önüne kadar getirmiş olan adam işte böyle konuşuyordu. Proletarya onun peşinden gelecek miydi? İşçi sınıfının hangi

kesimi harekete doğrudan doğruya katılacaktı? Sağ kanadın direnişi güçlü olacak mıydı? Bütün bu konularda kafa yorulabilir, hesaplar, kurgular yapılabilir, başarı ve başarısızlık ihtimalleri ölçülüp tartılabilirdi. Son bir Marxçı tepkiyle insan, devrimin Rusya'da ve dünyadaki stratejisi üzerinde kendini sorguya çekebilirdi. Fakat bu sorgu suallerin sırası değildi artık. Bir gün Lenin, Goethe'nin bir sözünü tekrarlayarak: "Teori kurşunîdir dostum, ama hayatın ebedî ağacı yeşildir" demişti. Petrograd'da kışın eşiğinde, ayaklanmanın arifesinde herkes teoriyi unuttu. Hayat ağacı alev alev yanmaya başladı.

IX
İktidarın Ele Geçirilmesi

Petrograd'da 22 Ekim pazar gününün çelişik bir niteliği oldu: Burada yapılan büyük gösteriler sükûnet içinde sona erdi. Fakat 21-22 Ekim gecesi olup biten daha az gözalıcı olaylar, aslında ve herkesten habersiz olarak, ayaklanmanın başlangıcı oldular. Aşırı sol kanat bu pazarın, Sovyet'in günü olacağını haber vermişti. Bu vesileyle yapılan birçok gösterilerin hem işçilerin coşkunluğunu güçlendirmek, hem de çok yakında kullanılmak üzere epeyce para toplanmasını sağlamak gibi çifte bir faydası oldu. Öte yandan, dinsel gruplarla işbirliği yapan sağcı örgütler de muazzam bir dinsel ayin alayını şehrin sokaklarında dolaştırdılar. Kargaşalıklar olmasından çekiniliyordu. Olmadı, burjuvazinin içine de güven geldi.

Gelmemesi için de hiçbir neden yoktu. Gerçekten, cumartesiyi pazara bağlayan gece Petrograd Sovyeti'nin Askerî Devrim Komitesi'nden bir delegasyon, garnizon komutanı Albay Polkovnikov'a gitmiş: "Bundan sonra askerî yönetimin her kararı komitenin komiserlerince de onaylanıp imzalanacaktır" demişti. Böyle bir onay olmadıkça, garnizon komutanının buyrukları yerine getirilmeyecekti. Albay: "Ben Petrograd Sovyeti'nin yetkisini tanımıyorum, kendi hesabıma da onun vesayeti altına giremem" diye karşılık vermişti. Sovyet'in –yani Bolşeviklerin– cevabı, 22 Ekim pazar günü, garnizonun askerlerine hitap eden bir bildiri biçimine büründü. Askerî Devrim Komitesi bunda "kurmay heyetinin devrimci garnizonla bağları kopardığını" ve böyle yaparak "doğrudan doğruya devrime karşı olan güçlerin âleti haline geldiğini" bildiriyordu. Komite ayrıca "Askerî Devrim Komitesi'nin de imzasını taşımadıkça, garnizona verilecek hiçbir emrin geçerli olmayacağını" da tekrarlıyor ve devrimin tehlikede olduğunu bildirerek son buluyordu.

Aynı gün Albay Polkovnikov bir toplantı düzenleyerek anlaşmazlığı gidermeye çalıştı. Toplantıya askerî temsilcilerle Petrograd Sovyeti'nin bir heyeti de çağırılmıştı. Bolşeviklerin gönderdikleri temsilci, Askerî Devrim Komitesi kararının geri alınamayacağını söylemekle yetindi. Ordu –dolayısıyla Geçici Hükûmet– ile Sovyet arasındaki bu anlaşmazlık

önemsiz görünebilirdi. Şimdiye değin çok görülmüş olan ve kökünü de, Bolşeviklerin kaydettikleri ilerlemelerin yeniden ortaya çıkarmış olduğu, şu ikili iktidardan alan olayların bir yenisi değil miydi? Bu sefer de her şeyin iki tarafı memnun edecek bir uzlaşmayla biteceği umulamaz mıydı? Buna inanmak için Lenin'le arkadaşlarının tasarıları üzerinde hiçbir bilgi sahibi olmamak gerekti: Onlar için uzlaşma yolu kesin olarak kapanmış bulunuyordu çünkü. 23 Ekim pazartesi günü yeni görüşmeler yapılması için çaba harcandı. Ilımlı sosyalistler Bolşeviklere, eğer tutumlarını yumuşatmaya razı olurlar ve isteklerini Petrograd garnizonu komutanına zorla kabul ettirmekten vazgeçerlerse bir takım ufak tefek tavizler vereceklerini vaat ettiler. Bu görüşmeler uzayıp gittiği için Geçici Hükûmet bunları kesti ve Komite'den, bir gün önce yayınladığı bildiriyi yürürlükten kaldırmasını istedi. Bunu söyledikten sonra da harekete geçti.

AYAKLANMA BAŞLIYOR

Fakat bunu da usulünce yaptı. 23 Ekim akşamı başkentte elinin altında bulunan bütün kuvvetleri toplayabilir ve Bolşevik yönetimine darbe vurabilirdi. Fakat hükûmetin kitabında bu kadar sert davranmak diye bir şey yoktu. Albay Polkovnikov'un aracılığıyla "birliklerin her türlü örgütten gelebilecek bütün emirleri yerine getirmelerini kesin olarak" yasaklamakla yetindi. Ayrıca "Petrograd Sovyeti'nin bütün komiserlerini işbaşından uzaklaştırmaya" ve "bütün kanunsuz eylemler üzerinde hemen bir soruşturma açmaya ve bunları işleyenler hakkında adlî kovuşturmada bulunmaya" karar verdi. Aynı zamanda Petrograd askerî okullarını alarm durumuna geçirdi ve başkent dolaylarında konaklamakta olan askerî birliklere hemen şehre gelmelerini emretti. Fakat bakanların gerçekten olaylara hâkim olmaları ve askerlere komuta edebilmeleri de gerekiyordu. Oysa askerler artık emir dinlemiyorlardı: kurmay heyetleri hükûmetin direktiflerini tekrarlayıp Petrograd üzerine yürüyüş emri veriyorlardı ama birçok asker komitesi Petrograd Sovyeti'ne bağlılıklarını bildiren karar suretleri kabul ediyorlardı. Beri yandan demiryolu işçileri de tıpkı Kornilov'un darbe teşebbüsünde yapmış oldukları gibi, askerî birliklerin ilerlemelerini güçleştirmek için harekete geçmişlerdi. Sonunda da düzen kuvvetlerinin faaliyetleri çok sınırlı kaldı.

Bunların tam listesi şundan ibaretti: 23 Ekimi 24'e bağlayan gece Harb Okulu öğrencilerinden küçük bir grup *Raboçiy Put* ve *Soldat* adlı Bolşevik gazetelerinin idarehanelerine giderek buraları mühürledi ve birkaç bin sayıya el koydu. Kafaya nişan alacak yerde Geçici Hükûmet, ayaklanma mekanizmasının ikinci derecede bir organını vurmuştu. Bununla birlikte, bu davranış önemliydi: Harekâtta inisyatifi Kerenskiy ele almıştı. Çarpışma başlamış bulunuyordu.

Kafa ise başka yerdeydi: Bolşevik genelkurmayı Smolnıy Enstitüsü'nde toplanmış bulunuyordu. Soylu ailelerin kızlarına mahsus bu eski öğretim kurumu üç aydır Sovyet kurumunun merkezi haline gelmişti. Eski sınıflar büro haline getirilmişti. Büyük konferans salonu da Sovyet'in genel kurul toplantıları için kullanılıyordu. Ilımlı sosyalistlerden meydana gelen Merkezî Yürütme Komitesi yöneticiler ile, Bolşeviklerden yana geçen Sovyet'in yöneticileri Smolnıy'da bir arada bulunmaktaydılar. Ilımlı sosyalistlerin faaliyetleri azalırken, ötekilerinki gittikçe daha sertleşiyordu. Başkent Sovyeti burada hemen her an toplantı halindeydi. John Reed'in de anlattığı gibi "delegeler uykudan yere yuvarlanıyorlar, sonra tartışmalara katılmak için yine ayağa kalkıyorlardı." Fakat burada yalnız tartışmayla yetinilmiyordu. Askerî Devrim Komitesi'nin başları ayaklanma planlarını son bir defa daha gözden geçiriyorlardı. Buna göre iktidarı alış 24 Ekimi 25'e bağlayan gece olup bitecek ve bunu özellikle isyancı kuvvetlerin öncüleri başaracaklardı: Baltık donanmasının denizcileri Finlandiya Garı'nda trenden inerek işçi mahallelerindeki Kızıl Muhafızlarla birleşeceklerdi. Savaş kabiliyetleri daha az olan kıtalar başkentin stratejik merkezlerini ele geçirirlerken, denizcilerle Kızıl Muhafızlar Kışlık Saray'a yürüyerek orada Geçici Hükûmet üyelerini tutuklayacaklardı. Hükûmetin Bolşevik gazetelere yaptığı saldırı bu tasarıları bozan unsurlardan biri olmuş, bunların uygulanmasını erkene aldırmış, bitişini de yirmi dört saat geciktirmişti.

Askerî Devrim Komitesi için en önemli görevlerden biri kiminin desteğini sağlamak, kiminin iyi niyetli bir tarafsızlık takınmasını elde etmek için garnizondaki alaylarla bağlantı kurmak, bunu sürdürmek ya da iyileştirmekti. Bu konuda Bolşeviklerin çalışmaları, özellikle ayaklandırmaktan ibaretti ve politik propaganda ile askerî başkaldırmayı birleştiren bağın sıkılığını gösteriyordu. Derken, 23 Ekim günü Bolşevik yöneticiler Petropavlovsk kalesindeki garnizonun, Askerî Devrim Komitesi'nin yetkisini tanımaya yanaşmadığını öğrendiler. Kalenin stratejik önemi dolayısıyla olay çok vahim bir hal alabilirdi; Neva nehrinin öbür kıyısındaki Kışlık Saray, kaledeki topların ateş alanı içindeydi çünkü. Komite'nin sekreteri Antonov-Ovseyenko kaleye devrimci bir tabur sokulmasını önerdi: Bu tabur garnizonu silahsızlandırarak onun yerine kendisi geçecekti. Fakat bu hareketin riski karşısında Troçki, zaten denenmiş olan siyasal ajistasyonla yetinilmesini öğütledi. Kaleye kendisi gitti, bütün askerlerin bir araya toplanmasını istedi. Onlara bir söylev verdi, zihinlerini çeldi ve bir karar suretini kabul etmeleri için ikna etti: Askerler burada Geçici Hükümet'i devirmeye azimli olduklarını bildiriyorlardı. Böylece kale düşmüş, ona bağlı olan ve içinde yüz bin kadar tüfek bulunan silah deposu da ele geçirilmişti.

Bu, işlerin gidişini başka yöne çeviren bir olaydan çok daha fazla bir şeydir. Ve böyle oluşu da yalnız Ekim Ayaklanması'nın değil, bütün devrimin temel yönlerinden birini özetlemektedir. Başarı kazanışı, ustalıklı bir askerî stratejinin sonucu değildi. Özellikle ileri götürülmüş bir silahlanma çabasını iyi bir şekilde sonuçlandırmış da değildi. Olup bitişi boyunca, ortaya koyduğu örgütlenme eksiklikleri bütün gözlemcileri şaşırttı. İktidarın ele geçirilmesi ise *askerî* bir girişimden çok *politik* bir olay oldu. Onu meydana getiren şeyler de gizli bir takım komploların ve Makyavel'e yakışır fesat hareketlerinin değil, daha çok binlerce ikna ve beyin yıkama çabasının sonucu oldu: Bu çabalar bıkılıp usanmadan tekrarlandı, boyuna yenilendi ve durmadan, dinlenilmeden defalarca bir daha, bir daha yapıldı. Daha sert bir harekete girme eğilimine yanaşmayarak, Petropavlovsk kalesine silahsız giderek, orada askerleri devrimden yana kazanarak Troçki, gerçek bir devrimciye yaraşır –1917 usulü– bir iş yaptı: Fesatçı gibi değil savcı gibi, asker gibi değil avukat gibi, saldırgan gibi değil ajitatör gibi davrandı.

Ertesi 24 Ekim günü yine Troçki ile Askerî Devrim Komitesi'ndeki arkadaşları, Bolşevik basımevlerinin mühürlendiğini haber alınca buna hemen, bir Kızıl Muhafız devriyesi göndererek karşılık verdiler. Devriye, basımevlerini geri aldı, böylece ayaklanma hareketinin başlangıcı da öne alınmış oldu. Birkaç saat sonra, Bolşevik gazeteler makineden çıkmaktaydı. Aynı saatte Askerî Devrim Komitesi hükûmetin "yasadışı güç" kullandığını bildiriyor ve başkentin bütün alaylarına yolladığı bir telgrafta şu kararını bildiriyordu: "Alayı savaşa hazır duruma getirip vereceğimiz emirleri bekleyiniz."

Bunlar olup biterken Geçici Hükûmet ne yapıyordu? Bütün üyeleri Kışlık Saray'da, Kerenskiy'in başkanlığında toplanmışlardı. Başbakan, Bolşevik liderlerin hemen tutuklanmasını istedi. Adalet bakanı da kendisini destekledi. Bu tedbir arkadaşlarına abartılı biçimde pervasız ya da zamansız göründü. Bir gün önce Kuzey cephesiyle Petrograd bölgesinde bulunan kıtalara gönderilen emir yenilendi. Bunlara başkentte hayatî bir ihtiyaç vardı çünkü. Bu arada devrimci mürettebatın elinde bulunan "*Zarya*" (Şafak) kruvazörü de Neva nehri üzerinde ilerlemişti. Hükûmet ona da üssüne dönme emrini verdi. Son olarak da Petrograd'la işçi mahalleleri arasında, nehir üzerindeki köprüleri kesmeyi kararlaştırdı. Bunun üzerine başkent halkı yeni bir krizin patlak vermek üzere olduğunu anladı: Gerçekten, çarlık makamları proletaryanın şehre "inmesini" önlemek için ötedenberi hep bu tedbiri alırlardı. Şubatta da bu çareye son bir kez daha başvurulmuştu, ama Neva nehri donmuş olduğundan, kenar mahalleler halkı karşı kıyıya geçebilmişti. Bu sefer Devrim Komitesi soğuğa güvenecek durumda olmadığından, Kızıl Muhafızlara işi ele alma emrini verdi. Hükûmetin emrini dinlemeye

yanaşmayan kruvazör, mürettebatının da yardımıyla, Kızıl Muhafızlar nehrin kuzeyindeki Vıborg'la Neva'nın güneyindeki başkent arasında ulaşımı çabucak yeniden kurdular.

Bunlar olup biterken Kerenskiy ön-parlamento üyelerine durum üzerinde bilgi vermek için oraya gitmişti. Burada derin bir kaygı vardı. Hükûmetin başı, herkesi yüreklendirmek için yine de kürsüye çıktı: "Petrograd halkının bir bölümünün açık ve kesin olarak, tam bir ayaklanma halinde olduğunu söylemek zorundayım" dedi. "Hemen adlî kovuşturma açılması ve gerekli tutuklamaların yapılması için emir verdim (Sol kanatta itiraz sesleri). Evet evet, hepiniz dinleyin, uçurumun kıyısında bulunan devletin, bilerek ya da bilmeyerek yapılmış bir ihanet yüzünden mahvolduğu şu sırada, Geçici Hükûmet ve onun saflarında bulunan bendeniz, ülkenin canına, şerefine, çıkarına kastetmektense ölüp yok olmayı yeğ buluyoruz." Üyeler ayağa kalkarak konuşmacıyı alkışladılar. Yalnız enternasyonalist Menşeviklerden kurulu aşırı sol kanat yerinden kalkmadı. Kerenskiy söylevine devamla sözlerini daha kesin, daha iyimser bir edayla şöyle bağladı: "Halkın özgür iradesine el kaldırmaya yeltenen Rus ulusunun bütün unsurları, bütün gruplar ya da partiler derhal, kesin ve tam olarak tasfiye edilmelidir." Bu sözler sağ kanadın, merkezin ve solun bir bölümünün alkışları, aşırı sol kanadın ise kahkahalarıyla karşılandı. Bunlar Kerenskiy'in Rusya'da, herkesin içinde söylediği son sözler olacaktı.

Bu tumturaklı lâflarla geçen aradan sonra harekete başlamak gerekti. Eninde sonunda köprüler kapalı kaldığından, cephedeki birlikler de hâlâ gelmediğinden, "junker"lere, yani askerî okullardaki öğrencilere garları işgal etme emri verildi. Şehirdeki devriyelerle resmî binalar önündeki nöbetçiler iki katına çıkarıldı. Yüzüstü bırakılan Geçici Hükûmet'in, kendisine düşman ya da başına geleceklere aldırmaz bir şehrin ortasında bütün yapabileceği bu kadardı. Kendini korumak için Kışlık Saray'ın içinde mevzilenen kadın askerler taburuyla birkaç "junker" bölüğüne, birkaç da Kazak müfrezesine güvenebilirdi ancak. Birkaç ay önce çarlığı devirerek kendisini iktidara getirmiş olan o muazzam ordunun kalıntıları bunlardı işte. Bununla birlikte, garnizonun kontrolü için savaş hâlâ sürüyordu. Öğleden sonra Smolnıy'daki Bolşevik karargâhına şöyle bir haber geldi: Petropavlovsk kalesinde konaklayan ve bir gün önceki mitinge katılmamış bulunan bir motosiklet müfrezesi, Geçici Hükûmet'ten yana olma eğilimi gösteriyor ve Kışlık Saray'a yollanmaya hazırlanıyordu. Yeni bir miting ve Troçki'nin yeni bir söylevi bu son engeli de giderdi. Bu desteğin geleceğini uman bakanların gözleri yine yollarda kaldı.

Smolnıy Enstitüsü ise ilk kez sıkıyönetim altındaki bir genel karargâh görünüşüne bürünmüştü. Güçlü asker ve Kızıl Muhafız kıtaları binayla

çevresindeki bahçelere yerleşmişlerdi. Meydanla komşu sokaklara toplar, ağır makineliler ve birkaç zırhlı otomobil yerleştirilmişti. Ayaklanmayı yöneten kurmayın işi her zamankinden çok başından aşkındı. Emirler veriyor, gelen habercileri dinleyip yenilerini yola çıkarıyor, durumun gelişmelerini izliyor, Geçici Hükûmet'in her yapıp ettiğine gerekli tedbirlerle karşılık veriyordu. Fakat saldırının başlamasından birkaç saat önce dahi savaş her zamankinden çok politik bir iş niteliğini taşımaktaydı.

Petrograd Sovyeti'nin genel kurulunda ve Merkezî Yönetim Komitesi'nde tartışmalar sürüyordu. Öğleden sonra Bolşevik grup Troçki'nin vereceği bilgileri dinlemek için toplanmıştı. Kendisi sonradan: "Ayaklanmanın planını anlatmak söz konusu olamazdı" diyor. "Kalabalık bir kurulda söylenenler, gizli oturumda da olsa, dışarıya sızar hep." Onun için Askerî Devrim Komitesi başkanı dinleyicilerine, "fesat hareketinin Marxçı ilkelere hiç de aykırı olmadığını" ve "iktidara giden yoldaki maddî engelin sert bir daerbeyle aşılması gerektiğini" söylemekle yetindi. "Bolşevikler kendilerini savunma durumundalar" dedi ve bu savunma durumunun "geniş anlamda" anlaşılması gerektiğini ekledi. Daha o sabah Askerî Devrim Komitesi kendisine yorulan, ayaklanma hazırlığı niyetini yalanlar gibi bir tavır takınmış: "Her çeşit söylenti ve dedikodulara rağmen, Askerî Devrim Komitesi kendisinin, iktidarın ele geçirilişi işini hazırlayıp gerçekleştirmek için değil, devrim aleyhtarı suikastlere ve kargaşalıklara karşı Petrograd garnizonunun ve demokrasinin çıkarlarını korumak için kurulmuş olduğunu bildirir" demişti. Yarı-gizlilik devam ediyordu.

24 Ekim akşamı Troçki Petrograd Sovyeti'ne hitap etmişti. Sovyet'in çoğunluğu Bolşevikti ama bunun içinde Troçki'nin birçok hasımları vardı. Günün olaylarını özetledikten sonra kendisi: "Bir ayaklanma mıdır bu?" diye sordu. Son bir defa kaçamaklı cevap verdi: "Elimizde yarım bir iktidar var, halk buna inanmıyor, kendine de inanmıyor, içi ölmüş çünkü. Bu yarım iktidar, devrimci halkın gerçek iktidarına yer hazırlamak için tarihsel şamarın inmesini bekliyor." Saldırının nerdeyse başlamak üzere olduğunu söylemek miydi bu? Henüz değil: Troçki savunma hareketi uydurması üzerinde durmakla yetindi. Gerçekten, İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin neredeyse toplanmak üzere olduğunu hatırlatarak, sözlerine şöyle devam etti: "Hükûmetin elinde yirmi dört ya da kırk sekiz saat var. Bundan yararlanarak devrimin sırtına bir hançer saplamaya kalkışırsa, bir kez daha söylüyoruz ki: Devrimin öncü kuvveti yumruğa yumrukla, silaha silahla karşılık verecektir."

Saat 23'e doğru Troçki, Menşeviklerle ılımlı sosyalistlerin –sözlü– bir saldırısını püskürtmek zorunda kaldı. Sovyet Merkezî Yürütme Komitesi'nin oturumunda sosyalist sağ kanat Bolşeviklere saldırdı. Fyodor Dan, aşırı sol kanadın iç savaşa sürüklediği Rusya'nın korkunç

bir tablosunu çizdi. Leninci delegeler karşı taraf hatiplerinin boyuna sözünü kestiklerinden, oturum fırtınalı oldu. Dan: "Yaşadığımız saatler en acıklı renklere bürünmektedir" dedi. "Düşman Petrograd'ın kapılarındadır. Başkentte kan dökülmek üzeredir, kıtlık da yalnız birleşip kaynaşmış hükûmetimizi değil, devrimin kendisini tehdit etmektedir." Sonra şunları ekledi: "Merkezî Yürütme Komitesi tam yetkiye sahiptir ve kendisine boyun eğilmelidir. Biz süngülerden korkmuyoruz. Hükûmet, devrimi kendi bedeniyle koruyacaktır."

Birisi: "Bu beden çoktandır bir cesetten başka bir şey değil" diye bağırdı. Oturuma başkanlık eden Gots: "Susun, salondan çıkartırım sizi yoksa!" diye bağırdı. "Hele bir dene bakalım" diye cevap verdiler ona.

Dan ayrıca ön-parlamentonun hemen bir barış programı ve toprak reformu uygulanmasına karar verdiğini de bildirdikten sonra, onun peşinden Troçki kürsüye çıktı. Dinleyici sıralarından Reed onu seyrediyordu: "İnce, sivri yüzü, muzip ve alaycı haliyle iblisi andırıyordu gerçekten". Troçki Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcilerin hep gevşek davranmış olmalarına çattı. Şimdi artık onlar için iş işten geçmişti ya, hep kınamış oldukları Bolşevik programını benimseyerek herkesi aldatacaklarını sanıyorlardı. Nihayet temsilci kalabalığının aracılığıyla bütün proletaryaya seslenerek şöyle dedi: "Dan, ayaklanmaya hakkınız olmadığını söylüyor size. Ayaklanma bütün devrimcilerin hakkıdır. Zulüm gören yığınlar ayaklanıyorlarsa bu onların hakkıdır..."

Yine o sıralarda Lenin, Vıborg'da sığınmış olduğu evde pinekliyordu hâlâ. Saatler geçiyor, hiçbir şey olacağa benzemiyordu. Bir kez daha içini kuşku kapladı. Merkezî Komite'deki arkadaşlarına şunları yazdı: "Bu satırları 24 Ekim akşamı yazıyorum, durum çok gergin. Ayaklanmayı geciktirmek, ölüm demektir, şimdi apaçık bu. Arkadaşlarımı var gücümle şuna inandırmak isterim ki, bugün, her şey kıl payına bağlıdır. Harb Okulu öğrencilerini silahsızlandırdıktan (direnirlerse tepeledikten) sonra hükûmeti ne pahasına olursa olsun bu akşam, bu gece tutuklamak gerekir." Sonra sözlerini bağlarken bıkmadan usanmadan tekrarladığı şu sözleri söylüyordu: "Harekete geçmek için beklemek, ölüm demektir."

Bu ölüm, yavaş yavaş hükûmetin cılız bedenini sarmaya başlıyordu. 24 Ekim'i 25'e bağlayan gece Kerenskiy, kendisine bağlı birlikleri başkent üzerine ilerletmek için umutsuzca uğraşıyordu. Eylülde General Kornilov'un hükûmet darbesini desteklemiş olan General Kasnov'un tümenlerine başvurdu, Petrograd üzerine ilerleyişlerini hızlandırmalarını istedi. Menşevik ve Sosyalist-Devrimci yöneticiler de yapacak başka iş kalmayınca aynı teşebbüse giriştiler. Hükûmet başkanı ayrıca şehirde konaklayan Kazak alaylarının bir heyetini kabul etti. Kendisine yardıma pek istekli görünmeyen subaylarıyla pazarlığa girişmek zorunda kaldı. Askerler: "Kazaklar ancak bakanlar eskisine göre daha Bolşevik aleyhtarı

davranırlarsa ilerler" dediler. Kendilerine bunun böyle olacağı teminatı verildi. Subaylar: "Ama Kazak süvarilerini piyadenin de desteklemesi gerek" dediler. "Bu destekleme geciktirilmeden yapılacaktır" diye kendilerine söz verildi. Subaylar: "Askerler de hemen atlarını eğerleyecekler" diyerek çıkıp gittiler. Bu eğerleme işi uzadı da uzadı. Piyade ortalıkta görünmedi. Kazakların atları da ahırlarda kaldı.

Yine o gece, adı var kendi yok bir garnizonun komutanı olan Albay Polkovnikov, ordu başkumandanı General Duhonin'e şu telgrafı yolluyordu: "Petrograd'da durum tehlikeli. Sokaklarda şiddet ve kargaşalık hareketleri yok ama, şehirde garlarla resmî binalar sistemli olarak işgal ediliyor. Tutuklamalar birbirini kovalıyor. "*Junker*'ler mevzilerini hiç direnmeden bırakıyorlar."

Gerçekten de ayaklanma, maskesini birden indirerek başlamış, şimşek hızıyla ilerliyordu. Sabahın saat ikisinde merkez telgrafhanesi işgal edilmiş, aşağı yukarı aynı anda postane de ele geçirilmişti. Başlıca garlar Kızıl Muhafızlar'ın çoktan elinde bulunuyordu. Sabahın saat yedisine doğru bunlar telefon santraliyle Devlet Bankası'nı da ele geçirdiler. Beklemekten usanan Lenin, Smolnıy'a gitmek için gizlendiği yerden çıkınca, fiilen partisinin kontrolünde bulunan bir şehrin içinden geçmekte olduğundan habersizdi. Birkaç saat önce polis onu yine tutuklamaya kalkışmıştı. Yalnızca bakanların henüz devrimin avucunun içine girmemiş oldukları şu anda, Lenin'i iktidardan sadece bir gölge ayırmaktaydı.

SON SALDIRIDAN ÖNCE

Evet, sadece bir gölge. Başlamakta olan 25 Ekim günü, Kışlık Saray'ın alınmasına ve hükûmetin düşmesine tanık oldu. Bir sembol değeri oldu bunun, alt tarafı. Daha bir gün önce başkentin bütün stratejik noktalarının çabucak zapt edilmesi ve hükûmetin hiç direnmemesi, devrimin alınyazısını belli etmişti. 24 Ekim sabahı Askerî Devrim Komitesi bir bildiri yayınlayarak: "Ayak takımı Petrograd sokaklarında kargaşalık çıkarmak, yağma yapmak, bıçak ve tabancayla kavgaya tutuşmak gibi en ufak bir davranışta bulunursa, suçluların yok edileceklerini" bildirmişti. Çok gereksiz bir uyarıydı bu: Her şey doğru düzgün, hemen hemen sessiz sedasız olup bitmişti. Tek kurban dahi verilmiş değildi. Suhanov'un da dediği gibi, 24-25 Ekim 1917 gecesi iktidarın Bolşeviklerce ele geçirilmesi bir ayaklanmadan çok, bir nöbet değişimini andırdı.

Bolşeviklerin başarmaları gereken iki iş daha vardı: Başkentte sözde varmış gibi görünen iki kuruluşu, ön-parlamentoyla, Geçici Hükûmet'i ele geçirmek. Askerî Devrim Komitesi olaylardan biraz da önce davranarak, sabahın saat 10'unda gösterişli bir bildiri yayınlayıp şöyle

diyordu: "Geçici Hükûmet işbaşından uzaklaştırılmıştır. Devlet iktidarı Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin organı olan Askerî Devrim Komitesi'nin eline geçmiştir ve Petrograd proletaryası ile garnizonun başında o bulunmaktadır. Yaşasın işçilerin, askerlerin, köylülerin devrimi!"

İki saatten daha az bir zaman sonra, Kerenskiy bakanlarından ayrılıyordu. Petrograd'daki birliklerden hiçbirinin hükûmeti korumak için kışlalarından çıkmaya niyetli olmadıklarını anlayınca, cepheden askerî birlikler getirmek için başkentten ayrılmaya karar verdi. Bu gidiş, tam anlamıyla bir kaçışı andırıyordu; Adalet Bakanı Malyantoviç'in anlattığına göre Kerenskiy, Birleşik Amerika Büyükelçiliği'nden yardım istemek zorunda kaldı. Büyükelçilik de onun emrine Amerikan bayrağı taşıyan bir otomobil verdi. O sırada – kolayca anlaşılır nedenler yüzünden– "Kerenskiy'in solgun yüzünde birden çöküvermiş bir adam hali vardı. Kimseyi görmeden burnunun doğrusuna bakıyor; kırpışan, sönük gözlerinde büyük bir kaygı ve gizli korkular okunuyordu." Muhakkak olan şu ki, Malyantoviç'e böyle görünmüştü o. Kerenskiy daha sonra yola çıkışını başka türlü anlattı. Amerikalı diplomatlara başvurduğunu inkâr etti ve açık araba ile Petrograd sokaklarından geçişiyle ilgili olarak şunları ekledi: "Sokakta bulunan herkes, gelip geçenlerle askerler beni hemen tanıdılar. Her zaman olduğu gibi, az çok isteksizce, hafif tertip gülümseyerek selâmladım onları."

Yine o sabah hükûmet, isteksizlikte Kerenskiy'in selâmından aşağı kalmayan bir "karşı-saldırı" yaptı. Geçici Hükûmet'in Genel Karargâhtaki Baş Komiseri olan Stankeviç Harp Okulu öğrencilerinden bir bölük toplayarak, ön-parlamentonun toplantılarını yaptığı Mariya Sarayı'nı korumak istedi. Fakat, şehrin bu kesiminde Bolşevik kuvvetlerin çok büyük sayıda olduklarını anladığından, telefon santralini ele geçirmek isteyerek oraya yöneldi. Kızıl Muhafızlar'ın bir zırhlı otomobilinden atılan birkaç top mermisi "junker"lerin yiğitliğini yok etmeğe yetti. Bu olay ancak santraldeki kadın memurlarda gerçek bir heyecan uyandırdı. Olayı gören birinin anlattığına göre, binanın bulunduğu sokak "rengârenk, süslü püslü roblarının etekleri zil çalarak, başlarında minnacık şapkalarıyla kaçışan kadınlarla doluverdi." Harp Okulu öğrencilerine gelince, bunların yarısı çil yavrusu gibi dağıldı, yarısı da silahlarını isyancı kuvvetlere teslim etti.

25 Ekim günü öğleden hemen sonra ön-parlamentonun görüşmeleri, Kızıl Muhafızlar'ın gelişi üzerine, yarıda kaldı. Bunlar oturumda hazır bulunan üyelere saraydan hemen çıkmalarını emrettiler, ön-parlamento bir protesto önergesi kabul etti ama 47'ye karşı 59 oyla muhafızlara karşı hiçbir direnç göstermemeye karar verdi. Liberal Nabokov'un dediği gibi, bunların "aptal, basık, kötü suratları" insanda hem küçümseme, hem korku uyandırıyordu. Devrimci askerlerden biri sonradan John

Reed'e, "rahmetli" kuruluşun en yüksek otoritesine karşı nasıl aldırmaz ve sert davrandığını şöyle anlatmıştı: "Geldik, arkadaşlarla birlikte bütün kapıları tuttuk, sonra ben başkanlık koltuğundaki devrim aleyhtarı "Kornilovcu"ya doğru ilerledim: "Toplantı bitti, hemen evine dön" dedim ona. "Dürüst bir davranış değildi bu gerçi, ama ön-parlamentonun üyelerinden çoğu yine de Milyukov'un duyduğu ferahlamayı paylaşmış olsalar gerek: "Biz, ön-parlamentonun üyeleri arasında bir ayıklama yapılacak, tutuklananlar olacak diye bekliyorduk ama devrim genelkurmayının başka dertleri vardı" diyor Milyukov.

Gerçekten de vardı: Kışlık Saray'a hücum edecek birliğin mevzie girmesi işinde gecikmeler olmuştu çünkü. Kronstadt'taki birkaç bin bahriyelinin bir savaş filotillası ile saat 14'te Petrograd'a gelmesi bekleniyordu. Vakit geçiyordu ama denizciler bir türlü gelmiyorlardı. Geçici Hükûmet'in hesabını çabucak görebilmek için onların şevkine, coşkunluğuna güvenilmekteydi. Gelmedikleri için de herkes bekleyerek pinekliyordu. Oysa her saatin değeri vardı. İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi öğleden sonra toplanacaktı. Bolşevik yöneticiler, oturum açılmadan önce Geçici Hükûmet kesin olarak düşsün, üyeleri de tutuklansın istiyorlardı. Sarayın ilkin saat 15'te, daha sonra saat 18'de zapt edilmesi öngörüldü. Kronstadt bahriyelileri ise ancak saat 19'da geldiler. Başka terslikler de oldu sonra: Hazırlanan plan gereğince, bakanlar teslim olmak istemezlerse, "Zarya" kruvazörünün bir kez kuru sıkı ateş etmesi gerekiyordu. Ondan sonra da Petropavlovsk kalesinin topları hükûmetin bulunduğu binayı bombardıman edeceklerdi. Fakat kaledeki topçular hiç de istekli davranmadılar ve saldırının başlayışını geciktirmek için bir takım "teknik arızalar"ı bahane ettiler. Nihayet, son dakikada ortaya çıkan bu aksiliği gidermek için Antonov-Ovseyenko, "Zarya" kruvazörünün topçularına başvurmak zorunda kaldı.

Lenin ise sabırsızlanmaktaydı: Hep kılık değiştirmiş olduğu halde Smolnıy Enstitüsü'ndeydi. Her yeni geleni durdurup: "Saray n'oldu, alınmadı mı hâlâ?" diye soruyordu. Öfkesi artmaktaydı. Son hücumdan sorumlu olan Askerî Devrim Komitesi başkan yardımcısı Podvoyskiy'e şiddetle çatıyor, kızgın kızgın: "Kurşuna dizdirmeli bu herifi, kurşuna dizdirmeli!" diyordu. İşçi grupları da kendi hesaplarına: "N'oluyor yahu, Bolşevikler de mi diplomasî yapmaya başladılar yoksa?" diye sorup duruyorlardı.

Öğle sonunun geri kalan saatleri boyunca dikkatler iki noktada toplandı: Birisi Petrograd Sovyeti, öbürü de bakanların umutsuz gizli toplantılar yaptıkları Kışlık Saray'dı. Saat 14.35'de Troçki Sovyet'in oturumunu açmış, hazır bulunan delegelerin alkışları arasında şöyle demişti: "Askerî Devrim Komitesi adına bildiriyorum ki Geçici Hükûmet diye bir şey yoktur artık. Kimi bakanlar tutuklanmıştır, ötekiler de

birkaç gün ya da birkaç saat içinde tutuklanacaklardır.[1] Askerî Devrim Komitesi'nin emrinde bulunan devrimci garnizon, ön-parlamentonun toplantısını dağıtmış bulunmaktadır." Sonra da, Menşevik ve Sosyalist-Devrimcilerin kehanetlerine rağmen kan dökülmediği, düzenin hemen hiç bozulmadığı noktası üzerinde özellikle durdu. Geceki olayları ve cephedeki tepkilerle ilgili olarak gelen ilk haberleri de anlattı. O sırada Lenin, ilk defa olarak Kongre salonunda göründü.

Troçki sözlerine ara vererek: "Vladimir İlyiç Lenin aramızda bulunuyor. Bir takım şartlar yüzünden kendisi şu ana değin aramızda görünememişti" dedi. Gazetelerin yazdıklarına göre de Troçki bundan sonra Rus Devrim hareketi tarihinde Lenin'in oynadığı rolü kısaca belirtti ve: "Yaşasın aramıza dönen Lenin Yoldaş!" diye bağırdı.

Lenin de kısa bir konuşma yaptı: "Arkadaşlar, Bolşeviklerin gerekliliğini durmadan göstermiş oldukları, işçilerin ve köylülerin devrimi gerçekleşmiş bulunuyor" diye başladı. İktidarın ele geçirilişinin derin anlamını birkaç cümlede özetledi. "İtalya'da, İngiltere'de ve Almanya'da gelişmeye başlamış bulunan savaşın (dünya işçi hareketinin)" Rusya'da cereyan eden olaylar üzerindeki dolaysız etkisini belirtti ve sözlerini şöyle bitirdi: "Biz bugün Rusya'da proleter sosyalist bir devletin kurulmasına kendimizi adamalıyız. Yaşasın dünya sosyalist devrimi!" Bu sözlere, komitece onaylanan bir karar sureti cevap verdi. Burada "Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti, proletaryanın ve Petrograd garnizonun zaferle sonuçlanan devrimini selâmlar ve sosyalizm davasını topyekûn, sürekli bir zafere ulaştırma, konusunda Batı Avrupa proletaryasının bize yardım edeceğine olan inancını belirtir" denilmekteydi.

Aslında bu oturum, devrimin ilerleyişindeki boş bir vakti doldurmaya yarıyordu. Troçki bu kısa toplantıya son vermeden önce şunları da söyledi: "Cepheden gelen kıtalar Petrograd'a doğru ilerliyorlar. Onlara "olan biteni anlatmak" için Sovyet'ten seçilecek komiserleri onları karşılamaya göndermeliyiz." Sözünü kestiler: "Bütün Rusya Sovyetler Kongresi daha kararını vermeden sen bu karar hakkında bir önyargıda bulunuyorsun" dediler. Troçki'nin karşılığı şu oldu: "Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin iradesine bu gece meydana gelmiş olan, Petrograd işçileriyle askerlerinin sarsıcı ayaklanması önyargıda bulunmuştur. Şimdi bize, zaferimizi geliştirmekten başka yapacak bir iş kalmamaktadır."

O an için bunun açık anlamı, Kışlık Saray'ın ele geçirilmesi demekti. Bakanlar orada Başbakan yardımcısı liberal Konovalov'un başkanlığında toplantı halindeydiler. Kerenskiy yetkilerini ona devretmişti. Bakanlar Mogilyov'daki ordu genelkarargâhı ile hâlâ haberleşebildiklerinden,

1. Gerçekten, arkadaşlarıyla birlikte Kışlık Saray'da bulunmayan iki bakan, sabahleyin tutuklanmışlar, sonradan salıverilmişlerdi.

çabuk takviye yollaması için General Dukhonin'e haber üstüne haber salıyorlardı. General onlara başkenti yeniden ele geçirme emrini almış olan kıtaların listesini ve Petrograd'a hangi saatte varmaları gerektiğini bildirdi. İlk olarak 25 Ekim günü öğleden sonra şehre bir taburun gelmesi gerekiyordu. Öbür birlikler de hızlı bir tempoyla onu izleyeceklerdi. Bu tür haberler bakanlara birkaç saatlik bir güven ve sert bildiriler yayınlamak için ilham kaynağı oldu: Bu bildirilerde "halkın kurduğu yegâne ulusal iktidara isyan bayrağı açmış olan çılgınlar" kınanıyordu. Bakanlar biraz takviye de aldılar gerçekten, ama bekledikleri bunlar değildi. Gelenler seçkin kıtalardan otuz kırk kadar "Georgiyevskiy süvarisi" ile kadın askerler taburunun bir bölüğü idi. Buna karşılık Petrograd Kazakları'nda hâlâ bir kımıldama yoktu. Tersine, bunlar sarayda bulunan iki bölüğü de geri çağırmaya karar verdiler. Nihayet, akşama doğru bakanlar, çevrelerinde iki bin kadar subay ve askerden meydana gelen bir kuvvete sahiptiler.

Saat 18.30'da, iki tane bisikletli haberci hükûmete bir ultimatom getirdi. Teslim olması için kendisine yirmi dakikalık bir süre veriliyordu. Sonradan bu, on dakika daha uzatıldı. "Olmaz" derse saray bombalanacak, sonra hücumla zapt edilecekti. Hükûmet ne yapmalıydı? Bakanlar, binanın iç tarafında bulunan bir odaya çekilmişler, bir ek ihtiyat tedbiri olarak da bütün ışıkları söndürmüşlerdi. Önlerini ancak tek bir lambayla görüyorlardı, onun ışığını da bir gazete kâğıdıyla azaltmışlardı. Gece cenaze başında bekleyişi andıran bu hava içinde Bolşeviklerin ultimatomuna nasıl bir cevap vermek gerektiğini birbirlerine soruyorlardı. Malyantoviç'in anlattığına göre, General Dukhonin'in verdiği sözlere rağmen, "askerlerin geleceğinden hepsi kuşkuluydu." Kendi hallerine bırakılmış olduklarını anlıyorlardı. Eski adalet bakanının anlattığına göre: "Bu kocaman fare kapanında herkesten uzak, umutsuz durumda insanlar dolaşıyor, kimi zaman grup grup, kimi zaman hep biraraya toplanarak kısa konuşmalar yapıyorlardı. Çevremizde boşluk vardı, içimiz de bomboştu." Başkentteki K.D. ve Sosyalist-Devrimci partilerine son bir çağrıda bulunulmuş, saraya birkaç yüz silahlı asker yollasınlar diye kendilerine yalvarılmıştı. Fakat Bolşevik aleyhtarı kuruluşlar tam bir güçsüzlük içinde olduklarını kabul etmek zorunda kalmışlardı. Teslim olmak mı gerekiyordu öyleyse? Yoksa tersine, cepheden birliklerin gelişine değin tutunmak umuduyla, daha bir süre direnmeye çalışmak mı gerekti?

Eski yöneticilerin çözmeye çalıştıkları iki yönlü bilmecenin bu olduğunu sanabilir insan ama aslında iş, hiç de böyle değildi: Onlar için savaşmakla teslim olmak şıklarından birini seçmek değil, kendilerini hangi saatte ve hangi şartlar altında yenilmiş saymaları gerektiğini

belirtmek söz konusuydu. Sözü, bütün bu kaygılı saatleri yaşayıp sonradan anlatmış bulunan bakan Malyantoviç'e bırakalım: "Fiilen yapayalnız ve aynı zamanda da iktidarın tümüne sahip olarak, ancak kuvvet karşısında boyun eğişimizin apaçık olacağı anı belirleme sorumluluğunu almak zorundayız" diyen Malyantoviç "kısa ve açık bir askerî emir vermenin" kolay olacağını iddia ediyor ve ekliyor: "Sembolik bir siyasal tavır takınmak gerekliliği değil de gerçek bir çarpışma söz konusu olsaydı, bunun hiç de çapraşık bir yönü olmazdı." Saraya sığınmış son bir avuç kuvveti temsil eden subaylar birkaç kez bakanlardan yönerge istemek ya da hiç değilse ne gibi bir ruh hali içinde olduklarını anlamak için onlara başvurdular. Aldıkları cevaplar üzerine durumu anladılar. Onlara: "Harp Okulu öğrencileri yalnız asker değil, aynı zamanda birer vatandaştır. Onun için hangi yana geçeceklerini kararlaştırmak kendilerine düşer" denildi. Malyantoviç arkadaşlarının tutumunu haklı göstermek için şöyle diyordu: "Son askere, son damla kana kadar çarpışma emri veremezdik. O anda belki yalnız kendimizi savunuyorduk çünkü." Bu dosdoğru cevapta, bu dokunaklı itirafta fazla olan, yalnız sonuncu kısımdı.

Saat 21'de "*Zarya*" kruvazörü kurusıkı atışını yaptı. Bu uyarıyı, aşağı yukarı bir saat kadar, karmakarışık çarpışmalar izledi. Çarın eski sarayının önündeki alan ve dolaylarındaki sokaklar saldırmaya hazırlanan devrimci kuvvetlerin işgali altındaydı şimdi. Fakat bunlar hâlâ çekiniyorlardı. Sabırsızlanan bir gruba bir Kızıl Muhafız şunları söyledi: "Hayır arkadaşlar, ateş edemeyiz. İçeride kadınlar taburu var. Herkes Rus kadınlarına ateş ettiğimizi söyler sonra." Saat 22'de bu tabur General Alekseyev'in genelkurmay yakınındaki bir binada bulunduğu yolunda bir söylenti duyduğundan, onu kurtarmak için bir çıkış hareketini denemeye karar verdi. Kadınlar Kışlık Saray'dan çıktılar ve hemencecik Kızıl Muhafızlarca silahsızlandırıldılar.[2]

Bu, kuşatılanların saflarını seyrelten tek teslim olayı olmadı. Ellerinde dört top bulunan topçu okulu öğrencileri de binadan çıkıp Kızıl Muhafızlar'a teslim oldular. Koruyucuları sarayı boşaltırlarken, bina gitgide Kızıl Muhafızlar ve devrimci askerlerle doluyordu. Bunlar az ya da kötü korunan birçok yan kapıdan içeriye sızmaktaydılar. Binanın içinde çarpışmalar tartışma haline giriyor ya da tartışmalar dövüş biçimine bürünüyordu, ama hiçbir zaman, gerçek savaşlar patlak vermiyordu. Bir ara askerî okul öğrencileri ne idüğü belirsiz bir kalabalığın

2. Sonraki günlerde bu kadınlar taburunun başına gelenler hakkında en birbirini tutmaz söylentiler dolaştı. Toptan öldürmelerden, ırza geçmelerden söz edildi. Gerçekte ise üç ırza geçme ile bir intihar vakası oldu. Saldırıya geçenler kadın askerlerin hiçbirini ne öldürdüler ne de hattâ yaraladılar.

yaklaştığını görünce içeriye girsin diye büyük bir kapıyı açtılar. Söz konusu olan bir ihanet değil de bir yanlışlıktı: Bakanlara az önce belediye meclisi üyeleriyle çeşitli politik şahsiyetlerden kurulu bir heyetin geleceği bildirilmişti. Bunlar taşıdıkları sıfatlar dolayısıyla bakanları koruyacaklar, şahsen de onları güçlendireceklerdi. Öğrenciler işte bu heyetin geldiğini sanmışlardı.

Gerçekten, Petrograd Belediye Duması, Bolşeviklere karşı direnişin son kalelerinden biriydi ama bu deyim, herhangi bir askerî anlama gelmemek şartıyla. Akşamüstü ve gecenin birkaç saati boyunca toplanan belediye meclisi üyelerine Köylüler Sovyeti'nin temsilcileri de katılmışlar ve hepsi, durumun hızla bozuluşunu kaygıyla izlemişlerdi. İçlerinden birinin aklına birden bir şey geldi: Ayaklanmayı durdurmak için, halkın gerçek temsilcilerinin canlarını feda etmeleri yerinde olmaz mıydı? Kahramanca bir davranış olacaktı bu, yararlı da olacaktı belki. Bolşeviklerin kendileri ile onları destekleyen işçi ve asker kalabalığı, belki son anda belediye meclisi üyelerinin manevî otoriteleri ile itibarlarını kabul ederdi de onların bu soylu davranışı karşısında, iş işten geçmeden canice tasarılarından vazgeçerlerdi. Belediye meclisinin Bolşevik üyeleri dışında herkes bu tasarıya katıldı. Gecenin bir yarısında uzun bir yürüyüş kolu, başta şehrin belediye başkanı yaşlı Schreider olduğu halde, Kışlık Saray'ın yolunu tuttu.

Her zaman olduğu gibi onları da yine John Reed tam bir Kızıl Muhafız devriyesinin koruduğu köprüden geçmek istedikleri sırada gördü: "Üç dört yüz kişi kadardılar, erkekler fraklı, kadınlar şık giyimliydi, subaylarla her sınıftan kimseler de vardı içlerinde" diyor.

Belediye başkanı Schreider'le tutuklanıp salıverilenlerden biri olan bakan Prokopoviç, devriyeden Kışlık Saray'a gitmekte olan heyete geçit vermesini istediler. Devriyenin başında olduğu sanılan bir denizci "olmaz" dedi. Her yandan: "İsterseniz ateş edin bize! Geçeceğiz! İleri! Ölümü göze aldık... Göğüslerimizi tüfeklerinize açıyoruz!" diye sesler yükseliyordu.

Yine karşılıklı tartışmalar oldu. Heyettekilerden biri: "Ne yapacaksınız?" diye sorunca bir denizci: "Ne mi yapacağız? Karnınızı deşeceğiz!" diye cevap verdi. Kan mı dökülecekti yoksa? Gecenin serinliğiyle aklı başına gelen bakan Prokopoviç böyle bir şeyi gerekli bulmadı. Bir sandığın üstüne çıkıp şemsiyesini sallaya sallaya arkadaşlarına hitap ederek onları, terbiyelerini bozmamaya ve soğukkanlı olmaya çağırdı: "Meclise dönelim arkadaşlar, ülkeyi ve devrimi kurtarma çarelerini orada inceleyelim" diyerek sözlerini bitirdi.

GEÇİCİ HÜKÜMETİN SONU

Gecenin bu geç saatinde Duma'da kimsecikler yoktu ama Smolnıy Enstitüsü söylevlerin, bağırışmaların, öfkelerin kopardığı fırtınayla inim inim inliyordu. İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin, açılış oturumu burada saat 22.45'de yapılmıştı. John Reed de oradaydı tabiî: "Bütün Rusya'daki işçilerle askerlerin temsilcileri" diye anlatıyor, "kimi kaygı dolu derin bir sessizlik, kimi anlatılamaz bir coşkunluk içinde bekleşiyorlardı. Beyaz lâmbalar altındaki sıralara sıkışıp oturmuşlar; geçitler ile en ufak gizli köşelere yığılmışlar; pencerelerin çıkıntılarına, tâ kürsünün kıyısına kadar tünemişlerdi. Salon ancak su yüzü görmemiş insan vücutlarının boğucu sıcaklığıyla ısınmış bulunuyordu. Bu kalabalıktan mavi, yoğun bir sigara dumanı yükseliyor, ağır havanın içinde asılı duruyordu. Ara sıra birisi kürsüye çıkıp sigara içmesinler diye yoldaşlara yalvarıyordu. O zaman, sigara içenlerle birlikte herkes: 'Sigara içmeyin arkadaşlar' diye bağırıyor, ama yine bildiğini okumaktan da geri durmuyordu."

İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi haziran ayında Petrograd'da toplanmış bulunan birinci kongreden her bakımdan farklıydı: Politik bakımdan da farklıydı, sosyal bakımdan da. Haziran toplantısında Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler üstünlükteyken, delegelerin çoğu uzlaşmacı sol kanadı bırakıp aşırı sol kanat safına geçmişlerdi. Vekillerin hangi partilerde üye olduklarını gösteren bir istatistiğin yapılması güçtür, sayılar da kaynaklara göre değişmektedir. Kimilerine göre Bolşeviklerin 670 üzerinden 300 üyelikleri vardı. Kimilerine göre ise Bolşeviklerin mevcudu, 850 kadar milletvekili üzerinde 390'ı buluyordu. Sol ve sağ kanatlar bir arada, Sosyalist-Devrimcilerin 160-190 kadar temsilcileri olduğu söylenmekteydi. Oysa bu iki eğilim birkaç haftadır bağları açıkça koparmış haldeydiler. 25 Ekim sabahı yapılan bir hizip toplantısı, partinin resmen bölünmesiyle sonuçlanmıştı: Bolşeviklere yakın olan sol kanat, sağa göre daha güçlüydü çünkü. 1917 haziranında 200'den fazla vekilliğe sahip olan Menşeviklerin üye sayısı 60 ile 70 arasındaydı. Şüphe götürmeyen bir olay vardı: Delegelerin çok büyük çoğunluğu iktidarı Sovyet'in ele almasından ve Geçici Hükûmet'in devrilmesinden yanaydı.

Bu politik alt üst oluş, toplumsal bir değişiklikten ileri geliyordu. Daha önceki kongre özellikle kitlelerin devrimci umutlarını ve belli belirsiz demokratik arzularını dile getiren küçük burjuva unsurları bir araya toplamıştı. Aydınlarla subaylar burada çok sayıdaydılar. Ekim toplantısı ise hem çok daha genç, hem de halk yığınlarından olan kimselerden kurulu bulunmaktaydı. Basın locasından aşağıya bakan gözlemciler, toplantıya katılanların büyük çoğunluğunun –köylü olsun işçi olsun– genç görünüşlerini ve halk çocuğu oluşlarını görerek şaşırdılar.

Toplantının ilk bölümüne görevi son bulan eski Merkezî Yürütme Komitesi adına Menşevik Dan başkanlık etti. Kongrenin açılışıyla aynı ana rastlayan olağanüstü şartları belirterek: "Size hitap ettiğim şu anda arkadaşlarımız Kışlık Saray'da ateş altında bulunuyorlar" dedi. Gerçekten de, hükûmetin bulunduğu binaya saldırının başladığını haber veren topların gümbürtüsü duyuluyordu. Yeni komitenin seçimine geçildi. 14 Bolşevik, 7 Sosyalist-Devrimci, üç Menşevik ve Maksim Gorkiy grubundan bir solcu sosyalist seçildiler ama, sağ kanat Sosyalist-Devrimcileriyle Menşevikler hemen: "Biz Bolşeviklerle aynı çatı altında toplanamayız" dediler.

Martov: "Kongrenin hemen çözmek zorunda olduğu sorun, şimdiki bunalımın barışçı yollarla giderilmesidir" diyerek konuşmaları açtı. Bolşevikler aleyhinde bir söylev vermesine rağmen, barış ve düzenin yeniden kurulmasının gerekliliği üzerinde ayak diremesi ve buna Sovyet'te temsil edilen bütün partilerin katılmalarını sağlamak azminde olduğunu açıkça söylemesi Bolşeviklerin de tasvipleriyle karşılandı. Menşeviklerle Sosyalist-Devrimciler ise tersine, Martov'a karşı geldiler ve isyancı partiyle herhangi bir işbirliğine girişmeyi kesinlikle reddettiler. Bund'cular da öyle yaptılar. Sol kanadın bütün hizipleri bununla da yetinmeyerek ve yeni Sovyet iktidarının meşruiyetini kabul etmeyerek toplantı salonundan çıktılar. Onların gidişiyle salondaki delegelerin aşağı yukarı yüzde yirmisi salonu boşaltmış oldu.

Yuhalamalarla karşılanan bu çekilişin belirleyici bir önemi oldu. Bolşeviklikle onun sosyalist hasımlarının büyük bölümü arasında bağların iyiden iyiye koptuğu anlamına geliyordu bu. Onları artık birbirlerinden ayıracak olan, bir ideoloji tartışmasından çok daha fazla bir şey, kişiler arasındaki kavgalardan ve politik anlaşmazlıklardan da fazlası, anayasaya değin bir kopma olacaktı. 25 Ekim 1917 gecesi Bolşevikler yeni bir yasal düzen yaratmaktaydılar. Teşebbüslerinin başarıyla sonuçlanması, bizzat bu bu başarı dolayısıyla, yeni bir meşruiyet yaratıyordu. Sosyalist-Devrimcilerle sağcı Menşevikler bu meşruiyeti inkâr ederek yeni sistem içinde kendi rolünü oynamayı kabul eden bir muhalefet olmayı da aynı anda reddetmiş oluyorlardı. Bolşeviklikle Rus sosyal demokrasisi arasındaki bölünme bundan sonra artık ne bir yöntem meselesine, ne de politik ya da ekonomik bir yönelim sorununa dayanıyordu Doğuşunun daha ilk saatlerinde, Sovyet iktidarının kökeni ile niteliği sağcı sosyalistlerin itirazına uğramış bulunmaktaydı. Yeni aşama başlarken bu sosyalistler *muhalif* gibi değil de *isyancı* gibi davranıyorlardı. Ekim ayaklanması onu düzenleyenler için olduğu kadar, onları destekleyen proleter yığınları için de bir devrim aşaması ve Şubat Devriminin bir uzantısı demek olduğundan, sağcı sosyalistler ilke olarak bu gerçeği kabule yanaşmamakla, o zamana değin ılımlı ve uzlaştırıcı durumunda iken birdenbire *karşı-devrimciler* haline geliveriyorlardı.

Devrimlerin amansız dinamiği ve kesin mantığı böylece doğrulanmış oluyordu. Bu dinamikle bu mantık sınıfları birbirlerine karşı ayaklandırarak ya da aralarındaki anlaşmazlıkları iyice idrak eder hale getirerek, efendi durumunda olanları sahip oldukları imtiyazlara sıkı sıkı sarılmaya, herhangi bir tavizi dönüşü olmayan bir gerileme başlangıcı olarak görmeye iter. Ayaklanan yoksulları da ilk başarılarından azamî derecede yararlanmaya, yarı-tedbirler ve parlak sözlerle yetinmemeye sevk eder. Efendi durumundakilerin direnişi, ötekilerin isteklerini artırmalarına yol açar. Bu gibi hallerde imkânsız bir takım uzlaşmalar peşinde koşan ara tabakalar bu birbirleriyle çelişen sert tutumları önlemeye, bu aşılmaz uçurumları doldurmaya boş yere uğraşır dururlar. Devrimin ilk başarılarının yanı sıra gelen geçici birlik beraberlik hayallerini dile getirerek, bunun ruhunu diriltmeye boş yere çalışırlar. Teşebbüsün kendi çıkarlarına da uyduğu düşünülürse, yapılış nedeni daha iyi anlaşılır. Devrimlerin diyalektiği bu çabalara uzun boylu önem vermez. Nitekim Fransız Devrimi'ndeki *Girondin*'lerle Rus Devrimindeki Menşevikleri ele alalım: Bu toplumsal hercümerçlerin ilk aşamalarında her ikisi de zafer kazanmış bulunmaktaydı, ama hareket hızlandıkça onlar da sahneden silindiler. Radikalleştikçe kendilerini hedef alan bir devrimin çekici ile artık savaşmaktan vazgeçtikleri bir gericiliğin örsü arasında kalan bu toplum tabakaları, kimi zaman devrimin karşısındaki sağ kanatla birleşirler. O zaman onlar da tıpkı gerici müttefikleri gibi aşırı sol kanadın şimşeklerini üzerlerine çekerler. "Devrim kendi çocuklarını yer" denilmek suretiyle işte bu toplumsal olay anlatılmaya çalışılmıştır. Fakat böyle denilerek olayın sadece karikatürü yapılmış ve kapsamı zedelenmiştir: Devrime kendine özgü olmayan, fakat tarihin tümünde iz bırakıp ona can veren bir şiddet isnat edilmiştir çünkü.

25-26 Ekim 1917 gecesi Sovyetler Kongresi'ni terk ettikleri zaman bütün bunlar, Menşeviklerle Sosyalist-Devrimcilerin verdikleri kararın içinde fiilen bulunmaktaydı. O anda Bolşeviklerin zaferinin geçici olduğunu sanabilirlerdi şüphesiz. Fakat devrim bu zaferi pekiştirdiği zaman dahi içlerinden çoğu aleyhte takındıkları kibirli, umutsuz tavırdan vazgeçmediler. Bu davranış da şüphe yok ki Menşevikliğin ölümüne yol açtı. Daha uzun vadede de, çağdaş Rusya'nın tarihinde iz bırakan Bolşevizmin gitgide yalnız kalmasına yardım etti.

Bu uzun süren olaydan sonra Martov sanki hiçbir şey olmamışçasına yeniden söz aldı. Oysa sağ kanadın yaptığı çıkış, Sovyet'teki bütün partilerin koalisyon yapmaları yolundaki –Bolşeviklerin açık muhalefetiyle karşılaşmayan– tekliflerinin uygulanamayacağı anlamına geliyordu. Bununla birlikte Martov aynı talebi yeniledi. Bu sefer istek, Troçki'nin sert alaylarına yol açtı. Troçki tam anlamıyla boşanmıştı artık. Birkaç gündür aralıksız bir gerginlik içinde bulunuyordu. Yorgunluğun ve he-

yecanın etkisiyle bir gün önce Sovyet'te bayılmıştı. Nitekim Lunaçarskiy olup bitenleri daha sonra anlatırken, Ekim günlerinde "Troçki'nin en ufak dokunuşla patlamaya hazır bir barut fıçısı gibi ortalıkta dolaştığını" söyleyecekti.

Martov'a cevap veren Troçki, hücuma geçti: "Ayaklanmamız zafer kazandı, şimdi ise bize bir teklif yapılıyor: Zaferinizden vazgeçin, bir anlaşma yapın deniyor. Kimle? Soruyorum size: Kimle anlaşma yapacakmışız? Demin buradan çıkan zavallı küçük gruplarla mı?... Ama bunların hepsini gördük biz. Rusya'da onların ardında hiç kimse yok artık. Bu kongrede temsil edilen milyonlarca işçiyle köylü, onlarla eşit şartlar altında bir anlaşma yapacaklar, öyle mi? Onlar ki bu milyonlarca insanı burjuvazinin insafına terke –hem de ilk defa değil– dünden hazır bulunuyorlar! Hayır, burada anlaşmanın hiçbir değeri yoktur! Buradan çıkanlara olduğu kadar, benzeri tekliflerle ortaya çıkanlara da şunu söylemek zorundayız: Siz yapayalnız kalmış zavallılarsınız, müflis kişilersiniz, rolünüzü oynadınız, sınıfınız bundan sonra nerdeyse siz de oraya, tarihin çöp tenekesine gidin!"

Bu hücumla kamçılanan Martov: "Öyleyse biz de çıkıyoruz!" diye bağırdı. Kulislerde solcu Menşevikler, şeflerinin takındığı tavır üzerinde harıl harıl tartışmalar yaptılar. 12 muhalife karşı 14 oyla onun çıkışını onayladılar. Bolşeviklerle sağ sanat ve merkezde yer alan sosyalistler arasındaki uçurum genişlemişti. Görüşmelere devam edildi. Sol kanat Sosyalist-Devrimciler oturumu terk eden milletvekillerini kınamakla birlikte, burjuva partileri dışarıda kalmak şartıyla, bir kez daha bir koalisyon yapılmasını önerdiler. Fakat o an için asıl söylenilmesi gereken söylenmişti. Bu uzun tartışmada eksik kalan şey, ona tarihsel bütünlüğünü verecek olan gösterişli bir unsurdu. Bunun için de Kışlık Saray'ın düştüğünü, Geçici Hükûmet'in öldüğünü haber verebilmek gerekiyordu. 26 Ekim günü sabahın saat 2'sinde Bütün Rusya Sovyetler Kongresi çalışmalarına ara verdi.

Aynı anda Geçici Hükûmet son dakikalarını yaşamaktaydı. Kışlık Saray bir saattir karmakarışık olaylara sahne oluyordu. Bakan Malyantoviç'in "fare kapanı" dediği yere giren Kızıl Muhafızlar, ilkin "junker"ler tarafından silahsızlandırılmıştı. Fakat binanın içinde saldırıya geçenlerin sayısı, kuşatılanlarınkine göre gittikçe yükseliyordu. O zaman silahsızlandırılma sırası "junker"lere geldi. Fakat saray uçsuz bucaksızdı ve devrimci işçilerle askerler bu tanımadıkları dünyada el yordamıyla ilerliyebiliyorlardı ancak. Nihayet saat ikiyi on geçe bakanların bulundukları odaya bitişik salona ulaştılar. Bir subay Antonov-Ovseyenko ile askerlerinin geldiklerini bildirmek için onlara doğru koştu:

– "Son askere kadar kendimizi savunalım mı? Geçici Hükûmet öyle istiyorsa biz her şeye hazırız" dedi. Kendisine:

– "Hayır hayır, lüzumu yok. Hiç yok hem de! Kanınızı dökmeyin! Teslim olmak zorundayız" denildi.

Yalnız, bu işe bir çekidüzen vermek de lâzımdı. Bir hükûmet bir kaçaklar grubu gibi teslim olmaz. En acıklı anlarda bile adab ve erkân duygusu, yol yöntem ve az çok muaşeret yine de gereklidir. Yoksa bunlar öyle komik sahnelere yol açarlar ki, usta bir rejisörün marifeti gibi görünürler sanki: Tarihin kulislerine saklanan bu rejisör, alaycı bir fırça vuruşuyla, büyük olaylara son cilalarını verme işini kendi üzerine alır. Saatler vardı ki hemen hemen tam bir karanlık ve eksiksiz bir umutsuzluk içinde bulunan Geçici Hükûmet'in bakanlarından kimisi uyuklamaya başlamış, kimisi bitkinleşmişti. Kendileri için sığınak yerine geçen salonu, bazıları enine boyuna arşınlıyorlardı. Bazıları da ceketlerini çıkarıp koltukların, divanların üzerine yığılmışlardı. Hepsi perişan bir haldeydi. Tam o sırada kendilerine tutuklanacakları haber verildi. O zaman bakanlardan biri: "Çabuk şu masanın başına oturalım" diye bağırdı. Hepsi hemencecik masanın başına üşüştüler. En kılıksız haldekiler hemen redingotlarını giydiler. Görüştükleri konuların ciddiliğini, şereflerinin farkında olduklarını açığa vuran bu resmî pozladır ki bakanlar, Kızıl Muhafızları karşıladılar.

Hükûmetlerin düşüşleri parlamento geleneğinin raslantıları sonucu değil de halk sarsıntılarının sonucu olduklarında, böyle komik sahnelere de yol açar. Bu, yalnız Ekim Ayaklanması'na özgü bir şey de değildir zaten. Şubatta Petrograd'da çarlığın hizmetindeki son kabinenin düşüşünde de birtakım yönler vardı ki, şartların acıklılığı olmasaydı gülünç görünebilirdi. Çar II. Nikolay'ın bakanları da içinde bulundukları saraya muazzam bir insan selinin yaklaştığını görüp nerdeyse içeriye girmek üzere olduğunu anlayınca, bütün ışıkları söndürtmüşlerdi. Tehlike geçince ışıklar yeniden yaktırıldı. Hükûmet üyelerinden birinin ortalıktan kaybolduğu görüldü. Kendisini aradılar, masanın altına çömelmiş buldular: Yere düşen kâğıtları toplar gibi yapıyordu. Demokratik kurumların üstünlüğünü göstermeye önem veren Cumhuriyet bakanları ise çarınkilere göre daha vakur davrandılar ve kendilerini yenenlere arkalarından gülme imkânı vermeyi hiç istemediler.

Tutuklanışları çok sade oldu. Antonov-Ovseyenko: "Askerî Devrim Komitesi adına hepinizi tutukluyorum" diye bağırdı. Başbakan yardımcısı Konovalov caka satar bir tavırla: "Geçici Hükûmet'in bakanları kuvvet karşısında kan dökülmesin diye teslim oluyorlar" cevabını verdi. Tutuklanan kimselerin listesi yapıldı. Yanlarına birçok muhafız katıldı. Hepsi Kışlık Saray'ı dolduran heyecanlı kalabalığın arasından geçirilip Petropavlovsk kalesine götürüldü. Kendilerine gösterilen düşmanlığa, o andaki coşkunluğa ve Kerenskiy'in iş arkadaşları arasında olmadığını öğrenince Kızıl Muhafızlar'la devrimci askerlerin duydukları öfkeye

rağmen, hiçbir zorbaca davranış olmadı. Ara sıra bazı kimseler eski bakanların yanına yaklaşıp onları linç edeceklerini söylüyorlardı ama Kızıl Muhafızlar mahpuslarını koruyorlardı.

İçlerinden biri: "Durun yahu!" diye bağırdı. "N'apıyorsunuz arkadaşlar! Tutukluların da insan olduklarını anlamıyor musunuz? Ne ayıp şey! Ne terbiyesizlik!"

Sabahın saat iki buçuğuydu. Aynı anda Sovyet, tekrar oturumuna başlamıştı. Kamenev önemli haberi vermek için nihayet kürsüye çıktı: Geçici Hükûmet diye bir şey yoktu artık. Sovyet rejimi doğmuştu.

İKTİDAR SOVYET'TE

Hemen hemen durgun bir günün peşinden gelen 25-26 Ekim gecesi çok hareketli geçmişti ama –Sovyet çağının ilk günü olan– 26 Ekim Petrograd'da neredeyse sıkıcıydı. Şehirde dişe dokunur hiçbir şey olmadı. Askerî Devrim Komitesi de özellikle bütün polis karakollarını ele geçirip başkentin ekonomik yaşayışına çekidüzen vermeye başladı, kazanılan zaferi böylece sağlamlaştırmaya çalıştı. Bu yaşayış da pek fazla bozulmamıştı zaten: Dükkânlar açıktı, tramvaylar işliyordu, sinemalarla tiyatrolar da temsillerine devam ediyorlardı. Bir gün önce akşamüstü Geçici Hükûmet can çekişir ve Kışlık Saray'a saldırı hazırlanırken, müzikseverler kalabalığı her zaman olduğu gibi Opera'ya, Şalyapin'i "Don Carlos" operasında alkışlamaya koşmuştu. Çok parlak bir başarı kazanmıştı Şalyapin o akşam. Bir başka toplumdan, bir başka dünyadan olan Kızıl Muhafızlar, Kışlık Saray'a girerlerken müzik meraklıları da hayatlarından memnun, evlerinin yolunu tutmuşlardı.

Dediğimiz gibi 26 Ekim günü Petrograd'da olağanüstü hiçbir şey cereyan etmedi. Büyük olayı seyretmek için de akşamın olmasını beklemek gerekti: Bu, Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'ne yeni hükûmetin tanıtılması ve programının sunulması olacaktı. Hükûmetin kuruluş tarzı ortaya çetin bir sorun çıkarıyordu. Sosyalist-Devrimcilerle sağcı Menşeviklerin gidişleri Lenin'le Troçki'nin artık onların hizmetlerinden yararlanmamak yolundaki azimlerini güçlendiriyordu. Buna karşılık bütün Bolşevikler sol kanat Sosyalist-Devrimcileriyle işbirliği yapma isteğindeydiler. Yeni hükûmette onlara birkaç bakanlık vermek istediler ama, sağ kanattaki, halkçılardan Bolşeviklere kadar bütün sosyalist partileri bir araya getirecek bir koalisyon fikrinden hiç kimse vazgeçmemiş olduğundan, red cevabıyla karşılaştılar. Lenin aşırı bir üzüntüye kapılmadan, bundan önceki bütün yalnız kalışların peşinden gelen bu yeni yalnızlığa da katlandı. Bununla birlikte, iktidara gelen ekibin bileşimi, çözülmesi gereken tek sorun değildi. Troçki anılarında ekim ayının bu dönemini şöyle anlatıyor:

Lenin aklından geçenleri yüksek sesle söyleyerek: "Ne ad vermeli buna?" dedi. "Bakan demeyelim sakın. İğrenç bir sıfat bu, ağızlarda çiğnene çiğnene çürük sakız oldu."

Ben: "Komiser denebilir belki" dedim, "ama şimdi de komiserlerin sürüsüne bereket... "Yüksek komiser" mi desek acaba?... Yok yok, "yüksek komiser" kulağa pek hoş gelmiyor... "Halk komiseri" desek peki?"

"Halk komiseri mi? Vallaha hiç fena değil gibime geliyor..." dedi Lenin, "Peki ama hükûmetin bütününe ne diyeceğiz?"

– "Sovyet deriz tabiî, Sovyet..."

Sovyet hükûmetinin resmî sıfatı da böylece doğmuş oldu: Halk Komiserleri Sovyeti (Konseyi). Sovyet hükûmeti üyeleri "bakan" adını ancak 1946'da aldılar.

Sonra komiserlerin seçimi ve görev dağılımı işine geçildi. Troçki'ye göre Lenin, hükûmetin başına geçmek istemiyordu: Kendini Bolşevik partisini örgütleme ve yönetme görevine adamayı daha uygun buluyor; Troçki Petrograd Sovyeti'nin başkanı olduğuna göre, bu ödevi onun üzerine almasının daha yerinde olacağını düşünüyordu. Fakat herkes feryadı kopardığından, Lenin, Halk Komiserleri Konseyi'ni yönetmeyi kabul etti. Troçki'ye de içişleri komiserliğini teklif etti: İktidarın sağlamlaştırılması ve herhangi bir karşı-devrim teşebbüsüyle savaşılması bakımından bu komiserliğin çok büyük önemi vardı çünkü. Troçki kabul etmedi. Milliyetler meselesinin çözülmüş olmaktan çok uzak bulunduğu ve Yahudi aleyhtarı önyargıların keskinliğini muhafaza ettiği bir ülkede içişleri komiserliğine Yahudi kökenli bir kimseyi getirmenin yakışık almayacağını söyledi. Dışişleri komiserliğini üzerine almaya razı oldu. Diplomatik işler bütün bu devrimcilere önemsiz ve ayrıca da çabucak yok olmaya mahkûm görünüyorlardı. Özellikle Troçki, o sırada arkadaşlarından birine, kendi Dışişleri "Bakanlığı" görevini nasıl anladığını şöyle izah etti: "Birkaç devrim bildirisi yayınlarım; gizli antlaşmaları açıklarım; ondan sonra da dükkânı kapatırım artık." Bu iğneli şakada şu derin inanç da vardı: Devletlerle ulusların alınyazıları bundan sonra artık hukukî anlaşmalarla uluslararası görüşmelerle değil, önce halkların ayaklanmalarına, sonra da zaferi kazanıp birbirleriyle kardeş olmalarına bağlıydı. Bolşeviklerin kafalarında Makyavelcilikten çok saflık vardı.

Askerlik işleri bir "uzmanlar" üçlüsüne verildi, Antonov-Ovseyenko bu ünü, henüz yeni edinmiş olduğu, ayaklanmanın elebaşışı tecrübesine borçluydu. İki çalışma arkadaşı olan Krılenko ile Dıbenko'ya gelince, biri çarlık ordusunda assubaylık, öbürü donanmada teğmenlik etmişti. Az sayıda Bolşevik böyle sıfatlara sahip olmakla övünebilirdi. İosif Stalin hem Gürcüydü –ve bu, "Rus-olmayan" halklar için bir teminat niteliğindeydi– hem de bu çok nazik konuyu işleyen bir kitap yazmıştı: Onun için milliyetler komiserliği ona verildi.

Kendilerinden hükûmete girmeleri istenen Sovyet yöneticileri bunu kabul etmemek için genellikle teknik bilgilerinin olmadığı, tecrübelerinin eksik olduğu gibi nedenlerin arkasına sığınmak istediler. Fakat Lenin: "Bu itiraz pek yerinde değil, bu bakımdan hepimiz aynı durumdayız" diye cevap verdi. En önemli devlet görevlerinin dağıtımı hem rastgele yapıldı, hem en az yetki ve bilginin en çok yararlı şekilde kullanılmasına önem verildi. O günlerin en yüksek Sovyet memurlarından biri olan Stanislav Pestkovskiy'in anlattıkları da bunu göstermektedir. Ekim ayının son günlerinde bir iş istemek için Bolşevik Partisi'nin merkezi olan Smolnıy Enstitüsü'ne gitmişti. Lenin'le Troçki'yi ziyaret edip onların yanından çıkarken, Maliye Komiseri Menjinskiy ile karşılaştı. Adamcağız yorgundu, bir divanın üzerine uzanmıştı. Pestkovskiy'i görünce yanına çağırdı, onunla konuşmaya başladı:

– "Öğrenimini nerde yaptın sen kuzum?" diye sordu.

Pestkovskiy: "Londra Üniversitesi'nde okudum biraz, derslerim arasında maliye de vardı" dedi.

Menjinskiy: "Maliye mi dedin?" diye bağırdı. "Mükemmel! Seni Devlet Bankası'na genel müdür yaptık öyleyse!"

Pestkovskiy sonradan şunları anlatıyor: "Beni bir korkudur aldı: "Bu işlerden hiç anlamam" diye cevap verdim. Ama Menjinskiy cevap verecek yerde: "Sen biraz bekle bakayım" dedi. Birkaç dakika kayboldu, sonra Lenin'in imzasını taşıyan bir kâğıtla çıkageldi. Beni Devlet Bankası genel müdürlüğüne atayan kararnameydi bu!"

Petrograd'la taşranın gelenekçi siyasal çevrelerinde bu hükûmetin nasıl karşılandığı kolayca tasavvur olunabilir. Gazeteci Price Philips, içinde öfkeyle alayın karışık halde bulunduğu bu tepkileri şöyle dile getiriyordu: "Bir an için Londra'da İngiliz erleriyle işçilerinin 'hükûmeti biz kuracağız' dediklerini düşünmeye çalıştım. Diyelim ki bunlar hemen gidip Whitehall'a yerleştiler ve bütün ülkeye söz geçirmeye kalkıştılar." Bu sahneyi zihninde canlandırabilmesi için insanın büyük bir tahayyül çabası sarf etmesi gerekiyordu gerçekten. Fakat Petrograd'da insanın gözlerini açıp çevresine dikkatle bakması yetiyordu. Olup bitenler aşağı yukarı buydu gerçekten.

26 Ekim akşamı "görevlendirilme izni" isteyip almak için Sovyetler Kongresi'nin karşısına çıkan "İşçi ve Köylü Geçici Hükûmeti" işte böyle kuruldu. Oturumda John Reed de hazır bulunmaktaydı: "Saat tam sekizi kırk geçiyordu" diyor. "Gökgürültüsünü andıran alkışlarla bağırışmalar, başkanlık kurulunun Lenin'le birlikte içeriye girdiğini haber verdi. Kısa boylu, tıknaz görünüşlüydü. Yuvarlak, iri dazlak kafası omuzlarına gömülmüştü. Tamamen tıraş olmuştu ama eskiden herkesin tanıdığı, şimdi de ebedîleşecek olan sakalı, yüzünde diken diken çıkmaya başlamıştı. Elbisesi çok eski, pantalonu çok uzundu. Oturumda birkaç Menşevik

de vardı. Orada oluşları, hasımlarının alaylı sözlerine yol açtı. Bunlarla Bolşevik milletvekilleri arasındaki küçük birkaç çekişmeden sonra, cephedeki askerlerin kongreyi selamlamaya gelen temsilcileri kısa bir süre için göründüler. Sonra Lenin kalktı." "Kürsünün kıyısına tutunarak" diye anlatıyor Reed, "muazzam alkış tufanına görünürde aldırmaz davranarak yarı kapalı küçük gözlerini oradakilerin üzerinde dolaştırdı." Alkışlar, bağırışlar birkaç dakika sürdü. Yüzlerce delegeyle locaları dolduran dinleyiciler, nihayet coşkunluklarını serbestçe ortaya dökebilmişler; zafer kazanan devrimin önderini bıkmadan, usanmadan alkışlıyorlardı. Lenin kımıldamıyordu. Alkışlar nihayet sona erince, sade bir tavırla konuşmaya başladı. Halinde hiçbir tumturaklı eda yoktu. Bu da çok yoğun olduğu için açığa çıkmayan heyecanına tanıklık etmekteydi kuşkusuz:

– "Şimdi de sosyalist düzeni inşa etme işine geçiyoruz" dedi. Orada hazır bulunan birinin söylediklerini anlatan Jules Destrée'nin ileri sürdüğüne göre Lenin, o anda "bir toplama işleminin yekûnunu bildiren bir muhasebeciye" benzemekteydi. Oysa söz konusu olan ne hesaptı ne muhasebe. Lenin hükûmet başkanı olarak ilk söylevini barış sorununa adadı. Ne onun söylevinin, ne bunu izleyen tartışmaların stenografiyle tutulmuş metinleri yazık ki yoktur. Yeni rejimin kuruluşuna Rus memurlarının büyük yığını sistemli bir baltalama teşebbüsüyle karşılık vermişti.[3] Bunun etkisi Sovyet'te de görülmekteydi: Stenograflar başlarını alıp gitmişlerdi. Bundan, ötürü, Lenin'in söylediklerini anlatmak için elde Petrograd basınının yayınladığı özetlerden başkası yoktur.

Lenin sözlerine "barış sorununun şu anda dikenli ve nazik bir sorun olduğunu" söylemekle başladı. Sonra "barış kararnamesi"ni okudu. Burada yeni rejim, dünyaya hitap ediyor ve çarpışmaların durmasına nasıl yardımda bulunmayı düşündüğünü anlatıyordu. Özet olarak kararname "adil ve demokratik bir barış için hemen görüşmelere başlamayı, savaşan bütün uluslarla onların hükûmetlerine teklif etmek"ten ibaretti. Sonra Lenin "adil ve demokratik" terimleriyle Bolşeviklerin ne demek istediklerini anlattı ve şu şartlar gerçekleşmedikçe, kendi görüşlerince, "adil ve demokratik" bir barışın olamayacağını hatırlattı: Her türlü toprak ilhakından vazgeçilmelidir. Bir ulusun bir başka ulus üzerinde egemenlik kurmasına –bu egemenlik ister ulusal bir baskı, ister sömürgeci bir egemenlik biçiminde olsun– son verilmelidir. Şunu da belirtmeye özen gösterdi: "Hükûmetin bu barış şartları hiç de bir ultimatom niteliğinde değildir. Yani o, başka her türlü barış şartlarını da incelemeye hazırdır. Direttiği tek nokta şudur: Savaşçı ülkelerin herhangi birinden, mümkün olduğu kadar çabuk, bir barış teklifi gelsin."

---

3. Bkz. ilerideki X. Bölüm.

Daha sonraki tartışmalar sırasında sol kanadın eleştirilerini cevapladı: Bunlar, Bolşeviklerin barış programının demokratik niteliğini gölgelemek gibi bir sonuç doğuracak görüşmelere kapıyı açarak emperyalist devletlere taviz verdi diye Lenin'e sitem ediyorlardı. "Hükûmetleri bir yana itemeyiz. O zaman barışın imzalanması uzun sürer çünkü" dedi Lenin ve şunları ekledi: "Barış programımızı her çareye başvurarak savunacağız tabiî. Fakat biz düşmanlarımızın elinden, kendi şartlarının başka türlü olduğunu, bu sebepten bizlerle görüşmelere başlamanın gereksiz olduğunu söylemek imkânını almalıyız." Son olarak da yeni rejimin üç aylık bir mütareke öne sürdüğünü, gizli diplomasiye son verdiğini açıkladı. Bu sonuncu formülün hiçbir devrimci niteliği yoktu. Ilımlı düşüncelere sahip çeşitli devlet adamları ve özellikle Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson, savaş bitince, uluslararası görüşmelerin temelini teşkil eden karanlık pazarlıklara son vermek niyetinde olduklarını açıklamışlardı: Demokratik çevreler savaşın başlamasından bunları sorumlu tutuyorlardı çünkü. Bolşeviklerin özgünlükleri bu formülün ortaya konuşunda değildi şu halde. Başkalarına benzemedikleri ve politikalarının çok gözü pek niteliğini gösterdikleri nokta şuydu: Gizli diplomasinin kaldırıldığını bildirmekle yetinmiyorlar, gecikmeden işe de başlıyorlardı. Lenin, "gizli antlaşmaların hepsini hemen yayınlamaya başlayacağını" bildirdi.[4] Diplomatik alışkanlıkların böylece çiğnenmesi kimilerini coşturdu, kimilerini kızdırdı. Fakat bu hal muhakkak ki şunu ispatlıyordu: Rus devrimcileri ne "uluslararası alışkanlıklar", ne şansölyeliklerin titizlikle saygı gösterdikleri gelenekler üzerinde durmadan, geçmişle bağları koparmak istiyorlardı.

Kongrede hâlâ temsil edilmekte olan partiler, Lenin'in ileri sürdüğü ilkeleri kabul ettiklerini bildirdiler. Fakat sol kanat Menşevikleri: "Açıklanan barış programı, Bolşevik hükûmeti Rus demokratik kamuoyunun bütün eğilimlerini temsil eden bir koalisyon kabinesine yerini bırakırsa ancak gerçekleşebilir" dediler. "Barış kararnamesi" yine de bir çekimsere karşı oybirliği ile onaylandı. John Reed: "Hepimiz ortak bir dürtüyle harekete geldik, kendimizi birden ayakta bulduk ve hep bir ağızdan, ağır tempolu *Enternasyonal* marşını söylemeye başladık" diyor. "Saçlarına kır düşmüş yaşlı bir asker çocuk gibi hıçkırıyor, Aleksandra Kollontay[5] gözyaşlarını zor tutuyordu. Şarkı kapılarla pencereleri sarsarak salonda kuvvetle çınlıyor, sonra gökyüzünün sessizliği içinde kayboluyordu. Yanımdaki genç bir işçi: "Savaş bitti! Savaş bitti!" diye bağırdı. Yüzü ışıl ışıldı. Her şey bittikten sonra hepimiz sıkıntılı bir sessizlik içinde ayakta dururken birisi:

---

4. Gerçekten, az sonra *Pravda* Rus diplomasisinin Batılı Müttefikleriyle gizlice yaptığı antlaşmaları yayınlamaya başladı. Zafer kazanılırsa bunlar Rusya'ya çok büyük toprak kazançları sağlayacaktı.
5. Bolşevik partisi Merkezî Komite üyesi.

– "Arkadaşlar! Özgürlük uğrunda ölenleri de hatırlayın!" diye bağırdı. Bunun üzerine hem hüzün hem zafer havası taşıyan tam Ruslara özgü ve iç burkan o ihtişamlı şarkıyı, "cenaze marşı"nı söylemeye başladık..."

Kongre çalışmalarına devam etti.

Gündemde yeni hükûmetin hemen o gün hazırladığı ikinci büyük kararnamenin, "toprak kararnamesi"nin sunuluşu ve tartışması vardı. Bir tabaka kâğıt üzerine çabucak kopya edilmiş olduğundan Lenin, kararname kendi kişisel eseri olduğu halde, onu güçlükle okuyabildi.

Buna göre "mülk sahiplerinin toprak üzerindeki mülkiyetleri hiçbir tazminat ödenmeksizin hemen kaldırılıyor", "malikâneler ile çarlığın[6], manastırların ve Kilisenin malı olan topraklar da Kurucu Meclis toplanana değin bölge tarım komitelerinin ya da ilçe köylü vekilleri sovyetlerinin emrine veriliyordu." Kararnamenin kendisi kadar önemli bir de eki vardı ki bu da köylü seçmenlerin 1. Köylü Sovyetleri Kongresi'ndeki temsilcilerine verdikleri yönergenin tam metninden başka bir şey değildi. İşte, mujiklerin toprak sahibi olmak için besledikleri asırlık özlemin yankısı olan bu talepler mazbatası şimdi Marxçılarca onaylanmış, yasa değerini kazanmıştı. Bununla birlikte gerçi "köylülerin toprak üzerine emredici yetki belgesi"nin 1. maddesinde: "toprak üzerindeki mülkiyet hakkı kesin olarak kaldırılmıştır" 6. maddesinde de: "ücretli çalışma yasaktır" diyordu, ama toprak konusundaki Marxçı programdan da kesin olarak ayrılmaktaydı. Gerçekten, toprağın sosyalizasyonunu değil de *dağıtımını* öngörüyordu; büyük toprak mülklerinin dağıtımı işi de "özerk yönetimli yerel ve merkezî organlar"a verilmişti. Toprak başkasına devredilemez hale geldiğinden, gerçi bireysel *mülkiyet* yasaklanmıştı ama onu *tasarruf etmek* bireysel hale gelmişti. Lenin sosyalist, programı, sosyalist-devrimci programla değiş tokuş etmişti.

Gerçekten, Bolşeviklerin de benimsedikleri Marxçı doktrin, köylere komünizmin başlangıcını getirecek olan şeyin toprağın dağıtımı değil, sosyalizasyonu olduğu kanısındaydı. Köylülerin kişisel mülkiyete olan susamışlığını Marxçılar, küçük burjuva zihniyetin kusurlarından biri saymışlardı hep, ki bu kusurlar, köylerin şehre göre sosyal ve kültürel geriliğinin ayırdedici niteliğiydi. Yine onlar, toprağın küçük kişisel parçalara bölünmesinin, ileri teknik usullere ve kolektif yönetimli büyük arazi topluluklarının kurulmasına dayanan modern tarımın gerekliliklerine de aykırı olduğu düşüncesindeydiler. Lenin bu görüşleri savunmuştu hep, ama bunu, toprağın kayıtsız şartsız belediye malı yapılmasından yana olan Menşeviklere göre daha yumuşak bir tarzda yapmıştı. Rusya'nın şartlarına uymaya ve köylü taleplerinin dikine gitmemeye çok özen gösteren Lenin, fazla kesin bir formül benimseyerek elini

6. Çara ait has topraklar.

kolunu bağlatmak istemiyordu. Bununla birlikte, Şubat Devrimi'nden sonra toprağın küçük parçalara bölünmesi düşüncesine karşı birkaç defa cephe almış: "Küçük işletme, insanlığı özgürlüğe kavuşturacak *yeterlilikte değildir*" demişti. "Toplum hesabına çalışan büyük işletmeye geçişi *düşünmek* gerek..."

Mayısta Bütün Rusya Köylü Sovyetleri Kongresi'ne hitap ettiği sırada da çok açık konuşmuş: "Büyük mülk sahiplerinin topraklarını kişilere vermeyi hiçbir zaman öngörmedik; bunları dağıtmayı hiçbir zaman düşünmedik" demişti. Tersine, "toprakların kamunun tasarrufuna geçmesinden", "son sistem makinelerle donatılmış tarım işçilerince kolektif olarak ekilip biçilmesinden" yana olduğunu söylemişti. Oysa "toprak kararnamesi" zaten varolan küçük işletmeleri yalnız sosyalleştirmemekle kalmıyor, büyük toprak sahiplerinin mülklerini de dağıtıyordu. Ağustosta, Finlandiya'da sürgünde bulunduğu sırada, köylülerin Sosyalist-Devrimci partice onaylanan taleplerini *İzvestiya*'da okuduğu zaman Lenin'in aklına gelmişti bu. Devrimci olan, fakat hiç sosyalist olmayan köylülerin yardımı olmaksızın burjuvaziyi ve Geçici Hükûmet'i devirmenin imkânsızlığını anlayarak, şehir ve köy proletaryası arasındaki kaçınılmaz ittifakın bedelini ödemeye karar vermişti: Büyük toprak mülklerini paylaşmak isteyen mujiklerin düşüncelerini benimseyecekti. Görüşlerini de bir makalede açıklamıştı. Leninci yolda önemli bir adım olmakla birlikte, çıktığında bu makale hiç dikkati çekmemişti. "Köylüler küçük mülkiyeti kendilerine saklamak, eşitlikçi bir norm koymak istiyorlar. Peki, öyle olsun. Bu noktada aklı başında hiçbir sosyalist yoksul köylülerle anlaşmazlığa düşmeyecektir. İşin gerisi için de uygulama fikir verecektir bize."

Birçok Marxçı bu ağız değiştirmede bir oportünistliğin kanıtını görerek bu yüzden Lenin'e sitem ettiler. Lenin onların kendisine çatacaklarını sezerek 26 Ekim oturumunda şunları söyledi: "Demokratik bir hükûmet olarak biz, proleter sınıfların aldıkları kararlarla anlaşma halinde olmasak bile, bunları bir kenara atamayız. Kararnameyi fiilen ve yerinde uygulayarak, gerçeğin nerede olduğunu köylüler kendileri anlayacaklardır." Lenin'e göre onlar, sosyalleşmiş büyük işletmenin kişisel küçük toprak parçasına olan üstünlüğünü kabul edeceklerdi.

Sosyalist-Devrimciler ise tersine, kendi programlarını çaldı diye Lenin'e sitem ettiler. O da: "Asıl suç sizde, iktidardayken bunu gerçekleştirseydiniz ya" diye cevap verdi. Bu karşılıkla toprak sorunu üzerindeki tartışma sona erdi. Fakat Rus tarımı sorunu da çözülmüş değildi. Gerçekten Bolşevikler bu konudaki kendi programlarını gözden uzak tutmuyorlardı. Bununla ilgili izlere 1918 şubatında yayınlanan bir "toprağın sosyalizasyonu" kararnamesinde rastlandı. Burada yeni rejimin izlemesi gereken amaçlar gösteriliyor, özellikle de "sosyalist ekonomiye

geçişi sağlamak için kişisel işletmenin aleyhine olarak, kolektif tarım sisteminin geliştirilmesi" gerekliliği belirtiliyordu. Bilindiği gibi bu programın uygulanması Sovyet rejimi için çok büyük güçlükler yaratacaktı ama bir tarım ülkesini proleter bir devrim yoluna sürüklerken bunlar ödenmesi çok gerekli bir bedel değil miydi?

Bu teşebbüsün uzun süre hasıraltı edilişinin kaçınılmaz fidyesi değil miydi bu?

26-27 Ekim 1917 gecesi, Rusya'nın köhne toprak rejimini alt üst eden "toprak kararnamesi"nin (bir muhalif, sekiz çekimsere karşı) oybirliğiyle kabul edilmesiyle yetinildi. Böylece, daha iktidara gelişlerinin üzerinden 24 saat bile geçmeden, Bolşevikler halka verdikleri sözleri yerine getirmeye azimli olduklarını göstermişlerdi: Toprak, bunu istemekte olan köylülere verilmiş, barışın imzalanmasına giden yolda ilk bir adım atılmıştı.

Yine o tarihsel oturumda, yeni hükûmetin kuruluşunun Sovyet'e onaylatılması işi kalıyordu. Böylece ilk defa olarak ona yürütme gücünün çalışması üzerinde denetim ve gözetim hakkı verilmiş bulunmaktaydı. Bütün Rusya Sovyetler Kongresi böylelikle ulusal egemenliğin emanet edildiği bir kurum haline geliyordu gerçekten. Şubattan bu yana Rusya'da varolan duruma oranla bir yenilikti bu, Geçici Hükûmet kendi payına hiçbir temsilî kuruma hesap vermemişti çünkü. Halk Komiserleri Konseyi'nin Sovyet'e tanıtılışı da yeni rejimin ilk haftalarında birçok zihinleri kurcalayacak, birçok çatışmalara yol açacak bir tartışmanın başlamasına fırsat verdi ki bu, hükûmet formülünün ne olacağıydı. Bolşevikler, Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'ndeki partilerin de işbirliğini sağlayarak bu formülü genişletme umudundan vazgeçmediklerini söylediler: Böylece Sosyalist-Devrimcilerle sağcı Menşevikler dışarıda kalmış oluyorlardı. Başka delegeler de bütün sosyalist partileri bir araya getiren bir koalisyon düşüncesini savunmaya devam ettiler.

Toplantı, Sovyet'in yeni Merkezî Yürütme Komitesi'nin seçimiyle sona erdi. Belirli bir politik bağlantısı bulunmayan on delegenin dışında Komite'de 62 Bolşevikle 29 Sosyalist-Devrimci vardı.[7] Kamenev oturumu kapadığında saat sabahın beşini çeyrek geçiyordu. Lenin, Smolnıy Enstitüsü'nün bir odasına çekilerek döşemenin üstüne, Troçki'nin yanına yattı ve nihayet birkaç saat uyudu. Arkadaşına: "Eh schwindelt"[8] diye fısıldadı. Yirmi dört saat içinde çağdaş dünyanın en yıkıcı adamı, onun önde giden devlet adamlarından biri haline gelivermişti.

---

7. 15 Kasımda İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti ile Köylü Vekilleri Sovyeti arasında yapılan bir anlaşma sonucunda, Merkezî Yürütme Komitesi köylü, asker ve sendika delegelerinin de katılmasıyla genişletildi.
8. Almanca "Başım dönüyor" demek.

EKİM PARADOKSU

Ekim ayaklanmasının tarihçinin karşısına çıkardığı paradokslar arasında insanı en çok şaşırtan bir tanesi vardır ki o da şudur: Petrograd'da olup bitenler, modern tarihin en önemli devrimlerinden biridir. Savaşlardan, antlaşmalardan, hattâ bilimsel buluşlardan daha çok çağdaş dünyaya bugünkü çehresini o vermiştir. Bununla birlikte, toplumsal çalkantıları pek bol olan bu yüzyılın hiçbir olayı da bunun kadar az gözalıcı olmamıştır. Muhakkak ki olaylar cereyan ettikleri sırada pek seyrek olarak, sonradan tarih boyunca edinebilecekleri önemin ölçüsüne ulaşabilirler. Tek olarak ele alındığında Fransız Devrimi'nin hiçbir aşaması, bütünün içinde taşıdığı tarihsel anlamın ölçüsünde değildir. Bastille'in, muhayyeleleri çok etkilemiş olan zaptı bile, Avrupa toplumunun evriminde 1789 Devrimi'nin tuttuğu yeri ancak yarım yamalak anlatır. Oysa Paris'te 14 Temmuz 1789, Petrograd'daki 25 ve 26 Ekim'e göre çok daha acıklı olmuştur. 25-26 Ekim günleri kargaşalıkların, ayaklanmaların, coşkun gösterilerin gittikçe arttığı uzun bir dönem boyunca hazırlanmıştı. Halk yığınlarının taşkınlığı, grupların ve sınıfların çatışması, politik bunalımlar ve şiddet sahnelerinin aylar boyu birbirini kovalaması, bütün bunların da daha korkunç sarsıntılara bir girizgâhtan başka şey olmadığı seziliyordu. Fakat son sarsıntı patlak verince, iki dünya arasındaki sınır gibi bir şey olan bu Ekim yırtılması meydana gelince, hemen hemen yavan cereyan eden bir hikâyenin aniden değişen beklenmedik biçimine bürünüverdi. Her şey oradaydı işte: Bir toplum çökerken, aynı akşam aynı yerde Çalyapin "Don Carlos"u söylüyordu.

Rus Devriminin Tarihi'nde Troçki, bu konuda şöyle diyor: "Ayaklanma çok kısa, çok cılız, çok kolay görünüyor, olayların tarihsel genişliğine uymazmış gibi bir hali var sanki. Okur bir çeşit hayal kırıklığı duyuyor. Tıpkı dağa tırmanan bir turist gibi: Karşısına yeni yeni büyük güçlüklerin çıkmasını beklerken bir de bakıyor ki, dağın doruğuna varmış bile..." Devrimin yazarı ve uygulayıcısı Victor Serge de aynı olayı bir çeşit hayal kırıklığıyla anlatıyor: "Her şey öylesine basitçe, öylesine açıkça oldu bitti ki, herhangi bir askerî hareketin arifesinde sanabilirdi kendini insan. Tarihten öğrendiğimiz devrim sahnelerine öyle az benziyordu ki bu." Suhanov'un dediği gibi: Bir tür nöbet değişimi.

Klasik devrim şemalarına göre Ekim, alışılmadık bir nitelik sunar gerçekten. O sırada Petrograd'da sokak yürüyüşleri, muhteşem gösteriler, polis hücumları olmamıştı. Gerçek bir halk kaynaşması bile olmamıştı hattâ, topu topu birkaç kişi ölmüştü.[9] Bolşevizmin sosyalist hasımlarının,

9. Petrograd'da 25 ve 26 Ekim günleri hiç kimse ölmedi. Kışlık Sarayın 25-26 Ekim gecesi ele geçirilişinde saldırıya geçenler 5 ölü verdiler, kuşatılanlar ise hiç vermediler.

iktidarın ele geçirilişinin devrimci niteliğini tanımayışlarının bir nedeni de budur. "Hükûmet darbesi"nden, "*putsch*"dan (askerî darbe) ve daha çok da "fesat"tan sözettiler. Onlara inanmak gerekirse Geçici Hükûmet'in devrilişi birkaç fesatçının işiydi. Bunlar bu kötü işi ne halkın iradesine, ne de yaptıklarının doğuracağı sonuçlara aldırmadan yapmışlardı. Birçok toplantılar bu gibi suçlamaların gürültüsüyle çınladı. Bunlar en ateşli tutkuların yatışmasından sonra bile geçer akçe durumundaydılar. Gerçi tarihçiler –överek ya da söverek, orası önemli değil– *Rus Devrimi*'nden sözetmeye razı oldular ama, Lenin'le Bolşevik yoldaşlarının eseri casusların, fesatçıların komplolarıyla hiçbir benzerliği olmayan en derin toplum hareketlerine bile "yıkıcılık" adını verdirmek gibi bir etki yarattı. Rusya'da 1917'den bu yana meydana gelen değişikliklerin söz götürmez bir politik, ekonomik ve sosyal devrim olduğunu bugün ciddî olarak kimse inkâr edemez şüphesiz. Fakat onun temelindeki "hadise" için durum nasıl acaba? Ekim, birkaç profesyonel devrimcinin gizlice çevirdiği bir fesat hareketi miydi, değil miydi?

Zafer kazandığında dahi Bolşevizmden yana olmaya hiçbir zaman yanaşmamış bulunan Suhanov kesindir: "Ekim Devrimi'yle ilgili olarak ulusal bir ayaklanmadan değil de askerî bir fesat hareketinden söz etmek tamamen saçmadır; çünkü Bolşevik partisi zaten *fiilen* bütün gerçek iktidarın başında bulunuyordu ve ulusun büyük çoğunluğu da zaten kendisini izlemekteydi" diyor.

Petrograd'da çıkan muhafazakâr eğilimli bir Fransız gazetesi de aynı şeyi söylüyordu. *L'Entente* gazetesi, 2 Kasım 1917 sayısında şunları yazıyordu gerçekten: "Kerenskiy hükûmeti tartışıyor ve çekiniyor. Lenin'le Troçki'nin hükûmeti ise saldırıyor, çalışıyor. Buna bir fesatçılar hükûmeti deniyor ama yanlıştır bu. Hayır, fesatçılık yapmadılar onlar. Tersine, açıkça, gözü pekçe, lâflarını gevelemeden, niyetlerini gizlemeden fabrikalarda, kışlalarda, cephede, köylerde, her yerde ajitasyonlarını artırıp propagandalarını sertleştirdiler; hattâ işi, silaha sarılacakları günü, iktidarı ele geçirecekleri günü önceden tesbit etmeye kadar vardırdılar."

Buna eklenecek hiçbir şey yok. Yalnız şu var ki olayların bu aslına uygun anlatılışına rağmen, Ekim paradoksu olduğu gibi ortadadır. Fesat hareketi olmadı, fakat o zaman cereyan etmiş olan devrim de başka hiçbirine benzememektedir: Halkın büyük çoğunluğu fabrikalarda, kışlalarda kalmıştır çünkü. Şubat'ta Petrograd'ı alt üst edip kana bulayan olaylarla yapılacak bir kıyaslama, bu bakımdan insana çok şey öğretir. Çarlığın düşüşü sırasında, yalnız başkentte yüz binlerce kişi olaya katılmıştı. Olayda insan yığınları sel gibi akmış, eski rejim de bu yığınların dalgaları altında kalmıştı. Buna karşılık Ekim'de Petrograd'daki örgütlenmiş devrimci kuvvetlerin elinde otuz binden fazla insan yoktu ve ayaklanmanın kendisine bunların ancak yarısı katılmış olsa gerektir.

Şunu da hatırlatmak gerek ki Bolşeviklerin savaş örgütünde birçok kusurlu yanlar vardı. Örneğin, Kerenskiy'in, düşmanlarının denetledikleri bir şehirden nasıl olup bu kadar kolaylıkla kaçmış olduğu da, bunu izah eder: Oysa onun yakalanmasının Bolşevikler için önemi çok büyüktü.

Bu kadar az sayıda insanın, bir rejimi böylesine kolaylıkla alaşağı edişini ve bu kadar büyük ölçüde, sonuçları da bu kadar sürekli olan bir devrimi bu kadar rahatlıkla yapmış olmasını nasıl anlamalı? Açıkça görülüyor ki bunun cevabını, yapılan işten önceki olaylarda, ayaklanmanın şubattan ekime kadar, uzun süre olgunlaştırılmasında aramak gerekir. Bu cevap "Nisan günleri"nde, "bahar fırtınaları"nda, haziran ve temmuz günlerinde, genel hoşnutsuzlukta, işçilerin başkaldırmalarında, burjuvazinin başarısızlığında, köylülerin ayaklanmalarında da aranmak gerekir. Şu da var ki, bütün bunlar olup biterken Bolşeviklik aynı zamanda hem bir düşünce akımı, hem de bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Halk yığınlarının sefaleti bu akımı büyütüyor; işçilerin sınıf bilinci, militanların çalışkanlığı, kimi şeflerin sebatı ve uzak görüşlülüğü, örgütü olgunlaştırmaya yardım ediyordu. Bütün bunlar, devrimci kuvvetlerin yükselişlerine bir anlam ve bir yön vermek gibi bir sonuç doğurdu. Başarı kazanmış ya da kazanmamış devrimlerin tarihi binlerce kaçırılmış fırsatla, har vurulup harman savrulmuş çabalarla, dağınık saldırılarla doluyken, Bolşeviklerin 1917'de başardıkları iş şöyle özetlenebilir: Onlar, çoğu zaman heba olup giden bu sayısız fışkırmalardan en çok verimi aldılar. Aslında, netice itibarıyla Bolşevik teşebbüsünün özelliği şudur ki Ekim Devrimi, kendisinden önceki bütün devrimlerin tersine olarak, *güdümlü* bir devrim olmuştur.

Öteki devrimlere bakın: Bunlar içten gelen bir hamleyle başlamışlar, nereden geldikleri bilinmeyen ve nereye gittiklerini kendileri de bilmeyen çok sayıdaki kalabalıkları harekete geçirmişlerdir. Çabalarının ulaştığı sonuç, iyice belli olmayan isteklerinin kendilerine umdurduklarından çok başkadır. 1789 Fransız Devrimi'ne bakın: Halk sokağa çıkmış, köylere dağılmıştır. Fakat devrimlerin yürekleri bu yığınlarda çarpar ama beyinleri başka yerdedir. Beyin, bilinci daha güvenli, politik tecrübesi daha olgun, çıkarlarını daha açıkça anlayan o daha sınırlı küçük gruplarla, o burjuvazinin içindedir; ayak takımıyla ortak düşmanları ve birçok çelişik çıkarları olan burjuvazinin içinde; silah diye kullandığı halk tabakasına karşı küçümserlikle karışık bir korkudan başka şey duymayan burjuvazinin içinde. 1917'de, Rus Devrimi'nde ise işler bambaşka şekilde çıktı ortaya: Gerçi Şubat olaylarında bir yanardağın lâv püskürtmesindeki şiddet ve apansızlık vardı ama bir sınıfla örgütünün, proletarya ile partisinin yol alıp kol kola ilerlemesi o andan itibaren başladı. Bu çifte filizleniş güzle birlikte tam olgunluğa erişince işçi yığınlarıyla Bolşevik hareketi arasında bir çeşit kaynaşma, birleşme oldu. Böylesine sıkı

bir yakınlaşmanın, böylesine içli dışlı bir temasın, böylesine büyük bir inanç birliğinin, milyonlarca emekçiyle otuz kırk bin militanın böylesine tam bir özdeşleşme haline gelişinin tarihteki örnekleri azdır. Daha şimdiden binlerce ve binlerce aşınmanın kemirdiği işbaşındaki iktidarla, onun yerine geçmeye aday olanlar arasındaki çatışma nihayet gerçekleşince şöyle bir şey oldu: Devrimin elinde, ilk defa olarak, *kendi* ordusu, ordunun da *kendi* kurmayı vardı. Bundan önceki devrimlerde halk, alt tarafı, onun ne durumunu, ne çıkarlarını paylaşan strateji uzmanları için bir ırgat sürüsünden başka şey değildi. Fakat 1917'de Bolşevik Partisi Rus işçi sınıfının partisi halindedir. O zamana değin de hiçbir parti onun olduğu gibi, bir sınıfın ve onun yakınmalarının, öfkelerinin, umutlarının canlı ve sadık bir ifadesi olmamıştır şüphesiz. Ona ayaklanmanın *inisyatifini* ele aldıran da bu oldu işte. Üstelik burjuvazi, sosyal ve politik güçsüzlüğü yüzünden, olayların akışı üzerinde ne kesin, ne de hattâ bağımsız bir rol oynayacak haldeydi.

İşçi sınıfıyla Lenin'in partisi arasındaki sıkı bağı gösteren o kadar çok kanıt vardır ki bunlar karşısında bu bağ hiçbir itiraz götürmez.[10] Fakat bu bağ, Bolşeviklerin ekimde kazandıkları zaferi izaha yeter mi? Bu, Bolşevik partisinin iskeletini teşkil ettiği Rus sanayi proletaryasının ulusun ufak bir yüzdesini temsil ettiğini unutmak demek olur. Geriye köylü sınıfı kalıyordu. Oysa köy halkının varlığı modern devrimcilerin karşısına her zaman çetin, kimi zaman da dramatik sorunlar çıkarmıştır. 1848 haziranında Paris işçileri burjuvaziye karşı ayaklandıklarında, onları kırıp geçiren ordu, kızıl bayraktan korkan, üniformalı bir köylüler ordusuydu. Çeyrek yüzyıl sonra, çağdaş Avrupa'daki ilk proleter devlet örneği olan Paris Komünü de köylülerin düşmanlığıyla karşılaştı. Kimi taşra şehirlerinde kendinden yana olan kimseler bulabildi, ama köylü kitlesi, Versailles'a yerleşen Thiers hükûmetine savaşçı gücünü ve Komün'ün yıkıntıları üzerine kurulan "ahlakî düzen"in temelini verdi. Rusya'da ise tersine, 1905'te ayaklanan işçi sınıfının üstüne yürüyen mujikler 1917'de çarlığın elinde bir tenkil aracı olmaya yanaşmadılar. Bunlarda bağlılık, birlik, politik bilinç ve dinamizm eksikliği vardı: Bunlar olmadıkça da devrimci güç diye bir şey olamaz. Fakat kendilerini, ölçüsünü nihayet almış oldukları bir sefalet içinde yaşatan rejime bağlayan hiçbir şey kalmamıştı. Bu yüzden de yüzyıllar süren vurdum-

10. Bir sınıfla bir parti arasındaki bu dikkate değer özdeşleşmeyi, birçok kanıt arasında, Bolşevik partisi üyelerinin çok hızlı artışı da ispatlamaktadır. Şubatta üye sayısı 23.000'i bulmaktaydı. Ayaklanmanın arifesinde Sverdlov, Merkezî Komite'ype parti üyelerinin 400.000'i aştığını bildirdi. Bu sayı biraz zorlama görünürse de şunu da hesaba katmak gerekir ki, Bolşeviklerin henüz oldukça güçsüz olan teşkilâtı, üye yazma çabalarına en yüksek derecede bir randıman sağlamamaktaydı. Birçok işçi Bolşeviklerin izinde yürüyordu ama bunların üye kartı yoktu. O zamanki Rusya'da da faal sanayi proletaryasının sayısı 2 milyon 500.000'den hiç de fazla değildi.

duymazlıkları, modern proletaryanın devrimci enerjisi önünde, tutucu bir karşı-kuvvet yerine geçemezdi artık. Çarlık böyle öldü.

Geçici Hükûmet'in köylüleri kendisine bağlamak için her çareye başvurması gerekirdi. Şubat rejimi ancak köylü yığınlarını kendisiyle birlik ettiği takdirdedir ki yaşama şansına sahip olabilirdi. Fakat bunun için de onların isteklerine ve özellikle pençesinde kıvrandıkları susamışlığa –toprağa olan susamışlığa– sabır öğütlemekten ve cezalandırma müfrezeleri göndermekten başka türlü cevap vermek gerekirdi. Güttüğü toprak politikasında tam bir başarısızlığa uğrayınca, Geçici Hükûmet kendi mahkûmiyet ilâmını da imzalamış oldu. Köylü sınıfını en iyi anlamaları gereken Sosyalist-Devrimciler de rejimle birlik oldular ve köy halkına sırt çevirdiler. Bolşevikler ise tersine, Lenin'in teşvikiyle, kimi zaman kendi öz ilkelerini de bir yana bırakarak ve herhalde hiçbir dogmatizme kapılmayarak, köylülerin isteklerini yerine getirmeye karar verdiler. Bütün baharla yaz boyunca köylülerin isteklerini desteklediler ve aşırılıklarını haklı bulmamakla birlikte onların başkaldırmalarını tasvip ettiler. Herkes onları demagojiyle suçladı. Her partiyi tehdit eden bu kusur, yalnız onların tekelinde değildi. Verdikleri sözleri çok ciddiye alıyorlardı hattâ, iktidara gelir gelmez de sözlerini tutmaya çalıştılar. Toprak sorunu için doğru olan şey, barış sorunu için de öyleydi. Bu konuda da söylevleri gözü pekti ama programlarından ve Geçici Hükûmet düştükten sonra güttükleri politikadan yine de daha az gözü pekti. Şehirlerdeki proletarya ile köylerdeki arasında ittifak böyle gerçekleşti. Ekim Devrimi'ni köylüler "yapmadılar". Fakat bu devrimi "bozmak" için köylülere güvenen Bolşevik aleyhtarı kuvvetler acı bir hayal kırıklığına uğradılar. Tereddütkâr köylü sınıfı olup bitenleri ihtiyatla tasvip etti. Fakat iktidarın el değiştirmesini izleyen aylar boyunca hiçbir zaman, kendisine barış ve toprak "vermiş" olanlara karşı ayaklanmayı düşünmedi.

Öyle ki köylülerin desteği ya da iyi niyetli tarafsızlığı, ordunun desteği ya da hoşgörürlüğü anlamına gelmekteydi. Ordunun Ekim Ayaklanması'ndaki rolü, şubat günlerine göre çok daha siliktir: O zaman onun ayaklanması, devrimin alınyazısını belirlemişti. Petrograd'da Geçici Hükûmet'in devrilmesi hareketine katılan askerler –bahriyelilerin durumu başkadır– az sayıdaydılar. Subaylara gelince, bunlar bir kez daha ortalıkta görünmediler ya da açıktan açığa düşmanca bir tavır takındılar. Zaten harekâta faal olarak katılan askerler de bunu çoğu zaman, sivil halk arasından devşirilmiş olan Kızıl Muhafızlar'ın yönetiminde yaptılar. Bununla birlikte Bolşeviklerin, askerlerin *faal* yardımına ihtiyaçları yoktu ve Askerî Devrim Komitesi'nin komiserleri bunlara çoğu zaman kışlalarında kalmalarını emrettiler. İşçi milislerinin saldırısına karşı kendilerini korusunlar diye askerleri kışlalarından çıkartmak iste-

yenler, Geçici Hükûmet'in bakanlarıydı. Fakat umutları tamamen boşa çıktı. Gerçi Bolşevik Devrimi işçi sınıfı ile köylüler arasında istisnaî bir ittifakı gerçekleştirdi ama ayaklanan işçiler ve güya onlarla savaşacak olan askerler arasında ondan daha az istisnaî olmayan bir anlaşmanın yapılmasına da yol açtı. Ekimde hal, sokaklara dökülmedi. Böyle bir gösteri tamamen faydasızdı. Askerlerin savaşmak istemeyişleri başkent işçilerinin gözalıcı çarpışmalarını gereksiz hale sokmuştu. Üstelik, ayaklanma başladığı sırada, bu çarpışma olup bitmişti bile.

Bu çifte ittifakın Ekim savaşçılarına verdiği güvenlik duygusu, Petrograd olaylarının bir başka özelliği oldu. Kendini bir babacanlık, bir dinginlik, zaferde gösterilen bir çeşit büyüklükte belli etti ki, birçok olay bunun böyle olduğunu göstermektedir. Harekât sırasında tutuklanan "junker"ler birkaç defa hemen salıverildi. Kendilerinden devrime karşı silah kullanmayacaklarına dair söz vermeleri istendi yalnızca. Onlar da söz verdiler ama her zaman sözlerine saygı göstermediler. Sosyalist bakanlar da aşağı yukarı hemen salıverildi. Ön-parlamento üyeleri rahatsız bile edilmedi, bu ise içlerinden bazılarını şaşırtmaktan geri durmadı. Eski Adalet Bakanı Malyantoviç, Antonov-Ovseyenko'nun adamlarından birkaçını, Kışlık Saray'ın zaptından sonra ele geçirdikleri birkaç Harp Okulu öğrencisini tutuklamamaya nasıl ikna ettiğini şöyle anlatıyor:

– "Mesele şu, arkadaşlar! Kışlık Saray'da üç tana Harp Okulu öğrencisi tutukladık. Bunlar hep bizim zırhlı arabada oturdular, hiçbir şeye de katılmadılar, korkuyorlardı çünkü. Öbür arkadaşlar da bunu doğrulayacaklar. Bunlar burada. Omuzlarındaki apoletleri söktükten sonra salıversinler diye emir verdim."

Birisi: "Salıvermek mi? Neden ama? Yargılamalı onları" dedi.

– "Yargılayacağız da n'olacak arkadaş? Ne yaptılar ki? Mertlik bizde kalsın! Bırakın gitsinler." Öğrenciler de salıverildi gerçekten.

Birkaç gün sonra, Kerenskiy'in Petrograd'ı geri almakla görevlendirdiği "Kornilovçu" General Krasnov da Bolşeviklerin eline düştü.[11] Devrime karşı çalışmayacağına söz verince hemen salıverildi. Serbest kalır kalmaz Rusya'nın güneyine gitti, orada da sonradan Bolşeviklere karşı savaşan "beyaz ordu"yu ilk örgütleyenlerden biri oldu.

Yeni rejimin ilk günlerinde Bolşeviklerin gösterdikleri bu iyi niyetlilik, burjuvazinin çökmek üzere olan cesaretini canlandırır gibi bir etki yarattı. John Reed birkaç olaya tanık olmuştu ki bunlarda, yoldan gelip geçenler, güçsüzlük belirtileri diye saydıkları durumdan cesaretlenerek Kızıl Muhafızlar'a çatmaktaydılar. Nitekim 23 Ekim'de şehrin merkezindeki caddelerde silahlı Kızıl Muhafız devriyelerine rastlamıştı. "Lüks kürk paltolar giymiş yaşlı başlı adamlar öfkeden kıpkırmızı bir

11. Bkz. daha ileride X. Bölüm.

halde bunlara yumruklarını gösteriyorlar", "şık hanımlar da küfürler yağdırıyorlardı". Kızıl Muhafızlarsa "ezilip büzülerek, gevşek gevşek cevaplar veriyorlardı." Birkaç gün sonra, "junker"lerin ayaklanmaya kalkışmaları üzerine işçi milisi, isyancıların işgal ettikleri telefon santralini ele geçirdi.[12] Bu haber şehirde duyulur duyulmaz yüzlerce burjuva gelip öfkelerini açığa vurdular: "Aptallar! Reziller! Borunuzu kaç gün daha ötüreceksiniz bakalım? Bekleyin hele de Kazaklar bir gelsin!" diye bağırdılar. Kızıl Muhafızlar da gerçekten bekliyorlar, fakat karşılık vermiyorlardı.

Devrimin utangaç, kararsız ve babacan tavrından vazgeçip şiddetin amansız çehresini takınması, suikastlara tenkil tedbirleriyle karşılık vermesi, başkaldıranlara ve muhaliflere sert davranması ve bekası için çarpışırken kendinin de tedhiş çarkına girmesi için bu burjuvazinin kıpırdanmaları, yabancı devletlerin işe karışmaları, iç savaşın başlaması, hınçların sertleşip son kerteye ulaşması gerekti: Ekimde, Petrograd'da bütün bunlar uzaktaydı henüz. Bolşevikler Lenin'in birkaç ay önce ileri sürdüğü barışçı usulleri bozarak, ayaklanmaların en barışçısını başarmış bulunuyorlardı.

12. Bkz. daha ileride X. Bölüm.

X
Sovyet Rejiminin İlk Demleri

25 Ekim'de Geçici Hükûmet diretmeden düşmüş, Petrograd Bolşeviklerin eline geçmişti. İktidarın ele geçişinin ertesinde, başkentte tam bir düzen hüküm sürüyordu. Bütün gözlemciler bu noktada birleşmektediler. Petrograd'daki Fransa Büyükelçiliği ataşelerinden olup sonradan komünizmi benimseyecek olan Yüzbaşı Sadoul: "Tek tük birkaç olay dışında kamu düzeni, ayaklanma öncesine göre daha iyi sağlanmaktaydı. Soygun olayları hissedilir derecede azalmıştı" diyor. Gazeteci Claude Anet de onu doğrulamaktaydı: "Şehirde, devrimin başlangıcından beri görülmemiş bir düzen" hüküm sürmekteydi. Petrograd'da kalmış olan askerî makamlar da cepheye şunları bildiriyorlardı: "İsyancılar düzen ve disiplini koruyorlar. Ne yağma oldu, ne de Yahudiler toptan öldürüldü. Tersine, doğru yoldan çıkan askerleri isyancı devriyeler tutukladılar."

BOLŞEVİK İKTİDARIN PEKİŞMESİ

Gerektiğinde bu hava da Bolşeviklerin iktidarı nasıl rahatlıkla ele geçirdiklerini doğrular. Fakat geriye doğru bakılıp tarih için yeterli uzaklığın yargısına vurulunca, "*Britzkrieg*" (Yıldırım savaşı) askerlik sanatı için ne ise bunların yaptıkları işin de devrim stratejisinde o olduğu duygusu uyanmakta ise de Bolşevikler, zaferlerinin ertesinde yine de kendilerini güvenlik içinde duymuyorlardı. Zinovyev gerçi karamsarlığıyla tanınmıştı ama, yeni rejime on beş günlük ömür dahi vermiyordu. Parti saflarındaki birçok militan da bu düşünceyi paylaşmaktan geri kalmamaktaydı. Petrograd burjuvazisi de kendi payına mutsuzluğunun kısa süreceğine inanıyordu. Lenincilerin iktidarda birkaç günden fazla tutunabilmeleri imkânsız görünüyordu ona. Bilgisizlikleri ve hasımlarının çabaları, işbaşından çabucak uzaklaştıracaktı onları.

Bu çabalar da etkilerini göstermekte gecikemezdi. Başkent gerçi devrimcilerin elindeydi ama muhafazakârlarla ılımlı sosyalistler ancak geçici olarak bozulduğuna inandıkları bir durumun düzelmesi için Petrograd üzerine yürüyen birliklere güveniyorlardı. Ayrıca Bolşeviklerin şehrin içinde birçok düşmanları vardı. Onların çabaları da Kerenskiy'in

seferber hale gelmelerini sağlayacağı askerlerinkiyle birleşebilecekti. "Başkomutan" 25 Ekim akşamı Pskov'a, Kuzey cephesi genel karargâhına varmıştı. Fakat kendi hesabına çok yazık ki orada, General Çeremisov'la karşılaşmıştı. Askerlerin içinde bulundukları ruh hali dolayısıyla General, başkentin ele geçirilmesi için yapılacak bütün teşebbüslerin boş olduğuna inanıyordu ve ona yardımda bulunamayacağını bildirmişti. Yine Pskov'da bulunan General Krasnov, Kerenskiy'i daha iyi karşıladı. Kornilov'un eski iş arkadaşının Geçici Hükûmet başkanına sempati duymasından ileri gelmiyordu bu. Fakat yedi yüz Kazak süvarisinin başında bulunan general kendisini savaşa hazır ve Bolşeviklere karşı çarpışmakta sabırsız hissediyordu. Kerenskiy Genelkurmay başkanı General Duhonin'in de tam yardımından yararlanmaktaydı ama şu da var ki, askerî komutanlığın Kerenskiy'i desteklemesi, askerî birliklerin de onu destekledikleri anlamına gelmemekteydi.

"Petrograd üzerine yürüyüş" 27 Ekim'de başladı. Başkentin merkezinden 45 kilometre uzaklıkta bulunan Gatçina hemen hemen savaşmadan karşı-devrimcilerin eline düştü. Az sonra Tsarskoye Selo'yu alması için, General Krasnov'un birkaç top atışı yaptırması yetti. Petrograd artık 25 kilometre uzaktaydı. Orada generalin imzasını taşıyan bildirilerin dağıtılmasına başlanmıştı bile. Krasnov askerlere şöyle diyordu: "Petrograd'ı anarşiden, şiddetten, kıtlıktan sizler kurtaracaksınız. Kayzer Wilhelm'in altınlarıyla satın alınmış, ne idüğü belirsiz bir avuç kara cahilin karşı karşıya getirdiği utançtan Rusya'yı sizler kurtaracaksınız. Cephedeki askerler bu canilere tiksinerek, horgörerek bakmaktadır. Yaptıkları yağmalar, işledikleri cinayetler, kolu kanadı kırılmış, fakat yenilmemiş kurbanlarına uyguladıkları tam Cermenlere yakışan muamele tarzı, bütün halkın onlardan yüz çevirmesine yol açmıştır."

Bunlar olup biterken "caniler" de askerî birliklerin sempatisini elde tutabilmek için miting üzerine miting yapıyorlardı. Hatiplerinin söylevleri halk yığınlarını yine soluk soluğa tutmakta devam ediyordu. Ertesi 28 Ekim günü Bolşevik hükûmet şehirde sıkıyönetim ilan etti ve Kerenskiy'le Krasnov'u elinden geldiğince karşılamaya hazırlandı. "Siper kazmak, barikat yapmak, dikenli tel çekmek üzere olduğunca çok sayıda işçinin gönderilmesi" için emir verdi. O gün proletarya seferber oldu. John Reed şunları anlatıyor: "Kadınlı erkekli on binlerce işçi sokaklara dökülüyordu. Uğultuların yükseldiği gecekondulardan soluk, sıska yüzlü on binlerce insan dışarıya fırlıyordu. Kızıl şehir tehlikedeydi! Kazaklar geliyorlardı! Güney ve güneybatı yönünde, Moskova kapısına çıkan eski sokaklardan bir insan seli her yana yayılıyordu: Kadınlar, erkekler, çocuklar... Hepsinin ellerinde tüfekler, kazmalar, brandalar, demir tel ruloları vardı. Fişeklikleri işçi tulumlarının üstüne takmışlardı. Bütün bir koskoca şehrin böyle kendiliğinden, yığın halinde göç ettiği hiçbir

zaman görülmemiştir." Fakat kibar mahallelerde herkes yeniden cesaretleniyor ve Bolşeviklere olan düşmanlığını gittikçe daha az saklıyordu. Bir uçak gelip Kerenskiy'in bildirilerini atınca herkes Lenin hükûmetinin sonunun bir saat meselesi olduğuna inandı. "Başkomutan", General Duhonin'e çok iyimser bir telgraf çekerek: "Bildirmeyi gerekli sayıyorum ki Bolşeviklik dağılma halindedir, yapayalnız kalmıştır ve düzenli bir kuvvet olarak Petrograd'da bile yoktur artık" diyordu. Şehirde daha şimdiden bir karşılama komitesi kurulmuştu. Kerenskiy'i karşılamaya gidecek, yeniden kavuştuğu başkentine "hoş geldin" diyecekti.

Gerçekten, buradaki Bolşevik karşıtı direniş bir "Vatanın ve Devrimin Selameti Komitesi" yönetiminde hazırlanmıştı. 26 Ekim'de kurulan bu komitede belediye meclisinin, ön-parlamentonun, Birinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi Merkezî Yürütme Komitesi'nin, ılımlı sosyalist partileriyle K.D. partisinin temsilcileri vardı. Bakanların yokluğunda Geçici Hükûmet rolünü oynadığı iddiasındaydı ve belediye meclisi binasında açıktan açığa toplantılar yapıyordu, ama Bolşevikler bunların işlerine karışmaya imkân ve lüzum görmüyorlardı. Bu komite bildiri üzerine bildiri yayınlayarak yeni iktidarı, onun gayri meşruluğunu, eğretiliğini kınıyor; Petrograd sokaklarında da Bolşeviklerden yana olanlarla olmayanlar arasında küçük bir savaş cereyan ediyordu. 27 Ekim'de Komite bir açık oturum yaptı ve burada hatiplerden biri "Bolşevikleri gözlerinin yaşına bakmadan ezmek" gerektiğini söyledi.

Boş lâflar değildi bunlar hani. İki gün sonra başkentte bir "junker"ler ayaklanması patlak veriyordu: Bolşevikler birkaç gün önce salıvermişlerdi bunları. 28-29 Ekim gecesi telefon santralini ele geçirmişler; orada Antonov-Ovseyenko'yu yakalayarak tutuklamışlardı. Çarpışmalar 29 Ekim günü sabahtan akşama dek sürdü. Nihayet Kızıl Muhafızlar son isyancıları da teslim olmak zorunda bırakmak için top ateşi açmak zorunda kaldılar. İki yüz kadar insan öldü ya da yaralandı ama ayaklanma da bastırıldı.

"Vatanın ve Devrimin Selameti Komitesi" daha başka direnme biçimlerine de başvurdu. Çünkü karşı-devrimcilerin ellerindeki askerî çareler sınırlı olsa da halk komiserlerine karşı mücadele için birçok başka tarzlar vardı. Hattâ memurların sabotajı bile, geç harekete geçen "junker"lerin şevkinden daha az etkili olarak ortaya çıktı. Gerçekten, büyük bankaların malî desteklerinden yararlanan Komite tarafından cesaretlendirilen idare, yeni iktidara hiçbir yardımda bulunmaya yanaşmayarak grev yaptı. Petrograd'da memurların çoğu bakanlıklardan ayrıldılar. Moskova ve Petrograd belediye hizmetleri de aynı şeyi yaptılar. Çalışma komiserliğine atanan Şlyapnikov bakanlığa gelince, orada bulunan memurlar kendisine odasının nerede olduğunu göstermek dahi istemediler. Grevin ara sıra acıklı sahnelere yol açtığı da oldu. Aleksandra Kollontay sosyal yardım

"bakanlığı"nın başında bulunuyordu. Fakat yalnız çok ufak bir memur azınlığı işbaşında kalmaya razı olduğundan, bina çok geçmeden, birdenbire idarenin yardımından yoksun kalan bir yoksullar kalabalığınca kuşatıldı. "Kollontay gözlerinden yaşlar aktığı halde grevcileri, bürolarla kasaların anahtarlarını verinceye kadar oldukları yerlere hapsettirdi. Anahtarları ele geçirince eski bakan Kontes Panina'nın bütün paraları alıp gittiğini, Kurucu Meclis'in buyruğu olmadıkça bunları geri vermek istemediğini öğrendi (John Reed)".

Troçki de kendi hesabına, eski dışişleri bakanlığını teslim alırken, oldukça aşağılayıcı bir tecrübe geçirdi ki sağ kanattan Sosyalist-Devrimci *Delo Naroda* gazetesi bunu şöyle anlatıyor: "Dün yeni "bakan" Troçki Dışişleri bakanlığına gelmiştir. Bütün memurları topladıktan sonra onlara: 'Ben yeni Dışişleri Bakanı Troçki'yim' demiştir. Onun bu sözleri alaylı gülüşlerle karşılanmışsa da kendisi buna aldırmamış ve herkese işlerinin başına dönmelerini emretmiştir. Memurlar gitmişler, fakat Troçki bakanlığın başında kaldığı sürece geri dönmemeye iyice karar vererek evlerinin yolunu tutmuşlardır."

Devlet Bankası'nda da durum böyleydi: Lenin'in hükûmeti bankadan 35 milyon Ruble istemiş, fakat veznedar kasaları kapatarak: "Ben ancak, Geçici Hükûmet'e para öderim" demişti. Memurlar da çalışmak istemediklerinden, yerlerine hemen başkalarını koymak gerekti. Reed, Rus kapitalizminin bu kalesine gittiği zaman orada "işçi, asker ve bahriyeli gönüllüler bulmuştu. Hepsi şaşkın, dilleri bir karış sarkmış ve kan ter içinde oldukları halde, koca koca defterler üzerinde uğraşıp duruyorlardı." Telgraf Ajansı'nda da aynı sabotaj hareketi vardı, bu yüzden Petrograd'ın dışarıyla olan ilişkisi kesildi. Memurların bu grevi, Bolşeviklerin nerdeyse devrilecekleri yolundaki umut ayakta durduğu sürece, birkaç hafta devam etti. Petrograd bankerleriyle işadamları memurlara bir aylık maaşlarının tümünü ödemiş bulunduklarından, grevcilerin maddî ihtiyaçları karşılanmış bulunuyordu. Bunların girişmeleri hareket ancak Kerenskiy'in tamiri mümkün olmayan bir askerî yenilgiye uğradığı anlaşıldıktan sonra son buldu.

Bu yenilgi 30 Ekim günü Petrograd dolaylarındaki Pulkovo sırtlarında gerçekleşti. Daha bir gün önceden Krasnov'un birlikleri kötü duruma düşmüşler, yeterince takviye almadıklarından, Petrograd üzerine ilerleyişlerini durdurmak zorunda kalmışlardı. Ertesi gün nisbeten güçlü bir topçu ateşiyle de desteklenen, Kızıl Muhafızlar ile Bolşeviklerin tarafına geçen askerlerin saldırısına uğradılar. Kuşatma tehlikesiyle karşılaşan "beyazlar", ağır kayıplara uğradıktan sonra Gatçina'ya doğru çekildiler. Devrim ilk zaferini kazanmış bulunuyordu. 29 Ekim günü kır bir ata binerek Tsarskoye Selo'ya giren Kerenskiy'in yanında yegâne kara gün dostu olarak, kala kala, beyaz atı kalmıştı. General Duhonin

hâlâ Geçici Hükûmet'i yeniden iktidara geçirmeye uğraşıyordu, ama başkomutanlığın "yardımını rica ettiği" tümenlerin büyük çoğunluğu buna yanaşmadılar. 31 Ekim günü "başkomutan" Bolşeviklere karşı girişilen harekâtın durdurulmasını emretti. Bu sefer olsun sözünü dinletebildi. Vaktinden önce hattâ.

Gerçekten de 1 Kasım günü General Krasnov'la Halk komiseri Dıbenko arasında mütareke imzalanarak temas kuruldu. Kısa bir görüşme, anlaşmayla sonuçlandı. Buna göre Kazaklar Kerenskiy'i Askerî Devrim Komitesi'ne teslim edeceklerdi. Bu tavizin bedeli olarak da Dıbenko anlaşmaya bir madde koymaya razı olmuştu ki o da şöyleydi: "Vatana ihanet suçunu işlemedikleri anlaşılıncaya kadar Lenin'le Troçki ne hükûmete, ne de halk örgütlerine" katılacaklardı. Şurası muhakkak ki Dıbenko gibi bir Bolşevik militan bu maddeyi hiçbir zaman ciddiye almamıştı ve bunu sırf Petrograd'a karşı bir askerî hareket tehlikesini kesin olarak uzaklaştırmak için kabul etmişti. Gerçi Lenin'le Troçki'ye yöneltilen yaptırımın uygulanmasına en ufak bir ihtimal yoktu ama Kerenskiy'i hedef tutanı az daha gerçekleşiyordu. Bir askerîn suç ortaklığı olmasaydı Geçici Hükûmet'in eski şefi Bolşeviklere teslim ediliyordu. Tam da Kazaklar kendisini tutuklamaya hazırlanırken kaçabildi. Ön-parlamento başkanı, Sosyalist-Devrimci Avksentiyev'e az önce istifasını göndermişti. Kerenskiy'in, birkaç ay süreyle Rus Devrimi'ni kendinde cisimleştirmiş olan bu adamın meslek hayatı böylece son bulmuş oluyordu. Herkes kendisinden yüz çevirmiş olduğu için, bütün iç savaş boyunca Bolşeviklerle düşmanlarının giriştikleri mücadelede en ufak bir rol dahi oynayamadı.

2 Kasım günü General Krasnov geçici olarak tutuklanınca, karşı devrimci saldırının bu ilk aşaması böylece sona ermiş oldu. Sovyet iktidarına karşı hiçbir harekette bulunmamaya söz vererek salıverilen general, çok geçmeden ülkenin güney bölgesine gitti. Orada Don ve Kuban Kazaklarının Bolşeviklere karşı ayaklanmalarına katıldı.

Tam Krasnov'un tutuklandığı gün, bir hafta boyunca Bolşeviklerle düşmanlarını Moskova sokaklarında karşı karşıya getirmiş olan bir savaş da sona ermekteydi. Petrograd'da olup bitenlerden farklı olarak, Moskova'nın yeni Sovyet iktidarınca zaptı güç ve kanlı oldu gerçekten. 25 Ekim'de Moskova Sovyeti 23 çekimser ve 106'ya karşı 394 oyla Petrograd Askerî Devrim Komitesi'nden yana geçmeye karar vermişti. Fakat aynı zamanda burjuva şahsiyetlerle sağcı sosyalistleri içine alan bir "Kamu Selameti Komitesi" kurulmuştu. Beri yandan garnizon birlikleri kendi hesaplarına Geçici Hükûmet'i desteklemeye yanaşmıyorlardı. Şehirde, Bolşeviklerin elleri altında 50.000 kişi kadar bir kuvvet vardı ama bunların silahları, örgütlenişleri ve topluca hareket yetenekleri pek düşüktü. Düşmanlarının elleri altında ise topu topu on bin kadar savaşçı vardı ama bunlar savaşta pişip ustalaşanlar arasından seçilmişlerdi.

27 Ekim akşamı Bolşeviklere karşı olanlar saldırıya giriştiler, geceleyin de o ana değin düşmanlarının ellerinde olan birkaç resmî binayı zapt ettiler. 28 Ekim sabahı, Kremlin'i işgal etmiş olan devrimci kuvvetlerin teslim olmalarını istediler. Bolşevikler bunlara karşı hiçbir misilleme yapılmayacağına söz aldıktan sonra boyun eğdiler. Fakat bu söz tutulmadı: Kızıl Muhafızlar teslim olur olmaz "junker"ler esirlerinin üzerlerine atılarak bunlardan birçoklarını öldürdüler. Benzeri olaylar tek tük değildi. Şehrin başka yerlerinde bir sıkıyönetim mahkemesi esirleri yargılamaksızın kurşuna dizdiriyordu.

Kremlin'in zaptı bile çarpışmaları durdurmadı. Şehrin merkezi "beyaz"ların elindeydi. "Kızıl"lar ise çevredeki işçi mahallelerini işgal etmiş bulunuyorlardı. İki tarafın da hiç aldırış etmediği bir mütareke-den sonra, savaş 31 Ekim'de yeniden başladı. Moskova'ya gelen Kızıl Muhafızlar'ın desteklediklerı devrimci kuvvetler, sayılarının çokluğu sayesinde üstünlüğü çabucak elde ettiler. 1 Kasım'da devrimcilerin topçusu Kremlin'i bombalayarak biraz hasara uğrattı. Ertesi gün burası yeniden ele geçirilmiş, "kızıl"ların zaferini perçinleyen bir mütareke imzalanmıştı. "Kamu Selameti Komitesi" dağıtılmış, "junker"ler silahsızlandırılmıştı. Bu sefer misilleme olmadı.

Ayaklanmanın Moskova'daki bu aşaması ve Kremlin'in bombalanması, üzerinde durulmaya değer bir olaydır. Devrimin akışı üzerinde bunun hiçbir etkisi olmadı şüphesiz ama bu, devrimci radikallikleri ve uzlaşmazlıkları onları iktidara getirdiği sırada, kimi Bolşevik yöneticilerin davranış ve zihniyetlerine beklenmedik biçimde ışık tutmaktadır. Halk Komiserleri Konseyi toplantı halindeyken Kremlin'in ciddî hasara uğradığı haberi geldi. Millî Eğitim işlerini yönetmekte olan Lunaçarskiy, bu haber üzerine hüngür hüngür ağlamaya başlayarak: "Elimde değil" diye inledi, "güzelliğin ve geleneğin böyle" canavarca yakılıp yıkılmasına dayanamıyorum." Öğretimin düzenleyicisi ve güzel sanatların koruyucusu olarak oynadığı rolün çok iyi farkında olduğundan, hemen istifasını verdi ve dokunaklı edası olan bir bildiri yayınladı. Bu eşi pek görülmemiş belgede şunlar vardı: "Arkadaşlar, siz ülkenin genç sahiplerisiniz ve gerçi şu anda işleriniz başınızdan aşkın ama sanat ve bilim zenginliklerinizi korumayı bileceksiniz." Moskova'daki anıtların bombalandığını anlattıktan sonra, Lunaçarskiy şöyle devam ediyordu: "Bu amansız ve yıkıcı, vahşice savaş, her şeyi körü körüne yok etme günlerinde Millî Eğitim komiseri olmak korkunç şey. Bize her şeyin ödülünü verecek olan yeni, üstün kültür kaynağı olan sosyalizmin zafer kazanacağı umudu, tek avuntumuzdur. Fakat ben, halkın sanat zenginliğini koruma sorumluluğunu taşıyorum. İnsan, beceremeyeceği bir işin başında kalamaz. Onun için

istifamı verdim.[1] Fakat arkadaşlar, beni desteklemeniz, bana yardımcı olmanız için yalvarırım size. Yurdumuzun güzelliklerini kendiniz için, çocuklarınız ve torunlarınız için koruyunuz. Halkın mallarının bekçisi olunuz. Zulüm ve baskının bunca zaman bilgisizlik içinde yaşattığı eğitilmemiş kimselerin kendileri dahi öğrenip yetişecekler; sanat eserlerinin nasıl bir sevinç, güç ve bilgelik kaynağı olduğunu anlayacaklardır."

Göreceğimiz gibi, bu kültürel kaygılar yalnız Lunaçarskiy'in tekelinde değildi. Kendi hesabına o bunu daha önce, hem de acayip bir tarzda açığa vurmuştu: 1917 ağustosunda Modern Sirk'te Yunan sanatı üzerine bir konuşma yapmış; bunu da politik toplantılardaki kadar proleter bir kalabalık, büyük bir ilgiyle izlemişti. Öğrenmeye olan bu susamışlığın, toplumsal özgürlüğü kültür zenginleşmesiyle tamamlamak için duyulan bu ihtiyacın belirtilerini gazeteci John Reed de görmüştü. Ekim Ayaklanması'ndan az önce cepheye gittiği sırada "siperlerin bitmek bilmez çamuru içinde sararıp solan kül benizli, yalınayak askerlerle" karşılaştı. "Biz yaklaşınca ayağa kalktılar" diye anlatıyor. "Yüzleri kasılmış; üniformalarının yırtıklarından görünen derileri soğuktan morarmıştı. Oburca bir tavırla: 'Okuyacak bir şey getirdiniz mi?' diye sordular."

Ancak, bütün iktidarın Sovyetlere geçmesini sağlamak üzere bütün Rusya sathında gösterilerle çatışmalar o an için sürüp gidiyordu. Çarpışmalar nispeten seyrek oldu. Sanayi şehirlerinde proletaryanın gücü, burjuvazinin direnişlerini daha Ekim Ayaklanması'ndan önce yenmişti. Oralarda Bolşeviklerin zaferi çoğu zaman bir formaliteden ibaret kaldı. Başka durumlarda Petrograd örneğini izlemek, tek tük görülen direnişleri bastırmak için bir Askerî Devrim Komitesi kurmak gerekti. Kimi zaman merkezî iktidarın güçsüzlüğünden yararlanan yerel makamlar ne idüğü belirsiz bir geçiş rejimi kurdular. Fakat devrim salgını yavaş yavaş etkilerini gösterdi ve Bolşeviklere Rusya'nın en büyük parçasında tutunma imkânını sağladı. Buna karşılık "gayri-Rus" kimi uluslar içindeki başarıları daha sınırlı oldu. Menşeviklerin güçlü oldukları Gürcistan'da kimi bölgeler Bolşeviklerin etkisi dışında kaldı, buna karşılık Bakû sanayi bölgesi yeni rejimden yana oldu. Ukrayna'da buranın ulusal kuvvetleri, ülkenin Batı bölgesinde egemenlik kurdular; daha sanayileşmiş olan Doğu bölgesi ise Bolşevik iktidarını tanıdı.

Rusya'nın güneydoğusunda Don ve Kuban Kazakları, görünürde devrime karşı girişilecek teşebbüsler için elverişli bir zemin sunuyorlardı. Sovyet rejimine karşı ayaklanmak için sadece başlarına birisinin geçmesini bekler gibi bir halleri vardı. Bu rejim de yalnız Rostov gibi,

1. Lunaçarskiy sonradan istifasını geri alıp halk komiserliği görevine yeniden başladı. Kremlin'in uğradığı hasarların başlangıçta sanıldığından daha az önemli olduğu anlaşılmıştı zaten.

Taganrog gibi sanayi şehirlerinde yerleşmişti. Bu şef de kasım ortasından başlayarak çevresine Bolşeviklerle savaşmaya kararlı birkaç bin partizan toplayan General Kaledin'in kişiliğinde ortaya çıktı. Çok geçmeden yine bu bölgeye hatırı sayılır bir generaller, liberal politikacılar takviyesi geldi. Generaller arasında Alekseyev, Denikin, Krasnov ve Lukomskiy vardı. Hepsi de Geçici Hükûmet zamanında birinci derecede önemli görevlerin başında bulunmuşlardı. Politikacılar arasında da Milyukov'la Rodzyanko vardı. İkisi de Bolşevizmi devirmek için çevrelerinde yeni güçler toplamaya kararlıydılar. Alekseyev çabucak "Gönüllüler Ordusu"nun başı oldu. Bunun üç dört bin kadar askeri vardı, sayıca çok değildi, ama toplumsal bakımdan türdeş, askerlik bakımından tecrübeliydi: İçinde eski ordunun çok sayıda subayı vardı çünkü.

Böylece Rusya'nın kuzeyi, ortası ve doğusu çabucak yeni hükûmetin eline geçerken, Güneyde henüz az örgütlü ve dağınık düşman kuvvetler toplanmaktaydı. Bunların sayıca az oluşları ve aralarında bağlantının bulunmayışı yeni rejime güven vermekteydi: Böylece o, iç savaşın yangınları bacayı sarmadan kendini pekiştirmek için bir ilk şans ele geçirmiş bulunmaktaydı.

BREST-LİTOVSK BARIŞI

Sovyet rejiminin ilk haftalarında Bolşevik hükûmet için önemli olan şey, iktidardan uzaklaştırılan politikacılarla dikkafalı subayların zar zor kurabildikleri birkaç direniş merkezini altetmekten çok, milyonlarca Rus'un kendisine bağladığı umutları gerçekleştirmek, yani Rusya'yı yine barışa kavuşturmaktı. Asıl önemli ve en ivedi iş buydu. Söz konusu olan yalnız bir vaadi gerçekleştirmek ya da bir ulusun tümünce duyulan ihtiyacı yerine getirmek değildi. Bolşevikler için sorun, daha geniş ölçüde ortaya çıkmaktaydı. Giriştikleri hareketin kökeninde, 1914'den bu yana, şu inanç vardı: Uluslararası sosyalizmin eskiden girdiği angajmanın bütün değeri olduğu gibi durmaktadır ve savaşa, devrimle karşılık vermek gerekir. Dünyada barışı kuracak tek çare budur.[2] Savaşın daha ilk günlerinde sosyalistlerin büyük çoğunluğu bu devrimci enternasyonalizmi bir yana bırakıp yurtseverliğin safına geçmiş; fakat gittikçe güçlenen bir azınlık, Enternasyonal'in eski programına bağlı kalmıştı.

Rusya'daki olaylar, vaktiyle sosyalistlerin çizdikleri tabloyla uyuşuyordu: Rus Devrimi, bezginliğin etkisiyle ayaklanmaya itilen bir ulusun verdiği karşılık olmuş; bu cevap da sonunda, sosyalist doktrinin savaşların ana nedeni olarak gördüğü düşmanı, kapitalizmi hedef almıştı. Lenin arkadaşlarına, burjuvazi yıkılmadıkça demokratik bir barışın

2. Bkz. daha önceki III. Bölüm.

olamayacağını anlatmıştı. Geçici Hükûmet yıkıldıktan sonra, şimdi de, böylesine beklenen bu barışın bir gerçek haline gelmekte olduğunu ispatlamak gerekiyordu. Bolşevik ayaklanmasının zaferi, gerçi inançları azalarak da olsa, Rusya'nın savaşa katılmasını savunanların yenilgiye uğraması anlamına geldiğinden, bu iş kolay görünebilirdi. Şu halde Bolşeviklerin Merkezî Devletler'le vakit geçirmeden barış görüşmelerine girişmeleri ve bunları en kısa sürede iyi bir sonuca bağlamaları yetmez miydi? Almanlar nihaî taarruza girişmek için bütün kuvvetlerini Batı cephesine yığmak zorundaydılar. Bu da bu görüşmelerin çabuk sonuçlanmasını mümkün hale sokuyordu. Sağcı sosyalistler için, Batılılarla anlaşmadıkça hiçbir işe girişmemek gibi bir zorunluluk vardı. Onların ayaklarına dolaşan bu engel, Bolşevikler için var olmadığından, barışın yolu açılmış ve onun nerdeyse imzalanacağını hiçbir şey engelleyemezmiş gibi görünebilirdi.

Bununla birlikte Bolşeviklerin durumu göründüğü kadar basit değildi. Onların stratejilerine hâkim olan nesne, yalnız iç nitelikte düşünceler değildi gerçekten: Bu bir genel plandı ki onların partilerini daha kalabalık bir topluluğun bir parçası; devrimlerini de muazzam bir teşebbüsün tek bir safhası haline koyuyordu. Rus devrimi, uluslararası sosyalist devrimin ayrılmaz bir parçası olmak iddiasındaydı ve yapıp edeceklerinin her biri şu hesaba bağlı bulunmaktaydı: Avrupa proletaryasının ayaklanmasını nasıl kolaylaştırmalı, bunun sonucu olarak da Rus Devrimi'nin gelecek günlerdeki ilerleyişine nasıl yardımcı olmalıydı? Şimdi, yalnız Rus vatandaşlarının isteklerini yerine getirerek, Almanya ve Avusturya-Macaristan'la ayrı bir barış imzalayarak, Lenin'in hükûmeti Avrupa'da devrimin başlamasına yardımcı olabilecek miydi? Yoksa tersine, ulusların savaşa ve kapitalizme karşı giriştikleri mücadele, devrimci bir Devletin verdiği cansıkıcı örnekle frenlenemiyecek miydi: Bu devrimci Devlet daha kurulur kurulmaz emperyalist devletlerle anlaşmaya razı oluyor ve barışı yeniden kurmak şöyle dursun, bir savaşçı grubuna mücadelesini daha da artan bir enerji ve hoyratlıkla yürütmek imkânını sağlıyordu. Bolşeviklerin şimdi çözmek zorunda oldukları sorunun başlıca verileri, ana çizgileriyle, işte bunlardı.

Muhalefette kalmak zorunda olduklarından, o zamana dek cüretkâr bir basitlikte olan bir barış programı geliştirmişlerdi. Bir ayrı-barıştan ancak milliyetçiler hoşlanabilirlerdi. Bolşevikler ise kendilerini böyle bir dürtüye kaptırmamışlar, "biz iktidara geçince bütün hükûmetlere savaşa son vermelerini teklif edeceğiz, onlar da bu teklife verecekleri cevapla kaderlerini ortaya atacaklar" demişlerdi. Teklife "olmaz" derlerse –ki en muhtemel varsayım buydu– kendi uluslarını kızdırarak devrimi yine kendileri başlatmış olacaklardı. "Olur" derlerse dünya, bu boğazlaşmanın sona erişini Bolşevik Devrimi'ne borçlu olacaktı.

Uluslararası proletarya da onun verdiği örnekten cesaret alarak, aynı devrimci yolu tutacaktı.

Bu planın gerçekleşmesi için yeni rejimin daha ilk saatlerinde harekete geçildi: Yeni iktidarın ilk teşebbüsü olan "barış kararnamesi" uluslarla yöneticilerine, savaşı durdurmaları için yapılan dolaysız bir çağrı oldu. Dışişleri Komiseri Troçki, 8 Kasım'da Müttefik Devletler büyükelçilerine bir nota vererek yeniden harekete geçiyordu. Notada onlara "barış kararnamesi"nin ana çizgilerini hatırlatıyor ve "bu belgeyi bütün cephelerde hemen mütareke yapılması, barış için hemen görüşmelere girişilmesi konusunda yapılmış resmî bir teklif saymalarını" istiyordu. Bu nota cevapsız kaldı. Müttefiklerin verdikleri tek karşılık hâlâ Rus ordusunun Genelkurmay Başkanı olan General Duhonin nezdinde yaptıkları bir teşebbüsten ibaret kaldı: Müttefikler, bir ayrı barışın Rusya için doğuracağı vahim sonuçlar karşısında onu uyarıyorlardı. Böylece Batılı devletlerin hükûmetleri hem yeni rejimi tanımadıklarını, hem de mütareke görüşmelerine katılmak istemediklerini açıklamış bulunuyorlardı.

Bununla birlikte bu davranışın hiç de Bolşevikleri şaşırtacak bir yönü yoktu. Tam tersine, o zamana değin yapmış oldukları tahminler doğrulanmış bulunmaktaydı: Batı kapitalizmi gerçekten demokratik bir barışın karşısında olduğunu göstermiş oluyordu. Tabiatına uygun düşen bir savaşçılıkla ulusların öfkelenmesine, daha sonra da çileden çıkıp ayaklanmasına yol açacak mıydı? Birçok Bolşevik buna inanıyordu. Troçki de: "Yakında dışişleri bakanlığı dükkânını kapatacağım" derken onların duygularını dile getirmekten başka bir şey yapmıyordu. Diplomasi yerini devrime bırakacaktı. Fakat birinin yerine ötekinin geçişi hangi anda olup bitecekti? Batıdaki işçi sınıfının, Bolşevik stratejisinin kendisine gösterdiği yere geçip görevini yerine getirmesi için ne kadar daha beklemek gerekecekti? Rus halkının bağıra çağıra istemekte olduğu bir barışın görüşmelerine Büyük Britanya, Fransa ve Birleşik Devletler yanaşmadıklarına göre, ne yapmak gerekti? Zorda ve darda kalan Bolşevikler yalnız Merkezî Devletler'e başvurmayı kararlaştırdılar. 13 Kasım'da tam yetkili Rus temsilcileri, Alman makamlarıyla ilk teması kurmak için Alman hatlarına gittiler. Mütareke görüşmelerinin 19 Kasım'da başlaması ve Brest-Litovsk'ta yapılması kararlaştırıldı. Böylece, diplomasi tarihinde bir eşi daha bulunmayan bir görüşme başladı.

Fakat diplomatik bir görüşme mi söz konusuydu gerçekten? Böyle bir konuşma bir savaşa son vermeye kalkışınca karşılıklı safların devlet adamlarını, diplomatlarını ve askerlerini birbirleriyle mücadele haline sokar. Almanya ve Avusturya-Macaristan, Brest-Litovsk'a devlet adamları, diplomatlar ve askerler yolladılar. Fakat Sovyet rejimi kendini tamamen yoksun olduğu bu meslek kategorileriyle temsil ettirecek durumda

olmadığından, kendi politik personelinin tam bir örneğini temsilci olarak gönderdi. Bir yandan eski okuldan diplomatlar ve subaylar, öbür yandan da çoğu hapisten yeni çıkmış ya da gizlenmek zorunluluğundan yeni kurtulmuş devrimciler arasında acayip bir karşılaşmaydı bu. Hepsi de karakterli, akıllı kişiler olan, fakat hiç hatırlarında yokken müzakereci durumuna gelmiş bulunan bu Bolşevik temsilcilerinin yanlarına daha alışılmadık kimseler verilmişti. Gerçekten de, devrimci bir devleti yönettiklerini unutmayan Bolşevikler, İoffe ile Kamenev'in başkanlığındaki delegasyonlarına bir asker, bir bahriyeli, bir de işçi sokmuşlardı. Bu tam yetkili temsilciler bir arabaya binip gara yollandılar. Oradan da trene binip Brest-Litovsk'a gideceklerdi. Tam o sırada içlerinden biri: "Rus köylüsünün gerçek bir temsilcisi olmadığına göre, bu delegasyon eksik kaldı" dedi. Bu boşluğu doldurmak için, sokaktan geçen bir mujike seslendiler: "Almanlarla barış konuşmaları yapmaya gidiyoruz, sen de gelir misin?" diye sordular. Adamcağız şaşırdı, kendini toparlayınca: "Eh, geleyim bari" dedi. Brest- Litovsk'ta yapılan bütün görüşmelere de katıldı sahiden. Anlaşmanın yapılmasına yardımı sınırlı oldu ama Avusturya-Almanya müzakerecileri üzerinde derin bir etki yaratan Sovyet delegeleri arasında o da yer almış bulunuyordu. Alman-Avusturya delegelerinden bazıları, görüşmecileri bir araya getiren yemeklerde bu acayip diplomatın şişeler dolusu içkiyi nasıl devirdiğini hiçbir zaman unutmadılar. Fakat Rus köylüsünün davranışında en çok güce giden nokta, bir Alman delegenin anlattığına göre, bu adamın siyah şarapla beyaz şarap arasında hiçbir ayrım yapmaması oldu. Oysa iyi cinsten olan şaraplar özenle seçilmişti. Bu eşine az rastlanır konuk da bu davranışıyla incelikten, görgüden yoksun olduğunu açığa vurmuş oluyordu.

Bu olay sanıldığından daha çok anlam taşımaktadır ve Bolşeviklerin Brest-Litovsk'ta bulunuşlarının paradoksal niteliğini açığa vurmaktadır: Görüşmeci durumunda olan Bolşevikler, devrim mücadelecileri gibi davranmak niyetindeydiler, delegasyonlarını da bu düşünceden esinlenerek kurdular. Görüşmelerin belirleyici aşamalarında Sovyet delegasyonuna Troçki başkanlık etmişti. Alman Dışişleri bakanlığı müsteşarıyla bir tartışma sırasında ona bu konuda şöyle dedi: "Bizlere gelince, bütün geçmişimiz diplomasi okulundan olmadığımızı gösteriyor. Burada bizi devrimin askerleri olarak görmeleri daha iyi olacaktır." Sonra da Troçki karşısındaki Almanlara, Kayzer Wilhelm'in mahkemelerinin devrimci faaliyetlerini cezalandırmak için kendisi hakkında verdikleri bir mahkûmiyet kararının hâlâ yürürlükte olduğunu hatırlatacak kadar işi ileriye vardırdı.

Troçki bu sözleri lâf olsun diye söylememişti. Tersine, Sovyet görüşmecilerinin bütün davranışları kendilerinin politik felsefesini açığa vuruyordu. Örneğin, Troçki'nin arkadaşları arasında pişkin ve tecrübeli

bir mücadeleci olan Karl Radek de vardı. Güzel konuşması ve devrim konusundaki radikalizmiyle tanınmıştı. Milliyet bakımından karma bir kökten geldiği için, savaştan önce sırayla hem Alman sosyalizminin, hem Polonya sosyalizminin solcu azınlıklarında yer almıştı. Rus delegasyonu Brest-Litovsk garına geldiğinde Alman-Avusturya diplomasi ve askerlik çevrelerinin en seçkin kişilerince karşılanmıştı. O sırada Karl Radek de Rus delegasyon şefinin yanında bulunuyordu. İki tarafın delegeleri birbirleriyle tanıştırılırken boşuna vakit kaybetmemeye iyice kararlı olan Radek, orada hazır bulunanlara sırtını döndü. Sonra da bu gibi kibar dünyaya özgü işlerden çok daha iyi anladığı bir başka işe koyuldu: Şeref kıtasındaki Alman askerlerine devrimci bildiriler dağıtmaya başladı.[3]

Asıl görüşmeler sırasında tartışmalar sık sık politik bir tartışma biçimini aldı. Farklı toplumsal sistemlerin temsilcileri bu tartışmalarda hasımlarının güçsüzlüklerini ve çelişkilerini meydana çıkarmak için hatır gönül dinlemeden ağız kavgası ediyorlardı. Özellikle Troçki konu dışında birtakım sosyolojik ve felsefî konuşmalar yapmakta pek ustaydı. Kühlmann bunlara karşılık vermeye çalışıyordu, ama Alman ve Avusturyalı subaylar, ağızları bir karış açık, dinliyorlardı. Rus devrimci lideri için bu tartışmaların, bildiği bir konuda hücumlarda bulunmasını sağlamak ve görüşmeleri boyuna uzatmak gibi çifte bir avantajı vardı. Bu sözlü çatışmalarda görüşmeciler düello yapan birer insan haline gelmekteydiler. Bir ara Almanlardan birinin aklına esmiş, Bolşeviklerin kurdukları basın rejimini eleştirecek olmuştu. Troçki ona: "Hasımlarımızın Rusya'da beğenmedikleri özgürlüğün benzerinden, Alman sosyalist gazetelerinin yararlandıklarını duyarsam çok sevinirim doğrusu" demişti. Sözlerine itiraz edilmesine pek alışık olmayan ve o zamana dek devrimci insanlarla pek düşüp kalkmamış olan General Hoffman bu sözlerden alınmış, Troçki'ye: "Sanki savaşı kazanmış bir ülkenin temsilcisiymişsiniz gibi konuşuyorsunuz, oysa bütün olan biten bunun böyle olmadığını gösteriyor" demişti.

Avusturya-Almanya temsilcileriyle Rus temsilcileri arasında bu noktada da derin bir görüş ayrılığı vardı. Rus ordusunun bozulmasına ve Ruslarla Almanların ellerindeki imkânların açıkça orantısız oluşlarına rağmen Bolşevikler, Brest-Litovsk'ta yenik bir ulusun temsilcileri gibi davranmak niyetinde değillerdi. Onların bu tavrı takınmalarının ikili bir nedeni vardı: Lenin'in adamları kendilerini hem kesin bir zafer kazanmış kimseler, hem de bir ulusun değil, uluslararası proletaryanın

---

3. *Russia and the West under Lenin and Stalin* başlıklı kitabında Amerikalı diplomat G. F. Kennan'ın ileri sürdüğüne göre "Radek Alman komutanı Tuğgeneral Max Hoffman'a uzun süre ters ters baktıktan sonra piposunun dumanını onun yüzüne üflemiş, sonra da bilhassa yeni hakaretler etmişti." Radek'ten de gelse, bu rahatlık biraz fazlaca yabani görünüyor. Onun için insan bu anlatılana rezervsiz inanamıyor.

temsilcileri sayıyorlardı. Bu son sıfatları dolayısıyla da onlar düşman bir ulusun temsilcileriyle değil de, kendi gözlerinde savaştan sorumlu olduğu için suçlanması gereken bir sınıfın temsilcileriyle karşı karşıya gelmiş sayıyorlardı kendilerini. Gerçekten, Troçki, Brest-Litovsk'a gitmek için Petrograd'dan bu ruh hali içinde ayrılmıştı. Yola çıkışından az önce şehir Sovyetinin önünde duygularını anlatıp niyetlerini açıklayarak şöyle demişti:

– "Hasım görüşmecilerin karşısında masanın başına oturunca kendilerine kaçamaklı cevaplarla geçiştiremeyecekleri sorular soracağız. Bu konuşmalar sırasında onların da, bizim de söyleyeceğimiz her söz bir yere kaydedilip telsizle bütün uluslara iletilecek, tartışmalarımızda onlar hakem olacaklardır. Halk yığınlarının baskısı altında Alman ve Avusturya hükûmetleri suçlu sandalyesine oturmayı kabul etmiş bulunuyorlar. Şuna inanınız arkadaşlar ki devrimci Rusya delegasyonunun temsil ettiği savcı da orada bulunacak ve sırası gelince onun sert iddianamesi, bütün emperyalistlerin diplomasisini suçlayacaktır."

Böyle bir dille konuşup böyle bir tavır takınmak için insanın kendine çok güveni olmak gerekti. Bunu da delegelere esinleyen Rusya'nın içinde bulunduğu durum değil, daha çok besledikleri şu inançtı: Düşmanları yakında karşılarında, yalnız Rus ordusunun kayıplara uğramış birlikleri ile Kızıl Muhafızlar'ın yeni kurulmuş birliklerini görmekle kalmayacaklar. Batılı işçilerin daha kalabalık, daha tecrübeli kuvvetleriyle de karşılaşacaklardı.

Devrime olan bu inanç yalnız –Alman ve Avusturyalı diplomatların karşılarındakilerin doğuştan küstahlıklarına yordukları– sert tavırlarını izahla kalmıyor, Sovyet temsilcilerinin benimsedikleri taktiği de etkiliyordu. Emperyalistler gerçek bir barış istemiyorlardı. Onun için onları devirmek gerekti. Bunun böyle olduğu, Brest-Litovsk görüşmeleriyle –Troçki'nin dediği gibi– proletaryanın "kafasına dank edecekti". Bu anın gelmesini beklerlerken Bolşeviklerin rolü zaman kazanmaktan, görüşmeleri yavaşlatmaktan, barış sorunuyla dolaylı dolaysız ilgili bütün noktalarda tartışma üzerine tartışma yapmaktan ibaretti.

Ancak, haftalar gelip geçiyor, Batı'da da kesin hiçbir şey olmuyordu. Ocak 1918'de Viyana'da, Berlin'de ve birçok Alman şehirlerinde büyük grevler patlak verdi. Bolşevikler de bu yüzden Avrupa proletaryasının nihayet yürüyüşe geçtiği gibi bir hayale kapıldılar. Fakat grevler devrimci hareketler haline gelmeden resmî makamlar bunlara son verebildiler. Böylelikle yalnız hükûmetler değil, Batılı işçiler de Sovyet Rusya'nın çağrısına henüz cevap vermemiş bulunuyorlardı. Şimdiyse bu durumdan gerekli sonuçları çıkarmak söz konusuydu.

Rusya ile Merkezî Devletler arasında 2 Aralık 1917'de bir mütareke imzalanmıştı. Bunun hükümleri de Bolşeviklerin umutlarını sürdürecek

nitelikteydi. Hiç değilse iki nokta üzerinde istediklerini elde etmişlerdi: Bütün barış görüşmeleri süresince Almanlar Batı cephesine askerî birlikler yollamamayı kabul etmişlerdi.[4] Beri yandan, cephedeki Alman ve Rus askerlerinin birbirleriyle kardeşçe geçinmelerini de kabul etmişlerdi. Oysa bu "kardeşçe geçinme", Bolşeviklerin Alman askerleri arasında barışçı ve devrimci bir propaganda yapmalarından başka bir şey değildi. Petrograd'da bu amaçla ve özel olarak Almanca gazeteler hazırlanıyordu. Ruslar bu "bozguncu" edebiyatın eninde sonunda etki göstereceğinden kuşku duymuyorlardı.[5] Asıl barış görüşmeleri ancak 9 Aralık'ta başlamıştı, ama Rusların isteği üzerine, Batılıların da bunlara katılmalarını sağlamak için hemen geri bırakılmıştı. 22 Aralık'ta tekrar başlayan görüşmeler, Troçki'nin Sovyet Hükûmetine Almanlarla Avusturyalıların niyetlerini bildirebilmesi için, 5 Ocak'ta bir daha kesildi. Oysa bu niyetler en azından uzlaşıcı nitelikteydi. Bitmez tükenmez tartışmalar General Hoffman'ı bazen sıkıyor, bazen kızdırıyordu. General bunlara son vererek Merkezî Devletler'in toprak taleplerini belirten bir haritayı ortaya serdi. Almanlar ilkin "ilhaksız ve tazminatsız bir barış" istediklerini beyan etmişlerdi. General Hoffman'ın açıkladığı toprak talepleri ise Almanların iştahları konusunda kuşkuya yer bırakmıyordu. Troçki buna onların dikkatini çekince: "Mademki Batılı Müttefikler görüşmelere katılmak ve genel bir barış imzalamak istemiyorlar, bizim ilkin beslediğimiz iyi niyeti haklı gösterecek bir neden de kalmadı artık" demekle yetinmişlerdi.

Bu izah ne olursa olsun, şimdi Bolşeviklerin karar vermeleri ve Almanlarla Avusturyalıların taleplerini cevaplandırmaları gerekiyordu. Böylece de kendileri için yepyeni bir durumla karşılaşmış bulunmaktaydılar. O zamana değin kendi çaplarında olmayan ve kolayca alt ettikleri hasımlarla savaşmışlardı. İlk defa olarak öylesine güçlü bir muhalefet, öylesine sağlam bir kudretle karşılaşıyorlardı ki, onlardaki devrimci gözü peklik artık etkili olmaktan çıkıyor ve tersine sınırlarını açığa vuruyordu. İlk defa olarak da Bolşevik partisi, uluslararası ölçekte, düşmanlarıyla uyuşmayı düşünmek zorunda kaldı. Fakat buna katlanmak için de bir vicdan, bir de çocukluktan çıkış krizi geçirmesi gerekti ki bu, onun birliğini ve neredeyse bütün varlığını tehlikeye soktu. Devrimcilerin "devlet adamı" haline geçmeleri sırasında ister istemez derin anaforlar

---

4. Bu şartı kabul ettikleri zaman askerlerinin bir parçasını zaten Batıya yollamış bulunuyorlardı. Fakat bu hüküm yine de Bolşeviklerin, taraflardan birini öbürünün zararına olarak üstün tutmamak ve ara sıra da olsa hâlâ kendilerine yapılan "Alman emperyalizminin çıkarlarına hizmet etmek" suçlamasından kurtulmak konusundaki azimlerini göstermekteydi.

5. General Hoffman Bolşevik propagandasına itirazda bulunduğu zaman Troçki: "Mütareke anlaşması Almanlara da Rus askerleri arasında karşı-propaganda yapma hakkını vermektedir. Bolşevikler de bunu önlemek için hiçbir şey yapmayacaklardır" diye cevap vermişti.

olur. Brest-Litovsk barışının imzalanışı da bunun özellikle aydınlatıcı bir örneğini verdi.

Bolşevikler bu sorun karşısında üç akıma bölünmüş bulunuyorlardı. Aralarında "sol komünistler"in temsil ettikleri bir ultra-devrimci eğilime; başında Lenin'in bulunduğu bir barıştan yana olanlar klanına ve başında Troçki'nin bulunduğu, "ne savaş ne barış" parolasıyla tanımlanan ikisinin ortası bir çözümden yana olan bir üçüncü gruba rastlanmaktaydı. "Sol komünistler" büyük bir gücün temsilcileriydiler. Yalnız nüfuzlu bir yöneticiler topluluğunun yardımına değil, Petrograd ve Moskova Bolşevik örgütlerinin desteğine de güvenebilirlerdi. Üstelik katıksız ve uzlaşmaz yönüyle devrimci bilinci de kendilerinin temsil ettikleri iddiasındaydılar. Bu sıfatla, Ekim zaferinden sonra, birçok militanın duygularına tercüman olmaktan da geri durmuyorlardı: Bunlar, en çetin durumlardan en etkili durumların ortaya çıkabileceğini anlamışlardı. Bunlara, "solcular"ın bir başka çekici yönü daha eklenmekteydi: Öne sürdükleri politikanın açık seçik olmak gibi bir meziyeti de vardı. Onlara göre emperyalizmin amansız düşmanı olan bolşevizm, ona ne boyun eğebilir, ne de hattâ onunla barış imzalayabilirdi. Almanya'ya karşı savaş, bitkin bir ülkeyle hâlâ çok güçlü olan bir ülke arasındaki, eşit olmayan bir savaştı şüphesiz. Fakat başlarında Buharin'in bulunduğu "sol komünistler" devrimci savaşa başvurmanın ve halk yığınlarını ayaklanmaya çağırmanın, Bolşevikliğe Alman askerî gücünü alt etme imkânını sağlayacağı iddiasındaydılar. Böyle bir savaş bozgunla sonuçlansa bile "bu uğurda ölmek, II.. Wilhelm'e boyun eğmekten" yeğdi. Söz konusu olan, devrimin şerefiydi ve bunun dışındaki bütün yollar, Buharin'le arkadaşlarının düşüncesine göre, uluslararası proletaryaya bir ihanetti. Bu davranışı tanımlarken, Lenin şöyle diyordu: "Böyle bir politika belki insanoğlunu güzel, etkili ve parlak şeyleri aramaya iten ihtiyacı cevaplıyor ama nesnel güç dengesini hiç hesaba katmıyor."

Lenin'e göre böylesi düşünceler durumun eleştirel bir incelemesi karşısında ayakta duramazdı. Böyle bir çözümleme onu, kendi hesabına o zamana dek savunmuş olduğu ilkeleri tekrar gözden geçirmeye sevketti. O da barış arzusunun proletaryayı, yalnız Rusya'da değil Batı'da da, çabucak efendilerine karşı ayaklanmaya iteceğine inanmıştı. Brest-Litovsk tartışmalarının Avrupalı ve özellikle Alman işçilerin devrimci eğilimlerinin olgunlaşmasına yardımcı olacaklarını sanmıştı. Fakat henüz böyle bir şey olmamıştı. Sovyet hükûmetinin başı, Batıdaki yığınların devrimci eğilimlerine olan derin inancını yitirmiş değildi şüphesiz; fakat olayların akışında görülen gecikmenin sonuçlarına Sovyet Rusya'nın katlanması gerekeceğine de inanıyordu. Batı emperyalizminin içeriden bir saldırıya uğramasını beklerken, yeni Rus rejiminin onunla uyuşması ve uğrayacağı ilk hayal kırıklıklarına katlanması gerekecekti.

Devrimciliğin verdiği iyimserlik, Lenin'i iktidarı ele geçirmek için çaba harcamaya itmişti. Gerçekleri apaçık gördüğünden, şimdi de hesaplarını yeniden yapmak durumundaydı. Netice itibarıyla Almanların kendilerine kabul ettirmek istedikleri barışı Bolşeviklerin imzalamaları gerekiyordu.

Lenin, savaşmakta olduğu "solcu" eğilimlerin duygusal kapsamını kabul ediyordu. Fakat kendi hesabına kabule hazır olduğu tek ahlakî kural şundan ibaretti: Uluslararası devrimci hareketin bir müfrezesi olan Bolşevik iktidarı korumak için ne kadar fedakârlık yapılsa azdır. Oysa Almanların kabul ettirmek istedikleri barış şartları ağırdı, ama Sovyet rejiminin yaşamasını tehlikeye sokmadığından boyun eğmek gerekiyordu. Rus ordusu dağılmış durumdaydı. Kızıl Muhafızlar da Almanların korkunç savaş makinesiyle kıyaslanamayacak kadar büyük bir güçsüzlük içindeydiler. Bu yüzden Almanlara karşı devrimci bir savaş açmak tamamen imkânsızdı. O zaman Lenin'e şöyle itiraz ediyorlardı: "Evet ama, Bolşevikler emperyalizme karşı devrimci bir savaş yürütmek için angaje oldular." Lenin de bunun böyle olmadığını söylemiyordu ama şu cevabı veriyordu: "Biz bu savaşı, onu filan anda yapabilme imkânlarını hesaba katmadan başlatmak gibi bir angajmana girmiş değiliz. Bugün ise bu devrimci savaşı ne pahasına olursa olsun *hazırlamak* zorundayız." Öyleki, bu hazırlık uzun bir süreyi, dolayısıyla çarpışmalara ara verilmesini gerektirmekteydi. Batılı devrimciler "uluslararası sınıf mücadelesi"nde ikinci bir cephe açınca, Rus devrimcileri de tekrar saldırıya geçeceklerdi.

"Dolambaçlı çarelere başvurmak, geriye çekilmek, beklemek", Rus Devriminin içinde bulunduğu geçici yalnızlığın Bolşevik Partisi'ni benimsemeye zorladığı parola, Lenin'e göre, işte buydu. Birkaç hafta önce ise bıkıp usanmadan: "Beklemek ölüm demektir" deyip durmuştu. Şimdiyse, tersine, acele etmek ve saldırıya geçmeyi istemek devrimi tehlikeye düşürüyordu. Fakat Lenin için ne yazık ki, konjonktürdeki bir değişmeye cevap veren bu ani taktik yön değişimini bütün Bolşevikler onaylamak eğiliminde değillerdi. Hattâ Buharin'in arkasında saf tutan "püristler"den ayrı olarak, Lenin'in amansız mantığından kurtulmaya çalışan daha başka militanlar da vardı. Lenin için ise iki alternatif vardı: "Ya bu ilhakçı barışı şimdi kabul etmek ya da hemen devrimci bir savaş açmak. İkisi ortası bir çözüm yolu fiilen yoktur." Troçki'ye gelince o, buna inanmamaktaydı. Yeni Sovyet "diplomasisinin şefi" solcu komünistlerin durumunun saçmalığa varan bir romantizm niteliğinde olduğunu kolayca kabul ediyordu. Fakat Bolşevizmin uzlaşmaz olduğu yolunda kazandığı ünün korunmasına da önem veriyordu. Ayrıca, Bolşevizme yöneltilen iftiraların kofluğunu ispatlamaya da çalışmaktaydı. Özellikle, Bolşeviklerin bilerek ya da bilmeyerek Alman emperyalizminin çıkarlarına hizmet ettikleri yolundaki çok yaygın söylentiyi yalanlamak

da gerekiyordu. Oysa Merkezî Devletler'le ayrı bir barışın yapılması bu söylentiyi doğrular gibi olmayacak mıydı? Brest- Litovsk'ta Alman ve Avusturyalı temsilcilere karşı girişilen bütün taarruzlar, Bolşeviklerin tamamen bağımsız olduklarını ve bir savaşçılar grubunu ötekine karşı desteklemeye yanaşmadıklarını ispatlamak amacını güdüyordu. Fakat bu sözlü gösteri yeter miydi ki?

Troçki bu duruma bir uzatma getirmek istiyordu. "Savaşı sürdüremeyiz, bunun için gerekli imkânlara sahip değiliz" diye kabul ediyordu. "Ama Almanlarla barış imzalamaya da bizi hiçbir şey zorlamamaktadır. Onlar bize çok ağır şartlar yüklemeye kalkışırlarsa biz de: 'Çarpışmaları durduruyoruz ama bir barış antlaşmasının altına imzamızı koyarak sizin emperyalizminizi de onaylamayacağız' deriz. O zaman Almanlar ne yapacaklar? Troçki'ye göre, kamuoyunu hiçe saymaktan çekinerek, ele geçirilmez ve savunmasız bir düşmana karşı tekrar taarruza geçmekte tereddüt etmeleri mümkündü. Bu takdirde Bolşevikler hiçbir şey kaybetmeksizin devrimci saflıklarını ispatlamış olacaklardı. Fakat Alman ordusunun Rusya'da tekrar ilerlemeye başlaması ve yeni rejimin varlığını tehdit etmesi de mümkündü. Bu son ihtimal karşısında ise istilâcıların isteklerine boyun eğmeye her zaman için vakit vardı. Göze almaya değer bir riskti bu. Rus proletaryasının yardımına gelmesi için de Alman proletaryasına verilmiş ek bir fırsattı.

Bolşevik Partisi'nin içindeki çeşitli eğilimlerin savundukları görüşler işte bunlardı. Brest-Litovsk görüşmelerinin kesildiği 5 Ocak'la yeniden başladığı 17 Ocak arasında Bolşevik Partisi'nin içinde devrimci bir savaşın ya da hemen barış imzalamanın lehinde ve aleyhinde olanlar ateşli bir tartışmayla birbirlerine girdiler. Yüksek Bolşevik mercilerini biraraya getiren ilk bir toplantı zorlayıcı olmayan, fakat karşılıklı güçlerin niteliğini açığa vuran bir oylamayla sonuçlandı: Devrimci bir savaş lehinde 32; Lenin'in ileri sürdüğü, Alman şartlarının kabulü lehinde 15; Troçki'nin ileri sürdüğü "ne savaş ne barış" formülü lehinde de 16 oy verildi. Birkaç gün sonra, kendisi de bir karar almak için yetkilendirilen parti Merkezî Komitesi, sorunu yeniden inceledi. Bir devrimci savaş açma düşüncesi 1 çekimser ve 2 muhalife karşı 11 oyla reddedildi. Troçki'nin savunduğu düşünce de sonunda 7'ye karşı 9 oyla onaylandı: Çünkü Lenin de bu çözüm şekline katılmıştı ve bunu "solcu komünistler"in ileri sürdükleri teklife göre geçici ve daha az zararlı sayıyordu.

17 Ocak 1918 günü Troçki yine Alman ve Avusturya-Macaristan temsilcilerinin karşısına çıktı. Fakat karşısında bir de Ukrayna delegasyonu buldu. Bir süredir Almanlarla Avusturyalılar bu delegasyonla da görüşmeler yapmaktaydılar. Bunlar "Rada" adlı milliyetçi kuruluşun temsilcileriydi: "Rada" ilkin Ukrayna'nın özerkliği düşüncesi savunmuş; fakat Rusya'daki Geçici Hükûmet'in devrilişinden yararlanarak

Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmişti. Temsil yeteneği var denemezdi pek, çünkü Ukrayna'daki birçok Sovyet de Petrograd devrimcileriyle ittifak lehinde bir tavır takınmışlar ve "Rada"yı Ukrayna'nın başkenti Kiev'den kovma işini başarmışlardı. Alman askerî desteği sayesinde kaybettikleri otoriteyi yeniden elde etmeyi düşünen bazı Ukraynalılarla Almanlar yine de bir anlaşma yaptılar. Bolşevik temsilcileri böyle bir oldubitti karşısında bırakan Alman müzakereciler gözdağı veren sözler de kullanarak onlara barış şartlarını yeniden hatırlatmaya hazırlandılar. Tam onlara bir ultimatom vermeye hazırlanıyorlardı ki, Troçki daha atik davrandı ve Bolşevik Merkezî Komitesi'nden aldığı talimatı 28 Ocak'ta yerine getirdi.

Rus Dışişleri Halk komiseri: "Bu tamamen emperyalist savaşa katılmak istemiyoruz" dedi. "İki tarafın emperyalizmlerini de aynı uzlaşmaz tavırla karşılıyoruz ve emperyalist bir tarafın çıkarları uğruna askerlerimizin kanını dökmeye razı değiliz artık. Bütün ülkelerin baskı altındaki işçi sınıflarının iktidarı alacakları ve yakın olduğunu umduğumuz saatin gelmesini beklerken, ulusumuzu ve ordumuzu savaştan çekip çıkarıyoruz..." Troçki'nin söylevinin burasına kadar, Alman ve Avusturya-Macaristan generalleri ile diplomatları, Rusların, güçsüzlüklerini kabullenerek, durumun gerekliliklerine boyun eğdiklerini ve nihayet gerçekleri olduğu gibi kabul ederek devrimci palavralarından vazgeçtiklerini sanmışlardı. Fakat Bolşevik demecinin son kısmı onları, bu düşüncelerini değiştirmek zorunda bıraktı. Gerçekten, Troçki sözlerini şöyle bağladı: "Ordumuzu terhis ediyoruz ama ilhakçı bir barış antlaşması imzalamayı da reddediyoruz. Merkezî Devletlerle Rusya arasındaki savaş halinin de sona erdiğini ilan ediyoruz." Almanya Dışişleri bakanı Kühlmann: "*Unerhört!* " *(*İşitilmiş şey değil!*)* diye bağırmaya ancak vakit bulabilmişti ama Sovyet delegeleri yerlerinden kalkmışlar, garın ve Petrograd'ın yolunu tekrar tutmak için toplantı salonundan ayrılmışlardı bile.

Tarih uzmanları kitaplarını karıştırdıktan sonra böyle bir olayın eşine diplomasi tarihinde bir tek defa rastlandığını, bunun geçmişinin de Eskiçağda Atina'yı Perslerle karşı karşıya getiren savaşlara kadar gidip dayandığını söylemişlerdi. Rusların bu hiç beklemedikleri tutumu karşısında Almanlar ne yapacaklardı? Duraksamaları gösterdi ki Troçki'nin düşündüğü çözüm şekli çok büyük risklerle yüklü olmakla birlikte, bunu küçümseyenlerin iddia ettikleri gibi, pek de yabana atılır cinsten değildi. Gerçekten, Avusturyalı yöneticiler Doğu cephesinde mevcut durumla yetinilmesi ve çarpışmalara devam edilmemesi gerektiği düşüncesindeydiler. Aralarında Külhmann'ın da bulunduğu birçok Alman devlet adamı da bu düşünceyi paylaşıyordu. Generaller ise, tersine, Rusya'nın içlerine daha çok girerek Rus ordusunun kalıntılarını ezmek istiyorlar-

dı. Bu anlaşmazlığı çözmek için Bad Homburg'da, Kayzer Wilhelm'in başkanlığında bir "zirve konferansı"nın toplanması gerekti. Bunda genelkurmay baskın çıktı: 17 Şubatta[6] General Hoffman, yarından tezi yok Alman kuvvetlerinin ileri hareketlerine yeniden başlayacaklarını bildiriyordu. Gerçekten de ayın 18'inde Kayzer'in tümenleri harekete geçtiler ve hiçbir direnişle karşılaşmadan Rus topraklarında ilerlediler. Revel, Dvinsk ve Minsk şehirlerini çabucak ele geçirdiler, Ukrayna da Almanların girişine açık hale geldi. Sovyet hükûmeti bunun üzerine Lenin'in önceden tahmin ettiği durumla karşı karşıya geldi: Dramatik bir durumdu bu, işin dolambaçlı, kaçamaklı tarafı kalmamıştı artık; Bolşevik yöneticileri de hemen teslim olmak ile savaşmak arasında bir seçim yapmaya zorluyordu.

17 ve 18 Şubat günleri Bolşevik Partisi'nin Merkezî Komitesi hemen hemen ara vermeksizin toplantı halinde kaldı. Alman ordularının ezici üstünlüklerine rağmen, devrimci bir savaştan yana olanların boyun eğmeye hâlâ razı olmadıkları hemencecik ortaya çıktı. "Gerçekçi"lerle "solcu komünistler" ateşli tartışmalarla birbirlerine girdiler. Ayın 17'sinde Troçki hâlâ Almanların saldırı tehditlerini yerine getirmeyeceklerini umuyordu. Lenin'in "barış görüşmelerinin hemen yeniden başlamasını teklif etmek" için verdiği önerge, altıya karşı yedi oyla reddedildi. Ayın 18'inde Merkezî Komite'nin yeni bir toplantısı da aynı sonuçla bitti. Troçki beklegörcü tutumunu hâlâ muhafaza ediyordu. Fakat akşamleyin görüşmeler yeniden başladığında cepheden gelen haberler artık en ufak bir kuşkuya yer bırakmadı: Almanlar avantajlarını sonuna kadar götürmeye kararlıydılar ve hızla ilerliyorlardı. Lenin: "Eğer Almanlar Bolşevik iktidarının devrilmesini istiyorlarsa, o zaman savaşa girmek gerekir tabii" dedi. Fakat durum böyle olmadığı için, boyun eğmek gerekiyordu. Troçki bir de oyalayıcı bir çözüm önerdi. Buna göre: "Ruslar ateşin kesilmesini istemeyeceklerdi de Almanların kendilerinden ne istediklerini soracaklardı." Sonunda, her zamankinden daha çok barıştan yana olan Lenin'in önerdiği çözüm oya sunuldu. "Sol" eski red tavrında sarsılmadan kaldı, ama Troçki son dakikada kendi oyunu değiştirip barış isteyenlerden yana geçti. O zaman da bunlar 1 çekimser ve 5 muhalife karşı 7 oyla üstün geldiler. Troçki, Lenin'in kanıtlarını kabul etmiyordu, ama partinin içinde bulunduğu çıkmaz uzatılarak ve şefinin öne sürdüğü çözüm kabul edilmeyerek onun birliğinin, dolayısıyla da rejimin bekasının tehlikeye düşürüldüğüne inanıyordu. Troçki'ye göre

---

6. Sırası gelmişken açıklamak yerinde olur: 31 Ocak 1918'de Sovyet hükûmeti bir kararnameyle Ortodoks takvimini yürürlükten kaldırmış, yerine Batı takvimini kabul etmişti. Buna göre Ortodoks takviminin 1 Şubatı, 14 Şubat oldu. Bu ara, olayların yavaşladığı, hattâ durduğu gibi bir izlenim yaratabilirse de bu, doğallıkla hiç de gerçeğe tekabül etmemektedir.

devrimci bir savaş ancak birbirine kenetlenmiş Bolşeviklerce yönetilirse bir anlamı vardı. Onların bölünmesi, geri çekilmeyi kaçınılmaz hale getirecekti. 18-19 Şubat gecesi Sovyet hükûmeti sorunu yine gözden geçirmek zorunda kaldı: Aralık ayından beri hükûmet üyesi olan Sosyalist-Devrimci halk komiserleri, Bolşevik Merkezî Komite'nin kararıyla bağlı değillerdi çünkü. Barışa karşıydılar ama, hasımlarına göre daha az sayıda olduklarından, boyun eğmek zorunda kaldılar. 18 Şubat'ta da Ruslar, barışı imzalamaYa hazır olduklarını Almanlara bildirdiler.

Bununla birlikte, arada Almanya isteklerini daha da arttırmaya karar vermişti. Rusya'ya kabul ettirmek istediği barış şartları bu ülke için yıkıcı nitelikteydi. 23 Şubat'ta Rus hükûmetine verdikleri bir notada Merkezî Devletler isteklerini şöyle açıklıyorlardı: Ruslar Baltık ülkelerinden, Finlandiya'dan, Ukrayna'dan vazgeçeceklerdi; ayrıca ordularını tamamen terhis edecekler, çok yüklü savaş tazminatı ödeyeceklerdi. Cevaplarını bildirmeleri için kendilerine ancak yirmi dört saatlik bir süre verilmişti. Bolşevik Partisi'nin Merkezî Komitesi aynı gün, her zamankinden çok daha acıklı şartlar altında toplandı. "Solcu komünistler"in direnişlerini yenmeye kararlı olan Lenin, Almanların ileri sürdükleri şartlara "hayır" denirse hükûmetteki ve partideki görevlerinden çekileceği tehdidinde bulundu. Tutumunun nedenlerini de bir kez daha açıkladı: "Eğer barışı imzalamazsanız, üç haftaya kalmaz Sovyet iktidarının idam kararını imzalamış olursunuz" dedi. Troçki yeni rejimin Lenin'siz yapamayacağı kanısında olduğundan, Alman ultimatomunun kabulü lehinde oy kullandı. Fakat herkes aynı şekilde davranmadı: "Sol"un bir üyesi olan Lomov: "Lenin çekilmek tehdidinde bulundu diye korkmamak gerek. Biz de iktidarı Vladimir İlyiçsiz ele alırız" dedi.[7] Merkezî Komite'nin başka üyeleri hâlâ devrimci bir savaştan yana olduklarını söylediler, ama bunlar şimdi ancak zayıf bir azınlık halindeydiler. Oylama sırasında yedi üye Alman şartlarının kabul olunması lehinde, dört üye aleyhinde oy kullandı, dört üye de çekimser kaldı.

Parti kararını böylece verdikten sonra, sorun Sovyet Merkezî Yürütme Komitesi'ne getirildi: Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin iki toplanma dönemi arasında tam yetki ondaydı çünkü. Merkezî Yürütme Komitesi, Bolşevik Merkezî Komite'sinin tutumunu 84'e karşı 116 oyla onayladı. Almanlara hemen telgraf çekildi, onlar da kıtalarının ilerleyişini durdurdular. Felâketli bir barış imzalamak için Brest-Litovsk'a yeniden

7. Brest-Litovsk barışına adadığı mükemmel eserinde, İngiliz tarihçi Wheeler-Bennett şu olayı anlatıyor: Bolşevik Merkezî Komite'nin 1918 Ocak ayında yaptığı bir toplantıda, kendisi de "sol kanat"tan olan Radek bir ara Lenin'e dönerek: "Petrograd'da beş yüz tane yürekli adam bulunsaydı sizi hapse atardık" dedi. Lenin de şu karşılığı verdi: "Hapse atılacak bazı kimseler var gerçekten, ama ihtimalleri hesaplarsanız benim değil, sizin hapse girmeniz ihtimalinin daha büyük olduğunu anlarsınız."

bir delegasyon yollanmak zorunda kaldı. 3 Mart 1918'de imzalanan bir barış antlaşması Rusya'yı ekonomik önemi büyük çok geniş topraklardan yoksun bırakıyordu. Böylece Rusya Baltık ülkelerini, Beyaz Rusya'nın bir parçasını, Kurland'ı ve Ukrayna'yı kaybetmekteydi. Kars'ı, Ardahan'ı ve Batum'u Türkiye'ye bırakıyordu. Bu kayıpların toplamı eski Rusya'nın nüfusunun yüzde 34'üne, ekili topraklarının da yüzde 32'sine eşitti. Lenin'e göre gerekli bir fedakârlıktı bu: "Zamandan kazanmak için mekândan kaybediyorum" diyordu.

Fakat Rusya yalnız "mekân"dan kaybetmekle kalmamaktaydı. Ekonomik potansiyelinin önemli bir parçasını da elinden çıkarıyordu: Pancar kaynaklarının %85'ini, sanayi işletmelerinin %54'ünü, kömür yataklarının da %89'unu bırakmıştı. Brest-Litovsk antlaşmasının imzasını birkaç hafta geciktirdiği için Rusya'nın ödediği bedel çok büyüktü. Savaştan zaten bitkin düşmüş olan memleket, barış görüşmelerinden kansız, dermansız çıkmıştı: Hükûmeti de bu görüşmelere, uluslararası proleter devrimi adına kendi isteklerini Almanya-Avusturya emperyalizmine zorla kabul ettireceği kanısıyla girişmiş bulunmaktaydı. Batılı işçi sınıfının bir dereceye kadar pasif kalışının kurbanı olan ve hülyalarının bedelini ödeyen Sovyet Rusya, aynı nitelikteki başka bir dizi hayal kırıklıklarının ilkini tatmış bulunmaktaydı. Acıklı bir kendine gelişin sonunda bu hayal kırıklıkları onu, stratejisini tekrar gözden geçirmek ve ilk başarılarının yarattığı muazzam umutları daha mütevazı ölçülere indirmek zorunda bırakacaktı. Ancak, bu iç paralayıcı gözden geçirme son bulana değin yıllar geçecekti. O an için Sovyetler Kongresi Brest-Litovsk barışını 281'e karşı 784 oyla onayladığından, Lenin Bolşevik iktidarının pekişmesi için çok gerekli saydığı vakti kazanmıştı. Kendisine iki buçuk milyon ölüye mal olan savaşın başlamasından üç yıl yedi ay sonra, Rus ulusu o kadar özlediği barışa kavuşmuş bulunmaktaydı. Hasımlarının ihanet diye niteledikleri bir geri çekilme hareketi pahasına Bolşevik partisi, devrimci programının esaslı bir bölümünü yerine getirmişti.

"SOVYET CUMHURİYETİ"

Üç yılı aşkın bir savaştan ve güçsüz bir hükûmetin önlemeyi hiçbir zaman başaramadığı, aylar süren toplumsal kargaşalıklardan sonra, kuvvetli bir ekip tarafından yönetilen ve şüphe götürmez bir halk desteğinden yararlanan Rusya, nihayet barışın tadını çıkarabilecek ve inşa görevlerine el atabilecek miydi? Kurulu sistemleri niteleyen dürtülerden bambaşka dürtülerin etkisi altında bulunan bu rejim, çarpışmalar artık sona erdiğine göre, ülkeye yeni bir çehre kazandırabilecek miydi? Batıda sürüp gitmekte olan savaşa ilişkin strateji sorunlarına kendilerini kaptırmış olan yabancı gözlemciler, Rusya'ya uzun boylu ilgi duymu-

yorlardı artık. Bunların çoğu Bolşevikliği kargaşalık ve ihanetle bir tutmakta olduğundan, Doğu Avrupa haritasının üstüne şu basit sözü, "karışıklık" sözünü yazmışlardı. Uçsuz bucaksız Rusya'nın uygar uluslar topluluğuna yeniden girdiğini kabul etmek için de, onun geçirdiği derin sarsıntıların sona ermesini bekliyorlardı. Sabırları daha kıt olan askerler ise bir manevra alanı ve bir harekât üssü haline sokmak için, bu geniş toprakları tekrardan ele almayı düşünüyorlardı. Bununla birlikte, siyasal sorumluluk mevkiinde kişileri, Bolşeviklere karşı bir haçlı seferinin gerekliğine henüz ikna edememişlerdi.

Böylelikle Rusya kendi haline bırakıldı. Bolşeviklik ilk zaferini pekiştirmek ve Batı proletaryasının da kendisine katılıp yardım etmesini beklemek için, Lenin'in istemiş olduğu bu mühletten birkaç ay için yararlandı. Ancak, kısa bir süre sonra yabancı silahlı müdahale ve karşı-devrim hareketi ülkeyi iç savaşın acıları, sıkıntıları ve yıkıntıları içine atacaktı. Fakat topluma yeni bir biçim vermeye kararlı sosyal deneycilerin başında bulundukları bu ülkeye, yeni doğmakta olan komünizm nasıl bir çehre verdi? Sovyet rejiminin ilk ayları boyunca politik, ekonomik ve sosyal bakımdan Rusya'nın durumu neydi?

Kuruluşu sırasında Halk Komiserleri Konseyi bir "İşçi ve Köylü Geçici Hükûmeti" olarak ortaya çıkmıştı. Ocak 1918'de Lenin'in yazdığı ve "Çalışan ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirisi" başlığını taşıyan bir belgede, bu rejim kendini bir "İşçi, Asker ve Köylü Vekilleri Sovyetleri Cumhuriyeti" olarak tanıtıyordu. Birkaç ay sonra bir anayasa yapıldı ve ülkeye "Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti" adını verdi. Bu çeşitli adlandırmaların ayrıntıları bir yana, yeni sistem kendini her şeyden önce *sovyetik* nitelikte olarak sunuyor, politik iktidarın egemenliğini de Bütün Rusya Sovyetler Kongresi temsil ediyordu. Bolşeviklerin hemen hemen bütün 1917 yılı boyunca karşılaştıkları bilmece de böylelikle çözülmüş olmaktaydı. Bunlar aylar ayı, devrimci Rusya'nın hangi yolu tutması gerektiğini kendi kendilerine sorup durmuş olsalar gerekti: Parlamenter yolu mu seçeceklerdi yoksa şartlara ve ülkenin özelliklerine daha uygun, daha özgün başka bir yolu mu? Daha az teorik nitelikte başka sorunların çözümüyle çok uğraştıklarından, üstelik epeyce de pragmatik olduklarından, Bolşevikler açıkça bir seçim yapmaktan kaçınmışlardı. Sorunu çözme işini olayların kendilerine bırakmış gibi bir halleri vardı. Açıkçası, sorun şöyle ortaya çıkmaktaydı: Yeni Rusya'da anayasal iktidarı bir Kurucu Meclis'e mi yoksa Sovyetlere mi vermek gerekiyordu?

Bolşevikler bir temsilî kuruluşun seçilip toplanmasını uzun süre isteyip durmuşlar; seçimleri yapmakta gecikti diye Geçici Hükûmet'e sitem etmişlerdi. Fakat aynı zamanda da bütün iktidar Sovyetlerin elinde olsun istiyorlardı. Oysa bunların niteliği, Kurucu Meclis'in niteliğinden

apayrıydı. Kurucu Meclis tek dereceli seçimle ulusun bütün sınıflarınca seçilecekti. Sovyetler ise tersine, burjuva ve aristokrat sınıfların dışında olarak, yalnız işçileri temsil ediyorlardı. Şu halde Kurucu Meclis olsun demek, parlamenterizm ve burjuva demokrasisi yolunu tutmak anlamına geliyordu. Ilımlı sosyalistler, hattâ Bolşeviklerin kimisi de buna razıydılar: İktidarın artık kapitalizmi elinde tutan burjuvaziye değil de, sosyalizmi kuracak kadar güçlenmiş bir proletaryaya ait olacağı daha ilerici bir rejime ülkelerini henüz hazırlanmamış bulmaktaydılar çünkü. Bununla birlikte Lenin'in stratejisi olaylara yeni bir akış ve hızlı bir tempo vermekten ibaret olmuştu hep: Bolşevik hareketi, şefinin kendisine verdiği itkiyle, devrimin burjuva aşamasını atlamayı ve iktidarı güçsüz üst ve orta sınıflara kaptırmayıp sanayi proletaryasına ve onun müttefiki olan köylülere vermeyi kararlaştırmıştı. Bıkılıp usanılmadan tekrarlanan "Bütün İktidar Sovyetlere" parolasının anlamı da buydu. Yetkisi Sovyetlerinkiyle rekabete girişecek olan bir Kurucu Meclis neye yarayacaktı o zaman? Bolşeviklerin kendileri de muhakkak ki buna cevap vermekten çekiniyorlardı. Fakat köhne düşüncelerin ve eski kavramların yükünden kendilerini kurtarmaları da gerekti. Çarlığın devrilişiyle Rusya için liberal ve parlamenter bir demokrasi ve kapitalist bir gelişme çağının açılacağına 1917'ye değin inanmamışlar mıydı?

İktidara geçtikleri sırada hâlâ kem küm ediyorlardı. Gerçekten, 25 Ekim'de, İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin açılış oturumunda Lenin şöyle diyordu: "Burjuvazinin hiç katılmayacağı bir Sovyetler hükûmeti kuracağız. Eski devlet mekanizması kökünden yıkılacak ve sovyetler örgütünün kişiliğinde yeni bir yönetim aygıtı kurulacaktır." Fakat hemen hemen aynı anda "barış kararnamesi"ni yazıyor, burada anlaşmazlığın giderilmesi için gerekli şartların Kurucu Meclis'e sunulacağını ve "verilmesi gerekenle gerekmeyeni kararlaştırmaya yalnız ve yalnız onun yetkili olduğunu" söylüyordu. "Toprak Kararnamesi"ne gelince bu, "Kurucu Meclis toplanana değin uygulanacak geçici bir kanun" olarak ortaya çıkarılmıştı. Bu kararnamenin sunuluşundan sonra yapılan tartışmalarda Lenin işi, şunları söyleyecek kadar ileri vardırmıştı: "Köylüler Sosyalist-Devrimci partisine Kurucu Meclis'te çoğunluğu verseler bile biz: "Öyle olsun!" deriz. Hayat en iyi öğretmendir. Kimin haklı, kimin haksız olduğunu bize o gösterecektir. Köylüler bir yandan, biz öbür yandan, bu sorunu çözmeye çalışacağız."

Burada açık bir çelişki vardı, "hayat" da bunun giderilmesine yardımcı oldu, ama Lenin'in ileri sürdüğünden bambaşka bir tarzda. 27 Ekim'de Halk Komiserleri Konseyi bir kararnameyle seçmenleri 13 Kasım'da sandık başına çağırıyor; böylece Geçici Hükûmet'in verip de tutmadığı bir sözü yerine getirmiş oluyordu. Şimdi anlaşılıyor ki, aradan birkaç gün geçtikten sonra dahi, Lenin, Kurucu Meclis'in normal olarak

çalışmasına hâlâ izin vermek niyetindeydi, ama yeni demokratik zihniyetin hiç değilse bazı isterlerine Meclis'in uymaya razı olması şartıyla. Gerçekten, 19 Kasım'da, toplanacak Meclis'te üyelerin görevlerinden düşürülmeleri ilkesinin uygulanmasını öngören bir kararname tasarısını kaleme alıyordu. Sovyetlerin örgütlenişi de aynı düşünceye dayanmaktaydı: Vekillerin gerçekten denetlenebilmesinin, seçmenlerin verdikleri vekâleti onlardan her an geri alabilmeleriyle kabil olduğu inancı. Sovyet Merkezî Yürütme Komitesi bu yasa tasarısını 21 Kasım'da onayladı. Seçimler kararlaştırılan günde yapıldı ve K.D. partisinin faaliyetleri birtakım baskı tedbirleriyle sınırlanmakla birlikte, oldukça büyük bir özgürlük havası içinde geçti. Rusya'nın tümü bakımından da sonuçlar şöyle oldu:

Sosyalist-Devrimciler: 20.900.000 oy, yani toplamın yüzde 53 kadarı.
Bolşevikler: 9.000.000 oy, yani toplamın yüzde 25'i.
Burjuva partiler (K.D. vb.): 4.600.000 oy, yani toplamın yüzde 13'ü.
Menşevikler: 1.700.000 oy, yani toplamın, yüzde 4'ü.

Böylece, sol kanatlarıyla sağ kanatları bir arada Sosyalist-Devrimciler –hem de ötekileri çok geride bırakarak– Rusya'nın en güçlü partisiymiş gibi görünüyorlardı. Fakat bu sonuçlar ancak bazı verilerin ayrıntısına girilince bütün anlamlarını kazanmaktadırlar. Bu bakımdan, memleketin bütün politik hayatının asıl toplanmış olduğu iki büyük şehirdeki çeşitli partilerin kudretlerine özellikle bakmak gerektir. Petrograd'la Moskova, ikisi bir arada, şu sayıları vermekteydiler:

Bolşevikler	:	837.000 oy
K.D.ler	:	515.000 oy
Sosyalist-Devrimciler	:	218.000 oy

Yalnız Petrograd'da Bolşevikler 415.000, K.D.ler 245.000, Sosyalist-Devrimciler 150.000 kadar, bütün öteki partiler de 117.000 oy almışlardı. Şu tamamlayıcı veri de başkentin durumunu çok faydalı biçimde aydınlatmaktadır: Petrograd'ın "sivil" seçim bölgelerinde Bolşevikler oyların yüzde 43'ünü almışlardı. "Askerî" bölgelerde ise bu oran yüzde 77'yi bulmuştu.[8] Öte yandan ordudaki seçimlerde Sosyalist-Devrimciler 1.885.000, Bolşevikler 1.791.000, K.D.ler de topu topu 51.000 oy aldılar. Fakat cephelerin tümünde Sosyalist-Devrimcilerle Bolşeviklerin sayıları eşitti ama başkente en yakın olan Kuzey ve Batı cephelerinde Bolşevikler hasımları olan Sosyalist-Devrimcilerin aldıkları 420.000 oya karşılık, bir milyon oy toplamışlardı. Son tahlilde köyler eski köylü partisi için, şehirler de Bolşevikler için oy kullanmışlardı. Bolşevikler aslen işçi

8. "Askerî seçim bölgeleri" kışla sayısının nispeten yüksek olduğu yerlerdi.

sınıfının kitlesel seçim desteğinden yararlanmışlar, ayrıca Petrograd'a en yakında bulunan üniformalı köylülerin, yani askerlerin de oylarını kazanmışlardı. Menşevikler ise artık –Kafkasya gibi– geleneksel birkaç kaleye güvenebiliyorlardı yalnız. Geri kalan yanı içinse Rus sanayi proletaryasının onlardan tamamıyla yüz çevirmiş gibi bir hali vardı.

Fakat şu da vardı ki Kurucu Meclis'teki Bolşevik delegeleri azınlıkta olacaklardı. Gerçekten, Meclis'teki milletvekillikleri şöyle dağılmaktaydı: 707 kişilik bir toplam üzerinden Sosyalist-Devrimciler 410 milletvekilliği kazanmışlardı. Bunların 370'i sağ, 40'ı sol kanattan Sosyalist-Devrimciydi. Bolşevikler 175, K.D.ler 17, Menşevikler 16 milletvekilliği elde etmişlerdi. Çeşitli milliyetlerden gruplar da ayrıca 86 milletvekilince temsil edilmekteydiler. 26 Kasım'da hükûmet, milletvekillerinden dört yüzü başkente gelir gelmez Kurucu Meclis'in açılacağını haber verdi.

Bunlar olup biterken Bolşeviklere karşı olan çeşitli kuruluşlar, Halk komiserlerinden daha çabuk davranıp kendilerine göre tek meşru iktidarı temsil eden bir kuruluşu en kısa zamanda toplamaya çalıştılar. Bu kuruluşlar arasında bir tanesi de "Kurucu Meclisi Savunma Komitesi"ydi ve siyaset terazisinde az çok ağır basar gibi bir hali vardı. Ayrıca Sosyalist-Devrimci Partisi'nin askerî örgütüyle de ilişki kurmuştu. Boris Savinkov'un yönettiği bu örgüt, halkçılığın tedhişçi geleneklerini yeniden canlandırmaya hazırlanıyordu. Savinkov'un garnizonun kimi alaylarında tanıdıkları vardı. Bunları yığın halinde yapılacak gösterilere sokabileceğini sanıyordu. Fakat ayrıca daha küçük fedai gruplarının yapacakları daha kararlı eylemlere de güvenmekteydi. Bu gruplardan birine Lenin'le Troçki'yi kaçırma görevi verilmişti örneğin. Bu tasarılar sonuçlanmadı ama, yine de Lenin'e karşı bir suikast yapıldı: 2 Ocak 1918 günü, tedhişçiler, bindiği otomobile birkaç el ateş ettiler. Bununla birlikte, Savinkov'un gizli oluşumlarıyla "Kurucu Meclisi Savunma Komitesi"ndeki siyasal şahsiyetler arasında bir görüş ayrılığı vardı. Bunlar, şiddet hareketlerine başvurmanın karşısındaydılar. İhtiyatlı olduklarından böyle bir şeye hiç yanaşmıyorlardı. Ayrıca iyimserdiler ve gereksiz saydıkları tehlikelere atılmayı akılları almıyordu. Savinkov onlara, silahlı muhafızlar vermeyi teklif ettiğinde bunların rolü yalnız muhafızlıktan ibaret kalmayacaktı. Komitenin yöneticileri omuz silkerek: "Neye yarar? Büyük Rus ulusu devrimin yarattığı en büyük düşünceye saygısızlık göstermeyecektir" dediler. Mogilyov'daki genelkarargâhta hiçbir şey elde etmeksizin bir süre kalan Çernov da Petrograd'a dönünce bu görüşü doğruladı: Bolşevikler hiçbir zaman halk temsilcilerine el kaldırmaya cesaret edemeyeceklerdi.

Böylesine bir güven, eski tarım bakanı ile arkadaşlarının Ekim ayındaki olaylardan hiçbir ders çıkarmadıklarını göstermekteydi. Lenin'e gelince o, tutacağı yolu seçmişti. Meclis'in toplantıya çağırılmasına

karşıydı. Birkaç tane tez yazarak görüşlerini uzun uzun anlattı ve bunları *Pravda*'nın 13 Aralık 1917 günkü sayısında yayınladı. Lenin şöyle diyordu: "Benim görüşüme göre Kurucu Meclis ancak bir burjuva demokrasisinde "demokrasinin üstün biçimi"dir. Oysa bu tür bir cumhuriyetin, "Sovyet Cumhuriyeti"ne göre daha itiraz götürür bir niteliği vardır." Açıkçası bu demekti ki, Sovyet iktidarının parlamenter sistemden üstün tutulması gerektir. Bu öğretisel değerlendirmeye, son seçimlerin cereyan edişine hâkim olan şartlarla ilgili başka fikirler de ekleniyordu ki Lenin bunlarla, uygulanmasını istediği kapatma düşüncesini açıkça ileri sürmeksizin, haklı göstermeye çalışıyordu. Bu seçimlere esas olarak, ülkenin siyasal durumuna tekabül etmeyen seçim listelerinin alındığını ileri sürüyordu. Örneğin Sosyalist-Devrimciler tek liste halinde ortaya çıkmışlardı. Oysa bu parti sağ ve sol kanat Sosyalist-Devrimcileri olmak üzere birbirine karşıt iki hizbe bölünmüş bulunmaktaydı. Fakat seçmenler bu iki hizbi birbirlerinden ayırmak imkânını bulamamışlardı.[9] Şu halde politik bileşimi bakımından Kurucu Meclis, Bolşeviklerin artık dönmek istemedikleri bir durumu temsil etmekteydi. "Üstelik" diyordu Lenin ayrıca: "K.D.lerin ve beyaz Rus generali Kaledin'den yana olanların Sovyetlerin iktidarına, işçi ve köylü hükûmetine karşı-devrim yapma amacını güden bir ayaklanmayla başlattıkları iç savaş, sınıf çatışmalarını kesin olarak şiddetlendirmiş ve tarihin Rusya halklarının karşısına çıkardığı en ivedi sorunları demokratik yolla çözme imkânlarını ortadan kaldırmıştır." "Bütün İktidar Kurucu Meclis'e" parolasının burjuvazi ve karşı-devrimci unsurlarca benimsendiğini ileri süren Lenin, buna boyun eğmenin herhalde söz konusu olamayacağını söylüyordu.

Fakat bütün Bolşevikler bu inancı paylaşmıyorlardı. Partide her zaman yan yana var olan "katı" eğilimle "uzlaşıcı" eğilim arasındaki anlaşmazlık mantık bakımından pek memnunluk verici olmayan, fakat Lenin'e göre sorunu kendisinin istediği yönde çözen bir uyuşma ile sonuçlandı. Kurucu Meclis'in 18 Ocak 1918 günü toplanması, fakat çalışmalarına devam edip etmemesinin, Bolşeviklerin ilk toplantıda kendisine sunacakları bir karar suretine vereceği cevaba bağlı olması kararlaştırıldı. "Sömürülen İşçi Halkın Hakları Bildirisi" başlığını taşıyan bu önergede, Sovyetlerin iktidarının bütün öteki iktidarlardan üstün olduğu belirtilmekteydi. Önergede ayrıca: "Kurucu Meclis'in, Sovyet iktidarınca güdülen politikaya kayıtsız şartsız katıldığı ve bu iktidara karşı gelmeyi çok yanlış bir hareket saydığı" da kaydediliyordu.

---

9. Bu kanıt büsbütün yersiz de değildi. Sosyalist-Devrimci Partisi'nin çok güçlü bir ılımlı kanatla (Kurucu Meclis'te 370 milletvekilliğiyle), oldukça güçsüz bir sol kanada (kırk kadar milletvekilliğiyle) bölünmüş olması, kamuoyunun 1917 yılı sonundaki durumuna uymamaktaydı artık. Gerçekten, aralık ayında köylü Sovyetleri için yapılan seçimlerde, sol kanat Sosyalist-Devrimcileri büyük bir üstünlük kazandılar.

Bildiri parlamenter demokrasinin temel ilkelerini reddederek "iktidarın tümünün yalnız ve yalnız çalışan sınıflara ve onların tam yetkili temsilcileri olan İşçi, Asker ve Köylü Sovyetlerine ait olması gerektiğini de ekliyordu. Bu şartlar altında Kurucu Meclis'in rolü neydi? Bu rol, bir tescil meclisinin görevinden ibaret kalıyordu, çünkü Bolşeviklerin kendisine kabul ettirmek istedikleri karar sureti uyarınca Kurucu Meclis "kendi görevinin (*aynen böyle*), toplumun ana temellerinin sosyalizme dayanmasını sağlamaktan" ibaret olduğunu kabul ediyor idiyse, fiilen de Sovyetlerin üstün otoritesine boyun eğmesi gerekmekteydi.

Bu böyle olmakla beraber, şurası da açıktı ki, egemenlik Sovyetler Kongresi ile Kurucu Meclis arasında paylaşılırsa Rusya tam ikili iktidarın yerini Sovyet kurumlarının üstünlüğüne bıraktığı bir sırada, bu ikili iktidar yeniden kurulmuş olacaktı. Böylece de müphemlikten nihayet kurtulan politik durumda yeni bir belirsizlik ve eğretilik unsuru belirecek; fakat bu da olayların baskısına uzun süre karşı koyamayacaktı zaten.

Kurucu Meclis 18 Ocak'ta Petrograd'da toplandı. Başkanlığa iki aday vardı: Biri Çernov, öbürü de Bolşeviklerin destekledikleri sol kanat Sosyalist-Devrimci aday Mariya Spiridonova'ydı. Çernov'un 153'e karşı 244 oyla başkanlığa seçilişinden sonra, milletvekilleri yeni rejim adına Sverdlov'un sunduğu "Çalışan ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirisi"nde belirtilen ilkeleri yeniden ele alan bir karar suretini onaylamaya yanaşmadılar. Uzun süren bir gece tartışmasının sonunda Kurucu Meclis, Bolşevizme karşı olduğunu açıklamak imkânını buldu. Bununla beraber "barış kararnamesi" ile "toprak kararnamesi"ni özünde benimsedi. O sırada bir denizci er başkana yaklaştı: "Muhafızlar yorgun, oturuma son verseniz iyi olur" dedi. Oturumun birkaç saat sonra yeniden açılması gerekiyordu. Fakat 19 Ocak sabahı Sovyet Merkezî Yürütme Komitesi, Kurucu Meclis'in toplantısını erteleyen ve varlığına son veren bir kararname yayınladı.[10]

Rusya'nın tarihindeki parlamento dönemi de böylece son bulmuş oluyordu. Yirmi dört saatten eksik sürmüştü bu, Sovyet hükûmetinin kararı Batı kamuoyunun çeşitli kesimlerinde demokrasiye karşı bir darbe olarak nitelendi ve bu niteliğiyle de kınandı. Bugün dahi kimi yazarlar bunu halkın özgürlüğüne ve egemenliğine karşı işlenmiş caniyane bir suikast sayarlar. Kurucu Meclis'in kapatılması parlamenter demokrasinin ilkelerini açıktan açığa çiğniyordu şüphesiz. Bu ilkeler Rusya'da gerçekten var olsaydı ya da bunların orada kurulabilme şansı bulunabilseydi, verilen kapatma kararının Batıda yarattığı öfke daha iyi anlaşılırdı. Oysa iç savaşın ilk çatışmaları temsilî bir rejimin

10. Merkezî Yürütme Komitesi'nde bu karar Bolşevik delegelerin küçük bir azınlığının muhalefetine rağmen alındı.

uygulanmasını ve hukuk kurallarının saygı görmesini daha şimdiden imkânsızlaştırıyordu. Fakat bu şartlar bir yana, Rus toplumu, Kurucu Meclis'ten yana olanların yapmayı düşündükleri liberal deneye elverişli bir ortam halinde değildi. Hem o kadar değildi ki, liberallerin kendileri bile Ekim Ayaklanması'ndan önceki aylarda bundan vazgeçip bir askerî diktatörlük düşüncesinden yana olmuşlardı, anayasacı ve demokratik teorileri hep küçümsemiş olan muhafazakârlara yaklaşmayı düşünüyorlardı. Parlamenterizm programını desteklemek için kala kala ılımlı sosyalistler kalıyordu. Fakat ülkede Geçici Hükûmet rejimi altında hüküm sürmüş olan durum, bunların güçsüzlüklerini yeterince ortaya koymuştu. 1918 yılının ocak ayında Lenin'le Bolşevikleri, Kurucu Meclis'in yetkilerini tanımış olsalardı Çernov'lar, Tsereteli'ler, Dan'lar karşısında sahneden çekileceklerdi: Oysa bu adamlar kendilerini en çok destekleyenleri bile cesaretsizlendirmiş ve kendilerine bağlanan umutları boşa çıkarmışlardı. Gruplarla sınıflar arasındaki belli bir dengenin üzerine kurulu siyasal sistemlere iç savaş hiçbir zaman elverişli değildir. Fakat Rusya'da parlamenter demokrasiyi yıkan, iç savaş ya da onun başlamasından önceki olaylar olmadı. Ölü doğmuş olan bu sistemin, gelişmesi için gerekli toplumsal temellerin var olmadığı bir ülkede zaten yeri yoktu. Gerici sağın öne sürdüğü bütün çözüm yollarını hemencecik benimseyiveren güçsüz burjuvazi, Batıya özgü bir liberalizmi yerleştirecek ne kudrete, ne de hattâ isteğe sahip olduğundan, müttefiki olan o çok utangaç, çok çekingen, çok bağımlı sosyalistlerin de etkili bir şekilde burjuvazinin yerine geçmesi beklenemezdi. Hele Bolşeviklerin, tam iktidara gelmişken, beceriksizliklerini zaten ispatlamış olan parti ya da sınıf temsilcilerinin lehine bu iktidarın getirisinden vazgeçmeleri ise hiç beklenemezdi. XX. yüzyılda parlamenter demokrasi temelinde kurulmuş politik ve sosyal bir rejimin hiçbir örneği yoktur, öte yandan, bizzat seçildiği ülkelerde dahi parlamenter demokrasi özünün büyük kısmını gittikçe yitirmekteydi. Rusya'nın bu kuralın dışında kalabileceğini sanmaya da hiçbir imkân yoktur.[11]

Böylece, 1918 yılı ocak ayından başlıyarak Rus Devrimi artık kesin olarak bir Sovyet demokrasisi niteliğiyle ortaya çıkmış bulunuyordu: Burada egemen iktidar Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin elinde, onun toplantı halinde bulunmadığı zamanlarda ise Merkezî Yürütme Komitesi'nin elinde bulunmaktaydı. Hükûmet bu mercilere karşı sorumluydu. Bolşevikler aşırı "hukukîlik"ten hiç hoşlanmadıkları, üstelik

11. Zaten Kurucu Meclis'in kapatılmasının o zamanki Rus kamuoyunda hiçbir tepki yaratmamış olması da manidardır. Bolşeviklerin kararı karşısında üyeler, hiç direnmeden boyun eğmişlerdi. Sağcı bir sosyalist olan Stankeviç dahi kendisini en çok tutan çevrelerde bile Kurucu Meclis'in gösterdiği bu güçsüzlükle bu çekingenliğin, Bolşeviklerin davranışlarından daha çok ayıplandığını kabul etti.

yeni sistemin, sosyalizmin, uluslararası temeller üzerinde kurulmaya doğru bir geçişten ibaret olduğuna inandıkları için, çeşitli politik kuruluşlar arasındaki bağlar yine de oldukça esnek olarak kalmaktaydı. Ve elde ettikleri durumu klişeleştirip dondurmaktan çok onun, ulusal sınırlara göre daha geniş bir çerçeve içinde yayılmasını çabuklaştırmayı düşünüyorlardı.

Bu durum karşısında Halk Komiserleri Konseyi çok büyük bir yetkiyi elinde toplamış bulunuyor ve kamu hayatının bütün alanlarındaki inisyatifleri çoğalttıkça çoğaltıyordu. İktidarı ele aldıktan hemen sonra, içine yalnız Bolşevik partisinin temsilcilerini sokmuştu. Ilımlı sosyalistler İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nden ayrılmışlar, orada yeniden yer almaya yanaşmıyorlardı. Sosyalist-Devrimciler ise Bolşeviklerin birlikte bir koalisyon kurma teklifini kabul etmemişlerdi. Başka siyasal ve sendikal örgütlerin temsilcileriyle birlikte, Sovyet partilerinin yeni baştan ve geniş ölçüde gruplandırılması işinin gerçekleşeceğini umuyorlardı. Verdikleri çabalar Rus sendikalarının en önemlilerinden biri olan demiryolcular sendikasının çabalarıyla kısmen paralel gitmekteydi: Ilımlı liderlerin elinde olan bu sendika da Bolşevik hükûmetini tanımaya yanaşmamıştı. Kerenskiy'in devrilişini izleyen hafta bir koalisyon hükûmeti kurulmasını hedef alan entrikalar, pazarlıklar ve görüşmelerle geçti. Fakat bu koalisyona katılması muhtemel olanlar arasında birçok görüş ayrılıkları bulunduğundan, bu düşüncenin bir sonuca ulaşması pek muhtemel görünmüyordu.

Sosyalist-Devrimcilerle sağcı Menşevikler, Bolşevikliğe hemen hemen aynı derecede düşman iki akıma bölündüler: S.R.'ler K.D.'leri hükûmetten atmaya razı olmakla birlikte, aşırı solla herhangi bir işbirliğine yanaşmadılar. Sağcı Menşevikler ise hükûmete girmek için Bolşeviklerin bakan adayları listesinden Lenin'le Troçki'nin adlarını çıkarmalarını şart koşuyorlardı. Aşırı solu açıktan açığa bölünmeye itmek demekti bu. S.R.'lerle solcu Menşevikler ihraç kararları vermekten kaçınıyorlar, Bolşevikler ise ortak bir tutum takınma işini çok güçlükle başarabiliyorlardı. Lenin ile Troçki kendilerini ancak küçük ve orta köylü sınıfının temsilcileriyle, yani sol Sosyalist-Devrimcilerle birleştirebilecek bir ittifaktan gayrısını istemiyorlardı. Bunun dışındaki herhangi başka bir kombinasyon devrimin elde ettiklerini inkâr için yapılmış son bir teşebbüs gibi görünüyordu onlara. Bolşevik Partisi'nin, ayaklanmanın kazandığı başarıdan pek az zarar gören en ılımlı akımı ise tersine, bütün sosyalist partilerin gireceği bir kabine kurulsun istiyordu. Kimi Bolşevikler yalnız kalmaktan o kadar çok korkuyorlardı ki önderlerini fedaya bile hazır görünüyorlardı. Sonunda, sosyalist sağın talepleri ve Sovyetlerin iktidarını tanımaya ilke olarak yanaşmaması, ayrıca Lenin'in de takındığı uzlaşmaz tavır, çabucak hazırlanan ve daha şimdiden katı

ayrılıklarla bağdaşmayan bir tasarının suya düşmesine yol açtı.[12]

Bununla birlikte aralık ayında sol S.R.'ler Halk Komiserleri Konseyi'ne girdiler ve aralarında tarım ve adalet komiserliklerinin de bulunduğu birkaç önemli mevki aldılar. Fakat hükûmetin içinde Bolşeviklerle sol S.R.'ler arasındaki işbirliği kısa sürdü. Gerçekten bunlar da ayrı bir barış düşüncesine karşı savaşta ve Brest-Litovsk'ta kararlaştırılan şartları kabul etmemekte "solcu komünistler" kadar ateşli davrandılar. Antlaşmanın Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nce onaylanmasının ertesinde sol S.R.'ler iktidarın sorumluluğunu Bolşeviklerle paylaşmaya yine yanaşmadılar ve hükûmetten ayrıldılar. Böylece devrimci Rusya'yı politik iktidarın tek bir partinin elinde bulunacağı bir sisteme doğru götüren yolda bir adım daha atılmış oluyordu. Ancak o sırada sosyalist muhalifler yeni rejimin en yüksek mercii olan Sovyetler Kongresi ile ondan türeyen bir kuruluş olan Merkezî Yürütme Komitesi'nde henüz üye bulunmaktaydılar. 1918 temmuzunda toplanan Sovyetler Kongresi'nde sayıları istatistiklere göre 678 ile 773 arasında değişen Bolşeviklerle, sayıları yerine göre 352 ile 382 arasında tahmin edilen sol S.R.'ler vardı. Onların yanı başında da küçük sosyalist grupların 35 temsilcisi bulunuyordu.

İç savaş hazırlıkları daha şimdiden kanlı sonuçlar yaratır ve hükûmetin politikasının çok belirgin bir sertleşmesine yol açarken, temmuzda toplanan Kongre'de hüküm süren hava hâlâ müzakerelerle meşgul bir kuruldaki hava gibiydi: Öylesine büyük bir söz hürriyeti vardı ki bu, sövüp sayma ve ölçüsüz konuşma halinde soysuzlaşıyordu. Bolşeviklere hitaben: "Siz yabanisiniz, delisiniz, haydutsunuz!" diye bağıranlar oldu. Daha ılımlı olan bir sağ kanat S.R. vekil, Lenin'in "düşüncesiz"in biri olduğunu söylemekle yetindi. Lenin'in kendisi de sesini duyurmak için çok güçlük çekti: Hasımları sık sık sözünü kesiyorlar ve öfkeyle bağırarak onun sesini bastırıyorlardı çünkü. Şu da var ki bu, Sovyet tarihindeki benzeri aşamaların sonuncusu oldu. 1918 yılının yazıyla birlikte Lenin'in yönettiği rejim için öylesine vahim bir kriz patlak verdi ki az kalsın hayatına mal oluyordu.[13] Karşı-devrimi var güçleriyle destekleyen birçok S.R'in bu durumda takındığı tavır; etkilerini genişletip artıran uyuşmazlığın şaşmaz kuralları; partilerle gruplar arasındaki şiddetli çatışmanın dinamiği; anlaşmazlıklardan yararlanılarak eskiden Sovyetlerden yana olanlarla açıktan açığa muhafazakâr ya da gerici generaller ve politikacılar arasında kurulan yeni ittifaklar... bütün

12. Bolşeviklerin içinde, "Leninciler"le bir kez daha Kamenev'in çevresinde toplanan sağ kanat arasındaki anlaşmazlık öylesine sert oldu ki Merkezî Komite'nin birçok üyesiyle birkaç halk komiserinin istifalarına yol açtı. Menşeviklerle sağ S.R.lerinin istekleri, Bolşevikliğin içindeki eğilimlerin barışmasına yol açtı.
13. Bkz. daha ileride XI. Bölüm.

bunlar eski sosyalist ailenin bölünmüş parçaları arasında işbirliğini ya da hattâ birarada olmayı dahi hemen hemen imkânsızlaştırıyordu. 1918 kasımında toplanan Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nde Bolşevik partisinden olmayan delegelerin sayısı çok azalmış bulunmaktaydı.

Daha sonraları, iç savaşta durgunlaşmalar oldukça Sovyet iktidarı zaman zaman, Menşeviklerle S.R.'leri yüksek makamlara getirmeyi denedi. Göreli liberalizm dönemlerini, tutkuların yeni sürgünlere yol açtığı başka dönemler izledi. Menşevikler, resmen tanınıp örgütlenmiş bir parti olarak 1921 yılının başına değin varolmağa devam ettiler. S.R.'ler ise rakip bir takım hiziplere bölündüler. Bunların kimisi de Bolşeviklerden yana geçti. Muhakkak olan şu ki, iç savaş sona erdiğinde, tek parti sistemi ülkeye çoktan sımsıkı yerleşmiş bulunuyordu. İşçi sınıfının partisi, Sovyet Rusya'nın partisi olmuştu ve ilkin sosyolojik nitelikte olan bu gerçek, sonunda bir politika kuralı, hemen hemen bir kamu hukuku ilkesi olarak donup sertleşmişti.

EKİMDEN SONRA DEVRİM

Sekiz aylık ömrü boyunca Geçici Hükûmet, sanki ebediyen işbaşında kalacakmış gibi davranmıştı. Bolşevikler ise tersine, sanki zamanları çok kıtmış; ülke için yeni bir çağın başladığını ispatlamak üzere geçen her günden, hattâ hemen hemen her saatten yararlanmak gerekirmiş gibi davrandılar. Ekonomik alanda ve toplum hayatının çeşitli kesimlerinde Sovyet rejiminin kuruluşunun derin bir değişim; kurumların niteliğinde ve işleyişinde, insanlar arasındaki ilişkilerde ve herkesin yaşantısında gerçek bir altüst oluş anlamına geldiğini göstermek istiyorlardı. Yönetim aygıtından, hattâ çalışma araçlarından hemen hemen yoksun olan Halk Komiserleri Konseyi her gün, her biri beşer altışar saat, hattâ daha çok süren toplantılar yapıyordu. Birbiri üstüne çıkarılan kararnameler ekonominin ya da idarenin yapılarını, hattâ en ufak ayrıntılarına varıncaya kadar kamu hayatını değiştiriyordu.

Bu yasa çalışmasının niteliğini tanımlamaya girişmeksizin, yine de Sovyet Devriminin ömrünün ilk aylarında ona hâkim olan zihniyeti göstermek bakımından, onun belirli yönlerini anlatmak önemlidir. Ekonomi konusunda önceden yapılması gereken bir gözlem vardır ki, bunu akılda tutmak önemlidir: Bolşevikler Rusya'da yürümeyeceğini bildikleri bir sosyalist sistemi damdan düşercesine kurup işletmek iddiasında değillerdi. Lenin'in yeni rejimi bir "sosyalist cumhuriyet" olarak tanıttığı oluyordu şüphesiz ve "sosyalist" terimi de 1918 temmuzunda kabul edilen ilk anayasada vardır gerçekten. Fakat hükûmetin başı, "Sovyet iktidarının" bu adlandırmayla "yeni ekonomik kadronun sosyalist niteliğini kabul ettirmek değil, sosyalizme geçişi gerçekleştirmek olan

niyetini" dile getirdiğini açıklamaya da özen gösteriyordu.

Marxçılar bu sosyalizmi ekonomide kolektifleştirme ile üretim ve mübadele faaliyetlerinin merkezîleşmesi olmaksızın tasarlayamıyorlardı. Oysa yeni rejim tarımı kolektifleştirmekten birden vazgeçti veya çok gerekli olduğu yine de kabul edilen bu tedbiri hiç değilse ertelemeyi uygun buldu. "Toprak kararnamesi"nin çıkarılışıyla 1917 kışında ve 1918 baharında uygulanışı sonucunda büyük toprak mülkleri yok oldu ve orta halli köylülerin sayısı arttı. Bu, sosyalizm demek değildi, köylülerin eski talebinin yerine getirilmesi ve hemen hemen feodaliteyi andıran bir rejimin son kalıntılarının ortadan kaldırılması demekti.

Endüstri alanında Sovyet rejiminin başlangıcında ne sistemli bir devletleştirme, ne de ciddî bir merkezîleştirme teşebbüsü oldu. Bu demekti ki, ekonominin bu kesiminde de Bolşevikler sosyalist programı hemen gerçekleştirmekten vazgeçiyorlardı. İlk kararnamelerinden biri, tersine, "işçi denetimi"nin meşruluğunu, bu ilkenin taşıdığı anarşizm kokularına rağmen, kabul etti. Bunu yaparken de Rus işçilerinin durumlarını değiştirme azimlerini 1917'de çok açık ve çok göz alıcı bir şekilde göstermek üzere giriştikleri teşebbüslerden birini onaylamış oluyorlardı. 3 Kasım 1917 günkü *Pravda*'da çıkan bu kararname, en azından beş işçi ve memur çalıştıran ve yıllık iş hacmi 10.000 Rubleyi bulan ya da aşan bütün sanayi, ticaret ve tarım işletmelerinde "işçi denetimi"nin kurulmasını öngörmekteydi. Bu hükümler gereğince işçilerle memurlar, bu işletmelerin işleyişini denetleme hakkına sahip olmaktaydılar. Bunlar, üretimlerini işçi ve memurlarının ya da seçtikleri temsilcilerin rızası olmadıkça durduramayacaklardı. Temsilciler ayrıca bütün muhasebe defterleriyle bütün mal ve donanım depolarını denetleme hakkına da sahiptiler. Bununla birlikte bu kararname yeni bir durum yaratmıyordu: Bütün 1917 yılı boyunca bir sürü olaylar patlak vermiş; bunlar sırasında da Rus fabrikalarının emekçileri, işletmelerin çalışmaları üzerinde bir denetim hakkını zaten kendiliklerinden almışlardı. Ancak, yeni mevzuatın öteki hükümleri, mülk sahiplerinin ekonomik faaliyetin yönetimini elde tutmalarını öngörüyor ve işçilerin işletmelere el koymalarını yasaklıyordu.

"İşçi denetimi" hiç de merkezî otoritelerce yönetilebilecek ya da kanalize edilebilecek nitelikte değildi. Yığınların teşebbüsüne ve zamanın zihniyetine verilmiş bir taviz olduğundan, anarşik bir gelişime yol açıyordu ki, bunun tohumları daha Sovyetler iktidara gelmeden atılmış bulunmaktaydı. Birçok hallerde işçiler kararnamenin hükümlerini aşarak ya da hattâ çiğneyerek, sonunda çalıştıkları işletmeyi kendi malları saymaya ve onu, ekonominin genel yararlarını gözönüne almaksızın yönetmeye başladılar. Bunların "aşırılıkları" da çoğu zaman sanayicilerin sabotaj teşebbüslerine verilmiş bir karşılıktan ibaretti zaten. Fakat

gerekçeleri ne olursa olsun bu teşebbüsler, Rus ekonomisinin zaten çok ileri derecede olan düzensizliğini büsbütün arttırıyordu. 2 Aralık 1917'de kurulan "Ekonomi Yüksek Kurulu" bu durumun zararlı etkilerini sınırlamaya ve çeşitli sanayi sektörlerinin ya da özel işletmelerin işleyişini merkezden verilecek talimat ve direktiflere bağlı tutmaya çalıştı.

Aynı dönemde yeni iktidar, bazı devletleştirme tedbirleri almayı kararlaştırdı, ama ekonomik faaliyetin tümünü sosyalleştirmek gibi bir isteği açığa vurmadı. Her seferinde şu ya da bu işletmeye uygulanan kararlar söz konusuydu; bunların gerekçeleri de ya sahiplerinin gitmiş veya düşmanca bir tavır takınmış olmaları ya da işletmelerin devlet için olan büyük önemleriydi. Böylece, Rus bankalarının tümü 14 Aralık günlü bir kararnameyle devletleştirildi, ama bu karar, banka yöneticilerinin sistemli bozgunculuk çabaları yüzünden ve bu baltalama işlemlerini durdurmak gerekçesiyle alındı. Yüz kadar işletme böylece devletleştirildi. Bununla birlikte Bolşevik hükûmet gitgide politikasını değiştirdi. Bu politikanın uygulanabilmesi, sanayi çevrelerinin azıcık olsun işbirliği zihniyeti göstermelerine dayanmaktaydı çünkü. Oysa iç savaşın başlayacağını gösteren belirtiler, henüz yeni rejimle uzlaşma eğiliminde olan birkaç kapitalisti de onun aleyhine çevirmişti. Zaten birçok sanayici yabancı ülkelere göçüyor, eski yönetici sınıf böylece memleketi yavaş yavaş boşaltmış oluyordu. Üstelik yine iç savaş Rus ekonomisini silah üretimine yöneltmek için bir merkezîleşme çabasını kaçınılmaz kılıyordu. Buna, "işçi denetimi"nin yol açtığı, gittikçe daha büyüyen anarşi de ekleniyordu. En aklı başında, en disiplinli işçiler bile rejimi Kızılordu saflarında savunmak için fabrikalardan ayrıldıklarından, bu anarşi işleri daha da bozucu bir hal almaktaydı. Sonunda Halk Komiserleri Konseyi köklü bir tedbir almak zorunda kaldı: 28 Haziran 1918'de birçok sanayi kolunun (madenler, demir-çelik, dokuma, çimento, taşıt vb. gibi) devleştirilmesini kararlaştırdı. Böylece 1921'de N.E.P.'in (Yeni Ekonomi Politikası) yürürlüğe girişine kadar, Sovyet ekonomisini niteleyen "savaş komünizmi"ne doğru önemli bir adım atılmış oluyordu.

Lenin'in hükûmetince rejimin ilk aylarında alınmış sonuncu bir ekonomik tedbir daha vardır ki, Rusya'dan çok Batı Avrupa'da uyandırdığı geniş yankılar dolayısıyla üzerinde durulmaya değer: 10 Şubat 1918'de Sovyet Rusya, Çarlık devletinin aldığı borçların hiçbirini tanımayacağını ilan etti. Yalnız küçük tahvil hamilleri yeni bir istikraza katılım şartıyla tazmin edileceklerdi, ama bu istikrazın değeri de pek şüpheliydi. Bu karar, yeryüzünde yeni rejime karşı yürütülen propagandayı uzun zaman besleyen bir konu oldu: Savaştan önce çarlığın Batı malî piyasalarında lansmanını yaptığı çok sayıdaki borç tahvillerinden satın almış olan herkesin öfkesini, hıncını yıllar yılı ayakta tuttu. Devrimci Rusya imzalamadığı antlaşmalarla kendini nasıl bağlı saymadıysa, almadığı borçlar

için de aynı davranışta bulunmaya kendinde hak görüyordu: Üstelik bu borçlar, 1905 Devrimi'nden sonra otokratik rejiminin yaşamasını sağlamıştı. Yine bu devrim sırasında Petrograd Sovyeti, günün birinde çarlığın yıkıntıları üzerinde doğacak politik sistemin, II. Nikolay'ın hükûmetine verilen borçları ödemeyeceğini ilan etmeye de önem vermiş bulunuyordu. Fakat Bolşevikler eski rejimin borçlarını inkâr edince, herkes yine de bunun rezalet olduğunu, hırsızlık olduğunu bağıra çağıra söylemekten geri durmadı tabiî.

Bütün dikkatlerini Brest-Litovsk görüşmeleri ile barışının yol açtığı kaynaşmalara ve iç savaşın ilk belirtilerine çevirmiş olan Halk komiserlerinin işleri başlarından aşkın faaliyetleri yalnız ekonomik alanla sınırlı değildi. Sosyal yaşantının hiçbir kesimi, toplumu sokmak istedikleri yeni kalıbın değerlerini yaratıp tam ölçüsüyle uygulamak konusundaki arzularının dışında kalmadı. Nitekim sosyal sigortalara, iş mevzuatına, kadının eşitliğine, bütün unvanların ve sınıf ayrımlarının kaldırılmasına, konutların sosyalizasyonuna, memur aylıklarının ayarlanmasına ilişkin birçok kararname bu arada sayılabilir. Bu sonuncu tedbir cümlesinden olarak halk komiserlerinin aylığı 500 Ruble oldu ve kendilerine her çocuk için 100 Ruble zam verildi. Böylece onlar da kalifiye bir işçinin kazancı kadar aylık alır oldular. Medenî nikâh yürürlüğe kondu, evlilik dışı doğan çocuklara da meşru çocuklara tanınan haklar tanındı, boşanma mevzuatı büyük ölçüde yumuşatıldı, Finlandiya'nın bağımsızlığı ve "gayri-Rus" ulusların kendi kaderlerini tayin, hattâ Rusya'dan ayrılma hakları tanındı.[14] Kilise ile devletin birbirlerinden ayrı oldukları ilan edildi.

Bu sonuncu tedbirde Rus Marxçılarının materyalist felsefesinin dile getirilişi, dinin tohumlarını söküp atma yolundaki azimlerinin gözalıcı bir belirtisi de görülebilir. Ve Bolşevikler "ulusların afyonu" diye niteledikleri din üzerindeki yargılarında özellikle katı davranıyorlardı şüphesiz. Ortodoks Kilisesi'nin eski rejimle tamamen eş tutulduğu, onun en gerici düşüncelerini, en tartışma götürür kavgalarını benimsediği bir ülkede, devrimcilerin dine karşı gösterdikleri gayretkeşlik kolayca izah edilebilirdir. Bununla beraber, sonraları bazen en ateşli tanrıtanımaz örgütlerin faaliyetlerini niteleyen basitleştirici aşırılıklar ile zorbalık gösterilerini ilk yılların Sovyet rejimine yüklemek de haksızlık olur. Şüphesiz, din öğretimi yalnızca özel kurumlarca düzenlenmek üzere kamu okullarının dışına atıldı; belirli sayıda kiliselerle manastırlar

14. Lenin, halklar bağlı oldukları devletten ayrılma hakkına sahip olmadıkça gerçek bir oto-determinasyonun (kendi kaderini tayinin) var olamayacağını her zaman söylemişti. Sovyet rejiminin kuruluşundan sonra bu ilke bir daha tekrarlandı ama çoğu zaman devrimin yaşaması için girişilen savaşın stratejik buyruklarıyla çatıştı. Bu gibi hallerde bu zorunluluklar daima üstün geldiler.

boşaltılarak hastane, cezaevi, kışla ya da okul haline getirildi. Ortodoks papazlar sınıfının topluca karşı-devrimi desteklemesi, patrik Tikon'un da kendi payına bütün komünistleri aforoz edip "şeytanca davranışlarından" ötürü "cehennemde yanmaya" mahkûm etmesi yüzünden, Sovyet hükûmetiyle din makamları arasındaki ilişkiler gittikçe gerginleşti zaten.

Bununla birlikte Lenin, zora başvurarak halk yığınlarının din duygularına dokunmamaya büyük özen göstermişti: Bu, toplumsal gerginlikleri boşuna vahimleştirirdi. 1918 yılının kasımında birinci "Rusya İşçileri Kongresi" önünde verdiği bir söylevde: "Dinsel önyargılarla büyük bir ihtiyatla savaşmak gerektir: Bu savaşta din duygularını zedeleyenler büyük haksızlık etmiş olurlar" demişti. 1918'den beri "Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi" haline gelmiş olan Bolşevik Partisi 1919 yılının martında yeni bir programı benimseyince, din konusundaki tutumunu şöyle açıklamaya özen gösterdi: "Parti, sömürücü sınıflarla din propagandasını örgütleyenler arasındaki bağları kökünden yok etmeyi; işçi yığınlarını gerçekten dinsel önyargılardan kurtarmayı ve bu amaçla en geniş ölçüde bilimsel ve din aleyhtarı propagandada bulunmayı görev bilir. Bu iş yapılırken inananların din duygularını zedelememek gerekir. Çünkü bu, dinsel taassubu güçlendirmekten başka bir şeye yaramayacaktır." Fakat bu niyetlerle uyarılar bir tarafa, eski rejimin devrilişinin, din ve gelenek kuvvetleri ile muzaffer devrim hareketinin kuvvetleri arasında bir hesaplaşmaya yol açmasını önlemek yine de güçtü.

Bu bir sürü kararnameden, yönergeden, buyruktan pek az şey zamanın yıpratmasına karşı durabildi. Eski baskıların kalkması, bir patlamaya yol açtı ve kurulu bütün otoritelerin yıkılışı da bunu kolaylaştırdı. Bu yüzden devrimin ilk aylarında tutkuların boşandığı, en iyi şeylerle en kötülerinin birbirine karıştığı görüldü. İnsanlık duygusu yeni yeni ifade biçimleri buluyordu, ama öcalmaya olan susamışlıkla hınç, bazen korkunç hesaplaşmalar halinde soysuzlaşıyordu. Bunlardaki şiddet, yalnız baskı altındakilerin öfkesini değil, eski varlıklı sınıfların halk yığınlarına en ilkel bilgileri dahi verdirmeye yanaşmadıklarını da açığa vuruyordu. Bütün toplumsal çatışmalarda ve tarihin büyük hareketlerinde olduğu gibi Rus Devrimi'nde de, insan topluluklarının özgürleşme ve gelişmeye tam anlamıyla katılma azmini ifade ettikleri kahramanca hareketler, ateşli ve fedakârca davranışlarla idealizm örnekleri, en iğrenç taşkınlıklarla atbaşı beraber gider ve insanın en hayvanca yönleriyle toplumun en insanlık dışı tarafını ortaya döker.

En iyi ile en kötünün böyle birbirine karışmasına Sovyet rejiminin ilk haftalarında da rastlandı doğallıkla; en kötü, şuydu: Sınıf çatışmaları her iki tarafta yapılan toptan öldürmelerde en kanlı ifadesini buldu. Öyle ki, resmî makamlar bunları durdurmaya kalkıştıkları zaman bile

bu işi başaramadılar. Kılıçtan geçirme sahneleri, sarhoşluk sahneleri, hemen hemen kolektif bir çılgınlıktı bunlar. Kışlık Saray'la sayısız özel konutların mahzenleri yağma edilmeye başlanınca, Petrograd aralık ayında bütün bunlara tanık oldu. Bir eski halk atasözü; "İçmek Rusların neşesidir" diyor. 1917 yılının son günlerinde de Petrograd sarhoşluğun öylesine sert biçimlere büründüğü çok ama çok fazla neşeli saatler gördü ki, hükûmet, felâketi önlemek için Kızıl Muhafızlar'ın silahlı birliklerine başvurmak ve en sert tedbirleri uygulamak zorunda kaldı. Gaddarlık sahneleri de oldu sonra: Halkın oluşturduğu alelacele adalet bazen, keyfî olduğu kadar da barbarca mahkûmiyetlerle sonuçlanan yargılama karikatürlerine yol açtı.

Fakat hiçbir ulusun ve hiçbir toplumsal hareketin tekelinde olmayan bu olayların yanı sıra daha ne kadar başkası da Rus halk yığınlarına hâkim olan ve zaman içinde en güzel ve en saf biçimlere bürünen o muazzam umuda tanıklık ediyordu. Uşaklarla hizmetçiler eskiden efendilerine bol bol göstermekte oldukları kölece saygıyı artık göstermez oldular. Arabacılar, müşterilerin verdikleri bahşişleri haysiyetlerine indirilmiş bir şamar sayarak almaz oldular. Toplantı halindeki işçilerle askerler konuşmalarıyla tartışmalarını yarıda keserek filan Bolşevik yöneticinin ya da falan üniversite profesörünün devrimin en civcivli anında sanat tarihi ya da fizik ilkeleri üzerine verdikleri konferansları huşu içinde dinlediler. Yine bu bir çeşit demokrasi çılgınlığıdır ki, bütün kademelerde birçok komitelerin kurulmasında ifadesini buldu. İşçiler komiteler kurdular, köylüler komiteler kurdular, ev kadınları komiteler kurdular. Fabrikalarda komiteler kuruldu, mahallelerde komiteler kuruldu. Askerler, Kazaklar, bahriyeliler de komiteler kurdular. İşçi mahalleleriyle işçi ailelerinin üstüste oturdukları büyük binalarda da ev komiteleri kuruldu, oralarda toplu yaşayışın bin türlü ayrıntıları görüşüldü. Hattâ Jules Destrée'nin anlattığına göre, Petrograd'la Moskova arasındaki bir yolculuk sırasında –gerçi mesafe uzundu, tren de çok yavaş gidiyordu ama– bir kompartımanın yolcuları da gidecekleri yere vardıklarında bir komite kurmuşlardı.

Bu ileriye atılıştan geriye ne kaldı? Bunun geri çekilişlerini ve ileriye sıçrayışlarını bütün Sovyet tarihi boyunca izlemek gerekir. Hükûmetin yaptığı işlerin kendisine gelince, bu, dönüşüm halindeki bir toplumun bütün serüvenlerine maruz kaldı: Bu toplum birçok bakımlardan henüz bir Ortaçağ toplumuydu, fakat bir ya da iki kuşakta kendisini atom çağından ayıran mesafeyi aştı. Bununla birlikte bir kesim var ki, hükûmetin buradaki faaliyeti dikkate değer bir süreklilik göstermiştir ve bunun belirtilerine daha Ekim Ayaklanması'nı izleyen ilk günlerden başlayarak rastlanmaktadır: Bu da eğitim ve kültürel çaba alanıdır.

1917 yılının kasımında ne iktidarın pekiştirilmesi, ne de barışın yeniden kurulmasıyla ilgili konularda hiçbir şey çözülmemişken, Bolşevik partisi koalisyon sorununda bölünürken ve idare aygıtı da hükûmetin çalışmalarını sistemli olarak baltalarken; her şeyi yenibaştan düzenleyip her derde bir çare bulmak gerekirken, Lenin'in elinden çıkan geniş yasama teklifleri literatürü içinde "Petrograd Halk Kütüphanesinin Yeniden Örgütlenmesi" ile ilgili bir plana rastlanır. Bunca iş arasında Lenin bunu da yazıp kütüphanenin müdürüne göndermeye vakit bulabilmiştir. Bu planda Rus ve yabancı kitüphaneler arasında kitap değişimi kadar, işçilerin yararlanabilmeleri için hafta arasında okuma salonlarını saat 23'e değin, pazar günleri de bütün gün açık bulundurma konusu da göz önünde tutulmuştur. 29 Aralık 1917'de Sovyet Merkezî Yürütme Komitesi ucuz kitaplar basılıp yayınlanması için bir kararname kabul etti. Metinde uygulamanın ayrıntılarına da girilmekte ve büyük edebî eserlerin işçilerce okunmasını sağlamak için bunların ya tam metin halinde ya da kimi hallerde kısaltılarak yayınlanması öngörülmektedir. Yine kararnamede kitapların mümkün olduğu ölçüde halka parasız olarak verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Birçok bakımdan çok barbar olan Rus köyü dahi bu muazzam kültür çabasına hemencecik kapılarını açtı: Birçok köyde "Okuma İzbaları" (Kulübeleri) kuruldu.

Buna benzer daha birçok örnekler sayılabilir. Bunlar, Sovyet Devrimi'ne önayak olanların eğitim ve kültür sorunlarına verdikleri büyük önemi ortaya koymaktadır. Rejimin ilk yıllarında hüküm süren korkunç sefalete ve "beyaz"lara karşı yapılan savaşa muazzam paralar ayırmak gerekmesine rağmen 1.500 yeni okul açıldı. Bunların çoğu acınacak şartlar altında çalışıyorlardı şüphesiz ve iç savaş sona erip eğitim şebekesi de yeniden örgütlenince ortadan yok oldular. Fakat yetersiz ve yoksul da olsalar, Sovyet Devrimi'ni niteleyen bilimsel gelişmeye ve zihinsel özgürleşmeye duyulan derin isteğe birer kanıt sayılmalıdırlar. Sovyet tarihinin geçtiği binlerce dolambaçlı yola ve evrimindeki binlerce yanlış yönelime rağmen, bunlar zamanı yenmişler ve yıkıcıların kazmalarına karşı koymuşlardır.

XI
Rus Devriminin Kaderi

Sovyet iktidarının bir gerçek haline geldiği bu anda, biz de hikâyeyi kesiyoruz. Bundan sonra rejim, iç savaşa ve yabancıların müdahalesine katlanmak zorunda kaldı ve kurucularının niyetlerine çok aykırı, ilk niteliğine de çok yabancı olan bir yalnızlığa gömüldü. İşte, aslında, günümüzün Rusya'sının karmaşık kökeni şurada yatar: Çarlık geçmişinin mirası, Bolşevik devrimcilerinin tasarıları, karşı-devrimin çıkmasına yol açtığı kargaşalıklar ve yabancı müdahalesi, son olarak da geri kalmış bir ülkenin güç barınılır topraklarına kapanıp kalan Rus komünistlerinin yalnızlığı.

SOVYET DEMOKRASİSİ

Bütün bu değişik olaylar boyunca Bolşevizmin "felsefesi"yle de karşılaşmış olduk. Üzerinde sistematik bir çözümleme yapılmaya değer bu felsefenin. Her ne kadar böyle bir inceleme bu kitabın çerçevesine girmezse de, hiç değilse bunun ana çizgilerini belirtip özetlemek yerinde olur. Liberal demokrasinin sert bir eleştirisinden hareket eden Bolşeviklerin devrimci Marxizmi yeni bir rejimin temellerini atarak bu liberal demokrasiyi geride bırakmak iddiasındaydı. Böyle bir rejimde demokrasinin getireceği teminat, güçleri denkleştirme teşebbüsünden çok –ki böyle bir denge aldatıcı sayılıyordu– vatandaşların eşitliğinden ibaret olacaktı. Kuşkusuz bu eşitlik ilkesi daha önce modern bir siyasal sistemin, Fransa'da 1789 Devrimi'nden sonra doğmuş olan sistemin alınlığına yazılı bulunuyordu. Fakat Marx'ın toplumsal eleştiri iradesine bağlı kalan ardıllarıyla çömezleri, burjuva demokrasilerinin mekanizmalarını gün ışığına çıkarma işine girişmişlerdi. Bu demokrasilerin eşitlik ülküsü, toplumsal eşitliği sağlamayan bir hukukî kavrama indirgenmişti. Özgürlük ülküsü ise rejimin özünde bulunmakla birlikte, büyük halk yığını için lâfta kalan bir şeydi. Bunun tekeli yalnız burjuvazinin elindeydi ve çeşitli biçimleri altında bu özgürlük ülküsü, amansız derecede bencil bir hegemonyayı maskelemekten ya da pek pek, onun doğasını

tartışma konusu yapmaksızın sertliklerini azaltmaktan başka bir şeye yaramıyordu. Gerçi birçok sosyalist daha Birinci Dünya Savaşı'ndan önce kendilerini ilkin düşmanı olarak sundukları bu burjuva ve kapitalist toplumla bir bütünleşme sürecinin taslağını yapacak kadar işi ileri vardırmışlarsa da, Bolşeviklerin bağlı oldukları devrimci Marxçı akım bunların muhalefetlerini azaltmak şöyle dursun, tersine genişletmişti: Bu muhalefet, onların düşman safına geçen birer kaçak saymaya başladıkları kimseleri de hedef alıyordu çünkü.

Şubatla ekim arasında Rusya'nın siyasal kurumları, kabataslak, burjuva ve liberal demokrasiye tekabül etmekteydi. Fakat şu farkla ki, bunların bozuk düzen işleyişi, demokratik zihniyetin cisimleşmiş örneği olarak ortaya çıkan bir hükûmete varlığını meşrulaştırmak ve politikasını seçimlere giderek onaylatıp destekletmek imkânını sağlamamıştı. Bununla birlikte Sosyalist-Devrimcilerle Menşevikler bu boşlukları doldurmak ve Rusya'yı Batılı örneğine yaklaştırmak istiyorlardı ki bu, sosyalist ve proleter tipte bir yeni topluma ulaşmak için uzun ve gerekli bir aşamaydı. Akıl yürütmesiyle Bolşevikleri ikna eden ve stratejilerine yön veren Lenin, Menşeviklerin, tıpkı Batının sosyal-demokrasisi gibi, bol bol sahip oldukları sabırlılık meziyetine sahip değildi. İlkin Rusya'nın durumundaki özgüllüklerin, Şubat Devrimi'nden doğan melez rejimin çerçevesi içinde, devrimin zorlayıcı tedbirlerine başvurmadan, işçilerle yoksul köylülerin egemenliğini sağlayacağını umdu. Fakat Temmuz Günleri tutumunu tekrar gözden geçirmesine yol açtı. İktidarı burjuvazinin elinden alma gerekliliği ona her zamankinden daha zorunlu, daha ivedi göründü. İşçi ve köylü sınıflarının kendi öz kurumları olan Sovyetlerin egemenliği ancak silahlı bir ayaklanmayla elde edebileceklerine inandı. Parlamenter eğilimli bir sistemin yerine hangi politik ve sosyal rejim geçecekti öyleyse?

Bolşeviklerin bu soruya verdikleri karşılık, çok paradoksal olarak, ikili bir deyimden ibarettir: *Sovyet demokrasisi* ve *proletarya diktatörlüğü.* Bu iki terim bugün bağdaşmaz görünmektedir. Fakat sosyalist doktrin Marx ile Engels'in izinden giderek bir proletarya diktatörlüğünün kurulmasını devletin ortadan kaldırılması yolunda demokratik bir aşama olarak ortaya koymuştu. Burjuva demokrasisinin, işçi sınıfı üzerindeki burjuva diktatörlüğünün bir özel şartından başka bir şey olmadığını düşünen bunlar, bu egemenliğin ortadan kalkması sonucunda, kuvvetler dengesinin ve rollerin tersine döneceği bir devletin kurulması gerektiği fikrindeydiler. O zaman emekçiler kendi sınıf egemenliklerini kullanacaklar ve isteklerini burjuvaziye kabul ettirmek, kapitalizmi ortadan kaldırıp yerine sosyalizmi geçirmek için devlet aygıtına başvuracaklardı. Marx ile Engels bu konuda oldukça üstünkörü bilgiler vermişler; böylece Marxçı teorisyenlere, müphem bir şekilde taslağı yapılan düşünceleri

çok çeşitli tarzlarda yorumlamak imkânını sağlamışlardı. Kimi sosyalist düşünürler tehlikeli buldukları bu proletarya diktatörlüğü kavramını büsbütün rafa kaldırmanın yerinde olacağına inandılar. Bernstein gibi başkaları da bunun zararlı olduğunu ileri sürdüler. "Ortodoks" Marxçılığın tahtına oturan Karl Kautsky ise "usta"ların düşüncesini reddetmemekle beraber, yanlış anlamalara yol açan ve o çağın demokratik eğilimlerine uymaz görünen bir deyimin keskinliğini azaltıp düşüncenin içindeki "patlayıcı içeriği" boşalttı.

Sorunla baş etmeye cüret eden ilk Marxçı Lenin oldu. Proletarya diktatörlüğü sorununu, hiçbir kaçamağa sapmadan, sayısız makale ve incelemelerde ele aldı. Bu konuya *Devlet ve Devrim* başlığını taşıyan bir de kitap adadı ve bunu, iktidara geçişinden önceki aylar boyunca, Finlandiya'da sürgünde olduğu sırada yazdı. Kapitalizmin ortadan kaldırılması ve burjuvazinin devrilmesi için vazgeçilmez şart olan bu diktatörlüğü Lenin ayrıca, "zenginler için demokrasi değil, *ilk defa* yoksullar için, halk için demokrasi *haline gelen*... demokrasinin bir genişlemesi" sayıyordu. Dahası var: Bu diktatörlük rejimi "halkın büyük çoğunluğu için bir demokrasi olacak; yani halkı baskı altında tutanların zor kullanılarak ortadan kaldırılması, sömürücüler demokrasisinin yok edilmesi" niteliğini taşıyacaktı.[1]

Bir diktatörlük, bir demokrasi: Biri ya da öbürü değil, biri *ve* öbürü. Marxçı doktrinin birkaç işaretinden hareket ederek Lenin'in teorisini ve devrimci stratejisini üzerine kurmuş olduğu tema işte budur. Burjuvazi azınlıkta olmakla birlikte iktidarı, halk çoğunluğunun iradesi ve çıkarlarına karşı elinde tutmaktadır. Proletarya diktatörlüğü bu iktidarı onun elinden çekip alarak yoksul sınıfların eline verecektir. Otoritenin bu el değiştirmesi onun baskıcı ve zorlayıcı niteliğini azaltmayacak, fakat hedefini değiştirip temelini genişletecektir. İktidar artık küçük bir grubun –burjuvazinin– büyük halk yığınları zararına kullandığı egemenlik ya da diktatörlük olmaktan çıkacak; ulusun büyük çoğunluğunun, eskiden ekonomik ve sosyal kudreti elinde tutan azınlık üzerindeki üstünlüğü haline gelecektir. Yani burjuvazinin diktatörlüğü, yerini proletaryanın diktatörlüğüne bırakacaktır.

---

1. Lenin'in demokrasi ve proletarya diktatörlüğü teorisini anlamak için, bu kavramlardan birincisinin onun için bir ülkü olmadığını gözden uzak tutmamak gerekir. Lenin'e göre, "demokrasi devletin bir biçimi, onun çeşitlerinden biridir. Şu halde o da her devlet gibi, insanlar üzerine yapılan baskının düzenli, sistemli bir uygulamasıdır. Ve Lenin şunu da ekler: "Demokrasi ne kadar tam olursa, onun gereksiz olacağı an da o kadar yakındır." *Şu halde Lenin'in –ve genel olarak Marxçılığın– ülküsü, çoğunluğun azınlık üzerine baskısı demek olan demokraside değil; her türlü baskı biçiminin kaldırılmasında, yani demokratik bile olsa, devletin ortadan kaldırılmasında toplanmış bulunmaktadır.*

Bolşeviklerin ilk icraatları: barış ve toprak paylaşımı.

Toprak Kararnamesi ("İzvestiya", 27 Ekim 1917).

№ 209
Суббота,
28 октября 1917 г.

ИЗВѢСТІЯ

ЦѢНА:
въ Петроградѣ 15 коп.
на ст. жел. д. 20 коп.

Центральнаго Исполнительнаго Комитета
и Петроградскаго совѣта
РАБОЧИХЪ и СОЛДАТСКИХЪ ДЕПУТАТОВЪ.

Адресъ конторы: Литейная, собств. пер., д. № 6. Телефонъ № 213-41.
Адресъ редакціи: Смольный Институтъ, 2-й этажъ, комната № 124. Телефонъ № 24-92.

Въ виду созыва въ теченіе ближайшихъ дней Второго Всероссійскаго Съѣзда Совѣтовъ Крестьянскихъ Депутатовъ, [illegible] приѣзжающихъ на Второй Всероссійскій Съѣздъ Совѣтовъ Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ просятъ остаться для участія въ работахъ этого съѣзда.

ДЕКРЕТЪ О ЗЕМЛѢ

СЪѢЗДЪ СОВѢТОВЪ РАБОЧИХЪ и С. Д. ОПРЕДѢЛИЛЪ [illegible] (ст. ст.).

1) Немедленно собственность на помѣщичьи земельныя имѣнія безъ всякаго выкупа.

2) Помѣщичьи имѣнія, равно какъ всѣ земли удѣльныя, кабинетскія, [illegible]

3) Право частной собственности на земли отменяется навсегда; всякая земля, какая только есть въ государствѣ, не составляетъ ли она народное достояніе, не должна быть ни продана, ни куплена, ни заложена, ни какимъ-либо другимъ способомъ отчуждена. Вся земля государственная, удѣльная, [illegible]

[illegible] передаются [illegible]

[illegible] переходятъ въ распоряженіе [illegible]

Brest-Litovsk barış antlaşması imza töreni (ön planda, sağda, Kamenev).

Parlamenterizmi bir tarafa atan yeni rejim sovyet demokrarasi yoluyla iktidarı kitlelere verme iddiasında.

Bilahare feshedilecek olan Kurucu Meclis için seçimler.

Lenin Kızıl Meydan'da.

Lenin Lunaçarskiy'le.

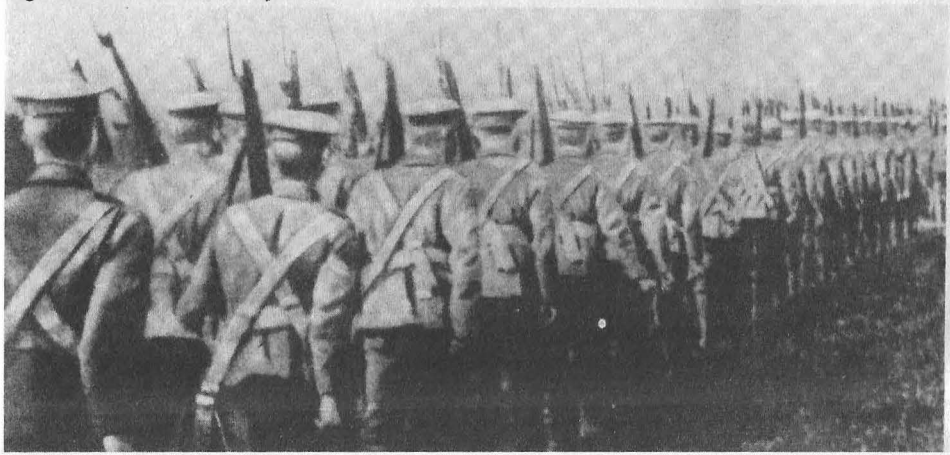

1918. Dış müdahaleyle kızışan iç savaş üç yıl sürecek olan bir mücadelede Kızıl Rusları Beyaz Ruslarla karşı karşıya getiriyor.

Kızıl Ordu'nun gönüllüleri cepheye giderken.

İngiliz askerleri Transkafkasya'da.

Kızıl Ordu'nun komutanı Troçki zırhlı treninin önünde.

Yol açtığı yoksullukla birlikte, Rusya'nın tecrit edilmesine Bolşevikler uluslararası komünist hareketi örgütleyerek karşılık veriyorlar.

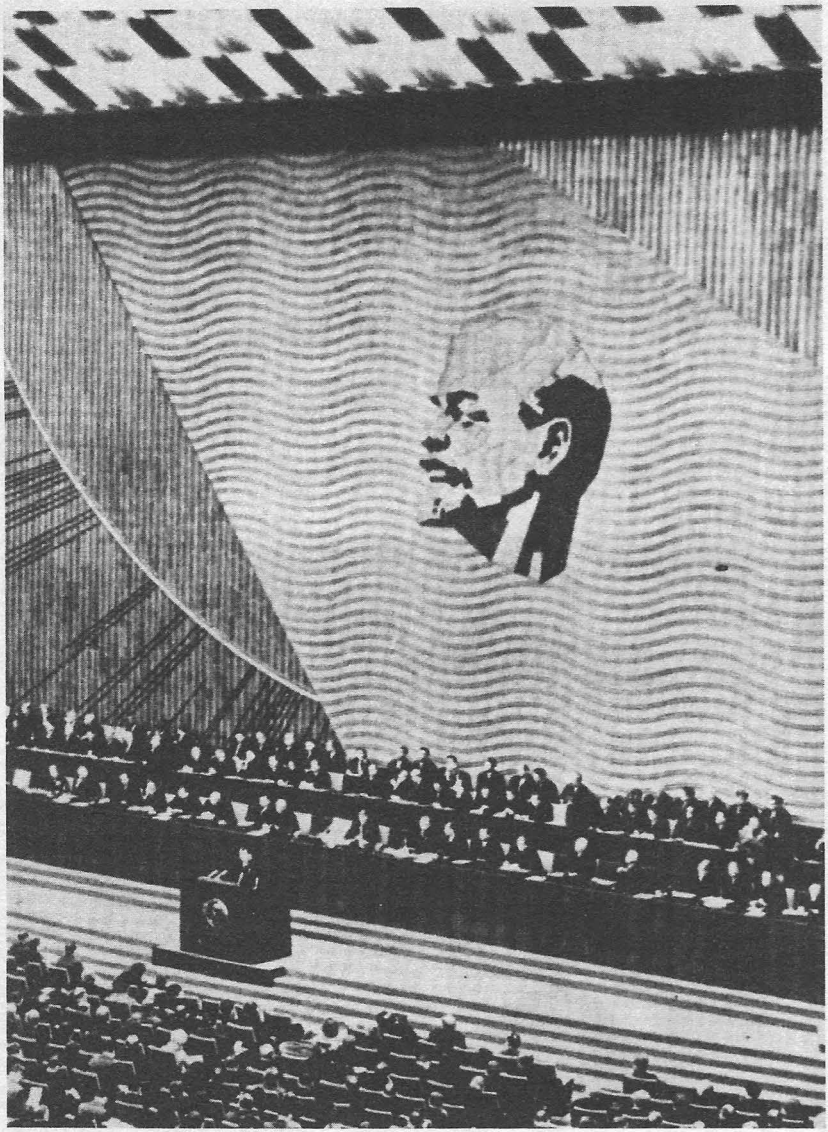
Aç halka erzak dağıtımı.

III. Enternasyonal'in ikinci kongresi (soldan üçüncü Troçki, beşinci Zinovyev)

Lenin'in devriminden bugünün Sovyetler Birliği'ne: acılı bir şecere.

Böyle bir el değiştirmeyi haklı göstermek için Lenin devrimin, zafer kazandığı zaman dahi, ilk başarılarından ayrı olarak hesaba katması gereken isterleri ileri sürmektedir. Bunlar hem ayaklananların askerî zaferi, hem de ekonomik alanda, kapitalistlerin varlıklarının devletleştirilmesidir. Fakat bu hukukî işlem her şeyi yoluna koymaz ve tek başına eşitliği kurmaz: "Uzun kuşaklar boyunca bilgileri, yaşayış tarzları ve edindikleri alışkanlıklarla ayırt edilen sömürücüler ile bitkin, eğitimsiz, bilgisiz, ürkek ve bölünmüş sömürülenler yığını arasında eşitlik olamaz. Devrimden çok sonra da sömürücüler zorunlu olarak birçok gerçek ve önemli üstünlükleri ellerinde tutarlar: Paraları vardır (birden yok edilmesi imkânsızdır bunun), birtakım taşınır malları vardır ki, çoğu zaman büyük ölçüdedir. Bir sürü eşleri, dostları vardır, örgütleme, yönetme alışkanlıkları vardır, idare aygıtının bütün "girdisini çıktısını" bilirler. Daha ileri bir eğitim, yaşayışı ve ideolojisi bakımından burjuva olan yüksek teknik personelle ahbaplıkları yine ellerinde kalır. Askerlik sanatının çok daha üstün bir tecrübesi de ellerinde kalır sonra." Bunlara ayrıca eski egemen sınıfın yabancı ülkelerle ve uluslararası kapitalizmle sürdürdüğü ilişkiler de eklenmektedir.

Demek ki diktatörlüğü gerekli kılan, yalnız karşı-devrimin silahlı direnişi değildir; hukuken ortadan kalkmış, gerçekte kuvvetle sarsılmış, fakat proletaryanın iktidara geçişinden sonra da etkilerini yapmaktan geri durmayan bir üstünlüğün çok değişik ve çoğu zaman ustalıklı biçimleridir. Zorbaca ve baskıcı olan proletarya diktatörlüğü yine de demokratiktir: Halkın iktidarını örgütler ve onu elde tutmasını sağlama bağlar çünkü. Özellikle şundan dolayı da demokratiktir: Halka yalnız politik otoritenin tekelini vermekle kalmaz, kamu işlerinin halkça örgütlenmesini sağlayarak da bu otoriteyi tamamlar ve resmîleştirir. Leninciliğe göre bir temel kuraldır bu: Halka yalnız iktidarı elde tutacak kimseleri seçme hakkını verdiği zaman –seçilenler onun gerçek vekilleri de olsalar– demokrasi eksiktir, koftur, aldatıcıdır. Ayrıca "halkın büyük çoğunluğunun, *işlerin günlük yönetimine bağımsızca katılma* mertebesine yükselmesi" de şarttır.

Devlet ve Devrim adlı kitabında, Lenin bu düşünceyi uzun uzun incelemiş ve gerçekçiliğini göstermeye çalışmıştır. Kamu işlerini yönetmenin hiç de sanıldığı kadar çapraşık olmadığını, her vatandaşça yapılabilecek bir nitelik taşıdığını ispatlamaya önem vermiş: "*Bütün* vatandaşlar halkın tümünün *tek bir* 'kartel'inin, devletin memurları ve işçileri haline gelirler" demiştir. Fakat ayrıca şunu da belirtmiştir: Bu memurluk biçimi parasız olacak, emekçileri geçici ve tesadüfî olarak memur haline koyacak; bunlar da sıraları gelince yeni görevlerini öğrenecekler ve gitgide bunda yeterince bilgi edineceklerdir. Bununla birlikte Lenin, proleter devletin birdenbire idaredeki ya da ekonomideki burjuva

uzmanlarla teknisyenlerden vazgeçebileceğini düşünmemektedir. Sadece bunların yönetimlerini denetleme görevini halka vermektedir. Ve özellikle de özgürlüğe, olgunluğa erişmiş proleterlerin idarî görevleri öğrenmelerinin –demokrasinin özünü boşalttığı için muhakkak ortadan kalkması gereken– memur sınıfını yavaş yavaş ortadan kaldırma imkânını sağlayacağına inanmaktadır.

İdare aygıtı baskı demekse, silahlı kuvvet şiddet demektir. Lenin'e göre de burjuva devleti bu iki temel direğe dayanmaktadır. Şu halde proletarya diktatörlüğü –demokratik olduğuna göre– bürokratik idarenin önemini, bir halk idaresi yararına azaltmaya çalışacak ve bunun faaliyet alanı gitgide genişleyecektir. Ayrıca bir de halk milisi kuracak ve bir tenkil aracı olan ordu böylelikle halkın malı olacaktır. Karşı-devrimci direnişin zayıflaması tenkile ve şiddete başvurmayı sonunda gereksiz kılacaktır zaten. Halk yığını o zaman yeni toplumu kurmak ve yönetmek gibi daha soylu, daha yapıcı görevlere adayabilecektir kendini. İktidara geldikten birkaç ay sonra Lenin: "Amacımız istisnasız *bütün yoksul insanları* ülkenin yönetimine ortak etmektir" demiş ve özellikle şunu belirtmişti: "Amacımız devlet görevlerini, üretimdeki sekiz saatlik 'çalışma'larını bitirdikten sonra, *bütün* emekçilere *parasız* olarak yaptırmaktır." Bu birkaç aylık deneme "bu amaçlara varmanın çok güç" olduğunu ona öğretmişti herhalde. Fakat yine de kesin konuşuyor, "Sosyalizmin iyice pekişmesinin teminatı budur" diyordu.

Bu tasarımın karşılaştığı hayal kırıklıklarına rağmen, Lenin ona bağlı kaldı. 1919 yılının ocak ayında: "Devleti ve endüstriyi yönetme, pratik faaliyeti geliştirme işini çok daha geniş emekçi yığınlarına öğretebilir ve işçi sınıfının kafalarına yüzyıllardır yerleşmiş olan "devlet yönetimi imtiyazlı kişilerin işidir" yolundaki zararlı önyargıyı söküp atabiliriz" diye yazıyor ve yazısını: "İşçi sınıfında belirmeye başlayan yeni psikoloji işte budur, proletaryaya düşen ve tarihsel kapsamı muazzam olan görev işte budur" diye bitiriyordu.

Bu yeni "felsefe"yi gerçeğe dönüştürme amacını güden bütün yasama teşebbüslerini burada sayıp dökmeye imkân yoktur. Fakat nisan 1921'de Halk Komiserleri Konseyi'nce çıkarılan ve amacının "Sovyet kuruluşlarıyla geniş emekçi yığınları arasında bir bağ kurup yaşatmak, Sovyet aygıtını canlandırmak ve bürokratik unsurlarından kurtarmak" olduğu belirtilen bir kararnameyi anmak yerinde olur. Kararnamenin hükümleri arasında Sovyet Yürütme Komiteleri'ne idare aygıtında çalışmakla görevli kadınlar alma tedbiri de vardı. Bunlar orada ekipler halinde çalıştırılacak ve iki ay iş gördükten sonra yine eski görevlerinin başına döneceklerdi. İdarenin işlerinin böylece yürütülmesine emekçilerin bu katılışı *Sovyet demokrasisinin* temel amaçlarından biri oldu. Bu da onun için, diğerleri arasında, kendini yerine geçmek ya

da aşmak istediği burjuva demokrasisinden ayırma biçimlerinden biri oldu. Politik egemenliğin merkezi olarak Sovyetleri seçen bu demokrasi, liberalizmden ve parlamenterizmden başka alanlarda da ayrılmaktaydı: Üretici meclisleri olan Sovyetler, ücretli olmayanlara oy hakkı tanımıyorlar ve onun için de burjuvaziyi seçmenler topluluğuna ve egemenlik organlarına sokmuyorlardı: Ancak, bu son tedbir proletarya diktatörlüğünün gerekli bir şartı olarak hiçbir zaman ortaya atılmış değildi. Beri yandan yeni sistem, yasama ve yürütme görevleri arasındaki klasik ayırımı ortadan kaldırmaya çalışıyor ve Sovyetleri vatandaşların hem kararlar vermek, hem .ide bunların uygulanmasını sağlamakla görevli oldukları, hem görüşmelerin yapıldığı hem de idarî işlerin yürütüldüğü merciler haline getiriyordu. Hem kuvvetler ayrılığının bu inkâr edilişi yalnız Rus Devrimi'ne özgü bir şey de değildir. Ondan önce Fransız Devrimi'nin Jakobenleri ve Komün devrimcileri de halk egemenliğine en geniş anlamını ve en tam otoritesini vermek için, seçilmiş meclislere hem yasama, hem yürütme görevlerini yüklemişlerdi. Son olarak da Bolşevikler, Sovyetlere seçilen bütün kişilerin her an görevden uzaklaştırılabilmelerini; seçimlerin de vekiller üzerinde sürekli bir denetim sağlayabilecek tarzda kısa aralıklarla yapılmasını kararlaştırdılar.

Tam bir modern devletin ilk olarak "proletarya diktatörlüğü"[2] ilkesini benimsediği sırada Lenin, bu diktatörlükle üstelik eş tutulan "proletarya demokrasisi"nin "herhangi bir burjuva demokrasisinden milyon kere daha demokratik olduğunu", "Sovyetler iktidarının da burjuva cumhuriyetlerinin en demokratiğinden milyon kere daha demokratik olduğunu" söylüyordu. Ancak "Sovyetler iktidarının, burjuva cumhuriyetinin en demokratiğinden milyon kere daha demokratik olduğu iddiası, parlamenterizmin kıstaslarıyla iyi bağdaşamıyordu. Fakat devrim, parlamenterizmle ilişkisini kesip sosyalizmin yolunu tuttuğu, kendilerini iktidarın doğal sahipleri sayan sınıfların elinden bunu alıp proletaryanın eline verdiği anda, yeni tip bir demokrasi kurmuş oluyordu gerçekten. Dolaysız, halkçı ve somut olan bu demokrasi, ütopyacı[3] olmak gibi bir sitemden kendini güç kurtarabilir görünüyordu. Bununla birlikte bu "ütopyacılık suçlaması", beylik ve üstünkörü bir eleştiridir: Her devrim yüce bir ülküye sahip olmuş, bunun ileriye doğru atılımını yaratıp zaferini hazırlamıştır. Gerçekçilerle tarihçilerin mümkün olanla olmayanı birbirinden ayıran mesafeyi ölçmeye bol bol vakitleri vardır, ama büyük tarihsel eserleri yaratanlar ve yeni toplumlar kuranlar, hiç-

2. Devrimin ilk zamanlarında Lenin, Marxçı "proletarya diktatörlüğü" formülünün yerine, Rusya'nın şartlarına daha uygun olan "işçi ve köylü diktatörlüğü" formülünü geçirdi. Bununla birlikte bu ittifakta yönetim sanayi proletaryasının elinde kalıyordu.

3. Yaygın bir halk eğitimi ve boş vakitlerin değerlendirilmesi programına dayanan "bütün vatandaşları yönetime ortak etme" arzusu, ilk bakışta göründüğünden, yine de daha az gerçekdışıdır.

bir zaman gidip de onlardan ilham almazlar. Bolşeviklerin yaptıkları iş ise hiçbir kadercilikle, hiçbir görenekle ilgisi olmayan, hiçbir benzeri bulunmayan, gözü pek bir anlayışa dayanmaktaydı. Bolşevikler dünün kölelerini bugünün isyancıları haline getirmekle yetinmemişlerdi: Yarının efendilerini ve yöneticilerini de görüyorlardı onlarda.[4]

İÇ SAVAŞIN ETKİLERİ

Böyle bir ideolojinin ortaya çıkıp gelişmesi, onun doğumunu kolaylaştıran olağanüstü bir toplumsal ortam var olmadıkça mümkün olamaz. Bu ortam, devrimin ta kendisiydi. Durgunluklarını, vurdumduymazlıklarını bir yana bırakıp harekete geçen, eski devlet iktidarını yıkıp yok eden, faaliyetleri için çizilip hazırlanan çerçeveden taşan, teşebbüsleri, hak arama çabalarını birbiri peşine sıralayan ve tam bir özgürlüğe kavuşma azmini açığa vuran halk yığınlarının devrimciler önünde serdikleri manzara... Bolşeviklerin iyimser felsefesini izah eden, her şeyden önce, işte budur. Ayrıca bu iyimserlik, ilhamını Marx'ın, insanlığın geleceğine dair vizyonundan da almaktadır. Lenin'in kendisi dahi savaştan önce, halk yığınları ve onların "kendiliğindencilikleri" hakkında az çok şüpheci davranmıştı. Bu yığınların hareket ve faaliyetlerine çeki düzen vermek ona çok zorunlu görünüyor; bu konudaki tutumu da Rosa Luxemburg'unkinden çok belirgin tarzda ayrılıyordu: Rosa Luxemburg'da yığınların yaratıcı kudretine ve kendiliğindenliğinin gizlediği erdemlere olan güven köklü bir inanç halindeydi adeta. 1917 olaylarının Lenin'e de bu görüşü kabul ettirmek gibi bir etkisi oldu: Eskiden bönce ve tehlikeli bir şey sayardı bunu oysa. 1918 ağustosunda *"gerçek yığın"*ın, *"kendi kendilerine* yeni bir hayat kuran emekçilerin muazzam çoğunluğunun" başardığı işlerden söz ederken şöyle diyordu: "On milyonlarca basit işçiyle köylünün bütün yaşantılarını değiştirmek

4. Yeni Rusya'da gerçek bir demokrasi, politik demokrasiye tam anlamını verip onu tamamlayacak olan bir çeşit idarî demokrasi kurma azmini, Lenin'in çok sayıdaki demeçleri de ispatlamaktadır. Bunlardan birkaçını buraya aktaralım: "Zamanımızın en önemlisi değilse bile, en önemlilerinden biri olan görev de, işçilerin ve genel olarak bütün emekçilerle sömürülenlerin girişecekleri verimli *örgütleme* çabalarında, –bu içten gelen hamlede– onları mümkün olduğu kadar geniş ölçüde teşvik etmek olmalıdır. Yalnız sözde "üstün sınıflar"ın, yalnız zenginlerin ya da zengin sınıfların yetiştirmesi kimselerin devleti yönetebilecekleri, sosyalist toplumun yapısını kurabilecekleri yolundaki saçma, barbar, iğrenç ve rezilce önyargıyı ne pahasına olursa olsun yok etmek gerekir." (Aralık 1917).
"İstisnasız bütün vatandaşlar yurdun yönetimine katılmalıdır. Ve istisnasız bütün emekçilerin de devletin yönetimine katılmaları bizim için önemlidir. Çok güç bir görevdir bu. Fakat sosyalizmi bir azınlık ya da Parti kuramaz. On milyonlarca insan tarafından kurulabilir o ancak. Bize göre, yapacağımız en iyi şey, yığınların bu konuları konferanslardan ya da kitaplardan öğrenecek yerde hemen işe koyulmalarına yardımda bulunmaya çalışmaktan ibarettir." (Mart 1918). "Çok daha geniş emekçi yığınlarına devleti ve sanayiyi yönetmeyi, pratik faaliyeti geliştirmeyi öğretebileceğimizi göreceğiz. İşçi yığınlarının kafasından "devlet yönetimi imtiyazlıların işidir, özel bir sanattır" yolundaki, yüzyıllardır kökleşmiş zararlı önyargıyı söküp atmayı başaracağız." (Ocak 1919). Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

için çok büyük bir özen ve içtenlikle yaptıkları çalışmalardaki her yanlış ve her yanılma, sömürücü azınlığın binlerce, milyonlarca "yanılmaz" başarısına bedeldir..."

Devrimci fokurdama ve emekçilerin coşkunluğu o zamana dek inkâr edilmiş, akla dahi gelmemiş imkânlara yol açıyordu. Kuruluşların, partilerin, komitelerin ihtiyatlı davranma öğütlerine aldırmayan proletarya, karşısına dikilen engelleri devirmeyi ve eski dünyayı yıkıp yok etmeyi başarmıştı ya, yeni toplumsal yapılar kurma işinde de sonradan belirleyici bir pay alamaz mıydı? İç savaş uzunca bir süre bu umudu besleme imkânını verdi. Gerçekten de yeni rejim, kendini savunma işini doğaçlamak zorunda kalmıştı. Bu durumda da rejim demek temel olarak onu en etkili biçimde desteklemiş olan sınıf, yani sanayi proletaryası demekti.

1914-1917 boğazlaşmasını izleyen bu korkunç iç savaşın heyecanlı safhalarını burada ele alacak değiliz. Bunun Sovyet Rusya için, bir ölüm kalım savaşı olduğu ise apaçıktır. Memleket Birinci Dünya Savaşı'ndan bitkin bir halde çıkmıştı. Brest-Litovsk barışı felâketli şartlar ve çok ağır bir bedel karşılığında bu savaşa son vermiş bulunuyordu. Aradan üç ay bile geçmemişti ki Rusya'da konuşlanmış olan ve Batı Avrupa'ya gönderilmeleri gereken Çekoslovak askerî birliklerinin müdahalesi burjuvazinin, subayların ve kimi sağ kanat sosyalistlerinin Bolşeviklere karşı direnişlerine kesin bir itki aşıladı. Rus karşı-devrimiyle yapılan bu ittifak iç savaşın patlak vermesine yol açtı. Yazın yeni rejim dramatik bir durumla karşılaştı: Gittikçe şiddetlenen bir yabancı müdahalesinin tehdidi altındaydı; Rusya'nın son yıllarda uğradığı bütün felâketlerin mirasçısı durumundaydı; ayrıca da vaktiyle müttefikleri olanların silahlı ayaklanmasıyla karşılaşmış bulunuyordu. Temmuzda devrimci savaştan yana olan sol kanat Sosyalist-Devrimcileri Moskova'da[5] Almanya Büyükelçisi'ni öldürdüler. Böylece Rusya'yı yine Alman İmparatorluğu aleyhine çevireceklerini umuyorlardı. Aynı anda Moskova'da da bir ayaklanma düzenlemişlerdi, ama Bolşevikler bunu kolayca bastırdılar. Fakat çok geçmeden komünist yöneticiler, çoğu zaman S.R.'lerin düzenledikleri tedhişçi suikastlere hedef olmaya başladılar. Volodarskiy ile Uritskiy öldürüldü. Tam Uritskiy'in öldürüldüğü gün bir S.R. kadın militan da Lenin'i ağır yaraladı. Bolşevik lider aldığı yaralardan sonra ancak çok sağlam yapısı sayesinde yaşayabildi.

Batılı devletler toplu halde Rusya'ya müdahalede bulunmaya karar verdiler. Her zaman için Bolşeviklere karşı derin bir düşmanlık beslemişler ve Bolşevik hükûmeti tanımaya hiçbir zaman yanaşmamışlardı.

---

5. Petrograd'da durumun çok tehlikeli olduğu görülünce Sovyet hükûmetinin merkezi 1918 yılı martında Moskova'ya taşınmıştı.

Daha 1917 yılının kasım ayında İngilizlerle Fransızlar Ukraynalıları Petrograd makamlarıyla savaşsınlar diye teşvik etmişler, onlara sınırlı bir askerî yardımda bulunmuşlar, fakat yüklü paralar vermişlerdi. Brest-Litovsk barışının imzalanışı, Müttefikleri Bolşevikliğin korkunç bir hastalık olduğuna inandırmıştı. Rusya ile Merkezî Devletler arasında barışın imzalanışını Müttefikler Almanların savaş çabasına önemli bir yardım saydılar.[6]

Müttefiklerin Rusya'daki birkaç temsilcisinin Bolşeviklerin barışı imzalamaya mecbur olduklarını anlatmak için harcadıkları çabalar tam bir anlayışsızlıkla karşılandı. Rusya'ya askerî kuvvetler sokmak için tasarılar hazırlandı: Bunların hem Alman tümenlerini Doğu Avrupa'da durdurmak, hem Bolşevik iktidarını yıkmaya çalışmak gibi iki yönlü bir görevleri olacaktı. O zaman görünürde paradoksal olan şöyle bir durumla karşılaşıldı: Bir devlet, birbirleriyle savaşan hükûmetlerin saldırısına uğruyor; ayrıca bu hükûmetler savaştan çekilmiş bir ülkeyi yok etmeye uğraşıyorlardı. Gerçekten de Almanlar Bolşevikleri Ukrayna'dan kovdular, oraya bir kukla hükûmet, "Rada" hükûmetini yerleştirdiler. Kuban Kazaklarını da Sovyetlere karşı giriştikleri savaşta desteklediler. Bunların Finlandiya'da General Mannerheim'ın "beyaz" orduları yanındaki müdahaleleri de, Bolşeviklerin desteklediklerı Finlandiya devrimci birliklerinin bozguna uğramalarında kesin bir rol oynadı. Batılı Müttefikler'e gelince, bunlar da, 1918 ağustosundan başlayarak Rusya'nın Kuzeyine ve Sibirya'ya yerleşerek kurdukları köprübaşlarını genişlettiler. Japonlar ise kendi hesaplarına Vladivostok'a 70.000 asker çıkararak böylece Sovyet rejimi için yeni bir tehdit unsuru yaratmış oldular.

İç savaş, sonuna kadar karşı-devrimci Rus kuvvetleriyle yabancı ordular arasındaki bir ittifak niteliğini muhafaza etti. Eski Müttefiklerinin Rusya'yı ablukaya almaları da orada korkunç bir açlık âfetinin yayılmasına ve sanayinin allak bullak olmasına yol açtı. Bu gibi hallerde hep görüldüğü üzere, işe tedhişin de karışması hem son haddine varan tutkularla taassupların bir belirtisi, hem de sınıfların birbirlerine açtıkları karşılıklı savaşın belirleyici niteliğinin bir kanıtıdır. Eski yönetici sınıflar yeni rejimin bir zamanki kudretlerinin kalıntılarına varıncaya kadar her şeyi ellerinden alacağını biliyorlardı. Proletarya da karşı-devrim hareketi başarı kazanırsa kendisini yaşatmayacağını bilmiyor değildi. O zamana değin aklından bile geçirmediği şu gerçeği yeni yeni keşfetmeye başlamıştı: Toplum kendisine köleye ya da ma-

6. Oysa bu, açıkça böyle olmaktan uzaktır ve ilk bakışta göründüğünden muhakkak ki çok daha basittir. Gerçekten, Bolşevik propagandası Almanya'da devrimci zihniyetin ve barış isteğinin güçlenmesine yardım etmiş, dolayısıyla ordunun maneviyatını içinden kemirmiştir. Birçok Alman askerî şefleri bunun böyle olduğunu belirtmişlerdir.

kineye ayırdığından daha farklı bir yer verebilecekti, dünkü efendiler yenilmez değildiler, alçakgönüllü ve itaatkâr olmak da proletaryanın alnına yazılmış değildi. Burjuvazinin eski düzenin bozulmasını hazmetmediğini de anlamış bulunuyordu sonra. Devrim, proletaryaya bir takım nimetler sağlamış, bunlar "kurtuluş" ve "haysiyet" gibi somut birer anlam edinmişlerdi. Fakat bunların elden çıkmak üzere oldukları yolundaki duygu proleter sınıfını, bozguna uğramamak için amansızca savaşmaya itiyordu. Kazanılmak istenen şey her iki taraf için de hayatî önemdeydi. Öc alma gibi nedenlerin veya savaşların korkunç şekilde kızışmasının da çarpışmaları daha gaddarca bir hale sokmasına şaşmamak gerekir. Kurumlar varlıklarını ve bekalarını kaba kuvvet gibi bir temel üzerine kurdukları zaman yok oluşlarının yakıp yıkıcı, zorlu ve yaman olmamasını bekleyemezler. Ahenk içindeki toplumsal değişmeler, gerçekleştiklerinde, özgürlük üzerine kurulmuş toplumların ödülü olurlar.

İç savaşın yol açtığı can kayıpları çok büyük oldu ve sefalet yüzünden de büyük ölçüde ağırlaştı. 1918'den 1920 yılının sonuna dek 7 milyon 500 bin Rus'un açlık, soğuk ve salgın hastalıklar yüzünden öldükleri tesbit edilmiş bulunmaktadır. Bizatihi tedhişe gelince, bunun genişliğini tam tamına ölçmeye imkân yoktur. Tedhişe ilkin birbirlerinin karşısına dikilen sınıflar, yani dünkü imtiyazlı sınıflarla eski hesaplarını gören askerler, işçiler, köylüler başvurdular. Beri yandan, yok olan eski düzenin koruyucusu "beyaz" ordular da umutsuzluğun doğurduğu bütün hoyratlıkla tedhiş yolunu tuttular. Sovyet hükûmeti ise karşı-devrim hareketinin sistemli biçimde bastırılması işine ancak birkaç ay sonra başlayabildi. Hattâ ilkin halkın taşkınlıklarını dizginlemeye çalıştı ve onun yaptığı bir takım aşırılıkları cezalandırdı. Gerçi "Çeka" ("Bütün Rusya Karşı-Devrimle ve Sabotajla Savaş Olağanüstü Komisyonu)" 1917 yılının aralık ayında kuruldu, ama ilk ölüm kararı bir devrim mahkemesince 18 Haziran 1918 günü verildi. Fakat bu yine de her iki tarafta da bir takım kimselerin sorgusuz yargısız idam edilmediği anlamına gelmemektedir. Ama "tehlikedeki sosyalist vatan"ı korumak için resmen ilan edilen gerçek tedhiş, ancak 1918 yılı yazından başlayarak, özellikle eylül 1918'den itibaren ortalığı kasıp kavurdu.[7]

Zaten Rus devrimcileri ilke olarak hiçbir zaman tedhişin aleyhinde bulunmamışlardı: Dünün efendilerinin saldırısı karşısında devrimin, kendini korumak için, her çareye başvurması gerektiğini düşünüyorlardı

7. Çar II. Nikolay ile sabık-çariçe Aleksandra ve beş çocukları Temmuz 1918'de Yekaterinburg'da öldürüldü. Sovyet hükûmeti çarı yargılatmayı düşünüyordu. Fakat Çekoslovak birlikleri ilerliyorlardı ve çar ailesinin tutuklu olduğu şehri nerdeyse işgal edeceklerdi. Bu durum karşısında yerel Sovyet, bunların idam olunmalarını kararlaştırdı. Üstelik az önce de bir kaçış planı ortaya çıkarılmış bulunmaktaydı. İdam işi olup bittikten sonra bunu öğrenen Halk Komiserleri Konseyi bundan sorumlu olanların verdikleri kararı onayladı.

çünkü. Fransız Devrimi sırasında Jakobenler de tedhişe başvurmuşlardı ve bu yalnız onların tekelinde kalan bir davranış değildi zaten: "Beyaz"lar da Fransız Devrimi sırasında ve devrimden sonra tedhişi bol bol kullanmışlardı. İşte, Amerikalı Thomas Jefferson bu tedhişten söz ettiği sırada şunları yazmıştı: "Tedhişin kurbanlarına, savaş alanlarında canlarını kaybedenlerin ölümlerine acıdığım gibi acıyorum. Ama bazen halkın kullandığı silahlara başvurmak da gerekir: Bunlar mermiler ve bombalar kadar kör olmasalar bile, yine de bir dereceye kadar kör sayılırlar." Bolşevikler de bu sözleri yerden göğe kadar haklı bulabilirlerdi. Nitekim sonradan birçok devrimci kuşak bunları çok yerinde bulmuş ve Cumhuriyeti düşmanlardan korumak için Robespierre'lerin, Marat'ların, Saint-Just'lerin gösterdikleri azmi göklere çıkarmıştı.

Rusya'daki "kızıl tedhiş"in bilançosunu, Fransa'da 1793'den 1794'e kadar süren Jakoben tenkil hareketinin yol açtığı can kayıplarıyla kıyaslamakta fayda vardır. Bolşevik hükûmetinin devrim düşmanlarına yönelttiği tedhişin yol açtığı kurbanların sayısı, ciddî bir tahmine göre, elli bin kadardır. Ancak, çarpışırken ölen savaşçılarla zincirden boşanmış halk yığınlarının giriştikleri kontrol dışı kıyımlarda canlarını kaybedenler bu sayının içinde değildir.[8] Tarihçi Green'in verdiği sayıları tekrar ele alan Albert Soboul'a göre, Jakoben tedhişi sırasında iş gören devrim mahkemesiyle ile olağanüstü yargı kurulları 16.000 idam kararı vermişlerdir. Fakat bu sayı da o sırada Fransa'da olup biten pek çok yargısız infazı içine almamaktadır. Şunu da belirtmek gerektir ki, Rusya'nın 1917'deki nüfusu, Fransa'nın devrim sırasındaki nüfusundan aşağı- yukarı sekiz defa daha fazlaydı.

"Beyaz tedhiş"in verdirdiği kayıpları tahmin etmek ise daha güçtür: "Çeka"yla kıyaslanabilecek hiçbir örgüt bunun istatistiklerini bir elde toplamamıştır çünkü. Fakat ortada şöyle bir gerçek var: İç savaşın ancak birkaç ay sürdüğü küçük bir ülke olan Finlandiya'da karşı-devrimcilerin sayıları on binle yirmi bin arasında işçiyi öldürdükleri tahmin ediliyor. Bu da göstermektedir ki, Bolşevikler devrimi yaşatmak için ne kadar amansız davranmışlarsa, karşı-devrimciler de devrimi yıkma çabasında amansızlık bakımından onlardan aşağı kalmamışlardır. "Kızıl tedhiş" ile "beyaz tedhiş" arasındaki fark bunlardan her birinin yol açtığı kayıplardan çok, hedef olarak seçtiği sınıflardan ileri gelmektedir. Bolşeviklerle ayaklanan işçi, asker ve köylü yığınları sistemli olarak eski yönetici sınıfların mensuplarına saldırmışlardır. Böylece iç savaş sırasında aristokrasi ve burjuvaziden 350.000 kişinin öldürülmüş olduğu tahmin

---

8. Aktaran W.H. Chamberlin, *The Russian* Revolution, cilt 2, s. 74. Bolşevik makamları idam sayısının 12.700 kadar olduğunu ileri sürmüşlerdir, ama birtakım komünist aleyhtarı kaynaklar, işi "kızıl tedhiş"e kurban gidenlerin sayısının 1.700.000'i bulduğunu söyleyecek kadar ileriye vardırmışlardır.

edilmektedir.[9] Bolşeviklerin giriştikleri tenkil hareketi yalnız politik mahiyette de olmamıştır. Spekülasyon, rüşvet ve sabotaj gibi "ekonomik" suçları da cezalandırmıştır. "Beyaz"lar ise eskiden düşmanlarının elinde olan toprakları işgal ettiklerinde işçileri toptan öldürürlerken kimsenin canını bağışlamamışlardır. İşçileri Bolşevikliğin başlıca destekleyicileri sayıyorlardı çünkü, haksız da değillerdi. Ayrıca karşı-devrimciler Yahudi nüfusu da –faaliyetlerinden ötürü değil, geldikleri köken dolayısıyla– yurdun başına gelen felâketleri kanlarıyla ödemeleri için şamar oğlanı haline getirme niyetindeydiler.

İki taraf arasındaki uçurum, toplum sınıflarını ayıran oldukça belirgin bir çizgiyi izlemekteydi zaten. Eski yönetici sınıflar, devrimin başlıca düşmanları ve kurbanları oldular. Sanayi proletaryası sefaletten ileri gelen birkaç geri çekilme olayı dışında, Sovyetlerin davasını sonuna kadar destekledi. Köylüler ise temkinli bir düşmanlıkla temkinli bir sempati arasında bocalayarak, daha belirsiz bir tavır takındılar. Toprak dağıtımını Bolşeviklere borçlu oldukları için, köylüler başlangıçta devrim davasını desteklemişlerdi, ama Bolşeviklerin sonradan güttükleri politika, 1917'de kazandıkları sempatinin büyük kısmını kaybettirdi onlara. İaşe sorunlarını çözebilmek için Halk Komiserleri Konseyi sistemli olarak ürün ve hayvan stoklarına zorla el koyma usulüne başvurmuştu. Bu da birçok köylünün kızıp öfkelenmesine yol açtı doğal olarak. Yeni rejime karşı köylü ayaklanmaları da, ara sıra olmakla birlikte, yine eksik olmadı. Yine de gerçi "kızıllar" köylerin sevgisini uzun süre muhafaza edemediler, ama "beyazlar" köylülerde çoğu zaman gerçek bir hınç uyandırdılar. Karşı-devrim hemencecik eski ekonomik rejime bir dönüş haline geliverdiğinden, köylüler devrimin kendilerine verdiği toprağı onlardan geri almakla tehdit eden "beyaz" generalleri kendilerine en büyük düşman saydılar. Toplumsal anarşiye ve iç savaşın yanı sıra ortaya çıkan her çeşit aşırılıklara (kıtlık, spekülasyon, salgın hastalıklar gibi) gelince bunlar, "beyazlar"da daha çok görüldü: Bolşevikler bu gibi halleri önlemek için umutsuz çabalar harcıyorlardı hiç değilse. Lenin 1921 haziranında köylülerin duygularını dile getirerek ve onlara "Evet, Bolşevikler de iyi adamlar değil, sevmiyoruz onları, ama Beyaz Muhafızlardan ve Kurucu Meclis'ten yine de daha iyiler" dedirterek köylünün zihniyetini anladığını bir kez daha ispatladı. Moskova'da kararlı bir iktidarın varoluşunun ve işçi sınıfının dayanıklılığının yanı sıra, "mujikler"in Sovyetleri pasif ve mütevekkil bir şekilde destekleyişleri de iç savaşın alınyazısını belli etti ve komünistlerin zaferine yol açtı.

Ancak, bu zafer ne kadar değerli olsa da, Bolşeviklerin kurdukları rejim bunun için yüksek bir bedel ödemek zorunda kaldı. Gerçekten iç

9. Aktaran P. Sorlin, *La société soviétique, 1917-1964*, s. 75.

savaş Rusya'nın ekonomisini yıktı. Böyle bir yıkımın politik sonuçları da büyük oldu. Troçki'nin hayat hikâyesini yazmış olan Isaac Deutscher, Rusya'da karşı-devrimin kesin olarak ezildiği sırada bu ülkenin içinde bulunduğu durumu ve karşı-devrimin ezilişiyle ortaya çıkan politik sonuçları anlatan heyecan verici bir tablo çizmiştir: 1921'de millî gelir, 1913'deki seviyesinin üçte biri kadardı. Sanayi üretimi savaş öncesine göre % 80 azalmıştı (madenlerde azalış %90, demir-çelik sanayiinde %97,5 oranındaydı). Korkunç bir sefalet hüküm sürüyordu. Yamyamlık olayları ortaya çıkmaya başladı. Öte yandan, şehirlerin nüfusu 1914'tekine göre sekiz milyon eksilmişti. Petrograd'ın nüfusu iki milyondan 600.000'e inmiş; Moskova başkentliğe terfi etmişti, ama, nüfusu da 1.500.000'den 900.000'e inmişti. 1917 yılının başında üç milyon işçi çalıştıran sanayide 1921'in ocak ayında çalışanların sayısı ancak 1.200.000'den ibaretti.

Bu son gözlem özellikle açıklayıcıdır, etkileri de çok ağır olmuştur. Yalnız ekonomi alanında kalmamakta ve yalnız Sovyet sanayiinin feci durumunu açıkça göstermekle yetinmemektedir çünkü: Belirleyici bir politik anlamı vardır. Sovyet demokrasisinin, toplumsal temeli ve öncü kuvveti olan şehir proletaryasının, Bolşevizmle kenetlenmiş bulunan işçi sınıfının, iç savaş ve işsizlik yüzünden çok ağır kayıplara uğradığını göstermektedir. Kızılordu en fedakâr askerleriyle kadrolarını fabrikalardan toplamış, ölü sayısı çok yüksek olmuştur. Beri yandan işsizlik de şehir halkının köylere yerleşmesine yol açmıştır. Bu durumun sonuçları ise dramatik olmuştur: Proletarya böylesine ağır kayıplara uğradıktan sonra, proletarya diktatörlüğünün ne gibi bir anlamı olabilir? En bilinçli işçiler ya savaşta ölmüşler ya da devlet çarkının içinde kaybolmuşlardır. Fabrikalarda kalmış olanlar, rejime halkçı bir temel vermeye yetmemektedir. Sovyet demokrasisinin kaydettiği töz kaybının temel nedenlerinden biri işte budur. Gerçekliği işçilerin varlıklarına, politizasyonlarına, devrimci faaliyetlerine ve şevklerine dayanmaktaydı. Bunlar köylülerin bir kısmını da peşlerinden sürüklüyorlardı, ama bu kadar uzun ve korkunç bir sınava şevk mi dayanırdı? Hâlâ devrimci şevk ve gayretten söz edilebilir miydi sahi? Proletaryanın doğrudan doğruya varlığını tehdit edip tehlikeye atan işte bu çöküntüydü.

Bu yüzden de Sovyet demokrasisini yaratan sıçrama kaynaklarını tüketmiş gibi göründü. Sovyetler bütün bağımsızlıklarını kaybettiler ve iktidarın birer aleti haline geldiler. Komünist partisinin dışındaki partilerin varlıkları son buldu: Karşı-devrim hareketine katılmaları ve bunun yanı sıra demokrasinin daralması, bunları ülkenin politik haritasından sildi. Ortada tek bir parti kaldı, bu da kudretin en büyük kısmını kendi elinde topladı. Oysa o da dramatik bir bunalımdan geçiyordu. Bolşevik partisi yıllar yılı çok canlı, hareketli bir hayat yaşamıştı. İçinde muh-

teşem bir Sovyet Rusya tarihçisi olan Edward H. Carr'ın haklı olarak başka hiçbir partide bu dereceye ulaşmamış olduğunu söylediği büyük bir tartışma özgürlüğü vardı. Muhalefet bile bir takım imtiyazlardan yararlanmaktaydı ki "demokratik partiler"in başındakiler bile kendi muhaliflerine bunu hiç vermemektedirler. Parti içinde çeşitli eğilimler ölçüsüzce çatışıyor, sertçe savaşıyor, fakat bir arada kardeşçe yaşıyor ve birlikte partinin yönetimini meydana getiriyorlardı. Bununla beraber, partide iktidar gitgide Merkezî Komite'de toplanmış bulunmaktaydı. Komiteyi meydana getiren kimselerin çapı bakımından olduğu kadar, çözmek zorunda oldukları –ve çözülmesi büyük tahayyül çabaları gerektiren– sorunların önemi bakımından da burada yoğun bir entelektüel hayat vardı. Son olarak da Lenin'in Birinci Dünya Savaşından önce kurmuş olduğu Bolşevik partisi, devrim boyunca gözalıcı bir gelişmeye uğramıştı: Yeni bir kanla canlanmış, çarlık dönemindeki gizli kapaklı işler ve sert disiplin yerini işçi yığınına bağlı olma duygusundan, onun eğilimlerini hissetmekten, coşkunluğuna şahit olmaktan, hayatî çıkarlarını korumaktan ileri gelen bir açık fikirliliğe bırakmıştı.

İç savaşın sonunda Komünist partisi de bir yozlaşma sürecine girdi. 1921 Kongresi'nde, Lenin'in isteğine uyarak, burada hüküm süren konuşma özgürlüğünü kısıtlamaya ve hizipler kurulmasını yasaklamaya karar verdi. Görünürde bu tedbir çok normaldi: Hiçbir parti örgütlenmiş grupların kendi disiplinini bozmasına, birlik ve beraberliğini tehlikeye düşürmesine izin veremez çünkü. Fakat fesat hareketlerinin yasaklanmasıyla eğilimlerin ve akımların yasaklanması arasında ancak birkaç adım vardır. Bunlar da birbiri peşi sıra atılıverir ve nihayet bu, Lenin'in göremediği, fakat Stalin'in kurup saçmalık derecesine vardırdığı taş gibi bir kaskatılıkla sonuçlanır. 1921'de verilen bu kararı Lenin, rejimin o sırada geçirmekte olduğu özellikle güç şartlara bağlı geçici bir gereklilik olarak gösterdi. 1921, Kronstadt'ta bir bahriyeli ve işçi ayaklanmasının patlak verdiği yıldı. Bu da komünistlerin sol kanatlarında karşılaştıkları, dolayısıyla kendilerini büyük bir şaşkınlığa sürükleyen ilk tehdit oldu. "N.E.P." (Yeni Ekonomi Politikası) de o sırada başlamıştı ve –1917'den beri ilk defa olarak– kapitalizme verilen bir dizi tavizlerden meydana geliyordu. O zaman kuşku zihinleri kaplayabilir, disiplinsizlik panik yaratabilir, panik de felâketle sonuçlanabilirdi. Lenin açıkça: "Bu bir geri çekilme" dedi ve şu sonucu çıkardı: "Bir ordu geri çekilmeye başladı mı, saldırıdakine göre içinde yüz kat daha sert bir disiplinin bulunması gerekir, saldırıda herkes ileriye atılır çünkü. Fakat şimdi herkes geriye atılmaya başlarsa bu, hemen ve önlenemez şekilde, her şeyin sonu demek olur."

Yığınların ve popüler fikir akımlarımlarını düşüncelerini özgürce ifade etmeleri ne duyulan güven de, Sovyet demokrasisi de çok gerilerde

kalmıştı artık: Demokrasi Sovyetlerden çekildikten sonra, partiden de çekiliyordu. Onu büsbütün bırakıncaya, daha doğrusu ondan kovuluncaya kadar birkaç yıl daha geçecekti. Fakat Lenin daha 1920 yılının başında Sovyet Rusya'nın "bürokratik deformasyona uğramış bir işçi devleti" olduğunu alenen kabul etmişti. "Proletarya diktatörlüğü"nün, proletarya üzerinde yürütülen basit bir vesayet haline gelmesi için uzun zaman beklemek gerekmeyecekti. Bununla birlikte bedence bitkin haldeki ve hastalığın kemirdiği[10] Lenin, rejimin içindeki demokrasiyi boşaltan bu "bürokratik deformasyon"la ömrünün sonuna değin savaştı.

1922 martında "can düşmanımız" diye adlandırdığı bürokrasiye, *Pravda*'da çıkan yazısında çatıyordu. Savaşıyordu bu uğurda ama hemen hemen umutsuz bir savaştı bu, kendisi de farkındaydı. Katıldıklarının sonuncusu olan Komünist Partisi'nin 1922 Kongresi'nde şöyle demişti: "Komünizme ulaşmak için komünist yöneticilerde eksik olan şey kültürdür. Nitekim 4.700 komünist sorumlunun bulunduğu Moskova'yı ele aldığımızda ya da bürokrasi makinesini, o koca yığını ele alırdığımızda, kim kimi yönetiyor acaba? "Komünistler yönetiyor" denilebileceğinden çok şüpheliyim. Doğruyu söylemek gerekirse, onlar yönetenler değil, yönetilenlerdir." Lenin bu hastalıkla savaşmak için uyarı üstüne uyarı yaptı, birçok teşebbüslere girişti ama boşuna: "Bürokratik deformasyon" olduğu gibi kaldı, daha da arttı hattâ. Partiyi de, devleti de ele geçirdi. Ekim ülküsünü tuzla buz etti: En mütevazı vatandaşları, işçileri, askerleri, köylüleri, ev kadınlarına kadar herkesi politik kararların alınmasına, politik işlerin yönetilmesinde, yeni bir toplumun kurulmasında pay sahibi etmeyi öngören Sovyet demokrasisi diye bir şey kalmadı ortada.

"TEK BİR ÜLKEDE SOSYALİZM"

Tamamen bir ütopya mıydı bu? Bolşeviklerin gerçekleştirdiklerini başlangıçta yapmak istediklerinin ölçüsüne vurunca ve bu sonuncuların Rusya'da kaydettikleri gerileyişi görünce insanın buna "evet" diyesi geliyor. Fakat çağımız devrimcilerinin –en gerçekçisi olduğu için en büyüğü olan– Lenin'i de hayalciler ve demagoglar arasına sokmadan önce şunu sormak gerekir: Acaba Lenin'le arkadaşları Sovyet demokrasisi fikrini ortaya atarlarken, kafalarında bizim henüz açıklayamadığımız bir hesap mı vardı? Koyu birer Marxçı olan bu adamlar kısıtlamalarını ve kurnazlıklarını kınadıkları burjuva demokrasisine göre çok ileri bir adım olan, sınıfsız bir topluma geçiş demeye gelen bu proletarya diktatörlü-

10. Lenin 26 Mayıs 1922'de ilk defa olarak damar sertliğinden ileri gelen bir kriz geçirdi ve ancak ekimde yeniden çalışmaya başlayabildi. 18 Aralık'ta yeni bir kriz sonucu sol koluyla bacağına felç geldi. 1923 yılı martında hiç konuşamaz oldu. Son yazasını martta yazıp yayınladı. 21 Ocak 1924'te de öldü.

ğü rejimini sahiden kurabileceklerine inanıyorlar mıydı? Ülkenin geri olduğunu pekâlâ bildikleri halde, örneğin şu halk yönetimini Rusya'da yerleştirebileceklerine inanıyorlar mıydı? Bu yalnız sağduyuya değil, Marxçılığın bütün öğrettiklerine de sırt çevirmek olurdu: Marxçılık, sosyalizmin ancak sanayi bakımından ileri olan ülkelerde yerleşebileceğini ileri sürüyordu çünkü.

Gerçekte ise Bolşeviklerin tasarıları ancak uluslararası perspektifleri uyarınca kendilerine haklı görünmekteydi: Daha önce de söylemiştik, onlar girişimlerini ancak dünya devrimi çerçevesi içinde tasarlıyorlardı. Avrupa sosyalist hareketinin bütün sol kanadına göre, dünya devrimi olgunlaşmıştı. 1914'den önce Alman sosyal-demokrasisinin ve II. Enternasyonal'in en yetkili kişisi olan Kautsky bile 1909'da Avrupa'da erken doğan bir devrim düşüncesinin saçma olduğunu söylemişti. Batı dünyası sosyalizm için hazırdı ve sosyalistlerin içine girdikleri angajmanlara göre savaşın başlaması proletarya devrimini çabuklaştıracaktı. Ülkelerinin ileri niteliği ve eriştikleri örgütlenme derecesi dolayısıyla, bu belirleyici tarihsel işte ilk adımı hiç şüphesiz Batılı proleterlerin atacakları genellikle kabul edilmekteydi. Fakat Bolşevikler –ve özellikle Lenin ve Troçki– uluslararası dallara ayrılmış bir sistem olan kapitalizm ile emperyalizmin ilk saldırıya, sosyal yahut politik bakımdan en güçsüz olduğu noktada uğraması gerektiğini düşündüler. Böylece bulunup genişletilecek olan gedikten de devrimci kıtalar saldırılarına girişeceklerdi. Ondan sonra bu öncüleri asıl büyük kuvvetler izleyecekti.

Çarlık Rusyası, daha sonra da Geçici Hükûmet Rusyası, yapılarının çürüklüğü ve savaşın yol açtığı büyük acılar dolayısıyla uluslararası devrime bir başarı fırsatı vermekteydi ki Bolşevikler de bunu kaçırmamayı kararlaştırdılar. Onun için iktidarı ele geçirdiler. Fakat bunu sırf, Rus işçilerinin çok geçmeden bu hareketin yöneticiliğini bu savaşı yürütmeye daha ehil ve sosyalizmi –dolayısıyla *Devlet ve Devrim* kitabında anlatılan büyük düşünceleri– gerçekleştirmeye daha yetkin ülkelerin proleterlerine bırakacaklarına ve kendilerinin de yalnız kalmayacaklarına inandıkları için yaptılar. Lenin'i bütün 1917 yılı boyunca izledik: Rusya'ya dönüşünü, partisini yeniden ele geçirişini, Geçici Hükûmet'e ve kendi arkadaşlarının çekingenliklerine karşı savaşmasını ve nihayet, silahlı ayaklanmayı hazırlayışını gördük. Bu aşamaların her birinde o, dünya devrimi ile onun ancak bir aşaması olan Rus Devrimi arasındaki bağ üzerinde ayak diremekteydi. 1918'de: "Rus başladı, Alman, Fransız, İngiliz bitirecekler ve sosyalizm de zafere ulaşacak" diye yazmıştı. Şunu da yazmıştı sonra: "Rus Devrimi dünya sosyalist ordusunun ancak bir müfrezesidir ve yaptığımız devrimin başarısı ile zaferi bu ordunun harekâtına bağlıdır."

Lenin'in yönettiği, "dünya sosyalist ordusu"nun müfrezesi olan birlik zaten ona göre, Alman proletaryasının sağlayacağı birlikten daha az önemliydi. 1918 ekiminde: "dünya devriminin bütün başarısı her şeyden önce" Alman devrimine "bağlıdır" diyordu. 1918 martında da: "Mutlak gerçek şudur ki Almanya'da devrim olmazsa biz mahvolduk demektir" diye haykırmıştı. Stalin propagandası yalnızca Troçkiciliğin Rus Devrimi ile dünya devrimi arasında böylesine sıkı bir bağ kurduğu ve birinin başarısını öbürünün zaferine bağladığı yolundaki düşünceyi yaymaya çalıştı. Bundan büyük yalan olamaz. 1920'de bile Lenin: "Biz dünya devrimine tam olarak güvendiğimiz içindir ki bu işe girişmiştik" diyordu.

26 Ekim 1917'de, iktidarın ele geçirilişini onaylamak için toplanan Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nde şu sözleri Troçki söylemişti şüphesiz: "Bütün umutlarımızı, devrimimizin Avrupa devrimini başlatmasına bağlamış bulunuyoruz. Ayaklanan Avrupa ulusları emperyalizmi ezmezlerse biz ezileceğiz, buna şüphe yok. Ya Rus Devrimi Avrupa'da savaş kasırgasını estirecektir ya da bütün ülkelerin kapitalistleri bizim devrimimizi boğacaklardır." Fakat 1921 temmuzunda şunları söyleyen de Lenin'den başkası değildi: "Biz devrimi yapmaya başladığımız zaman onun yayılmasını çabuklaştıracağımız düşüncesiyle hareket etmedik, bazı şartların bir araya gelmesi bizi başlamaya zorladı da ondan öyle yaptık. Şöyle düşünüyorduk: Ya uluslararası devrim yardımımıza gelecek, o zaman zaferlerimiz sımsıkı sağlama alınmış olacaktı; ya da yenilgiye uğrarsak, yine de devrim davasını desteklediğimiz ve denememizin başka devrimlere yararlı olacağı duygusuyla, kendi mütevazı devrimci görevimizi gerçekleştirmiş olacaktık. Uluslararası devrimin desteği olmadıkça, proletarya devriminin zafere ulaşmasın imkânsız olduğunu çok iyi anlıyorduk. Devrimden önce de sonra da, içimizden şöyle diyorduk: Ya daha ileri kapitalist ülkelerde devrim hemen yahut yakında patlak verecektir veya bizler mahvolacağız."

Birkaç yıl sonra "tek ülkede sosyalizm" teorisini ortaya atacak olan Stalin bile, 1918 şubatında toplanan Bolşevik Merkezî Komite'sinin bir oturumunda şu iddiaları ileri sürmüştü: "Mesele şudur: Ya devrimimiz bozguna uğrayacak ve Avrupa'da devrim duracaktır ya biz vakit kazanacağız ve kuvvetleneceğiz." Avrupa devrimi ile Rus Devrimi arasındaki bağ bundan daha iyi belirtilemezdi. Gerçi herkes Batı proletaryasının ayaklanmasının pek pek birkaç aylık iş olduğuna inanır görünmekteydi, ama Bolşevikler arasında hiç kimse bu ayaklanmanın ne zaman başlayacağını kestirmek gibi bir kabadayılıkta bulunmamıştı. Bununla birlikte haftalar, aylar geçiyor, fakat hiçbir şey olmuyordu. Fakat bu gecikme Bolşevik stratejisini temelinden değiştirmedi. Yeni Rusya'nın yöneticilerinin fikrince söz konusu olan sadece dayanmak, vakit ka-

zanmak, Lenin'in dediği gibi, "dolambaçlı çarelere başvurmak, geriye çekilmek ve beklemek"ti. Bolşeviklerin Almanlara karşı takındıkları tavrı bu taktik tayin etmiş ve barıştan yana olanları, Brest-Litovsk'ta, şartları yenilgiye uğrayanlara çok ağır fedakârlıklar yükleyen bir antlaşmayı imzalamaya sevketmişti. Uluslararası proletaryanın yardımı bir türlü gelmek bilmediğinden ya da hiç değilse Rus komünistlerinin bekledikleri göz alıcı biçimlere bürünmediğinden, bunlar dışarıdan kuşatılmış olan, içeride de iç düşmanların saldırısına uğrayan kalelerine kapanmak zorunda kaldılar.

Almanya'da Hohenzollern hanedanının tahtını kaybetmesine yol açan devrim patlak verince, 1918 kasımında çabalarının nihayet ödülleneceğini sandılar. Tıpkı çarlık gibi, Alman İmparatorluğu da halk yığınlarının kendiliklerinden giriştikleri bir hareket sonucunda devrildi: Petrograd'daki "Şubat" Devrimi böylece Berlin sokaklarında tekrarlanmış olduğundan, "Ekimde artık proletaryayı iktidara götürmekte gecikemezdi. Marxçılar hep bu Alman işçi sınıfına güvenmişler, onun kudreti bütün sosyalist Enternasyonal için bir ülkü haline gelmişti. Bu şartlar altında Marxçılar, proletaryanın iktidara geçeceğinden nasıl şüphe edebilirlerdi. Bununla birlikte Almanya, kendi "Ekim Devrimi"ni görmedi, Karl Liebknecht ile Rosa Luxemburg'un yönettikleri devrimciler, ülkede kurulan parlamenter rejimi arkada bırakıp bir proletarya rejimi kurmaya ve kapitalizmi yıkmaya kalkıştılar şüphesiz. Fakat Cermen burjuvazisi Rusya'dakinden daha kuvvetli çıktı. Öte yandan, devrik Kayzerin ordusu, bozguna uğramış olmasına rağmen, hâlâ karşı-devrimci kuvvetlerin pek işine yarayan bir derli topluluğa ve güce sahip bulunmaktaydı. Son olarak da Alman sosyalistleri hiziplere bölünmüş olmaktan yana Rus sosyalistlerinden hiç aşağı kalmadılar, ama sağ kanatları sola göre çok daha ağır basmaktaydı. Ayrıca Alman sosyal demokratları bir iç savaşın tehlikelerini göze almamaya ve genç cumhuriyeti tehlikeye düşürebilecek hiçbir şey yapmamaya iyice kararlıydılar. Muhafazakârlar ve özellikle –politik nüfuzları büyük olan– askerî çevreler yeni cumhuriyetin kurulu ekonomik ve sosyal düzeni değiştirmeye kalkışmaması şartıyla buna katılmayı kabul ettiklerinden, sosyal-demokratlar sağ kanatla birleşip devrimci proletarya aleyhinde saldırgan bir ittifak oluşturdular. Tanınmış sosyal-demokrat önderlerden biri olan Gustave Noske bizzat kendisinin karşı-devrimin *"Bluthund"*u (azgın köpek) rolü diye tanımladığı bir rolü oynamayı kabul etti. Eski imparatorluk ordusunun ve doğmaya başlayan Nazizmin birkaç yıl sonra kadrolarını teşkil edecek olan *Freikorps*'un (gönüllü birlikleri) başına geçerek partisiyle de anlaştıktan sonra, devrimci proletaryanın ayaklanmasını kanlı bir kekilde bastırma sorumluluğunu üzerine aldı. Alman aşırı sol kanadı, ocak 1919'da uğradığı bu bozgundan sonra bir

daha belini doğrultamadı. Yeni teşebbüslerde bulundu, ama muhalefetten iktidara geçmeyi hiçbir zaman başaramadı. Rus Devrimi de tek başına kaldı.

Fakat aklından bile geçirmediği bu duruma da kolay kolay boyun eğmedi. Daha yıllar yılı parola, Lenin'in Brest-Litovsk zamanında formülleştirdiği gibi kaldı. Rus komünistlerinin ne pahasına olursa olsun zaman kazanmaları ve "dayanmaları" gerekiyordu. Avrupa'da hemen bir devrim olacağını sanarak Batı proletaryasının enerjisiyle sabırsızlığına haddinden fazla değer verdiklerini ve buna karşılık, kapitalizmin direnme gücüne yeterince değer vermediklerini fark ettiler. Özellikle kendilerinin ve onlarla birlikte de Avrupalı işçilerin sağ sosyalistlerin kalleşliğine uğradıklarını düşündüler: Çünkü sağcı sosyalistler yurtsever bir savaş uğruna muazzam fedakârlıklara katlanmışken devrimci savaş uğruna fedakârlığa yanaşmamışlar; sosyalizme sırt çevirip kapitalizmin yardımına koşmuşlardı. Bu hayal kırıklıklarına rağmen, Ruslar yine de yargılarının temelden doğru olduğundan şüphe etmediler: Gerçi dünya devrimi başlamakta, kendilerinin öngördüklerinden daha çok gecikmişti, ama yine de kaçınılmazdı. Üstelik Avrupa'daki durumun hayal kırıklığı uyandırmasına[11] karşılık sömürgeleştirilen halklar yavaş yavaş harekete geçiyorlar ve dünya kapitalizmi için yeni bir tehlike, Rus Devrimi için de yeni bir umut yaratıyorlardı.

1918'de Bolşevikler zaman kazanıyorlardı. Haziran 1921: Lenin, Komünist Enternasyonal Kongresi'nde: "Zaman kazanıyoruz, zaman kazanmak demek, her şeyi kazanmak demektir" diyordu. Mart 1923: Lenin son yazısını yazıyordu. "Az Olsun Öz Olsun" diye başlık koyduğu bu temel metinde, devrimci Rusya'nın yaptıklarıyla yapacaklarının, hemen hemen zalim bir gerçekçilikle bilançosunu çıkarmaktaydı. Netice itibarıyla Rusya'nın karşısında bulunduğu sorun 1917'dekinin, 1918'dekinin ya da 1921'dekinin aynıydı: "Sosyalist devrimin en ileri ülkelerde zafer kazanmasına değin dayanmak." Fakat durum Lenin'in gördüğü biçimiyle öylesine karanlıktı ki o bu görevi yerine getirmenin mümkün olacağından şüphe etmekteydi adeta: "Küçük, çok küçük köylü üretimimizle, ülkemizin içinde bulunduğu perişan durumla, kapitalist Batı Avrupa ülkelerinin sosyalizme doğru gelişmelerini tamamlayacakları güne dek dayanabilecek miyiz?" diye soruyordu. Soru ne zamandır sorulmuş bulunmaktaydı. Yaman savaşlar ve gözü peklik gösterilerek kazanılmış zaferlerle geçen bir kariyerin sonunda Lenin, buna cevap vermeye cesaret edemedi.

---

11. Lenin yine de Batı proletaryasının faaliyetinin Sovyet Rusya'ya gerçek bir yardımı dokunduğu noktası üzerinde birkaç defa ayak diremişti. Uluslararası kapitalizmin var gücüyle Rusya'ya bir savaş açmaya imkân bulamayışını da bu faaliyete yoruyordu ki böyle bir savaş muhakkak Rusya'nın yenilgisiyle sonuçlanırdı.

Bununla birlikte Sovyet iktidarının tutunması da gerekmekteydi. Dünya devrimini başlatmak Rus komünistleri için imkânsızdı. Onlar bunun doğmasını kolaylaştırmaktan başka bir emel beslememişlerdi. Beri yandan da kesin yardımın ancak Avrupa ve Amerika proleterlerinden gelebileceğini tekrarlayıp durmuşlardı. Kendi aslî görevleri uyarmaktan, teşvikten, örnek olmaktan ibaret kalıyordu. Kendi katkıları da daha düzenli bir hal aldı: 1919'da III. Enternasyonal, yani Komünist Enternasyonal (*Komintern*) kuruldu. II. Enternasyonal'in reformculuğu ile bağları koparıp yeryüzündeki faaliyetlerini daha etkili hale getirmek isteyen sosyalistleri örgütlemeyi kendine görev edindi. Böylelikle ilk defadır ki bir devrim hareketi, kendisine maddî-manevî yardımını esirgemeyen bir devlet kudretine dayanabilmekteydi. Fakat bütün bunlar yeryüzünde devrimin filizlenmesine yardım edebilirdi ancak. Herhangi bir darbeyle onu yapay olarak başlatmak gibi bir şeyi Leninci strateji hiçbir zaman öngörmemişti. Muhakkak olan şu ki, 1921'den başlayarak Rus komünistleri, kapitalizmin epey uzun sürebilecek olan bir ertelemeden yararlanacağını kabul ettiler. Tek örgütlü kuvveti oluşturdukları geri bir ülkenin rahatsızlığı içine yerleşmeleri gerekiyordu.

İçinde bulundukları durum Marxçıları şaşırtacak nitelikteydi. Bunlar ekonomik sorunların netice itibarıyla politik sorunlardan üstün olduklarını ve toplumsal olayların tümünün, bir toplumun maddî altyapısından kaynaklandığını düşünürler. Siyasal ilişkiler, bilinç ve kültür olayları bu ekonomik şartlanmaya bağlı bulunmaktaydılar. Gel gör ki Rusya'da siyaset ekonomiden önce gelmekteydi: Orada proletarya kendi devlet iktidarını kurmuştu, ama gelişkin bir üretim ve mübadele sistemi olarak sosyalizm burada yerleşmiş değildi henüz. Buna işleri daha ağırlaştıran bir şart da ekleniyordu: Bu proletarya az sayıdaydı ve sosyalizmi inşa etme görevlerine iyi hazırlanmış değildi. Köyle bağları sınırlıydı, üretim gücü çok zayıftı ve çalışma gücü de, bedensel acılar çekmiş olmak yüzünden, daha da azalmış durumdaydı. Sanayide işlerin açılması köy halkının bir kısmını yeniden şehirlere doğru çekmeye başlayınca, bunlara kolektif çalışma anlayışını ve disiplini aşılamak gerekti: Bunlar olmayınca modern üretim diye bir şey olamaz çünkü. Bu iki nokta ise köylerden gelenlerin kalın kafalarına girecek şeyler değillerdi henüz. Rusya'daki komünistler ellerindeki bu "insan malzemesi"yle şöyle bir devasa teşebbüse girişip gerçekleştireceklerdi: İktidarın emekçiler elinde olacağı, kolektif zenginliğin şiddet kullanmayı gereksiz kılacağı ve sonunda ücretlilikten, kölelikten, baskıdan kurtulmuş yeni bir insan tipi yaratacağı yeni bir uygarlık kurmak. Tek kelimeyle: Sosyalizmi kurmak, sonra da komünizme doğru yönelmek.

Beklenenin tersine kendi hallerine bırakılan Bolşevik devrimi önderleri, bu hedefi bozulmadan koruyabilecekler miydi? Böyle bir soruya kısaca

"evet" ya da "hayır" diye karşılık vermek mümkün değildir. Sosyalizm ülküsünden ve henüz uzakta olan komünizm umudundan hiçbir zaman vazgeçilmedi şüphesiz. Fakat Lenin'le arkadaşları, tek başına kalan Sovyet Rusya'nın bu görevi başarabileceğine inanmadılar. Özellikle Lenin "dayanmak" gerektiğini söylerken her şeyden önce, yarının imkânlarının korunmasını ve uluslararası devrimin de yardımıyla sosyalizme doğru kesin bir sıçrayışı kolaylaştıracak temellerin atılmasını öngörmekteydi. Bunlar oladursun, Rusya örgütlenmek, bilgi edinmek, burjuvazinin en ileri tekniklerini öğrenmek için onun okuluna girmek zorundaydı. Proletarya bu gelişmeyi denetleyecek; kapitalizmin yeniden kurulmasına; yabancıların Rusya'ya el koymalarına ne pahasına olursa olsun izin vermeyecekti. Ayrıca ileri tekniklerle ve sosyalist zihniyetle donanmış büyük kolektif mülkiyetin köylü toplumuna yavaş yavaş girmesini kolaylaştırarak, onun örgütlenişine de yeni bir yön verecekti. Fakat bütün bunlar vakit alacaktı ve sosyalizm anlamına da gelmiyordu henüz. Sosyalizm demek, kapitalizmin eriştiğinden daha yüksek bir verimlilik demekti; kolektivizm üzerine kurulu emek ilişkilerinin düzenlenmesi demekti; gelirlerin daha eşit biçimde dağıtımı demekti; politika alanında da baskı güçlerinin gittikçe zayıflaması, ekonomik ve sosyal yönetim işine herkesin katılması demekti. Düşmanlarla kuşatılmış, kendisi de yoksul olan Sovyet Rusya, böyle bir işe hiç de tek başına girişebilecek durumda değildi.

Sonraları Stalin, ülkesinin sosyalizmi tek başına ve kendi sınırları içinde gerçekleştirebilecek güçte olduğunu söyleyecekti. Lenin bunu ciddî olarak düşünmemişti hiçbir zaman. Kasım 1918'de: "Sosyalist devrimin tek bir ülkede topyekûn zafer kazanması düşünülemez" demiş, şunları eklemişti: "Bu devrim en azından birkaç ileri ülkenin faal işbirliğini gerektirmektedir, Rusya'yı da bunlar arasında sayamayız." Ömrünün sonunda: "Sosyalizmi kurup yerleştirmek için gerekli üretim güçlerinin gelişme derecesine Rusya henüz ulaşmış değildir" yolundaki tezi "itiraz götürmez" diye niteleyerek bu görüşü doğrulamaktaydı. "Az Olsun Öz Olsun" başlığı ile yazdığı son yazıda daha açık konuşuyordu. Burada şu gözlemi yapmaktaydı: "Devlet aygıtımızda işler, berbattır demeyeyim, ama iyi yürümemektedir." "Sovyet sosyalist aygıtı adına gerçekten layık yepyeni bir aygıt kurmak için gerekli az çok kaydadeğer sayıda unsura sahibiz" gibi bir övüngenliğe Lenin bu yazıda başkaldırıyor, "hayır, böyle bir aygıta hemen hemen sahip değiliz ve bunu yaratma imkânını sağlayacak unsurlara gülünç denecek kadar az sayıda sahip bulunmaktayız" dedikten sonra sözlerini şöyle bağlıyordu: "Biz, sosyalizme dolaysız olarak geçiş için yeterince uygarlaşmış değiliz henüz."[12]

12. Stalincilik başlıca dogmalarından biri olan "tek ülkede sosyalizm"in isim babalığını Lenin'e vermek için boyuna çaba harcamıştır. Tezini desteklemek için de Lenin'in birçok demeçlerini gizlemek ve 1915'te verdiği tek bir tanesini alıkoymak zorunda kalmıştır.

Zaten hiçbir Bolşeviğin şüphe etmeyi düşünemeyeceği bu görüşte Stalin, 1924'e kadar, hiçbir şeyi değiştirmedi. O yıl yayınlanan *Leninciliğin Temelleri* adlı kitabında, Rusya'nın gelecekteki diktatörü: "Tek bir ülkenin, hele Rusya gibi bir tarım ülkesinin çabaları ne sosyalizmin zaferini sağlayabilir, ne de sosyalist üretimin örgütlenmesine imkân verebilir" diye yazmıştı. Fakat yine 1924'te eserinin ikinci bir baskısını yayınlamıştı. Oradan bu cümle yok olmuştu, kitapta da bambaşka bir tez ileri sürmekteydi ki çok geçmeden bu, Rusya'da bir dogma değeri edinecekti: Buna göre dünyanın geri kalanında olup bitenlerden ayrı olarak, Rusya'da sosyalizmi tam anlamıyla gerçekleştirmek mümkündü. Böylece yeni bir ideoloji, Sovyet rejiminin kesin olarak benimseyeceği bir ideoloji doğmaktaydı Ülkenin içinde bulunduğu durumu geniş ölçüde anlatıyor ve hem ondaki yalnızlık duygusunu, hem de bunun bazı etkilerini sınırlandırma azmini dile getiriyordu.

Gerçekten de Sovyet Rusya, doğal müttefiki saymış olduğu Batı işçi sınıfınca kendini yüzüstü bırakılmış sayabilirdi. Üstelik uluslararası durumun bütünü –savaşın yarattığı hercümerçten ve yeni bir refah dalgasından sonra zaten geçici olan– bir ekonomik istikrarın yeniden kurulmasıyla karakterize olmuş bulunmaktaydı. Devrim hareketi ilerledikten sonra bir durgunluk ve oturma dönemine giriyordu. Bu şartlar altında Rusları uluslararası proletaryanın yapacağı devrime güvenmeye zorlamak ve çabalarının sonucunun, her şeyden önce, çok yavaş harekete geçen bir dış yardıma bağlı kalmaya devam ettiğini onlara anlatmak güçleşiyordu. İşte, Sovyet insanlarını görevlerinin büyüklüğünü anlamaya çağıran "tek ülkede sosyalizm" sloganı böyle doğmuştu: kimsenin yardımı olmadan ve Büyük Güçlerin iradesine karşı ülkelerinde, politik alanda olduğu kadar ekonomik alanda da sosyalizmin kıstaslarına cevap veren yeni bir toplum kurmak onlar için mümkündü. Bu slogan, doktrini bilmezlikten geliyor, o zamana dek zorlayıcı olarak tanınan gerçeklere aldırmıyordu, ama inkâr edilmez bir psikolojik değeri vardı. Şu ek üstünlüğü de vardı üstelik: Açıkça enternasyonalist eğilimde olan Troçkiciliğe karşı giriştiği savaşta Stalinciliğe bir silah vermiş oluyordu.

1935'de Stalin Sovyetler Birliği'nin sosyalizmi gerçekleştirmiş olduğunu söyledi. Ülkede bürokrasi hatırı sayılır ilerlemeler kaydetmiş, dogmacılık ve doğaya aykırı bir kült olarak yozlaşan Marxçılık orada çoktan kökleşmişti. Devlet gittikçe daha büyük zorlayıcı yetkiler edinmişti.

Lenin burada: "Başlangıçta sosyalizmin az sayıdaki kapitalist ülkede, hattâ tek başına ele alınacak bir kapitalist ülkede zafer kazanması mümkündür" demişti. Fakat bu cümlede hiçbir şey, bunu söyleyenin çarlık Rusya'sı gibi geri bir ülkenin durumunu göz önünde tuttuğunu akla getirmediği gibi, sosyalizme yapılan atıfın, sosyalist bir ekonomi rejiminin kurulmasıyla ilgili olduğunu da göstermemektedir.

Polis tedhişi hızla güçlenmekteydi. Toplum ilişkileri daha eşitlikçi olmak şöyle dursun, gittikçe büyüyen eşitsizlik belirtilerini açığa vuruyordu. Uluslararası ilişkilerinde de rejim sürekli bir temkinlilik gösteriyor; bu yüzden de "Komintern" bazen tehlikeli ya da erken gördüğü devrimleri frenlemek zorunda kalıyordu. Bütün bunların sosyalizmle hiçbir ilgisi yoktu. Sosyalizmin tam tersiydi bu hattâ. Stalin iktidarını pekiştirip muhalifleri ortadan kaldırdıkça Ekim Devrimi'nin çizdiği yoldan ayrılıyor anlamına mı gelmekteydi bu? Muhakkak ki öyle. Fakat rejimin bilançosu bu hepsi de olumsuz belirtilerden ibaret mi sayılmalıydı? Rejim, "N.E.P."le bozuşarak 1928'den itibaren sanayileşme ve planlamayı çekidüzen altına alan beş yıllık planlar çığırını açmıştı ve ülkenin en kısa zamanda hatırı sayılır ilerlemeler kaydetmesini sağlamıştı. Yine rejim kısmen kendisinin sorumlu olduğu çok elverişsiz şartlar altında tarımı kolektifleştirerek "ikinci devrim" diye adlandırılan şeyi gerçekleştirmişti. Bu politikaya eşlik eden aşırılıklar ile cinayetler bunun anlamını yozlaştırmak gibi bir tehlike yarattı şüphesiz. Fakat bu politikanın amacı yine de tarım alanında sanayinin sosyalizasyonunu tamamlamaktı.

Sovyetler Birliği aynı zamanda bir millî eğitim ve halk eğitimi seferberliğine girişmişti ve bu, elindeki çok sınırlı imkânlara göre çok orantısızdı. Bilgi ve kültür orada, dünyanın başka bütün yerlerine göre daha çabuk gelişmekteydi. Yoksulluk da büyüktü, ama sefalet yok olmaya yüz tutmuştu. Sosyal alanda da rejim büyük işler başarmıştı. Sonra faşizmin Rusya'ya zorla kabul ettirdiği savaş çıkageldi. Rusya da askerî bütçesine büyük paralar ayırarak buna hazırlanmak zorunda kaldı. Başkan Kennedy bu korkunç soykırımın bilançosunu şu sözlerle belirtmiştir: "En azından yirmi milyon Sovyet vatandaşı öldü. Milyonlarca ve milyonlarca ev ve çiftlik ateşe verildi yahut yağma edildi. Rusya'nın sınaî gücünün aşağı yukarı üçte ikisini içine alan Avrupa'daki topraklarının üçte biri çöl haline geldi." İkinci Dünya Savaşı'ndan hiçbir ülke Sovyetler Birliği kadar acı çekmedi: Ve 1914'te olup bitenlerden farklı olarak bu ülke istilâcıya karşı bu sefer muzafferane savaşabildi. Fakat çarlık Rusya'sı nasıl tek başına kalmadıysa, Sovyetler Birliği de bu savaşı tek başına yürütmedi. Atlantik Paktı'nın kurucularından biri olan İngiltere Dışişleri bakanı Ernest Bevin bu konuda Rusya ile ilgili olarak şunları söyledi: "Sovyet halkının harcadığı muazzam çaba yanında bizim ona yapabildiğimiz yardım azdır. Çocuklarımızın çocukları tarih kitaplarında Sovyet halkının başarılarını okudukları zaman ona karşı sonsuz bir hayranlık ve minnet duyacaklardır."

Sovyetler Birliği'nin de kesin bir rol oynadığı, Hitlerciliğin yıkılışından sonra –ki o bu konuda bütün müttefik ulusların toplamına göre daha ağır bir bedel ödemişti– Rusların özgürleşme konusunda besledikleri umutlar hayal kırıklığına uğradı. Ülke tekrar sert bir ekonomik inşa ve

amansız bir politik sertleşme dönemi geçirdi. Stalin'in kişisel diktatörlüğü hemen hemen çılgınca bir dereceye ulaştı. Fakat insanüstü, kimi zaman da insanlık dışı bir çaba, Sovyetler Birliği'ne kudretini yeniden kurup Birleşik Amerika'yla yarışmak imkânını verdi ki savaş, Amerika'nın geniş kaynaklarını daha da arttırmıştı. Nihayet ve özellikle, bu ortak serüvenin bütün aşamaları boyunca, yoldan sapmalara ve cinayetlere, her şeye ve çoğu zaman da herkese rağmen Sovyetler Birliği kapitalizmi yeniden kurmaya yanaşmadı. Ekonomisinin sosyalleşmiş niteliğini koruyarak Marxçılığın, insanlığın özgürleşmesi için açtığı yolu muhafaza etti. Rus bürokrasisi önemli imtiyazlar elde etti. Bunları en şiddetli ve doğrusunu söylemek gerekirse, sosyalist ahlaka hiç sığmayan çarelere başvurarak korudu. Fakat netice itibarıyla kaderini ve çıkarlarını planlı bir ekonomininkilerle bir tuttu ki burada toplumun ihtiyaçları ulusal faaliyetin ana temelini ve başlıca kıstasını teşkil etmektedir. Mirasına konduğu ülkede Rus Devrimi'nin ulaştığı sonuç, çok basit ve kısa bir özet halinde, işte bundan ibarettir.

"ULUSLARARASI SINIF MÜCADELESİ"

Leninci kurucuların niyetleri ile onların bugünkü Sovyet kuruluşunun taraftarlarına önerdikleri toplumsal modeli birbirinden ayıran farklar ve çelişkileri göstermeye çalışmak beyhudedir. Bunların sayılıp dökülmesi çok çeşitli alanları kapsar. Lenin inşa görevinin çok güç olacağını biliyordu şüphesiz. Rusya'da ne adaletsizliğin, ne eşitsizliğin, ne bağımlılığın, ne köleliğin yok olmadığını ve ilk devrimcilerin hazırladıkları Sovyet demokrasisinin Sovyetler Birliği'nde bir ülkü olarak kalmakla beraber, gerçek haline geleceğe benzemediğini göstermek gayet kolaydır. Fakat bunca korkunç sınavlarla tersyüz olmuş onyıllar içinde yepyeni bir uygarlık kurmalarını istemek bu insanlardan çok şey istemek demek değil midir? Lenin'in 1918'de söylediği gibi, "işçi sınıfı, eski burjuva toplumdan bir Çin Seddi ile ayrılmış değildir. Devrim patlak verdi mi, bir insan ölüp de cesedi götürülürken olup bitenlerden apayrı işler olur. Eski toplum ölünce bunun cesedi bir tabuta konup kapağı çivilenemez ve tabut da bir mezara gömülemez. Bu ceset bizim aramızda kokuşur, çürür ve bize de hastalık bulaştırır." Onun için, topraktan yeni filizler çıkarken, eski dünya da var gücüyle ağır basmaya devam etti. Ekim Devrimi'nden elli yıl sonra, fırtınalı bir olaylar zincirinin sonunda dahi, Sovyetler Birliği geçmişin ve totaliterliğin pis kokularıyla geleceğin vaat ettiği şeyleri epey girift bir halde birbirine karıştırmıştır. İmtiyazlıların tutuculuğunu, yapıların ataletini görmüş; aldırmazlık ve şüphecilikle tanışmıştır. Fakat Sovyet demokrasisinin sunduğu perspektifler, 1917'de belirdikleri biçimiyle, burada bir gerçeği muhafaza etmektedir. Elli

yıllık bir tarih dönemi, bir kölelik geçmişinin güçleriyle bir kurtuluş yarınının güçlerinin karşılıklı ağırlıklarını belirlemeye yetmez. Fakat birileriyle öbürleri arasındaki savaş canlı kalır ve ilerleme azmi, Ekim'in umutlarıyla beslenmeye devam eder.

Bununla birlikte Sovyet Devrimi'nin tarihsel etkisi yalnız Rusya'da ölçülemez. Rus Devriminin dinamizmi öyle olmuştur ki bütün dünya –olaylar dünyası kadar düşünceler dünyası da– onun etkisine açılmıştır. O olmasaydı, yaptığı çekim, uyandırdığı korku ve hınç olmasaydı bütün çağdaş toplum bambaşka olurdu. XX. yüzyılın politik ve sosyal evrimi hangi açıdan incelenirse incelensin, insan "komünist olgusu"yla, Rus Devrimi'nin yansımasıyla karşılaşacağından emin olabilir. Örneğin uluslararası ilişkiler tarihinin onun yüzünden alt üst olduğunu ve 1917'den beri yepyeni bir nitelik kazandığını söylemek bir abartı olmaz. Sosyal ve ekonomik vasıfları ötekilere göre bambaşka olan bir devletin "uluslar uyuşması"na girişi, Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri, etkilerini göstermekten hiçbir zaman geri durmamıştır. Buradan da Sovyet devletinin doğuşunun sınıf mücadelesine uluslararası bir boyut kazandırdığı sonucu çıkarılabilir.

1917'ye kadar ülkeler arasındaki ittifaklar ile rekabetler aslen birbiriyle özdeş bir hazırlıkla ilgili çıkarların çatıştığı ya da karşı karşıya geldiği ince diplomatik oyunlara bağlıyken, Bolşevik Devrimi bu sistemin içine bozucu bir unsur sokmuştur. Bundan böyle başbakanlıklar ve ordular bir takım manevralar çevirirken, devletler arasındaki büyük toplumsal ayrılıkları bilmezlikten gelemezler artık. Bunlar özellikle, önceden sorulacak şu soruların karşılığına bağlıdır: Bu devletler sosyalistler safında mıdır, değil midir? Ekonomileri kolektif bir temel üzerine kurulu mudur, değil midir? Bu ideolojik düşünceler de tek başlarına uluslararası çatışma ve saflaşmaları belirlemezler şüphesiz. Bununla birlikte onların etkisini inkâr etmek de boşunadır. Birçokları içinden seçilmiş bir örnek mi isteniyor? Nazi emperyalizminin yükselişi karşısında Fransa ile İngiltere'nin çıkarı muhakkak ki, bu ülkelerle Rusya arasında, Avrupa'yı Hitler'in emellerinden koruyacak bir ittifak yapılmasını gerektirmekteydi. Fakat Rus devletinin ekonomik ve sosyal karakteri ikili bir sonuç doğurdu: İngiliz yönetici sınıfının, Almanya ile İngiltere'nin artık savaş haline girdiği ve Rusya'yla ittifakın İngiltere için kaçınılmaz hale geldiği 1941'e kadar, böyle bir anlaşmayı kabul etmesine engel oldu.[13] Beri yandan Rusya'nın bu niteliği İngiliz yönetici sınıfını Alman saldırganlığına karşı adeta sonsuz bir hoşgörü göstermeye itti. Aşırı derecede sanayileşmiş emperyalist bir Almanya'nın İngiltere için

13. Fransız-Sovyet ittifakı 1935'te imzalandı ama Fransız yöneticiler bunu etkisiz hale getirmek için ellerinden geleni yaptılar. Almanların Münih'te ileri sürdükleri isteklere Fransızlarla İngilizlerin boyun eğişleri de bunun sonuçlarından biridir.

yarattığı tehlikelere rağmen, onun Batı kapitalizmi için "Bolşevizme karşı bir kale" olmak gibi bir üstünlüğü bulunduğunu İngiliz yönetici sınıfı nasıl unutabilirdi?

Bu ilk gözlem daha esaslı olan bir başkasına yol açmaktadır: Uygulama alanı ne olursa olsun kapitalizm, tümü bakımından, 1917'den beri yeni bir kuvvetle karşılaşmış bulunmaktadır: Savaşta ya da pazarlıklarda artık yalnız kendi hakları peşinde koşan proletaryalar ya da özgürlüklerine kavuşmak isteyen sömürgeleşmiş uluslarla karşılaşmadı. Başlangıçta yalnız olan, daha sonraları çevresine müttefiklerini de toplamış bulunan Rusya'nın politikası ya da sadece varlığına da çarptı. Sovyetler Birliğinin faaliyeti kimi zaman dolaysız, çoğu zaman da dolaylı oldu ama kapitalist devletlerin her zaman ve gittikçe daha fazla hesaba katmaları gereken bir direnme gücü teşkil etti. Örneğin bugün Birleşik Devletler'in Latin Amerika'ya karşı tutumu bencil bir muhafazakârlık ile liberal bir takım heveslerin bir karışımıdır. Sovyet Rusya'nın ve "sosyalist kamp"ın gölgesi –uzaktan uzağa da olsa– Amerikan politikasının ufkunu sürekli olarak karartmasaydı, bu tutum böyle olur muydu? Daha 1954'de Birleşik Devletler, Atlantik ötesindeki birkaç büyük tröstün ekonomik çıkarlarını tehdit eden Guatemala'nın reformcu çabalarını hiçe indirebilecek durumdaydı. Aradan on yıl bile geçmemişti ki Sovyet Rusya'nın artan gücü, Amerika'nın Küba'ya karşı –onu, Birleşik Devletler'in "nüfuz bölgesi"ne sokacak olan– bir askerî sefer düzenlemesini engelledi.

Bu konuda kanıtları daha da uzatabilmek mümkün. Hattâ Rusya'nın "barış içinde birlikte yaşama"nın büyük erdemlerini ilan etmesi; hattâ "sosyalist kamp"ın ekonomik gelişmesini dış anlaşmazlıklarla engellememek için gösterilen inatçı azim ve güdülen çok ihtiyatlı bir diplomasi dahi kapitalist dünyanın ne diplomatlarını, ne askerlerini her şeyde Sovyet gerçeğini hesaba katmaktan alıkoyamamaktadır. Bu gerçeğin, kendi çıkarlarını gütmekle yetinen bir büyük devletin gerçeği olduğu itirazı ileri sürülmektedir. Bu konuda Sovyet Rusya'nın politikasını çarlığın eskiden uyguladığı politikanın tıpkısı tıpkısına kopyası ya da otomatik bir uzantısı gibi göstermek kadar beylik bir şey olamaz. Fiilî olarak Sovyetler Birliği de, eski Rusya gibi, aynı coğrafî belirlenimlere cevap veren ulusal çıkarları savunmaktadır. Onun için çarların dış politikasıyla Sovyetlerinki arasında birçok benzerlikler bulunmasında şaşılacak hiçbir taraf yoktur. Fakat bu, Sovyet diplomasisinin, eski rejiminkinden başka bir şey olmadığı anlamına mı gelir? Gerçekten Sovyet rejimi onun mirasına konmuştur ama kendi katkısını da eklemiştir. Bu da tümüne özgün bir nitelik vermektedir. Muhakkak olan şudur ki bu özgünlüğü bilmezlikten gelmek, önemli bir olayı esaslı unsurlarının birinden yoksun bırakmak olur. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde

Rusya'nın Doğu Avrupa'daki nüfuz bölgesini ilhaklar ya da toprak geri almaları biçimi altında yahut bazı devletlerin "uydulaştırılması" biçimi altında genişletmesi, çarlığın yahut herhangi bir başka emperyalizmin uygulayabileceği türden basit bir büyük güç politikasının güdülmesi olarak gösterilebilir. Doğu Avrupa'nın "Sovyetleştirilmesi" ancak, bunun sadece bir nüfuz bölgesinin genişletilmesinden –ki bu genişlemenin de Stalin-sonrası dönemin ortaya çıkmasına katkıda bulunduğu sınırları olmuştur– ibaret olmadığı göz önüne alındığı takdirde tam anlamını kazanmış olur. Bu birçok ülkenin ekonomik ve sosyal yapılarındaki derin değişikliklere eşlik etmiş değil midir? Bu olay onlar için kapitalizmin ve bazı imtiyazlı sınıfların egemenliğinin son bulmasına yol açmış değil midir? Bu karma gerçeğin iki yönü birbirinden nasıl ayrılabilir ve Sovyetler Birliği'nin dış politikasının zorunlu olarak onun sosyalize ekonomisinin doğasıyla "renklendiğini" bilmezlikten gelmek, keyfî davranmak olmaz mı?

Öte yandan Rus Devrimi'nin, bütün sömürgeleştirilmiş halkların kurtuluş hareketini geniş ölçüde etkilediği de, üzerinde uzun boylu durmanın gereksiz olduğu, herkesçe bilinen bir gerçektir. Birçok halk bu devrimde geri kalmış bir ulusun modernleşmesini, büyük güçlerin iradesine karşı, "üçüncü dünya" halkları için kapalı bulunan, "serbest teşebbüs"ten gayrı yollarla da gerçekleştirebileceğinin ispatını görmüştür. Özellikle şu da var ki komünizm, evrensel olmak iddiasındadır. Oysa önceleyen sosyalizm, kendi tarihsel gelişme döneminde zorunlu olarak hemen tamamen Batılı bir nitelik kazanmış bulunmaktaydı. 1920'de Tours'da toplanan ve Fransız Komünist Partisi'nin doğmasına yol açan kongreye katılanlar arasında bir de Çinhindi'nden gelen delege bulunmaktaydı. Bu adam o zamana değin sosyalist harekette kendi yerini bulamamıştı. Politika mesleğindeki hayatı da sonunda "üçüncü dünya" halklarının sosyal ve ulusal kurtuluş savaşlarının canlı bir örneği haline gelecekti. Bu adamın adı Ho Şi Minh'di. Bütün bunlar, basit bir tesadüfün eseri değildir.

Şu da var ki, bu alanda Rus Devrimi nöbeti, Çin Devrimi'ne devretmiştir. Çin Devrimi ise Rus Devrimi'ne göre "proleter uluslar" üzerinde daha büyük bir çekim yaratabilecektir. Bu konuda ne düşünülürse düşünülsün, bu yalnız bir ırk ya da bir coğrafî kökleşme işi değildir. İki devletin gerek iç gerekse dış alanda da güttükleri politika, bunların çekim derecelerini belirlemekten geri kalmamaktadır ve "kültür devrimi"nin serüvenlerinden bağımsız olarak, bu bakımdan Çin modelinin Sovyet modeline göre daha üstün bir dinamizm ve değer örneğine sahip olması mümkündür. Rus Devrimi'yle Çin Devrimi'nin her birince seçilen yollara bakanlar, bazen şu sonuca ulaşma eğilimini göstermektedirler: Günümüzde dünya politikasına damgasını basmış olan anlaşmazlık, "yoksul

uluslar"la "zengin uluslar"ı karşı karşıya getirmiş bulunmaktadır ve bu ayrılık bir bakıma, bir ideoloji sorunu değil de, bir gelir meselesidir. Varlıklı ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki uçurumun derin olduğu; bu çelişkiden doğan adaletsizliğin de büyük kargaşalıklara yol açabileceği apaçık bir gerçektir. Fakat zenginlik ya da yoksulluk kıstasının "uluslararası sınıf mücadelesi"nin aşamalarını harekete geçirmeye yeteceği çok daha şüphelidir. Bir ulusun mutsuzluğu ve katlandığı acıların şiddeti, herhangi bir partiyi tutması gerektiğini gösteren bir şart olsaydı, hiçbir ülke bugünkü Hindistan kadar devrimci olamazdı. Onun durumu, devletlerin sosyal ve ekonomik niteliğinin politikalarının seçiminde belirleyici olarak kalmaya devam ettiğini ve bu yolla da uluslararası ilişkileri tayin ettiğini göstermektedir. Bu düşünce, tabiatıyla Sovyetler Birliği'ne de uygulanabilir.

Yöneticilerinin uyguladıkları "barış içinde bir arada yaşama" politikası, bu gözlemin kapsamını gölgeleyecek, hattâ küçültecek niteliktedir şüphesiz. Amerika ile bıkıp usanmadan aranılan geçici uzlaşma bir işbirliği zihniyeti doğurabilir ve sonra da bu "dünyanın paylaşılması" ile sonuçlanabilir. Bu ise, vaktiyle Sovyetler Birliği'nin takındığı tavırla tam bir çelişki halindedir. Bununla birlikte Rus yöneticilerinin bugünkü ılımlılığının vaktiyle uyguladıkları tam zıt yöndeki faal ve saldırgan bir dış politikanın yerine geçeceğini düşünmek de doğru olmaz. Lenin'in benimsediği politika ilhamını fiilen ve özellikle Bolşevik denilen "vebalı"yı yalnız bırakmak, askerî müdahaleyle yıkmak, ekonomik tedbirlerle boğmak isteyen Batılı devletlerin takındıkları düşmanca tavırdan almıştır. Bununla birlikte, devrimci Rusya ile Weimar Almanyası arasındaki dostça olmaktan uzak bulunan ilişkiler, Sovyetler Birliği'nin, Alman Devrimi patlak versin diye heyecanla, sabırsızlıkla beklerken ne kendi devrimini "ihraç" etmeyi, ne de "yıkıcı, bozguncu" bir politika gütmeyi düşünmediğini ispatlamıştır. Stalinciliğe gelince, ona uluslararası ilişkilerinde devrimci bir sıçramayı ya da fetihçi bir zihniyeti yakıştırmak, gerçekleri kabaca değiştirmek olur: Bu gibi şeyler onun asıl yönelişine aykırıdır çünkü.

Hiçbir devlet adamı Stalin kadar ihtiyatlı olmamıştır: Elinde yepyeni bir devrimden kalma bir iktidar bulunduğu halde, yeryüzünde kendinden yana olanların girişebilecekleri aşırı davranışları durdurmaya çalıştı. Sovyetler Birliği'nin doğusuna tanık olan devrimci dönemin yatışmasından gerekli bütün sonuçları çıkararak kendine düşen görevin, bu kaleyi koruyup kuvvetlendirmek olduğuna ve dünyada varolan güçler dengesinin ne ülkesine ne de demir bir elle kontrolü altında tuttuğu uluslararası komünist harekete bir risk alma imkânını vermediğine hükmetti. Yeni yeni düşmanlar kazanmaktan kaçındı, üstelik yeni müttefikler edinmeye çalıştı, bu ittifakların bedelini ödemekten de çekin-

medi. Bu dostlukların bedeli olarak ödemeyi düşündüğü şey, büyük bir ılımlılık oldu. Sovyetler Birliği kendisini Alman tehdidinden korumak için Batılı devletlere yaklaşmaya kalkıştığı zaman komünistler liberal demokrasiye ve burjuva parlamenterizme olan muhalefetlerini rafa kaldırdılar ve kendileri için hemen hemen kutsal olan bir takım ilkeleri (ki reddiyelerin başında –tam anlamıyla Leninci olan– "kapitalist rejimde ulusal savunma" geliyordu), "halk cephesi" sunağında kurban ettiler. Hiçbir iyi niyeti hayal kırıklığına uğratmamak,[14] tersine, komünistlerin adlarının devrimciye çıkışından ürken küçük ve orta burjuvaziye güven vermek gerekiyordu. İç savaş sırasındaki İspanya düşünülsün: Burada komünistler, Frankocularla savaşan bütün kuvvetlerin birliğini tehlikeye sokmamak için, cumhuriyetçi rejimi ekonomik yapılarını sosyalleştirmekten vazgeçirmişlerdi.

İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde de Stalinciliğin ve ulusal komünist partilerin gösterdikleri ılımlılık bundan aşağı kalmadı. Kuşkusuz Doğu Avrupa'nın "uydulaştırılması" Batı Avrupa'yı ürküttü ve ortada sistemli bir yayılma ve fetih niyetinin bulunduğu gibi bir izlenim yarattı. Fakat Çekoslovakya –uç bir örnek durumunda bulunan– hesap dışı tutulursa, Batıya doğru Sovyet ilerleyişi gerçek bir darbenin ya da birbirini kovalayan bir sıra suikastlerin sonucu olmadı. Bu daha çok, Stalin, Roosevelt ve Churchill arasında yapılan anlaşmaların bir uygulanışıydı. Sovyetler Birliği'nin zaferlerini ve aşırı sol kanadın büyük rol oynadığı ulusal direniş hareketlerinin fedakârlıklarını perçinleyen bu anlaşmalar, Batılıların hem sınırlamak hem dizginlemek istedikleri bir nüfuz bölgesinde, Rusya'ya önemli avantajlar tanıyorlardı. Sovyetler bu anlaşmalara saygı göstermiş olmak için Yunanistan'daki aşırı sol kanada yardımdan vazgeçtiler. Oysa faşizme karşı savaşta elde ettikleri mevziler dolayısıyla, Yunan solcuları iktidara geçebilecek durumda bulunuyorlardı. İtalya'da ve Fransa'da da komünist politika hiç başka türlü olmadı: "Ulusal imar" parolasını benimsedi ve Direniş Hareketi'ne kitle halinde katılışının kendisine sağladığı üstünlüklerden devrimci bir fayda elde etmeye hiç kalkışmadı. Faşizmin ezilmesi, onun yükselişini desteklemiş olan muhafazakâr ekonomik ve sosyal kuvvetler için büyük tehlikeler yaratabilirdi. Avrupa'da böylece başlayacak bir kriz, kapitalizmin temellerini sarsabilirdi. Fakat komünistlerle Sovyetler Birliği yeni bir ekonomik rejim kurmaya kalkışmak için bu durumu sömürmeye yanaşmadılar. Böyle bir ılımlılık gerçekçilikten çok çekingenlik anlamına geliyordu belki. Her zamankinden daha güçlü olan Birleşik Amerika'nın yönettiği Batı ile felâketlerin en korkuncuna uğramış bulunan Sovyetler Birliği

14. Böylece Fransa'da Maurice Thorès kendisini halk cephesinden çok "Fransız Ulusunun Birliği" diye adlandırdığı formülün çekiciliğine daha yakın hissediyordu.

arasındaki güçler dengesini bütün açıklığı ile dile getiriyordu belki de. Fakat bu yine de, coşkulu, savaşa hazır ve *silahlı* çok sayıdaki komünist militanın disiplin ve feragat mucizeleri göstermelerini gerektiren bir temkinliliğin kanıtı olmaktan geri kalmamaktadır.

Stalin'in Çin Devrimi'ne karşı takındığı çok ihtiyatlı tavrın da destekleyebileceği bu izahlarımızı burada sonuca bağlamak gerekir. Bu anlattıklarımız da ispatlar ki, Stalincilik de kendine göre bir "barış içinde bir arada yaşama" politikası uygulamıştır ve azarlamaların başlıca unsuru teşkil ettiği kelime oyunlarının ardında, devrimci dinamizmle güç bağdaşan bir ölçü ve ihtiyat göstermiştir. Bu, başta Troçkicilik olmak üzere, komünist harekete sol kanattaki eleştirmenlerince yapılan sitemlerin haklı olduğu anlamına mı gelmektedir ve Lenin'in ölümünden sonra komünizmin "uluslararası sınıf mücalesi"nde oynadığı rolün, tamamen devrime aykırı olduğunu mu göstermektedir? Bunun böyle olduğunu söylemek için insanın kendine çok güvenmesi, biraz da taraf tutması gerektir. Gerçekten, Nazizme ye Faşizme karşı savaş bu sınıf mücadelesinin bir dönemi olmuştur ve burada komünistlerin oynadıkları önemli rol nasıl unutulabilir? Doğu Avrupa'nın Kızılordu tarafından "fethedilişi" buraya sosyalizmi sokmuş değildir şüphesiz; sosyalizmin bir ihraç malı olduğu da şüphe götürür bir şeydir zaten. Fakat bu "fetih" hareketinin yine de Macaristan, Polonya veya Romanya gibi ülkelerde, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce yürürlükte olan gerici sosyal rejimlerin ortadan kalkması gibi bir sonucu olmuştur. Netice itibarıyla de Stalin iktidarda olduğu sürece ve ondan sonra, Sovyetler Birliği'nin güttüğü dış politika bir oportünizm ve pragmatizm karışımı olmuştur ve öyle de kalmaktadır. Aslında bu politika, Sovyet rejiminin çelişik ve geçici niteliğini yansıtmaktadır: Totaliterliğin özellikleriyle ilerleme zihniyeti ve sosyalizmin vasıfları burada birbirine karışmış haldedir.

Günümüzde de bu kalıcı veri derin bir değişikliğe uğramış değildir. Sovyetler Birliği'nin birçok alanda Birleşik Amerika'ya karşı uyguladığı –ve yalnız Vietnam savaşının topyekûn ifade edilmesine engel olur göründüğü– yakınlaşma politikasından hemen şimdiden kesin ya da basitçe kategorik sonuçlar çıkarmaya kalkışmak tehlikeli olur. Ancak, bu politika daha belirgin hale gelirse –Lenin'in Rusyası'nın güttüğü politikadan hadi hiç söz etmeyelim ama– eskiden Stalin'in güttüğü politikaya göre önemli bir yön değişmesi olmaz mı acaba? diye insan kendi kendine sorabilir. Bununla birlikte böyle bir eğilim yalnızca ya da hattâ başlıca politika adamlarının iradelerine bağlı bir şey değildir. İşin içinde çok sayıda çıkarlar vardır. Kişilerin niyetlerinden bağımsız zorlayıcı nitelikteki gerçekler işe karışmıştır ve bunlar, bu gibi gelişmeleri az çok bir sosyal determinizme bağlı tutmaktadır. Sovyetler Birliği, benimsemiş olduğu ekonomik yapıları muhafaza ettiği sürece, hiç değilse

gizli, ama daima tehdit dolu bir anlaşmazlık onu, kapitalist devletlerle karşı karşıya getirecektir. Hruşçov'lar, Kosıgin'ler ve Brejnev'ler bir takım tasarıları olgunlaştırabilir ve Çinlilerin "revizyonist" diye nitelemekte büsbütün haksız olmadıkları bir felsefeyi besleyebilirler. Fakat, belki de ellerinde olmaksızın, Ekim'in ve Bolşevik Devrimi'nin mirasçılarıdır ve öyle de kalmaktadırlar. Bu öyle zorlayıcı bir mirastır ki, Sovyetler Birliği'nin hiçbir yöneticisi, uyguladığı politika ne olursa olsun, bunu reddetmeye hiçbir zaman imkân bulamamıştır.

SOSYALİZM VE KOMÜNİZM

Rus Devriminin derin izlerini Sovyetler Birliği'nin şimdiki yapılarından ve uluslararası ilişkiler alanından daha başka yerlerde de araştırmak mümkündür. Bu izler, bunları reddetmiş olan sosyal sistemlerde de göze çarpmaktadır. Kapitalist rejimin kendisinin dahi, temel niteliğine halel gelmeksizin, önemli bir değişiklik geçirdiği ve bunun Sovyet rejiminin kendisine meydan okuyuşuna bir cevap teşkil ettiği rahatça söylenebilir. Bunun yalnız bir noktasını belirtelim: "Serbest teşebbüs"ün kutsal ilkeleriyle tam bir çatışma halinde olan ve Sovyet deneyiminden kopya edilmiş bulunan "planlama" düşüncesi, neo-kapitalizmin başlıca unsurlarından biri haline gelmiştir.

Rus Devrimi'nin politik ve entelektüel etkisi Batı dünyasında derin bir iz bırakmıştır gerçekten. Ancak, daha sınırlı olan, fakat yine de esaslı bir önemi ve özel bir anlamı bulunan sosyalist hareket ve ideoloji alanında, gerçek bir kargaşaya yol açmıştır. Görünüşe göre Rus Devrimi, ekonomik alanda olduğu kadar politik alanda da, işçi sınıfını birleştirmeye ve onu içinde bulunduğu aşağı durumdan kurtarmaya çalışan örgütler arasındaki zahirî birliği bozmakla işe başlamıştır. Fakat sosyalist hareketin bölünmesine gerçekten Rus Devrimi mi sebep olmuştur? Buna inanmak için, daha 1917'den çok önce bu hareketin birliğini parçalayan derin yarıkların hiçbirini bilmemek gerekir: Devrimciler ile reformistlerin bir arada bulunuşları yüzünden her gün çok çetin olaylar cereyan etmekteydi. Dünya savaşı bu anlaşmazlıkları daha da arttırdı. Bu çetin sınav karşısında kimi sosyalistler ulusal bayraktan başka bir şeyi korumamak ve barışçı ülküleri unutmak yolunu seçtiler. Kimileri de "savaşa karşı savaş"ta devam ettiler. Giriştikleri angajmanın bütün yönlerini ilgilendiren ve tam bir angajman isteyen olaylarla karşılaşınca sosyalistler, ayrı ayrı yollara saptıklarını; içlerinden bazılarının yurdu, bazılarının ise enternasyonalizmi seçtiklerini; bunun üzerine de gerçek olmaktan çok zahirî olan birliklerinden artık eser kalmadığını anladılar. Bunu görmek için de Bolşevik Devrimi'ni beklemek lâzım değildi: Daha nisan 1917'de o zamanki sosyalist partilerin en güçlüsü

ve en itibarlısı olan Alman Sosyal Demokrat Partisi, birbirinin aleyhine dönen iki büyük parti halinde bölünüyordu. Ekim Devrimi ile onu izleyen olaylar bu ayrılıkları sürdürdüler ve daha katı hale soktular, ama onları yaratmadılar.

Ekim Devrimi'nin savaştan doğan kardeş kavgalarını ve gizli çekişmeleri daha da artırmış olması anlaşılır şeydir zaten. Proleterliği itiraz götürmez bir devrimin zaferi karşısında; Marxçıların giriştikleri ilk muazzam toplumsal hercümerç teşebbüsünün başarısı karşısında, Batılı sosyalistler bir kez daha bölündüler. Kimileri kayıtsız şartsız Rus komünistlerinden yana geçerek bunları ilkin birer müttefik, sonra da birer örnek saydılar. Başkaları ise tersine, Bolşeviklerin yaptıkları işin aksak yanlarını ortaya sermeye; bunun –gerçek olan– bütün kusurlarını gün ışığına çıkarmaya çalıştılar; fakat devrimi yaratan nedenleri olduklarından başka gösterdiler, gerçekleştirdiği işleri de örtbas ettiler. İşçi sınıfının içinde dahi Rus Devrimi kimilerinde hayranlık ve dayanışma, kimilerinde ise hınç ve yerme istekleri uyandırdı. Milyonlarca insanın ölümüne yol açan; devam ettiği sürece de bunca sosyalist şefin, –askerî zaferlerin ve vatanların kazandırdıkları başarının gerektirdiği korkunç bedelin ödenmesini kabul ederek– "sonuna kadar gitmek" yolunu seçtiği savaşın sonunda, Bolşevikleri, şiddet hareketlerini caniyane bir şekilde hoşgörmekle suçladılar! Şu bir tek suçlama dahi birçok aşılmaz engeli ortaya koyan –ve zaten hiçbir hizbin de tekelinde olmayan– bir kötü niyet belirtisidir.

Bu engeller başlangıçta göründüklerinden daha az şaşırtıcıydılar: Aynı hareketin içinde tutumlarını kapitalistlerin çerçevesiyle sınırlamayı kabul eden reformcularla, bu çerçeveyi kırma anının gelmesini sabırsızlıkla bekleyen devrimciler vardı. Bu bir arada oluş, işçi hareketinin nisbeten durgun bir gelişme döneminde, şu ya da bu şekilde, devam edebilirdi. Bu gelişme dönemi sona erip bütün dünya şiddetli kargaşalıklar, derin değişiklikler ve keskin bir sosyal bunalım çağına giriverince, reformcularla devrimciler birbirlerinden ayrılıp çelişik amaçlar peşinde koşmaya başladılar. Bu çelişki de apaçık hale geldi artık.[15] İşte, 1914 ile 1920 arasında olup bitenler bunlardı. Reformcular emekçilerin başlıca görevinin –yeni fedakârlıklar pahasına da olsa– mevcut ekonomik rejimi tartışma konusu yapmayan bir ulusal kalkınma işine girişmek olduğunu ileri sürdüler ve savaş sırasında sınıflar arasında beliren dayanışmaların, çatışmalar sona erdikten sonra da ayakta duracağını eklediler. "Kutsal

15. Çok iyi belgelenmiş *Aux Origines du communisme français* (1914-1920), Paris 1964 adlı kitabında Fransız tarihçi Annie Kriegel sosyalist birliğin bozulmasının en azından Fransa'da tarihsel bir kaza olduğunu ileri sürüyor. Bu tez çok az ikna edici. Ne bu bozuşmanın neredeyse genel niteliğini ne de onu izah eden derin sebepleri ve görüş ayrılıklarını dikkate alıyor.

birlik" ruhu ile uygulaması, bunların kimisine iktidarın sorumluluklarını keşfetmek imkânını da vermişti ve eski günlerin "olumsuz" tutumlarına dönmeye pek istekli değildiler. Bunlar aynı zamanda yurtseverlik ile "devlet düşüncesi"nin meziyetlerinin de farkına varmışlardı. Benzer bir tecrübeden sonra da sınıfsal eylem ve sistematik muhalefet gibi daha az saygın erdemlere geri dönmek onlar için imkânsızdı.

1914 olaylarıyla gölgede kalan ya da ezilen devrimciler ise, tersine, 1917'den itibaren, bu bozgunu yeniden ele alıp etkilerini giderebileceklerini ve sınıf dayanışmalarının yeniden üstün gelmekte olduğunu anladılar. Savaşa duyulan tiksinti ve onun yüzünden ortaya çıkan sosyal adaletsizlikler, onları kamçılayan ilk şey oldu. Rus Devrimi'nin yarattığı örnek ve önce Almanya'nın sonra Macaristan'ın bu devrimin bayrağını devralır göründükleri Avrupa'da yarattığı anafor; ayrıca bunca yıldır beklemekte oldukları o devrime özgü coşkulu hava, bunların son çekingenliklerini de giderdi. Reformcuların toplumsal kavgalar söz konusu olunca gösterdikleri sakin tavırları ile ulusal mücadelelerde gösterdikleri dövüşken coşkunluklarına zaten zor katlanıyorlardı. Bu yüzden onlarla bağları koparmaya karar verdiler. İşte çoğu sosyalist olan ve aralarına bir anarşist azınlığının da katıldığı bu devrimciler birleşip III. Enternasyonal'in temelini attılar ve uluslararası komünist hareketi kurdular.

Düşman kardeşler olan sosyalistlerle komünistler artık, ülkülerinden bazıları arasındaki benzerliğe ve özellikle "hitap ettikleri zümrenin" tıpkılığına varıncaya kadar her şeyde birbirleriyle çatışma sebepleri buldular. Fakat söz konusu olan, doktrin kavgalarından bambaşka şeylerdi. Almanya'da ayaklanıp "Rus örneği"ne uymak için sabırsızlanan işçiler derebeyleri, kapitalistler, burjuvalar ve sağcı sosyalistler arasında kurulan hiç beklenmedik bir koalisyon tarafından ezildikleri sırada bu düşman kardeşler açıktan açığa ve silah elde birbirleriyle savaşmamışlar mıydı? Böylece açılan ya da genişleyen uçurumlar bir daha doldurulamayacaktı artık. Bu uçurumlar bugün bile vardır ve bunları doldurma zamanının geldiğini düşünenler her gün, bunların derinliğinin olduğu gibi kaldığını görmektedirler. Çok çeşitli eğilimlere bölünmüş olmakla beraber sosyalistler çoğunluk olarak, ilkin kınadıkları o kapitalist rejimi kabullenmişler ve emellerini, eski devrimci tasarılarla artık hiçbir ilgisi olmayan bir iyileştirme ve düzeltme işinin başarılmasıyla sınırlamışlardır. Politik alanda da monarşileri, var oldukları yerlerde kabul etmişler ve bunların etkilerini yatıştırıcı ve hayırlı saymasalar bile, nüfuzlarını sınırlı bulmuşlardır. Özellikle, Marx'ın kınadığı parlamenterizm, sonunda onlar için çabucak sosyal demokrasinin cisimleşmiş ideali haline gelecek dereceye varmıştır. Bir yandan liberal –ve burjuva– demokrasi, öbür yandan sosyalist ya da

proleter demokrasi arasındaki ayrılık büsbütün silikleşti. Proletaryanın diktatörlüğü düşüncesi ise korkunç şeyler müzesine kaldırıldı.[16] XIX. yüzyıl liberal ve burjuva toplumunun, işçi sınıfının yardımı olmaksızın ve çoğu zaman ona rağmen, kurmuş olduğu değerlerle yapıların böyle gitgide kabul edilişini, hal ve şartlar da geniş ölçüde kolaylaştırdı. 1920'li yıllar kapitalizmin geçici de olsa pekiştiği bir dönem oldu. Bu da ılımlı sosyalistlerin "çılgınca devrimci maceralara atılmamak; tersine, Léon Blum'un "eski yuva" diye adlandırdığı şeye bağlı kalmakla yerinde hareket etmiş oldukları inancını doğruladı. Öte yandan genellikle aşırı sağ kanadın, özellikle faşizmin liberal demokrasiye karşı giriştiği saldırı da sonunda sosyal demokratların liberal demokrasiden yana olmalarına yol açtı. Batıdaki işçi hareketinin reformcu kanadının burjuva toplumla bütünleşmesi, parlamenterizme bu kayıtsız şartsız katılışta özetlenip kendini belli etmektedir ve bu katılış, parlamenterizm denen kurumun yarattığı bütün hayal kırıklıklarına, peş peşe geçirdiği bütün bunalımlara dayanabilmiştir.

Bunlar olup biterken, komünistler de bambaşka bir yol tutuyorlardı. Örgütlerinin doğuşu Rus Devrimi'yle dayanışma ve Avrupa devrimini bekleme, hattâ hazırlama gibi çifte bir etkinin sonucunda olmuştu. Komünist hareketin edindiği vasıflar bu umudun, onu gerçekleştirmek için girişilen teşebbüslerin ve uğradığı hayal kırıklıklarının sonucudur. Ya Batı kapitalizminin karşılaştığı güçlükleri yenmeye yetecek kadar kaynaklara sahip oluşu; ya da sağcı sosyalizmin kendisine yaptığı yardımın belirleyici olması yüzünden, Rusya'nın dışındaki komünistler, devrimci faaliyetlerinde başarısızlığa uğradılar. Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht Almanya'da öldürüldü, kısa ömürlü bir Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin kurucusu ve başı olan Béla Kun da Macaristan'dan kovuldu. Rus komünistleri kuşatılmış bir kale olan Sovyetler Birliği'nin içine çekilip kapanırlarken, Batılı komünistler de buna benzer bir yalnızlıkla karşılaştılar. Devrimin yenilgiye uğrayışının geri tepmelerine onların da katlanması gerekiyordu tabiî. Besledikleri o sonsuz umudun ölçüsündeki bu hayal kırıklığı karşısında komünistler, kendi içlerine kapanarak tepki gösterdiler. Şu da var ki, Batıda hiç kimse bu gelişmeyi durdurmaya kalkışmadı. Sağcı sosyalistler Rusya'ya karşı, muhafazakârlarınkinden her zaman da farklı olmayan bir tavır takındılar. Kendilerine karşı –doğrusu– yumuşak davranmamış olan komünistlere karşı ise açıktan açığa düşmanlık beslediler. İşçi sınıfının bağlılığından tek başlarına yararlanmak istediklerinden, komünistlerin içinde bulundukları sürgün halinden faydalanacaklarını sandılar.

16. Bu kayıtsız şartsız reddedişte faşist ya da Stalinci diktatörlükler denemesinin de etkisi oldu. Oysa Marx'ın proletarya diktatörlüğü anlayışının kapsamı bambaşkaydı.

Burjuvazi ise kendi açısından komünist partilerini "yabancılara uşaklık eden" birer fesat ocağı saydı ve onları ortadan silip politik bir çember içine hapsetmek için her şeyi yaptı.

Giriştikleri hareketin içinde geliştiği şartlar karşısında komünistler ne gibi bir tepki gösterdiler? Bu hareket bir saldırı için öngörülüp hazırlanmıştı ama, sürekli olarak kendini savunmak zorunda kalmıştı. Rus Devrimi'nin yarattığı şevk ve coşkunluğun genç ve ateşli bir yığın insanı komünizme çektiği sırada doğmuştu bu hareket. Fakat çok geçmeden bu akın azaldı ve komünist hareket, kurulmaya başladığı 1920-1930 yılları arasında özünden de, çekiciliğinden de kaybetti. Muhafazakâr bir sosyal ortamda gelişen devrimci bir örgütün çelişik niteliklerini edindi. Bu hal, kapitalizmin artık sonunun geldiği gibi bir inançtan doğmuştu. Tıpkı Sovyetler Birliği gibi o da bu kapitalizmin doğrulmasının yarattığı etkilere katlandı. Yararlanmayı bilemediği 1930'lu yılların krizinden sonra 1950'yi izleyen yıllarda da yine benzeri bir duruma düştü. Bu başarısızlıklar karşısında iki çeşit tepki gösterdi: Batı toplumunu kayıtsız şartsız kınadı, Sovyetler Birliği'ni de kayıtsız şartsız pohpohladı. Daha az yoksul hale gelen ve kendi çelişkilerinden bazılarını alt eder görünen bir toplumun çekici yanlarına karşı koyabilmek için, zaman zaman kahramanlık derecesine varan bir bağlılık ve bir inanç sahibi olması gerekti. Fakat bu kahramanlığın terslikleri de oldu: Komünistler, kapitalizmin kendilerini davet ettiği ziyafetin kırıntılarını paylaşmayı reddederek, onun varlığını inkâr ettiler. Bu ziyafetteki yemeklerin nasıl pişirildiğini çözümleyecek ve pişirildikleri mutfağın sırlarını öğrenecek; zaten çok göreli olan ve Marxçılığın sınırları olduğunu öne sürüp usullerini reddettiği bir refahın mekanizmalarını çözmeye çalışacak yerde, komünistler gerçeklere kapalı kaldılar ve gözlerinin önünde olup biten değişiklikleri görmek istemediler.[17]

Marxçılığın kapitalist rejimin karşısına diktiği amansız sosyal eleştirinin yerine sövüp saymanın kolay usullerini geçiren komünistler, buna karşılık, Sovyetler Birliği söz konusu oldu mu, körü körüne bir bağlılık ve övüp göklere çıkarma yolunu seçtiler. Rejimin başarıları göklere çıkarıldı, ama bunların neye mal olduğunu söylemek kimsenin aklından geçmedi. Kusurları sükûtla geçiştirildi. İşlediği cinayetler –gerçekten çok faal olan– komünist aleyhtarı bir propagandanın uydurmaları, iftiraları olarak gösterildi. Sonunda, şöyle bir paradoksal duruma ulaşıldı: Batı toplumlarında "demokratik özgürlükler" tehlikeye girdi mi herkesten daha büyük bir militan kuvvet ve gayretle savaşan komünistler, aynı özgürlüklerin Sovyetler Birliği'nde en kötü şekilde ayaklar altına alı-

17. 1950 yıllarına kadar tekrarlanan "Batı Avrupa işçi sınıfının mutlak olarak yoksullaşması" tezi de bu körlüğü göstermektedir.

nışına göz yumdular. "Sosyalizmin vatanı" ile tam bir dayanışma halinde olabilirler; onu iftiracı saldırılara karşı koruyabilirler –ki bunlar da eksik değildi şüphesiz–; Sovyetler Birliği'nin sapmalarını, yoldan çıkmalarını izah yoluyla haklı göstermeye çalışabilirler ve böylelikle onun bunları düzeltmesine ya da hafifletmesine yardımcı olabilirlerdi. Fakat *intelligentsiya*'nın bile pek seyrek başarabildiği bu entelektüel tutum, politik kavganın isterleriyle güç bağdaşır. Nitekim Rusya'nın kendi içinde hızla ilerleyen ve çarlıktan miras kalma "herkesi bilgisizlik içinde tutma" zihniyetine atfedilen dogmatizm, Batı Avrupa'da da rağbet gördü ve Marxçılığın oradaki çömezleri, Stalinciliğin yalanları ile basitleştirmelerini kopya ettiler.

Şu da var ki, bu kusurların yanı sıra işçi sınıfının davaya gösterdiği topyekûn bağlılık da bulunmaktaydı. Yine şu da var ki bu kusurlar, komünistlerin kurbanı oldukları zulüm ve içinde bulundukları sürgünlük haliyle beslenmekteydiler. "İyi" ve "kötü" sosyalistler bulunduğunu keşfeden burjuvazi, bütün yıldırımlarını bu sonunculara, yani çok geniş bir ölçüde, komünistlere çevirdi. Bu yüzden de, komünistleri inatla reddetme ve kölece "kuyrukçuluk" tavırlarında kaskatı eden bütün şartlar böylece bir araya gelmiş bulunuyordu. Bununla beraber, sonunda, burjuva toplumun karşısına dikilen uzlaşmaz red haline, anlaşmazlık durumlarında, Sovyetler Birliği'ne yönelik "kuyrukçuluk" tavrı baskın çıktı. Başkaldırıdan doğan bir hareket gittikçe disiplin yoluna girdi. Disiplinin başkaldırma için hayatî gereklilikte olduğunu işçi hareketi çoktan tecrübe etmiş bulunuyordu. Fakat bunun böylesine göklere çıkarılan bir değer, böylesine kesin bir buyruk olduğunu farketmek için, komünist partilerin "Ruslaştırılmasını" beklemek gerekti.

Lenin'in, Troçki'nin ve III. Enternasyonal'in öbür kurucularının niyetleri arasında bu "Ruslaştırma" işi yoktu. Fakat devrimci kuvvetlerin Rus kalesi içine çekilip kapanmalarını, hemen hemen kaçınılmaz olarak, bunların "Sovyetleştirilmesi" izleyecekti. Bunun sonuçları derin ve sürekli oldu: Rusya'da komünist hareketin değişmesine hâkim olan şartlar, bambaşka bir ortamda aynı tipte etkiler yarattılar. Başlangıçta komünist bir muhalif, hattâ bir isyancıydı. Sovyetler Birliği'nde, zihniyetini değiştirmek zorunda kaldı. Çok güç ve çok tehlikeli bir değişmedir bu, devrimci militanı köklü bir bürokrat haline getirme tehlikesini yaratır. Batının siyasal ve sendikal örgütleri de, daha az gözalıcı olmakla birlikte, derin olmaktan hiç de geri durmayan değişiklikler geçirdiler. Bu başkalaşma tek bir halde ünlü bir başarı kazandı: Lenin'inkiydi bu.

Onu bir kez daha ele alalım ve 1917 ekimine değin oynadığı rolün içine yeniden sokalım: Hiçbir devrimci onun kadar uzlaşmaz ve dikbaşlı olmamıştır; hiçbir militan, kökünden adaletsiz saydığı bir toplumu yıkma azminde onun kadar hırslı davranmamıştır. Lenin denince de

Batıda "inkârcı", "nihilist", yıkıcı bir kimsenin çehresi hatıra gelmiştir. Tarihsel bir kişinin böyle küçültülmesi, ciddî bir inceleme karşısında ayakta duramaz. Daha iktidarı ele geçirmeden önce Lenin, bir örgüt anlayışına, metodik bir kafaya, ayrıntıları gözden uzak tutmama huyuna sahip olduğunu göstermişti ki "devrimci tipi"nde bu gibi hasletler bulunmaz. Fakat Sovyet rejiminin kuruluşu, ondaki bu hasletlerin tam anlamıyla serpilip gelişmesine yol açtı. Rusya'da, çoğu zaman devrimle bir tutulan bir hercümerç hüküm sürdüğü sırada Lenin, 1918 baharında şöyle diyordu: "Proletarya ile onun yönettiği yoksul köylülerin yerine getirmeleri gereken görev, son derece karmaşık ve nazik bir sistemi yoluna koymaktan ibaret bulunan pozitif ya da yaratıcı bir çalışmadır." Yeni durumun gerektirdiği yön değiştirmenin devrimci militanlar için ne kadar acı olduğunu bilmiyor değildi. Yine aynı sıralarda: "Ayaklanma sırasında yenmek çok daha kolaydır. "Karşı-devrimi yenmek, örgütleme konusunda zafer kazanmaktan milyon kere daha kolaydır" diyordu. Rusya'yı yönettiği beş yıl boyunca Lenin bıkıp yorulmadan döndü dolaştı, hep bu konu üzerine geldi.

Bu alanda ne proletaryanın, ne de devlet aygıtını ellerine almış olan devrimcilerin hiçbir bilgisi, görgüsü yoktu. Onun için bunların birer memur ve örgütçü görevi olan aşağılık, nankör işleri, insanda uzun boylu şevk uyandırmayan çalışmaları öğrenmeleri gerekti. Daha önce defalarca anlatmış olduğu bu gerçeği Lenin, yazdığı son yazıda da tekrarlayarak: "Devlet aygıtımızı yenilemek için ne pahasına olursa olsun bu görevi yüklenmemiz gerekir" diyordu: "Birincisi: Bilgi sahibi olmalıyız; ikincisi: Daha da bilgi sahibi olmalıyız, üçüncüsü: Her zaman bilgi sahibi olmalıyız." Çağdaş tarihte komünistler bir devleti sürekli olarak örgütlemek zorunda kalan ilk devrimciler olduklarından, "felsefe"lerinde, düşünce tarzlarında ve zihniyetlerinde bu yüzden doğallıkla bir değişiklik oldu. Bu değişiklik gerçekleşti ve günümüzde komünist ruh, aynı zamanda *bir başkaldırma duygusu ve bir örgütleme azmi* olarak ortaya çıkmaktadır. Zaten Rusya'da da, Batı dünyasında da devrimci savaş deneyimi geride kaldığı ölçüde örgütleme azminin, başkaldırma duygusuna baskın çıktığı görülmektedir. Komünistle "solcu" arasındaki ayırım da budur işte: "Solcu"nun ateşliliği, sabırsızlığı, aynı zamanda da öğretisel pürizmi, komüniste çocukça görünür.

"Başkaldıran"ı "komünist" yapan bu işlem Sovyet insanına ve Rus komünistine kişiliğini vermiştir. Gerçekten, Sovyet halkının Ekim Devriminin mirasına olan bağlılıklarından şüphe etmek haksızlık olur. Fakat şu noktayı da görmek gerektir ki Rusya'da komünizm, kısa süren devrimci savaşın yaşanmış gerçeğine göre, karşı karşıya kalmak zorunda kaldığı örgütleme görevlerine daha çok şey borçludur. Sovyet komünistiyle Çin komünisti arasındaki bir başka fark da işte budur: Çin

komünisti yirmi yıl kadar sürmüş olan bir gizli ve partizan faaliyetin izini taşımaktadır. Komünizmle Castroculuk arasındaki, çıkar değilse de, huy ve mizaç bağdaşmazlığının bir nedeni de budur.

Oysa Sovyet komünisti için gerçek olan, Batılı komünist için de öyledir. Batılı komünist bir devlet kurmak değil de, bir bakıma, devlet içinde devlet kurmak zorunda kalmıştır ki bu, partidir. Herkesin itip kaktığı, küçümsediği bu partiyi kendi varlık sebebi ve ailesi haline getirmiş, fakat bunda işçi sınıfının kapitalizme karşı yürüttüğü savaşın aracını görmekten de gene geri durmamıştır. Bu alanda da Sovyetler Birliği'nin kutuplaştırdığı bir taklitçilik (mimétisme) kendini göstermekteydi. Sovyet komünist partisi devleti vatandaşa bağlamaya çalışan muazzam bir örgüt değildir yalnız; o aynı zamanda bir takım değerleri yaymaya ve bireyleri Sovyetler Birliği'nde cereyan etmekte olan muazzam toplumsal inşa çabasına katılmalarını sağlamaya çalışan bir kuruluştur. Kudreti, görevlerinin çokluğuna bağlıdır. Fakat hiç şüphe yoktur ki, bütün sosyal organizmalara hükmeden yasa uyarınca, uzun süreden beri kendini bir amaç haline getirmek eğilimindedir. Devrim sırasında oynadığı rol de kendisine bu konuda cesaret vermektedir. Alt tarafı devrimi savunan ve onunla özdeş hale gelen tek politik örgüt o değil midir? Daha önce Rus işçi sınıfı ile Bolşevik partisinin özdeş hale gelmesi, Sovyet proletaryasının zaferini sağlamıştı. Fakat bu özdeşleşmenin içinde yine de ağır tehlikeler gizliydi. Emekçilerle parti arasındaki bağlar gevşediğinde bile parti proletaryanın iradesinin cisimleşmesi olduğu yolundaki inancını muhafaza etti. Bu sıfatla parti, yapıp ettiği bütün işlerde, –en meşrularında, en gereklilerinde ve en iğrençlerinde– kendini haklı bulmaktaydı. "Parti yurtseverliği"nin aşırılıkları hiçbir yerde Sovyetler Birliği'ndeki kadar büyük olmamıştır. Ve dünyadaki bütün komünistler, bir kez daha, bu kusuru kopya ettiler.

Bu aksaklıklarla yanlışlıklar saymakla bitmez şüphesiz. Tarihçi de her zaman için sırtına bir yargıç cübbesi giymek eğilimindedir. Oysa bu rol ona uygun değildir ve eğer iyi ile kötünün gerçekte hangisi olduğunu anlamak isteğine kendini kaptırırsa; yalnız anlatma imkânlarını araştırmakla yetinmeyip onaylamak ya da kınamak gibi bir iddiaya kapılırsa, Bolşeviklerin giriştikleri teşebbüsün ve onun komünist devriminin büyük bir kolektif destan olduğu hususunu nasıl kabul etmezlikten gelebilir? Bu maceraya atılmak için çok az insanın böylesine gözü peklikle, böylesine sebatla açığa vurduğu bir inanca sahip olmak gerekirdi. İnanılmazın mümkün olduğuna, insanlığın sefalet ve adaletsizliğin baskısından kurtulacağı hülyasının gerçekleşebileceğine inanmak gerekirdi. Birer peygamber ve kahraman olan devrimciler, olayların zoruyla, cezalar uygulamaya, kimi zaman da cellât olmaya mahkûmdurlar. Jaurès'in zamanındaki sosyalizm –ki birinin ölümü, öbürünün ününü sağla-

dı– daha duru, daha insanca görünüyordu şüphesiz. Bütün ülkülerle süslenmiş haldeydi, barış yoluyla yapılacak fetihleri, kardeşçe zaferleri hayal ediyordu. Rus Devrimi'nden sonra sosyalizm bazılarında basit bir yönetme arzusu, bazılarında da amansız bir savaş ve inşa azmi haline geldi. Rus Devrimi yalnız toplumları yok etmekle kalmadı, birtakım masalları da yok etti ve insanlara hatırlattı ki, kendilerine mutluluklarının ve özgürlüklerinin araçlarını getirmeyi istemek kadar tehlikeli bir iş daha yoktur.

İnsanların aksak yanlarını, toplumun kusurlarını görerek "bunlar kaçınılmaz şeylerdir" deyip olanlara boyun eğen, sosyal bir konformizme kendini kaptıran kimsenin tutumu hiç şüphesiz daha az tehlikelidir. Böyle bir insan olsa olsa yeni bir dünyanın öncülerinin "eski evler"i terk ederek, henüz hiç kimsenin geçmediği yollardan ilerleyip, öğrendikleri birkaç yeni şeyi getirmelerine razı olur; fakat aldırmazlığı yüzünden, bu gibi teşebbüslerin neye mal olduğunu görünce sertleşiverir. Devrimciler ise durup dinlenmeden dolaşmak pahasına da olsa, macera aramak için yollara düşeceklerdir. Bu uğurda canlarından, umutlarından olacaklardır belki. Kısa süren ömrünün sonunda Robespierre, anlaşılmamış bir havari ve yenilmiş bir savaşçı olarak, şu iç paralayıcı feryadı koparmıştı: "İyilik yapma zamanı henüz gelmemiş demek."

Fakat böylesi fedakârlıklar sayesinde, insanlık bu hayal kırıklıkları, bu acılar pahasına da olsa ilerlemektedir. Ahlakçı zorbalığı istediği kadar kınasın, sosyolog her yerde onun izini bulur, yol açtığı yıkıntıları görür. O zaman insanlık ilke olarak "olmaz" demek ile daha nüanslı bir yargıda bulunma yollarından birini seçmek durumundadır. Bu ikinci yolu seçerse, elde edilen sonucu yapılan fedakârlıklarla ölçecek ve tarih sahnesinde rol alan aktörlerin hesabına bunların gerekçelerinin niteliği ile yaptıkları işlerin dürtülerini yazacaktır.

Rus Devrimine gelince, başlanan iş henüz bitmediğinden, gerekirse insan hüküm vermeyi sonraya bırakabilir. Bu devrimin kazandığı boyutlar ile yarattığı etkiler onu, muhakkak ki, tarihin en büyük anlarından biri haline sokmaktadır. Kökenlerine, aşamalarına ve anlamına gelince, bunlar çağdaş dünyanın tam merkezinde bulunmaktadır ve onun geleceğini geniş ölçüde tayin etmektedir. Çünkü insanlar sefaletlerinin, köleliklerinin çaresini ayaklanma yolunda aramaya karar verdikleri her sefer, Rus Devrimi'nde, onun ataklıklarıyla zaferlerinde, hattâ yanlışlarında ve başarısızlıklarında, önderlerini harekete getiren ileri atılışta ve katılanları yığın halinde ayağa kaldıran coşkunlukta, tükenmez bir ilham kaynağı bulacaklardır.

Rus Devrimi'nin Kronolojisi

(Şubat 1917 - Temmuz 1918)
Buradaki tarihler 1 Şubat 1918'e kadar Rusya'da yürürlükte olan ve Batı takvimine göre 13 gün geri kalan ortodoks takvimine göredir.

1917	
22 Şubat	Petrograd'da büyük halk gösterileri.
24 Şubat	Başkentte genel grev ve kanlı kargaşalıklar.
27 Şubat	Petrograd'da ayaklanmanın zafer kazanışı, Duma Geçici Komitesi'nin ve Petrograd Sovyeti'nin kuruluşu.
28 Şubat	Moskova Sovyeti'nin kuruluşu.
2 Mart	Çar II. Nikolay'ın tahttan çekilişi.
3 Mart	Kerenskiy başkanlığındaki Geçici Hükûmet'in resmen kuruluşu.
12 Mart	Ölüm cezasının kaldırılışı.
14 Mart	Petrograd Sovyeti'nin "ilhaksız ve tazminatsız barış" için çağrısı.
18 Mart	Sekiz saatlik çalışma gününün elde edilmesi için Moskova'da genel grev ilanı.
29 Mart	Bütün Rusya Sovyetler Konferansı'nın Petrograd'da toplanışı.
3 Nisan	Lenin'in Petrograd'a gelişi.
7 Nisan	Lenin'in "Nisan Tezleri"nin *Pravda*'da yayınlanışı.
18 Nisan	Milyukov'un Rusya'nın savaş amaçlarının değişmediğini bildirmek için Müttefikler'e nota verişi.
20-21 Nisan	Petrograd'da Geçici Hükûmet'in dış politikasına karşı şiddetli gösteriler.
24-27 Nisan	Bolşevik Partisi ulusal konferansının toplanışı; Lenin'in tezlerinin konferansta onaylanışı.
30 Nisan	Savaş bakanı Guçkov'un istifası.
2 Mayıs	Milyukov'un Dışişleri bakanlığından istifası.
4 Mayıs	Bütün Rusya Köylü Sovyetleri Kongresi; Troçki'nin dönüşü.

5 Mayıs	Birinci koalisyon kabinesinin kuruluşu ve Prens Lvov'un yine hükûmetin başında kalışı. Kerenskiy'in Savaş bakanı oluşu, sosyalistlerin altı bakanlık elde edişi.
3 Haziran	Birinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin açılışı.
9 Haziran	Ertesi gün yapılması gereken ve Sovyet'in yasakladığı hükûmete karşı bir gösterinin Bolşeviklerce ertelenişi.
18 Haziran	Galiçya'da bilahare başarısızlıkla sonuçlanacak olan Rus taarruzunun başlayışı. Sovyet'in Petrograd'da düzenlediği bir halk gösterisinin Bolşeviklerden yana dönüşü.
3-4 Temmuz	Petrograd'da hükûmete karşı şiddetli gösteriler.
5 Temmuz	Geçici Hükûmet'in Bolşeviklere karşı giriştiği tenkil hareketinin başlayışı.
7 Temmuz	Lenin'in gizlenişi.
8 Temmuz	Başbakan Prens Lvov'un istifası; Kerenskiy'in geçici bir kabinenin başına gelişi.
12 Temmuz	Cephede ölüm cezasının yeniden yürürlüğe konuluşu.
16 Temmuz	Kornilov'un Rus ordusu Başkomutanlığına getirilişi.
23 Temmuz	Troçki'nin Geçici Hükûmetçe tutuklanışı.
24 Temmuz	Kerenskiy tarafından içinde on tane ılımlı sosyalist bakan bulunan bir koalisyon kabinesinin kuruluşu.
12-15 Ağustos	Moskova'da Devlet Konferansı'nın toplanışı; bu kuruluşun işe başlayışını protesto için şehirde genel grev ilan edilişi.
20 Ağustos	Petrograd belediye seçimlerinde Bolşeviklerin başarı kazanışı.
21 Ağustos	Riga'nın Almanlarca zaptedilişi.
27-30 Ağustos	General Kornilov'un giriştiği devrim aleyhtarı darbenin akim kalışı.
1 Eylül	Petrograd Sovyeti'nin bir Bolşevik karar suretini kabul edişi.
4 Eylül	Troçki'nin kefaletle salıverilişi.
5 Eylül	Moskova Sovyeti'nin Bolşeviklerin verdikleri bir önergeyi kabul edişi.
9 Eylül	Petrograd Sovyeti'nin başına Bolşeviklerin geçişi.
14-21 Eylül	Petrograd'da "Demokratik Konferans"ın toplanışı.
24 Eylül	Kerenskiy'in başkanlığında üçüncü ve son koalisyon hükûmetinin kuruluşu; Moskova belediye seçimlerinde Bolşeviklerin başarı kazanışı.
7 Ekim	Ön-parlâmentonun açılışı ve Bolşeviklerin buna katılmayı reddedişleri.
9 Ekim	Petrograd Sovyeti Askerî Devrim Komitesi'nin kuruluşu.

10 Ekim	Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nin silahlı ayaklanmaya karar verişi.
22 Ekim	Petrograd garnizonu kurmayı ile Askerî DevrimKomitesi arasında anlaşmazlık çıkışı.
23 Ekim	Petropavlovsk kalesindeki garnizonun Bolşeviklerden yana geçişi.
24-25 Ekim	Geçici Hükûmet'in Petrograd'daki Bolşevik ayaklanması üzerine devrilişi.
26 Ekim	Sovyet rejiminin kuruluşu: Barış ve Toprak kararnamelerinin İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nce kabul edilişi.
27 Ekim	Moskova'da çarpışmaların başlayışı.
29 Ekim	Petrograd'da Bolşeviklerin devrime karşı bir ayaklanmayı bastırışları.
30 Ekim	Pulkovo'da Petrograd üzerine yürüyen Bolşevik aleyhtarı kıtaların Kızıl Muhafızlarca bozguna uğratılışı.
2 Kasım	Bolşevik aleyhtarı kuvvetlerin bozguna uğradığı Moskova'da çarpışmaların sona erişi; General Alekseyev'in Güney Rusya'da ilk devrim aleyhtarı orduyu kuruşu.
9 Kasım	*Pravda*'nın gizli antlaşmaları yayınlayışı.
12-14 Kasım	Kurucu Meclis seçimlerinin yapılışı.
14 Kasım	"İşçi denetimi"ni kuran kararnamenin kabulü.
19 Kasım	Brest-Litovsk'da Sovyet Rusya ile Merkezî Güçler arasında barış görüşmelerinin başlayışı.
1 Aralık	Yüksek Ekonomi Konseyi'nin kuruluşu.
2 Aralık	Rusya ile Merkezî Güçler arasında bir mütarekenin imzalanışı.
7 Aralık	Çeka'nın kuruluşu.
9 Aralık	Hükûmete giren sol kanat Sosyalist-Devrimciler ile Bolşevikler arasında anlaşma oluşu.
13 Aralık	Lenin'in *Pravda*'da, "Kurucu Meclis Üzerine Tezler"ini yayınlayışı.
14 Aralık	Bankaların devletleştirilmesi.
18 Aralık	Sovyet hükûmetinin Finlandiya'nın bağımsızlığını tanıyışı.
1918	
2 Ocak	Lenin'e karşı suikastın akim kalışı.
9 Ocak	Rada'nın, Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan edişi.
18 Ocak	Kurucu Meclis'in toplanışı.
19 Ocak	Kurucu Meclis'in dağılışı.

28 Ocak	Brest-Litovsk görüşmelerinin kesilişi; Rusya savaşı durduruyor, fakat barışı imzalamaya yanaşmıyor.
5 Şubat	Kilise ile devletin ayrılışı.
10 Şubat	Sovyet hükûmetinin çarlık rejiminin borçlarını tanımayışı.
18 Şubat	Alman kuvvetlerinin Rusya'da taarruza geçişleri.
19 Şubat	Sovyet hükûmetinin barış görüşmelerine yeniden başlamayı kabul edişi.
23 Şubat	Merkezî Güçler'in barış şartlarını bildirişleri.
23 Şubat	Sovyetler Kongresi Merkez Yürütme Komitesi'nin şartları kabul edişi.
3 Mart	Brest-Litovsk barış antlaşmasının imzalanışı.
5 Mart	Müttefik birliklerinin Murmansk'ta karaya çıkışları; devrim aleyhtarlarıyla birlikte yabancı askerî müdahalesinin başlayışı.
12 Mart	Sovyet Hükûmeti'nin Petrograd'dan Moskova'ya taşınışı.
15-16 Mart	Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin Brest-Litovsk antlaşmasını onaylayışı.
16 Mart	Alman birliklerinin Kiev'i işgal edişi.
6 Nisan	Japon birliklerinin Vladivostok'a çıkışı.
13 Nisan	Alman birliklerinin Odesa'yı işgal edişi.
20 Nisan	Almanların Kırım'ı işgal edişleri.
25 Mayıs	Çekoslovak lejyonunun Bolşevik aleyhtarı taarruzuna başlayışı.
8 Haziran	Samara'da Çekoslovak ordularının desteklediği Sosyalist-Devrimcilerce Bolşevik aleyhtarı bir hükûmetin kuruluşu.
6 Temmuz	Almanya Büyükelçisinin Sosyalist-Devrimciler tarafından öldürülüşü ve bunların Sovyet Hükûmetine karşı ayaklanışları.

Dizin

1905 Devrimi 18, 24, 30, 34, 36, 73, 74, 75, 80, 94, 115, 129, 238, 278, 355

A
Akselrod, Pavel 57, 72, 73
Aleksandr (Grandük) 17, 19, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 36, 41, 42, 43, 46, 47, 50, 52, 53, 54, 93, 129
Aleksandr I 19, 24, 26, 41, 46
Aleksandr II 17, 20, 24, 25, 27, 43, 50, 52
Aleksandr III 17, 20, 28, 53
Alekseyev (General) 94, 118, 124, 175, 178, 224, 234, 235, 300, 329
Aleksinskiy 213
Anarşistler 201
Anet, Claude 216, 322
Antonov-Ovseyenko, Vladimir 260, 279, 290, 297, 305, 306, 308, 320, 324
Armand, Inessa 98, 99, 137
Askerî Devrim Komitesi 234, 279, 280, 288, 290, 291, 293, 295, 296, 297, 298, 306, 307, 319, 326, 328
Avksentyev, Nikolay 247

B
Bakunin, Mihail 49, 54, 146
Balfour (Lord) 243
Barış 133, 163, 197, 311
barış kararnamesi 310, 311, 331, 344, 348
Belediye Duması 301
belediye seçimleri 198, 248, 254, 261
Belinskiy, Vissarion 48, 49, 51, 61
Birinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi 182, 185, 192
Birinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi Merkezî Yürütme Komitesi 324
Bogdanov 81, 146
Bolşevikler 11, 74, 76, 77, 79, 80, 81, 95, 96, 97, 105, 115, 138, 140, 141, 146, 149, 176, 177, 180, 182, 185, 187, 188, 189, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 203, 204, 209, 214, 215, 216, 219, 225, 228, 229, 231, 232, 234, 236, 239, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 278, 279, 281, 283, 285, 293, 297, 303, 307, 313, 314, 317, 319, 321, 322, 324, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 343, 345, 346, 347, 350, 352, 353, 355, 369, 370, 371, 374, 375, 379, 380, 382
Brest-Litovsk 331, 332, 333, 334, 336, 338, 341, 342, 351, 355, 371, 372, 381, 382

Brouckère, Louis (de) 169
Brusilov (General) 84, 224
Brüksel Konferansı
Buchanan, George 168, 169, 217, 231, 232, 282
Buharin, Nikolay 10, 105, 258, 336, 337
Bund 58, 59, 62, 199, 209, 303
Büyük Petro 16, 23, 41, 44, 46

C-Ç
Cachin, Marcel 169
Carr, Edward H. 11, 13, 377
Çaykovski, Nikolay 249
Çeka 373, 374
Çeremisov (General) 323
Çernov, Viktor 160, 161, 182, 185, 193, 205, 211, 229, 283, 346, 348, 349
Çheidze, Nikolay 116, 131, 139, 181, 204, 206, 207, 227
Çornıy Peredel 52

D
Dan, Fyodor 206, 208, 219, 247, 249, 252, 283, 293, 294, 303, 349
Dekabrist 36, 47
Delo Naroda 238, 325
Demokratik Konferans 250, 251, 258, 259
Denikin (General) 224, 329
Destrée, Jules 284, 310, 357
Devrimi Savunma Komitesi 278
Din 44
Doumergue, Gaston 93
Dragomirov (General) 178
Duhonin (General) 282, 295, 323, 324, 325, 331
Duma 36, 37, 38, 39, 77, 81, 83, 85, 92, 93, 96, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 127, 128, 129, 132, 167, 218, 225, 235, 242, 250, 302
Duma Geçici Komitesi 114, 116, 117, 121, 122, 123, 127, 132

E
Ekonomi 352, 354, 377
Emeğin Kurtuluşu 56
Engels, Friedrich 4, 56, 61, 74, 360
Enternasyonal (II.) 73, 99, 102, 103, 105, 169, 379, 383
Enternasyonal (III.) 103, 383, 396, 399
"Eylül Tezleri" 101, 103, 105

F
fabrika komiteleri 198, 265, 280
Firavunlar 113
Fyodorovna, Aleksandra 93

G
Garnizon Daimî Konferansı 280, 281
Geçici Hükûmet 109, 116, 117, 120, 123, 124, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 151, 152, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 172, 175, 180, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 199, 200, 201, 203, 204, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 225, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 261, 262, 276, 278, 281, 282, 284, 288, 289, 290, 291,

292, 293, 295, 296, 297, 302, 305, 306, 307, 313, 314, 316, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 329, 330, 338, 343, 344, 349, 352, 379
Geçici Yürütme Komitesi 116
Genç Rusya 49
Golitsın (Prens) 112, 122
Gorkiy, Maksim 80, 189, 214, 248, 283, 303
Gots, Abraham 247, 294
Grev
Guçkov, Aleksandr 23, 94, 118, 124, 129, 164, 175

H
Halkçılar 54, 60
Halk Komiserleri Konseyi 308, 314, 327, 343, 344, 350, 351, 352, 354, 368, 373, 375
Herzen, Aleksandr 50, 54
Hoffman (General) 333, 335, 340

I-İ
İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi 266, 293, 297, 302, 344, 350
İoffe, Adolf 214, 266, 332
İskra 60, 61, 62, 66, 71, 72
İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Savaş Birliği 58, 59
İvan, Korkunç 16, 23
İzvestiya 249, 253, 313

J
Jelyabov, Andrey 52
"junker"ler 271, 281, 305, 320, 324, 327

K
Kabalov (General) 111, 114
Kadetler (bkz. aynı zamanda KD'ler ve Meşrutîyetçi demokratlar) 34
Kaledin (General) 227, 329, 347
Kalinin, Mihail 263, 265
Kamenev, Lev 10, 96, 141, 146, 147, 191, 202, 206, 209, 211, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 307, 314, 332, 351
Kamkov, Boris 248
Kara Yüzler 21, 209
Kasnov (General) 294
Katerina II 17, 26, 36, 41, 113
Kautsky, Karl 102, 361, 379
Kerenskiy, Aleksandr 87, 110, 129, 130, 131, 142, 144, 159, 160, 161, 162, 165, 170, 171, 172, 175, 177, 178, 184, 185, 207, 209, 212, 213, 216, 217, 218, 219, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 252, 255, 262, 278, 281, 282, 289, 291, 292, 294, 296, 298, 306, 316, 317, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 350
Kışlık Saray 53, 83, 216, 290, 291, 292, 295, 297, 298, 300, 301, 303, 305, 306, 307, 320, 357
Kızıl Muhafızlar 234, 236, 279, 281, 290, 292, 295, 296, 300, 305, 306, 307, 319, 320, 321, 324, 325, 327, 334, 337, 357
Kirpişnikov (Çavuş) 109
Klembovskiy (General) 231
Kollontay, Aleksandra 311, 324, 325
"Kolokol" 50
Komünistler 378, 398
Konovalov, Aleksandr 242, 298, 306

Kornilov (General) 164, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 280, 289, 294, 323
Komintern 383, 386
Köylü Vekilleri 160, 194, 312, 314, 343
Krasnov (General) 320, 323, 325, 326, 329
Krılenko, Nikolay 308
Krımov (General) 94, 228, 235
Kronstadt (bahriyelileri) 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 234, 286, 297, 377
Kropotkin (Prens) 52, 227
Krupskaya, Nadyejda 62, 137, 149, 211
Kşesinskaya Sarayı 140, 145, 146, 203, 204, 211
Kun, Béla 397
Kurucu Meclis 121, 122, 127, 133, 159, 161, 188, 193, 195, 197, 207, 225, 247, 250, 263, 312, 325, 343, 344, 346, 347, 348, 349, 375
Kühlmann, Richard von 333, 339

L
Laffont 169
Laşçeviç 279
Lavrov, Pyotr 49, 55
Lenin (Ulyanov, Vladimir İlyiç) 53, 58, 59, 60, 61, 62, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 125, 126, 132, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 160, 161, 176, 177, 182, 184, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 202, 204, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 219, 220, 221, 222, 227, 228, 234, 239, 245, 251, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 276, 277, 282, 286, 287, 289, 294, 295, 297, 298, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 318, 319, 321, 324, 325, 326, 329, 330, 333, 336, 337, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 358, 360, 361, 367, 368, 369, 370, 371, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 384, 385, 387, 391, 393, 399, 400
liberalizm 36, 352
Liberaller 109, 118, 133, 223
Lieber, Mihail 209
Liebknecht, Karl 264, 381, 397
lokavt 110, 150
Lukomskiy (General) 228, 230, 231, 235, 236, 329
Lunaçarskiy, Anatoliy 206, 214, 263, 305, 327, 328
Luxemburg, Rosa 99, 100, 101, 264, 370, 381, 397
Lvov (Prens) 23, 94, 121, 124, 129, 144, 147, 165, 170, 185, 201, 212, 217, 218, 229, 230, 231

M
Maklakov, Vasiliy 39, 123, 167
Malyantoviç, Pavel 296, 299, 300, 305, 320
Man, Henri de 169
Mannerheim (General) 372
Mariya Sarayı 164, 168, 205, 296
Martov (Tsederbaum, Yuliy) 60, 70, 71, 75, 79, 138, 184, 185, 206, 208, 209, 248, 303, 304, 305
Marxçılık 56, 60, 61, 143, 379, 385

Marx, Karl 56, 57, 61, 359, 360, 370, 396, 397
Mehonoşin 279
Mejrayontsı 214
Menşevikler 75, 76, 77, 78, 80, 81, 97, 105, 115, 125, 149, 180, 185, 188, 197, 202, 233, 234, 235, 248, 249, 254, 278, 282, 283, 303, 305, 314, 345, 346, 350, 352, 360
Meşrutîyetçi Demokratlar (bkz. aynı zamanda Kadetler; KD'ler) 92, 129
Mihail (Grandük) 17, 54, 94, 118, 121, 124
Milyukov, Pavel 23, 91, 93, 94, 115, 116, 120, 121, 122, 127, 128, 129, 134, 135, 144, 146, 149, 163, 164, 165, 166, 168, 184, 190, 204, 211, 214, 217, 223, 229, 239, 245, 297, 329
Milyutin, Vladimir 263, 265, 266
Mir 57
Molotov (Skryabin, Vyaçeslav) 96, 141
Moskova Devlet Konferansı 218, 225, 230
Mujik 29, 51

N
Nabokov, Vladimir 123, 129, 203, 282, 296
Narodnaya Volya 49, 52, 53, 56, 74
Nekrasov, Nikolay 94, 214, 223
N.E.P. 354, 377, 386
Nikolay (Grandük) 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 45, 47, 48, 49, 58, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 110, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 128, 140, 169, 213, 217, 306, 355, 373
Nikolay (I.) 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 45, 47, 48, 49, 58, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 110, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 128, 140, 169, 213, 217, 306, 355, 373
Nikolay (II.) 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 45, 47, 48, 49, 58, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 110, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 128, 140, 169, 213, 217, 306, 355, 373
Nisan Günleri 164
Nisan Konferansı 147, 191
"Nisan Tezleri" 143
Nogin, Viktor 263
Noske, Gustav 381
Novaya Jizn 189, 248, 267

O-Ö
Oktyabrist (parti) 129
Ordu 111, 113, 173, 176, 178, 203, 231, 254, 288
Ön-parlamento 250, 320, 326

P
Paléologue, Maurice 168, 171
Pavel I. 4, 19, 23, 46, 47, 57
Perovskaya, Sofiya 52
Pestel, Pavel 47
Pestkovskiy, Stanislav 309
Petrograd Sovyeti Merkezî Yürütme Komitesi 135, 181
Plehanov, Georgiy 52, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 71, 99, 101, 105, 146, 227
Podvoyskiy, Nikolay 279, 297
Polkovnikov (Albay) 288, 289, 295

Potyomkin (zırhlı) 199
Prag Konferansı 197
Pravda 81, 95, 141, 142, 143, 145, 176, 190, 192, 194, 200, 202, 203, 208, 216, 220, 267, 311, 347, 353, 378
Price, Philips, M. 226, 309
Prokopoviç, Sergey 301
Protopopov, Aleksandr 87, 89, 117

R
Raboçeye Delo 61
Raboçiy Put 289
Rada 245, 338, 339, 372
Radek, Karl 333, 341
Raskolnikov, Fyodor 206, 211
Rasputin 21, 22, 23, 39, 87, 88, 89, 90, 94
Reç 148, 282, 283
Reed, John 13, 237, 283, 284, 285, 290, 294, 297, 301, 302, 309, 310, 311, 320, 323, 325, 328
Rıkov, Aleksey 10, 143, 263
Rodiçev, Fyodor 226
Rodzyanko, Mihail 93, 113, 114, 115, 116, 118, 122, 123, 124, 128, 217, 218, 223, 224, 329
Root, Elihu 170
Rusya Cumhuriyeti Geçici Konseyi 250

S-Ş
Sadovskiy 279
Sanayi ve Ticaret Kongresi 150
Sanayi ve Ticaret Konseyi 132
Savinkov, Boris 231, 346
Schreider, Grigoriy 301
Sendika 75
Serge, Victor 315
Skobelev, Matvey 109, 146, 151, 174, 185, 243, 249
Smolnıy Enstitüsü 290, 292, 297, 302, 309, 314
Soboul, Albert 374
Sokolnikov, Grigoriy 266
Sokolov, Boris 255
Soldat 289
Sosyal-Demokratlar 34
Sosyalist-Devrimciler 34, 77, 130, 160, 177, 180, 185, 186, 188, 202, 207, 210, 219, 235, 239, 243, 248, 251, 252, 254, 302, 303, 305, 313, 319, 345, 346, 347, 350
Sovyet 11, 115, 116, 119, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 174, 175, 177, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 195, 196, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 213, 214, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 241, 242, 243, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 261, 263, 266, 276, 277, 278, 280, 288, 290, 293, 297, 298, 302, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 314, 322, 326, 328, 329, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 368, 371, 372, 373, 376, 377, 378, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 397, 400, 401
Sovyet hükûmeti (bkz. aynı zamanda Halk Komiserleri Konseyi) 308, 340, 341, 373

Soylular Konseyi 132
Spiridonova, Mariya 248, 348
Stalin, İosif 10, 12, 74, 96, 141, 142, 214, 266, 267, 276, 308, 333, 377, 380, 384, 385, 386, 387, 390, 391, 392, 393
Stankeviç, V.B. 296, 349
Stolıpin, Pyotr 23, 28, 37, 39, 80, 129, 158, 238
Struve, Pyotr 61
Stuttgart Kongresi
Stürmer, Boris 89, 93
Suhanov, Nikolay 13, 119, 127, 131, 146, 161, 207, 222, 229, 237, 242, 246, 250, 253, 254, 277, 282, 285, 295, 315, 316
Sverdlov, Yakov 96, 215, 266, 286, 318, 348
Şingaryov, Andrey
Şlyapnikov, Aleksandr 96, 105, 141, 181, 324
Şulgin 118, 122, 123, 128

T
Tavrida Sarayı 115, 121, 127, 174, 203, 204, 205, 206, 207
Temmuz Günleri 199, 202, 209, 219, 220, 222, 253, 254, 256, 283, 360
Tereşçenko, Mihail 94, 129, 165, 185, 214, 217, 235, 242, 243
Thomas, Albert 169, 374
Toprak Kararnamesi 344
Toprak ve Özgürlük 49, 51, 52
Troçki (Bronşteyn Lev) 10, 11, 13, 78, 106, 117, 140, 174, 194, 204, 205, 206, 211, 214, 215, 229, 231, 234, 248, 251, 252, 253, 255, 257, 260, 261, 262, 266, 276, 277, 278, 279, 281, 286, 290, 291, 292, 293, 294, 297, 298, 304, 305, 307, 308, 309, 314, 315, 316, 325, 326, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 346, 350, 376, 379, 380, 399
Trubetskoy (Prens) 232, 282
Trudoviki 129
Tsereteli, İrakliy 160, 182, 185, 188, 199, 207, 209, 219, 227, 255, 283, 349
Turkestanov (General) 212

U-Ü
Ulusal azınlıklar 244
Ulyanov, Aleksandr İlyiç 53, 58, 59, 60
Ulyanov, Vladimir İlyiç (Lenin) 53, 58, 59, 60
Uritskiy, Mihail 214, 266, 371
Uzaktan Mektuplar 142
Üniversite 43

V
Vaillant, Edouard 98, 102
Vandervelde, Emile 169
Verhovskiy (General) 240, 241
Volodarskiy 254, 371
Voytinskiy, Vladimir 203

W
Witte (Kont) 21, 39

Y
Yıldızlı Oda 182, 184, 201, 217
Yanuşkeviç (General) 84
Yermolenko 212
Yusupov (Prens) 90

Z

Zasuliç, Vera 57
Zemlya i Volya 49, 51
Zemskiy Sobor 17
Zemstvo 42, 91
Zenzinov, Vladimir 146
Zimmerwald Konferansı 106
Zinovyev, Grigoriy 10, 198, 210, 211, 257, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 322

Marcel Liebman'ın eseri, [Rus Devrimi hakkındaki] boşluğu çok iyi doldurmaktadır. Yazar, devrimin hemen bütün yönleri ve tarihsel ortamı ile ilgili çok büyük miktarda temel bilgileri, az bir yerde özetlemeyi başarmış; olayların derli toplu, canlı ve meraklı bir hikâyesini ortaya koymuştur. Hâdiseleri layık olduğu ciddilikle anlatmakta, fakat bunu tatlı ve hareketli bir tarzda yapmaktadır. Gerçekten de, konuya ilişkin bilgilerin günümüzdeki durumunu, rahat ve anlaşılır bir tarzda özetleyebilmiştir. Konuyu halk için basitleştirmenin aşırılıklarına düşmeden ve ele almak zorunda kaldığı girift sorunları fazlaca sadeleştirmeden, büyük halk yığınlarına hitap etmektedir. Liebman bu kitabını, devrimin çağdaş dünya için taşıdığı anlamla çok yakından ilgilenen bir Marksist sıfatıyla yazmıştır. Sempatilerinin nereye yöneldiği konusunda kimsede hiçbir kuşku bırakmamakla birlikte, olayları örnek bir içtenlik ve objektiflikle anlatıp çözümlemektedir. Şu ya da bu olayı yorumlayış tarzı üzerinde tartışılabilir şüphesiz. (...) Ancak yine de bu eser, tümü bakımından öylesine mükemmel, öylesine değerlidir ki, okunmasını bütün yüreğimle öğütlemekten ve layık olduğu geniş okur kitlesine ulaşarak ona tam değerinin verileceğini ummaktan geri kalmıyorum.

Isaac Deutscher

AYRINTI • TARİH
ISBN: 978-605-314-181-5
9 786053 141815